Seria
Istorii și Documente Necunoscute – IDN
Monografii
M 4

Mănăstirea Voroneț
Istorie, cultură, spiritualitate
Chișinău – 2010

Coordonatorul seriei:
Sergiu Musteață

Acest volum este editat cu sprijinul financiar al Ministerului Afacerilor Externe al României – Departamentul pentru Relații cu Românii de Pretutindeni

Guvernul României nu poartă răspundere pentru conținutul lucrării

Andrei Eșanu, Valentin Eșanu

MĂNĂSTIREA VORONEȚ

Istorie, cultură, spiritualitate

Pontos
Chișinău · 2010

CZU
M

Recenzenți:
Gheorghe Postică, dr. habilitat
Musteață Sergiu, dr. în istorie

Imagini de: **Ștefan Eșanu, Constantin I. Ciobanu, Pavel Balan**

Redactor: **Tamara Osmochescu**
Tehnoredactare: **Gabriel Andronic**
Coperta: **Ruxanda Romanciuc**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

© A. Eșanu, V. Eșanu, 2010
© S. Musteață, 2010

ISBN

CUPRINS

INTRODUCERE 8

PARTEA I. STUDII PRIVIND ISTORIA MĂNĂSTIRII VORONEȚ

1. Scurtă privire istorică 10
2. Părinții egumeni ai mănăstirii 16
Anexă. Egumenii Mănăstirii Voroneț (sec. XV- începp. sec. XXI). Tabel 27
3. Comunitatea monahală de la Mănăstirea Voroneț 29
Sfântul Daniil Sihastrul 34
Mitropolitul Grigorie Roșca 39
4. Hramul mănăstirii 42
5. Domeniul Mănăstirii Voroneț (sec. XV-XVIII) 43
6. Vechile și noile zidiri de la Voroneț 56
7. Relicve voronețene 63
8. Cărți din biblioteca Mănăstirii Voroneț 67
9. Pecetea mănăstirii 85
10. Necropola Mănăstirii Voroneț 87
11. Programul iconografic al bisericii „Sf. Gheorghe" a Mănăstirii Voroneț *(Constantin Ion Ciobanu)* 93
12. Iconografie voroneteană *(Monahia Gabriela Platon)* 108
13. Mănăstirea Voroneț – important centru de cultură și spiritualitate 124

PARTEA II. POMELNICUL MĂNĂSTIRII VORONEȚ

1. Studiu introductiv 128
Considerente generale 128
Descrierea 129
Conținutul *Pomelnicului* 131
Încercare de reconstituire a *Pomelnicului* vechi 132
Pomelnicul Voronețului în redacția lui Vartolomei Mazereanu 133
Limba *Pomelnicului* 135
Valoarea științifică și spirituală 136
2. *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*. Text 138
3. *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*. Facsimil după mss. 28756 din Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei 194

PARTEA III. STUDII ÎN LUMINA POMELNICULUI VORONEȚIAN

1. Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea (interpretări noi) 284
1.1. Problema întemeierii Țării Moldovei. O abordare de principiu 284
1.2. Considerente privitoare la consolidarea Țării Moldovei în a doua jum. a sec. al XIV-lea 287
1.3. Voievozi din sec. al XIV-lea 289
Anexa 1. Listele de voievozi moldoveni din sec. al XIV-lea după surse istorice din sec. XIV-XV 297
Anexa 2. Listele de voievozi moldoveni reconstituite în epoca modernă și contemporană 298
2. Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga 299
3. Obârșia și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite 303
Anexă. Neamul lui Luca Arbure. Tabel genealogic 316
4. Maria-Oltea, doamna Țării Moldovei 317

Summary. Voroneț Monastery – History, Culture, Spirituality 319
Bibliografie 330
Lista abrevierilor 341
Indice de nume, locuri și materii 342

CONTENT

INTRODUCTION 8

PART I. HISTORICAL STUDIES OF VORONEȚ MONASTERY

1. A brief historical consideration 10
2. Fathers Superior of the monastery 16
Annex. Fathers Superior of Voroneț Monastery (the 15th-19th centuries). Table 27
3. The Monastic Community of Voroneț Monastery 29
St. Daniil Sihastrul 34
Metropolitan Bishop Grigorie Roșca 39
4. The Celebration of the Monastery 42
5. The Property of Voroneț Monastery (the 15th-16th centuries) 43
6. Old and new buildings at Voroneț 56
7. Voroneț relics 63
8. Library Books of Voroneț Monastery 67
9. The Seal of Voroneț Monastery 85
10. The Necropolis 87
11. The Iconographic Program of St. George's Church at Voroneț Monastery 93
12. Iconography at Voroneț 108
13. Voroneț Monastery – an important centre of culture and spirituality 124

PART II. THE DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY

1. Introductory Study 128
General considerations 128
Description 129
Content of the Diptych 131
An attempt to reconstitute the Old Diptych 132
Diptych of Voroneț edited by Vartolomei Mazereanu 133
Language of the Diptych 135
Scientific and spiritual value 136
2. The Diptych of Voroneț Monastery. The Text 138
3. The Diptych of Voroneț Monastery. A Facsimile after mss. 28756 from the Central Scientific Library „Andrei Lupan" of the Academy of Science of Moldova 194

PART III. STUDIES IN LIGHT OF THE DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY

1. The Foundation of Moldovan State. Voivodes from the 14th century 284
1.1. The issue of foundation of Moldovan State. A principle approach 284
1.2. Considerations concerning the consolidation of Moldovan State in the second half of the 14th century 287
1.3. Voivodes from the 14th century 289
Annex 1.The lists of Moldovan voivodes from the 14th century by historical sources 297
Annex 2.The lists of Moldovan voivodes reconstituted in modern and contemporary times 298
2. New information concerning the family of Ignatie Iuga the treasurer 299
3. The Origin and the Family of Luca Arbure in light of Original Sources 303
Annex. The Family of Luca Arbure. The Family Tree. 316
4. Maria-Oltea – the queen of Moldovan State 317

Summary. Voroneț Monastery – History, Culture, Spirituality 319
Bibliography 330
Abbreviations list 341
Index of names, places and matters 342

Omule,

Ca să iubești Voroneț, în primul rând trebuie să fii tu însuți iubitor de frumos. Iubind frumusețea exterioară, înseamnă că tu ai frumusețe lăuntrică, pentru că nu poți să iubești ceea ce nu ai în lăuntrul tău.

Ca să cunoști frumusețea materială de la Voroneț, trebuie să ai frumusețe spirituală. Să începem cu această necesitate spirituală pentru a înțelege spiritualitatea vieții lăuntrice.

Ca să înțelegi locul acesta, trebuie să te întorci în timp, la viața și concepția oamenilor de atunci, să-i înțelegi pe ei, pentru că astfel se țese o legătura trainică între trecut, prezent și viitor.

Și astfel vei fi tu acela care va întinde o punte între trecut și viitor.

Stavrofora Irina Pântescu, Stareța Sfintei Mănăstiri Voroneț

INTRODUCERE

Mănăstirea Voroneț face parte din celebra salbă de ctitorii ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Ea a fost fondată cu circa cinci secole și jumătate în urmă, dar s-a consolidat ca centru monahal mai ales în domnia lui Ștefan cel Mare și Sfânt și cea a urmașilor săi direcți – Bogdan al III-lea și Petru Rareș. Biserica înălțată de Ștefan cel Mare și Sfânt cu hramul „Sfântul Gheorghe", care datează din sec. XV-XVI, a intrat în *Lista Monumentelor Istorice ale României* din 2004 (cod SV-II-a-A-05675), edificiu înscris în Lista patrimoniului Mondial UNESCO (cod. 598007) ca monument arhitectonic istoric și de artă reprezentativ pentru stilul moldovenesc medieval. Conform îndrumarelor de specialitate, locașul este situat în partea de nord-vest a vechii Țări a Moldovei, în satul Voroneț, la 4,5 km sud de Gura Humorului, județul Suceava. Actualmente, spre mănăstirea Voroneț duce o șosea asfaltată, care trece podul peste râul Moldova, până la mănăstire. Principalul punct de atracție la mănăstirea Voroneț pentru credincioși, peregrini și pentru turiști este biserica cu hramul Sfântul Gheorghe înălțată de Ștefan cel Mare și Sfânt în 1488, împodobită cu fresce în interior, prin cheltuiala aceluiași voievod în scurtă vreme după înălțarea ei, și în exterior în anii 40-50 ai sec. XVI.

Biserica de la Voroneț împreună cu vechile biserici de la Humor, Moldovița, Arbure și Sucevița, cunoscute în întreaga lume prin frescele lor unice, a obținut în 1975 prestigiosul Premiu Internațional „Mărul de Aur"/„Pomme d'Or", decernat de Revista „Vue Touristique" cu statut consultativ UNESCO.

Mănăstirea Voroneț are o bogată istorie. De-a lungul secolelor ea s-a manifestat printr-o adâncă viața monahală. Pe lângă această mănăstire, încă din domnia lui Ștefan cel Mare și Sfânt, a fost înființat un atelier – scriptorie, în care erau copiate, legate și înfrumusețate diferite cărți, precum și o școală în care studiau copii ai înaltei boierimi, dar și unii care proveneau din pături sociale mai modeste. Pe parcursul existenței sale multiseculare mănăstirea era diriguită de un egumen, care avea în grijă nu numai respectarea cu strictețe a tradițiilor creștine ortodoxe, dar și chivernisirea judicioasă a averilor și veniturilor mănăstirești. Unii dintre monahii acestei mănăstiri au atins rare culmi de evlavie și trăire creștină. Din mediul spiritual al Voronețului au făcut parte Daniil Sihastrul, mitropolitul Grigorie Roșca ș.a., care au imprimat vieții monahale un înalt nivel de cultură și spiritualitate creștină.

Lucrarea de față include o serie de studii dedicate mai multor aspecte din istoria mănăstirii, precum și *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* ca importantă relicvă cultural spirituală și sursă istorică, care, fiind editat, revine la posesorul ei legitim.

Lucrarea este împărțită în trei compartimente. Primul compartiment cuprinde istoria Mănăstirii Voroneț sub mai multe aspecte, al doilea cuprinde Pomelnicul mănăstirii Voroneț cu un studiu introductiv, precum și textul transliterat și facsimil al *Pomelnicului*, iar cel de-al treilea conține o serie de studii care pornesc de la informațiile cuprinse în *Pomelnic* și este înzestrată cu o listă de abrevieri, un indice de nume, locuri și materii, o bibliografie și numeroase ilustrații. În totalitatea ei, lucrarea reprezintă o încercare de a urmări istoria multidimensională a mănăstirii Voroneț de la începuturile ei – din sec. al XV-lea până astăzi.

Mănăstirea Voroneț a fost numita de specialiști „Capela Sixtină din nordul României", iar splendidul „albastru de Voroneț" este considerat la fel de celebru ca și „roșul lui Tițian" și „verdele lui Veronese" și continuă să rămână o enigmă a artei medievale universale. Se consideră că compoziția culorii, care îi conferă o prospețime și o strălucire ieșită din comun, a fost pierdută odată cu moartea autorului ei. Având în vedere importanța programului iconografic al bisericii Sf. Gheorghe de la Voroneț, realizat între 1496 și mijlocul sec. al XVI-lea, am rezervat acestui aspect două compartimente semnate de doi autori diferiți – specialiști în materii de artă medievală românească – doctor habilitat în istorie Constantin Ion Ciobanu și monahia drd Gabriela Platon de la Voroneț, cărora le aducem sincere mulțumiri pentru materialele prezentate.

Lucrarea a fost elaborată cu sprijinul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei și al Institutului de Istorie și Științe Politice al Universității Libere Internaționale din Moldova.

PARTEA I

STUDII PRIVIND ISTORIA MĂNĂSTIRII VORONEȚ

1. Scurtă privire istorică

Splendidul vers al clasicului literaturii române Alexei Mateevici „un șirag de piatră rară pe moșie revărsată" se potrivește de minune salbei de mănăstiri, între care și Voronețul din nordul Moldovei. Sfânta mănăstire Voroneț ocupă un loc aparte în istoria bisericii, artei și culturii românești. În cele aproape șase secole de la întemeiere ea a avut parte de vremuri mai bune și mai puțin bune, de perioade de ascensiune și înflorire, dar și de trecere într-un con de umbră când a fost închisă de autoritățile habsburgice. În pofida tuturor greutăților prin care a trecut, mănăstirea Voroneț a rămas de-a lungul veacurilor un important centru cultural spiritual, un reprezentativ monument de artă medievală.

Dacă aruncăm o privire asupra trecutului acestui așezământ monahal de la întemeiere până în prezent, putem distinge trei importante perioade istorice:

1. De la apariție cu câteva decenii înaintea înscăunării lui Ștefan cel Mare și până la 1785, când este desființată de autoritățile austriece.
2. De la 1785 până în 1991, când biserica cu hramul Sfântul Gheorghe a fostei mănăstiri este biserică parohială a satului Voroneț, situat în imediata apropiere de sfântul locaș cu același nume.
3. De la redeschidere în 1991 până astăzi, dacă în prima perioadă este o mănăstire de monahi, apoi în cea de a treia – de călugărițe.

După cum par să arate investigațiile efectuate până în prezent, mănăstirea Voroneț a fost fondată în perioada imediat următoare de după moartea lui Alexandru cel Bun, fiind dintru început o ctitorie boierească, de altfel ca și mănăstirea Humor din vecinătate. S-a observat, în special, că în actul de jurământ al lui Iliaș [1432-1433; 1435-1436; 1436-1442 (împreună cu Ștefan)] față de regele polon, din 19 septembrie 1436, printre martori figurează un oarecare Stan Bârlici, care este numit „de la Voroneț"[1]. Atât editorul actului în cauză[2], cât și M. M. Székely, căreia îi aparține constatarea, consideră că în acest caz ar fi vorba de un sat Voroneț, care nu poate fi altul decât cel în preajma căruia a fost fondată Mănăstirea Voroneț. Iar acest Stan Bârlici, care era fiul lui Bârlă de la Hârlău, a fost proprietarul satului Voroneț. Pornind de la aceste informații, cercetătoarea citată mai sus admite, pe bună dreptate după opinia noastră, că familia acestor boieri ar fi fost ctitorul vechii mănăstiri.[3] Deși mai aveau proprietăți în părțile Hârlăului, fie boierul Bârlă, fie fiul acestuia – Stan Bârlici, au zidit mănăstirea pe moșia lor de la Voroneț, de unde sfântul locaș a preluat numele. Săpăturile arheologice efectuate cu câteva decenii în urmă au scos în vileag urmele unei vechi biserici de lemn, care a fost înălțată de primii ctitori ai Mănăstirii Voroneț (se prea poate aceiași Bârlă de la Hârlău și fiul său Stan Bârlici), s-ar putea admite, așadar, că în mormintele descoperite în biserica de lemn zac osemintele vechilor ctitori ai mănăstirii. Din păcate, izvoarele istorice cunoscute nu ne oferă alte informații privitoare la primele decenii de existență a mănăstirii. S-ar putea totuși presupune că de la bun început ea a fost în grija acestor boieri, fiind înzestrată cu toate cele necesare traiului și activității duhovnicești a comunității monahale. După cum se întrevede din cele mai vechi acte de proprietate ale mănăstirii Voroneț, cel puțin o parte din bunurile și proprietățile moșiei Voroneț, inclusiv terenuri, au trecut în posesia mănăstirii, fiind vorba de locul amplasării mănăstirii și împrejurimile ei imediate.

Probabil, de la o vreme, în anumite împrejurări, susținerea mănăstirii de către descendenții lui Bârlă și ai lui Stan Bârlici a slăbit. În căutarea unei soluții monahii s-au adresat după ajutor unor boieri, cum ar fi Ignatie Iuga, care dăruiește pe la 1482 o „zgardă de aur" cumpărată pe 150 de galbeni[4] sau chiar voievodului țării. Un prim gest de bunăvoință al lui Ștefan cel Mare și Sfânt față de Mănăstirea Voroneț poate fi considerat emiterea unei cărți domnești din 22 ianuarie 1472, prin care voievodul scutește anual de orice fel de vamă „*două măji de pește*" ale Mănăstirii Voroneț[5], document în care

[1] M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 175.

[2] M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1931, nr. 202, p. 702.

[3] M.M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, p. 176.

[4] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, în redacția lui Vatrolomei Mazereanu din 1775 se păstrează la Chișinău în Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, Mss. 28756. Vezi în lucrarea de față Partea II *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 28.(în continuare *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*).

[5] **DRH A**, vol. II, București, 1976, p. 266-267, d. 181.

este menționată pentru prima dată mănăstirea, hramul pe care-l purta, precum și numele egumenului de atunci Misail, care, de altfel, este primul diriguitor cunoscut al acestui locaș. Din același act se mai poate din nou întrezări că Voronețul ca așezare monahală avea pe la 1472 o anumită vechime și se înscrisese în rândul mănăstirilor de atunci ale Țării Moldovei.

Probabil, după 1472, dar înainte de 1488, în împrejurări necunoscute la mănăstire a izbucnit un incendiu, în urma căruia, precum au arătat săpăturile arheologice, a ars vechea biserică de lemn.

Conform tradiției, pe acele timpuri, în vecinătatea Mănăstirii Voroneț se strămută, săpându-și chilie și loc de rugăciune într-o stâncă, un sihastru pre nume Daniil, care, conform aceleiași tradiții, l-o fi îndemnat pe Ștefan cel Mare să zidească o mănăstire cu hramul Sfântul Gheorghe Purtător de Biruință, drept mulțumire lui Dumnezeu pentru că a fost ajutat să obțină victorie asupra inamicului.[6] Ba mai mult, se admite, se aduc, de altfel, și interesante argumente în această privință, că însuși Daniil Sihastrul s-ar trage din neamul boierului Bârlă[7], fapt care a și determinat strămutarea sa de la mănăstirea Putna, sau de la una din sihăstriile ei într-o altă sihăstrie, de astă dată a Mănăstirii Voroneț, sau chiar în obștea monahală de la Voroneț. Cu alte cuvinte, îndemnul făcut de monahul Daniil lui Ștefan cel Mare pare să aibă explicație și în descendența sa din vechii ctitori ai Mănăstirii Voroneț.

Ștefan cel Mare cu modelul bisericii înălțate de el la Voroneț.
Fragment din portretul votiv

Fie urmând sfatul lui Daniil Sihastrul, fie dând curs unei rugăminți a comunității monahale din partea locului, Ștefan cel Mare și Sfânt hotărî să zidească la Voroneț o biserică de piatră. În prealabil, domnul a comandant pentru noua sa biserică două clopote nu prea mari, dar cu o sonoritate extraordinară, care la 5 mai 1488 erau deja turnate și care până astăzi rămân instalate în clopotnița mănăstirii. La 26 mai 1488 începu construcția unei monumentale biserici, care va fi finisată peste trei luni, două săptămâni și 6 zile la 14 septembrie.

După cum s-a constatat mai târziu, noua biserică a fost înălțată pe locul unde odinioară era vechea biserică de lemn. Când lucrările de construcție se apropiau de sfârșit, Ștefan cel Mare face un alt gest de sprijin, dăruind mănăstirii Voroneț, prin actul din 17 august 1488, moșia Știlbicani[8]. Odată cu încheierea construcției, biserica a fost sfințită și a preluat vechiul hram al „*Sfântului și Slăvitului Marelui Mucenic și Purtător de Biruință Gheorghie*”. Cum se obișnuia, la asemenea ceremonii asista voievodul țării, care și de astă dată trebuia să fi venit cu alte bogate daruri și se punea începutul unui nou pomelnic ajuns până la noi într-o traducere din 1775 de Vartolomei Mazereanu[9]. Firește, primul în Pomelnic a fost înscris noul ctitor al mănăstirii Ștefan cel Mare și Sfânt, membrii familiei sale și alte persoane apropiate voievodului. În anii următori, până la sfârșitul vieții sale, Ștefan cel Mare a emis un șir de alte cărți domnești prin care înzestrează mănăstirea cu multe alte moșii și averi, încât, în scurt timp, Voronețul devine posesorul unui întins domeniu.[10] După cum au demonstrat cercetările, în aceeași perioadă, cu sprijinul lui Ștefan cel Mare a fost pictată în interior biserica nou zidită și și-a început activitatea o scriptorie, din care s-a păstrat o carte manuscrisă – *Tetraevanghel* – copiată de monahul Pahomie pe la 1490.

Astfel, pe parcursul ultimei perioade de domnie a lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1488-1504), mănăs-

[6] Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, în Ion Neculce, *Opere*, București, 1982, 165-166.
[7] M.M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 177.
[8] **DRH**, **A**, vol. III, p. 73, nr. 40.
[9] Vezi în volumul de față Partea a II-a *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*.
[10] Vezi în volumul de față compartimentul *Domeniul Mănăstirii Voroneț (sec. XV-XVIII)*.

tirea Voroneț a cunoscut o adevărată epocă de înflorire, transformându-se dintr-un neînsemnat locaș monahal într-un important centru spiritual și cultural al Țării Moldovei. După cum se admite, un mare aport la prosperarea mănăstirii Voroneț l-a avut și Daniil Sihastrul. Este interesant faptul că în pomelnicul început cu ocazia sfințirii bisericii voronețene „Sf. Gheorghe" în 1488, la compartimentul „monahi" al doilea este înscris și un călugăr pe nume Daniil, care poate fi același cu evlaviosul sihastru.[11] O altă epocă de mare efervescență culturală și spirituală mănăstirea a cunoscut în domnia lui Petru Rareș și a fiilor săi. De astă dată mănăstirea s-a bucurat și de susținerea a doi mitropoliți ai Moldovei – Teofan și Grigorie Roșca, prin grija cărora mănăstirea a fost înzestrată cu alte moșii, iar la biserică a fost adăugat un pridvor, au fost efectuate unele picturi în interior și mai ales a fost pictat întreg exteriorul bisericii „Sf. Gheorghe". De asemenea, sub îndrumarea acelorași mitropoliți a continuat să activeze scriptoria mănăstirii, în care monahii știutori de carte au copiat o serie de texte cu conținut religios, dintre care unele au ajuns până în zilele noastre. Același mitropolit Grigorie Roșca a făcut Mănăstirii Voroneț bogate danii, între care moșii, mori, vii, cărți ș.a. După cum arată documentele vremii, după Petru Rareș și urmașii săi interesul voievozilor față de Mănăstirea Voroneț scade, reapărând sporadic în domnia lui Constantin și Antioh Cantemir, Mihai Racoviță și alți voievozi care au fost înscriși în Pomelnic. Cu toate că în deceniile următoare mănăstirea Voroneț a continuat să rămână un important centru de cultură și spiritualitate, fiind vizitată de numeroși creștini nu numai din Moldova, dar și din multe alte țări. În aceeași perioadă mănăstirea reușește să-și apere și chiar să-și consolideze domeniul, să desfășoare viața cultural-spirituală conform canoanelor. În paralel, pe lângă Mănăstirea Voroneț, ca și pe la alte mănăstiri moldovene din această perioadă, și-a desfășurat activitatea o mică școală, în care erau pregătiți viitorii preoți, copiști de carte, dieci ș.a.

O înviorare deosebită a vieții monahale pe diverse planuri a cunoscut Mănăstirea Voroneț pe timpul egumenului Macarie (1756-1782), când s-au construit noi chilii, a fost reparată biserica, au fost apărate cu deosebită insistență proprietățile mănăstirești, efectuându-se în acest scop și întocmirea în 1775 a unei Condici de averi de tot felul (moșii cu acte de proprietate, cărți, odoare, veșminte ș.a.)[12], a fost tălmăcit și renovat de Vartolomei Mazereanu Pomelnicul[13], au fost procurate cărți noi, a crescut numărul monahilor ș.a.[14].

După anexarea ținuturilor din nordul Moldovei la Imperiul Habsburgic în anul 1775, denumit ulterior Bucovina, noile autorități au efectuat mai multe schimbări în teritoriile anexate, inclusiv și în domeniul politicii religioase. Prin diferite legi și circulare împărătești s-a recurs la ruperea instituțiilor ecleziastice din aceste ținuturi de la Mitropolia Țării Moldovei, instituindu-se un Episcopat ortodox la Cernăuți, care urma să se ocupe de diriguirea mănăstirilor, schiturilor, sihăstriilor și bisericilor, a averilor acestora, de preoți și călugări. Unul dintre cele mai importante acțiuni ale autorităților austriece în vederea nu numai a integrării teritoriilor românești anexate la imperiu, dar și a reformării radicale a tuturor structurilor ecleziastice, arătate mai sus, au atins direct și Mănăstirea Voroneț. Pe parcursul mai multor ani noile autorități au întreprins o serie de acțiuni întru limitarea drepturilor mănăstirilor. Aceste acțiuni au trezit nemulțumire și îngrijorare și, drept urmare, la 13 noiembrie 1782 egumenii de la 7 mănăstiri, între care și Inochentie a Voronețului, „s-au întrunit într-un sobor hotărând alegerea a doi delegați, care să fie trimiși la Viena, la împăratul Iosif al II-lea. Ei cereau să li se acorde recunoașterea acelor vechi privilegii pentru mănăstiri și schituri după prevederile canoanelor bisericii noastre și după rânduiala pământului"[15]. Aceleași cerințe au fost înaintate și față de Episcopia Creștin Ortodoxă din Cernăuți, proaspăt întemeiată de austrieci, în frunte cu episcopul Dosoftei.

[11] Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în **AP***,* 2008, IV, nr. 2, p. 133 (în continuare A. Eșanu, V. Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*).

[12] Astăzi, această Condică manuscrisă se păstrează la mănăstirea Putna și a fost publicată integral de Simion Florea Martian (Vartolomei Mazerean, *Condica Mănăstirii Voronețul*, Suceava, 1900, 115 p.).

[13] Astăzi, acest Pomelnic se păstrează în Biblioteca Academiei de Științe a Moldovei din Chișinău și este inclus integral în volumul de față.

[14] În volumul de față vezi compartimentele despre *Părinții egumeni ai mănăstirii*, despre *Cărți din biblioteca Mănăstirii Voroneț*, și despre *Vechile și noile zidiri de la Voroneț*.

[15] M. Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, București, 1993, p. 292.

Acesta din urmă, răspunzând la presiunile mănăstirilor din ținut, încearcă să vină cu o variantă de compromis a reformei religioase și, acceptând desființarea schiturilor, cere păstrarea mai multor mănăstiri (Putna, Sucevița, Dragomirna, Solca, Humor, Voroneț și Moldovița), precum și reducerea numărului de călugări la 25 la mănăstirile Putna și Sucevița și câte 12 monahi la celelalte locașuri[16].

În anii 1783-1786, din cele 17 mănăstiri, 15 schituri, 4 sihăstrii și 247 biserici câte activau până atunci au rămas să activeze în continuare doar trei mănăstiri (Putna, Sucevița și Dragomirna), celelalte, inclusiv Voronețul, au fost închise. A fost redus drastic și numărul monahilor, încât mănăstirile neînchise puteau să aibă până la 25 de călugări fiecare, dar în realitate ele n-au putut depăși 6-8-10 călugări. Prin același program de măsuri de structurare a vieții religioase în Bucovina, Curtea imperială de la Viena a acaparat proprietățile Bisericii Ortodoxe în scopul secularizării averilor ei, creând în acest scop un Fond Bisericesc, ale cărui venituri trebuiau să fie destinate declarativ „treburilor spirituale ale credincioșilor", pentru sprijinirea bisericii, școlii și activității noii episcopii. În realitate, aceste reforme urmăreau scopul ca veniturile din acest Fond să fie cât mai deplin sub controlul și în folosul statului austriac[17]. În acest fond au fost trecute toate moșiile Mănăstirii Voroneț, iar vestita biserică a lui Ștefan cel Mare a fost transformată la 20 aprilie 1785 în una de mir[18]. Până în primele decenii ale sec. al XIX-lea multe din aceste moșii din Fondul Bisericesc al Bucovinei, între care și cele ce aparținuseră odinioară Mănăstirii Voroneț, au fost arendate în condiții neavantajoase, vândute, inclusiv și dintre cele situate la est de Prut, iar mijloacele bănești obținute nu rareori erau irosite s-au folosite la salarizarea excesivă a capilor bisericești și a demnitarilor austrieci[19], fapt confirmat atât prin documente datând din 1804-1812[20], cât și prin cercetări ulterioare[21].

După 1785, biserica Sf. Gheorghe a Mănăstirii Voroneț a rămas să activeze ca biserică parohială. Dintre primii preoți care au oficiat serviciul divin la biserica Voronețului sunt cunoscuți după Pomelnicul Nou „*Erei Loghin,... Erei Gheorghie ...*"[22], precum și „*Ioann Karloweotzki, paroh*"[23], numit și „*Ioan Carlovsiescu, parof ot Voroneț ... născut din Drăgoiești*".

În vederea salvării unor relicve mai valoroase și cărți de la Voroneț, o parte dintre acestea au fost transferate la mănăstirea Dragomirna, iar alta – la Muzeul Mitropoliei din Cernăuți, însă unele exemplare au ajuns la mănăstirile Teodoreni, Sucevița, Coșula, Râșca, Putna[24] ș. a. Alte cărți, ba poate și odoare, au rămas spre păstrare la unii călugări și la unii preoți de la Voroneț. De exemplu, în posesia lui Ioan Carlovsiescu au rămas cel puțin două codice manuscrise din fosta bibliotecă a mănăstirii, fiind vorba de „Pomelnic"[25], pe care preotul își înscrie numele la 1812, precum și un volum de „Molitve"[26].

Un destin aparte au avut clopotele dăruite mănăstirii Voroneț de Ștefan cel Mare. La 1811 capelanatul romano-catolic al Humorului „și-a însușit abuziv clopotele de la mănăstirile Voroneț și Moldovița". După ani de demersuri și plângeri către autorități ale enoriașilor din satul Voroneț în 1828, „oficiul districtual din Cernăuți ordonă restituirea clopotelor, dar Consistoriul catolic din Lemberg a tergiversat rezolvarea problemei până în 1834", când au fost restituite[27].

---

16 Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 293.

17 Ibidem, p. 288-289.

18 Gabriela Platon, monahia, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 135.

19 Ibidem, p. 296.

20 Ion I.Nistor, *Vechile proprietăți din Basarabia ale Fondului bisericesc al Bucovinei*, în **CC**, 1933-1934, Anul VIII, p. 481-490.

21 Arun Pumnul, *Privirea reapede preste 313 de'n proprietățile așa numite moșiile mănăstirești, de'n care s-a format mărețul fund relegiunariu ale bisericei dreptcredincioase reseritene de'n Bucovina*, Cernăuți, 1865, 204 p. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială,* București, 1993, p. 287-304.

22 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 15[85]

23 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, însemnare pe 1 copertă a Pomelnicului și la p. 2[72].

24 Vezi în volumul de față la compartimentul *Cărți din biblioteca Mănăstirii Voroneț.*

25 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, însemnare pe 1 copertă a *Pomelnicului* și la p. 2[72].

26 *Însemnări*, vol. II, Iași, 2008, p. 277.

27 Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 300, 315.

În anii 1785-1991, biserica Sf. Gheorghe a fostei mănăstiri a fost permanent vizitată, pe lângă enoriași, de numeroși peregrini, turiști, precum și personalități marcante. În anul 1894 a fost inițiată „**Expozitura Parohială Ortodoxă Română Voroneț**", în care, cu anumite întreruperi, mai mulți ani, până în 1940, își lasă impresiile multe personalități notorii, dintre care Principesa Marta Bibescu, Regele Mihai I, Prințul Carol al României, baronul Constantin Hurmuzachi, scriitorii Vasile Voiculescu, Elena Voronca, profesorii Dimitrie Onciul, C.A. Romstorfer, Valerian Șesan, Ion G. Sbiera, Radu Sbiera, E.Kozak, I. Bianu, Teodor Balan, Ilie Bărbulescu, Sextil Pușcariu, N. Drăgan, Th. Capidan, Gr. Nandriș, Leca Morariu, Miron Nicolescu, Paul Montel; Traian Ionașco, Teodor Bodogae ș.a[28]. Cu trecerea anilor, biserica voronețeană devine tot mai cunoscută în mediul cultural-spiritual și turistic internațional, fiind vizitată de iubitorii de artă și frumos din toată lumea[29].

După Marea Unire din 1918, când Bucovina a revenit în sânul României întregite prin Legea pentru conservarea și restaurarea patrimoniului publicat în Monitorul Oficial 82/29 iulie 1919, biserica fostei mănăstiri Voroneț cu dependențele, odoarele și tot ce-i aparține este declarat de statul român monument istoric[30].

Cu începere din 1960, Direcția Monumentelor Istorice din România acordă atenție tot mai mare bisericii de la Voroneț, fiind evaluată drept unul dintre cele mai importante monumente de arhitectură și artă medievală din țară și considerată ca muzeu al arhitecturii și picturii din epocile lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Ulterior, până în 1990, aici au fost efectuate săpături arheologice și în câteva rânduri restaurări, care au fost apreciate contradictoriu.

Prin Decizia nr. 1 din 14 martie 1991, semnată de Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, pe baza adresei Cancelariei Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nr. 5373, același an, Mănăstirea Voroneț și-a reluat viața monahală după o întrerupere de 206 ani, împlinindu-și menirea pentru care a fost zidită. De data aceasta are obște de călugărițe sub stăreția Stavroforei Irina Pântescu[31].

În ultimii ani au fost realizate ample lucrări de construcție și mai ales de restaurare-conservare a vechii biserici ștefaniene, în special pictura interioară și exterioară, muncă care a necesitat un efort material și profesionist, dar și spiritual deosebit, la care au fost atrași exclusiv specialiști români.

Astăzi, Mănăstirea Voroneț se află în plină transformare, se construiesc noi edificii, sunt întreprinse acțiuni energice de recuperare a fostelor valori și relicve de altădată a mănăstirii și de creare a unui muzeu propriu[32]. Prin grija și înțelepciunea maicii stareță Irina, comunitatea monahală voronețeană a intrat în ritmul obișnuit al vieții bisericești, mănăstirea recăpătându-și menirea de altădată. La 14 septembrie 2008, după ce au fost încheiate lucrările de restaurare a frescelor interioare și exterioare, cu ocazia împlinirii a 520 de ani de la zidirea bisericii de către Ștefan cel Mare, la mănăstire a fost convocat un simpozion științific la care au participat specialiști din diferite domenii, luându-se în discuție probleme de istorie, de valorificare a patrimoniului cărturăresc, de restaurare a Voronețului, materialele căruia au fost publicate recent[33]. Totodată, biserica cu hramul Sf. Gheorghe a fost sfințită din nou de către un sobor de preoți în frunte cu Î.P.S. Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, și Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, eveniment care și-a găsit reflectare în mass-media și în unele publicații recente[34].

Mănăstirea Voroneț, revenind în albia sa firească, devine din nou un mare centru spiritual, care adună în zile de duminică și pe la marile praznice împărătești, la hramul Sf. Gheorghe și cel al lui

---

28 Elena Simionovici, *Memoria Voronețului*, în *Dacia literară*, Iași, 1999, nr. 2, p. 52-53; Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol. II, Iași, 2007, p. 27; Elena Simionovici, monahia, *Însemnări de minte și de suflet*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 266-270.

29 Elena Simionovici, *Memoria Voronețului,* în Simionovici Elena, *Pelerini în căutarea luminii*, Sibiu, 2004, p. 55.

30 Gabriela Platon, monahia, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 135.

31 Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă,* Ed. a II-a, Suceava, 2008, p. 31.

32 Unele aspecte ale problemei vezi Daniela Micuțariu, *Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 19-22.

33 *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie 2008,* Coord. monahia Gabriela Platon, și Carmen Cornelia Balan, Suceava, 2009, 282 p.

34 Ibidem, p. 47-49; 50-54.

Daniil cel Nou (Sihastrul), un număr mare de credincioși. Totodată, după lucrările de restaurare mănăstirea Voroneț ca monument istoric și de artă este vizitată de un număr tot mai mare de turiști, atât din țară, cât și din străinătate. De asemenea, a fost revitalizată activitatea cărturărească a mănăstirii, prin străduința monahiilor, a maicii starețe Stavrofora Irina Pântescu, a monahiilor Elena și Gabriela, la mănăstire au fost elaborate cărți, broșuri, albume, pliante care sunt căutate atât de credincioși, cât și de turiști.

Astăzi, după mai mulți ani de restaurări, vestitele fresce de la Voroneț au reapărut vederii credincioșilor și vizitatorilor în toată splendoarea lor de odinioară.

Maica stareță Irina împreună cu monahiile Elena (stânga) și Gabriela (centru)

2. Părinții egumeni ai mănăstirii

În compartimentul de față ne propunem să reconstituim șirul părinților egumeni care au diriguit mănăstirea Voroneț în sec. XV-XVIII și cu începere din ultimul deceniu al sec. al XX-lea în baza întregului spectru de izvoare, inclusiv documente editate și inedite, însemnări și inscripții, pomelnice, condici ș.a.

Indiscutabil, mănăstirea Voroneț la data primei sale mențiuni în documentele istorice, fiind vorba de 22 ianuarie 1472[35], avea o perioadă anterioară de constituire și existență. Firește, și până la această dată Voronețul a avut mai mulți egumeni care au fost trecuți și în *Pomelnicul mănăstirii*[36] întocmit în slavonește. În 1775, când arhimandritul Vartolomei Mazereanu tălmăcea acest Pomelnic, s-a ciocnit de mai multe dificultăți, între care și descifrarea unor pasaje, cum ar fi și cel cu lista *„Igumenilor de la sfânta mănăstâre Voronețul"*[37], care o începe cu un spațiu alb de 2-3 rânduri, la care urma să mai revină, în care trebuiau să fi fost înscrise vreo 4-6 nume. Din păcate, Vartolomei Mazereanu așa și nu a mai revenit la acest pasaj, fiind azi pierdut și originalul slavon, și de aceea numele primilor egumeni (de până la 1472) din Pomelnicul vechi au rămas necunoscute.

La aceeași dată, 22 ianuarie 1472, când locașul sfânt primește scutiri de la Ștefan cel Mare voievod, este atestat și **primul ei egumen *„popa Misail***", care, conform tradiției, era ucenicul lui Daniil Sihastrul[38]. Ieroschimonahul Misail a reușit primul dintre egumenii mănăstirii să se impună în fața voievodului țării obținând scutirea obștii monahale, pe care o reprezenta, de taxe vamale la *„2 măjii de pește pe an*", fie că erau aduse de la *„Chilia sau [de] la iezere, sau oriunde în țara noastră*", *„pentru îndestularea fraților*". Din același act pare să se profileze faptul că Voronețul ca așezare monahală reușise sub îndrumarea acestui egumen să se consolideze intrând de aici în colo în atenția domnilor și înalților dregători ai Țării Moldovei. Drept dovadă în această privință este includerea daniei făcute mănăstirii de fostul mare vistiernic Ignatie Iuga, care dăruia *„o zgardă, prețul ei 150 galbeni buni"*[39] inclusă în Pomelnicul acestei așezări monahale indicându-se anul *6990*[40] (1481/1482).

Primul nume de egumen pe care a reușit să-l descifreze Vartolomei Mazereanu din vechiul Pomelnic este un oarecare călugăr **Efrem**[41], care este atestat și în actele din 17 august 1488[42] și 14 martie 1489[43]. Mai ales sub îndrumarea acestui egumen mănăstirea Voroneț trece printr-o perioadă de mari realizări, căci din 26 mai până la 14 septembrie 1488 Ștefan cel Mare și Sfânt zidește vestita biserică de piatră, înzestrând-o totodată cu moșiile Știlbicani și Vlădeni. Cu ocazia sfințirii bisericii, la mănăstire este început un nou Pomelnic.

Efrem a fost urmat în scaun de *„**chir popa Ghenadie***", atestat cu ocazia unei noi danii făcute de Ștefan voievod la 26 noiembrie 1489/1490, fiind vorba de seliștea Poiana la Gura Humorului[44]. Se admite că pe timpul stăreției sale la mănăstire a început să activeze o scriptorie, în care pe la 1490 călugărul Pahomie a copiat un *Tetraevanghel*, care astăzi se păstrează în Muzeul Istoric din Moscova[45].

Se pare că după Ghenadie a fost egumen al mănăstirii o anumită perioadă, între 1490-1497, Monahul **Iosif**, menționat doar în Pomelnicul mănăstirii[46].

---

35 **DRH A**, vol. II, d. 181, p. 266-268.

36 Vezi lucrarea de față, p. 10, nota 4.

37 *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 49.

38 Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc*, p. 118-119.

39 *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 28.

40 Data este adusă de egumenul Macarie în „Cuvântul de învățătură" scris cu ocazia tălmăcirii Pomelnicului de către Vartolomei Mazereanu la 1775 (*Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 28, 67). Probabil, la 1775, când același cărturar întocmea și Condica mănăstirii Voroneț, documentul care confirma această danie a lui Ignatie Iuga în 1481/1482 lipsea și de aceea copistul nu l-a trecut la Condică.

41 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

42 **DRH A**, vol. III, d. 40, p. 73-76.

43 **DRH A**, vol. III, d. 51, p. 94-97. Într-o formă fantezistă, viața acestui egumen este descrisă și în Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc*, p. 133.

44 **DRH A**, vol. III, d. 81. **CDMI**, d. 284. *Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare,* București, 1958, p. 400-401.

45 Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare*. Partea a II-a, în ***AP***, An IV, 2008, nr. 2, p. 275-277.

46 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

Spre finele secolului al XV-lea, mănăstirea își continuă activitatea sub îndrumarea egumenului „***chir popa Macarie***", care continuă să întrețină relații dintre cele mai bune cu Ștefan cel Mare. Acesta din urmă manifestă aceeași bunăvoință față de Mănăstirea Voroneț, înzestrând-o la 22 ianuarie 1497 cu o prisacă la Cârligătura, o bucată de pământ Lazul, lângă aceeași prisacă[47], și la 20 noiembrie 1499 cu satul Milcinești și trei fălci și „*un firtal*" de vie pe Dealul Hârlăului[48].

În domnia lui Bogdan al III-lea, care manifestă aceeași atitudine față de mănăstire ca și tatăl său, sunt atestați: egumenul **Teofan,** care este trecut la Pomelnic[49] și atestat documentar la 8 decembrie 1513/1514, când voievodul dăruiește sfântului locaș iezerul Leontie pe Nistru[50]; și egumenul **Paisie** la 21 decembrie 1515, când același domn înzestrează mănăstirea cu satul București pe Moldova, cu o branițe lângă același sat și cu Muntele Lungu[51].

Pentru domnia lui Ștefan cel Tânăr (1517-1527) și prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538) nu cunoaștem egumenii mănăstirii. În schimb, se știe că spre sfârșitul celei de a doua domnii a lui Petru Rareș (1541-1546), diriguitor la Voroneț era ieromonahul **Iosif**, care figurează în Pomelnic[52] și este menționat în actul din 27 aprilie 1546, când voievodul dă satul domnesc Leontie și reîntărește dania lui Bogdan al III-lea pe iezerul Leontie la Nistru[53] și 4 <mai-iunie> din același an, când Petru Rareș voievod dă Mănăstirii Voroneț satul Balița[54].

După Iosif, diriguirea mănăstirii a preluat-o părintele egumen **Etimie** (Eutimie[55]), atestat în actul din 5 aprilie 1558, când „*monahul Teodosie, fost ceașnic și sora sa Odochia, fiii lui Drăgoi ... au dat ... satul Drăgoești*"[56].

În documentul din 25 august 1583, alături de „*preutul **Calistru** egumenul*" apare și „*starețul **Efrim**",* menționați cu ocazia litigiului de proprietate asupra satului Verbia între frații Movilești și călugării de la Mănăstirea Voroneț[57].

La 1 mai 1588 apare în calitate de egumen **Afanasii,** pe când mănăstirea primea în dar de la ieromonahul Voronețului Efrem Ivanciul (probabil, una și aceeași persoană cu starețul Efrim, menționat mai sus) „*6 fălci de vie la Cotnari*"[58]. Același egumen este inclus și în Pomelnicul voronețean, care, de altfel, include imediat după el alți doi egumeni – **Ioanichii** și **Teofan**[59], neatestați în izvoarele documentare cunoscute.

În primul deceniu al sec. al XVII-lea egumen al mănăstirii era **Theodosie,** atestat într-o inscripție în limba slavonă, plasată pe unul din elementele frescei exterioare, pe vasul cu flori care alcătuiește motivul ce se folosește până sus, pe dunga despărțitoare de pe prima ocniță a bisericii Sf. Gheorghe: „*Anul 7116 (1607/1608) a scris Anania Mileșev din Țara Sârbească a Sfântului Sava, sârb, făcător de minuni, în zilele lui Constantin Movilă voievod și în timpul egumenului chir Theodosie al acestui sfânt locaș*"[60].

După cei doi din urmă egumeni în Pomelnic este inclus cu același rang părintele **Partenie**, atestat și în mărturia din 8 aprilie 1632[61], precum și în actul de vânzare-cumpărare din 14 mai al aceluiași an[62]. Este interesant faptul că, în cel de al doilea document citat alături de Partenie, pentru prima

47 **DRH A**, vol. III, d. 204, p. 367-370.
48 **DRH A**, vol. III, d. 244, p. 433-437.
49 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.
50 **DIR A**, veac XVI/1, d. 90.
51 **DIR A**, veac XVI/1, d.100.
52 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.
53 *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 69-70, **DIR A**, XVI/1, d. 435, p. 481,
54 Document datat aproximativ de alcătuitori (**DIR A**, XVI/1, d. 443, p. 489. **CDMI**, I, d. 679, p. 275).
55 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 37.
56 **DIR A**, XVI/2, d.98, p. 105-106
57 **DIR A**, XVI/3, d.279, p. 228-229. **CDMI**, I, d. 1169.
58 **DIR A**, XVI/3, d. 450; *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 70.
59 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.
60 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 542.
61 **DRH A**, XXI, d. 16, p. 15.
62 **DRH A**, XXI, d. 73, p. 79.11

dată în istoria mănăstirii Voroneț apare încă un egumen – **Tarasie** (menționat, împreună cu **Nastasie**, egumen ieromonah și în 31 ianuarie 1673, în „Catastiful reînnoit al breslei blănarilor și cojocarilor din Suceava”[63]), precum și patru proegumeni: Theodor, Pifanie, Nicolae și Hariton. Probabil, noua structură ierarhică de la mănăstire trebuia să amelioreze în mai multe privințe diriguirea ei, dat fiind atât numărul mare de călugări, cât și necesitatea unei mai bune administrări a moșiilor.

La 15 aprilie 1637, în plină domnie a lui Vasile Lupu, îl aflăm atestat ca martor la o danie pe **Hirotei Șoldan**[64]. Trebuie de menționat faptul că el apare primul dintre cei cinci egumeni ai unor mănăstiri moldovene, fapt care subliniază autoritatea de care se bucura, pe atunci, atât egumenul, cât și mănăstirea Voroneț. La sigur, acesta este una și aceeași persoană cu „*Gherontie Șoldan*” trecut la 1637 ca egumen al Voronețului în compartimentul „Egumeni, stareți proveniți de la Neamț”[65] și, se prea poate, cu acel care a notat „*Filoteiu Șoldan ot Voroneț*” pe un „Minei pe luna August” datat cu sec. al XVI-lea[66].

La 9 septembrie 1640, când soborul mănăstirii Voroneț vindea o seliște în ținutul Cernăuți, îl aflăm în fruntea acesteia pe ieromonahul **Nicolae**[67]. Trezește nedumerire faptul că acești doi egumeni (Hirotei Șoldan și Nicolae), spre deosebire de predecesorii lor, nu sunt înscriși la Pomelnic.

Din acest din urmă an și până în 1684 nu sunt atestați documentar egumeni la Mănăstirea Voroneț, însă acest gol este completat de Pomelnic, în care sunt trecuți părinții egumeni: „**Antonii, Ghedeon, Gheorghii, Ghelasii, Macarii, Callist și Arhimandritul Efrem**”[68]. Cel din urmă este atestat și documentar, fiind menționat în actul din 1684 (fără lună și zi), când Mihail Dodu cu familia sa făcând o biserică o dau „*arhimandritului Ifrim de la Voroneț, cu jumătate din obârșia Muntelui*”[69], într-o însemnare pe o „Pravilă” manuscrisă: „*Sia cniga este a părintelui Efrim, arhimandritul de la Voroneț, ...7202* (1693 septembrie 1 – 1694 august 31)”[70] și într-un act de vânzare-cumpărare din 28 martie 1707[71]. De fapt, plasarea celor 6 egumeni care figurează doar în Pomelnic (*Antonii, Ghedeon, Gheorghii, Ghelasii, Macarii, Callist*) în limitele cronologice între 1640 și 1693/1694 a servit prezența lor în șirul de față a egumenilor Mănăstirii Voroneț, datorită faptului și identificării documentare cu date exacte a „*Arhimandritul Efrem*”.

Probabil, din anii 90 ai sec. al XVII-lea sau cel puțin din 11 ianuarie 1700[72] egumen al mănăstirii a fost părintele **Calistru,** care la această dată apare într-un zapis emis la mănăstirea Putna.

Presupunem că în ultimii 10-15 ani ai sec. al XVII-lea s-au aflat în fruntea Voronețului doi egumeni cu același nume, căci în lista egumenilor din Pomelnic este înscris un Calistru (Callist), înainte de arhimandritul Efrem, iar altul – după el[73]. Din sursele aflate la dispoziția noastră, constatăm egumeni voronețeni cu același nume **Calistru** la 25 aprilie 1723[74] și respectiv 24 iulie 1738 – 18 ianuarie 1743[75]. S-ar putea admite că în ultimele mențiuni documentare (din 1723-1743) este vorba de una și aceeași persoană. Ne face să considerăm aceasta faptul că mai ales din 1723 au fost apărate cu deosebită râvnă interesele economice ale mănăstirii, fiind atestate numeroase demersuri și litigii de delimitare a hotarelor moșiilor Mănăstirii Voroneț, în care egumenul Calistru avea de fiecare dată câștig

63 *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului 1388-1918*. Vo. I, București, 1989, d. 199, p. 333.

64 **DRH A**, XXIV, d.64, p. 63-64. **CDMB**, II, d. 1208, p. 253.

65 „*Istoriile unor schituri de pe lângă Mănăstirea Neamț*”, Mănăstirea Neamț, 1846 (Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog,* vol. I, Iași, 2006, p. 344-345).

66 P. P Panaitescu datează inscripția cu sec. XVIII (P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R.P. R*., vol. I, București, 1959, p. 65, nr. 45. *Însemnări*, vol. III, Iași, 2009, p. 74).

67 **DRH A**, XXV, d.456, p. 440-450; **CDMB**, Supl.I, d. 596

68 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

69 **CDMB**, vol. 4, București, 1970, d. 828, p. 193. **CDMB**, Supl. I, d. 970, p. 305;

70 *Însemnări* . Vol. I, Iași 2008, p. 322.

71 **CDMB**, vol. 5, d. 639, p. 166.

72 *Condica Mănăstirii Humor*,în Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 111, p. 90v-91. Aducem și pe această cale mulțumiri domnului profesor Gabriel Ștrempel, directorul de odinioară a Bibliotecii Române, care ne-a pus la dispoziție manuscrisul în cauză.

73 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

74 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 10.

75 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 10-11, 13-14, 88.*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea.* Vol. II.Ed. de V.Mihordea, București, 1966, d. 235, p. 268-9 (în continuare *Documente agrare, II*).

de cauză. Din porunca domnului Constantin Mavrocordat, în 1742 sunt prezentate *„sămile tuturor mănăstirilor din țară*", inclusiv și cele ale mănăstirii Voroneț, alcătuită de egumenul Calistru, care arată moșiile, „*bucatele mănăstirii*", venitul și cheltuielile[76]. Acest raport ne oferă un rar exemplu de felul cum se ducea evidența tuturor bunurilor și veniturilor mănăstirești, în special a cheltuielilor pe anul 1742, evidența cărora era în sama egumenului: *„12 lei arată că au cheltuit 2 rânduri ce au venit la Eș cu trebile mănăstirii; 5 lei 3 pt.[77] au dat pe un molităvnic; 3 lei 2 pt. pe 2 potcapece călugărilor; 4 lei sucmare țiganilor; 2 lei pol au dat pe 2 părechi cibote preuților; 1 leu 2 pt. au dat pe 2 brâe argaților; 7 pt. pol de o catrință a magopiții; 4 lei pol cheltuelele ce au cumpărat bucate la hram; 4 lei pe o căldare; 1 leu 5 pt. au cheltuit de au tocmit poarta mănăstirii; 1 leu au cumpărat ole, strachini în casa; 2 lei pe potcovitul cailor; 1 leu dă samă că au cheltuit la iarmarocul Sucevii; 1 leu au cheltuit pe altu iarmaroc tij; 2 lei 6 pt. au dat pe bucate cându s'au pomenit ctitorii; 2 lei 9 pt. her, oțăl, pentru traba morilor și a carălor; 2 lei pe un zăbon unui preut de bisărică; 4 pt. pol o păreche cuțite de casă; 3 lei 9 pt. desătina pe stupi i râmători; 6 lei sâmbrie unui preut ce slujește la bisărică; 4 lei 2 pt. au dat la cheltuelele unii mori ce au prefăcut-o; 3 lei 4 pt. goștina oilor; 1 leu 3 pt. dă samă că au cheltuit cându au vinit la Eș; 6 lei milostenie sfântului mormântu; 2 lei 5 pt. au dat unui călugăr ce au vinit la Eș cu trebile mănăstirii; 6 pt. tij altui călugăr de cheltuială, ce l-au trimis cu pește la Eș, la mitropolit; 15 lei s-au cuprinsu cheltuiți pe îmbrăcăminte egumenului într-un an"[78]*.

Pentru perioada de după 1723 am identificat după documentele vremii numele altor egumeni voroneșteni, după cum urmează: **Ioanichie Abaza**[79], care la 10 ianuarie 1729 obține de la Grigore Ghica voievod scutirea de dări pentru *„8 poslușnici, care vor fi din oameni străini*"[80]. Ioanichie Abaza își atestă prezența la Voroneț atât în Pomelnic ca egumen[81], cât și printr-o inscripție graffiti pe timpul când egumen era deja **Teofan**[82], atestat între 9 ianuarie 1733 –18 ianuarie 1734 într-un șir de documente legate de diverse litigii și reîntăriri de proprietăți ale mănăstirii[83]; părintele **Partenii**, atestat într-o carte domnească la 26 iulie 1744 a lui Ioan Mavrocordat, care caută să aplaneze relațiile dintre mănăstire și „*vecinii*" ei[84]; **Macarii,** care obține o mărturie din 22 august 1744 de la sătenii din Drăgoești privind „*semnele hotarului*" moșiei cu același nume[85], și părintele **Sofronii**, înscris doar în *Pomelnicul mănăstirii*[86].

Cu anumite întreruperi, ale căror motive nu le cunoaștem, din 11 ianuarie 1748 până la 5 februarie 1756 egumen la Voroneț a fost **Ghedeon,** precum arată însemnarea sa pe un „Apostol": *„în locul mieu s-au pus egumen Macarie, ucenicul meu*"[87]. Egumenul Ghedeon figurează în mai multe acte privind apărarea intereselor de proprietate ale mănăstirii, fiind vorba de dreptul asupra unor moșii, sălașe de țigani și alte pricini legate de veniturile mănăstirii[88]. Același diriguitor a ferecat în argint și a împodobit cu mărgăritare[89] degetul arătător al Sfântului Daniil Sihastrul și l-a dăruit mănăstirii Putna[90], după cum reiese din însemnarea: *„Aceste relicve le-am ferecat eu Ghedeon, egumenul de la Voroneț, cu toată cheltuiala mea, în anul 1749, decembrie 4*"[91].

---

[76] Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în **BCIR**, vol. 1, București, 1915, p. 232-235.

[77] Pt. –potronici, unitate bănească.

[78] Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, p. 234-235.

[79] Ioanichie Abaza era reprezentant al vestitei familii de boieri cu același nume în frunte cu vornicul Andrei Abaza (în total 16 persoane), înscrisă spre pomenire în același Pomelnic încă până la 1711 și plecat cu Dimitrie Cantemir în Rusia (*Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 46).Ioanichie face parte din Abăzeștii rămași în Moldova după Campania de la Prut a lui Petru I.

[80] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 83.

[81] *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 49.

[82] Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr.9-10, p. 541-542.

[83] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 19,53,87,97. *Documente agrare*, II, d.126, 127.

[84] Este vorba de țăranii șerbi de pe moșiile mănăstirii. *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 88-89.

[85] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 44.

[86] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

[87] *Însemnări*, vol. II (1751-1795), Iași, 2008, p. 57.

[88] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 24-25, 41-43, 47, 53-54, 58-60, 98-99.

[89] Constantin Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară și bisericească*, în **SCI**, vol. XX, (vol. III, din seria nouă), Iași, 1947, p. 250.

[90] Claudiu Paradais, *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Iași, 1988, p. 11.

[91] Ioanichie Bălan, arhim., *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăs-*

Sporadic, în aceeași perioadă sunt atestați egumenii: **Nicodim**, într-o dispoziție a domnului țării din 5 mai 1750, care cere de la ispravnicul ținutului delimitarea hotarelor moșiei voronețene București „împresurate" de mănăstirile Humor și Moldovița[92]; **Nictarii**, care la 2 aprilie 1751 reușește să recapete pentru Voroneț într-un litigiu cu mănăstirea Moldovița drepturile asupra unei „*bucăți de loc din Toplița Rece până la Prislopul Toderescului, ci iaste din hotarul Știulbicanilor*"[93] și la 31 iulie 1751 să ducă la bun sfârșit în folosul Mănăstirii Voroneț un litigiu de durată (11 ani) privind moșia Branișteș[94]; **Calistru**, care izbutește să obțină de la voievodul țării, printr-o carte domnească din 12 ianuarie 1754, prin care să impună la boieresc „*oamenii ce șed pe moșiile mănăstirii să lucreze 12 zile într-un an...*"[95], în aceeași zi el adresează jalbe domniei, în care adjudecă drepturile mănăstirii de colectare a dijmei „*de la cei ce veniseră pe moșiile sale*" [96] și de percepere a unor venituri de la niște vânători „*ce fac prinsoare cu măeștrii pe locul mănăstirii Voroneț*"[97], iar la 15 și 25 iunie 1754 același egumen face schimb de țigani cu mănăstirea Pobrata[98] și cu boierii Brăescul[99]. Părintele egumen **Calistru** este atestat și la 12 ianuarie 1755, când „*se jăluie de furtul din livezile mănăstirii*" de pe moșia Drăgoești[100].

Activitatea lui **Macarie** ca egumen la Voroneț începe la 5 februarie 1756, când a fost susținut în scaun de fostul egumen al Mănăstirii Voroneț, Ghedeon, care i-a fost îndrumător și dascăl. Precum arată acesta din urmă într-o amplă însemnare din 5 februarie 1756, numirea noului egumen a fost și voința „*vichelului sfintei Mitropolii Sucevii, fiind porunca sfinției sale părintelui mitropolit chirie chir Iacov* (Putneanul[101] – n.n.), *și domnul Țării Moldovei, Matei Ghica[102] voievod* "[103]. Nu se cunoaște obârșia monahului Macarie, dar se vede că se trăgea din oameni gospodari cu adâncă credință creștinească și multă dragoste de carte. Cu ocazia tâlcuirii Pomelnicului vechi a fost deschis altul nou, în care a fost trecut la 1775, în primul rând, „*numele fericitului ctitor Macarii, igumen Voronețului*", urmat de alți membri ai familiei sale: „*Monah Ghenadii, Monahie Martha, Theodor, Elisavet[a] și cu tot niamul lor*", cu ziua de pomenire – 8 noiembrie – de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil[104], de unde ar reieși că părinții săi sau anumite rude apropiate de asemenea se călugăriseră sau erau monahi.

Se pare că o scurtă perioadă înainte de 10 ianuarie 1757 (probabil, după 11 ianuarie, dar înainte de iunie 1756) a fost egumen la Voroneț un oarecare **Mihail Munteanul**, care într-o anumită împrejurare a împrumutat 8 lei de la Cozan Câmpulungianul din Crucea (moșia Voronețului) și fugind egumenul în Țara Românească[105] (de unde, se pare, era originar), din care cauză mănăstirea pierde venitul de la această moșie.

Din 29 iunie 1756[106] și până 12 ianuarie 1767 în fruntea mănăstiri Voroneț, fie că s-au aflat concomitent doi egumeni – **Macarie și Antonie**, fie că aceștia s-au aflat în rivalitate, reușind să rămână egumen când unul, când altul, fapt care reiese din documentele mănăstirii. Din sursele în care figurează egumenul Antonie constatăm implicarea sa în chestiuni de apărare a intereselor economice și de proprietate a mănăstirii, în special în cele ce țin de recuperarea unor pagube materiale provocate mănăstirii de câmpulungeni (15 ianuarie 1763[107]), de perceperea dijmei de pe moșia Ghizdita (9 noiembrie <1763>[108]) și drepturile de stăpânire asupra a „*6 țigani corciți*" (12 ianuarie 1767[109]).

---

tirile românești (secolele III-XX). Ediția a III-a, Galați, 1998, p. 118.

92 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 31.

93 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 15.

94 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 22.

95 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 90.

96 *Documente agrare*, II, , d.228, p. 311-312.

97 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 10, p. 23.

98 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 14, p. 99-100.

99 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 13, p. 99.

100 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 8, p. 41-42. *Documente agrare*, II, d.296, p. 316-317.

101 Mitropolit al Moldovei 1750-1560.

102 Domnul Țării Moldovei 1753-1756.

103 *Însemnări*, vol. II (1751-1795), Iași, 2008, p. 57.

104 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 8[78].

105 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 15, p. 15.

106 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 10, p. 60-61.

107 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.3, p. 29.

108 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.25, p. 68.

109 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.22, p. 103-104.

Începând cu 15 iunie 1768 și până în 1782, părintele egumen **Macarie** va conduce obștea monahală de unul singur. Din sursele accesibile nouă se deslușesc clar mai multe aspecte ale activității sale, în prim-plan situându-se problemele cu caracter edilitar-gospodăresc, economic și cel cultural spirituale. La începutul activității sale ca părinte egumen Macarie reușește să apere interesele de proprietate a mănăstirii asupra moșiei Hlinovodea-Ghizdita, recurgând în acest scop și la autoritatea domnească, precum se vede din documentul emis de cancelaria voievodală din 29 iunie 1756[110], și la cel al unor martori la delimitarea hotarului aceleiași moșii, precum constatăm din zapisul întocmit în același an la 4 iulie[111]. În vara lui 1756, prin actul emis la 1 iulie[112] de Constantin Mihai Cehan Racoviță voievod, se reușește să se reglementeze relațiile mănăstirii cu locuitorii din preajmă, care efectuau în moșia Branișteactivități gospodărești nelegitime (cum ar fi: vânatul, pescuitul și tăiatul lemnelor), iar prin alt act domnesc cu aceeași dată obține confirmarea drepturilor mănăstirii asupra moșiilor Drăgoești și Știulbicani, în care „*tot omul casnic* [de] *orice breaslă ar fi*" erau obligați să lucreze 12 zile pe an în folosul mănăstirii[113].

Noul egumen rămâne tot atât de insistent în rezolvarea diferitor litigii ale mănăstirii și în 1757. Astfel, la 6 august, dând curs unei plângeri din partea egumenului Macarie, Scarlat Ghica voievod emite o carte domnească prin care cere ispravnicilor ținutului Sucevei să pună capăt încălcărilor și abuzurilor făcute pe moșiile mănăstirii de locuitorii din Capul Codrului[114]. Răspunzând la alt demers al egumenului Macarie, domnul țării Ioan Teodor Callimah emite un document la 2 iunie 1759, în care sunt reglementate din punct de vedere juridic drepturile Voronețului asupra moșiei „*Branișteidin prejiurul mănăstirii*" și desemnează strict drepturile și obligațiile părților în activitatea economică[115], punând astfel capăt unui conflict de 10 ani cu proprietarii din vecinătate și cu locuitorii de pe propriile moșii. În același an, la 3 martie, părintele Macarie reușește să aplaneze conflictul cu mănăstirea Neamț în privința unor robi țigani și totodată să apere drepturile de proprietate ale mănăstirii asupra satului „*Trăisteni la Nistru, ținutul Sorocăi pentru care au scrisori bune*"[116], adică documente autentice.

Fie din lipsa de documente, fie că Macarie a fost înlocuit, probabil de Antonie, cel dintâi reapare la cârma mănăstirii la 9, 13 și 15 iulie 1763, când întreprinde acțiuni în vederea recuperării moșiei Suflinți[117], a dijmei din moșia Ghizdita (Hlinovode)[118], iar la 15 și 24 iunie 1768 reușește să recupereze venitul pe 4 ani de pe aceeași moșie[119]. În aceeași perioadă (12 mai 1765), Macarie, apelând la instanța judecătorească, recuperează „*poiana Molitvul ... și poeniția Ilcului*" stăpânite de la o vreme nelegitim de Grigore Șandru[120]. Văzând anumite avantaje pentru tot soborul mănăstirii, egumenul schimbă la 19 martie 1775 satul Vlădeni pe trei munți – „*Pietrișul, Muncelul ... și Mestecănișul*"[121]. La 12 august 1775 egumenul Macarie apelează la autoritatea mitropolitului Moldovei Gavriil Calimachi[122], pentru a descâlci un litigiu al Voronețului cu Mănăstirea Moldovița privind delimitarea hotarului moșiei București, aflată în stăpânire încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare, cu cea a moșiei Berchișești a Moldoviței, fiind rezolvat litigiul în folosul celei dintâi[123], fapt confirmat (14 august 1775[124]) din partea celei mai înalte autorități bisericești moldovene. Pentru a-și pune în siguranță și alte proprietăți, egumenul

110 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 10, p. 60-61.
111 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 11, p. 61-62.
112 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.13, p. 25-26.
113 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.11, p. 43.
114 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.12, p. 43-44.
115 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.15, 26-27.
116 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 14, p. 63.
117 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 78.
118 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.15-17, p. 63-64.
119 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.19-20, p. 65-66.
120 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 16, p. 16.
121 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 4, p. 48.
122 Gavriil Callimachi, mitropolit al Moldovei 1760-1786.
123 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.3, p. 31-34.
124 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.4-5, p. 34-36.

cere și obține carte domnească de reîntărire asupra moșiilor Drăgoești și Știlbicani (1 iulie 1756[125], 14 iunie 1775[126]) amenințate de acaparare din partea altor proprietari.

O problemă aparte pe care o rezolvă egumenul Macarie la un nivel satisfăcător este cea a robilor țigani mănăstirești, prin partajări ale unor sălașe de țigani (17 octombrie 1757[127], 10 martie 1772[128]), prin schimb echitabil al acestora (8 februarie 1773[129]) și prinderea altora care erau fugari (6 august 1757[130]). Probabil, răspunzând la o solicitare a egumenului, Scarlat Ghica vodă printr-un act special la 14 ianuarie 1758 hotărăște ca *„după obiceiul pământului și după anaforaoa veliților boeri”* condițiile căsătoriilor mixte dintre moldoveni și țigani, între care și *„acei oameni ce au luat țigance mănăstirești bir să nu dee, ce să rămîe în stăpânirea sfintei mănăstiri*”[131].

În anii următori, părintele egumen Macarie continuă să se ocupe de chivernisirea cât mai judicioasă a averilor mănăstirești, a dărilor percepute și a prestării diferitor munci în folosul mănăstirii apelând în acest scop la autoritatea domnească, care îl ajută prin acte oficiale din 21 decembrie 1764, 11 ianuarie 1765, 29 ianuarie 1766 să pună la punct întreg spectrul de dări și perceperi de dijmă în folosul mănăstirii[132]. Așa, de exemplu, în „cartea” din 1 ianuarie 1771 venită de la Divanul țării, drept răspuns la jalba egumenului sunt înșiruite mai multe asemenea reglementări, dintre care evidențiem: *„fieștecarele lăcuitoriu să aibă a sluji la mănăstire 12 zile într-un an ...”; „cârșme cu băutură pe moșia mănăstirii numai igumenul* [sa aibă – n.n.] *și cei ce să vor învoi cu igumenul să fie volnici a vinde...”; „dijmă să ia igumenul din toate* (din „țarini cu pâini”, fânațe, livezi cu pomi, grădini cu legume, „bute de vin”, prisăci, mori, pentru munții pe unde sunt locuri de stână, din vânat ș.a.) *după obicei*”[133].

Prin activitatea sa înțeleaptă, pe timpul egumenului Macarie domeniul mănăstirii a fost păstrat, ba chiar a crescut cu niște vii de la Străoanii de Sus, donate la 20 octombrie 1769 de Ghenadie proegumen de Slatina, pentru pomenirea răposatului Macarie proegumen de la Neamț[134]. În mai mulți ani, Macarie de la Voroneț reușește să consolideze averile și veniturile mănăstirii prin reglementarea strictă a dărilor, prin recuperarea unor averi și moșii, prin lărgirea și păstrarea intactă a domeniului mănăstirii.

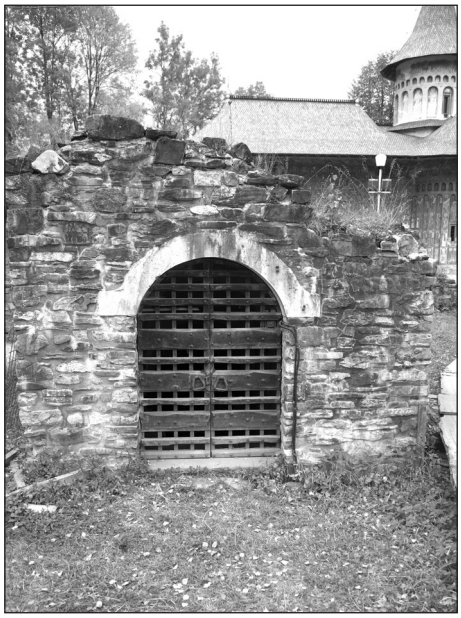

Intrarea în vechea pivniță

De rând cu chivernisirea judicioasă a bunurilor mănăstirești, egumenul Macarie a avut grijă de reamenajarea însăși a mănăstirii, fapte înșiruite cu ocazia întocmirii la 1775 a noului ***Pomelnic la Voroneț***. Astfel, din acest izvor se precizează că sub îndrumarea acestui egumen soborul mănăstiresc *„au acoperit beserica în mănăstire ..., au făcut 4 mori, au făcut 5 chilii, au acoperit toate chiliile, au dat o prisacă de stupi mănăstirii,... au acoperit clopotnița, au făcut zăplaj înpregiurul mănăstirii, s-au acoperit cu draniță, au făcut 4 icoane mari foarte iscusite, au făcut un potir, de scos zvezdă de argint, 4 feloane și 4 stihare și altele. Și au mai făcut 10 chilii cu 2 cămări și cu 10 tindzi și cu pivniță de piatră desupt*”[135].

În 1775, egumenul Macarie l-a invitat la Voroneț pe cunoscutul cărturar putnean Vartolomei Mazereanu, care trudind cu multă sârguință timp de câteva luni a tălmăcit de *„pe sirbie*” Pomelnicul vechi și a întocmit *„Condica Sfintei mănăstiri Voronețul. De toate odoarele, veșmintele, cărțile,*

[125] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 11, p. 43.
[126] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 13, p. 44.
[127] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.17, p. 101.
[128] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. 24, p. 104.
[129] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.25, p. 104-105.
[130] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.16, p. 101.
[131] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.18, p. 101-102.
[132] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d. d. 4-6, p. 90-92.
[133] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.7, p. 92-94.
[134] *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.5, p. 72-73. Vezi și documentul din 8 septembrie 1770 (Ibidem, d. 4, p. 71-72).
[135] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 78. Vezi și I. Zugrav, *Voronețul,* în **MMS***,* 1963, nr. 1-2, p. 80.

moșiile, munții, satele, țiganii, de toate câte are numita mănăstire..."[136]. Egumenul Macarie semnează pentru Pomelnic două compartimente deosebit de interesante: o „*Predislovie"*[137] și un „*Cuvânt de învățătură*"[138], care scot în evidență nivelul destul de elevat al culturii spirituale și cărturărești a autorului[139]. La rugămintea părintelui Macarie, arhimandritul Vartolomei Mazereanu include în condică și un amplu text istoric – „*Domnie lui Ștefan voievoda, cel viteaz, ctitorul sfintei monăstiâri Voroneț-ului și a altor multe sfinte mănăstâri și biserici ...scris din letopisețul Moldovii*"[140], fapt care denotă interesul egumenului mănăstirii Voroneț față de trecutul țării și a sfântului locaș în care el sălășluia. Probabil, din aceeași pornire față de înțelepciunea cărții, el dăruiește nepotului său „*Această cărticică ce să chiamă Osmoglasnic și Catavasiiari și alte cântări trebuincioasă o am cumpărat eu, Macarie, egumen sfintei mănăstiri Voroneț și o am dat pomană nepotului meu Gheorghe, pentru ca să-mi fie pomenire pentru sufletul meu. ... Let 7283 (1776) iulie 25*"[141].

Pe timpul stăreției sale, sub îngrijirea mănăstirii Voroneț a trecut în 1769 biserica din satul Străoanii de Sus zidită de Macarie, egumen de la mănăstirea Neamț[142].

În paralel cu activitatea de la mănăstire, Macarie, egumenul Voronețului, a desfășurat o amplă activitatea ctitoricească, construind trei biserici în diferite localități. Una cu hramul „*Sfinților Mai Marilor Voievozi Îngerești Mihail și Gavril*" a fost zidită în satul Buninți, și numind-o „*biserica me*", îi dăruiește la 1769 un *Triod* editat în același an la București, pe care l-a cumpărat cu „*doozăci de lei bani de argint*"[143]. Altă biserică a înălțat-o în satul Capul Codrului, precum reiese din pisanie – „*Sfântă biserică s-au făcut de ieromonah Macarie, egumen Sfintei mănăstiri Voronețul și s-au făcut întru numele ierarhului Nicolae, în zilele preasfinției sale părintelui Chiru Chir Gavril arhiereu Mitropolit 7290/1782*"[144], biserică care la 1812 a fost mutată în satul Iacobești (azi Iacobeni, jud. Suceava), rămânând cu același hram[145]. După câte se vede, egumenul Macarie a continuat să poarte de grijă acestei biserici și în anii următori, dăruindu-i la 26 aprilie 1786 un *Penticostar* tipărit la Râmnic în 1785[146]. Nu se arată unde și când, dar în Pomelnicul nou (ceea ce ar însemna că evenimentul a avut loc după 1775) se mai arată că el a construit o a treia „*bisericuce ... cu hramul lui Sfetii Ioan Preditici* (Înaintemergătorul – n.n.)*"*, pe care a înzestrat-o *„cu potir de argint, cu descos, cu zvezdă, cu un rând de cărți, câte trebuie în biserică, un rând de veșminte*"[147].

După anexarea părții de Nord a Moldovei, numită ulterior Bucovina, la Imperiul Habsburgic, parte care includea și Mănăstirea Voroneț, îl aflăm pe Macarie preocupat în continuare de înzestrarea mănăstirii cu numeroase obiecte de cult și de diverse activități gospodărești, multe lucrări făcându-se din contul său: „*au făcut 4 candile de argint, foarte iscusite, cu toată cheltuiala lui...; au mai făcut* (sădit – n.n.) *2 pogoane de vii la Lucăcești; ... 7 pogoane de vii la Cruce la Străoani; ... au făcut poalele icoanelor, în mănăstire; ... au mai făcut 6 epatrahire; ...,au mai cumpărat 12 mineia pe 12 luni; ... au pardosit cu lespezi de piatră sfânta mănăstire; ... au răscumpărat moșiia Gimene de la cămpulungeni șendreni; ... au mai cumpărat un policandru de aramă; au făcut cădilniță di argintu*"[148].

După așezarea definitivă a autorităților austriece în noile lor stăpâniri au început și amestecul direct al acestora în treburile mănăstirilor, inclusiv și a celei de la Voroneț. Astfel, la 28 decembrie 1781 îl aflăm pe părintele Macarie chemat la Comisia imperială de delimitare a proprietăților din Bucovina, unde, după câte se vede, i s-a cerut să confirme drepturile de proprietate a Voronețului

---

136 Vezi trimiterea 12.
137 A. Eșanu, V. Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*.
138 Ibidem, p. 145-149.
139 Vezi în volumul de față Partea a II-a – *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* (p. în mss. 2-5 și 62-70).
140 Biblioteca Mănăstirii Putna, inv. 8/1859 (nr. vechi: 502), p. 183-216.
141 Gabriel,Strempel, *Catalogul manuscriselor românești,* Vol. 4, București, 1992, p. 261, nr. 5303.
142 *Condica Mănăstirii Voroneț*, d.5, p. 72-73.
143 *Însemnări*, Vol. II, Iași, 2008, p. 180.
144 Gh. Bratiloveanu, M.Spânu, *Monumente de arhitectură în lemn din ținutul Sucevei*, București, 1985, p. 83-85.
145 Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 157, 391.
146 *Însemnări,* vol. II, Iași, 2008, p. 432-433.
147 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 9[79].
148 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 9[79].

asupra moșiilor avute în stăpânire în noua provincie anexată și dincolo de cordon. Ținându-se cu mare demnitate, părintele Macarie nu numai că a apărat drepturile de proprietate a mănăstirii în fața Comisiei, dar și a îndrăznit să arate că sfântul locaș pe care îl diriguiește ar dori să primească înapoi satul Vlădeni, pe care îl stăpânise odinioară, deoarece are prea multe procese pentru cei trei munți primiți în schimb[149].

În scurtă vreme (8 aprilie 1782), o delegație a Consistoriului de la Cernăuți poposește pe neașteptate la Voroneț pentru a supune unui control riguros cum se gestionează veniturile mănăstirii. Se pare, de astă dată părintele egumen a fost luat prin surprindere, fiind pus în dificultate privitor la declarația de venituri ale sfântului locaș pe care îl diriguia. Părintele Macarie a găsit de cuviință să tăinuiască o parte din bunurile Voronețului, fapt care l-au intuit membrii delegației. Drept urmare, egumenul Macarie a fost suspendat și înlocuit în mod provizoriu cu monahul **Nifon**[150]. S-a încercat să se obțină informații și de la alți călugări și, exercitându-se presiuni, li s-a cerut prin jurământ să depună alte mărturii privind averile mănăstirii, care nu au dat rezultatul scontat, din care cauză Comisia și-a întrerupt lucrările[151].

Precum au arătat investigațiile, procesul-verbal întocmit de Comisie a fost înaintat episcopului Dosoftei. Acesta a plecat el însuși la mănăstire pentru a continua cercetările. Sosind la Voroneț, arhiereul nu l-a mai aflat acolo pe egumenul Macarie, căci acesta din urmă fugise în Moldova cu banii și vitele mănăstirii[152].

Pe la 1786 îl aflăm pe Macarie autoîntitulat *„ieromonah,... proegumen sfintei mănăstiri Voroneț și egumen sfintei mănăstiri Slatinei*"[153], de unde ar reieși că el s-a stabilit la Slatina, unde, se pare, a rămas până la sfârșitul vieții, drept dovadă în această privință poate servi și faptul înscrierii sale în Pomelnicul triptic al celei din urmă mănăstiri ca *„ermonah Macarie ot Voroneț"*[154].

Neputând lăsa mănăstirea fără conducere, în 1782 Dosoftei l-a numit egumen pe **Inochentie**, fostul ieromonah de la episcopia Rădăuți, care va rămâne în fruntea Voronețului până la 1784[155]. Din acțiunile părintelui Inochentie se cunoaște că toate moșiile mănăstirești au fost date în arendă și întru apărarea drepturilor mănăstirii și sperând în bunăvoința împăratului a participat la un sobor al stareților, care a desemnat doi delegați pentru a fi trimiși la Viena. Din păcate, toate străduințele nu au avut nici un rezultat, din potrivă, prin mai multe circulare imperiale drepturile locașelor sfinte din Bucovina au fost limitate din ce în ce mai mult, până când în iulie 1783 se hotărăște reducerea numărului acestora și secularizarea averilor mănăstirești[156].

La 3 decembrie a aceluiași an este expediată o instrucțiune privind secularizarea averilor mănăstirești din Bucovina, document care include și o listă de 23 de locașe sfinte care urmau să fie închise, printre care figura și Mănăstirea Voroneț. Călugării de la mănăstire s-au văzut nevoiți să părăsească sfântul locaș. Se cunoaște că părintele Inochentie cu alți câțiva călugări au trecut în Moldova[157].

La 20 aprilie 1785 la mănăstire a sosit o delegație din partea Consistoriului, care a inventariat clădirile, acareturile și stocurile de grâu. Toate aceste bunuri au trecut sub administrarea secretarului domeniului statului din Ilișești – Frantz Stansberg, iar biserica transformată în biserică sătească[158]. Prin această din urmă acțiune mănăstirea și-a încetat activitatea.

---

149 Gabriela Platon, monahia, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 131-132.

150 Ibidem, p. 132-133.

151 Ibidem, p. 133.

152 Ibidem.

153 *Însemnări*, vol. II, Iași, 2008, p. 432-433.

154 V.Brătulescu, *Pomelnicul triptic al lui Alexandru Lăpușneanu din Mănăstirea Slatina*, în **MMS**, An. XXXV, 1959, nr. 3-4, p. 183.

155 Gabriela Platon, monahie, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 133.

156 Ibidem, p. 134.

157 Ibidem, p. 134-135.

158 Ibidem, p. 135.

* * *

Maica stareță Irina (septembrie 2009)

După o lungă întrerupere, mănăstirea Voroneț și-a reluat activitatea în 1991, când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române hotărăște reînființarea Mănăstirii de la Voroneț ca mănăstire de călugărițe și a numit-o ca stareță pe **Irina Pântescu,** care se află la cârmă până în prezent.

Maica Stareță Irina (numele laic Margareta) s-a născut la 28 septembrie 1932 în familia lui Gheorghe și Ana Pântescu din satul Goruni, comuna Tomești, jud. Iași. Viitoarea Maica Stareță a trecut prin mai multe grele încercări. După ce își pierdu fratele pe front și muri tatăl ei în 1944, de la vârsta de 12 ani devine responsabilă de administrarea gospodăriei familiale, găsindu-și apoi putere și alinare la biserica Golia din Iași. Urmează școala începătoare în satul natal și clasele V-VII la școala generală Filoara. După 1953 a ales opțiunea pentru viața monahală, ca în 1957 să devină ucenică rasoforită, iar în mai 1958 îi este acceptat transferul la mănăstirea Moldovița, ca econoamă. În paralel studiază la Seminarul Teologic de la mănăstirea Agapia, unde se distinge prin rezultate deosebite, încheind studiile ca șefă de promoție. Din mai 1960 până în septembrie 1972, ca urmare a Decretului nr. 410 din 1959, călugărița Irina este scoasă forțat din mănăstire și retrasă la biserica Golia în așteptarea unor vremuri mai bune, aici fiind însărcinată cu lucrul de casier. În această perioadă își continuă studiile: absolvește Liceul „Dimitrie Cantemir" din Iași, secția real, cursuri serale, beneficiind de toată bunăvoința celor în drept, echivalându-i-se obiectele de studiu de la anul 1-2 de la Seminarul Teologic cu cele de la liceu. Ținem să subliniem că viitoarea monahie a susținut examenul de bacalaureat în 1966 împreună cu elevii de la cursurile de zi (în total 50 candidați). În anii 1967 – 1989 face periodic cursuri de pregătire și perfecționare pentru gestionari – custode sală, supraveghetori și îngrijitori de muzeu de la monumente istorice religioase organizate de Direcția Monumentelor Istorice din București, Mitropolia Moldovei și Sucevei și Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași. Din 1972 revine la mănăstirea Moldovița, unde se află până în 1991, până în 1980 în calitate de rasoforă, iar de la această din urmă dată ca monahie, îndeplinind obișnuitele ascultări monahale, precum și de ghidaj, de gestionar-custode sală, de casier, de atribuții de aprovizionare și relații cu colaboratorii laici ai mănăstirii. Posedă limbile franceză, engleză, germană și rusă. În aprilie 1991 este numită stareță la Voroneț, iar la 23 aprilie se învrednicește de înaltul grad bisericesc de Stavroforă.

Prin grija Maicii Starețe Irina, în cei 19 ani de la reluarea vieții monahale, la Voroneț a fost renăscută viața spirituală, fiind respectate toate prescripțiile vieții de obște prin punerea la punct a ascultărilor mănăstirești, fiind puse în rânduială și slujbele după *Tipicul* bisericesc al Sfântului Sava, s-a înălțat Paraclisul cu hramul Sfântului Cuvios Daniil Sihastrul, o bisericuță de lemn (sfințită în 1996). În mare parte a fost realizat planul de reconstrucție și de restaurare a mănăstirii și a bisericii cu hramul Sfântul Gheorghe, a fost înlocuit acoperișul de tablă cu unul de șindrilă, cum a fost inițial. A fost restaurată pictura interioară (din altar, naos, pronaos și pridvor), cea exterioară (de pe toate fațadele) și catapeteasma. A fost finisată reconstrucția chiliilor pe vechiul amplasament, care include chilii pentru 20 de viețuitoare, au fost deschise o sală de conferințe și alta de protocol. A fost făcută sistematizarea

verticală a curții, pavată cu piatră de carieră bine prelucrată. Toate lucrările de reconstrucție și de consolidare se fac în cea mai mare măsură din donații ale turiștilor și închinătorilor români și străini.

Prin strădaniile și gestionarea judicioasă a averilor mănăstirești de către Maica Stareță au fost consolidate acareturile gospodărești vechi și s-au construit altele noi (fântână, grajd, fânărie), s-a lucrat cu spor pe ogoarele repartizate mănăstirii[159], s-a procurat tehnică de birou, agricolă și de transport. La cele 10 hectare repartizate de stat au fost procurate alte 2 hectare de teren.

Pentru merite deosebite, Maica Stareță Stavroforă Irina, la 29 noiembrie 2002, a fost decorată cu Ordinul Național „Pentru Merit" în grad de Cavaler conferit de Președintele României.

În această din urmă perioadă au fost puse începuturile muzeului mănăstirii, bibliotecii, au fost readuse vechile valori și relicve voronețene. Un prim pas în această privință a fost restituirea în 2002 de către mănăstirea Sucevița a **Jâlțului domnesc**; recuperarea ***Tetraevanghelului***, scris pe pergament la 1550-1551 și ferecat cu cheltuiala mitropolitului Grigorie Roșca în argint aurit la 1557, restituit de mănăstirea Dragomirna la 9 iunie 2008 împreună cu un ***Apostol*****,** publicat la București în 1743.

Treptat, în această perioadă, sub îndrumarea Maicii Stareț Irina mănăstirea își recapătă rolul de centru cultural-spiritual și cărturăresc. Drept urmare, în ultimii ani monahia Elena Simionovici a pregătit și a publicat o serie de lucrări dedicate sfântului locaș, iar monahia Gabriela Platon a editat un frumos album[160]. Iar recent a văzut lumina tiparului volumul *Sfântă Mănăstire Voroneț. 520 de ani* (Suceava, 2009), care întrunește între coperțile lui materialele Simpozionului din 14 septembrie 2008 convocat la mănăstire cu ocazia împlinirii a 520 de ani de la încheierea lucrărilor de zidire și sfințire a bisericii cu hramul Sf. Gheorghe și resfințirii ei după încheierea lucrărilor de restaurare. Menționăm faptul că volumul în cauză include și materiale semnate atât de maica Irina, cât și de monahiile Elena și Gabriela.

[159] Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*. Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Suceava, Mușatinii, 2008, p. 31-33; *Sfânta Mănăstire Voroneț*. Studiu introductiv, note, referințe de monahia Gabriela Platon, Sibiu, 2007.

[160] Vezi în volumul de față compartimentul *Bibliografie*.

Anexă

EGUMENII MĂNĂSTIRII VORONEȚ (sec. XV– încep. sec. XXI). Tabel

Nr.	*Numele*	*Anii egumeniei*	*Izvorul*
1	MISAL	1472 ian. 22	**DRH A**, II, d. 181; **Pateric**, 1998, p. 118-9.
2	EFREM	1488 aug. 17– 1489 mart. 14	**DRH A**, III, d. 40,51; **CDMI**, I, d. 272; **Pateric**, p. 139-141; **Pomelnic**, p. 49.
3	GHENADIE	1489 (sau 1490) nov. 26	**DRH A**, III, d. 81; **CDMI**, I, d. 284; **Repertoriul**, p. 400-401.
4	IOSIF	?	**Pomelnic**, p. 49.
5	MACARIE	1497 ian. 22– 1498 nov. 20	**DRH A**, III, d. 204, 244;**CDMI,** I, d. 357.
6	TEOFAN	1513/1514 dec. 8	**DIR A,** XVI/1, d. 90; **Condica**, p. 69, **Pomelni**c, p. 49
7.	PAISII	1515 (1514) dec. 21	**DIR A**, XVI, I, d. 100; **Condica**, p. 29-31.
8.	IOSIF	1546 apr. 27 – <mai-iunie> 4	**Condica**, p. 49, 69-70;**CDMI**, I, d. 679; **DIR A**, XVI, I, d. 443.
9	EFTIMII	1558 apr. 5	**DIR A**, XVI/2, d. 98; **Condica**, p. 37-38 (1568 apr. 5).
10	CALISTRU egumen și starețul EFRIM (Efrem Ivanciul)	1582-1583, 1 mai 1588	**DIR A**, XVI/3, d. 279; **CDMI**, I, d. 1169; **DIR A**, XVI/3, d. 450
11	AFANASII (ATANASII)	1588 mai 1	**DIR** A, XVI/3, d. 450; **Condica**, p. 70, **Pomelni**c, p. 49.
12	THEODOSIE	1607/1608	**Brătulescu,** p. 542.
13	PARTENIE, TARASIE, NASTASIE	1632 apr. 8 – mai 14	**DRH A**, XXI, d. 16, 73. **Sucea**va, I, d. 199
14	HIROTEI ȘOLDAN (Filotei)	1637 apr. 15	**DRH A** XXIV, d. 64; **CDMB**, II, d. 1208
15	NICOLAE	1640 sep. 9	**DRH A**, XXV, d. 456; **CDMB**, Supl.I, d. 596.
16	ANTONII	?	**Pomelnic**, p. 49
17	GHEDEON	?	**Pomelnic**, p. 49
18	GHEORGHII	?	**Pomelnic**, p. 49
19	GHELASII	?	**Pomelnic**, p. 49
20	MACARII	?	**Pomelnic**, p. 49
21	CALLIST	?	**Pomelnic**, p. 49
22	Arhimandrit EFREM (IFRIM)	1684, <1693 sept. 1– 1694 aug. 31>	**CDMB**, 4, d. 828, **CDMB,** Supl. I, d. 970; **Însemnări**, I, p. 322.
23	CALISTRU	1700 ian. 11	**Condica Humor,** p. 90v – 91,
24	EFREM (IFRIM)	1707 mart. 28	**CDMB**, 5, d. 639.
25	CALISRU	1723 apr. 25	**Condica**, p. 10.
26	IOANICHII ABAZA	1729 ian. 10	**Condica**, p. 83. Pomelnic, p. 49.
27	TEOFAN	1731 ian. 12 – 1734, ian. 18	**Condica,** p. 19,53,87,97. **Documente agrare**, II, d. 126, 127, **Pomelnic**, p. 49.
28	CALISRU	1738 iul. 24– 1743 ian. 15	**Condica**, p. 10-11, 13-14, 88; **Documente agrare**,II, d. 235; **Sămile**, p. 234-235.
29.	PARTENII	1744 iulie 26	**Condica,** p. 88-89.
30.	MACARII	1744 aug. 22	**Condica**, p. 44.

31	SOFRONII	?	**Pomelnic**, p. 49.
32	GHEDEON	1748-1749	**Condica**, p. 98; **Turcu C.**, p. 250.
33.	NICODIM	1750 mai 5	**Condica**, p. 31.
34.	NICTARII	1751 apr. 2– iul. 31	**Condica,** p. 15, 22-23.
	GHEDEON	1752 ian. 16 –1753 febr. 4	**Condica**, p. 41,53-54, 58, 59-60, 99.
35.	CALISTRU	1754 ian. 12 – 1755 ian. 12	**Condica,** p. 41-42, 90, 99, 100,
	GHEDEON	1755 sept. 3 – 1756 ian. 11	**Condica,** p. 24-25, 42, 43,47
36	MIHAIL MUNTENUL	Ante 1757 ian. 10	**Condic**a, p. 15.
37	MACARII	1756 febr. 11 – 29, 1756 iul. 1, 1757 iun. 1 – 1759 iun. 2	**Însemnări**, II, p. 57; **Condica**, p. 25-27, 43-44, 50, 60-61, 61-63, 101, 102, **Condica Humor**, p. 94v.
38	ANTONII MACARII ANTONII	1763 ian. 15, nov. 9 1763 iul. 9 – 1766 ian. 29 1767 ian. 12	**Condica**, p. 29, 68. **Condica,** p. 16, 63, 64, 91, 92. **Condica**, p. 103-104.
	MACARII	1768 iun. 15 – 1770 sept. 8 1771 ian. 10 –1778 sept. 1; 13, 17 mai 1781; 1782	**Condica**, p. 31-34, 35-36, 44, 48, 65-66, 71-72, 72-73. 92-94, 104, 105; **CMR Ștrempel,** vol. IV, p. 261, **Condica Humor**, p. 152; **Însemnări**, II, p. 340; **Bratiloveanu Gh., Spânu M., Monumente**, p. 1985, p. 83-85. **Platon** , p. 133.
39.	**Nifon** (Nifont, Nifem)	după 8 aprilie 1782	**Platon** , p. 132-133.
40.	Inochentie	după noiembrie 1782	**Platon** , p. 133.
41.	Irina Pântescu	aprilie 1991 până în prezent	**Voroneț,** p. 8.

Abrevieri la Anexă

1. **Bratiloveanu Gh., Spânu M., Monumente –** Gh. Bratiloveanu, M.Spânu, *Monumente de arhitectură în lemn din ținutul Sucevei,* București, 1985, p. 83.
2. **Brătulescu** – Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în *MMS*, An XLI, 1965, nr. 9-10.
3. **CMR Ștrempel** – *Catalogul manuscriselor românești*. Ediție de Gabriel Ștrempel, vol. IV, București,1992, p. 261, nr. 5303.
4. **Condica** – Simion Florea Marian**,** *Condica Mănăstirii Voroneț,* 1900.
5. **Condica Humor** – *Condica Mănăstirii Humor*, în BAR, mss. 111.
6. **Însemnări** – *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei.* Un corpus editat de I. Caproșu, E. Chiaburu. Vol. I-III, Iași, 2008-2009.
7. **Suceava** – *Suceava. File de istorie*. Documente 1388-1918, vol. I, București, 1989.
8. **Pateric –** Ioanichie Bălan, *Pateric Românesc,* București, 1990.
9. **Platon –** Gabriela Platon, monahia, *Memoria documentelor,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009.
10. **Pomelnic** – *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț***.** BȘC AȘM, Secția „Carte rară”, mss. 28756.
11. **Repertoriul –** *Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare,* București, 1958.
12. **Sămile** – Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în **BCIR**, vol. I, București, 1915.
13. **Turcu C.** – Constantin Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară și bisericească*, în **SCI**, an XX (1947), vol. 3, Seria nouă, p. 246-259.
14. **Voroneț** – *Sfânta Mănăstire Voroneț*. Studiu introductiv, note, referințe de monahia Gabriela Platon, Sibiu, 2007. – 116 p.

3. Comunitatea monahală de la mănăstirea Voroneț

Nu se cunoaște cu exactitate dacă locașul de la Voroneț a avut o perioadă de constituire și dacă a început dintr-o sihăstrie a unui sau a câtorva călugări sau de la un schit. Se cunoaște însă cu certitudine că la prima sa menționare această așezare monahală figurează ca mănăstire cu un anumit număr de călugări, fiind de la începuturi până la 1785 de monahi, iar la redeschiderea ei în 1991 a fost transformată în mănăstire de călugărițe. Deși în unele scrieri, mai ales ce aparțin fețelor bisericești, sunt aduse cifre concrete privind numărul monahilor, fiind vorba de 60 și mai mulți călugări încă din sec. XV-XVI[161], trebuie să spunem că nici o sursă documentară, dintre cele aflate la dispoziția noastră, nu conține informații privind un număr atât de mare de rugători care ar fi conviețuit concomitent în mănăstire. În schimb, din noianul de surse din sec. XVII-XVIII am reușit să desprindem două informații privind numărul concret al viețuitorilor de la Voroneț, fiind vorba de documentul din 14 mai 1632, în care sunt trecuți 9 călugări[162] și Pomelnicul mănăstirii, când în 1775 erau trecuți 13 monahi[163], aceștia, atât în primul, cât și în al doilea caz constituind „întregul sobor". Se știe, de asemenea, că în afară de egumenii care se ocupau de diriguirea mănăstirii aici viețuiau în adâncă rugăciune și exercitau diferite alte activități mai mulți monahi, ierei (preoți) și ucenici, număr care, probabil, oscila spre creștere sau descreștere de la o epocă la alta. Numărul relativ mare de egumeni, ieromonahi, ierodiaconi, monahi (în total 366) înscriși în Pomelnic[164] pe parcursul sec. XV-XVIII reprezintă, probabil, întregul număr de rugători care au viețuit la Voroneț, ajungând până la obștescul sfârșit pe întregul parcurs al acestei perioade.

Unii dintre monahii de la Voroneț s-au deosebit prin credință, evlavie și trăire duhovnicească. Dintre aceștia trebuie menționat, în primul rând, **Daniil Suiastrul** (sec. XV)[165], venerat ca sfânt încă din timpul vieții și canonizat de Biserica Ortodoxă Română la 18 decembrie 1992, mitropolitul **Grigorie Roșca** (sec. XVI) și **Epifanie** (sec. XVII-XVIII)[166], care sunt propuși spre canonizare, iar **Misail**, primul egumen cunoscut al Voronețului (1472)[167], **Efrem**, egumen al Voronețului pe când Ștefan cel Mare zidea biserica Sf. Gheorghe (1488)[168], precum și **Ioan** (sec. XVI)[169] sunt trecuți la Patericul Românesc drept cuvioși părinți.

Dintre monahii care au primit „postrig" la Voroneț unii au ajuns mitropoliți ai Moldovei, cum ar fi în cazul lui Teofan I aflat în scaunul arhieresc între anii 1530-1546, și cel al lui Grigorie Roșca, mitropolit între anii 1546-1550/1551, ambii manifestând o grijă și un sprijin deosebit față de sfântul locaș care i-a lansat atât în anii arhipăstoriei lor, cât și după aceasta, ca după încheierea misiunii lor să se întoarcă și să sălășluiască până la sfârșitul vieții la Voroneț.

Monahii de la Voroneț ajung diriguitori și pe la alte mănăstiri. Așa, de exemplu, același Grigorie Roșca, care și-a făcut ucenicia și s-a călugărit la Voroneț, a fost egumen în anii 1523-1546 la mănăstirea Pobrata[170], iar precum reiese dintr-o însemnare din 9 mai 1759 pe o carte manuscris „*Aftanas de la Voroneț*" este arătat ca egumen al mănăstirii Dragomirna[171].

Documentele istorice ajunse până la noi, incluse în marile serii de acte[172], în Condica mănăstirii întocmită de arhimandritul Vartolomei Mazereanu la 1775[173], în inscripțiile graffiti identificate pe părțile interioare și exterioare ale bisericii Sf. Gheorghe, în pomelnicele altor mănăstiri, însemnări de

[161] Ioanichie Bălan, arhim., *Pateric românesc*. Ce cuprinde viața și cuvintele unor Sfinți și Cuvioși Părinți ce s-au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX), Ed. a III-a, Galați, 1998, p. 118, 133.

[162] **DRH A**, vol. XXI, p. 79, d. 73.

[163] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 14[84] – 15[85].

[164] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 49-52.

[165] Ioanichie Bălan *Pateric românesc*, p. 110-118.

[166] Ibidem, p. 203. *Sinaxar ortodox general și dicționar hagiografic*, [Chișinău], 1998, p. 405. *Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 302.

[167] Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, p. 118-119

[168] Ibidem, p. 133.

[169] Ibidem, p. 135-136.

[170] Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, în **MMS**, An LIV, 1978, nr. 1-2, p. 63-64.

[171] *Рукописные книги собрания М.П. Погодина.* Каталог. Вып. 1, Ленинград, 1988, p. 25.

[172] Documenta Romaniae Historica. A. Moldova; Documente privind istoria României. A. Moldova, ș.a.

[173] Vezi: Mazerean Vartolomei, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ediție de S.F.Marian, Suceava, 1900, 115 p.

pe vechile cărți bisericești, inscripții pe pietrele de mormânt se întâlnesc numele mai multor egumeni și monahi care au sălășluit la mănăstirea Voroneț.

O sursă pusă recent în circuitul științific – *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, ne oferă informații mult mai ample despre călugării care au viețuit aici pe parcursul secolelor XV-XVIII. Aceștia figurează în Pomelnic ca egumeni, ieromonahi, ierodiaconi sau simpli monahi. Deoarece într-un compartiment aparte al studiului de față am încercat să reconstituim după întregul spectru de izvoare numele și pe cât a fost posibil activitatea egumenilor mănăstirii[174], aici vom aduce informații despre celelalte categorii de monahi și slujitori ai Voronețului. În studiul nostru introductiv la ediția *Pomelnicului...* am încercat să demonstrăm că mănăstirea Voroneț până la zidirea bisericii de către Ștefan cel Mare a avut un alt pomelnic, definit de noi drept *Protopomelnicul mănăstirii Voroneț*, din care în pomelnic (început la 1775) au fost preluate mai multe informații, între care nume de voievozi din sec XIV – prima jum. a sec. XV, dintre mitropoliții Moldovei de până la 1488 a fost, se vede, preluat doar cel al lui Theoctist, aflat în scaunul mitropolitan din Suceava în anii 1453-1477, precum și numele a câțva monahi și ieromonahi de la vechea mănăstire. Din păcate, numele acestor din urmă reprezentanți de categorii monahale, cărora li s-au repartizat în Pomelnic despărțituri aparte, neavând repere cronologice, este dificil de a-i delimita și identifica în șirul celor incluși în Pomelnicul început la 1488. De exemplu, s-ar putea admite că primii dintre monahi incluși în *Pomelnicul* început la 1488, după cum urmează: *„Ghenadii, Daniil, Dorothei, Theofan ...”*[175]; precum și primii *„ieromonașii de la Voroneț”*: *„Dosithei, Grigorii, Filothei ...”*[176]; ierodiaconi: *„Silion, Theofan, Mitrofan ...”*[177], dar, probabil, și alții sunt nume de călugări preluate din *Protopomelnic*. Cât privește alte nume de monahi din aceleași categorii, au fost înscrise în pomelnicul început la 1488 pe parcurs de circa trei secole (1488-1785). Astfel, în același pomelnic început la 1488 sunt trecute numele a 22 de monahi *„de la Sfânta Mănăstâre Voronețul”*, între care: *„... Silvestru, Mitrofan, Theofilact, Prohor ...”* ș.a, după acestia sunt înscriși așa-numiții *„ieromonașii de obște”* în număr de 24, între care: *„Arsenii, Pamfilii, Arsenii, Misail, Calistrat...”* ș.a. Atât primii, cât și cei din urmă trebuiau să fie pomeniți *„marți după vecerniia”*.[178] În zilele de miercuri *„după utrene”* urmau să fie pomeniți alți 54 „ieromonași”, printre care: *„Iiacov, Gherasim, Nichifor ...”* ș.a., iar la *„vecerniia”* în aceleași zile se pomeneau alți 20 ieromonahi: *„Savva, Chiril, Theoctist, ...”* și 24 ierodiaconi: *„Silion, Theofan, Mitrofan ...”*.[179] Un alt număr destul de mare (54, 54 și respectiv 53) de monahi, precum se arată în Pomelnic, trebuiau să fie pomeniți *„gioi după utrene”*, *„gioi după vecerniia”* și *„viniri după utrene”*.[180]

Întrucât vechiul *Pomelnic* început la 1488 până la 1775 fusese scris peste tot din scoarță în scoarță, fără a mai rămâne loc pentru alte înscrieri, s-a purces la tălmăcirea și restructurarea materiei. Arătăm aceasta deoarece, de la o vreme, egumenii sau călugării care treceau diferite nume de monahi și persoane laice la pomelnic au fost nevoiți să scrie nume după principiul: unde mai rămăsese loc. Drept urmare, nu putem exclude faptul că numele unor monahi din sec. al XVII-lea sau al XVIII-lea au putut fi înscrișii printre numele monahilor din sec. al XV-lea sau al XVI-lea, așa încât după tălmăcirea lui Vartolomei Mazereanu, în lipsa originalului, nu se mai poate stabili ordinea exactă a înscrierii lor în paginile *Pomelnicului*[181].

Putem din nou doar admite că cei înscrișii spre finele listelor de ieromonahi, ierodiaconi și monahi voroneteni au fost trecuți la *Pomelnic* în sec. al XVIII-lea, dar înainte de 1775, când Vartolomei Mazereanu tălmăcea codicele. După 1775 și până în 1785, dar și după această din urmă dată în *Pomelnicul* numit de noi „*cel Nou*” au fost înscrise numele altor membri ai comunității monahale din partea locului. Primii monahi din *Pomelnicul Nou* au fost incluși de însuși arhimandritul Vartolomei Mazereanu, care deschide acest compartiment, ca în continuare rugătorii mănăstirii să fie scrișii de alte

[174] Vezi în volumul de față compartimentul *Părinții egumeni ai mănăstirii*.
[175] A. Eșanu, V. Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 133
[176] Ibidem.
[177] Ibidem, p. 134.
[178] Ibidem, 133.
[179] Ibidem, p. 134
[180] Ibidem, p. 135-136.
[181] A. Eșanu, V. Eșanu, *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, vezi *Studiul introductiv*, p. 94-95.

mâini. Așa, de exemplu, Vartolemei îi înscrie pe „*ieromonașii: Antonii, Nifont, Ghedeon, Lazor, Ierodiacon Ioniță, monahii: Pahomii, Gerasim, Simon, Iiacov, Isaiia, Ioanichii, Mardarii",* iar „*Ioan, Ioan, eromonah Climant", „Theodosi, Tofan, Ironim Stoler*" [182] – de alte mâini, ceea ce ar însemna că după 1775, dar până la 1785, când a fost închisă mănăstirea, la Voroneț au fost călugăriți 6 persoane.

Nume de monahi voronețeni se întâlnesc și în diverse alte izvoare istorice. Astfel, în *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița* sunt trecuți ieromonahii Teodosie, Gheorghie și Nicolae, care „*erau ot Voroneț*"[183]; în *Pomelnicul mănăstirii Sucevița* sunt menționați: „*eromonah Mihail din Voroneț, eromonah Gurie [și] eromonah Silion*"[184]; în *Pomelnicul Mănăstirii Slatina*: „*monah Gheorghie ot Voroneț, monah Teodosie ot Voroneț, monah Hariton ot Voroneț, eromonah Partenie ot Voroneț, eromonah Nicolae ot Voroneț, eromonah Filotei Soldan ot Voroneț, eromonah Partenie ot Voroneț, eromonah Macarie ot Voroneț*"[185].

Numele unor călugări de la Voroneț apar în calitate de copiști de cărți, care datorită însemnărilor putem cunoaște când au activat, cum ar fi: **Pahomie**, care a „*scris Evanghelia, în timpul mitropolitului a toată Țara Moldovei, chir Gheorghe, și în vremea egumenului Ghenadie și s-a sfârșit în anul 6998* (1490)"[186]; diaconul **Mihail**, în Voroneț, la 21 decembrie 1543 finisează copierea „Faptelor Apostolilor"[187], același monah prin 1543/1544 scrie un „Praxiu", ambele cărți sunt copiate cu cheltuiala mitropolitului Teofan[188], iar la 26 aprilie 1550 același scrib încheie scrierea unui „*Tetraevanghel*"[189]; la 1550 monahul **Ioan** „*din porunca și îndemnul ... mitropolitului Grigore*" scrie „Efrem Sirul. Cuvîntări"[190]; *„călugăr **Teofil** din sfânta mănăstire Voronețul" „a scris" Tetraevanghelul „în anul 7123 (1614), în luna septembrie, ziua 14"*[191], iar precum se admite prin sec. al XVII-lea *„ieromonahul **Serafim** de la Voroneț"* a înnoit „*Mineiul pe luna Septembrie*" datat cu a doua jum. a sec. XVI[192].

Unii dintre călugării mănăstirii Voroneț apar în documentele istorice pe când dăruiesc anumite bunuri obștei monahale din care fac parte, cum ar fi cazul monahului **Avram**, care la 25 august 1582 cumpără și dăruiește satul Verbia[193].

Nu rareori egumenii, proegumenii și alți călugări sub formula „și întreg soborul de la mănăstirea Voroneț" sunt menționați ca martori[194] sau ca părți interesate în diverse acte de vânzare-cumpărare, de delimitare a hotarelor, de rezolvarea unor litigii și alte cazuri ori situații, uneori fără să fie nominalizați[195], alteori trecându-li-se în document numele fie a unora, fie a tuturor monahilor. Așa, de exemplu, la vânzarea satului Melcinești (proprietate a mănăstirii Voroneț) la 8 aprilie și 14 mai 1632 sunt de față „*Partenie igumen, Tarasie igumen, Theodor proegumen, Pifanie proegumen, Nicolae proegumen, Hariton proegumen și întreg soborul de la mănăstirea Voroneț*"[196]. La 9 septembrie 1640, când mănăstirea Voroneț, în frunte cu „*ieromonahul Nicolae*", vindea seliștea Șubraneț din ținutul Cernăuți, la întocmirea zapisului respectiv erau de față *„întregul sobor al mănăstirii, anume: ieromonahul Theodor, Ninfanie, Tanasie, Hariton, Michael, Ivan și ieromonahul Gherghentie*", precum și

---

182 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 14[84] – 15[85].

183 Scarlat Porcescu, *Pomelnicul triptic de la Mănăstirea Moldovița*, în **MMS**, 1963, nr. 7-8, p. 539.

184 V. Brătulescu, *Pomelnicul cel Mare al Mănăstirii Sucevița*, în **MMS**, 1968, nr. 3-4, p. 191.

185 V. Brătulescu, *Pomelnicul triptic al lui Alexandru Lăpușneanu de la Mănăstirea Slatina*, în **MMS**, 1959, nr. 3-4, p. 180-181, 183.

186 Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare*, în **AP**, An. IV, 2008, nr.2, ms. nr. 25, p. 275-277

187 Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului*, București, 1923, p. 85.

188 Olimpia Mitric, *Catalogul manuscriselor slavo-române din biblioteca Mănăstirii Sucevița*, Suceava, 1999, p. 15.

189 Emil Turdeanu, *Trei Tetraevanghele ale diaconului Mihail, 1546-1550*, în Idem, *Oameni și cărți de altădată*. Ediție de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, p. 311-313.

190 *Însemnări,* vol. I (1429-1750), Iași 2008, p. 62-63, 417.

191 К.А .Иванов., *Средневековый монастырь и его обитатели*, Спб., 1902, с. 589; I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS***,* 1963, nr. 1-2, p. 81.; G.Popescu-Vâlcea, *Școala Miniaturistă de la Dragomirna*, în **BOR**, an. LXXXVI, 1968, nr. 7-8, p. 959-972; *Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 165.

192 P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II, București, 2003, p. 149, nr. 363; *Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 357.

193 **DIR**, A. Moldova, XVI, vol. III, d. 279, p. 228.

194 Vezi de exemplu: *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului 1388-1918*. Vo. I, București, 1989, d. 199, p. 333.

195 Gh Ghibănescu., *Surete și izvoade*, Iași, 1908, IV, p. 122.

196 **DRH A**, vol. XXI, p. 15, d. 16, și p. 79, d. 73.

„*ieromonahul Zaharie*", care, deși nu apare în partea textuală a documentului citat, figurează printre semnatarii acestuia[197]. Se pare că documentul citat mai sus ne oferă o rară informație despre numărul, de astă dată doar 9, a călugărilor care conviețuiau concomitent la mănăstirea Voroneț. Alt rarisim caz, când sunt înșiruite numele tuturor monahilor la mănăstirea Voroneț, este cel din 1775, când este început *Pomelnicul Nou*. Astfel, în afară de egumenul Macarie sunt trecuți 12 călugări, după cum urmează „*ieromonașii: Antonii, Nifont, Ghedeon, Lazor, ierodiacon Ioniță, monahii: Pahomii, Gerasim, Simon, Iiacov, Isaiia, Ioanichii, Mardarii"*[198] – în total 13 persoane. Până la închiderea mănăstirii, în componența comunității au avut loc unele schimbări. Judecând după o listă de monahi din *Pomelnicul Nou*: „*<u>eromonah</u> Antonie, ... Ioanichie, ... Nifon, <u>erei</u>: Grigore,... Antonie; <u>ierodiacon</u> Ioniță; <u>monahii</u>: Theodor, ... Pahome, ... Ironim, ... Calistru, ... Serafim,...Silvestru,... Daniil; ...Ghenade,... Ghervasă"*[199] numărul lor împreună cu preoții a crescut până la 16. În aceeași perioadă (1775-1785) de până la închidere, comparând cele două liste de monahi, mai constatăm schimbări în componența nominală a călugărilor, printre care găsim și 6 rugători noi: „*Ioan, Ioil, eromonah Climant", „Theodosi, Tofan, Ironim Stoler*" [200]

În urma acțiunilor de constrângere, de secularizare a averilor mănăstirești și în cele din urmă a închiderii mănăstirii în iulie 1784 ultimul ei egumen Inochentie, împreună cu câțiva călugări, a trecut în Moldova[201]. La 20 aprilie 1785, când la mănăstire a sosit o delegație a Consistoriului spre a inventaria averile, am găsit aici doar 6 călugări, dintre care numai unul era moldovean, ceilalți 5 erau veniți de la Marele schit din Galiția, care fusese lichidat ceva mai înainte. Aceștia din urmă au fost expediați de autoritățile austriece îndărăt în Galiția[202], comunitatea monahală voronețeană fiind desființată.

După lichidarea în 1784-1785 a mănăstirii Voroneț de către autoritățile austriece, membrii comunității monahale din partea locului au fost nevoiți să-și găsească fiecare un rost. Unii s-au alăturat obștilor mănăstirilor acceptate să activeze în continuare în Bucovina, alții, probabil, s-au împrăștiat prin întreaga Moldovă, pierzându-li-se urma. Pe un oarecare „*ieroschimonah Mihail (Macarie) de la Voroneț*" îl aflăm pe la 1794 la mănăstirea Neamț[203], iar pe „*Ieronim Stolear ot mănăstirea Voroneț*"[204] îl aflăm la mănăstirea Todereni, jud. Suceava, unde copie la 1801 o „Isopie"[205].

Comunitatea monahală după 1991. Precum am arătat în alt compartiment, la redeschiderea ei în 1991 mănăstirea Voroneț a devenit un așezământ monahal de călugărițe. Primele trei monahii în frunte cu Maica Stareță Irina au venit de la mănăstirea Moldovița. După această dată aici au primit sălășluire alte câteva maici. Prima monahie care a primit postrigul la mănăstire a fost Elena Simionovici, anterior profesoară de liceu. După care au îmbrățișat viața monahicească și alte tinere. La sfârșitul anului 2009, comunitatea monahală de la Voroneț era constituită din 13 călugărițe: Maica Stareță Stavrofora Irina Pântescu[206]; **monahiile**: Gabriela Platon, Elena Simionovici, Daniela Nechifor, Eustonia Duciuc, Teofana Vlad, Teodora

Frescă din Parachisul cu hramul „Sf. Cuvios Daniil Sihastrul" reprezentând un prim grup stabilit la Voroneț după reînființare

197 **DRH A**, vol. XXV, p. 449-450, d. 456.
198 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 14[84] – 15[85]
199 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 14[84] – 15[85]
200 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 14[84] – 15[85].
201 Gabriela Platon, monahie, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 135.
202 Ibidem.
203 Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol. I, Iași, 2006, p. 273.
204 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 15[85].
205 Olimpia Mitric, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p. 313-315. *Însemnări*, vol. III, Iași, 2009, p. 122.
206 Despre Maica Stareță Irina vezi compartimentul *Părinții egumeni ai mănăstirii*.

Nechifor, Mihaela Șoimaru; **rasoforele**: Timoteia Vultur, Ecaterina Gemene, Sebastiana Samoilă și Alexia Pintilii. În primii ani după redeschidere serviciul divin era oficiat de preotul **Paramon Dimitriu** (30.09.1945 – 28.09.1997), iar în prezent – de protosinghelul Grichentie Stănuc.

În desfășurarea activităților sale, Maica Stareță Irina este ajutată de monahiile Gabriela și Elena, care se disting prin hărnicie și pricepere în activitățile ce țin de viața duhovnicească și gospodărească a mănăstirii.

Din spectrul de activități al **monahiei Gabriela Platon** (n. 4 iulie 1963) fac parte obișnuitele ascultări monahale de fiecare zi, este coodonator al programelor de slujbe religioase, al lucrărilor de secretariat, de ghidaj și muzeografie, de dirijor la corul monahal.

Monahia Gabriela Platon (septembrie 2009)

Absolvind Facultatea de Teologie a Universității „Al.I. Cuza" din Iași (1991-1995) și Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare " din Suceava (2001-2006), precum și masteratul la această din urmă instituție de învățământ superior (2007), maica Gabriela se distinge prin cultura sa intelectuală și teologică, prin cunoașterea mai multor limbi moderne (franceza, engleza și germana). În 2009 s-a înscris la studii post-universitare de doctorat la Universitatea din Constanța.

Deși este deosebit de modestă și smerită, ea este sociabilă, antrenantă, bun organizator, activă în inițierea și întreținerea relațiilor de colaborare cu centre monahicești și ecleziastice de peste hotare. Pe lângă toate acestea, ea pictează icoane, posedă la fel de bine tehnica de calcul, mijloacele moderne de comunicare, conduce orice tip de autoturisme. Maica Gabriela participă la diverse reuniuni teologice și științifice naționale și internaționale la care prezintă rapoarte și comunicări, publică lucrări. Printre ultimele ediții pregătite de Maica Gabriela se numără și albumul *Sfânta Mănăstire Voroneț*, în care semnează un consistent *Studiu introductiv* în limbile română, engleză, franceză și germană.

Monahia Elena Simionovici (n. 14 noiembrie 1945, Lungani, jud. Iași) vizează activitățile de ghidaj realizate în limbile română, franceză, engleză, germană și italiană și asigură reprezentarea mănăstirii în activitățile organizate în colaborare cu alte instituții și organisme naționale și internaționale.

Monahia Elena Simionovici (septembrie 2009)

Absolvește în 1969 Universitatea „Al. I. Cuza" la specialitatea limba și literatura română, după care desfășoară o vastă activitate didactică în învățământul liceal: șef de licee în jud. Botoșani; profesor de limba și literatura română, director educativ, bibliotecar la Școala Generală Vatra Moldoviței, șefa cercului pedagogic de Limbă și literatură română Câmpulung, obținând rând pe rând toate gradele didactice (în 1982, grad didactic I) și participând la comisii de admitere la licee, la schimburile culturale cu profesorii de limba română din Ucraina.

După reînființarea Sfintei Mănăstiri Voroneț (1 aprilie 1991) sub conducerea maicii starețe Irina Pântescu, monahia Elena s-a atașat de mica obște monahală voronețeană, fiind angajată ca muzeograf (1 sept. 1991), apoi a îmbrăcat haina monahală și la 14 septembrie a devenit rasoforă, iar la 21 noiembrie 1991 a fost călugărită.

În paralel, din 1991 studiază la Facultatea de Teologie a Universității „Al. I. Cuza" din Iași, pe care o absolvă în 1995, specializându-se în Teologia Ortodoxă – Litere, susține teza de licență „*Sf. Mănăstire Voroneț – Adevar, Iubire, Frumusețe*".

În continuare, Monahia Elena, pe lângă obișnuitele ascultări la mănăstire, desfășoară o vastă activitate cărturărească și publicistică, editând mai multe cărți dedicate Voronețului și publicând un număr mare de articole în reviste și ziare[207]. În 2005 devine membru al Societății Scriitorilor din Bucovina.

[207] Vezi în volumul de față compartimentul *Bibliografie*. Aducem și pe această cale mulțumiri monahiilor Gabriela și Elena pentru CV-urile puse la dispoziție.

Treptat, în această perioadă mănăstirea își recapătă rolul de centru cultural-spiritual și cărturăresc. Unele monahii fie că au absolvit, fie că studiază la facultăți și seminarii teologice, ceea ce demonstrează că comunitatea de la Voroneț se distinge printr-un elevat nivel de cunoaștere a teologiei. În activitățile de fiecare zi monahiile participă la oficierea slujbelor religioase și la muncile edilitar-gospodărești.

De rând cu multiplele activități reclamate de redeschidere a mănăstirii, comunitatea monahală de la Voroneț a reușit în ultimii ani să întreprindă o serie de acțiuni de anvergură. În prim-plan se înscriu lucrările de restaurare, de edificare a unor noi construcții de necesitate vitală și sfințirea locașului renovat la 14 septembrie 2008, când se împlineau 520 de ani de la finisarea lucrărilor de construcție de către Ștefan cel Mare și Sfânt a bisericii cu hramul „Sf. Gheorghe". Slujba de sfințire a fost oficiată de un sobor de preoți în frunte cu Î.P.S. Mitropolitul Moldovei și Bucovinei Teofan și de Î.P.S. Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților Pimen Suceveanul, precum și starețe și stareți de la mai multe mănăstiri românești, la care au asistat oameni de știință și cultură, restauratori, ctitori și un număr mare de credincioși din împrejurimi.

La cele două hramuri ale bisericii (Sf. Gheorghe la 23 aprilie și Sf. Daniil Sihastrul la 18 decembrie), la sărbătorirea praznicelor împărătești și la oficierea Liturghiei de fiecare duminică la mănăstirea Voroneț participă numeroși credincioși nu numai din satul Voroneț, din alte localități din apropiere, dar și din întreaga Românie, din Republica Moldova și din alte țări.

Sfântul Daniil Sihastrul

Înflorirea în ultimele decenii ale sec. al XV-lea a centrului cultural și spiritual de la mănăstirea Voroneț este legată, pe de o parte, de numele lui Ștefan cel Mare și Sfânt, care a depus un efort considerabil pentru a consolida mănăstirea, mai ales în plan material, iar pe de altă parte, de cel al Sfântului Daniil Sihastrul, monah putnean, stabilit mai târziu în împrejurimile Voronețului, ca în ultimii ani, ba poate decenii de viață, să facă parte din obștea monahală voronețeană.

Primii dintre cărturarii români care au atras atenția asupra Sfântului Daniil Sihastrul au fost mitropoliții Grigorie Roșca[208], Dosoftei[209] și marele cronicar Ion Neculce[210]. Primii cercetători care au încercat să distingă chipul și faptele reale ale lui Daniil Sihastrul datează din ultimele decenii ale sec. al XIX-lea și începutul celui următor[211]. Aceștia au constatat că tradiția populară despre Daniil Sihastrul s-a transmis din generație în generație și era pe atunci deosebit de vie în nordul Moldovei. Această împrejurare le-a permis oamenilor de știință să adune numeroase legende și crâmpeie din viața vestitului monah contemporan cu Ștefan cel Mare. Toate aceste materiale au fost publicate în numeroase ediții și periodice[212]. Pe parcursul sec. al XX-lea au fost întreprinse noi investigații care s-au soldat cu depistarea mai multor documente din sec. al XVI-lea în care era menționat Daniil Sihastrul, ceea ce i-a determinat pe cercetători să constate că amintirea despre viața și faptele sale au produs o impresie puternică asupra contemporanilor săi și a generațiilor ulterioare[213].

În general, viața și activitatea lui Daniil Sihastrul poate fi împărțită în trei perioade: prima – ***preputneană***, a doua – ***putneană*** și a treia ***– voronețeană.*** Viața și faptele lui Daniil Sihastrul au intrat atât de puternic în conștiința generațiilor ulterioare, încât am putea considera că s-a profilat încă o perioadă – cea ***de după trecerea lui Daniil la cele veșnice***. Dacă primele două perioade sunt reconstituite

[208] Vezi în volumul de față subcompartimentul *Mitropolitul Grigorie Roșca* în compartimentul *Comunitatea monahală de la Mănăstirea Voroneț.*

[209] Dosoftei a fost primul care a încercat să-i reconstituie viața lui Daniil Sihastrul, incluzând-o în opera sa *Viețile Sfinților*.

[210] Ion Neculce, *O samă de cuvinte,* în Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.* Ed. a II-a de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 9-10 (Legenda IV). Idem, *Opere*. Ed. critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 165-166 (Legenda V (7)).

[211] Aspectul istoriografic al problemei vezi: Gh.I. Popovici. *Sfântul Daniil Sihastrul († 1496***)**, în **MMS**, An. LX, 1984, nr. 1-3, p. 143-148.

[212] Vezi în volumulul de față *Sfântul Daniil Sihastrul* în compartimentul *Bibliografie.*

[213] Turcu Constantin, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară și bisericească*, în **SCI**, an XX (1947), vol. 3, Seria nouă, p. 246-259. Nestor Vornicescu, *Ștefan cel Mare și Daniil Sihastrul*, în **MMS**, An. XLII, 1966, nr. 7-8, p. 566-573. Gh.I. Popovici, *Sfântul Daniil Sihastrul († 1496),* în **MMS**, An. LX, 1984, nr. 1-3, p. 143-148.

din tradiția orală, apoi cea de-a treia are la temelie, pe lângă aceeași tradiție populară, unele repere în sursele scrise (pomelnic, epitaf și documente istorice) și iconografice din epocă.

În literatură s-au profilat două viziuni privitoare la Daniil Sihastrul: una – strâns legată de tradiția populară orală și ecleziastică, iar alta – de factură științifică. Conform celei **dintâi**, care, de altfel, este greu de verificat și de cronologizat, Dumitru (viitorul monah David, apoi Daniil Sihastrul) s-ar fi născut în primele decenii ale sec. al XV-lea și ar fi de obârșie dintr-o familie de oameni săraci de pe moșia mănăstirii „Sf. Nicolae" din Rădăuți și s-ar fi călugărit la aceeași mănăstire la vârsta de 16 ani. Ceva mai târziu a fost preoțit și a păstorit un timp la mănăstirea „Sf. Lavrentie" din Vicovul de Sus. Înainte de 1450, făcându-se schimonah cu numele de Daniil, sălășluiește în preajma mănăstirii Neamț, pe valea pârâului Secu, apoi pe valea pârâului Putna într-o mică chilie săpată în piatră[214]. Conform aceleiași tradiții, în această perioadă Ștefan cel Mare, rătăcind prin aceste locuri, a poposit și la chilia lui Daniil, unde a „mas peste noapte". În acea noapte monahul l-ar fi sfătuit pe voievod să înalțe o mănăstire, căci „*Dumnezeu bine va primi osteneala și râvna lui creștinească și-l va ajuta întru toate întreprinderile lui*".[215]

Conform aceleiași tradiții, după zidirea și sfințirea mănăstirii Putna de către Ștefan cel Mare și Sfânt, Cuviosul Daniil Sihastrul s-a retras „într-un loc pustiu pe pârâul Voronețului, numit și apa Corbului"[216], unde și-ar fi săpat altă chilie în piatră, sub stânca Șoimului. După zidirea de către același mare voievod a bisericii cu hramul „Sf. Mare Mucenic și Purtător de Biruință Gheorghe", Daniil Sihastrul s-ar fi coborât la Voroneț, unde ar fi devenit egumen al acestei mănăstiri și unde ar fi murit prin 1496, fiind înmormântat în pronaosul bisericii. Timp de mai mulți ani Daniil, ducându-și viața în adânci rugăciuni, a crescut numeroși ucenici și a făcut mai multe minuni de vindecare[217].

Cea de **a doua** viziune își propune să examineze viața parcursă de Daniil Sihastrul prin prisma unor date reale, fixate în foarte puține izvoare istorice. Pornind de la unele informații documentare, unii istorici au dedus că viitorul monah s-ar trage dintr-o familie de nobili înrudită cu cea a boierilor, care au ctitorit mănăstirea Voroneț și că s-ar fi aflat într-un anumit grad de rudenie cu viitorul mitropolit Grigorie Roșca, care, la rândul său, prin mama sa era în legătură de rudenie cu neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș[218].

Nu se știe când s-a născut, dar dacă legenda despre întâlnirea lui Ștefan cel Mare cu Daniil Sihastrul după o cumplită bătălie cu turcii inclusă de Ion Neculce în *O samă de cuvinte*[219] conține un element real, atunci evenimentul trebuia să aibă loc prin 1475-1476 și, prin urmare, monahul trebuia să fi fost la o vârstă destul de înaintată, vârstă la care trebuia să fi acumulat multă înțelepciune și experiență atât din cărțile sfinte, cât și din viață, care l-au făcut cunoscut în împrejurimi, vestea ducându-i-se până la curtea marelui voievod. Prin urmare, Daniil trebuia să se fi născut, poate, pe când era fondată mănăstirea Voroneț, prin anii 30-40 ai sec. al XV-lea.

Deși, conform tradiției, Daniil ar fi devenit monah cu mult înainte de mijlocul sec. al XV-lea, se pare, în realitate, Daniil a primit cinul călugăresc la mănăstirea Putna, zidită de Ștefan cel Mare între anii 1466-1469, împrejurări care l-au determinat pe tânărul David, numit în monahism Daniil, să-și îndrepte pașii spre această mănăstire nou zidită. Să fi fost la mijloc acea efervescență spirituală legată de edificarea Putnei, de actul sfințirii ei în 1469 și prezența la această înălțătoare ceremonie a marelui voievod sau poate prezența unor monahi cu multă știință de carte și evlavie aduși aici de la mănăstirea Neamț? Este greu de spus. Oricum, în literatura de specialitate, faptul că Daniil și-a făcut ucenicia, și-a întregit universul cultural și duhovnicesc la mănăstirea Putna, nu trezește îndoială. Conform tradiției, mulțimea de oameni care venea la mănăstirea Putna și la chilia sa din apropierea

[214] Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, p. 110-111. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, București, 1905, p. 113-114.

[215] Dimitrie Dan, *Chilia de piatră și Sihăstria*, în Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, București, 1905, p. 113.

[216] Ibidem, p. 114.

[217] Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, p. 110-111.

[218] M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 175.

[219] Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, în Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ed. a II-a de Iorgu Iordan, București, 1969, p. 9-10.

mănăstirii l-au determinat pe schimnic să-și schimbe locul de sălășluire, alegând de astă dată o stâncă numită Șoimul, în apropiere de mănăstirea Voroneț. Tradiția orală așternută pe hârtie de Ion Neculce în celebrul său ciclu *O samă de cuvinte ...* arată că spre această din urmă sihăstrie și-ar fi îndreptat pașii Ștefan cel Mare, când suferi înfrângere într-o mare bătălie cu turcii. Descrierea întâlnirii marelui voievod cu sihastrul este frecvent adusă și comentată pe larg în numeroase cercetări. Pe lângă aprecierea valorii artistice a frumoasei legende, istoricii au discutat și mai continuă să discute în privința veridicității faptelor descrise de Ion Neculce după tradiția orală. În urma unor ample investigații, s-a constatat că cele descrise în *O samă de cuvinte ...* în mai multe „legende" s-au confirmat prin izvoare scrise[220], ceea ce ne face să considerăm că o asemenea întâlnire a lui Ștefan cel Mare cu Daniil a avut loc și sihastrul, într-adevăr, l-a încurajat și l-a îndrumat să continue războiul, că izbânda va fi de partea lui, și drept mulțumire lui Dumnezeu să construiască o nouă biserică de piatră la mănăstirea Voroneț: *„ ... Iară Ștefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamțului în sus pe Moldova, au mers pe la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil. Și bătând Ștefan-vodă în ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan-vodă afară, până și-a istovi ruga. Și după ce și-a istovit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan-vodă. Și s-au spovedit Ștefan-vodă la dânsul. Și au întrebat Ștefan-vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii; închina-va țara la turci, au ba? Ia sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui, numai, după ce va îzbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan-vodă în sus pe la Cernăuți și pe la Hotin și au strâns oastea, feliuri de feliuri de oameni. Și au purces în jos. Iar turcii, înțelegând că va să vie Ștefan-vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan-vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Și întorcându-se înapoi Ștefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul. Și au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghe"*[221].

Ștefan cel Mare la Daniil Sihastrul.
Icoană din catapeteasma Parachisului

Tradiția mai spune că Daniil Sihastrul a asistat la sfințirea bisericii voronețene la 14 septembrie 1488 și că a făcut parte un timp din obștea monahală din partea locului, ba chiar a fost egumen al Voronețului. Despre faptul că Daniil Sihastrul a făcut parte din obștea monahală de la Voroneț pare să ne vorbească nu numai inscripția de pe piatra tombală de pe mormântul său, dar și înscrierea numelui – „Daniil" în *Pomelnicul Mănăstirii* inițiat de Ștefan cel Mare cu ocazia zidirii și sfințirii bisericii de piatră, consemnare care pare să fie, deocamdată, unica din timpul vieții sale. Este interesant că, deși *Pomelnicul* conține asemenea despărțituri ca „Igumeni", „Ieromonași", „Ierodiaconi", numele lui Daniil este înscris în compartimentul „*Monașii de la Sfânta Mănăstâre Voronețul*", adică a călugărilor de rând. Primul dintre

[220] A. Eșanu, V. Eșanu, *O noua tâlcuire la "O samă de cuvinte" de Ion Neculce (legenda a IV-a*), *în Epoca lui Ștefan cel Mare: oameni, destine, fapte,* București, 2004, p. 96-106.

[221] Ion Neculce, *O samă de cuvinte,* în Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.* Ed. a II-a de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 9-10. *Ștefan cel Mare și turcii*, Marian Simion Florea, *Legende istorice din Bucovina,* Ed. îngrijită cu note și studiu introductiv de Paul Leu, [Iași], 1981, p. 55-64. S-a observat, că asemenea situații sunt întâlnite și la alte popoare europene. Drept exemplu în această privință poate servi Cneazul Dimitrii Donskoi, care „vine după sfat la Cuviosul Serghie de Radonej, care îl binecuvântează și-i prezice victoria" în luptă care urma s-o poarte cu tătarii. Dacă ținem cont de reprezentările și mentalitatea oamenilor de atunci, putem considera că asemenea situații se întâlneau nu rareori, deoarece toate pericolele, înfrângerile și victoriile într-un război erau văzute drept pedeapsă sau binecuvântare de la Dumnezeu. În lumina celor arătate mai sus putem considera că legenda lui Neculce conține o anumită doză de adevăr. Drept urmare, voievodul a urmat sfatul sihastrului și drept mulțumire lui Dumnezeu a zidit biserica de piatră de la Voroneț cu hramul Sfântul Mare Mucenic și Purtător de Biruință Gheorghe.

monahi este înscris „*Ghenadii*”, iar al doilea – „*Daniil*”, pe care subsemnații îl identifică cu Daniil Sihastrul. Această înscriere mai arată, după părerea noastră, că deși în tradiția orală și în unele izvoare de pe la mijlocul sec. al XVI-lea Daniil figurează cu rangul de stareț[222], el nu a fost decât un simplu călugăr, care și-a câștigat autoritatea și faima de duhovnic, de îndrumător al obștii monahale voronețene datorită autorității sale de monah cu adâncă credință și rară înțelepciune, fiind considerat duhovnicul recunoscut al comunității, de unde, probabil, s-a ajuns la aceea că a fost și egumen. Aceste calități i-a făcut pe contemporani să-l vadă drept sfânt încă din timpul vieții.

Sf. Daniil Sihastrul, frescă interioară din biserica „Sf. Gheorghe”

A doua sursă în ordine cronologică în care apare Daniil pare să fie epitaful de pe mormântul său din biserica „Sf. Gheorghe” a Voronețului: „† **Съ єс[т] грwвь w[т]ца нашєго Давида скїмника Данила**” („† *Acesta este mormântul părintelui nostru* ***David, Schimnicul Daniil***”). Până în prezent nu se știe cine și când i-a pus lui Daniil lespedea tombală. După unii cercetători, aceasta ar fi fost instalată de Ștefan cel Mare în scurtă vreme după moartea sihastrului, după alții – în anii ′40 –′50 ai sec. al XVI-lea de mitropolitul Grigorie Roșca, care se distingea prin osârdie deosebită în păstrarea memoriei lui Daniil la Voroneț. Din aceleași simțăminte a izvorât, probabil, și dorința aceluiași înalt prelat ca chipul vestitului monah să fie pictat de două ori în frescele bisericii: o dată în pridvor, iar a doua oară în cadrul frescei exterioare, pe partea stângă la intrarea în biserică. Considerându-se ucenic și continuator al faptelor lui Daniil Sihastrul, Grigorie Roșca a ținut numaidecât ca portretul lui să fie pictat alături de cel al lui Daniil. De altfel, precum am arătat mai sus, Daniil era considerat ca „sfânt” încă din timpul vieții, dar prima mențiune scrisă în această privință o găsim în cele două portrete realizate în 1547 în frescele voronețene, unde vestitul monah este înfățișat cu nimbul sfințeniei și cu inscripția „**С[ф҃ѣ]ты[и] Данїіл**” („Sfântul Daniil”), ținând în mâini un filacter cu inscripția „**Прїидѣтє ча(д), послꙋшаитє мєна. ¶ча вєстрахꙋ Госпо[д]ню кто єсть ч[є]л[о]в[єк]**” („*Veniți copii de mă ascultați. Învăța-vă-voi cine este omul fără frica de Dumnezeu*”) și „† **Прїидѣтє ча(д) моа, послꙋшаитє мѧна. ꙋча вистрахꙋ Бож[ию]**” („† *Veniți, copiii mei de mă ascultați. Învăța-vă-voi de nefrica Domnului”*). Cu aceeași inscripție „**С[ф҃ѣ]ты[и] Данїіл**” el este reprezentat și într-o gravură de pe ferecătura din 1557 la *Tetraevanghelul* dăruit mănăstirii Voroneț de Grigorie Roșca.

Precum pare să arate tradiția, pe lângă aceea că Daniil era un monah cu o deosebit de adâncă credință și evlavie, mai poseda știința de carte, educând numeroși ucenici, între care și pe viitorul mitropolit Grigorie Roșca, care au ajuns preoți, egumeni, episcopi, monahi, sihaștri precum și dregători de țară. S-ar putea admite că Sfântul Daniil Sihastrul a alcătuit o rugăciune, care a fost însușită pe cale orală sau înscrisă de discipolii săi, ceea ce l-a determinat pe Grigorie Roșca să menționeze într-o notiță că a dat *Tetraevangheliarul* la Voroneț, *„unde din fragedă copilărie m-am închinat lui Dumnezeu, cu rugăciunea sfântului părinte al nostru Daniil cel Nou*”[223] (*sublinierea noastră*).

După moarte, memoria lui Daniil Sihastrul a rămas mereu vie, numele său fiind în mai multe rânduri amintit cu anumite ocazii în diferite documente istorice. Astfel, printr-un act de la 21 martie 1551 de la Ilieș Vodă Rareș, mitropolitul Grigorie Roșca face danie mănăstirii Voroneț cu „*hramul Sfântului Mare Mucenic al lui Hristos și Purtător de Biruință Gheorghe, unde se odihnește Sfântul stareț Daniil*”[224]. Într-un alt act, de la Alexandru Vodă Lăpușneanul, din 5 aprilie 1558, prin care se întărește mănăstirii Voroneț satul Drăgoiești, făcut danie de călugărul Teodosie, se menționează „*unde este hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe și unde este Sfânt starețul Daniil*”[225].

---

[222] Documentul din 21 martie 1551 (**DIR A**, XVI/2, doc. 1, p. 1-5)

[223] I. Bogdan, *Evangheliile de la Humor și Voroneț din 1473-1550*, în **AAR**. Mem. Secț. Ist., Seria II, vol XXIX, București, 1897, p. 651.

[224] **DIR A**, XVI/2, doc. 1, p. 1-5

[225] **DIR A**, XVI/2, doc. 98, p. 105.

Nu se știe când, dar, se pare, din cauza râvnei credincioșilor, la o anumită dată, rămășițele pământești (moaștele) ale lui Daniil au fost scoase din mormântul său și au fost expuse spre închinare în biserica mănăstirii. Astfel, în actul din 16 iulie 1575, cu ocazia întăririi unor danii pentru Voroneț, de la Petru Vodă Șchiopul sunt amintite „*moaștele Sfântului stareț Daniil*"[226]. De asemenea, moaștele Sfântului Daniil sunt menționate la 1-4 noiembrie 1599, în care se arată că unul din ctitorii mănăstirii este înmormântat „*în sfânta biserică, aproape de Sfintele moști a Precuviosului Părintelui nostru Daniil cel Nou*"[227]. O altă mărturie, de același fel, o aflăm într-un act de la Ieremia Movilă, din 17 decembrie 1599, prin care mănăstirii Voroneț „*unde se odihnesc sfintele moaște ale prea cuviosului de Dumnezeu rugător părintele nostru Daniil cel Nou*"[228] i se confirmă dania făcută de Grigorce Crăciun asupra satelor Trăisteni, cu iazuri și mori, Tărnauca și Hnilovodea din ținutul Sorocii. Moaștele Sfântului Daniil cel Nou au continuat să fie expuse în mănăstire pe parcursul sec. XVII– XVIII, căci numai astfel putea egumenul mănăstirii Voroneț Ghedeon la 1749 să dea mănăstirii Putna degetul arătător al Sfântului Daniil Sihastrul, ferecat în argint cu inscripția: „*Aceste relicve le-am ferecat eu, Ghedeon, egumen de la Voroneț, cu toată cheltuiala mea, în anul 1749, decembrie 4*"[229], unde se păstrează până astăzi. O altă atestare a prezenței moaștelor lui Daniil Sihastrul la Voroneț datează din 13 ianuarie 1756 în însemnarea aceluiași egumen Ghedeon, cu ocazia donării unui „Apostol", însemnare în care se subliniază că „*au închinat aceștii sf(in)te m(ă)năstiri Voronețului unde esti hramu Sf(î)ntul Mari Mucenic Gheorghie și Precursorul părintelui nostru Daniil cel Nou ce esti...[1] moaști de să odihnești într-acest sf(î)²ntă m(ă)²n(ă)²stiri*"[230]. Se pare, ultima mențiune a moaștelor o aflăm în *Condică* la 1775, când printre multe alte relicve ale mănăstirii este trecută și „*Andriaoa Sfintelor moști a Sfântului Daniil*[231]". După anexarea Bucovinei la Imperiul Austriac în 1775, la cererea noilor autorități moaștele Sfântului Daniil Sihastrul au fost așezate din nou în mormânt, unde se odihnesc și astăzi.[232] Ultima dată aceste sfinte moaște au fost scoase din mormânt la 1962 cu prilejul săpăturilor arheologice și restaurării bisericii, după care au fost din nou depuse la locul odihnei de veci[233].

Cu începere din secolul al XVII-lea, Sfântul Daniil Sihastrul este înscris în unele lucrări care cuprindeau vieți de sfinți din întreaga lume creștină ortodoxă. Astfel, la 1621-1622 Zaharia Kopystenski, în cunoscuta sa *Palinodie*, în rândul sfinților români, după Leontie de Rădăuți, îl amintește pe Daniil de la Voroneț: „*în Voroneț, în mănăstire, Daniil, sfântul făcător de minuni*".[234] Iar mitropolitul Dosoftei a inclus viața lui Daniil Sihastrul în opera sa *Viețile Svinților*, apărută la Iași în 1682.

Până la redeschiderea mănăstirii Voroneț în 1991, Daniil Sihastrul era prăznuit în ziua de 14 decembrie[235], când, conform tradiției, se săvârșise din viață. Deși era văzut de popor drept Sfânt încă din timpul vieții, Daniil Sihastrul a fost canonizat oficial de Biserica Ortodoxă Română la 18 decembrie 1992, dată acceptată la Sfânta Mănăstire Voroneț ca zi de prăznuire a Sfântului Daniil Sihastrul[236].

Mitropolitul Grigorie Roșca

Una dintre cele mai reprezentative și mai importante figuri ale obștii monahale multiseculare de la Voroneț este cea a mitropolitului Moldovei și Sucevei – Grigorie Roșca. De-a lungul anilor, fiind depistate mai multe documente, însemnări de pe cărți manuscrise și pietre tombale, unii specialiști în domeniu au reușit în linii mari să reconstituie biografia acestui mare mitropolit și om de cultură român din sec. al XVI-lea. În investigațiile efectuate de Constantin Cojocaru[237] și mai recent de Maria

[226] **DIR A**, XVI/3, doc. 75, p. 57.
[227] *Pomelnicul Mănăstiri Voroneț*, p. 46.
[228] **DIR A**, XVI/4, doc. 340, p. 274.
[229] Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, București, 1905, p. 111.
[230] *Însemnări*, vol. II (1751-1795), Iași, 2008, p. 57.
[231] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 2.
[232] Gh.I. Popovici, *Sfântul Daniil Sihastrul († 1496),* în **MMS**, An. LX, 1984, nr. 1-3, p. 148.
[233] Ibidem, p. 148, nota 25.
[234] Ibidem, p. 147.
[235] Gh.I. Popovici, *Sfântul Daniil Sihastrul († 1496)*, în **MMS**, An. LX, 1984, nr. 1-3, p. 143-148. M.Păcurariu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1991, p. 386.
[236] Emil Preda, *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, [Bucureți, 2002], p. 71-72.
[237] Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, în **MMS**, 1978, nr. 1-2, p. 61-70.

Magdalena Székely[238] s-a profilat destul de clar obârșia viitorului mitropolit, considerându-se că ar proveni din satul Roșca, situat în apropiere de Hârlău, localitate menționată pentru prima dată în 1448, de unde i s-ar trage numele de familie, fenomen de altfel întâlnit, nu rareori, în secolele XV-XVI. S-a mai constatat că se înrudea prin mama sa cu Petru Rareș voievod, a cărui mamă era din Hârlău. Precum am arătat anterior[239], rudele dinspre mamă ale lui Petru Rareș au fondat încă în prima jumătate a sec. al XV-lea mănăstirea Voroneț.

Reieșind din însemnările făcute pe *Tetraevanghelul* dăruit de el locașului voronețean, Grigorie Roșca de mic copil (după unii cercetători – de la vârsta de 10 ani[240]) și-a făcut ucenicia și ulterior a primit „postrigul" la mănăstirea Voroneț sub îndrumarea lui Daniil Sihastrul, cu care, precum se admite, de asemenea se înrudea[241]. În inscripția de pe piatra tombală, pregătită pentru sine chiar de Grigorie Roșca în 1551, se arată că pe acea vreme el avea 73 de ani, de unde niște simple calcule matematice făcute de istorici ne duc spre aceea că viitorul mitropolit Grigorie Roșca trebuia să se fi născut pe la 1478, adică în perioada când activitatea duhovnicească a lui Daniil Sihastrul la Voroneț și în împrejurimi era deja destul de cunoscută. Aceiași autori consideră că tânărul învățăcel Grigorie trebuia să se fi aflat la Voroneț pe timpul când Ștefan cel Mare și Sfânt zidea și sfințea în vara și toamna anului 1488 noua biserică de piatră cu hramul „Sf. Gheorghe". Pe la 1523, în anumite împrejurări, după unii istorici, în urma așa-numitului complot al lui Luca Arbore, monahul voronețean Grigorie este numit egumen la altă ctitorie ștefaniană, fiind vorba de mănăstirea Probota, postură în care s-a aflat până la moartea lui Petru Rareș (1546). În această din urmă perioadă, ca egumen a făcut foarte mult pentru mănăstirea Probota. Pe lângă aceea că a dăruit și a obținut pentru acest sfânt locaș importante averi, între care satele Văleni la ținutul Tigheci[242], Șerbănești, Negoești, Părtănoși toate pe Siret[243], precum și iezerul Beleu. Grigorie Roșca l-a convins pe vărul său Petru Rareș să revină nu numai cu ajutoare, dar și să renoveze și chiar să construiască o biserică nouă la Probota. Într-o scrisoare mai târzie a lui Grigorie adresată călugărilor de la Probota afirma că el l-a determinat pe vodă Petru Rareș și pe soția sa Elena doamna să-și aleagă loc de gropniță, adică necropolă domnească, ctitoria sa de la Probota[244]. Lucrările de refacere și de zugrăvire s-au desfășurat sub directa îndrumare a egumenului Grigorie, fapt pentru care este amintit în două inscripții,[245] păstrându-i-se chipul pictat în dreapta pridvorului.[246]

În 1546, la îndemnul Elenei doamna, care pe timpul domniei fiului ei minor Iliaș Rareș (1546-1551) era tutore, Grigorie Roșca acceptă scaunul mitropolitan al Sucevei, scaun în care se află, precum s-a demonstrat, până în 1550[247]. În perioada arhipăstoriei sale cu începere din 1547 la biserica Sf. Gheorghe de la Voroneț se zidește și se pictează pridvorul și exteriorul bisericii[248].

În scurtă vreme, fie impus de împrejurări, dintre care cele mai plauzibile pot fi comportamentul nedemn al lui Iliaș Rareș, care a trecut la islam, sau problemele sale de sănătate, din care credea că, fiind de vârstă înaintată, nu va scăpa cu viață, Grigorie Roșca se retrage la Voroneț, [249] unde își pregătește locul somnului de veci, comandându-și chiar și lespedea de mormânt. Totodată, crezând că va muri în curând, ține să vină la mănăstirea unde odinioară se călugărise cu bogate danii. Astfel, prin

---

238 M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 175-176.

239 Vezi în volumul de față compartimentul *Scurtă privire istorică*.

240 Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, p. 62.

241 Constantin Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară și bisericească*, în **SCI**, an XX (1947), vol. 3, Seria nouă, p. 256.

242 **DIR A**, XVI/1, p. 499-500.

243 **DIR A**, XVI/1, p. 454, 505-507.

244 DIR A, XVI/II, p. 168169; Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, p. 65.

245 M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1991, p. 472.

246 Al.I. Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Credință și cultură în Moldova II Credință ortodoxă și unitate bisericească,* Iași, 1995, p. 59.

247 Gh. Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. 1, București, 1957, p. 338. Matei Corugă, *Gheorghe al II-lea și Grigorie de la Neamț, doi mitropoliți necunoscuți ai Moldovei din secolul al XVI-lea*, în **BOR**, nr. 11-12, 1971, p. 1230-1243. Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, în **MMS**, 1978, nr. 1-2, p. 67.

248 Veși compartimentul în lucrarea de față *Vechile și noile zidiri de la Voroneț*. P. Comarnescu, **Voroneț**ul, București, 1965, p. 9.

249 Vezi și Al.I.Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Credință și cultură în Moldova II Credință ortodoxă și unitate bisericească,* Iași, Trinitas, 1995, p. 59.

actul din 21 martie 1551[250], fostul mitropolit dăruiește Voronețului satul **Malini** *„cu mori și stupa și ștează în Topliță*", moșie pe care o procurase pe părți de la diferiți proprietari cu suma totală de 1100 zloți tătărești, precum și *„un iaz și o prisacă, și altă prisacă în* [ținutul– n.n.] *Cârligatura, în hotarul satului Milcinești, care acest sat Milcinești a fost mănăstiresc* [dăruit Voronețului de Ștefan cel Mare în 1499 – n.n.]", și *„două sute de galbeni ungurești și patru fălci de vie, în Horodiște și crame, și șură, și șase sălașe de țigani ..."*. Totodată, *„de la morile din Malini*" mănăstirea urma să primească *„în fiecare an, câte două coloade* (baniță – n.n.) *de grâu... și câte două buți de vin din aceste 4 fălci de vie*" pentru întreținerea chiliilor construite de Grigorie Roșca pe un loc *„lângă mănăstirea Voroneț*" dat de Petru Rareș voievod[251]. Conform aceluiași document, fostul mitropolit mai dăruia mănăstirii *„o moară mică ce a făcut-o rugătorul și părintele nostru chir Grigorie ...în București*", care *„să umble* [să funcționeze –n.n.] *în fiecare zi în tot anul ca să fie de hrană acestor chilii mai sus spuse ca și acelor călugări care trăiesc și care vor trăi în aceste chilii, întru pomenirea sa și întru pomenirea părintelui său și o poiană cu grădini ce se chema Prisecucea, de asemenea să țină de aceste chilii"*.[252]

Reîntoarcerea mitropolitului la Mănăstirea Voroneț a deschis aici alte perspective pentru activitățile în plan cultural și spiritual de mare anvergură, copiindu-se și confecționându-se cărțile: Efrem Sirul, „**Cuvântări**"**,** 1550[253], un „**Tetraevanghel**", 1550, pe care *„l-a făcut chir Grigorie fost mitropolit și l-a dat la mănăstirea de la Voroneț"*[254] și pe care l-a ferecat în argint aurit la 1557; **o cruce** sculptată donată la 1553[255]; câteva **Pocroveț**e în 1559; *„o strană*", care include și un jâlț arhieresc[256] ș.a.

Se admite, se pare, destul de întemeiat, că prezența Codicelor și a Psaltirei ce poartă numele Voronețului arată că în timpul mitropoliților Teofan (1530-1546) și Grigorie (1546-1551) la această mănăstire a existat o școală de cărturărie nu numai slavonă, dar și românească.[257]

Din câte pare să reiasă din însemnările de pe vestitul *Tetraevangheliar*, precum și din cele două portrete ale „Sfântului Daniil" din picturile murale de la Voroneț, mai ales prin strădaniile lui Grigorie Roșca, s-a cristalizat pe deplin aici, dar, probabil, și în întreaga Moldovă cultul „Sfântului stareț Daniil". Se admite, de asemenea, că Grigorie Roșca i-a pus Sihastrului piatra de mormânt[258], păstrată până astăzi în pronaosul bisericii. Se pare, același Grigorie Roșca a făcut ca mănăstirea Voroneț să poarte cel de-al doilea hram al Sfântului Daniil.

Stingându-se din viață prin 1570 la circa 92 de ani, mitropolitul Grigorie Roșca a fost înmormântat în pridvorul bisericii „Sf. Gheorghe", punându-i-se piatra tombală, confecționată cu cheltuiala sa cu douăzeci de ani mai înainte. La inscripția făcută prin 1551 *„În zilele binecredinciosului Domn Io Iliaș vo[i]evod[259], iată eu, mitropolitul kir Grigorie, m-a cuprins pe mine cel ce număr între cei vii 73 [ani] frica de moarte și am gândit ca păharul acesta nu va trece de la mine, m-am hotărât pentru casa aceasta a tuturor fraților acestui locaș și mi-am făcut un mormânt, în care eu voi mini să fiu înmormântat*", ulterior s-a adăugat doar ziua, luna și anul morții – *„În anul 7078 (1570) luna februarie 5*"[260].

În semn de recunoștință, obștea monahală de la Probota i-a instituit fostului său egumen Grigorie Roșca o zi de pomenire, iar cea de la Voroneț – 3 zile de pomenire pe an, praznice fixate atât în Pomelnic la *„Duminica Floriilor și la Blagovesteniia*"[261], cât și în într-un act de danie *„după pomenirea Sântului Daniil, a treia zi*"[262], adică pe 17 decembrie.

---

250 **DIR A**, XVI, vol. II, p. 1-5, nr. 1.

251 Ibidem.

252 Ibidem.

253 P. P. Panaitecsu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. III, p. 1241-1243/ 127-129 (în mss.), Apud 62-63. *Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași 2008, p. 62-63.

254 I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550*, în **AAR**, Mem. secț. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651-656.

255 I. Zugrav, *O prețioasă cruce de la mitropolitul Grigorie Roșca*, în *Candela*, 1939, și Extras, 1940 , p. 4.

256 Vezi în volumul de față și compartimentul *Vechile și noile zidiri de la Voroneț.*

257 Al.I. Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Credință și cultură în Moldova. II Credință ortodoxă și unitate bisericească,* 1995, p. 59.

258 Ibidem, p. 59.

259 Iliaș Rareș, domn al Țării Moldovei, 1546-1551.

260 I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 85. Vezi în volumul de față și compartimentul *Necropola Mănăstirii Voroneț.*

261 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 32.

262 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 68. **DIR A**, XVI/2, d. 1, p. 4.

Prin toată activitatea sa din perioada ucenicie până la cel din urmă ceas, Grigorie Roșca a înscris una dintre cele mai luminoase și frumoase pagini din istoria Mănăstirii Voroneț. Din proprie voință sau poate la insistența obștii monahale în 1547 mitropolitului Grigorie Roșca i s-a pictat portretul în pridvorul bisericii Sf. Gheorghe alături de cel al Sfântului Daniil Sihastrul. Fiind pictat în timpul vieții în dependență de măiestria zugravului, putem admite că acesta din urmă i-a pictat chipul aproape de cel real. Portretul îl înfățișează pe mitropolit în picioare, fiind prezentat un bărbat de vârstă mijlocie, uscățiv, îmbrăcat în odăjdii de sărbătoare, iar pe cap purtând culion, cu barbă deasă, roșcată bine îngrijită. Cu mâna dreaptă se sprijină pe toiagul arhieresc, iar în mâna stângă ține un filacter pe care este scris: **„Г[оспод]и Іс8[са] Х[ристов]є прими моленїє и потр8ж(д)енїє моє съ(и) малїи припрат ра(б) Б[о]ж[и]ю митропо(л)[и]т8 кирь Григорїю въ и(ма) тдоє с[вѣ]тоє”** („*Doamne Isuse Hristoase primește rugăciunea și osteneala mea acest mic pridvor, robul lui Dumnezeu mitropolit chir Grigorie în numele Tău Sfânt*”).

Trebuie să spunem că el a meritat pe deplin această, ba poate chiar și includerea sa în rândurile sfinților români, primind lumina sfințeniei încă de mic copil, pe când era ucenic al altui Sfânt voronețean – Daniil Sihastrul. Mitropolitul Grigorie Roșca este considerat al treilea ctitor al mănăstirii Voroneț după Ștefan cel Mare și Sfânt și Sfântul Daniil Sihastrul, zis și cel Nou.

Mitropolitul Grigorie Roșca. Fragment din fresca exterioară a bisericii „Sf. Gheorghe”

4. Hramul mănăstirii

Sf. Gheorghe după o frescă interioară din biserica voroneţeană

La fel ca și alte mănăstiri, locașul sfânt de la Voroneț a avut de la bun început hramul său. Deja la prima mențiune documentară din 22 ianuarie 1472 aflăm că hramul mănăstirii era „*Sfântul Mare Mucenic și Purtător de Biruință al lui Hristos, Gheorghie*"[263], prăznuit la 23 aprilie. Biserica ridicată de Ștefan cel Mare în 1488, la fel ca și biserica veche de lemn, a preluat același hram. Același hram al mănăstirii s-a păstrat prin secole până astăzi.

Se pare, în scurtă vreme după moartea lui Daniil Sihastrul (hotarul anilor 80-90 sau ultimul deceniu al sec. al XV-lea), în viața soborului de călugări de la mănăstirea Voroneț, conștientizându-se aportul deosebit al monahului Daniil, care încă de pe atunci era considerat „Sfânt", a intrat treptat în tradiție și rememorarea „Sfântului Daniil Sihastrul", numit și „cel Nou". Pe la 1547, sub îndrumarea mitropolitului Grigorie Roșca, la intrarea în biserica Sfântul Gheorghe, precum și în pridvor a fost pictat chipul sihastrului cu aureola sfințeniei și cu însemnarea: „Sfântul Daniil", ceea ce arată că încă de pe atunci sfințenia lui Daniil întrase deja în tradiția mănăstirii. Puternica amintire a lui Daniil despre faptele sale, înmormântarea sa la Voroneț și închinarea la sfintele sale moaște au jucat un rol hotărâtor în constituirea celui de al doilea hram al mănăstirii, prăznuirea căruia a fost fixată „*în a treia zi după pomenirea Sfântului Daniil Stâlpnicul* (11 decembrie – n.n.)[264], *adică în ziua de 14 decembrie, când, după tradiție, s-a săvârșit din viață, în 1496*"[265], Sfântul Daniil Sihastrul sau Sfântul Daniil cel Nou.

O primă mențiune a celui de-al doilea hram datează din 1557 în inscripția gravată pe ferecătura în aur și argint a „Tetraevanghelului" dăruit de mitropolitul Grigorie Roșca la 1550: „*hramul Sfântului Gheorghe și al Părintelui Daniil cel Nou"*[266]*.* După unii autori, cel de-al doilea hram al Mănăstirii Voroneț a fost instituit de mitropolitul Grigorie Roșca, care, conform tradiției și spuselor sale, se considera ucenic al Sfântului Daniil cel Nou[267].

În felul acesta, spre deosebire de alte mănăstiri, care au, de regulă, un singur hram, Mănăstirea Voroneț are două praznice. Acestea au continuat să fie purtate până la desființarea mănăstirii în 1785, iar după redeschiderea mănăstirii în 1991 locașul sfânt de la Voroneț a revenit la cele două praznice: Sfântul Gheorghe la 23 aprilie și hramul Sfântului Daniil, a cărui zi de prăznuire a fost trecută la 18 decembrie, zi în care a fost canonizat în 1992 de Biserica Ortodoxă Română[268].

În 1997, când la mănăstirea Voroneț a fost construit un frumos paraclis de lemn, s-a decis ca acesta să poarte hramul „Sfântului Daniil cel Nou".

---

263 **DRH A**, vol. II, p. 266, nr. 181.

264 Cuviosul Daniil Stâlpnicul a activat în Bizanț în sec. al V-lea, distingându-se prin asceză și har deosebit. Este prăznuit la 11 decembrie (Emil Preda, *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, București, 2000, p. 72).

265 Gh.I. Popovici, *Sfântul Daniil Sihastrul († 1496)*, în **MMS**, An. LX, 1984, nr. 1-3, p. 146-147.

266 I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550*, în **AAR**, Mem. secț. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651. N. Dobrescu, *Din istoria bisericii Române în secolul XV*, București, 1910, p. 145-146.

267 Gh. I. Popovici, *Sfântul Daniil Sihastrul*, p. 146.

268 Emil Preda, *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, București, 2000, p. 72.

5. Domeniul Mănăstirii Voroneț (sec. XV-XVIII)

Investigațiile efectuate de cercetători au arătat că la hotarul secolelor XIV-XV în Țara Moldovei s-au cristalizat câteva forme principale de proprietate funciară, care s-au consolidat treptat pe parcursul sec. XV – primele decenii ale sec. XVI. De rând cu proprietățile mari și mijlocii ale boierilor și domeniul domnesc, un loc tot mai important în structura proprietății funciare îl au domeniile mănăstirilor și episcopiilor, aceste din urmă domenii – forme de proprietate asupra pământului, s-au cristalizat în paralel cu întemeierea mănăstirilor, episcopiilor și a Mitropoliei Moldovei. Devenind ctitori ai unor mănăstiri, domnii veneau cu importante donații de moșii, sate, mori, iazuri, prisăci, branișți, robi, poiene, pășuni, vii ș.a. Deseori voievozii veneau către mănăstiri cu scutiri de taxe vamale, de impozite și diverse alte dări. Exemplul acestora a fost urmat în această privință de boierime, de înalți demnitari de stat, de înaltul cler și de oameni de origine socială mai modestă. Toate acestea au contribuit la apariția și consolidarea unor mari proprietăți funciare mănăstirești, între care cele ale mănăstirilor Neamț, Bistrița, Putna, Căpriana ș.a. După unele calcule, către sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun în posesia mănăstirilor se aflau 55 de sate, la începutul sec. XVI – 216 sate[269], iar către finele aceluiași secol – 264 sate[270]. O politică deosebit de activă în această privință a avut-o Ștefan cel Mare, care în timpul domniei sale a făcut danii mănăstirilor, episcopiilor și mitropoliei peste 50 de sate, din cele 80 pe care le cumpărase de la marea boierime[271].

În linii mari, aceeași cale de apariție și consolidare l-a avut și domeniul mănăstirii Voroneț. Deși despre sfântul locaș s-au scris multe lucrări, acestea doar sporadic conțin informații din izvoare, care vorbesc despre aceea că un voievod, un mare demnitar sau o înaltă față bisericească au donat un sat, o moșie sau alte bunuri acestui sfânt locaș. Cu toate că izvoarele publicate, între care DIR A, DRH A, *Condica* și *Pomelnicul mănăstirii Voroneț* ș.a., permit reconstituirea domeniului mănăstiresc de la începuturi până la închiderea ei în 1785, o asemenea investigație în istoriografia noastră nu a fost întreprinsă, ceea ce ne propunem noi în cele ce urmează.

Inițial, în primele decenii de la fondare, până la 1472-1488, mănăstirea Voroneț avea un modest domeniu în imediata apropiere de locaș și era valorificat prin munca directă a monahilor și poate a unui număr mic de țărani dependenți. Drept punct de pornire pentru creșterea destul de mare a proprietăților de pământ a Voronețului a servit intrarea acesteia în vizorul lui Ștefan cel Mare, care, de fapt, o transformă în ctitorie domnească. Dacă la început Ștefan vodă a acceptat modestele rugăminți ale egumenului voronețean de a scuti de taxe vamale „*2 măjii de pește pe an*”, cu începere din 1472[272], apoi ceva mai târziu, după războaiele cu turcii otomani, întreprinde acțiuni mai hotărâte întru sprijinirea acestei mănăstiri. Fie că a fost atras de atmosfera deosebit de evlavioasă reprezentată, se prea poate, de acel vestit călugăr Daniil, care știa să aline durerile și suferințele oamenilor, știa să-i facă să depășească dificultățile vieții, fie că s-a simțit îndatorat față de ctitorii vechi ai acestui sfânt locaș[273]. Drept urmare a apărut decizia lui Ștefan cel Mare de a zidi aici o faimoasă biserică de piatră (or, până atunci toate acele modeste construcții care se aflau la mănăstire erau făcute din lemn) și de a o înzestra cu toate cele necesare pentru oficierea slujbei religioase. Astfel, în paralel cu înălțarea bisericii în vara anului 1488, Ștefan cel Mare vine cu primele importante danii. La 17 august al aceluiași an, voievodul dăruiește mănăstirii satul „***Știlbicanii**, la Toplița Rece, pe Suha Mare și Suha Mică de la gură până chiar la obârșie, și cu toate poienile și muncelele, câte sânt pe lângă ea, și toate izvoarele ... și cu poienele și cu fânețele*” cumpărate de la Șandru Gardu și de la rudele acestuia, cu 160 de zloți tătărești[274], iar la 14 martie 1489 donează noii sale ctitorii moșia **Vlădeni** pe Siret, cu morile,

[269] *История народного хозяйства Молдавской ССР (с древтейших времен до 1812 г.)*, Кишинев, 1976, p. 94.

[270] Igor Sava, *Domeniul mănăstiresc în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – secolul al XVI-lea*. Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice, Chișinău, 2009, p. 12-16.

[271] *История народного хозяйства Молдавской ССР, p*. 95.

[272] **DRH A**, vol II, d. 181, p. 266-268. Se pare, această scutire s-a menținut mulți ani înainte, căci o aflăm reîntărită de Constantin Movilă voievod prin actul din 22 martie 1608 (*Moldova în epoca feudalismului*, vol. III, Chișinău, 1982, p. 53-54, d. 19).

[273] Vezi în volumul de față compartimentul *Scurtă privire istorică.*

[274] **DRH**, **A**, vol. III, p. 73, nr. 40.

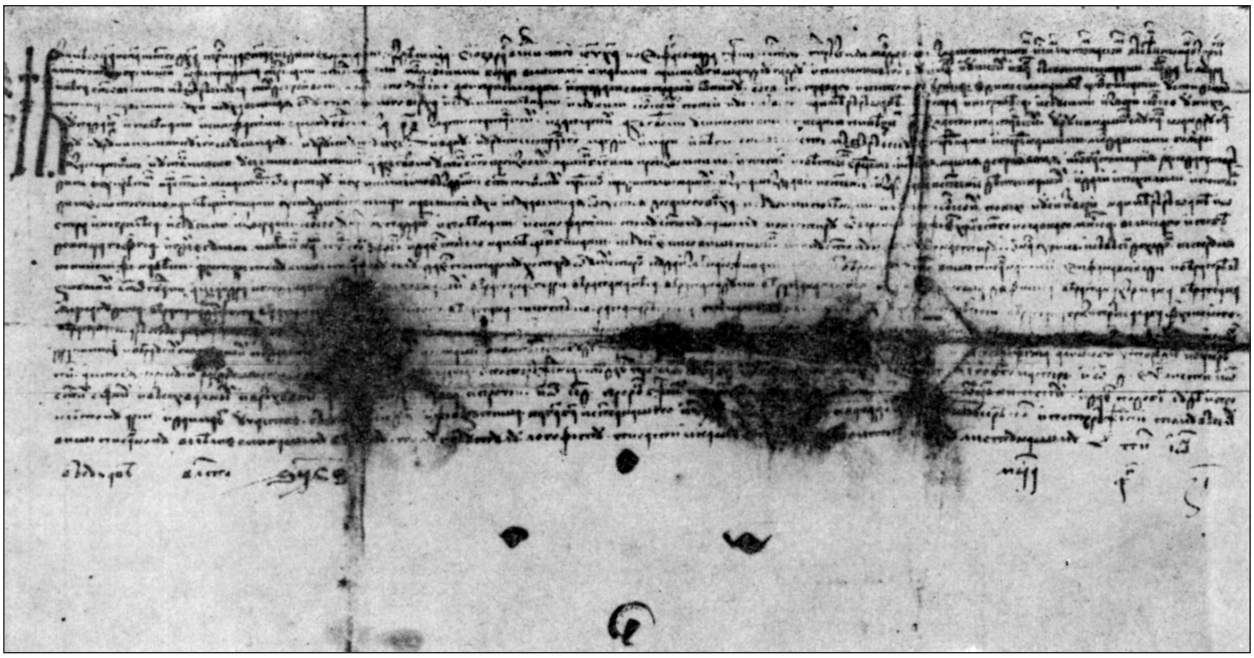

Carte domnească de la Ștefan cel Mare din 17 august 1488

cumpărată de la Mușa, nepoata lui Isaia logofăt, drept 350 de zloți tătărești[275]. După câteva sute de ani de stăpânire a acestei moșii, la 10 martie 1775 egumenul Macarie „*cu tot soborul de la mănăstirea Voroneţul*", văzând un avantaj, va schimba moșia Vlădenii pe „*muntele Pietrișul, muntele Muncelul din Strajă, și muntele Mestecănișul*" cu Maria soția „*răposatului Georgie Cananău și cu fii*" săi Șerban și Ioniță[276].

Pe 26 noiembrie 1490, același voievod dăruiește Voronețului seliștea **Poiana, la gura Homorului**, obținută în rezultatul schimbului cu mănăstirea Homor[277]. Cu această ocazie a fost efectuată și delimitarea „*hotarului mănăstirii de la Voroneț începând de la Moldova, în dreptul Voronețului, unde cade în Moldova, și de aici pe drum până unde cade în drumul mare la movila săpată, de aici, peste drumul mare și peste pădure, la gura izvorului la un carpen însemnat, de aici, pe izvor în sus, la vârful dealului la un brad însemnat, de aici drept peste capătul rediului și peste zăpodie la alt deal, la un brad însemnat, de aici drept la Fântâna lui Dumitru , de aici pe sub costișă la un brad însemnat, între două zăpodii, de aici drept la un tei pe care este buor, care este lângă drum, unde iese drumul din pădure; de aici drept la pârâul Homorului la un arin însemnat, de aici pe pârâu la vale până unde iese pârâul din pădure și peste Homor la un plop însemnat, de aici de sub pădure și peste capătul pădurii la un fag însemnat, care este aproape de drumul mare, unde iese drumul din pădure, de aici drept peste Homor și peste Moldova la piatra lui Andonie*"[278]. La 22 ianuarie 1497, domnul țării donează aceleiași mănăstiri o prisacă pe pârâul Mihalcea, la Cârligătura, și o bucată de pământ numită Lazul din hotarul Tomeștilor, lângă acea prisacă procurată cu 90 zloți tătărești[279]. În scurtă vreme Ștefan cel Mare vine cu o altă danie la Mănăstirea Voroneț. Astfel, prin cartea domnească de la 20 noiembrie 1499 el dăruiește satul **Milcinești**[280], la Cârligătura, cumpărat cu 230 zloți tătărești, precum și „*o falce de vie pe Dealul Hârlăului*", cumpărată de la „*Nastea, cneaghina panului Iuga vistier ... cu 65 zloți tătărești*"[281] și „*două fălci și un fertal de vie, tot lângă viile de mai sus, pe care le-a sădit domnia mea*

[275] **DRH**, **A**, vol. III, p. 94, nr. 51.

[276] T. Bălan, *Noui documente câmpulungene*, Cernăuți, 1929, p. 38-39. *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 48, d. 4.

[277] Voievodul face schimbul cu satul Glodeni "lângă Stăuceni" cumpărat de la copiii lui Lazor și Coste drept 150 de zloți tătărești (**DRH**, **A**, vol. III, p. 158-161, nr. 81, 82).

[278] **DRH**, **A**, vol. III, p. 158-161, nr. 81.

[279] **DRH**, **A**, vol. III, p. 367, nr. 204.

[280] Același sat în Condică apare ortografiat după documentul din 8 ianuarie 1599 ca „Micșinești" (*Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 77).

[281] **DRH**, **A**, vol. III, p. 433, nr. 244.

(Ștefan cel Mare – n.n.) *din pustie*"[282]. Ulterior, moșia Milcinești a avut o anumită evoluție, formându-se 2 proprietăți: un „sat" sau „ocină" și o „seliște" cu același nume. Satul *„cu loc de fânațe și pădure, și cu câmp, și cu tot venitul*" atestat la 8 aprilie, 14 mai și 9 iunie 1632[283] când este vândut de călugării de la Voroneț cu 200 galbeni lui Ionașco Jora, vornic de gloată cu anumite condiții (ca de acei 200 de galbeni să fie plătiți în natură: „30 matci, 2 cai, 3 epe cu mânzi, 2 boi, 2 vaci cu viței și 150 taleri"[284]), iar selișteа cu același nume este schimbată la 28 aprilie 1633 de soborul de călugări de la Voroneț cu același Ionașco Jora pe *„altă selișteîn ținutul Sucevei, anume **Mușinții**, ce sânt mai sus de târgul Siretului*"[285]. Din nefericire, din lipsă de izvoare nu am reușit să urmărim cursul ulterior al acestei seliști, căci aceasta lipsește din actele ulterioare de proprietate ale Mănăstirii Voroneț.

În urma unor simple calcule, constatăm că pentru procurarea moșiilor donate Voronețului Ștefan cel Mare a cheltuit 1035 de zloți tătărești, sumă deosebit de mare pe acele timpuri. Dacă la acestea adăugăm cheltuielile de zidire a bisericii, înălțate în 1488, pictarea interioară, turnarea clopotelor, scrierea cărților, probabil, și a odoarelor și veșmintelor cu care înzestra orice biserică sau mănăstire zidită de el, putem afirma că Ștefan cel Mare a fost cel mai generos domn ctitor pe care l-a avut cândva Voronețul. Astfel, deja către sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare mănăstirea se văzu în posesia unui important domeniu.

Devenind ctitorie domnească, Mănăstirea Voroneț a continuat să acumuleze mari proprietăți funciare în domniile urmașilor lui Ștefan cel Mare. La 8 decembrie 1514, Bogdan al III-lea dă mănăstirii Voroneț **iezerul Leonte**[286], iar mai târziu, prin actul din 27 aprilie 1546, Petru Rareș întărește aceleiași mănăstiri și *„satul domnesc **Leonti** cu ezăr și gârle și gârlicioare ce curg în Nistru*"[287]. Mănăstirea Voroneț a stăpânit această moșie doar câteva decenii, căci din 1595 satele de pe Nistrul de Jos între care și Leuntea (Leonte/Leonti) au fost supuse hanului din Crimeea[288].

Prin actul din 21 decembrie 1515, Bogdan al III-lea vine cu o altă importantă donație – satul „**Bucureștii"** pe râul Moldova, cumpărată de la mai mulți proprietari cu 300 de zloți tătărești, precum și o branițe[289] lângă București și *„Muntele Lung cu toate țarcurile*"[290].

La 4 ‹mai –iunie› 1546, Petru Rareș dăruiește aceluiași sfânt locaș satul **Balița** din ținutul Dorohoi, cu iaz și mori în Bașeu, luate pentru hiclenie de la Săcuianu, fost ceașnic în vremea lui Ștefan cel Tânăr.[291] Investigațiile noastre au arătat că în realitate Petru Rareș dăruia doar o jumătate din Balița, deoarece cealaltă parte aparținea logofătului Tăutu. Ulterior, la o anumită dată, sub alt voievod, jumătatea aceluiași sat luat pentru hiclenie de la Săcuianul și dată mănăstirii Voroneț a fost retrocedată urmașilor lui Săcuianul, încât la hotarul anului 1561/1562 această jumătate îi aparținea nepoatei Săcuianului – Mădălina. În intervalul de timp noiembrie 1561– ianuarie 1562 Mădălina schimbă jumătatea sa de sat Balița pe satul Călugăreni[292] al lui Tăutu logofăt[293], încât în proprietatea acestuia din

---

[282] **DRH**, **A**, vol. III, p. 433, nr. 244. Despre donațiile lui Ștefan cel Mare mai vezi și: A.I. Gonța, *Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare,* în Idem, *Studii de Istorie Medievală*, Iași, 1988., p. 50.

[283] **DRH A**, vol. 21, d. 16, 73, 117.

[284] **DRH A**, vol. 21, d. 16, p. 15.

[285] **DRH A**, vol. 21, d. 326, p. 418-419.

[286] **DIR A**, XVI/1, p. 93, nr. 90. **CDMI**, vol. I, p. 183, d. 439. Printre altele să fie spus, pe această moșie pe la 1460/1461 este atestată o mănăstire cu același nume (**DRH A**, vol. II, d. 91)

[287] **DIR A** XVI/1, d. 435, p. 481. *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 69-70.

[288] Ion Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de Sud-Est până în anii 30 al sec. al XIX-lea*, Chișinău, 1999, p. 102, 110.

[289] Loc în posesia domnului țării, a unor boieri, mănăstiri, în care era interzis tăiatul lemnelor, cositul fânului, pășunatul vitelor, vânatul, pescuitul și culegerea fructelor de pădure. Mai detaliat despre branițea mănăstirii Voroneț vezi Ioan Iosep, *Braniștile – forme de utilizare a terenului în perioada medievală. Studiu de caz – Braniţtea Mănăstirii Voroneț*, în *Sfînta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 137– 144.

[290] **DIR A**, XVI/1, p. 100, nr. 100. *Documente bucovinene*, Ed. de Teodor Balan, vol. 7, Iași, 2005, p. 10-13, d. 5.

[291] **DIR A**, XVI/1, p. 489-491, nr. 443.

[292] **CDMI**, vol.I, p. 341, d. 874.

[293] Acest Tăutu logofăt fără prenume, se poate admite, se trăgea din celebra dinastie a marelui logofăt Ioan Tăutu, deoarece înainte de a dărui acest sat Voronețului lui îi aparținea doar o jumătate din moșia Balița și în acest scop el obține prin schimb de la *„nepoata sa Măgdălina, fata Săcuiului*" cealaltă jumătate de sat. Aici este vorba de Măgdălina fiica lui Dragotă Săcuiul (Săcuianul), ginerele marelui logăfăt IoanTăutu. Documentul din 1562 din păcate nu s-a păstrat în original și doar în rezumate, datate diferit, în care Magdălina e numită ba *„nepoată",* ba „*vară*".

urmă trecu întreg satul Balița. În continuare, evenimentele s-au derulat în felul următor: la 7 august (17 august) 1562[294] logofătul Tăutu *„au dat a sa dreaptă moșie un sat Balița pe Bașeu sfintei mănăstiri de la Voroneț*", faptă pentru care a fost înscris și în Pomelnic[295], iar la 11 ianuarie 1563 Ioan Despot voievod întărește întregul sat Mănăstirii Voroneț[296]. Documentele incluse în Condică demonstrează că această moșie a continuat să aparțină Voronețului în secolele XVII și XVIII, deși uneori mănăstirea s-a văzut nevoită să-și apere interesele de proprietate reușind să rezolve aproape de fiecare dată litigiile în folosul ei[297].

Precum se arată în ispisocul de întăritură din 14 decembrie 1585 de la Petru Șchiopul, *„moșii părintelui și rugătoriului lui Gheorghe episcopului de Rădăuți și a boiarului Ieremie marele vornic de la bătrânul Ștefan voevod*"[298], *„în vremile mai de inainte au fost dat*" mănăstirii Voroneț *„un sat în ținutul Sorocei, anume* ***Suhlineul*** (Suhlinții – n.n.), *... pentru sufletele lor*". Din nefericire, documentul prin care se confirma această danie *„au ars când au ars și clisernița mănăstirii*"[299], ceea ce i-a determinat pe călugării voronețeni să vină pe lângă Petru Șchiopul voievod cu rugămintea ca să li se întocmească un nou act de proprietate asupra acestui sat și drept martori au fost aduși episcopul de Rădăuți Gheorghie și fratele său, marele vornic al Țării de Sus Ieremia Movilă. Prin urmare, cei care au dăruit satul Suhlinți trebuiau să fi fost *„moșii*" (Grossfvater), adică bunicii direcți, fie dinspre mamă, fie dinspre tată a celor doi, de unde ar reieși că această proprietate a trecut, după părerea noastră, în posesia Mănăstirii Voroneț nu mai devreme de domnia lui Ștefăniță vodă (1517-1527) sau cel târziu în domnia lui Ștefan Rareș (1551-1552) și nicidecum pe timpul lui Ștefan cel Mare[300], precum consideră unii cercetători. Afirmăm aceasta deoarece, după cum pare să reiasă din documentul din 1585, episcopul Gheorghie și mare vornic Ieremia țineau minte această acțiune de danie făcută de bunicii lor, dania arătată și în Pomelnicul mănăstirii, fără dată exactă[301]. Probabil, cu ocazia dăruirii satului Suhlinți, cei din neamul Movileșilor au fost înscriși și în Pomelnic la compartimentul neamul *„A Mogâldii logofăt*" (evident, aici Vartolomei Mazereanu a citit greșit, fiind scris probabil în originalul slavonesc „Moghila" . Drept temei pentru o asemenea lectură ne-a servit faptul că toți cei trecuți în *Pomelnic* sunt în realitate din neamul Movileștilor): *„Ioann, Marie* [părinții], *Ioann, Gheorghii, Ieremie, Grigorii, cu tot neamul*"[302]. Ioan Moghilă-Movilă a fost logofăt în martie-aprilie 1551 și din septembrie 1553 până în iunie 1563[303], de unde ar reieși că el cu soția sa Maria au fost înscriși în *Pomelnic* între acești ani, fiind trecuți la *Pomelnic* cu feciorii lor. Probabil, înmormântarea la 1582 la Voroneț a unui fiu al lui Văscan Movilă pârcălab de Hotin[304], fratele lui Ion Movilă, tatăl celor doi menționați mai sus în documentul de la 1585, trebuie pus în legătură directă cu dania satului Suhlinți și de raporturile destul de strânse ale movileștilor cu mănăstirea Voroneț.

Pe parcursul secolelor XVII-XVIII sunt emise mai multe cărți domnești prin care se reîntărește satul

---

294 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 49, d. 2. **CDMI**, vol. I, doc. 875, nota, p. 342.

295 *Pomelnicul mănăstirii Voroneț, p. 26, 40.*

296 Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XIX, p. 202, d. 147. În **CDMI**, vol. I d. 875, documentul datat cu anul 1562 ian. 11.

297 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 50-51, d. 3-4, 1-2.

298 Actul din 14 decembrie 1585 s-a păstrat în traducere germană din 31 decembrie 1781 „... *alten Fürsten Hn. Stephana*"(Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți. Cu apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrații*, Viena, 1912, p. 195-196).

299 Hrisovul întocmit în slavonă la 1585 a fost tălmăcit în română de Vartolomei Mazereanu la 1775 și inclus în *Condica mănăstirii Voroneț* în variantă comprimată (*Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 51, d.1), iar în limba germană documentul a fost tradus în 1781 de M.F. Lopeisky (Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți. Cu apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrații*, Viena, 1912, p. 195-196.

300 Opinie susținută de Dimitrie Dan (Idem, *Cronica Episcopiei de Rădăuți. Cu apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrații*, Viena, 1912, p. 195-196) și împărtășită de Cătălina Chelcu, Marius Chelcu, (Idem, *„Din uric de la bătrânul Ștefan voievod". Întregiri documentare*, în *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*. Coord. P. Zahariuc, S. Vacaru, Iași, Ed. Alfa, 2003, p. 147, nr. 256).

301 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 27.

302 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 44.

303 M. M. Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, Iași, 2002, p. 226. Vezi mai detaliat despre Ion Movilă, Ibidem, p. 216-237.

304 I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 84.

Suhlinți în proprietatea mănăstirii Voroneț, ultimul dintre acestea fiind actul din 20 ianuarie 1753[305]. În unele dintre aceste acte aflăm date interesante privind această proprietate. Astfel, în ispisocul domnesc din 13 ianuarie 1631, Moise Moghilă voievod specifică că acest *„sat le iaste danie de la răposații domni cei vechi, și de la unchiul Măriei sale Ieremia Moghilă voievod și de la părintele Măriei sale"*[306] (adică tatăl lui Ieremia Movilă, Ion logofăt, arătat mai sus), iar în actul domnesc din 12 ianuarie 1632, de la doamna Elisaveta, soția răposatului Ieremia Moghilă voievod, se cere insistent de la sluga sa Stupenschi, ureadnic în Suhlinți, *„ca să nu aibă nici o treabă cu satul acela, nici cu casele, nici cu viile, nici cu cărșmarii, și nici cu nimene și nici cu oamenii, ci mai mult să aibă treabă igumenul și cu soborul de la mănăstirea Voronețul, căci că au dat și au miluit ace sfântă mănăstire cu acel sat a lor..."*[307]. În privința satului Suhlinți, Mănăstirea Voroneț nu a avut niciodată neînțelegeri sau litigii cu alți proprietari și a rămas în stăpânirea sfântului locaș până la închiderea lui.

Cu o bogată danie la 21 martie 1551 vine la Voroneț mitropolitul Moldovei Grigorie Roșca, care dă *„satul **Malini** cu mori și stupa[308] și ștează[309] în Topliță***"**, pe care îl procurase pe părți de la diferiți proprietari cu suma totală de 1100 zloți tătărești, precum și *„un iaz și o prisacă, și altă prisacă în* [ținutul – n.n.] *Cârligatura, în hotarul satului Milcinești, care ... a fost mănăstiresc* [dăruit Voronețului de Ștefan cel Mare în 1499 – n.n.]", și *„două sute de galbeni ungurești și patru fălci de vie, în Horodiște și crame, și șură, și șase sălașe de țigani ..."*. Totodată, *„de la morile din Malini*" mănăstirea urma să primească *„în fiecare an, câte două coloade[310] de grâu... și câte două buți[311] de vin din aceste 4 fălci de vie*" pentru întreținerea chiliilor construite de Grigorie Roșca pe un loc *„lângă mănăstirea Voroneț*" dat de Petru Rareș voievod[312]. Conform aceluiași document, fostul mitropolit mai dăruia mănăstirii *„o moară mică ce a făcut-o rugătorul și părintele nostru chir Grigorie ...în București*", care *„să umble [*să funcționeze – n.n.] *în fiecare zi în tot anul ca să fie de hrană acestor chilii mai sus spuse ca și acelor călugări care trăiesc și care vor trăi în aceste chilii, întru pomenirea sa și întru pomenirea părintelui său și o poiană cu grădini ce se chema Prisecucea, de asemenea să țină de aceste chilii"*.[313] Din păcate, documentul referitor la satul Mălini din 1551 rămâne a fi unica sursă care demonstrează apartenența acestui sat Mănăstirii Voroneț, chiar și în Catastiful din 1742, care pare să prezinte o înșiruire destul de completă a proprietăților voronețene, Mălinii lipsesc. Aceste împrejurări ne-au făcut să considerăm că satul în cauză la o dată necunoscută a fost pierdut sau vândut de egumenii mănăstirii[314].

La 5 aprilie 1558 Todosie/Teodosie monahul și sora sa Odochia *„ au dat ... mănăstirii de la Voroneț ... un sat ... **Drăgoești** ... întru pomenirea sa și a părinților lor"*.[315] Același călugăr, la 30 ianuarie 1568 vine cu alte danii în folosul mănăstirii și *„a închinat două sate ale sale, anume **Lucăcești** și **Boteștii** ... mănăstirii Voronețului"*, dar de astă dată cu o condiție: *„satul Boteștii să aibă a asculta de ... Todosie, cât va fi viu; iar după moartea lui, să fie iarăși, deopotrivă cu Lucăcești, sfintei mănăstiri"*.[316] Prin actul din 16 iulie 1575 sunt reconfirmate în posesia mănăstirii Voroneț satele *„Drăgoești, Lucăcești și Boteștii cu moara pe apa Brădățelului"*[317]. Documente istorice ulterioare arată că proprietățile în cauză au rămas în stăpânirea sfântului locaș până la trecerea lor în Fondul Bisericesc al Bucovinei.

[305] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 54, d. 9.
[306] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 52-53, d. 5
[307] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 52, d. 3.
[308] „Stupă" – piuă.
[309] „Ștează" – un fel de putină împletită din nuiele, în care se dau la piuă scoarțele, pănura și alte țesături.
[310] „Coloadă" – baniță, unitate de măsură de capacitate, pentru cereale, egală cu circa douăzeci de ocale (1 oca = 1260 grame); vas special care are această capacitate.
[311] „Buți" – bute, butoi.
[312] **DIR A**, XVI/2, p. 1-, d. 1.
[313] Ibidem.
[314] Despre acest sat vezi și Munteanu-Vaslui, *Geografia comunei Mălini din jud. Suceava, cu note istorice și economice*, în *Buletinul Societății geografice române*, XII, 1891, trim. II, p. 187-222. O. Boiu, A. Precup, *Monografia domeniului Mălini din jud. Suceava*, București, 1906, 72 p.
[315] **DIR A**, XVI/2, p. 105, nr. 98.
[316] **DIR A**, XVI/2, p. 174, nr. 178. Pe la 1575 Teodosie și sora sa Odochia erau încă în viață. (Vezi: **DIR A**, XVI/3, p. 57, nr. 75)
[317] **DIR A**, XVI/3, , p. 57, nr. 75.

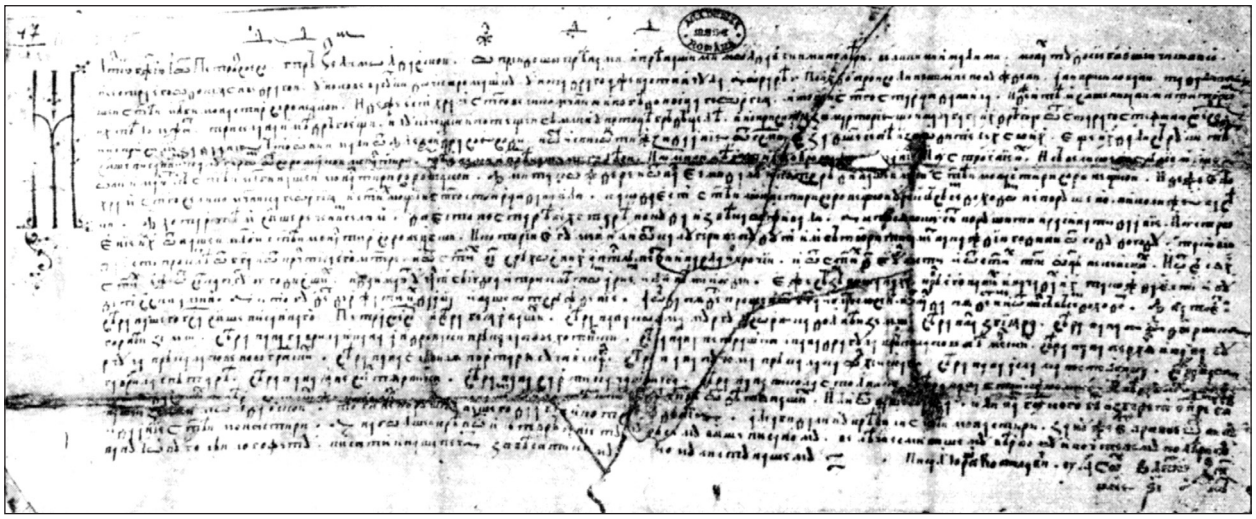

Carte domnească din 16 iulie 1575

La o dată necunoscută, conform Pomelnicului mănăstirii, Bogdan voievod dăruiește Voronețului satul **Julești**.[318] Dar din ispisocul din 21 ianuarie 1571 constatăm că este vorba de Bogdan vodă Lăpușneanul, care „*au dat și au miluit a Măriei sale mănăstire de la Voroneț, cu un sat ce se chiamă Juleștii, ci iaste mai sus de metocul sfintei mănăstiri Slatina, care sat Juleștii din veci au fost domnesc supus către Hârlău, ca să fie sfintei mănăstiri Voronețului de hrană și de folos cu tot venitul*"[319]. Se pare totuși că după o anumită vreme mănăstirea fie că a vândut, fie că a pierdut această moșie, căci în Catastiful averilor mănăstirii Voroneț din 1742 satul Julești nu figurează. Din păcate, în lipsă de surse nu am reușit să urmărim cursul ulterior al acestei moșii.

Pilda călugărului Todosie a fost urmată de ieromonahul de la Voroneț – Efrem Ivămcuța sau Ivanciul, care la 1587 septembrie 1 – 1588 august 31 dăruiește mănăstirii „*6 fălci de vie la Cotnari*".[320]

Mănăstirea Voroneț și-a lărgit domeniul și prin donații ale boierilor. La 17 decembrie 1599, marele vornic al Țării de Sus – Grigorcea Crăciun, înainte de moarte îi dăruiește „*trei sate, anume **Tăistrenii** cu iaz și cu mori în apa Coboltii , satul **Tărnauca** pe Răut și satul **Hnilovodea** deasupra Răutului*", toate din ținutul Soroca, cu rugămintea ca „*să-l îngroape în mănăstirea Voroneț*"[321]. La o dată anterioară anului 1612, când a avut loc bătălia de pe Jijia[322] între Ștefan Tomșa și Constantin Movilă, satele Tărnauca și Trăisteni au fost „*asuprite de Trifon ce au fost clucer*". Acesta din urmă făcând parte din tabăra celui învins (Constantin Movilă) a fost ucis și drept urmare la cerința egumenului în 1622 au fost restabilite drepturile de proprietate a Mănăstirii Voroneț asupra acestor moșii[323]. Ulterior, fie că nu a avut probleme în privința acestor proprietăți, fie din neglijență moșiile de pe Răut nu apar în actele mănăstirii decât prin 1736, când printr-o jalbă a egumenului către domnul țării, cel dintâi revendică drepturile mănăstirii asupra satului Tărnauca, iar autoritățile intervin pentru a verifica hotarele moșiei și „*să le ia sama foarte cu bună dreptate, pe direse, zapise ce or fi având*" mănăstirea[324]. Prin verificări de acte de proprietate și prin judecăți domnești mănăstirea reușește să reia prin 1752 controlul asupra moșiilor de peste Prut: Tărnauca, Trăisteni și Hlinovode (Ghizdita)[325], stăpânindu-le până la desființare.

Pentru mai mare siguranță întru stăpânirea tuturor acestor proprietăți, egumenii mănăstirii se adresau în repetate rânduri domnilor Moldovei „*care miluiau și le reîntăreau*" din nou, arătându-se de fiecare dată că mănăstirea le are de la voievozii „bătrâni", aducându-se configurația fiecărui

[318] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 26.
[319] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 78, d. 1.
[320] **DIR A**, XVI/3, p. 366, nr. 450; *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 70, d. 1 (1 mai 1588).
[321] **DIR A**, XVI/4, p. 274-275, nr. 340.
[322] Gh. Bodeanu, *Ștefan Tomșa*, în *Domnii Țării Moldovei*. Studii, Chișinău, 2005, p. 161.
[323] **DIR A**, XVII/5, d. 134. *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 56-57, d. 2,3.
[324] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 57, d. 4.
[325] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 58-50, d.5-8.

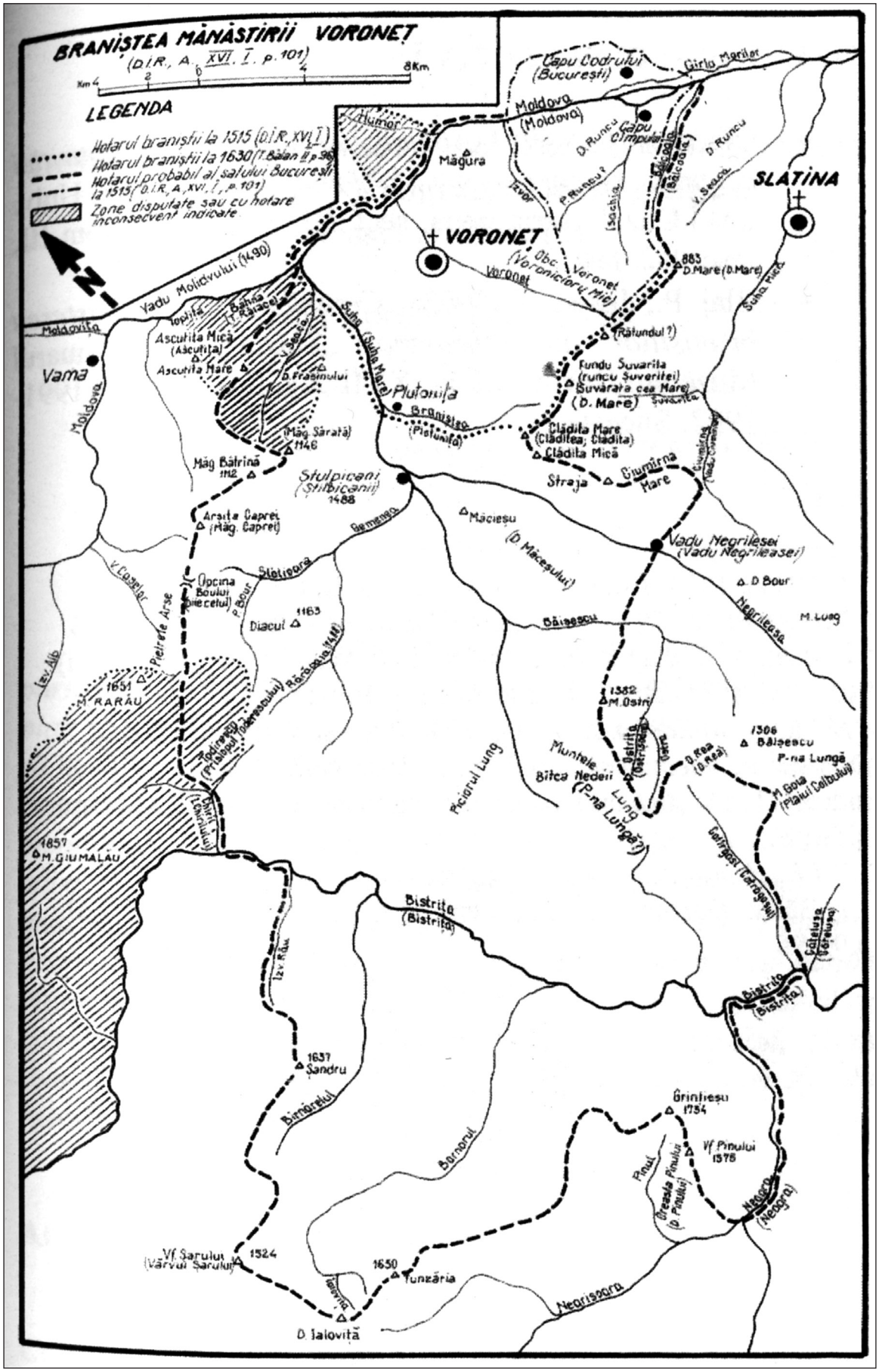

Evoluția Braniștei Mănăstirii Voroneț (sec. XVI-XVII). Reprodus după studiul lui Ioan Iosep

hotar. Astfel, în ultimele decenii ale sec al XV-lea și pe parcursul sec. al XVI-lea domeniul mănăstiresc voronețean a crescut permanent, atingând proporții însemnate. Deși în această perioadă domeniul mănăstiresc a înregistrat și unele pierderi (cum ar fi moșiile Juleștii, Mălinii și Leonte pe Nistru), majoritatea donațiilor făcute Voronețului de către domni, boieri, înalți dregători și fețe bisericești au rămas în stăpânirea mănăstirii până la lichidarea ei ca așezare monahală.

În sec. al XVII-lea domeniul funciar și gospodăresc continuă să crească, de regulă, din contul altor donații. Astfel, la 2 mai 1617, *„Toader Diac, fiul popii Gavril din Suceava dăruiește mănăstirii Voroneț 2 fălci de vie la Cotnari supt dialul Cătălina. Au mai dat mănăstirii un covor bun, un pahar poleit și o linguriță de argint”*[326].

La 26 octombrie 1630[327], apoi și în anul următor (ianuarie-august) *„Moise Moghilă voievod întărește uric mănăstirii Voroneț* ***braniștea*** *ce o are de danie de la alți domni, desemnând totodată hotarul: Moldova, Toplița Rece, Ascuțita, Măgura Sărată, Măgura Caprii, Diecelul, Pietrele Arse, Prislopul Todereasculuі, Izvorul Chirilului, Bistrița, Izvorul rău, vârful Șarului, Ialovița, Dealul Pinului, Neagra, Gura Cățălușii, Plaiul Corbului, Ostrițoara, dealul Măcieșului, Vadul Negrilesei, vadul Ciomârnei, Clădita, Șuvărita Mare, Rătundul, gura Băncoaii”*[328]. După cum au arătat investigațiile, dacă la data dăruirii la 1515 această branițe avea circa 12 mii ha, apoi în faza de extensiune maximă pe la 1630 avea circa 72 mii ha[329].

Precum reiese dintr-un act din 5 iunie 1671, încă de pe timpul lui Vasile Lupu (1634-1653) și Ștefăniță Lupu (1659-1661), dar poate și de mai înainte, Mănăstirii Voroneț îi aparținea *„partea de Sus de la Hârâoae a braniștii pe apa Bistriței*”, a cărei hotar este delimitat la 5 iunie 1671 prin mărturia lui *„Gheorghe Gemănare, Vasilie, feciorul lui Cotfar și alții locuitori de pe apa Bistriței*”.[330]

O interesantă informație conține și un zapis din 1684, din care aflăm că *„Mihăilă Dodu cu soția sa Paraschiva cu copiii lor mărturisesc ca făcând împreună cu părintele său sufletesc Ifrim, arhimandrit de la Voroneț o bisericuță pe locul cumpărat de el și a dat-o arhimandritului acest loc și jumătate loc din Obârșia Muntelui, dinspre partea bisericii până la Pracniță și două stoguri fân*”.[331]

Deși după 1684 lipsesc informații privind evoluția ulterioară a domeniului mănăstirii Voroneț, totuși din „Sămile” din 1742, document citat mai jos, acesta continuă să crească,încât pe lângă vechile proprietăți sun înscrise altele noi: *„... **Holda,** poiană pe Bistrița, cu oameni, la Suceava; **Crucea,** poiană tij alături; **Cojocii** pe Bistrița, alături tij; ... **Negriliasa,** poiană tij alături; **Cheliea**, poiană tij alături; **Slătioara**, poiană iar alături; ...; **Șipotele,** poiană tij alături; **Izvoarăle Plopului**, tij alături; **Săhăstiea** tij alături; **Frasănii** iar alături; **Mărdarii**, poiană tij alături...”*[332].

Conform „Sămii” prezentate domniei de părintele egumen Calistru, la 1742 domeniul mănăstirii era constituit din următoarele moșii: *„**Balinții,** sat fără de oameni la Dorohoiu; **Vlădenii** pe Sâretu, la Botășeni, cu oameni; **Drăgoeștii** la Suceavă, sat cu oameni; **Lucăcești** la Suceava, cari pe această săliște șed țiganii mănăstirii; **Boteștii** la Suceava, săliște fără de oameni; **Căcăcenii** la Suceava, săliște fără de oameni; **Bucureștii** la Suceava, sat cu oameni; **Ștulbicanii** la Suceava, sat cu oameni; **Braniștile** pe apa Bistriții, cu oameni; **Holda,** poiană pe Bistrița, cu oameni, la Suceava; **Crucea,** poiană tij alături; **Cojocii** pe Bistrița, alături tij; **Muntele Lungu** pe Bistrița, tij la Suceava; **Molidvul,** poiană tij la Suceava; **Negriliasa,** poiană tij alături; **Cheliea**, poiană tij alături; **Slătioara**, poiană iar alături; **Giumenii**, poiană iar alături; **Șipotele,** poiană tij alături; **Izvoarăle Plopului**, tij alături; **Săhăstiea** tij alături; **Frasănii** iar alături; **Mărdarii**, poiană tij alături; **Gura Homorului** cu **Buorii**, tij alături; piule din București, cu moară cu o piatră.”*[333] Același document cuprinde interesante informații privitoare la economia, veniturile și cheltuielile mănăstirii după cum urmează: *„**Bucatele mănăstirii**: 10 boi mari; 10 vaci mari fătătoare; 3 vaci gonitoare; 4 bouleni mândzați; 4 văcuțe mândzate; 4 epe mari fătă-*

[326] *Suceava. File de istorie. Documen***t**, vol. I, București, 1989, nr. 98, 235.
[327] Teodor Bălan, *Noui documente câmpulungene*, Cernăuți, 1929, p. 18-19, d. 11.
[328] **CDMB**, vol. 2, p. 142, doc. 640,
[329] Ioan Iosep, *Braniștile – forme de utilizare a terenului în perioada medievală. Studiu de caz – Braniștea Mănăstirii Voroneț*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 142, vezi și harta p. 143.
[330] **CDMB**, vol. 3, p. 436, d. 2073.
[331] **CDMB**, Suplimentul 1, p. 305, nr. 970; **CDMB**, vol. 4, p. 193, nr. 828.
[332] Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în **BCIR**, vol. 1, București, 1915, p. 232-233.
[333] Ibidem.

toare; 1 cal strâjnic; 1 cal învățat; 1 iapă strâjnică; 8 oi mari cu mică; 16 stupi tij; 18 râmători; 100 merță pâne au dat samă ca au făcut din dijma moșiilor și din plugul mănăstirii; cari această pâne este pentru traba mănăstirii; 50 stroguri fân de boerescu și de la satele ce au făcut clacă, și acestu fân este pentru bucatele mănăstirii.

***Vinitul mănăstirii**: 3 lei de la Balinți; 8 lei de la Holda; 2 lei de la Cruce; 3 lei 6 pt. de la Cojoci; 6 lei 6 pt. de pe 1 vacă ce au vândut; 34 lei 9 pt. au cuprinsu luați din toate poenile muntelui braniștii Știulbicanii cu alte poeni; 43 lei de pe 4 boi ce au vândut; 7 lei pol de pe 1 iapă ce au vândut; (în total – n.n.) 108 lei 3 pt. fac luați*"[334]. În finalul documentului sunt prezentate cheltuielele mănăstirești, care în același an au constituit *„93 lei 8 pt. 3 bani ... și scâdzându-să această cheltuială din 108 lei 3 pt., ce au luat din vinitul mănăstirii, rămân 14 lei 7 pt. banii mănăstirii trecuți asupra egumenului."*[335]

O altă informație privind venitul mănăstirii datează din anii 1775-1780, din care aflăm că *„din dijma fânului, din boieresc și orândă, vânzarea animalelor și a vinului mănăstirii în cârciume"* este în suma totală de 5477 lei și un pol de leu (pol de leu = 20 parale). Suma a fost cercetată și semnată de călugării mănăstirii și adeverită de Gavril mitropolitul Moldovei[336]. Din păcate, izvoarele istorice ajunse până la noi nu ne oferă informații sistematice despre structura domeniului mănăstiresc, despre alte averi, venituri și cheltuieli, dar documentul citat ne permite să ne facem o anumită reprezentare despre aceste laturi ale vieții și activității comunității monahale de la Voroneț.

La 8 septembrie 1770, Ghenadie, proigumen al mănăstirii Slatina, dă mănăstirii Voroneț „*niște vii ce sânt la Străoanii din sus, care vii au fost a moșului lui, lui Macarie, proigumen Neamțului*", punând condiția „*în tot anul să-i facă pomenire... Iar după vremi părinții dela Voroneț să aibă ... grijă și pentru biserica din Străoani*", înmânând totodată toate „*scrisorile viilor ... să fie danie mănăstirii Voronețului, dreaptă ocină și moșie în veci*"[337].

La creșterea avuției mănăstirii au contribuit și unii egumeni. Astfel, ieromonahul Macarii, ajuns egumen, a dăruit Voronețului la 1775 „*o prisacă de stupi*"[338].

După 1775, Pătrașcu Picior „*au dat patru pogoane de vie la Cruce*"[339].

Sporadic, se întâlnesc cazuri când mănăstirii i se dăruiesc de către credincioși cai, oi cu miei ș.a., dintre care unele sunt fixate și în pomelnic[340].

Pe parcursul sec. XVI-XVIII, pentru o scurtă perioadă, Mănăstirii Voroneț i-au mai aparținut câteva alte moșii. De exemplu, pe timpul lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561, 1563-1568), comunitatea monahală de la Voroneț a avut uric pentru satul **Bursuceni**, pe Siret, în ținutul Suceava, care anterior *„a fost luat de Alexandru voievod pentru viclenie de la niște boieri, ce au pribegit în Țara Leșească, în zilele lui Bogdan voievod* (este vorba de Bogdan Lăpușneanu, 1568-1572 – n.n.) *acești boieri au venit în țara și li s-au întors ocinile și dedinile și totul înapoi"*[341].

Pe la 1582, călugărul Avramie de la Voroneț cumpără de la Dumitru Movilă aprod satul **Verbia,** pe Jijia, și cu helești și cu moară, în ținutul Hârlăului, cu 20.000 aspri, și îl face danie mănăstirii sale[342], sat care la 14 septembrie 1582[343] este vândut lui Gheorghe Movilă episcop de Rădăuți, care, la rândul său, îl dăruiește ctitoriei sale – Mănăstirii Sucevița[344].

Înainte de 4 aprilie 1605, Mănăstirea Voroneț a stăpânit a patra parte din satul **Băișești** și cu locul de moară pe râul Moldova, parte, care la această din urmă dată a fost răscumpărată de logofătul

---

334 Ibidem, p. 233-234.

335 Ibidem, p. 234.

336 Gabriela Platon, monahia, *Memoria documentelor*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 132.

337 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 71-72; *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 30.

338 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 78.

339 Ibidem, p. 72.

340 Ibidem, p. 72-73.

341 **DIR A**, XVII/5, p. 151-152, nr. 212 (1622 iulie 23).

342 **DIR A**, XVI/3, p. 193, nr. 247, p. 228, nr. 279.

343 Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița. Cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, București, 1923, p. 10; **CDMI**, vol I, București, 1989, p. 438, nr. 1169.

344 Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița. Cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, p. 10; **DIR A**, XVI/3,p. 193, nr. 247. Istoricul moșiei Verbia până la închinarea acesteia Mănăstirii Voroneț mai detaliat vezi: Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, Iași, 2002, p. 219.

Stroici „*drept 100 galbeni ungurești*”[345], bani din care au făcut, precum se arată într-un alt document din 20 ianuarie 1617, „*feloane și argintării în biserica*”[346] mănăstirii.

Un timp a aparținut Mănăstirii Voroneț seliștea **Șubraneț/ Șubraeț** din ținutul Cernăuți, care a fost dată de Moise Movilă (1630-1631, 1633-1634), care la 9 septembrie 1640 este vândută lui Lupul Stroiescul cu 100 ducați (taleri – n.n.). În loc de bani el a dat mănăstirii Voroneț: niște odăjdii de damasc, iar pentru restul banilor a dat stupi pentru lumânări[347].

O anumită perioadă Mănăstirii Voroneț i-a aparținut „moșia **Gimene**”(Giumenii), care la un moment dat, nu se știe când, a intrat în posesia Câmpulungenilor, iar după 1775 a fost „răscumpărată” de la aceștia de mănăstire[348].

Satele și moșiile domeniului voronețean erau administrate de vătămani sau vornici de sate, care se subordonau vechilului mănăstirii[349]. După cum constatăm din numeroase documente și din „Sama mănăstirii din 1742”, pe terenurile arabile ale moșiilor se cultivau „pâini”: grâu, orz[350], secară[351], „păpușoi”[352], culturi boboase: mazăre, linte. Domeniul mai includea numeroase „livezi cu pomeți”, „legumării”[353], vii, precum și fânațe, priseci[354], mori[355], iazuri cu pește, păduri în zonele montane și pe malul Nistrului, unde „taie lemne de plută”[356] folosite la construcția de corăbii. Mănăstirea mai poseda animale domestice – oi „la stâni pe munți”[357], vite mari cornute și cai[358].

Odată cu trecerea anilor, fie că se ștergeau hotarele fixate anterior (or, deseori drept semne de hotar ale moșiilor, în afară de râuri, pâraie, izvoare, forme de relief, mai serveau drept repere de delimitare „pietre”, drumuri, arbori răzleți ș.a.), fie că în vecinătatea moșiilor mănăstirești apăreau alți proprietari, care nu rareori încălcau vechile hotare, drept urmare mănăstirea Voroneț s-a văzut implicată din ultimele decenii ale sec. al XVI-lea, dar mai frecvent în secolele următoare, în numeroase **litigii** de proprietate. Acestea, fie că erau inițiate de soborul de călugări de la Voroneț, fie de alți megieși (alte mănăstiri, diferiți boieri și alți stăpâni), arareori, conflictele erau rezolvate în scurtă vreme, pe când altele, odată declanșate, durau decenii la rând. Așa, de exemplu, dintre cele mai vechi litigii pe care le-a avut Mănăstirea Voroneț, de altfel, le-a câștigat, sunt cele legate de dreptul de stăpânire asupra satelor Drăgoiești, Lucăcești și Botești dăruite mănăstirii de monahul Teodosie și sora sa Odochia și care erau revendicate de niște rude ale acestora. La judecata domnească prin verdictul de la 27 septembrie 1574 i s-a dat câștig de cauză Voronețului, deoarece aceasta avea „*ispisoace de la domnia mea* [Petru Șchiopul – n.n.] *și de la domnii de mai nainte*”[359]. Aproape de fiecare dată stăpânind anumite moșii și alte proprietăți, cum ar fi cazul acestor trei sate arătate mai sus, mănăstirea căuta periodic să obțină noi cărți de întăritură și de la alți domni, care au urcat ulterior în scaunul țării. Asemenea acțiuni, însă, nu garantau intangibilitatea acestor stăpâniri, deoarece peste zeci de ani călugării constatau că țăranii de pe moșiile megieșe căutau să-ți însușească din avutul mănăstirii (coseau fân, tăiau pădurea, vânau, pășunau vitele, ba chiar construiau locuințe pe pământurile mănăstirii, strângeau dijma ș.a.), ceea ce îi impunea pe egumenii mănăstirii să-și apere drepturile de proprietate apelând uneori la judecata domnească sau cea a mitropolitului, adresau plângeri și demersuri ispravnicilor de ținut ș.a. Aceste situații au provocat apariția unor numeroase documente în care erau reflectate cauzele, urmările și rezolvările acestor conflicte.

---

345 **DIR A**, XVII/1, p. 204-205, nr. 310.
346 **DIR A**, XVI/4, p. 86-87, nr. 123.
347 **DRH** A, vol. XXV, p. 449-450, nr. 456.
348 *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 9[79].
349 Vezi, de exemplu, *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 55, d. 11; p. 62-63, d.13, 14.
350 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 64, d. 16.
351 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 79, d.5.
352 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 64, d. 17.
353 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 90, d. 4.
354 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 90, d. 4.
355 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 92-94, d.7/5.
356 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 54, d. 9.
357 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 92-94, d.7/6.
358 Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în **BCIR**, vol. 1, București, 1915, p. 233-234.
359 **DIR A**, XVI/3, d. 79, p. 60.

Încălcări numeroase s-au constatat mai ales în moșiile mai îndepărtate de Mănăstirea Voroneț. Dacă asupra moșiei Poiana Homorului situată în apropierea imediată a mănăstirii nu sunt fixate litigii, apoi în privința proprietăților îndepărtate se constată un număr mare de conflicte, care au durat zeci de ani. De exemplu, moșia Știlbicani (Ștulbicani), dăruită de Ștefan cel Mare, a avut parte de numeroase încălcări și abuzuri din partea megieșilor, punând Mănăstirea Voroneț în situația de a-și apăra interesele de proprietate din 1631 până în 1768, întocmindu-se în acest scop zeci de acte și documente, pe care ulterior Vartolomei Mazereanu le-a inclus în Condica mănăstirii[360]. Aceeași soartă au avut-o moșiile Tăistreni, Tărnauca și Hnilovodea (Hlinovodea, Ghizdita) din ținutul Soroca, litigiile cărora s-au ținut lanț din 1736 până în 1768[361]. De alte numeroase litigii a avut parte mănăstirea pentru satele București, Vlădeni și Branițe. Și după anexarea ținuturilor din nordul Moldovei la Imperiul Habsburgic sunt fixate încălcări pe care mănăstirea încearcă să le apere apelând la noile autorități judiciare[362]. Trebuie să arătăm că de cele mai multe ori, când apăreau asemenea conflicte de proprietate, soborului de călugări de la Voroneț i se dădea câștig de cauză și doar în puține cazuri judecata domnească a făcut dreptate megieșilor Voronețului[363].

În scopul menținerii veniturilor mănăstirești, egumenii Voronețului apelau la bunăvoința domnilor, iar aceștia răspundeau prin cărți domnești în care se poruncea „*marilor vătafi din ținutul Sucevei și globnicilor, șugubinarilor, olăcarilor și podvodarilor... , dăbilarilor*”[364] și „*tuturor celorlalte slugi ale domniei mele*” precum se arată în documentul lui Alexandru Movilă din 6 ianuarie 1616 „*să lasă în odihnă toate satele mănăstirii Voronețului câte are în acel ținut, nime să nu între în satele mănăstirii, nici să-i judece*”[365]. În alte cazuri, la rugămintea egumenilor, voievozii, cum ar fi, de exemplu, Miron Barnovschi, la 12 ianuarie 1628 „*dă poruncă pentru toți care strâng biruri să nu să se amestice la țăranii mănăstirii*”[366].

Treptat, odată cu creșterea poverilor fiscale față de Înalta Poartă și față de domnie, voievozii nu mai recurg la scutirea tuturor țăranilor de pe moșiile mănăstirești și încep a limita numărul acestora în folosul unei mănăstiri sau altei instituții bisericești. Fenomenul capătă răspândire în sec. al XVII-lea și se menține până în primele decenii ale sec. al XIX-lea. Dacă pe moșiile boierești asemenea țărani sunt numiți „scutelnici”, apoi pe cele mănăstirești aceștia sunt cunoscuți ca „**poslușnici**”. Cele două categorii au fost puse pe picior de egalitate după reforma lui Constantin Mavrocordat din anii 1739-1747[367]. Cu referire la Mănăstirea Voroneț, aflăm atestată categoria fiscală în cauză în actul din 28 octombrie 1646, prin care Vasile Lupu voievod scutește 2 poslușnici, „*oameni fără de breaslă*”, de pe moșia Drăgoești să fie scutiți „*de dajde, de sloți, de lei, de taleri, galbeni de orți și de toate angeriile*”[368]. Către sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul celui următor mănăstirea Voroneț reușește să obțină scutirea de anumite dări a 12 poslușnici, cazuri atestate în domnia lui Antioh Cantemir de la 20 octombrie 1699; Constantin Duca din 25 martie 1701; Mihai Racoviță din 20 ianuarie 1704[369], ca în deceniile următoare numărul lor să scadă până la 8 (actul din 11 februarie 1713; 12 august 1716; 10 ianuarie 1729[370]) sau chiar până la 4 poslușnici (actul din 17 noiembrie 1723, 17 ianuarie 1757[371]). În schimb, limitând numărul poslușnicilor mănăstirești, unii domni scutesc de dări anumite părți din produsele de pe moșii. Așa, de exemplu, prin actul din 17 ianuarie 1757 al lui Constantin Mihai Cehan Racoviță, Mănăstirea Voroneț este scutită de dări pe „*100 oi de goștină; 10 vite de văcărit; 300 vedre de vin*”[372], iar Scarlat Ghica, prin actul din 14 august același an, mai adaugă la scutiri „*100 stupi de desetină*”[373].

360 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 7-17.
361 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 55-68.
362 Teodor Bălan, *Noui documente câmpulungene*, Cernăuți, 1911, p. 42-43, d. 32, 33.
363 Asemenea cazuri vezi: 1622 iulie 22 (**DIR A**, XVII/5, d. 212, p. 151), 1753 martie 20 (*Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 99, d. 11) și 1754 octombrie 3 (Mazerean Vartolomei, *Condica Mănăstirii Solca,* Ed. S.F. Marian, Suceava, 1902, p. 25, d. 2.).
364 Categorii de perceptori de dări.
365 **DIR A**, XVII/4, p. 1-2, d. 1.
366 **DRH A**, vol. XIX, p. 393-393, d. 289.
367 *Instituții feudale din țările Române. Dicționar*. Coord. O. Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 371.
368 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 80, d. 8.
369 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 80-81, d. 10, 11, 12.
370 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 81-82, d. 13, 14, 17.
371 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 83, 84, 85, d. 16, 20, 21, 22.
372 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 84, d. 20.
373 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 84-85, d. 21.

O altă categorie de țărani așezați în satele și moșiile mănăstirești erau „**vecinii**”, care îndeplineau un spectru larg de munci și erau supuși la anumite dări atât în folosul domniei (așa-numita „cislă”), cât și a mănăstirii. Nu rareori, drept urmare a condițiilor grele, țăranii vecini căutau refugiu prin „slobozii”, orașe și pe la diferiți proprietari, „*fie sat domnesc sau boieresc*”. Uneori vecinii erau supuși unor abuzuri din partea numeroșilor perceptori de dări din care cauză ei fugeau, uneori chiar în număr mare, încât rămâneau sate pustii. Întru redresarea situației, mănăstirile, inclusiv și cea de la Voroneț, prin actul din 18 septembrie 1604 de la Ieremia Movilă voievod cere „*ca să fie tari și puternici a-și strânge vecinii și să-i aducă iarăși la casele lor unde au trăit și întâi*”[374]. Toate acestea l-au făcut pe Miron Barnovschi voievod împreună cu divanul de boieri să reglementeze într-o anumită măsură statutul vecinilor. În special, prin actul din 12 ianuarie 1628 domnul dispune ca toți vecinii fugari să fie întorși cu cisla respectivă la foștii lor stăpâni, iar aceștia din urmă să poarte de grijă atât supușilor, adică de țăranii vecini, cât și de cislă[375]. Această prevedere se referea și la mănăstiri. Prin același act, cu referire directă la Mănăstirea Voroneț, se reglementau relațiile, drepturile de judecată între soborul de călugări în frunte cu egumenul și cele ale pârcălabilor și ale altor dregători domnești, prioritate dându-i-se mănăstirii. Emiterea, periodic, a unor asemenea acte arată că situația țăranilor vecini, ulterior, aproape nu s-a schimbat[376].

O altă formă de proprietate a Voronețului și a mai multor mănăstiri din Moldova era stăpânirea de **robi țigani**. Se pare, primii robi țigani sunt atestați în posesia Mănăstirii Voroneț la 21 martie 1551, când mitropolitul Grigorie Roșca pe lângă alte bunuri donează și „*șase sălașe de țigani*”[377], care, de obicei, erau impuși să îndeplinească diverse munci casnice și meșteșugărești. Ulterior, pentru a-și apăra interesele de proprietate asupra țiganilor, egumenii Mănăstirii Voroneț interveneau periodic pe lângă domnii Moldovei obținând acte de reîntărire, cum ar fi cele de la Alexandru Lăpușneanu, Petru Aron[378], Ieremia, Simeon și Constantin Movilă[379]. Uneori, cum ar fi, de exemplu, în actul din 5 mai 1627, aceiași egumeni, întru apărarea intereselor mănăstirii, obțineau de la domni cărți domnești, prin care reîntărindu-li-se robii țigani se prevedea ca aceștia „*să nu fie tulburați de dregătorii domniei ...și să nu aibă de acum înainte nici o treabă slugile hătmănești, nici juzii de țigani să-i tulbure pe acești țigani, nici darea să nu ia de la ei, nici globe[380], nici ciubote[381], nici un venit hătmănesc, numai să aibă a lucra călugării de la această sfântă mănăstire cu acești țigani și să-i pedepsească pe fiecare după fapta lui*”[382], iar în actul din 12 mai 1658 Gheorghe Ghica voievod reia aceleași scutiri „*de toți țiganii*” mănăstirești, inclusiv și a Voronețului, care numărau pe atunci 24 de familii de țigani[383], ca la 1775, când se întocmea Condica de averi, numărul lor să ajungă la 39 familii cu 130 suflete[384]. Dacă se întâmpla ca robii țigani să fugă de pe moșiile mănăstirești, fenomenul ia amploare în sec. al XVII-lea și mai ales în cel următor, se apela din nou la sprijinul domniei. Așa, de exemplu, prin cartea domnească din 4 aprilie 1635 de la Vasile Lupu se da poruncă „*să fie readuși țiganii mănăstirii Voroneț pe unde or fi găsiți*”[385].

În sec. al XVIII-lea, Mănăstirea Voroneț s-a văzut implicată în conflict în privința robilor țigani, neînțelegeri care erau aplanate prin partajări sau cedări reciproce de țigani cu mănăstirile Pobrata[386], Neamț[387] și Humor[388], cu boierii Ștefan Tăbărță[389] și Ioniță Pisoțchi[390].Vom arăta că pe parcursul

374 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 86, d. 2

375 **DRH A**, vol. XIX, p. 392-393, d. 289.

376 Vezi o asemenea situație descrisă în actele de la 25 martie 1712; 12 ianuarie 1734; 14 ianuarie 1739;15 ianuarie 1743 ; 26 iulie 1744 (*Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 86-89, d. 3, 5-8).

377 **DIR A**, XVI/2, p. 1-5, d. 1.

378 <1592 sep. 1 – 1593 aug. 31> (**DIR A**, XVI/4, p. 59, d. 75).

379 1608 iunie 18 (**DIR A**, XVI/2, p. 159, d. 205).

380 Formă de amendă. Mai detaliat vezi *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*. Coord. O. Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 207-208.

381 Formă de amendă. Ibidem, p. 100.

382 **DRH A**, vol. XIX, p. 267-269, d. 198.

383 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 96-97, d. 5.

384 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 107-112.

385 **DRH A**, vol. XXIII, p. 104, d. 81.

386 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 97-98, d. 7, 8.

387 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 99, d. 11.

388 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 103, d. 21.

389 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 97, d. 6.

390 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 99, d. 12.

anilor, aceste drepturi de proprietate, fie a mănăstirilor, fie a altor stăpâni, lucrurile s-au complicat ca urmare a numeroaselor căsătorii mixte dintre români și țigani. Or, se știe că, dacă românii aveau statut de oameni liberi sau vecini, apoi țiganii erau exclusiv robi. De aceea, probabil, la cerința numeroșilor proprietari, între care și Mănăstirea Voroneț, domnii Moldovei Scarlat Ghica și Ioan Teodor Callimachi au emis la 14 ianuarie 1758[391] și la 7 iunie 1759[392] acte normative prin care reglementau statutul persoanelor aflate în asemenea căsătorii mixte, precum și cel al copiilor acestora.

Astfel, constatăm, că pe parcursul secolelor XV-XVIII mănăstirea Voroneț a acumulat, preponderent din donațiile unor domni, boieri, înalți clerici și persoane de origine socială mai modestă, un domeniu destul de mare, care a fost gospodărit cu mai multă sau mai puțină pricepere de către diriguitorii sfântului locaș. Oricum, aceștia au reușit să păstreze în mare parte domeniul acumulat pe parcurs de aproape patru secole. Sistematizând informația înșiruită în acest compartiment, am stabilit că Mănăstirea Voroneț a acumulat pe parcursul existenței sale până în 1785 un mare domeniu dispersat în mai multe ținuturi ale țării și includea **14 sate** (Știlbicani pe Toplița Rece, Vlădenii pe Siret, Poiana la Gura Humorului, București pe Moldova, Balița, ținut. Dorohoi, Trăisteni, Târnauca, Hlinovodea (Ghizdita) și Suhlinți din ținut. Soroca, Drăgoești, Lucăcești, Botești, Holda pe Bistrița, la Suceava și moșia Branișteș), **3 branișt**i (lângă s. București, la Toplița Rece și pe apa Bistriței); **vii** (15 „fălci”,6 „pogoane”, 1„fertal” și 3 „fîrte”) la Dealul Hîrlăului, la Cotnari, în Horodișteș, la Străoani, la Cruce și la Lucăcești; **3 prisăci** (între care 2 la Cârligătura); **4 mori** (în Toplița, în București, pe Brădățel și pe Moldova); **2 iazuri** (la Leonte și la Cârligătura); **munții**: Pietrișul, Muncelul, Mestecănișul, Muntele Lung, **grădină** la Prisecucea și **10 poiene** (Crucea, Cojocii pe Bistrița, Negriliasa, Cheliea, Slătioara, Șipotele, Izvoarăle Plopului, Săhăstria, Frasânii, Mărdarii). Un număr mai mic de moșii au trecut în posesia mănăstirii pentru un timp mai scurt, dinre care unele au fost pierdute (Leonte pe Nistru), altele vândute (satul Milcinești la Cârligătura, Verbia, Șubraneț, ținut. Cernăuți, Gemenii și Vlădenii), fie au fost schimbate pe alte proprietăți (seliștea Milcinești, Bursuceni pe Siret, Băișești) și altele, după intrarea în posesie, din lipsă de documente, nu li se cunoaște evoluția ulterioară (Julești, Mălini, Mișinții). Pe întreg parcursul existenței sale Voronețul a avut și un anumit număr de **robi țigani, țărani vecini** și **poslușnici.** Aceste averi au asigurat cu toate cele necesare mănăstirea, comunitatea monahală și au creat condiții pentru evoluția ei economică și cultural-spirituală.

Din nefericire, în 1775, Mănăstirea Voroneț, fiind situată în nordul Moldovei, a trecut sub stăpânirea austriacă. Între anii 1783-1786, în pofida rezistenței opuse de autoritățile ecleziastice din ținut, majoritatea mănăstirilor, între care și Voronețul, au fost închise, iar domeniul lor a fost trecut în Fondul Bisericesc din Cernăuți[393]. În acest fond au fost trecute toate moșiile mănăstirii Voroneț, iar vestita biserică a lui Ștefan cel Mare a fost transformată în una de mir. Până în primele decenii ale sec. al XIX-lea multe din aceste moșii din Fondul Bisericesc al Bucovinei, între care și cele ce aparțînuseră odinioară Mănăstirii Voroneț, au fost vândute, inclusiv și dintre cele situate la est de Prut, iar mijloacele bănești obținute nu rareori erau irosite s-au folosite la salarizarea excesivă a capilor bisericești și a demnitarilor austrieci[394].

Ulterior, mai multe domenii mănăstirești, inclusiv și cele ale Voronețului, au fost arendate în condiții neavantajoase, au fost înstrăinate prin vânzări ilicite. La 1808, Fondul Bisericesc al Bucovinei dat în arendă lui Manz pe 15 ani vaste terenuri în jurul satelor, inclusiv și cele ce aparțînuseră odinioară Voronețului[395].

După reînființarea în 1991, Mănăstirii Voroneț i s-a repartizat, conform legii, 10 hectare de pământ arabil. În ultimii ani sfântul locaș a procurat încă 2 ha de terenuri. Acest modest domeniu este gospodărit cu pricepere de Maica Stareță Irina și asigură cu produse agricole mica obște monahală voronețeană.

391 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 101-102, d. 18.
392 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 104, d. 23.
393 Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 288-289.
394 Ibidem, p. 296.
395 Ibidem, p. 197.

6. Vechile și noile zidiri de la Voroneț

Precum am arătat și în alte compartimente, Mănăstirea Voroneț a fost înființată cu mai multe decenii înainte decât prima mențiune documentară. În primii ani de existență, aici au fost construite, ca și pe la alte locașe sfinte din acea epocă, o biserică de lemn[396], chilii și diverse acareturi gospodărești. Pentru mai mare siguranță, mănăstirile și schiturile, pe acele timpuri, împrejmuiau incinta cu un gard sau un zid. Până la 1488 toate construcțiile erau făcute din lemn. Săpăturile arheologice efectuate la mănăstire în anii 70 ai sec. al XX-lea au arătat că vechea biserică de până la 1488, care la o dată necunoscută a ars, avea dimensiunile de 7,80 x 7,80 m și pardoseală din cărămidă pătrată și era acoperită cu draniță.[397] În urma acelorași investigații au fost scoase în vileag în pronaosul bisericii de lemn șase morminte acoperite cu lespezi de piatră, secționate de mormintele din biserica lui Ștefan cel Mare[398], probabil, ale primelor ctitori ai mănăstirii.

Unul din clopotele dăruite de Ștefan cel Mare Voronețului

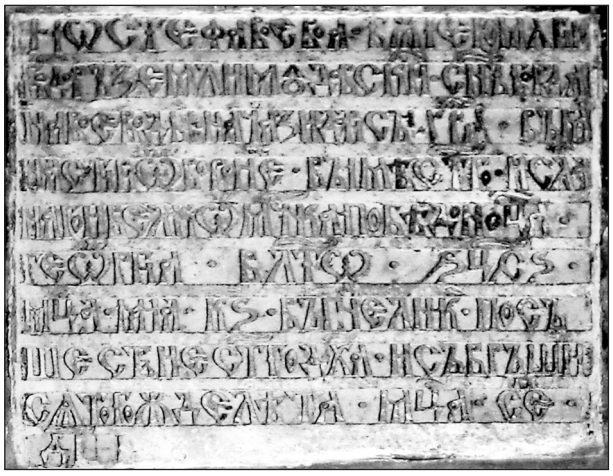

Pisania interioară de la 1488

După câte se vede, Ștefan cel Mare s-a pregătit din timp de zidirea unei noi biserici la Voroneț, căci la 5 mai 1488, adică cu trei săptămâni înainte de începerea lucrărilor de construcție, erau deja turnate 2 clopote dintr-un aliaj de bronz, argint și aur[399] cu dimensiuni diferite (unul de 220 kg, înălțime 50 cm, diametrul 70 cm; altul de 160 kg, înălțime 45 cm, diametrul 60 cm), care s-au păstrat până astăzi, ambele purtând aceeași inscripție: „† Стефань воевода, Б[о]жїю м[и]л[о]стїю господаръ Земли Молдавскои, сътвори сїи камбань, в л[ѣ]то 9ѕц҃чѕ м[h](с)[е]ца маи е҃” (*„Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, a făcut acest clopot în anul 6996 (1488), luna mai 5”*)[400]. Acestea au fost instalate ulterior în clopotnița mănăstirii, înălțată, se pare, fie concomitent, fie în scurtă vreme după finisarea bisericii Sf. Gheorghe, adică prin 1488 sau puțin mai târziu. Edificiul a ajuns cu anumite reconstruiri până în zilele noastre[401].

În 1488, în trei luni și trei săptămâni, Ștefan cel Mare înalță cu cheltuiala sa o frumoasă biserică de piatră, cum se arată în inscripția așezată în axa ușii de intrare din tinda adăugită în pronaosul bisericii (71 x 74 cm), care a ajuns până în zilele noastre: „† И|н Стефан воевода, Б[о]жїею м[и]л[о]стию / господаръ Земли Молдавскои, с[ы]нъ Богда/на воеводы, начас[ѧ] зидати

396 *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Studii și materiale de istoria artei*, II, București, 1958, p. 77.

397 Nicolae Pușcașu (†),Voica Pușcașu, *Cercetările arheologice de la Voroneț (1964-1967)*, comunicare prezentată la Colocviile Putnei, VI, Mănăstirea Putna, 9-13 iulie, 2008. Ce-i drept, după o altă comunicare ținută de același N. Pușcașu, la Suceava pe 12 aprilie 1997 cu referire la aceleași săpături sunt aduse alte dimensiuni ale bisericii de lemn de la Voroneț: 17 m lungime și aproximativ 6 m lățime. (După: M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 175, nota 47.)

398 M.M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, p. 175, nota 47.

399 Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*, Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Suceava, Mușatinii, 2008, p. 12.

400 *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 356.

401 Se consideră că clopotnița face parte din vechile zidiri ale mănăstirii (Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 920-921).

съи храм въ мо/настири ѡт Воронец въ имъ с[ве]т[а]го и слав/наго и великѡм[ꙋ]ч[е]з[и]ка и побѣдоносца/ Геѡргиа в л[ѣ]тѡ ꙋѕцчѕ, м[h]с[е]ца маиа кѕ҃ въ п[о]нед[е]лник, по съ/шествие с[ве]т[а]го д[ꙋ]ха; и съвръши/сѧ тогожде лѣта, м[h]с[е]ца сеп[темврїа] д҃і.” (*„Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a început să zidească această casă în mănăstirea de la Voroneț, întru Sfântului și Slăvitului și Marelui Mucenic, purtător de biruință, Gheorghe, în anul 6996 (1488), luna mai 26, în lunea după coborârea Sfântului Duh; și s-a sfârșit în același an, luna septembrie 14”* [402]*)*.

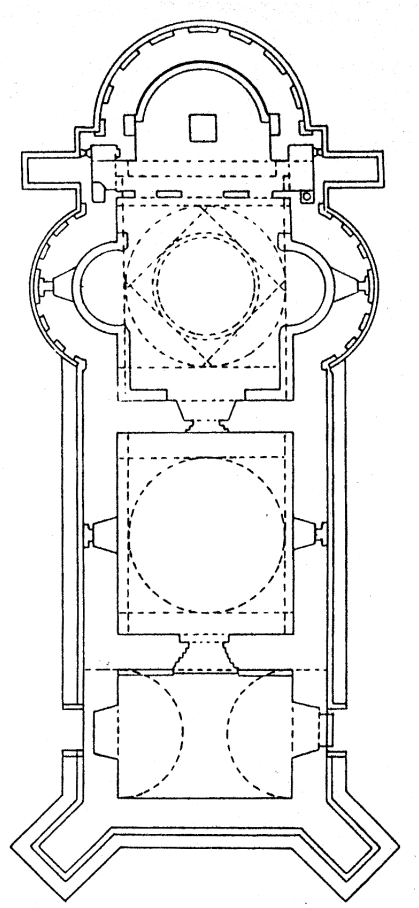

Planul bisericii „Sf. Gheorghe” (reprodus după Petru Comarnescu. Voroneț, București, 1965)

Biserica are plan treflat, cu turlă pe naos. Dimensiuni: (lungimea fără pridvor) 25, 50 m; lărgimea pronaosului – 7,70 m; lărgimea naosului – 7,70 m; lărgimea în dreptul sânurilor – 10,50 m. Pronaosul are formă dreptunghiulară, cu intrarea din pridvor, e luminat prin două ferestre înguste și despărțit de naos printr-un perete plin, străpuns de o ușă. Naosul, cu abside semicirculare, este închis spre est de absida altarului, încadrată de nișele adânci ale proscomidiei și diaconiconului. Alte două nișe mici se găsesc în zidul altarului. Ferestre – în axul celor trei abside. Pronaosul este boltit cu o calotă, așezată pe patru arcuri mari, scoase în consolă. Turla naosului, ridicată deasupra celor patru arcuri mari prin intermediul arcurilor în diagonală, are 16 laturi. Datorită tencuielii pictate din sec. XVI și acoperișul actual, turla pare circulară și baza ei exterioară nu mai este vizibilă. Semicalota altarului este despărțită de arcul mare al naosului printr-un alt arc transversal. În exterior există contraforți în dreptul proscomidiei și diaconiconului.[403]

Biserica cu hramul Sfântul Gheorghe de la Voroneț este considerată o capodoperă a arhitecturii moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare.

După încheierea zidirii bisericii, în anii următori, cu cheltuiala aceluiași voievod, a fost efectuată și toată zugrăveala interioară[404]. Fațadele, acum tencuite și zugrăvite, păstrează din decorul inițial firidele alungite de pe abside și șirul de ocnițe mici de sub cornișă. Turla este împodobită cu firide lungi și cu un rând de ocnițe.

Ușa de intrare, acum ușă de intrare în pronaos, are un cadru din muluri în arc frânt. Ușa din pronaos și naos are chenarul dreptunghiular cu baghete încrucișate și cu ramuri desfăcute spre interior. Ferestrele au chenare dreptunghiulare, cu baghete încrucișate.[405]

În timpul domniei lui Petru Rareș s-a răspândit obiceiul de a adăuga bisericilor pridvoare, fie închis, cum este la Voroneț, fie deschis, ca la Humor și Moldovița. La Voroneț s-a adăugat pridvorul și s-a pictat exteriorul în timpul mitropolitului Grigorie Roșca[406]. Această importantă contribuție este consemnată în pisania din stânga ușii de la intrare: **„† Изволенїемь |[т]ца и поспише/нїем с[ы]на и съвръшенїем с[вѧ]т[а]го/ д[ꙋ]ха и потрꙋжденїемь Бъжїѧ/ кїр Григорїа митрополита сеи/ Земли Молдавскои. Приложисѧ/ и начасѧ и съсздасѧ и съвръши/сѧ съи малїи припрать и испїса/сѧ |коло вьсѧ ц[е]рковь вь за дꙋ/шїе себъ въ дні бл[а]гоч[е]стіваго І|а/на Ілиаша воеводы и м[а]тери**

[402] *Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 77.

[403] Ibidem.

[404] Vezi în volumul de față compartimentul Constantin I. Ciobanu, *Programul iconografic al bisericii Sf. Gheorghe a Mănăstirii Voroneț.*

[405] Ibidem, p. 81.

[406] Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*, Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Suceava, Mușatinii, 2008, p. 13.

є(г)[о] Єлєна/ в, л[ѣ]то 9ЗN̄Є̄ м[ѣ](с)[ѧ]ца сє(п)тє(в)[рїа] д̄ї̄" („† *Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh și cu osteneala robului lui Dumnezeu chir Grigorie Mitropolit întregii Țări Moldovenești s-a adăugat și a început, și s-a zidit, și s-a săvârșit acest mic pridvor și s-a zugrăvit aproape toată biserica pentru sufletul său în zilele blagocestivului Io Iliaș voievod și a mamei sale Elena în anul 7055* (1547) *luna septembrie 14*". La sigur, lucrările de construcție ale pridvorului și de zugrăvire a exteriorului bisericii s-au încheiat, precum s-a intenționat, în ziua de 14 septembrie, atunci când a fost finisată construcția bisericii de Ștefan cel Mare.

Pisania din 1547

Pridvorul sau exonartexul, adăugat în 1547, e boltit în semicilindru cu câte o frumoasă fereastră gotică împărțită în două printr-un menou și așezată deasupra ușilor de intrare în părțile de miazăzi și miazănoapte ale pridvorului[407].

Se consideră că lucrările de construcție și de pictare a pridvorului bisericii Sf. Gheorghe, efectuate sub îndrumarea mitropolitului Grigorie Roșca începând din 1547, au fost supravegheate de pristavul Marco[408]. Plasarea inscripției: „† **Рабь Б[о]жи[ї] Марко приставь єже послѫжи с[вє]томѫ мѣстѫ семѫ и |битѣли сеі [свє]т[аго мѵченика]**[409] **Ґїор[гиа]**" („*Robul lui Dumnezeu Marco pristavul, care a slujit acestui sfânt locaș și mănăstirii acesteia a Sfântului Mucenic Ghiorghe*" sub portretul mitropolitului Grigorie Roșca, inscripție care se întinde pe o bandă gălbuie la intrarea în exonartex, i-a determinat pe unii cercetători să-l considere pe Marco chiar executorul principal al picturilor exterioare[410].

Însemnarea pristavului Marco

Mitropolitul Teofan dispune în 1550 executarea picturilor murale din pronaosul bisericii Sf. Gheorghe, precum arată inscripția în limba slavonă cu litere aurii pe fondulul albastru, zugrăvită deasupra ușii dintre pronaos și naos, privind înnoirea picturii. „† **Съ припрать оукраси и позлати ѳ(є)|фа(н) арχїеп(и)ск[о]п мо(л)давско(и) в л[ѣ]то ,ЗN̄Ѝ м[є](с)[єца] ів(л)[ѣ] ві̄ (ѵ) вѣчн ємѫ па(м)[ѣть]**" („*Acest pridvor l-a înfrumusețat și l-au aurit Theofan arhiepiscopul Moldovei, în anul 7058 (1550), luna iulie 12 și veșnica lui pomenire.*").

Însemnarea din 1550 a lui Teofan, arhiepiscopul Moldovei

Fostul mitropolit Grigorie Roșca mărturisea la 21 martie 1551 precum că Petru voievod i-a dat un loc lângă mănăstirea Voroneț, ca să-și facă acolo **niște chilii**, iar soția domniei sale, Elena Despina, confirmă că mitropolitul și-a făcut acolo acele chilii[411].

La sigur, biserica construită de Ștefan cel Mare și Sfânt a fost înzestrată de voievod cu **catapeteasmă și icoane**, dar care nu s-au păstrat. Iconostasul care împodobește și astăzi biserica ștefa-

[407] G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 31.
[408] P. Comarnescu, *Voronețul*, București, 1965, p. 9.
[409] Șterse aproximativ 12-14 litere și text reconstituit după conținut.
[410] P. Comarnescu, *Voronețul*, București, 1965, p. 9.
[411] **DIR A**, XVI/2, di. 1, p. 1-4.

niană[412], de altfel, cel mai vechi și mai bine conservat, conform unor estimări și aprecieri era datat cu sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII, iar ușile împărătești ar fi dintr-o perioadă și mai târzie (sec. XVIII). Catapeteasma (6,50 x 4,50 m), sculptată în lemn de tisă, este o adevărată capodoperă de artă medievală. În sculptura ei predomină elemente de inspirație florală, cu împletituri din coarde de viță-de-vie și cu dese reprezentări ale porumbelului și păunului. Sculptura în întregul ei a fost acoperită cu foiță de aur.

Cu ocazia curățării și restaurării iconostasului, lucrări efectuate în 2001 de către Cornelia și Dinu Săvescu, fiind coborâte coronamentele, constituite din „Crucea Răstignirii", și moleniile, adică a icoanelor cu „Maica Domnului" și „Sfântul Ioan Evanghelistul", au fost identificate și descifrate inscripțiile de pe spatele lor, care s-au dovedit a fi necunoscute. Deși a întâmpinat mari greutăți, cercetătoarea suceveană Olimpia Mitric a reușit să le citească, ceea ce a permis și identificarea autorilor acestor capodopere iconografice și datarea exactă a iconostasului. În special, se arată că pe versoul moleniei „Maicii Domnului" este scrisă în limba slavonă inscripția „† **Г[оспо]ди І[їс]ѵ[се] Х[рист]є прїими приношенїє / мали потрꙋжениє съи / кр[ъс]тъ рабꙋ б[о]жию тахате мо/на(х) Касїѧнъ, в[ъ] имѧ твоє с[вѧ]тоє, въ лѣтѡ ҂ЗПѲ**" († *Doamne Iisuse Hristoase, primește prinosul mic ca trudă (sârguință), această cruce a robului lui Dumnezeu, smeritul monah Casiian, în numele Tău Sfânt, în anul 7089* [1580/1581]"), iar pe spatele moleniei „Sfântului Ioan Evanghelistul" este scris cu vopsea „**Гаври(л) копа(л) и по/злащи(л), лѣ(т) ҂ЗПѲ**" („*Gavril a săpat și a aurit, anul 7089* [1580/1581]")[413]. Din conținutul acestor însemnări reiese clar că, „Crucea Răstignirii", icoanele „Maicii Domnului" și ale „Sfântului Ioan Evanghelistul" și, probabil, întreg iconostasul bisericii „Sf. Gheorghe" de la Voroneț au fost realizate de meșterii Casian și Gavril în anul 1580/1581.

Iconostasul bisericii „Sf. Gheorghe", 1551

Să recurgem la o prezentare sumară a principalelor elemente ale catapetesmei „***Crucea Răstignirii"*** (2,50 x 1,90 m): este făcută din lemn de tisă, pictată în ulei, în care predomină culorile roșu și alb, iar foița de aur este aplicată pe grund din ghips. Sculptura mai conține motive florale și împletituri de viță-de-vie și struguri pe o lățime de 10 cm, împrejmuită cu 6 capiteluri a câte 28 cm fiecare. În centru este plasată Răstignirea, iar la capete – simbolurile Sfinților Evangheliști.

Dintre elementele moleniei ***„Maicii Domnului***" (90 x 46 cm), lângă Cruce, pe dreapta, și cea a „***Sfântului Ioan Evanghelistul***" (90 x 46 cm), în stânga Crucii, menționăm ramele sculptate cu frunze suprapuse, deasupra – un vrej de floare în formă de cupolă și cruce, cu prelungiri în formă de coloană. Fiecare icoană este plasată pe câte un suport sculptat floral cu două baze – una susține icoana și alta se împreunează cu catapeteasma. În pictura acestora predomină culorile roșu și albastru.

La o dată necunoscută, dar înainte de 1585, la mănăstirea Voroneț, precum se arată într-un ispisoc de la Petru vodă Șchiopul din 14 decembrie 1585, a avut loc un incendiu, în care a „***ars și clisernița*** ...", unde se păstra și un hrisov de proprietate asupra satului Suhlinți[414].

La 9 septembrie 1640, când soborul de călugări în frunte cu ieromonahul Nicolae au încheiat o tranzacție de vânzare-cumpărare a satului Șubraneț, ținutul Cernăuți, se cunoaște că „*această cumpărătură a fost făcută ...în* ***trapezăria mănăstirii***"[415].

---

412 Toate informațiile tehnice despre Iconostas, strane, jâlțuri ș.a. sunt preluate din Registrul inventar „Neicov", 1967, și din Dosarul de restaurare și puse la dispoziția noastră de monahia Gabriela Platon de la Mănăstirea Voroneț.

413 Olimpia Mitric, *Elemente noi privind datarea iconostaselor de la mănăstirea Voroneț și Moldovița,* în **AII**, Tom. XLIII-XLIV, 2006-2007, p. 165-166.

414 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 51, d. 1.

415 **DRH A**, vol. 25, p. 449-450, d. 456.

Ruinele vechilor chilii de la Voroneț

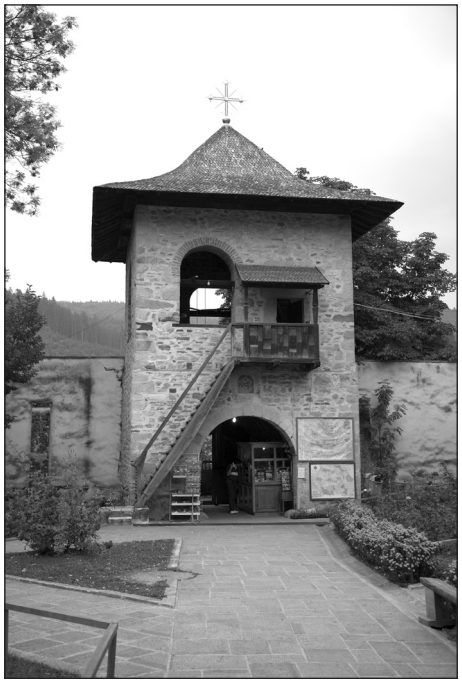

Clopotnița Mănăstirii Voroneț

După cum se arată în *Pomelnicul nou al Voronețului*, pe timpul egumenului Macarie (1756-1782) la mănăstire au fost efectuate ample lucrări de construcții și reparare ale imobilelor mai vechi, între care: „*au acoperit beserica în mănăstire, ... au făcut 5 chilii, au acoperit toate chiliile, ... au acoperit clopotnița, au făcut zăplaj înpregiurul mănăstirii, s-au acoperit cu draniță ...*”[416], ultimul caz fiind vorba de zidul de incintă, care cu timpul s-a năruit, fiind refăcut după 1991. Sub diriguirea aceluiași stareț s-au „*mai făcut 10 chilii cu câte 2 cămări și cu 10 tinzi și cu pivniță de piatră desupt*”[417].

În 1785 s-a făcut inventarierea averii mănăstirii de către austrieci. Într-un „Befundverzei = chniss” (consemnarea celor aflate) se amintește de ***o casă de lemn cu 3 odăi și una cu 8 odăi, clădite deasupra unor întinse beciuri,*** ambele în stare rea[418], și a căror vechime nu se cunoștea. După închiderea mănăstirii, pe acel loc a fost începută, de englezi, construcția fabricii de porțelan, care nu a fost dusă până la capăt[419].

În colțul de sud-est al zidului de incintă se înalță un turn-clopotniță de piatră, care servește și ca intrare centrală în curtea mănăstirii. Turnul este de tip vechi cu urcarea la clopotniță pe o scară exterioară[420]. În colțul de sud-vest se găsesc ruinele unei clădiri de piatră, care a putut să fie o ecleziarniță sau stăreție. În 2008, pe vechile fundații au fost înălțate două imobile noi în stil vechi, care armonizează perfect cu întregul ansamblu monastic.

Prin 1922, probabil pentru a verifica anumite „știri vechi”, cunoscute mai curând din tradiția orală, precum că în partea de est a bisericii lui Ștefan cel Mare „s-ar fi aflat un coridor, care pe de o parte ar duce sub altar, pe de altă parte în afara mănăstirii”. Cercetările efectuate în această direcție, la care a luat parte profesorul Oreste Luția, au rămas fără nici un rezultat, deoarece nu s-au descoperit decât câteva morminte zidite în cărămidă, acestea conținând resturi de oseminte complet putrezite[421], probabil, ale unor donatori sau călugări.

În 1961-1967 au fost efectuate o serie de lucrări de restaurare a ansamblului monastic Voroneț sub îndrumarea arhitectului Ioana Grigorescu. În special, s-au efectuat lucrări de consolidare a zidurilor la cornișă, de refacere completă a acoperișului executat din draniță în stil moldovenesc, de consolidare a clopotniței și a zidului de

[416] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 8[78]. Vezi și I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS***,* 1963, nr. 1-2, p. 80.
[417] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 8[78].
[418] I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 70.
[419] Ibidem.
[420] Ibidem, p. 71.
[421] Petre I. Luția, *Raportul Secțiunii religioase Cernăuți pe anii 1921-1925. Întocmit pe baza raportului tehnic al inginerului H. Rezori*, în **BCMI**, An. XIX, fasc. 50, oct.– dec., 1926, Craiova, p. 187.

împrejmuire[422], de evidențiere a fundațiilor vechilor chilii și demolată casa parohială ridicată în 1905[423]. În paralel au fost făcute săpături arheologice în biserică la morminte și pentru stabilirea nivelului pardoselii[424] de către Nicolae Pușcașu și Voica Pușcașu.

Alte lucrări de restaurare au fost efectuate de grupul de arhitecți restauratori condus de Gheorghe Sion. Din 1974-1977 are loc o a doua etapă de intervenție, având ca scop protejarea picturilor exterioare supuse degradării. În urma unor observații teoretice privind influența factorilor de mediu, pe traseul vechiului zid de incintă se ridică un nou zid cu înălțimea de cca 7 m, având ca scop principal ecranarea bisericii în fața acțiunii vânturilor dominante, din nord. Cu această ocazie, se mărește cu încă 1,5 m, în medie, streașina bisericii și se schimbă învelitoarea de șiță a etapei anterioare cu tablă în solzi[425], care în 2003 a fost înlocuit cu unul de șendrilă, cu termoizolație și aerisire[426]. În 2005 s-a refăcut trotuarul și rugola pe toată zona perimetrală a bisericii[427]. În 2006, arhitectul Virgil Polizu a proiectat noile case din incinta mănăstirii.

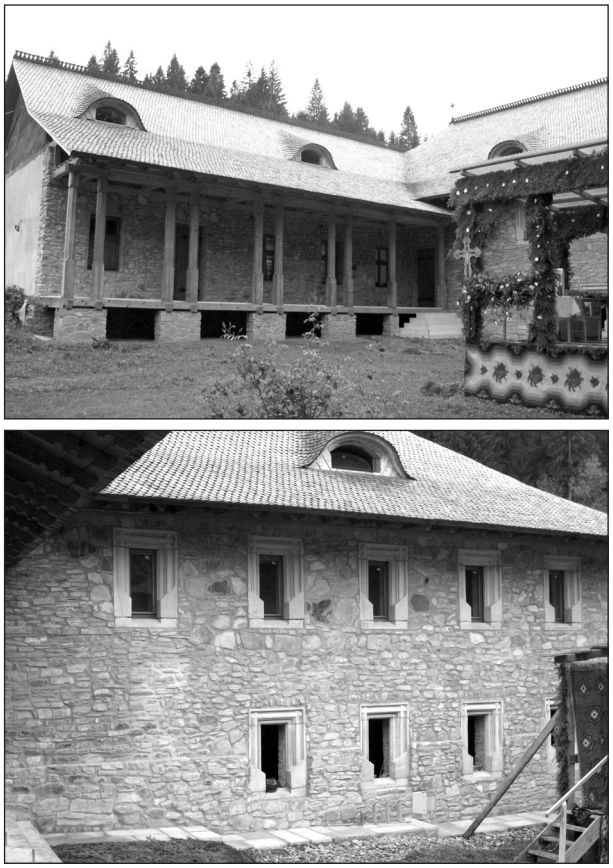

Noile edificii de la Voroneț

După 2001 echipa de restauratori ai picturii de la Voroneț, condusă de profesorul universitar doctor Oliviu Boldura[428] de la Universitatea națională de Arte din București, a efectuat ample lucrări de restaurare a picturii interioare și exterioare reușind să scoată de sub praful și fumul secolelor o pictură de o rară frumusețe[429].

Paraclisul „Sf. Daniil Sihastrul”

După redeschiderea mănăstirii în 1991 sub îndrumarea maicii stareță Irina au fost efectuate lucrări notabile: s-a construit casa în două etaje cu chilii pentru 20 de viețuitoare, la 7 mai 1996 s-a sfințit locul de Î.P.S. Pimen Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților și s-a binecuvântat înălțarea Paraclisului cu hramul Sfântul Cuvios Daniil Sihastrul, ridicată în numai 17 zile de o echipă sub conducerea lui Petru Ciornei din Vatra Moldoviței,

422 Irineu Crăciunaș, arhim., *Acțiunea de reparație a monumentelor istorice bisericești*, în **MMS**, 1964, nr. 7-8, p. 357.

423 Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 921. Virgil Polizu, *Principiul Voronețului*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 186.

424 Irineu Crăciunaș, arhim., *Acțiunea de reparație a monumentelor istorice bisericești*, în **MMS**, 1964, nr. 7-8, p. 357.

425 Polizu Virgil, *Principiul Voronețului*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 185-194.

426 Oliviu Boldura, *Pictura murală din Nordul Moldovei. Modificări estetice și restaurare/Mural Painting in the North of Moldavia aesthetic modificetions and restoration*, [Suceava], 2007, p. 204.

427 Ibidem, p. 140, 203.

428 Oliviu Boldura, *Pictura murală din Nordul Moldovei. Modificări estetice și restaurare/Mural Painting in the North of Moldavia aesthetic modificetions and restoration*.

429 Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*. Ed. a II-a, Suceava, 2008, p. 145.

Iconostasul Paraclisului

cunoscut meșter în edificarea bisericilor de lemn. Biserica a fost sfințită în 1996[430]. După aceasta, pictorul Mihai Dumitru de la Universitatea Națională de Arte „Nicolae Grigorescu" a executat în 1998-2004 pictura interioară, iar icoanele din catapeteasmă au fost pictate de monahiile Teofana, Daniela, Teodora, Mihaela și Gabriela de la Voroneț.

După amplele lucrări de restaurare a complexului monastic Voroneț între anii 2001-2008, la 14 septembrie 2008, cu ocazia împlinirii a 520 de ani de la zidirea bisericii ștefaniene, într-o frumoasă atmosferă sărbătorească a avut loc resfințirea mănăstirii cu participarea Î.P.S Teofan Mitropolitul Moldovei și Bucovinei și Î.P.S. Pimen Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților. Astăzi, mănăstirea se află în plin proces de renovare, păstrându-se și conservându-se cu mare grijă și atenție vechiul patrimoniu al mănăstirii.

[430] Elena Simionovici, *Sfânta mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*. Ed. a II-a, Suceava, 2008, p. 31.

7. Relicve voronețene

Prin efortul obștilor monahale, la multe mănăstiri, între care și Voroneț, pe parcurs de secole au fost confecționate numeroase valori atât ecleziastice, cât și culturale. Se copiau și se tipăreau cărți, se pictau icoane, se sculptau cruci, jilțuri, catapetesme, se confecționau candele, cadelnițe, sfeșnice, steaguri, potire, veșminte ș.a., dintre care multe au intrat în patrimoniul național cultural ca adevărate capodopere de artă. Izvoarele istorice mai fixează numeroase exemple când ctitorii mănăstirilor – domnii țării, marii boieri, înalte fețe bisericești ș.a. – veneau la mănăstiri cu daruri prețioase, însă foarte puține au ajuns în colecțiile muzeelor mănăstirești, din cele ale marilor orașe și biblioteci, atât din România, cât și din alte țări.

La sigur că și ctitorii Mănăstirii Voroneț, printre care și Ștefan cel Mare și Sfânt, au venit la locașul nou zidit de el cu bogate daruri necesare oficierii slujbelor religioase. Mai târziu, exemplul lui Ștefan cel Mare a fost urmat și de alți voievozi, de marea boierime și de înaltul cler al țării. După cum reiese dintr-o însemnare din *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, în 1482 marele vistiernic Ignatie Iuga dăruiește „*o zgardă, prețul ei 150 galbeni buni*”[431], iar în 1543 mitropolitul Teofan dăruiește „*Faptele Apostolilor*” și un „*Praxiu*”, realizate cu cheltuiala sa, obiecte care nu au ajuns până în zilele noastre. Mai multă vreme s-a considerat că s-a păstrat și un „*Epitrahil*” dăruit de Ștefan cel Mare. Investigații recente au demonstrat că a fost o confuzie și că o asemenea relicvă nu există[432].

La 1775 erau trecute la Condică mai multe obiecte de cult (vase, veșminte și cărți) însă celor mai multe li s-a pierdut urma. De exemplu, la compartimentul „***Vase a sfintei Biserici***” sunt înscrise:

1. *Potir de argint,*
2. *Un discos de argint,*
3. *O zvezdă de argint,*
4. *Linguriță de argint,*
5. *Două potire de cisitoriu,*
6. *Două discose de cositoriu,*
7. *O linguriță de aramă,*
8. *O zvezdă de cositoriu,*
9. *Cadelniță de her alb spoită,*
10. *Două anafornițe de cositoriu,*
11. *Trei cruci ferecate,*
12. *O cruce neferecată,*
13. *Andriaoa sfintelor moște a Sfântului Daniil,*
14. *Chivot de lemn zugrăvit,*
15. *O răcliță zugrăvită,*
16. *Două sveșnici mici de alamă pe pristol.”*[433]

În continuare sunt trecute „*veșminte, stihare, epitrahire, naracvițe* (mânecuțe –n.n.), *poiasă* (brâe –n.n.), *dvere, poale de icoane și acoperemânturi și pocroveț și grobnice*[434]”. După 1775, patrimoniul mănăstirii Voroneț continua să se completeze. Astfel, prin străduința și insistența părintelui egumen Macarie „*s-au făcut 4 candile de argint, foarte iscusite, cu toată cheltuiala lui ”, 4 icoane mari..., un potir, discos, zvezdă de argint, 4 feloane și 4 stihare..., 6 epitrahire ..., o cădilniță di argimtu ... , s-a mai cumpărat un policandru de aramă*[435]”. Dintr-o însemnare din Pomelnic mai aflăm că o familie de creștini „*Ana, Constantin, Catrina*...” ș.a. „*au făcut on prapur și au mai dat 2 sărindari*”[436]

Dintre puținele relicve voronețene care s-au păstrat în diferite colecții se cunosc :

---

[431] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 28, 67. Vezi Ștefan S. Gorovei, *Un ctitor uitat la Putna și asocierea la atributele puterii suverane*, în **SMIM**, 2003, p. 257-270. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga*, în vol. *In honorem Gheorghe Gonța. Țara Moldovei în contextul civilizației europene*, Chișinău, 2008, p. 199-204.

[432] Ștefan S. Gorovei, *Un dar pierdut și posibila lui semnificație*, în **AP**, An. I, 2005, nr. 1, p. 35-46.

[433] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 1-2.

[434] *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 2-4.

[435] *Pomenlicul Mănăstirii Voroneț*, p. 8-9[78-79].

[436] *Pomenlicul Mănăstirii Voroneț*, p. 3[73].

1. **TETRAEVANGHEL**[437], scris în 1490, din porunca lui Ștefan cel Mare, pentru mănăstirea Voroneț. Astăzi se păstrează la Muzeul Istoric din Moscova, Colecția Uvarov, nr. 91.
2. **JILȚ DOMNESC**, numit „tronul Măriei Sale Ștefan cel Mare", confecționat din lemn (2,22 x 70 x 87 cm), datat cu sec. XVI, după unii cercetători din vremea lui Petru Rareș[438]. Anterior, jilțul s-a aflat la mănăstirea Sucevița și restituit Voronețului în 2002, dezmembrat și în stare avansată de degradare. În 2006, după o serie de tratamente și restaurări[439], readus în partimoniul mănăstirii Voroneț, va împodobi una din sălile muzeului locașului. Este apreciat drept o valoroasă piesă de sculptură în lemn, relicvă de artă medievală cu elemente renascentiste[440]. Jilțul este înfrumusețat cu elemente geometrice și vegetale și foarte rar figurativ umane. Scaunul domnesc prezintă și unele porțiuni sculptate, ce înfățișează scene de vânătoare[441].

Jilț domnesc (după restaurare)

3. **SFÂNTUL AER** de mătase de culoare cenușie cu flori, care îl reprezintă pe Hristos în mormânt, lângă care stau mai mulți îngeri. Aceste chipuri sunt cusute cu fir de aur, argint și cu mătase și înfrumusețate cu flori și coroane de mărgăritare. În coroana lui Hristos și în cele ale sfinților sunt cusute 11 sticle colorate. Partea cusută a sfântului aer are o lungime de 1,80 m și o lățime de 1,20 m cu următoarea inscripție slavonă: „**Изволенїем ѡтца и съ поспѣшенїем сына и съвръшенїем свѧтого Дꙋха рабъ Божїи панъ Гаврилъ вистѣрникь Тотрꙋшань еже ѡнь желанїем въжделѣвше любве Хрїстовѣ страсти рачитель потъщательно сътвори сеи аерь и даде его во молбѫ себѣ и своеи съжителници и чад его в монастирь ѡт Воронець идеже ест храм свѧтаго славнаго великомꙋченика и побѣдоносца Геѡргїа в лѣто ҂ЗКД м[ѣ]с[е]ц[а] авг ке҃**" („*Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh a voit robul lui Dumnezeu, Domnul Gavriil, visternicul Totrușan, carele aprins de dorul dragostei lui Hristos, iubitor de patimi, a făcut cu bucurie acest aer și l-a dat spre ruga sie și soției sale și fiilor săi în mănăstirea din Voroneț, unde este hramul Sfântului, Măritului, Marelui Martir și aducătorul de biruință Gheorghe în anul 7024 (1516), luna august 25"*). Astăzi se păstrează la Mănăstirea Putna, nr. inv. 102[442].
4. **CRUCE** de lemn de abanos sculptată, dăruită Mănăstirii Voroneț în 1542 de Toma vistiernic, care după închiderea mănăstirii s-a păstrat la Dragomirna și restituită recent împreună cu o altă cruce[443].
5. **CRUCE** sculptată de popa Nichifor în 1550 și dăruită Voronețului de Grigorie Roșca, cu două inscripții în limba slavonă: „*Această cruce a făcut-o episcopul Grigorie al Sucevei. A săpat popa Nichifor. 7058* (1550)". Pe banda ferecăturii: „*Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt, binevoi robul lui Dumnezeu, kir Grigorie, mitropolitul Sucevei [și] făcu această prețioasă cruce , și o înfrumuseță și o ferecă, pentru sufletul său și al părinților săi, o dădu pre ea la mănăstirea din Voroneț, în zilele Domnului Io Alexandru Voevod în anul 7161 (1553), luna august, ziua 20*"[444]. Astăzi se păstrează la Mănăstirea Voroneț.

---

437 Vezi în volumul de față compartimentul *Cărți din biblioteca Mănăstirii Voroneț*. Același compatriment vezi și pentru punctele 6, 8, 9, și 11 de mai jos.

438 P. Comarnescu, *Vornețul*, București, 1965, p 34.

439 Informațiile despre jilțul domnesc sunt preluate din Registrul inventar „Neicov", 1967 și din Dosarul de restaurare și au fost puse la dispoziția noastră de monahia Gabriela Platon de la mănăstirea Voroneț.

440 Vasile Drăguț, *Arta românească*, București, Ed. Meridiane, 1982, p. 323-324.

441 P. Comarnescu, *Voronețul*, p 34.

442 Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, București, 1905, p. 66-67.

443 Daniela Micuțariu, *Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 21

444 Apud: I. Zugrav, *O prețioasă cruce de la mitropolitul Grigorie Roșca*, în *Candela*, 1939, și Extras, 1940 , p. 4.

6. **TETRAEVANGHEL,** scris în 1550, ferecat în argint aurit în 1557 cu cheltuiala mitropolitului Grigorie Roșca. Retrocedată de Mănăstirea Dragomirna Voronețului.
7. **POCROVEȚE** dăruite Mănăstirii Voroneț de mitropolitul Grigorie Roșca în 1559. Pe pocrovățul cu scena sfințirii pâinii se poate citi *„Dând el lor, a spus apostolilor: Luați, mâncați, acesta este Trupul meu, care pentru voi se dăruiește întru iertarea păcatelor. În anul 7067 (1559), numitei mănăstiri Voroneț*". Pe pocrovățul cu scena jertfirii mielului este scris textul obișnuit de la proscomidie. Pe pocrovățul cu scena sfințirii vinului, pe lângă textul prescris de la sfințirea darurilor, constatăm data 7067 (1559) cu inscripția edificatoare: *„Grigorie fost mitropolit a plătit lucrul*"[445]. Toate trei pocroveţe se păstrează la Mănăstirea Dragomirna. De la recenta relatare de la Expoziția de „Restituiri" de la Voroneț în 2008 aflăm că un acoperământ de potir cu „Împărtășirea Apostolilor", o broderie foarte veche[446], este înapoiat mănăstirii Voroneț. Se prea poate că acesta să fie unul dinre cele trei pocroveţe menționate mai sus.

Jilțuri din strana bisericii „Sf. Gheorghe"

8. Naosul bisericii este întregit pe dreapta și pe stânga de două strane**,** în care sunt montate perechi câte **șase jilțuri**, datate cu sec. XVI, dintre care primul are o inscripție pe terminalul piciorului la nivelul florii de pe spătar – „† **Сїѧ столцѣ сътвори рабъ Б[о]жїѩ кїр Григорїє митро(по)лит с8(ч)[а]вскы**" („† *Aceste strană a făcut-o robul lui Dumnezeu chir Grigorie, mitropolitul Sucevei.*"). Fiecare dintre cele 6 perechi de jilțuri reprezintă o sculptură în lemn de paltin (1,85 x 53 x 71 cm), vopsite, predominând culorile roșu, galben și albastru – policromat. Spătarele jilțurilor au două rânduri de baluștri de 14 cm înălțime, pe lateral câte trei rânduri de baluștri și sunt sculptați simplu, cu floare, și dedesubt motive geometrice. Lateralele exterioare ale jilțurilor au sculptură sub formă de vrejuri de floare și flori, pictate în roșu, albastru și ocru. Sub aspect artistic, aceste strane au o variație de motive decorative și fiecare porțiune a lor aduce ornamente de diferite stiluri ingenios îmbinate. Cercuri încrucișate, de tip bizantin, se suprapun în alte porțiuni unor ornamente gotice sau unor împletituri bizantine și orientale. Baghetele, în formă de popici și cu mici nasturi strunjiți, alternează cu motive traforate. Pe unele strane – motivul florii de mărgărită, înscris într-un cerc, frecvent și în fresce. Este o suprapunere peste motivul discului solar. Acest cerc sau rozacee, așezat în mijlocul spetezei, este înconjurat cu un joc de tulpine, cu câte un mic trifoi la vârfuri. În pronaos sunt plasate alte strane, de o factură mai rudimentară, pe care o inscripție le datează cu anul 1577[447].

Jilț arhieresc

9. Tot în naos, pe dreapta, este plasat un **jilț arhieresc** datat cu sec. XVI și considerat a fi al mitropolitului Grigorie Roșca[448]. Jilțul

[445] Dorin Jacotă, *Pocroveţele de la Dragomirna*, în *MMS*, 1960, nr. 5.6, p. 394. Apud: I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 85.

[446] Daniela Micuțariu, *Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 21.

[447] P. Comarnescu, *Voronețul*, București, 1965, p 34.

[448] Vasile Dumitrache, *Mănăstirea Voroneț*, în Idem, *Mănăstirile și schiturile României pas cu pas. Vol. 2. Mitropolia Moldovei și a Bucovinei*, București, 420.Nemira, 2002, p.

este făcut din lemn de tisă, predominând culorile verde și roșu, părțile laterale – cu baluștri, cu sculptură simplă decorativă, cu motive geometrice, pe spătar are roza vânturilor, cu diametrul de 47 cm, dedesubt sunt trei rânduri de baluștri de 10 cm înălțime, iar pe lateral – câte 4 rânduri de baluștri.

10. **EVANGHELIE**, București, 1742. Dăruită de "*Vasile, Maria și copiii lor*" Mănăstirii Voroneț . Azi se păstrează la Mănăstirea Râșca, nr. inv. 4688.
11. **APOSTOL,** București, 1743. Dăruită de "*Vasile biv vel pitar"* mănăstirii Voroneț. Retrocedată de Mănăstirea Dragomirna Voronețului.
12. **RACLĂ CU MOAȘTELE ALE LUI DANIIL SIHASTRUL.** Ghedeon, diriguitorul Mănăstirii de la Voroneț a ferecat în 1749 în argint și a împodobit cu mărgăritare[449] degetul arătător al lui Daniil Sihastru și l-a dăruit Mănăstirii Putna[450], după cum reiese din însemnarea: „*Aceste relicve le-am ferecat eu Ghedeon, egumenul de la Voroneț, cu toată cheltuiala mea, în anul 1749, decembrie 4"*[451]. Astăzi se păstrează la Mănăstirea Putna, nr. inv. 103[452].

Crucea din incinta mănăstirii

13. **APOSTOL** (?). Menționat în *Condica Mănăstirii Voroneț* la 1775[453]. „*Apostol nou tipărit moschicesc*" dăruit Mănăstirii Voroneț de Arhimandritul Vartolomei Mazereanu, probabil, adus de el în urma călătoriei sale prin Rusia. Azi nu se cunoaște locul de păstrare.
14. **CRUCE DE PIATRĂ**, instalată la intrarea în Biserica Sf. Gheorghe, purtând inscripția: „† Лча[с]тъ сф[ѧнтъ] кр8чє с-а ашезат аичє ла Бисерикъ а Сфынт8[л8и] Георгїє дин сат8(л) Воронец дє ро[в8л] л8и Д[8]м[незе8] Себа(с)тиан Іеромона[χ] дин скит8л Раръ8л[8и] Вешника поменирє ме[сеца] ла 20 Апр[илиє] 1869."(„*Această sfântă cruce s-a așezat anume la Biserica a Sfântului Gheorghe din satul Voroneț de robul lui Dumnezeu Sebastian ieromonah din schitul Rarăului. Veșnica pomenire luna la 20 aprilie 1869*").

Probabil, atât în țară, cât și în colecțiile din străinătate se mai află și alte relicve voronețene care își așteaptă rândul de a fi trecute din nou în patrimoniul Mănăstirii Voroneț, a culturii române în general.

[449] Constantin Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară și bisericească*, în *Studii și cercetări istorice,* vol. XX, (vol. III, din seria nouă), Iași, 1947, p. 250.
[450] Claudiu Paradais, *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Iași, 1988, p. 11.
[451] Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, București, 1905, p. 111. Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc.* p. 118.
[452] Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice*, p. 111.
[453] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 4.

8. Cărți din biblioteca Mănăstirii Voroneț

La fel ca și pe la alte mănăstiri, primele cărți au fost aduse la Voroneț de către primii ctitori, fie boieri, fie domni, iar mai târziu de înalte fețe bisericești, precum și de oameni cu o situație materială mai modestă. De asemenea, unele cărți au ajuns la mănăstire prin diferiți pelegrini străini. Se pare, „Pavecernicul" din sec. XIV și „Sbornicul" (Miscelaneu) copiat în 1359 cu cheltuiala mitropolitului Gherman în capitala de atunci a Bulgariei, Târnovo, a ajuns la Voroneț încă din primele decenii de existență a acestei așezări monahale, fiind adus de vreun monah bulgar fugar din calea cuceririlor otomane în sudul Dunării[454]. Dintre cărțile dăruite de domnii Moldovei Voronețului s-au păstrat foarte puține, cum ar fi „Tetraevangheliarul" de la 1490 donat de Ștefan cel Mare și Sfânt.

În muzeul mănăstirii

Treptat, la mănăstirea Voroneț s-a constituit o scriptorie, în care erau copiate cărți, atât pentru necesitățile proprii, cât și pentru diferiți comanditari. Se admite, că un asemenea centru de cărturărie slavonă și românească s-a format la Voroneț pe timpul mitropoliților Teofan I (1530-1546) și Grigorie Roșca (1546-1550). Dintre primele cărți copiate aici sunt cunoscute un „Praxiu" din 1543, făcut cu cheltuiala mitropolitului Teofan, și un „Tetraevanghel" din 1550 la comanda lui Grigorie Roșca, ambele realizate de diaconul Mihail în Voroneț[455]. Atelierul de copiere a activat și în sec. al XVII-lea, când „*călugărul Teofil din Sfânta mănăstire Voroneț*" caligrafiază la 1614 un alt „Tetraevanghel", de astă dată „*cu sprijinul și din porunca*" lui Anastasie Crimca, mitropolitul Moldovei.

Odată cu apariția tiparului în Țările Române și în cele vecine, bibliotecile mănăstirești au început să se completeze și cu cărți tipărite, care se răspândeau cu începere din sec. al XVI-lea într-un număr tot mai mare. Concomitent, mănăstirea comanda și procura cărți pentru oficierea slujbelor religioase de fiecare zi. Un exemplu ajuns până la noi arată că în 1742 egumenul Calistru al mănăstirii Voroneț a cumpărat un „Molitvenic" (Carte de rugăciuni), pentru care a plătit 5 lei 3 potronici, sumă destul de mare pentru acele timpuri (precum reiese din același document, o vacă costa pe atunci 6 lei și 6 potronici)[456], iar după 1775 egumenul Voronețului Macarie a „*cumpărat 12 mineie pe 12 luni*." [457] Astfel, pe parcursul anilor, la mănăstirea Voroneț s-a acumulat o bibliotecă destul de mare pentru acele timpuri. Din cauza unor incendii, războaie, devastări și jafuri, pe care nu le-a putut ocoli nici Mănăstirea Voroneț, multe dintre aceste valori cărturărești s-au distrus, s-au pierdut sau chiar au fost furate.

După închiderea mănăstirii o parte din colecția de cărți a rămas în continuare la biserica „Sf. Gheorghe", de unde, cu trecerea timpului, multe din ele au dispărut, iar altele, ca prin minune, s-au păstrat. De exemplu, în 1871 în podul bisericii au fost descoperite „Codicele Voronețean", iar în 1882 – „Psaltirea Voroneteană" – cărți manuscrise care fuseseră aduse la Voroneț de peste Carpați, încă din sec. al XVI-lea, ca ulterior, pentru a fi salvate, au fost transmise Bibliotecii Academiei Române. Totuși, majoritatea cărților rămase fără grija de altădată a călugărilor s-au pierdut fără urmă. De exemplu, dacă „Condica Mănăstirii Voroneț" a ajuns la mănăstirea Teodoreni, ca până la urmă să ajungă în colecția Mănăstirii Putna, unde se păstrează până astăzi, apoi „Pomelnicul voronețean", după mulți ani de rătăcire, trecând din mână în mână, a ajuns în împrejurări necunoscute la Chișinău, păstrându-se astăzi în Biblioteca Academiei de Științe a Moldovei. Alte codice au ajuns în colecții din străinătate, cum ar fi „Tetraevanghelul" copiat de Pahomie în 1490 și dăruit Voronețului de către

[454] *Catalogul manuscriselor slavo-române din R.S.R.*, vol. III, Ed. de E. Linţa, L. Djamo-Diaconiţa, O. Stoicovici, București, 1981, p. 283-291.
[455] Olimpia Mitric, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p. 32.
[456] Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în **BCIR**, vol. 1, București, 1915, p. 234.
[457] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 9[79].

Ștefan cel Mare, astăzi păstrându-se la Moscova[458], sau alt „Tetraevanghel", copiat la Voroneț în 1614-1617, a ajuns în biblioteca Universității din Lvov[459].

În alte cazuri fericite, cum ar fi cel al „Tetraevangheliarului" din 1550 al lui Grigorie Roșca, au făcut ca acesta, împreună cu alte cărți, să fie adus după 1785 la Mănăstirea Dragomirna, ca în 2008 să fie retrocedat Mănăstirii Voroneț.

Pe la 1775, când lui Vartolomei Mazereanu i s-a propus să întocmească o Condică de averi a mănăstirii, acesta a trecut la inventar și cărțile manuscrise și tipărite în limbile slavonă, română și greacă aflate la Voroneț, pe care încearcă să le sistematizeze[460], după cum urmează:

„Cărți slavonești tipărite:

1. *Apostol nou tipărit moschicesc, dăruit mănăstirii de arhimandritul Vartolomei Mazereanu.*
2. *Prolog pe 3 luni Martie, Aprilie, Mai,*
3. *Prolog pe 3 luni Iunie, Iulie, August,*
4. *Ucitelna pe toate Duminicile și praznicile (Evanghelie de învățătură – n.n.),*
5. *Psaltire cu tălmăcire de la Dositeiu Mitropolit.*

= Fac 5 cărți tipărite

Cărți vechi scrise cu mâna

1. *Cartea Sfîntului Efrem,*
2. *O Psaltire mare,*
3. *Beseda Sfântului Ioan Slatoust,*
4. *Apostol mare,*
5. *Cazaniile în Penticostie,*
6. *Cartea Sfântului Grigorii Nisis,*
7. *Șase cărți Sinaxarii, 2^0, mici,*
8. *Sobornic cu Cazanii,*
9. *Viața Sfântului Ioan igumen Sinaia și a altor părinți,*
10. *Evanghelie mare îmbrăcată cu urșenic roș,*
11. *Două Evanghelii mari ferecate cu argint, una cu urșenic vechiu,*
12. *Două Ochtoice pe 8 glasuri,*
13. *Psaltire de mijloc cu tâlmăcire,*
14. *Prolog mic,*
15. *Două Ciasloave de mijloc,*
16. *Două Molitvenice,*
17. *Ustav,*
18. *Beseda Sfântului Ioan Zlatoust,*
19. *Pavecernic,*
20. *Cartea împăratului Ioan, din călugărie Ioasaf,*
21. *Pateric sau Otecinic,*
22. *Învățătura Sfinților Părinți, pentru viața călugărilor,*
23. *Trei Psaltichi grecești,*
24. *Acafister mare,*
25. *Două Liturghii,*
26. *Pomealnic liteinic,*
27. *Două Apostole mici, cuvintele vechi proaste,*
28. *Cartea Sfântului Ioan Scărieșul,*

---

458 Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare*, în **AP**, An. IV, 2008, nr.2, mss. nr. 2, p. 275-277

459 К.А. Иванов, *Средневековой монастырь и уго обитатели*, Спб., 1902, с. 589.

460 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 4-6.

29. Penticostar,
30. Doăsprezece Minee.
= Fac 54 cărți scrise cu mâna

Cărți moldovenești tipărite

1. Evanghelie
2. Apostol
3. Două Liturghii mari
4. Liturghie mică
5. Două Octoice
6. Analogion în două cărți legat
7. Triod postnic
8. Penticostar
9. Ciasoslov mare
10. Psaltire mare
11. Trei Molitvenice
12. Molitvenic scris cu mâna
13. Două Psaltiri mai mici
= Fac 19 cărți moldovenești.
Iar peste tot cărți = 78".

Conform acestui registru, ne putem face o anumită reprezentare despre cărțile aflate la mănăstire la acea dată. O mare parte dintre acestea sunt codice și tipărituri cu conținut religios, dintre care 55 manuscrise și doar 23 tipărite. La cele 78 de cărți trecute la *Condică* s-ar putea adăuga încă un anumit număr, nu prea mare, de alte cărți, pe care au putut să le aibă prin chiliile lor monahii și egumenul mănăstirii.

S-ar putea, de asemenea, de încercat de a identifica cel puțin unele dintre aceste cărți. De exemplu, la rubrica **„***Cărți slavonești tipărite"*s-ar putea admite pe deplin întemeiat că „*Apostol nou tipărit moschicesc*"(nr. 1) ar putea fi una din edițiile proaspăt apărute la Moscova, în preajma anului 1770, pe când Vartolomei Mazereanu ajunsese în vechea urbe rusească făcând parte dintr-o delegație moldovenească cu misiunea de a negocia statutul Țării Moldovei după războiul ruso-turc în desfășurare pe atunci și unde membrilor delegației li s-a dăruit și cărți[461]. Se admite, de asemenea, că „*Psaltire cu tălmăcire de la Dositeiu Mitropolit*" (nr. 5) ar putea fi ediția bilingvă slavo-română „Psaltirea de-nțăles" editată la 1680 de Dosoftei, mitropolitul Moldovei[462]. Dintre cărțile incluse la rubrica „Cărți vechi scrise cu mâna"*, „Cartea Sfîntului Efrem"* (nr. 1) ar putea fi „Efrem Sirul, Cuvântări", copiat la 1550 de monahul Ioan și păstrat azi în colecțiile Bibliotecii Academiei Române; una dintre cele „*Două Evanghelii mari ferecate cu argint"* din lista arhimandritului Vartolomei (nr. 11) ar putea fi vestitul „Tetraevangheliar" dăruit la 1550 și ferecat la 1557 cu cheltuiala mitropolitului Grigorie Roșca; „*Pavecernicul*" (nr. 19) ar putea fi vechiul codice medio-bulgar din sec. XIV cu același nume, care astăzi se păstrează în colecțiile Mănăstirii Dragomirna, cât privește „*Pomealnic liteinic"* (nr. 26) ar putea fi chiar vechiul „*Pomelnic al Mănăstiri Voroneț*" în limba slavonă întocmit între anii 1488-1775, de pe care a făcut traducerea sa Vartolomei Mazereanu, traducere inclusă integral în volumul de față. Munca de identificare a cărților din biblioteca Mănăstirii Voroneț trebuie continuată, servind drept obiect de studiu pentru o lucrare aparte.

Alte informații despre biblioteca de odinioară a mănăstirii a identificat cercetătoarea suceveană Olimpia Mitric, care arată că într-un „*Extract din protocolul revisialnic care de protopresviteria Homorului la biserica din Voroneț, pe anul 1865, la 20 ianuarie / 1 februarie 1866 s-au făcut... s-au căutat*

[461] N. Vornicescu, *Arhimandritul Venedict Teodorovici, egumenul Moldoviței, 1769-1785*, în **MMS**, 1963, nr. 7-8, p. 519-520.
[462] Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 242.

cărțile de un preț literariu (adică, de o anumită valoare literară –n.n.) *și s-au aflat numai o carte grecească sub titlul „Egkyklopaideia filologika*" din anul 1758, în stare bună, și patru cărți rusești (în limba slavonă –n.n.), *manuscripte fără început și fără sfârșit, stricate, care s-au întroscries* (sic!) *la Inventariu și să află întru un dulap la biserică păstrare*"[463].

Cu 20 de ani mai târziu, dar se prea poate încă în 1847, când efectua prima vizită la Voroneț[464], a văzut și a încercat să reinventarieze biblioteca mănăstirii Voroneț F. A. Wickenhauser[465], care în plan profesionist nu-l depășește pe Vartolomei Mazereanu. Conform lui F. A. Wickenhauser, pe la 1886, la fosta mănăstire Voroneț se mai aflau următoarele cărți: „*1 Evanghelie, 1 Apostol, 1 Liturghier, 19 Minee, 1 Triod postnic, 1 Penticostar, 1 Triod mare, 1 Psaltire, 1 Carte de rugăciuni, 1 Ceasoslov. Alte cărți moldovenești: 1 Evanghelie, 1 Liturghie, 1 Minei pentru 6 luni, 1 Tesalonic, 1 Evanghelie, 1 Psaltire, 2 Proloage, 1 Psaltire, 1 carte de rugăciuni (manuscris), 17 cărți grecești, mari și mici, 1 alt manuscris, 4 manuscrise mici moldovenești, 1 volum cu Viața Sfinților*", în total 61 volume manuscrise și tipărite[466].

Conform altui document depistat de Olimpia Mitric în „Fondul Mitropoliei Bucovinei" la Filiala Suceava a Direcției Județene a Arhivelor Naționale, intitulat „*Inventarul cărților din biblioteca expositurei parochiale Voroneț*" din anul 1912[467], sunt înregistrate 122 volume, cărți obișnuite, fără nici o carte veche, ceea ce ar însemna că la acea dată din vechea bibliotecă voronețeană nu mai rămăsese nici o carte. Ce-i drept, cercetătoarea atrage atenția asupra unui titlu, unic, cu adevărat interesant, la nr. 39 *Condica cronicală*[468], însă nu s-a depistat vreun alt semnal despre existența acestei condici și principalul ce ar fi conținut aceasta.

În finalul acestui compartiment ne propunem să descriem cărțile manuscrise și tipărite care odinioară au făcut parte din colecția Mănăstirii Voroneț și care actualmente se păstrează în diferite colecții din România, Republica Moldova, Rusia și Ucraina.

1. Sbornicul lui Gherman. Manuscris din 1359, scris la Târnova (Bulgaria) în timpul țarului Ioan Alexandru, cu cheltuiala mitropolitului Gherman. Manuscris incomplet (lipsesc începutul și un număr de file după f. 19, 78, 98), pergament, 296 file, (20,5 x14 cm). Legătură veche în piele și lemn, cu ornamente geometrice, deteriorată. Cuprinde 44 de predici, vieți de sfinți și câteva texte apocrife. Scris semiuncial, 14-23 rânduri pe pagină cu cerneală neagră, titluri și inițiale cu roșu. În limba slavonă de redacție medio-bulgară. Scriptor necunoscut.

Provine din fondul mănăstirii Voroneț, unde se afla până în 1941. Se păstrează la Biblioteca Patriarhiei Române, mss. nr. 211.

Însemnare în limba polonă la f. 193^{v}: „*Anul 1841, mai 23. Citesc sfânta viață a arhistrategului Mihail făcătorul de minuni, a cărei scriere am înoit-o. Ioan Jucosiszki*".

Însemnare în limba slavonă la f. 269^{v}: „*... S-a scris deci acest sbornic prin mâna unui oarecare sub domnia binecredinciosului preaînălțatului singur stăpânitor și de Hristos iubitor prealuminatul Țar Ioan Alexandru și a fiului său Ioan Șișman patriarh fiind preasfințitul Teodosie al păzitei de Dumnezeu cetăți împărătești Târnovo, în curgerea anilor 6867 (1359) indictionul 12*"

Bibliografie

I. Iufu, *Sbornicul lui Gherman (1359),* în *Ortodoxia*, XII, 1960, nr. 2, p. 253-279. I. Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din sec. al XV-lea*, în *Mitropolia Olteniei*, An. XV, 1963, nr. 7-8, p. 50. Н. Дилевски, *Къ вопросе за происхода на „Германовия сборник*"**,** в *Български език*, XVII, 1967, с. 307-322. Catalogul manuscriselor slavo-române din R.S.R**.,** vol. III, Ed. de E. Linția, L. Djamo-Diaconița, O. Stoicovici, București, 1981, p. 283-291. Olimpia

463 Ibidem, p. 243.

464 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 542.

465 Franz Adolf Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Bändchen, Czernowitz, vol. I, 1886, 214 S.

466 Ibidem, S.138.

467 Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*. Vol. II, Iași, 2007, p. 401.

468 Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 243.

Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 246-247.

2. Pavecernicul de la Voroneț. Manuscris din sec. XIV (filigrane: bou (Briquet, nr. 2752), fruct (Briquet, nr. 7374); licorn)[469], scris în limba slavonă de redacție medio-bulgară, probabil în Bulgaria. Manuscris incomplet, 317 foi din care astăzi au rămas 288 foi (20,5x 15,3 cm.). Legătură originală din scoarțe de lemn, îmbrăcate în piele. Motive imprimate pe coperte: chenare marginale, o floarea cu trei petale alungite, altă floare cu opt petale egale, romburi, o pasăre. Cerneală neagră, titluri cu roșu. Scriptor necunoscut. Cuprinde cântările pentru Născătoarea de Dumnezeu, de la vecernie și utrenie, pe cele opt glasuri. Particularitatea principală a ortografiei în care este scris manuscrisul este folosirea numai a erului mic.

Se păstrează la biblioteca Mănăstirii Dragomirna, înregistrat sub nr. inv. 1831/742, aparținând inițial Mănăstirii Voroneț, așa cum ne arată însemnarea în limba slavonă pe coperta de lemn a cărții: „*Acest Pavecernic este al sfintei mănăstiri numită Voroneț*".

Pe șnit, cu litere latine scris: „*Voronez*".

Bibliografie

I. Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din sec. al XV-lea***,** în *Mitropolia Olteniei*, An. XV, 1963, nr. 7-8, p. 50. Victor Brătulescu, Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 542 Olimpia Mitric*, Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 247-248.

3. Tetraevanghel. Manuscris din 1490 scris din porunca lui Ștefan cel Mare pentru mănăstirea Voroneț de monahul Pahomie. Exemplar complet, dar cu unele elemente ornamentale nefinisate. 299 f. (29×19,4 cm), scriere semiuncială, ortografie medio-bulgară. Pergament. Ornamentat cu frontispicii mari din cercuri împletite la începutul fiecărei evanghelii (f. 4, 83, 133, 223) și frontispicii mai modeste tot din împletituri la predoslovii și sinaxar (f. 1, 82, 131, 220, 289, 293), însă numai cele de pe f. 1 și 293 sunt finisate în culori și aur, celelalte fiind conturate doar în culoare galbenă și chinovar; inițiale mari din împletituri, în culori și aur, la începutul fiecărei evanghelii; titluri, inițiale și referințe marginale la text în chinovar. Legătură în lemn și piele cu incrustații, înnoită în 1610 de meșterul Lucaci cu cheltuiala ieromonahului Theofan, egumenul Mănăstirii din Pătrăuți (sau Putna ?). Manuscrisul cuprinde textul tradițional al *Tetraevanghelului*.

Manuscrisul a ajuns înainte de mijlocul sec. al XIX-lea în Rusia prin intermediul anticarilor și a făcut parte un timp din colecția lui I. N. Carskij, procurată în 1853 de contele A. S. Uvarov. La rândul său, A. S. Uvarov donează prin testament colecția sa Muzeului Istoric din Moscova, unde se păstrează cu începere din 1917 în Colecția Uvarov, nr. 91.

Însemnare în slavonă, datată cu anul 6998 (1490), dar scrisă, după cum admite Valentina Pelin, de pe cea originală în sec. al XIX-lea la f. 80^{v} și 288^{v}, adică de două ori: „**Въсе видцоу и все благомоу Богоу слава и величие, дрьѫава и областъ надъ всѣми и всѣхъ, давшемоу по зачалѣ и конецъ благихъ дѣлъ, сими нерекомыми. Мѣсеца ноемврїа написасѧ даганїемъ и повелѣнїемъ Стефана воеводы, господарь всеи Земли Молдавскои, сынъ Богдана воеводы. И даде его въ поминь себе и родителемъ своимъ во еже быти емоу въ храмѣ Сѫтага Велико Моученика и Побѣдоносца Георгїа, иже есть Воронцы. Написасѧ же книга си Евангелїе мниха Пахомїа, при митрополитѣ Земли всеи Молдавскои киръ Георгїе, при игоуменѣ Генадїи, и соверъисѧ въ лѣто 6998 года. Писана при Стефанѣ воеводѣ Евангелиа сиа.**" („*Atotvăzătorului și Preabunului Dumnezeu slavă și mărire, stăpânire și putere peste toți și peste toate, care, prin cele negrăite, dă după început și sfârșit faptelor bune. În luna noiembrie s-a scris [acest Tetraevanghel], cu darul și din porunca lui Ștefan voievod, domnitorul întregii Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod și a dat-o întru pomană sieși și părinților săi, ca să fie în biserica Sfântului Marelui Mucenic și purtător de biruință Gheorghe, care este la Voroneț. Și s-a scris această carte, Evanghelia, de monahul Pahomie, în timpul mitropolitului a toată Țara Moldovei, chir*

[469] C.M. Briquet, *Les filigranes (Dictionnaire historique des marques du papier)*, vol. I-IV, Geneva, 1907.

Gheorghe, și în vremea egumenului Ghenadie și s-a sfârșit în anul 6998 [1490]. Această Evanghelie este scrisă în timpul lui Ștefan voievod)".

Pe f. 222 însemnare din 1610, scriere cursivă: „**Благословеніем | тца и поспешеніїем Сына и съвршеніемъ Сватаго Доуха, сіи Тетраевангелии І[соу]с[оу] Х[рист]а, ермонахъ Ѳеофанъ, игоуменъ Потранскомъ монастыр҃ь и послоушникъ сватомоу храмоу Оуспенїю Пресватѣи Владичици Нашеи Б[огороди]цы и Присноді҃вы Марии, абіе благопроизволихъ моимъ благимъ произволеніемъ, свѣтлимъ и чистымъ сърдцемъ, вседоуховно и потъщахсѧ поновити и свѣзати сіи Тетрьевангель, отъ моего праваго стежанїа, и заплатихъ мастероу Лоукачоу за свѣзаніе, да єсть помень на вѣкы и строеніе ц[ѣ]ркви. Свезасѧ сіи Тетрьевангель въ дни благочестиваго и Христолюбиваго господарь Земли Молдавскои, Константина Могилѣ воеводѣ, въ лѣто 7119 года, мѣсяца ноємвріа и҃.**" (*„Și cu voia Tatălui și ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, aceasta eu, robul Domnului meu, Iisus Hristos, ieromonahul Theofan, egumenul mănăstirii de la Pătrăuți /sau de la Putna?/ și ascultător la sfânta biserică a Adormirii Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria, care am binevoit din buna mea voință, cu inimă luminată și curată din tot sufletul și m-am străduit a înnoi și a lega acest Tetraevanghel din dreapta mea agoniseală și am plătit meșterului Lucaci legătura, ca să-mi fie mie pomană în veci și zidire bisericii. S-a legat acest Tetraevanghel în zilele credinciosului și de Hristos iubitorului domnitor al Țării Moldovei, Constantin Movilă voievod, în anul 7119 [1610], luna noiembrie 8*)".

Bibliografie:

П.Строев, *Рукописи славянские и русские, принадлежащие И.Н. Карскому*, Москва, 1848, № 64, с. 29; Леонид, архимандрит (Кавелин), *Систематическое описание в 4-х честях,* с *13 снимками славяно-русских рукописей собрания графа А.С. Уварова*, I, Москва, 1893, № 75, с. 46-47 (textele însemnărilor redat defectuos); E.Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare,* în *Cercetări literare*, V, București, 1943, p. 150-156; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare.* București, 1958, p. 400-401, nr. 151; М. В.Щепкина, Т.Н. Протасьева, Л.М. Костюкина, В.S. Голушенко, *Описание пергаменных рукописей Государственного Исторического Музея, 2. Рукописи болгарские, сербские, молдавские***,** в Археографический ежегодник за 1965, Москва, 1966, № 91, с. 302-303; М. Н.Тихомиров, *Исторические связи России со славянскими странами и Византией,* Москва, 1967, с. 298-299, 328; Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu*, Bucureşti, 1986, nr. 724, p. 140, E. Turdeanu, *Oameni şi cărți de altă dată***,** Ed. de Gorovei Ştefan S.; M.M. Szekely, Bucureşti, 1997, p. 75-77. *Însemnări ,* Vol. I , p.15, 151. Valentina Pelin, *Manuscrise din domnia lui Ştefan cel Mare*, în *Analele Putnei*, An. IV, 2008, nr.2, ms. nr. 25, p.275-277.

4. Minei pe luna august. Manuscris din sec. XV, scris în limba slavonă de redacție medio-bulgară, în Moldova. Provine de la Mănăstirea Voroneț. Manuscris incomplet, lipsesc foi de la început și sfârșit, distrus de rozătoare în partea de jos. Conține Proloage în partea a doua a cărții. Hârtie cu filigran (foarfeca, mâna cu stea deasupra), 194 f., (28,4 x 20,7 cm). Legătura originală din scoarțe din lemn, îmbrăcate în piele neagră. Motive imprimate pe coperte: 2 S încrucișați, floarea cu opt petale, vulturul bicefal plecat spre dreapta, înscris într-un patrulater, floarea cu trei petale. Cerneală neagră, inițiale cu roșu. Inițiale ornate, destul de rar. Scriptor necunoscut.

Astăzi se păstrează la Mănăstirea Dragomirna, inv. 1866.

Însemnări: F. 147-149: „*Să să știe, de când s-au călugărit Nicanul, sin Chiril Brădățan. Și când s-au călugărit era înalt mai bine de un cot și citia la psaltire pe scaunul cel de pus coliva în biserică că n-ajungea la nălaghiu*[470]*. Și-n ziua Blagovești*[e]*niilor au luat cinul, vleat 7250 (1742), mart 25*"[471].

Coperta 3, în slavonă: „*7110* (1601/1602) *ermonah Teofan, egumen din Homor*"; „*Ermonah Calistru din Homor, în anul 7235* (1727), *luna april; urmează în românește: „Să să știe de când au fost popă la Homor*".

Pe șnit, cu negru, litere latine: „*Voronez*".

[470] Adică analog.

[471] Un graffiti din pridvorul mănăstirii confirmă conținutul acestei însemnări și-i adaugă alte date: „Leat 7253 (1744), dec[emvr] 28 zile. Să să știe, am șăzut eu, ermonah Ioanichie Abăza, aice în Voroneț, fiind egumen Teofan la această mănăstire cu ucenicul meu Ioanic era de naltu de un cotu, când l-am călugărit" (După prof. Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la Mănăstirile Voroneț și Homor,* în **MMS**, 1965, nr. 9-10, p. 541-542).

Bibliografie

Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p.249-250.

5. Faptele Apostolilor (Praxiu). Manuscris în limba slavonă din 1543, scriere uncială, pe pergament. Se păstra la Mănăstirea Sucevița, nr. inv. 424/I (58,b), azi pierdut.

Însemnare pe ultima filă: „*Cu porunca și darea Preasfințitului Mitropolit Teofan s-a scris acest Praxiu și l-a dat la biserica unde este hramul Domnului Dumnezeu și a Preacuratei lui Maice și a Sfântului și măritului Mare Mucenic Gheorghie din mănăstirea Voroneț, ca să-i fie lui amintire pentru nesfârșiții veci. Și s-a scris de mâna diaconului Mihail și s-a săvârșit în anul 7052 (1543), luna decembrie 21*."

Bibliografie

Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului***,** București, 1923, p. 85. I. Zugrav, *Voronețul,* în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 81. *Însemnări,* vol. I, p. 57. *Olimpia* Mitric, *Contribuția Bucovinei istorice la valorificarea științifică a cărții vechi*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, Alba Iulia, 2008, 12/ II, p. 259.

6. Praxiu, 7052 (1543/1544). Manuscris realizat de diaconul Mihail în Voroneț, cu cheltuiala mitropolitului Teofan. Manuscris în limba slavonă, scriere uncială, pe pergament.

Se păstra la Mănăstirea Sucevița, nr. inv. 424/II, actualmente nu se cunoaște locul de păstrare.

Bibliografie

Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului,* București, 1923, p. 81, 85. Olimpia Mitric, *Catalogul manuscriselor slavo-române din biblioteca Mănăstirii Sucevița,* Suceava, 1999, p. 15. Olimpia Mitric , *Contribuția Bucovinei istorice la valorificarea științifică a cărții vechi,* în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, Alba Iulia, 2008, 12/II, p. 259.

7. Efrem Sirul, Cuvântări. Manuscris slavon din 1550.

În posesia Mănăstirii Coșula, jud. Botoșani, scris la Mănăstirea Voroneț, azi se păstrează la Biblioteca Academiei Române, nr. 630.

Însemnare la f. 476: „*Aici am șezut, la mănăstirea Voroneț, puțină vreme, pentru mântuirea mea. Anul Domnului 1718, luna decembrie, zile 10. Monah Gavril din Bisericani unde m-am tuns*."

f. 486v: „*În anul 7058 (1550), monahul Ioan.*

Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu făptura Sfântului Duh, din porunca și îndemnul preasfințitului mitropolit Grigore, iată, cu râvnă, am dorit din inimă și am dat avere mea dreaptă și am făcut această carte numită Sfântul Efrem și am dat-o la mănăstirea Voroneț, unde este Hramul Sfântului mare mucenic al lui Hristos Gheorghie și unde din tinerețe m-am făcut călugăr și din copilărie m-am făgăduit lui Dumnezeu, cu rugăciunea Sfântului Părintelui nostru Daniil cel Nou. Și aici am primit sfântul și cinstitul chip îngeresc și unde m-am trudit cu toată silința mea sufletească și am întărit sfânta mănăstire în toată viața mea, cu agonisita mea dreaptă și dăruită de Dumnezeu, ca să-i fie binecuvântare și veșnică pomană, veșnica lui pomenire.

Și am dat pentru rugăciunea mea și a părinților mei. Dacă cineva ar îndrăzni să clintească dania mea, sau s-o ia, s-au s-o vândă de la sfânta mănăstire și de la legea sfântă și de la dogmele celor 318 Sfinți Părinți cei de la Niceia și de Sfântul Mucenic al lui Hristos, Gheorghie, amin."

Bibliografie

N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, București, 1909, p. 280-281; Mircea Păcurariu, Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în sec. al XVI-lea, în **MMS**, 1975, nr. 3-4, p. 229. P.P Panaitecsu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. III, p. 1241-1243/ 127-129 (în ms), Apud 62-63. *Însemnări,* vol. I, p. 62-63, 417. Constantin Cojocaru, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, în **MMS**, 1978, nr. 1-2, p.68-69. Olimpia Mitric, Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare, *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 253-254.

8. Tetraevanghel. Manuscris pe pergament, scris în limba slavonă la 1550, de redacție mediobulgară, probabil la Voroneț, și ferecat în aur și argint în anul 1557, într-un atelier de argintărie local. Manuscris complet, scris pe pergament, 297 file (30,3 x 22,6 cm). Ferecătura din argint aurit, cu inscripție pe ambele coperte. Coperta 1: în cadru marginal: Învierea lui Iisus (sub forma Coborârii la Iad), în cele patru colțuri, simbolurile evangheliștilor. Coperta 2: în cadru marginal: Sf. Daniil Sihastrul, în colțuri, caboșoane metalice în relief, cu ferecătură în argint aurit, 1550-1557.

Scriere uncială, un singur scriptor: diaconul Mihail. Cerneală neagră, chinovar și soluție de aur pentru titluri și inițiale ornate. Ornamentație policromă bogată și spectaculoasă, de tradiție moldovenească, din frontispicii, inclusiv de coloană (în cadru), inițiale ornate, realizate din linii înlănțuite, cercuri și semicercuri întretăiate și decorate cu împletituri, elemente vegetale și cruci.

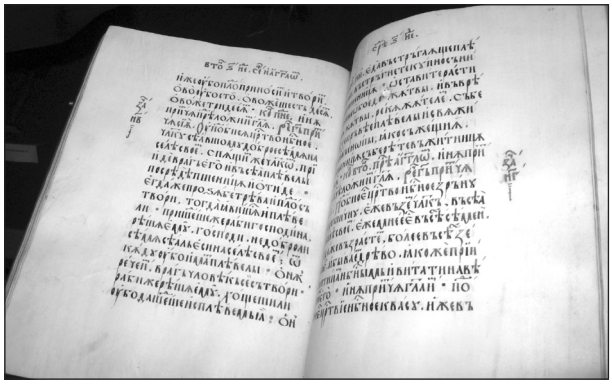

File din Tetraevanghel, 1550

Carte dăruită Mănăstirii Voroneț de către mitropolitul Grigorie Roșca. După desființarea mănăstirii, manuscrisul ajunge la Cernăuți, unde este descoperit (alături de alt manuscris celebru, *Tetraevanghelul lui Ștefan cel Mare de la Humor),* în Cancelaria palatului mitropolitan din Cernăuți de către episcopul Melchisedec[472]. După cel de-al Doilea Război Mondial s-a păstrat în biblioteca Mănăstirii Dragomirna, unde a fost restaurat și retrocedat Mănăstirii Voroneț la 9 iunie 2008[473].

Inscripția pe coperta I: „† Сѣи Тетраєѵ[а](н)г(є)л сътвори кѵрь Григоріє, бывши митрополит, и дал въ монастири въ Воронец, идеж[є] є[ст] храм С[вѫ]т[а]го Георгіа и |тца Даниила новаго, и да бѫдет емѹ вѣчни помѣтн и родителем его, и идє¥є |т младь ноктеи подрѹдисѧ, и ѹкрѣпи монастир, и тѹ прим а[н]гг(є)льскыи образъ, въ дни бл[а]гочьстиваго І|аноѵ Алеѯандра воевода, въ лѣ(т) ѯЗѯЄ, м[ѣ]с[ѣ]ца февроѵарїє ѕї.” (*„Acest Tetraevanghel l-a făcut chir Grigorie fost mitropolit și l-a dat la mănăstirea de la Voroneț, unde este hramul Sfântului Gheorghe și al Părintelui Daniil cel Nou, ca să-i fie veșnică pomană lui și părinților lui, căci din fragedă copilărie acolo s-a trudit și mănăstirea a întărit-o și acolo a luat cinul îngeresc în zilele evlaviosului Ioan Alexandru voievod, în anul 7065 (1557), luna lui februarie în 16*”)

Inscripția pe coperta II: „† Сѣи стълп исписасѧ, поспѣшенїем Божїемь, повелѣнїем архіепископа кѵр Грїгорїа митрополита Сѹчавскаго, иже сын рождегсѧ христовѫ любовїѫ не пощъдѣ золато и с[є]ребро, мимотекѫщее иманїє ꙗко сѣнь; потрѹди же сѧ скѫдоѵмныи Михаил дїакѡн, съвръшисѧ м[ѣ]с[ѣ]ца ап[рил] кѕ день ѕ час дьне, в сѫб[вот8] , в лѣт| ѯЗНИ.” (*„Acest stâlp s-a scris, cu ajutorul lui Dumnezeu, din porunca arhiepiscopului kir Grigore, mitropolitul Sucevii, care aprinzându-se de dragostea lui Hristos n-a cruțat nici aurul, nici argintul, avere trecătoare ca umbra, și s-a trudit slabul de minte Mihai diaconul, și s-a sfârșit în luna aprilie în 26, în al șaptelea ceas din zi, într-o Sâmbătă, în anul 7058 (1550).*)”

Pe o filă, înainte de Evanghelia lui Ioan, însemnarea de danie în slavonă: „Изволенїем Ѻтца и съ поспѣшенїем Сына и съдѣиствїем сватого Д[¶]ха, повелѣнїем и дѣанїем прѣѡсвѧѠеннаго кѵр митрополита Григорїа, се аз желателно въжделѣх ѡт сръдца и дадѫх ѡт праваго моего имѣнїа и сътвориѫ съи Тетраєѵангель и дадоѫ въ монастири въ Воронец, идеже єст храм Сватаго Великомѫченика Геѡргїа и идеже ѡт младиѫ нѡктеи, из дѣтства, обѣщахсѧ богови съ ѹмоленїем сватаго |тца нашего Данїила Новаго, и зде въспрїѧт аггельцкыи ѡбраз, и идеже мнѡгѡ потр¶дисѧ дѹшевнѣ и ѹкрѣпи и ѹтвръди сватыи монастир при въсем своем животѣ съ своим богоданным и правым стѣжанїем и имѣнїем, да єст емѹ благословенїи и вѣчнїи помѣн, вѣчнаа емѹ памѧт. И дадѫх ѧ въ молбѫ себѣ и родїтели моиѫ. Ѧ кто сѧ покѹсит порѹшити мое дѧанїє или възѧти и продавати

[472] Episcopul Melchisedec, *Memoriul despre Tetraevanghelul lui Ștefan cel Mare de la Humor și Tetraevanghelul mitropolitului Grigorie de la Voroneț,* în **AAR**, seria a II-a, tom IV (1881-1882), Anexa B și dezbateri, p. 15-19, 28, 32, 55, 56, 58, 65.

[473] Daniela Micuțariu, *Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 20.

wт сѣтаго монастирѣ и wт сѣтѣи цѣркви, да бѫдет проклѧт wт сѣтыхъ wт(є)цъ тѷ҃ иже въ Никеи и прочїихъ сѣтыхъ wт(є)цъ иже просїашѧ въ всем мирѣ и wт Сѣтаго Великомѫченика Христова Гєwргїа и wт сѣтаго wтеца нашего Данїила Новаго, аминь." (*„Cu voința Tatălui și cu ajutorul și conlucrarea Sfântului Duh, din porunca și prin fapta presfințitului kir mitropolit Grigore, iată eu, cu osârdie din inimă am dorit și am dat din dreapta mea avere și am făcut acest Tetraevanghel și l-am dat în mănăstirea de la Voroneț, unde este hramul Sfântului și Marelui Mucenic al lui Hristos Gheorghe și unde din fragedă copilărie m-am închinat lui Dumnezeu, cu rugăciunea Sfântului părinte al nostru Daniil cel Nou, și unde am primit cinul îngeresc, și unde mult m-am trudit cu sufletul, și am întărit și am împuternicit Sfânta mănăstire, în tot cursul vieții mele, cu dreapta și de Dumnezeu dăruită agonisită și avere a mea, ca să-mi fie blagocestivă și veșnică pomană, veșnică pomenire. Și l-am dat spre rugăciune, mie și părinților mei. Iar cine se va încerca să strice dania mea, sau să-l iea din sfânta mănăstire și din sfânta biserică și să-l vândă, acela să fie afurisit de cei 318 sfinți părinți de la Nicheia și de ceilalți părinți ce ai strălucit în toată lumea, și de Sfântul și Mare Mucenic al lui Hristos Gheorghe și de Sfântul nostru părinte Daniil cel Nou, amin.*")

Pe ultima filă, însemnare în slavonă rasă cu cuțitul și reconstituită de Ioan Bogdan: „† **[Сыи Тєтро]єѵ[ан]г[є]лъ исписасѧ повелѣнїєм и даанїєм Грїгорїа архїєпископа, митрополита Сѳчавскаго, рѫкоѫ многогрѣшнаго Михаила дїакѡна, и добръшис(ѧ) в лѣто ˛ЗѰД, м[ѣ]с[ѣ]ца июнїа к҃и҃ день.**

В то лѣто, на въ[здвиза]ные лѫкаваго дїавола, Ілїаш воєвода въспрїѧ злосмраднѫѧ и нечистѫѧ и дѳшегѳбнѫ єресь бѹсѳрманскѫ; wх, како прѣиде wт свѣта въ тъмѫ! Кто не въсплачет, или кто не въздъхнет! Иже сын жив въ адь поплъзесѧ, сынъ сын сѣтопочившаго Петра воєводы, внѳк стараго Стєфана воєводы, и матере благочьстивои госпожды Єлены.

В то лѣто ста на господств[о] благочьстивыи І| Стєфан воєвода, сынъ благочьстиваго Петра воєводы, срѣдшїи, и начат неѹгаждати тѳркѡм, и повелѣ людем въ Мѡлдавскои Земли м[ета]ти wдє¥да тоурскаг(о) wбычаѧ, ѫже прѣѧша нѡсини при Ілїаш воєвод[ѣ], и повелѣ бѣсѣ[м] людем въсегда готовѡм быти, въси [въ] земли, съ оржжїем и съ иными; ста же господство [в лѣто ˛ЗѰД, м[ѣ]с[ѣ]ца юн[їа] а҃ї҃, въ четвъртѡк, [егда и помазан бы]сть." (*„Acest Tetraevanghel s-a scris din porunca și cu cheltuiala lui Grigore, arhiepiscopul și mitropolitul Sucevii, de mâna lui păcătosului diacon Mihail, și-a sfârșit în anul 7059 (1551), în luna lui iunie în 28*[474].

În acest an, la îndemnul diavolului celui viclean, primit-au Iliaș voevodul puturoasa și necurata și de suflet pierzătoarea eresie musulmană. Oh, cum a putut să treacă de la lumină la întuneric! Cine nu va plânge sau cine nu va ofta! Viu fiind el s-a târât în iad, fecior fiind sfânt răposatului Petru voevod, nepot bătrânului Ștefan voevod, și mamă având pe evlavioasa doamnă Elena.

În același an se sui în domnie evlaviosul Io Ștefan voevod, fiul mijlociu al evlaviosului Petru voevod, și începu a nu fi pe placul turcilor, și porunci oamenilor din Țara Moldovei să lapede (sic!) hainele după obiceiul turcesc, pe care începuseră a le purta pe vremea lui Iliaș voevod. Și porunci tuturor oamenilor să fie totdeauna data , toți din țară, cu arme și cu altele. Și se sui în domnie [sa anul 7059], luna lui iunie în 11, într-o joi, [când a fost și uns]."

Bibliografie

I.Bogdan, *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550* , în *Analele Academiei Române*, Mem. secț. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651-656, precum și în vol. Idem, *Scrieri alese*. Ed. îngrijită, studiu introductiv, și note de G. Mihăilă, București, 1968, p. 532-536. Constantin Cojocaru, Mitropolitul Grigorie Roșca, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1978, nr. 1-2, p. 68. I. Zugrav, *Voronețul,* în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 81. E.Turdeanu, Oameni și cărți de altă dată**,** Ed. de Ștefan; M.M. Szekely, București, 1997, p. 309-317. *Însemnări* , Vol. I, p. 71. Olimpia Mitric*, Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p.251-253.

[474] Poate că data de 28 iunie 1551, în loc de 26 aprilie 1550 să fie data terminării vignietelor și inițialelor, care de obicei se făceau după ce se copiau textele de pictori, nu de caligrafi. (I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550* , în **AAR**, Mem. secț. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651-656).

9. Psaltirea Voroneţeană. Manuscris copiat în Moldova [1551-1558] după o traducere românească efectuată în Banat – Hunedoara. Text fragmentar, rotacizant, slavo-român, cu traducere românească intercalată, se presupune, în scop didactic. Are 73 file (21 x 15,5 cm.), hârtie cu filigran (mistreţul), scriere semiuncială, cerneală neagră, titluri și inițiale cu roșu. Din legătura originală, artistică, se păstrează numai coperta posterioară, inclusă în noua legătură.

Manuscris descoperit în 1882 de preotul Simeon Florea Marian la Voroneț. Manuscris românesc nr. 693, azi la Biblioteca Academiei Române, București, dăruit de D. A. Sturdza.

Însemnări pe ultima copertă: „*Această Psaltire este a mănăstirii Voroneţul, cu hramul Sfântului Mare Mucenic al lui Hristos Gheorghie.*

Să să știe de cându am șăzut aici la mănăstirea Voroneț cu popa Aftanasie, russ, om bun mu (sic!) fustu.

Văleat 7248 (1739/1740)."

Bibliografie

G.Giuglea, *Psaltirea Voroneţeană,* în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie,* XI, 1910, p. 444-467; XII, 1911, p. 194-209, 475-487; Constantin Gălușcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück,* Halle, 1913. I. Bianu, R. Caracaș**,** *Catalogul manuscriselor românești***,** vol. II, București, 1913, p. 443. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, Vol. I, București, 1978, nr. 693. *Crestomația limbii române vechi.* Vol. I (1521-1639), coordonator Alexandru Mareș, București, 1994, p. 59. *Însemnări,* Vol. I, p.489. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p.254-255.

10. Codicele Voroneţean. Manuscris copiat în Moldova [1563-1583], în limba română cu caractere chirilice semiunciale (text rotacizant), incomplet: lipsește f. de început și f. de la sfârșit, în 8°, 86 file (15,5 x 10 cm). Scris cu cerneală neagră, titlurile și inițialele cu roșu. Cuprinde un fragment din Faptele Apostolilor și trei din Epistolele lui Iacob și Petru.

Descoperit în 1871 în podul mănăstirii Voroneț de Gr. Crețu, pe atunci profesor la Huși, dăruit în 1883 de I. G. Sbiera Bibliotecii Academiei Române, mss. rom. nr. 448.

Însemnare la f. 53^{v}: „*Această carte au fost scrisă pe rumânie și nu-i bună de nemică. Dice am scris eu, Constantin ot Dorna, mesița maiu, în zilele lui Constantin voievod văleț 7241* (1733), *să se știe de cându amu șăzut aice la Voroneț cu popa Aftanasie, rus.*

Am ... pisa laz Constantin ot Dorna, văleț 7241".

Bibliografie

Codicele Voroneţean. Ediție critică, Ion G. Sbiera, Cernăuți, Tipografia Arhiepiscopală, 1885; Bianu I., Caracaș R., **Catalogul manuscriselor românești,** vol. II, București, 1913, p. 171; Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești***,** vol. I, București, 1978, nr. 448, p. 114; *Codicele Voroneţean*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Minerva, 1981, p. 7. *Crestomația limbii române vechi.* Vol. I (1521-1639). Coordonator Alexandru Mareș, București, 1994, p. 82. *Însemnări,* Vol. I, p.466. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 255.

11. Minei pe luna August. Manuscris slavon din sec. XVI.

Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, București, mss. sl. nr. 63, dăruit de D. A. Sturdza.

Însemnare f. 4-5: „*Filoteiu Șoldan ot Voroneț*".

Bibliografie

P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. I, București, 1959, p. 80, nr. 63. *Însemnări,* vol. III, p. 74.

12. Minei pe luna Septembrie. Manuscris din a doua jum. a sec. XVI. Provenit de la Muzeul de Antichități, astăzi se păstrează la Biblioteca Academiei Române, nr. 363.

Însemnare f. 272: *„Acest Minei pe Septembrie l-a înoit ieromonahul Serafim de la Voroneț, pentru sufletul său și al părinților săi, veșnică lor pomenire*".

Bibliografie

P. P. Panaitecsu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II, București, Ed. Academiei Române, 2003, p. 149, nr. 363. *Însemnări*, vol. I, p.357.

13. Tetraevanghelul. Manuscris pe pergament din 1614-1617, ferecat cu chipurile celor patru Evangheliști, 354 f. (708 p.) + 4 f. curate. La începutul fiecărei Evanghelii este zugrăvit chipul unui evanghelist. Cartea este împodobită cu viniete, inițiale multicolore și scene din istoria Noului Testament. Odinioară se păstra la Mănăstirea Dragomirna, actualmente la Lvov. Scris frumos semiuncial de redacție româno-bulgară

Însemnare: **„Изволенїе Ѻ(т)ца и поспѣшенїем С(ы)на и съвръшенїе(м) с[вѣ]т[о]го Д[¶]ха исписасѧ съи Тетрає¦[ан]г[є]лъ даанїе(м) и повелѣнїе(м) въсе |с[вє]ѣеннаго |(т)ца наѣего к¦р Ѧнастасїе Кри(м)к|ви(ч) арχїеп[и](с)к(о)пь митрополи(т) Земли Мо(л)да(в)ском и исписаѧ рѫкои мн|гогрѣшнаго тахати мона(χ) Θє|фи(л) |т с[вѣ]тои монастири Воронє(ц)ком¶ в лѣ(т) ҂ЗРКГ м[ѣ]с[ѣ]ца се(п)[тєврѧ] д҃и И ¥ивописа(л) съи с[вѣ]тти кни(г) рабь б[о]¥їи ¥ивописє(ц) Стефа(н) |(т) С¶ча(в)ского тръга и съвръши(с) съ ¥ивиписанїе(м) лѣ(т) ҂ЗРКЄ м[ѣ](с)[ѣ]ца** (indiscifrabil)" (*„Acest Tetraevanghel esrte scris cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu lucrarea Preasfințitului Duh, cu sprijinul și din porunca preasfințitului nostru părinte chir Anastasie Crimca arhiepiscopul și mitropolitul Țării Moldovei, scris cu mâna multpăcătosului și umilul călugăr Teofil din sfânta mănăstire Voronețul, în anul 7123 (1614), în luna septembrie, ziua 14. Iar robul lui Dumnezeu zugravul Ștefan din târgul Suceava a pictat sfintele icoane și a aurit această carte. Împodobirea a fost terminată în anul 7125* (1617)".

Însemnări în limba română cu litere slavone la p. 9-14: **„Ѧчастѫ св[ъ]нта Є¦[ан](г)[є]лїе аѯ фо(ст) р|бит[ъ] дє ка(з)а(чї) къ(нд) аѯ прѣда(т) м[ъ]н[ъ]сти(р)[ѣ] Дра(г)[о]оми(р)на/ ри а(ѯ) ръскѯ(м)пъра(т) Єнї(и)є Хади(н)вѯ(л) би(в) къмъра(р) ри ѣаръ(р) а(ѯ) датѯ |/ ла Драгоми(р)наа** (sic!) **дє оу[н]дє а(ѯ) фо(ст) наи(н)тє при(н)трѯ сѯфлѣтѯ(л) Д(ѯ)миса(л)[и]/ ри а пъри(н)цил|(р) ѯ(ѯ)миса(л)[и] вѣчнаа И(м) памѧ(т) въ дни благочестив|(мѯ)/ и χр[и](с)толюбиво(мѯ) г[о](с)п[ода]рю наѣє(мѯ) И|(н) Ги|(р)гї̂є Гика воєв|(д)/ и с[ъ]нь єго Григориї̂є воєв|(д) в лѣ(т) ҂ЗРѲS м[ѣ](с)[ѣ]ца а(в)гѯ(ст) н҃ день" *(„Această sfântă Evanghelie au fost robită de cazaci când au prădat mănăstirea Dragomirna și au răscumpărat Eniie Hadinbul biv cămăraș și iarăți au datu-o la Dragomirna de unde au fost nainte printru sufletul dumisali și a părinților dumisali veșnica lor pomenire în zilele binecredinciosului și iubitorului de Hristos domnului nostru Ion Ghiorghie Ghica voevod și a fiul său Grigoriie voevod în anul 7166 (1658)*[475] *luna august 8 zile")*.

Bibliografie

К.А. Иванов, *Средневековой монастырь и уго обитатели*, Спб., 1902, с. 589. А. М. Яцимирский, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек,* Спб., 1906, с. 290. I. Zugrav, *Voronețul,* în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 81. G. Popescu-Vâlcea, *Școala miniaturistă de la Dragomirna*, în **BOR***,* an. LXXXVI, 1968, nr. 7-8, p. 959-972. *Însemnări*, vol. I, p.165.

14. Pravilă bisericească. Manuscris din I jum. a sec. XVII. *Ex librisul* unei biblioteci particulare „*Din biblioteca mea de la Rotopănești. 1843. N. Istrati*", în 1894 în posesia mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu, apoi la Biblioteca Academiei Române, mss. nr. 1476.

Însemnare f. 64 ᵛ : *„Sia kniga este a părintelui Efrim, arhimandritul de la Voroneț. Să să știe, v let 7202* (1694)".

Bibliografie

Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1978, nr. 1476. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 263, nota nr. 14.

[475] Anul e scris greșit. Corect ar fi 7161 (1653).

15. Evanghelie. București, 1742. Exemplar complet, 180 f. (28,8 x 20,8 cm.). Legătură artistică din lemn și piele cu două fixatoare metalice. Provine de la biserica „Sf. Arhangheli" din s. Bucșoaia, jud. Suceava, azi la Depozitul Centralizat de Carte Veche, Suceava, nr. inv. 4688.

Însemnare la f. 3v-5: „*Pomelnicul ctitorilor ce-au închinat această Evanghelie la mănăstire: Vasile, Maria i ced ih [copiii – n. n.]: Ștefan, Iuliana, Apostol. Această sfântă Evanghelie o am închinat noi lui Dumnezeu și sfintii mănăstiri Voroneț, unde să prăznuiește hramul Sfântului Mucenic Gheorghe pentru pomenirea noastră ... Ce împreună cu această Evanghelie au dat și Apostol ... "*

Bibliografie

Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508-1830,* vol. II, București, 1910, nr. 224. Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava (1643-1830). Catalog***,** Ed. II-a, Suceava, 2005, nr. 114, p. 72-73. *Însemnări*, Vol. I, p. 509. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 259-260.

16. Apostol. București, 1743, exemplar incomplet, 173 f., lipsește f. 174-178 (30,5 x 19,5 cm). Legătură în lemn și piele cu două fixatoare metalice. Se păstra la mănăstirea Dragomirna, nr. inv. 864, Cota C. R.V., V-16. Astăzi retrocedat Mănăstirii Voroneț.

Însemnare pe primele trei foi atașate în fața foii de titlu, transcrisă cu caractere chirilice, în limba română: „*Această istorie ce s-au aflat în scrisorile sfintei Mitropolii. Scrisă de preosfinția sa Gheorghie, Mitropolit Molduveii.*

Înștiințare facem pentru obiceaiul Molduvii că întâmplându-se aice domn răpăusatul Alexandru voievod[476] *și mitropolit sființa sa chir Iosif care au fost și la soborul al optulea și cu părintele ieromonah Grigorie Țamblac, care s-au săvârșit la Moscu mare bogoslov, mai nainte acelui sobor. Întâmplându-să la Țarigrad împărat creștinul Manoil Paleolog, iară fiul lui Manoil, Andronic Paliolog, fiind la Beciu ginere chesariului de Beciu, iară la vremea bătrânețelor lui Manoil Paliolog împărat au trimis la fiul său la [A]dronic Paliolog la Beciu să marg[ă] la Țarigrad ca să fie împărat în locul lui Manoil Paliolog părintelui său. Și viind să margă la Țarigrad, au venit pe la Țara Moldovii și au eșit înainte întru întâmpinare fericitul [Alexandru] voevod cu tot sinatul dimpreună cu sfinția sa chir Iosif mitropolitul și cu tot clirosul bisericesc – precum sa cade la un împărat creștinescu și l-au petrecut până la Chilia la Dunăre*[477]*. Iară împăratul Andronic Paliolog văzând țară ca acesta și norod creștinescu și pravoslavnic ca acesta și arhiereu și cliros învățat și împodobit cu toate obiceiaurile bisericii Țarigradului la vremea creștinătății, s-au pre minunat și au dat laudă și au zis ca țară ca aceasta cu de toate darurile și roadele pământului, obiciaiuri și înțălepciune și iubirea de străini aiurea n-au văzut nici auzit să fie. Și întrebat pre fericitul Alexandru voevod: la ce împărăție sau crăie iaste închinată, măria sa au răspuns cum că-și stăpânește țara cu sabia despre toți megieșii și despre toți nepriatenii, și întrebând și pre sfinția sa chir Iosif mitropolitul la care patriarșie iaste închinat, sfinția sa au răspuns precum ca iaste închinat la Ohrid, și făgăduindu-i luminatul împărat cum că dacă va merge la Țarigrad va să facă Molduva precum iaste Ohridul și Pichiul și Chiprul sa fie nesupusă și neplecată nici uneia eparhii. Și mergând la Țarigrad, au luat împărăție. Și Manoil împărat Paliolog, tatăl lui Andronic, s-au călugărit. Și strângând sobor 24 patriarși și cu toți mitropoliții au rădicat Mitropolia Moldovii de supt ascultarea Ohridului, cu săbor și au așăzat să fie Mitropolia Moldovii ca un patriarch, precum iaste Ohridul, Pichiul, Chiprul așa și Moldova. Și cele săbornicești cărți trimisă de la Țarigrad la Alexandru voevod și la Iosif mitropolitul au fost la Mănăstirea Neamțul, care eu smeritul Gheorghie, cu mila lui Dumnezeu mitropolitul Moldovii, mărturisescu cu giurământ că le-am văzut cu ochii mei și au fost la Neamț la mănăstire până ce s-au stricat și s-au răsipit țara la domnia măriei sale Dumitrașc*

[476] Alexandru cel Bun, domn al Țării Moldovei (1400-1432).

[477] Un asemenea eveniment în domnia lui Alexandru cel Bun nu se adeverește. Vezi mai detaliat: Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-le***a**, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare.* Culegere de studii îngrijită de M. Berza, București, 1964, p. 97-179. Același studiu reprodus în Alexandru Elian, *Bizanțul, biserica și cultura românească*, Iași, 2003, p. 15-94.

voevod[478]*. Și cu aceste săbornicești cărți pe pergament scrisă cu pecete pajoră împărătească în argint întipositǎ și cu iscăliturile patriarșilor și a câțiva arhierei și dimpreună cu acest de mai sus pomenit, au trimis Andronic Paleolog împărat fericitului Alexandru voevod coroană împărătească și alurghid, care acest port s-au ținut la toți domnii până la domnia lui Alexandru voevod Lăpușneanul, și au trimis tij Andronic Paleolog împăratul dar părintelui chir Iosif mitropolitul o sfântă icoană făcătoare de minuni cu două fețe, de o parte Maica Preacurata, de altă parte Sfântul Gheorghie, care până astăzi se află la Mănăstirea Neamț care să închină. Și dimpreună au trimis și mitră și sacoș că mai nainte vreme mitropoliții Moldovii slujia sfânta liturghie cu felon, iară maicii lui Andronic Paleolog împărat îi era numele Ana împărăteasa lui Manoil. Și măria sa încă au trimis dar doamnei Anei, doamna fericitului Alexandru voevod, o sfântă icoană – Sfânta Ana – maica maicii preacurate iarăși făcătoare de minuni ferecată și împodobită pe cheltuiala împărătească. Iar măria sa doamna Ana au trimis dar sfintei Mănăstiri Bistriții, fiind aceasta sfântă mănăstire făcută de fericitul Alexandru voevod și de doamna măriei sale Ana, iar această sfântă icoană Ana vreme de neploare scoțându-să cu litie afară din mănăstire și făcându-să o sfeștanie, până a se întoarce la mănăstire numai ce plouă, de nu preste tot, iară câtu-i hotarul mănăstirii numaidecât plouă. Și istoria s-au adeverit din săborniceștile cărți de la Țarigrad, trimisă aice la Moldova ce au fost la Mănăstirea Neamțului.*

Și în zilele răposatului Ștefan voevod Gheorghie s-au întâmplat de au mers la mănăstire la Neamț și Nicolaie gramaticul[479]*, fratele lui Postolache Milescul, căruia i-au tăiat Ștefan voevod, sin Vasile voevod nasul, care au tălmăcit și Biblia din limba elinească pe limba rumânească când au fost capichehaie măriei sale lui Grigorie voevod din Țara Muntenească, la Țarigrad, care pre acel izvod o au luat în tipografie, creștinul Șerban voevod Cantacozin, domnul muntenescu. Și acel Nicolai gramaticul au cetit acele hrisoave împărătești și patrierșești și scriind și pentru sfânta icoană de la Neamț, precum că scoțându-să afară din mănăstire cu litanii, și făcându-să o sfeștanie au început a să închina, și de atunce s-au vădit închinăciunea ei. Așișderea și pentru sfânta Anna după cum scrie mai sus. Iar mitropolie Molduvii nu iaste plecată nici unui patriarch, precum arată și în sfânta pravilă cea mare la lista 402, 403. Iar de zic muntenii că nu știu de unde au luat moldovenii această putere, de nu să pleacă nici Ohridului nici Țarigradului, dară noi știm. Și această istorie o am scris eu cu condeiul meu smeritul Gheorghie mitropolitul, în anii de la Adam 7231 (1723), fevr. 17, iară de la bătrânul Alexandru voevod au fost 295, iară de la Ștefan voevod Gheorghie au fost veleat 7163 (1655), când au fost Nicolai Gramaticul la Neamț. Și ceastă istorie au găsit-o logofătul Grigoraș în scrisorile mitropoliei și au scris-o după aceea și eu mărturisescu că am scris cum au fost acolo într-acea veche scrisoare ce au fost mărturisit Gheorghie mitropolitul că au văzut acele hrisoave împărătești cu ochii preosfinției sale la mănăstire la Neamțu și s-au scris de pre ace veche prubă, în zilele măriei sale Constandin Dumitru Moruz voevod la vleat 7286 (1778) ghenar 26"*.

Imediat în continuarea textului, însă cu o altă grafie cu caractere chirilice, în limba română: „*Să să știe că această istorie o am scris-o eu ieromonah Ifrim ardelean, fiind cu șederea în sfânta Mănăstire Voronețul, cu blagoslovenia sfinției sale părintelui chir Macarie, egumen sfintei Mănăstiri Voronețului la vleat 7289 (1781) meseța mai 17*. "

f. 1[v] cu caractere chirilice, în limba română „*Pomelnicul ctitorilor ce au închinat mănăstirii acest Apostol: Vasile, Marie i cead ih. Ștefan, Iliana, Apostol, monahie Evdochie, Gavril, Echin, Nazarie, Ion, Toader i vseh rod*."

f. 2-6 cu caractere chirilice, în limba română: „*Acest sfânt Apostol l-am închinat, cu mila lui Dumnezeu, sfintel Mănăstiri Voronețul unde este hramul Sfântului Mucenic Gheorghie, pentru pomenirea noastră a unor păcătoși și ne rugăm sfinților părinți egumen și a tot săborul ce vor fi după vreme sa la această mănăstire să ne primiți ca pre niște mai mici și nevrednici ctirori și făcând creștineasca datorie să ne scrieți la sfântul pomelnic – Vasile și Marie i cead ih și să ne pomeniți cu sfintele taine a sfântului jertvelnic ca prin rugile sfinților voastre ș-a Sfântului Mucenic Gheorghe ș-a pre cuviosului părinte Daniil să milostiviți pre Dumnezeu să ne erte păcatele noastre acei ce sântem mai păcătoși*

[478] Dimitrie Cantemir, domn al Țării Moldovei (1710-1711).
[479] Nicolae Milescu Spătarul.

decât toți oamenii ce au venit și Dumnezeu să vă erte și pre voi și să vă spăsască și împreună ca acest Apostol au dat și o Evanghelie[480]*. Iar cine le-ar fura sau le-ar muta de la această mănăstire, părăși să-i fie la strajnicul giudeț a lui Dumnezeu Sfântul Mucenic Gheorghie și cuviosul părinte Daniil. Leat 7264 (1756) ghenarie 13*."

f. 7-15 cu caractere chirilice, în limba română: „*Acest Sfânt Apostol, eu smeritul între ieromonași, multul păcătos a lui Dumnezău ...*[1] *egumen Voronețului, cu cerire de milostivie, am câștigat de la dumnealui Vas(i)*[2]*lea ...*[1] *biv vel pitar, și s-au închinat acestei sfintea mănăstire Voronețului, unde este hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghie și Precuviosul Părintele nostru Daniil cel Nou, ce este cu totul sf(in)tea moștii de să odihnește într-această sfântă mănăstire și pentru credință, am iscălit. Leat 1756 ghen(arie)*[481] *13.*"

f. 16-34: „*Acest Sfânt Apostol, eu smeritul între ieromonași și multulpăcătos lui Dumnezeu ...*[1] *cu cerire de milostivie de la ...*[1]*, biv vel pitar și s-au închinat aceștii sf(in)tea m(ă)năstiri Voronețului, unde esti hramu Sf(î)ntul Mari Mucenic Gheorghie și Precursorul părintelui nostru Daniil cel Nou ce esti ...* [1] *moaști de să odihnești într-acest sf(î)*[2]*ntă m(ă)*[2]*n(ă)*[2]*stiri. Și pentru credința am iscălit, let 7264* (1756) *ghen(arie)*[2] *13, Ghedeon, eg(umenul)*[2] *Voronețului, iar pentru luna ...*[3] *a lui ghenar. În 5 zăle a lui fev(ruarie)*[2]*, în locul mieu s-au pus egumen Macare, ucenicul meu, care este de postri[g] dentr-această mănăstire Voronețul. La velet să știe când Macare au intrat cu egumenie în mănăstire Voronețul 7264* (1756) *fev(ruarie)*[2] *11 dni, într-o sfântă duminică și l-au așezat în scaonul egumeniii Calistul vichelul sfintei Mitropolii Sucevii, fiind poronca sfinției sale părintelui mitropolit chirie chir Iacov; și domnul Țării Moldovei, Matei Ghica voievod.*

Și într-acest fev(ruarie)[1] *15 zile, gioi, la 4 ceasuri de zi, s-au mazilit Matei Ghica voievod, 7264* (1756) *fev(ruarie)*[2] *15, gioi.*

Ș-au venit domn Țării Moldovei Constantin Mihai Racoviță voievod, când au căzut omătul mare de cinci palme, în luna lui mart 1.

Evdochie, leat 7264 (1756) *mart 1, vineri*".

---

1. Așa e în textul editat.
2. Parantezele lui Cârlan.

Bibliografie

Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508-1830,* vol. II, București, 1910, nr. 229. Nicolae Cârlan, *O versiune a relației mitropolitului Gheorghe*, în *Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Național. Cercetare și Valorificare*, II, București, 1983, p. 175-182. Nicolae Cârlan, *Carte românească veche din colecțiile bibliofile de la Mănăstirea Dragomirna*, în *Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei*, XXVI-XXVII-XXVIII (1999-2000-2001), Suceava, 2001, p. 563-566. Nicolae Cârlan**,** *Studii și materiale de istoria culturii române vechi,* Suceava, Ed. Lidana, 2006, p. 28-29. *Însemnări,* vol. II, p. 56, 57. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 260-261.

17. Antologhion, Iași, 1755. Exemplar incomplet. Prezintă: f. 388-497; [1]-[9], 1-40. Lipsește: f. [1]-[3], 1-387; 41-46. Legătura: lipsește.

Se păstrează la Depozitul centralizat de carte veche, Suceava, nr. inv. 1032, provine de la parohia „Adormirea Maicii Domnului" din Fântânele, jud. Suceava.

Însemnare la f. 388-392: „...[1] *este a sfintei mănăstiri Voroneț. La velet 7265* (1757) *iuni 23*".

Bibliografie

Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, Bibliografia românească veche. 1508-1830*,* vol. II, București, 1910, nr. Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava*. Catalog. Ed. a II-a, Suceava, 2005, p. 105. *Însemnări***,** Vol. II, p.71. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 261-262.

---

1 Neclar.

---

480 „Evanghelia", editată la București, 1742, vezi nr. 13.

481 Parantezele lui N. Cârlan.

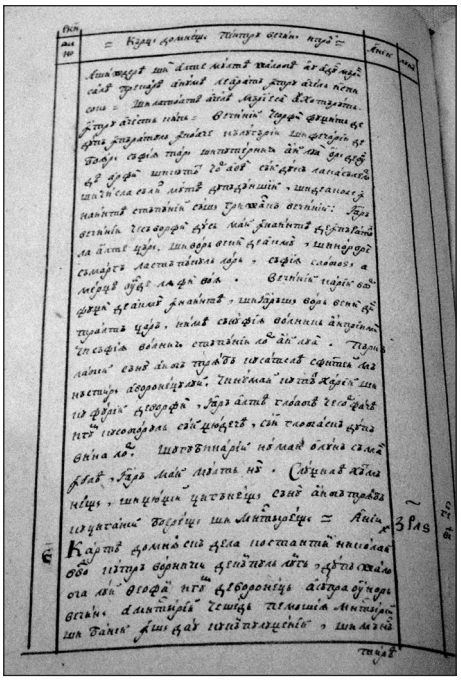

Filă din Condica Mănăstirii Voroneț, 1775

18. Condica Sfintei mănăstârii Voronețul. De toate odoarăle, veșmintele, cărțile, moșiile, munții, satele, țiganii, viile de toate câte are numita mănăstire și le stăpânește. Așijdere, și pentru moșiile acieși mănăstâri pre carea acmu nu le stăpânește. Această condică s-au făcut cu blagoslovenie preosfinții sale chiriu chir Gavriil, mitropolit Moldovii, după trup frate mării sale, lui Ioan Theodor, voevoda, ce-au fost domn țărâi Moldovii. Și prin silința, osârdie și cheltuiala a pre cuvioșii sale chir Macarii, igumenul sfintei mănăstâre Voronețul, prin osteneala mult păcătosului și nevrednicului arhimandrit Vartolomei Mazereanu, în anii de la Hristos, mântuitoriul nostru, 1775 aprilie 23. Manuscris românesc complet, 109 f. (218 p.), (35,6 x 22,2 cm), în 2^0. Include la p. 183-216 și „**Domnia lui Ștefan, Voevod cel viteaz, ctitorul sfintei mănăstâri Voronețului și a altor multe sfinte mănăstâri și beserici. S-au scris din leatopisețul Moldovii. Scosu-s-au această domnie a lui Ștefan voevoda din Leatopisețul Țării Moldovii și s-au și scris prin silința sfinții sale chir Macarie, igumen sfintei mănăstâre Voronețul, și prin osteneala smeritului și mult păcătosului arhimandrit Vartolomei Madzereanul, în anii 1775, august 15.**" Legătura artistică din lemn și piele; două încuietori din piele și metal. Cotorul pe trei nervuri profilate. Cerneală neagră. Fără ornamente. Azi se păstrează la Biblioteca mănăstirii Putna, inv. 8/1859 (nr. vechi: 502), provine din Fondul de carte veche de la mănăstirea Teodoreni.

Însemnări: p. 2, cerneală neagră: „*Condica aceasta s-a tipărit de subsemnatul, în anul 1900, S. Fl. Marian*".

P. 121-125, text bilingv, în limbile română și germană, cerneală neagră: „*Ovierte* **<?>** *de memorie ale principescilor morminte, carele se află în biserică monastirei*".

P. 216, jos cu cerneală neagră: „*Am rădicat perelipsis, la 1830. Alexandru Popovici*".

Bibliografie

Vartolomei Mazerean, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ediție de S.F.Marian, Suceava, 1900, 115 p. Vartolomei Mazerean, *Domnia lui Ștefan cel Mare și cea a lui Ștefan Tomșa*, Ed. de S.F.Marian, Suceava, 1904, p. 1-36. Dimitrie Dan, *Arhimandritul Vartolomei Măzereanu,* București, 1911, p. 44-46. Olimpia Mitric, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei,* București, 1998, p. 201-202. Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol. II, Iași, 2007, p. 290-291. *Însemnări,* Vol. II, p. 240. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*,în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 255-257.

19. **Pomelnicul cel vechi al mănăstirii Voroneț**. Manuscris slavon, 1488-1775. Azi pierdut.

Bibliografie

Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în *AP.* Centrul de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare", Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 94-95. Vezi în volumul de față *Partea II, Pomelnicul Mănăstiri Voroneț*, *Studiul introductiv*.

20. Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Manuscris tradus în 1775 de pe originalul slavon de arhimandritul Vartolomei Mazereanu și continuat până în 1828, în total 157 p. numerotate cu litere chirilice + 3 p. nenumerotate, alcătuit din 10 caiete a câte 8 foi, hârtie în 2^0, (34 x 21 cm), copertă inițială în scândură, acoperită cu piele, imprimată cu figuri florale. Pielea în partea interioară a coperții de culoare bordo. Urme a 2 catarame, dintre care s-a păstrat doar o închizătoare (cea de sus). Manuscrisul românesc semiuncial, pe alocuri cu trecere în scris liber, cu caractere chirilice. Câmpul fiecărei pagini este delimitat de copist printr-un patrulater dreptunghiular și împărțit în două sau trei coloane.

Ornamente cu figuri simple geometrice, în cerneală neagră. Codicele e în stare bună, puțin contaminat de carii. Azi, la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău. Mss. 28756.

Cuprinde: Pomelnicul cel vechi, scris în anul 1488, Predislovie și Cuvânt de învățătură a egumenului Macarie, Slujba parastaselor, Pomelnicul cel mare „de la jertvenic, pentru pomenirea fericiților ctitori și a tuturor pravoslavnicilor creștini", și Pomelnicul nou, „pentru ctitorii cei noi"și Pomenirea a tuturor domnilor Moldovii din Letopisețul Moldovii.

Bibliografie

Л. А. Гуцул, Р. Я. Клейман, *К вопросу о составе фондов старейших монастырских и светских библиотек Молдовы (на материалах Центральной Научной Библиотеки Академии Наук Молдавской ССР)***,** в кн.: *Из истории библиотечного дела и библиографии*. Сб. научн. трудов, 1, Москва, 1978, с. 41-44. Л. А. Гуцул, К.Я. Слуту, *Молдавские рукописи в фондах Центральной научной библиотеки АН Молдавской ССР*, в кн.: *Формирование книжных фондов*, Сб. научн. трудов, Москва, 1982, с. 80-83. Valentina Pelin, *Relatări despre Ștefan cel Mare în Pomelnicul de la Voroneț,* în *Revista de Istorie a Moldovei*, Chișinău, 2004, nr. 3, p.27-30, și în vol. *Ștefan cel Mare – personalitate marcantă în istoria Europei (500 de ani de la trecerea în eternitate),* Chișinău, 2005, p. 79-81. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text*, în *AP.* Centrul de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare", Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 91-247. Vezi în volumul de față *Partea II, Pomelnicul mănăstiri Voroneț, Studiul introductiv*, „Text" și „Facsimil".

21. Apostol, ? (ante 1770). Menționat în Condica Mănăstirii Voroneț (1775) la p. 4. Tipăritură dăruită de arhimandritul Vartolomei Mazereanu „*Apostol nou tipărit moschicesc*", probabil, adus de el în urma călătoriei sale din Rusia.

22. Penticostar, **?** (ante 1775). Menționat în Pomelnicul cel nou al mănăstirii Voroneț (1775) la p. 3[73] „... *Vasile, Parasca, Marie, Ana și au legat și Penticostariu bisericesc*".

23. Octoih, Râmnic, 1776.

Însemnare f. 382 [v]: „*Gheorghie Popovici* (... neclar) . *Voroneț, la 7 iulie 1800*".

Se păstrează la Muzeul Tehnicii populare bucovinene din or. Rădăuți, jud. Suceava.

Bibliografie

Olimpia Mitric, Cartea românească veche în jud. Suceava. Ed. a II-a, Suceava, 2005, p. 149; *Însemnări,* Vol. III, p. 60.

24. Molitve. Manuscris, 1777. Se păstrează la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, Mss. I-55. Însemnare la f. 8: „*Această sfântă carte este a preotului Ioan Carlovsiescu[1], paroh ot Voroneț, și născut din Drăgoiești.*"

Bibliografie

Însemnări, Vol. II, p. 277.

[1] Fost paroh la bisericii Voroneț pe la 1812 (*Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, însemnare pe 1 copertă a Pomelnicului și la p. 2[72]).

25. Octoih. Manuscris slavon incomplet, sec. XVIII.

Însemnare la f. 48[v]: „*Silvestru ot Voroneț*".

Manuscris din biblioteca episcopului Melchisedec. Se păstrează la Biblioteca Academiei Române, București, Mss. sl., nr. 45.

Bibliografie

P.P Panaitescu., *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. I, București, 1959, p. 65, nr. 45. *Însemnări,* Vol. III, p. 74.

26. O versiune a relației mitropolitului Gheorghe. 1781 mai 13, transcrisă de Ifrim Ardelean, 3 f. Astăzi, foile se găsesc lipite în fața foii de titlu a unui Apostol tipărit la București în anul 1743. Se păstra la Mănăstirea Dragomirna, nr. inv. 865. Astăzi retrocedat Mănăstirii Voroneț.

Nota: Integral reprodus mai sus, la nr. 16.

Bibiliografie

N. Cârlan, *O versiune a relației mitropolitului Gheorghe***,** în *Valori bibliofile în Patrimoniul Culturii Naționale. Cercetări și valorificări*, vol. II, 1983, p. 175-182. O. Mitric, *Cartea românească manuscrisă în Nordul Moldovei,* București, 1998, p. 95.

27. Miscelaneu. Manuscris, 1790 august 17 (f. 3^{v}). Manuscris complet, 2 f. gardă, 127 f. ,17 f. albe, numerație veche, cu chirilice și cifre albe, greșeli în numerotare, în 4 (24,7x18,7 cm). Hârtie cu filigran. Scris format, îngrijit, cu 21 rânduri pe pagină cu chenar. Se remarcă prezența reclamei și a colontitlului (între semne tipografice). Cerneală neagră și roșie (pentru titluri,frontispicii, inițiale). Ilustrația (f. [1]: "Ioan Damaschin" realizată în fum de către Ironim Stolear, în anul 1780), frontispiciile (din elemente simple geometrice și vegetale, în negru și roșu) ce marchează fiecare titlu, cîteva inițiale ornate în cadru, în fum negru (una semnată Ieronim) sau în peniță, sunt realizate stângaci, fără gust artistic. Legătura artistică din lemn și piele roșiatică este veche. Două încuietori din piele și metal. Cotorul pe cinci nervuri **profilate.** Manuscris copiat în mănăstirea Voroneț *„pentru învățătura diecilor*" de Ionichie dascăl homoran.

Se păstrează în Fondul documentar al Muzeului Național al Bucovinei din Suceava, mss., nr. inv. 809.

Cuprins:

F.1 ilustrație „Ioan Damaschin", 18x14 cm., realizată în fum, având, dedesubt, inscripția *„Această tablă s-au făcut de Ironim Stolear, v <leat> 7288* (1780)".

F.1^{v} albă.

F. 1-62: **Opt glasuri / ce să chiamă Osmoglasnic, Cu podobiile lor/ pentru învățătura diecior/.**

F. 62^{v}– 68^{v}: Svitealnile învieri/ cu bogorodicinile lor și cu stihuri/le cevanghehilor (sic) la 8 glasuri/.

F. 69-93: Catavasiile <la mari sărbători>.

F. 93^{v}-97^{v}: Rânduila utrenii.

F.98-103^{v}: Rânduiala sfintei și dumnezeieștii liturghii.

F. 103^{v}-105^{v}: Irmoasă veselitoare/ la masa celui ce te ospătează.

F. 105^{v}-118: Polieleu/ care să cîntă la praznice împărătești/ și la sfinți mari/.

F. 118-120^{v}: Rînduiala utrinii grecești.

F. 121-123^{v}: Rînduiala/ sfintei dimnezeieștii liturghii.

F. 124-125^{v}: Axioanile paraznicilor/ preste tot anul.

F. 125^{v}-126^{v}: Irmoasăle veselitoare/ ce să cîntă la masă și la alte/ veselii.

F. 127-[2]: Pashalia.

F.[2]^{v}-[3]: Scara acestii cărți.

Însemnări: f. 3^{v}, mâna copistului: *„Acest Osmoglasnic iaste a meu, Ivan*" cu altă mână, scrie mai tîrzie *„Zaliuc, cupeț*", revine mîna copistului *„cumpărat cu drept banii mei, deci cine s-ar ispiti să-l fure sau să-l mistuiască, să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu și de preacurata lui maică și de toți sfinții, amin*." Mai jos: *„Și s-au scris cu păcătoasă mîna me, a lui Ionichie, dascăl homoran, la mănăstirea Voronețului, ani 1790, avgust 17. Iar dumilor voastre cetitori mă rog de iertare și de veți afla greșeală îndreptați cu duhul blîndeților. A dumilor voastre, smerit și plecat, Ionichie, mohah*".

Bibliografie

Olimpia Mitric, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p. 312-313. Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol.II, Iași, 2007, p.78-79. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 257-258.

28. Isopia Voroneţeană. Manuscris, copiat în 1801, august 23 (f. 104v). Codice complet, hârtie cu filigran 104 f., există o numerotare nouă a paginilor cu creionul, in 4°, (20,2 x 12,5 cm). Legătura din carton, piele la cotor. Hârtia cu filigran. Scris curat, cu multe slove ornate, 24-25 rânduri pe pagină în chenar, cu reclamă și colontitlu. Cerneală neagră și roșie. Ornamentație modestă: frontispicii din motive vegetale (f. 1, 56v., 57), o miniatură „dintr-o Sindipă" (f. 56v.), desene în peniță, în negru și roșu.

Manuscris scris în Mănăstirea Voroneț. Copierea s-a făcut după un original mai vechi, din altă zonă dialectală, probabil după un arhetip comun căreia îi aparține și ediția de la 1795 din Sibiu. Prof. Leca Morariu îl moștenește de la tatăl său, Constantin Morariu, pr. în Pătrăuții Sucevei.

Actualmente se păstrează la Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, Fondul documentar „Leca Morariu", inv. 137. 130, cota 859.09/F482, anterior fiind atestată în Fondul de carte veche de pe lângă Mănăstirea Todereni, jud. Suceava.

Cuprins: F. 1.56v. „Isopia Voroneţeană". Pildele lui Isop/ preînțeleptul. Pil/da 1-a/.

F. 56v: ilustrație realizată stângaci, în peniță, cu negru și roșu, reprezentând o femeie încoronată dând să bea dintr-un pahar unui bărbat: alături, un animal preistoric, în gura căruia este plasat textul: așa iaste. Textul ce însoțește ilustarția: „Nu te mai ținea așa înțelept că tot te voi înșela eu odată, măcar cum ti-ai ține de iscusit în fire, eu tot te voi amăgi pre tine".

F. 57-104: Viața mi/nunatului (sic) Isop preînțeleptul.

Însemnări: Coperta 1,Coperta 2, jos: „ex libris eticheta". „*Biblioteca Leca Morariu*", apoi cu mâna lui Leca Morariu: „*Ironim Stolear ot monastirea Voroneț. Isopia Voroneţiană. Voroneț, 1801"*. În partea de sus, *nr. 8F59/F7 7.S*, cerneală neagră.

Coperta 2: „*Constantin, Andrieviciu"*, alfabet de tranziție, cerneală neagră: „*Leca Morariu ot Moldova",* încercare de a imita scrisul copistului, cerneală neagră și roșie.

f. 104. jos, mâna copistului: „*Această Isopie om scris-o eu, Ironim Stolear, ot Monastirea Voroneț"*, cerneală neagră.

f. 104v. măna copistului: *Această Isopie s-au gătit de scris, întru această lună a lui avgust, 23 de zile, la vlaeat 1801*, cerneală neagră și roșie. Mai jos: *Sfînta Monastire al (sic) Voronețului, lângă târgul Humorului. Dumnezău să-l odihnească pre cel ce o au scris 1861* /s.s./ indescifrabil, cerneală neagră

Passim: ștampila de posesie, „*Biblioteca regională Suceava, fondul „Leca Morariu", Donația Octavia Lupu-Morariu*".

Bibliografie

Leca Morariu, *Un nou manuscris vechi: Isopia voroneţeană*, în *Calendarul Glasul Bucovinei*, 1922, 3, p. 41-47. Idem, *Pentru Isopia Voroneţeană*, în *Bibliotecile noastre*, II, 1925, nr. 6, p. 9-12; Olimpia Mitric, *Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p. 313-315. Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog,* vol. II, Iași, 2007, p.166-167. *Însemnări* **,** Vol. III, p. 122. Olimpia Mitric, *Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare*, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai-14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 258-259.

29. Triod piste Postul cel Mare, Menționat în Pomelnicul cel nou al Mănăstirii Voroneț (început în 1775) la p.108: „*Pomelnicul lui Ivan Cojocariul din satul Frasin și a soțului său Ana, care au tocmit o carte ce se chiamă Triod piste Postul cel Mare ...Anul 1828 noemvrii în 24 zile*".

9. Pecetea mănăstirii

S-a constatat de mai multă vreme că pe documentele emise de cancelaria domnească a Țării Moldovei pentru mai mare siguranță se aplica un sigiliu mare sau mic domnesc și mai multe peceți boierești. Pecetea autentifica originalitatea acestor acte și le ocrotea de falsificare. Cu timpul au început să emită diverse documente de proprietate, de vânzare-cumpărare, de schimb de moșii și structurile ecleziastice Mitropolia, episcopiile și mănăstirile din Moldova. Treptat s-a conștientizat faptul că multe din aceste documente, zapise erau supuse deseori falsificării. Pentru a nu admite asemenea situații neplăcute, toate aceste instituții, structuri, inclusiv mănăstirile, fie că au urmat pilda domnilor, fie că li s-a impus, și-au confecționat și au început să aplice pe documentele lor particulare pecețile (sigiliile) lor proprii.

Se știe că deja pe la 1407 Mitropolia Moldovei avea pecetea sa. De asemenea, din sec. al XV-lea au început să aibă pecețile lor episcopiile și unele mănăstiri. De regulă, sigiliile instituțiilor ecleziastice, inclusiv cele mănăstirești, sunt iconografice, conținând imaginea icoanei hramului bisericii celei mai importante din complexul monastic. Cea mai timpurie atestare a unor peceți mănăstirești datează din 1464, când reprezentanții Bistriței, Neamțului, Moldoviței și Probotei atârnă sigiliile lor alături de pecetea mică domnească. Alte sigilii mănăstirești sunt identificate la mănăstirile Moldovița[482], Humor, Slatina ș.a. încă din sec. al XVI-lea[483].

Pecetea Mănăstirii Voroneț la 1653

Din materialul documentar din epocă am constatat că Mănăstirea Voroneț, de asemenea, s-a pricopsit cu o pecete pe la 1632 sau poate ceva mai înainte de această dată. Astfel, pe o mărturie de vânzare-cumpărare a satului Milcinești din 8 aprilie 1632, păstrată în original[484], încheiată între Mănăstirea Voroneț, reprezentată de „*Partenie egumenul, Theodoru proegumen, Tarasie proegumen și Nicolae proegumen*”, pe de o parte și „*Mihail vistiernic și vornicul Ionașco Jora*”, pe de altă parte, pentru a-i da actului mai multă veridicitate este aplicată o pecete[485], care pare a fi a locașului sfânt implicat în această tranzacție. Considerăm că ar fi vorba de sigiliul Mănăstirii Voroneț, deoarece de față erau patru dintre cei mai importanți monahi. Presupunerile se adeveresc și prin identificarea amprentei sigiliului pe actul la care ne referim mai jos. În scurtă vreme, părțile se întâlnesc din nou la 14 mai 1632, când se întocmește un nou zapis, în care se fac precizări importante în privința aceleiași vânzări de sat și arătându-se în final precum că „*am pus pecetia svintei mănăstiri*”, editorii precizând că este vorba de pecetea Voronețului[486]. Astfel, aceste din urmă acte demonstrează că în acea perioadă mănăstirea poseda un sigiliu, ba mai mult, acestea par a fi primele atestări ale ștampilei mănăstirii. În următorii ani constatăm aplicarea sigiliului mănăstirii și pe alte documente. De exemplu, „*pecetea svintei mănăstiri*” Voroneț o aflăm aplicată pe un zapis de schimb de moșii din 28 aprilie 1633 între soborul de călugări de la Voroneț și vornicul Ionașco Jora[487].

Deși aceste trei documente s-au păstrat în original, din păcate, nu am avut posibilitate să le cercetăm *de visu* și de aceea nu putem spune cum arăta pecetea Mănăstirii Voroneț în acea perioadă. În schimb, editorii altor volume de acte din veacul al XVII-lea ne oferă informații mai ample despre aceea cum arăta pecetea mănăstirii. Astfel, publicând zapisul de danie din 15 aprilie 1637 al

---

482 Ștampila Mănăstirii Moldovița din sec. XVI este expusă astăzi în Muzeul aceleași mănăstiri.

483 P. Zahariuc, *Note de sigilografie ecleziastică moldovenească*, în *Herb. Revistă română de heraldică*, Iași, An. I (VI), 1999, nr. 1-2, p. 171-182.

484 Biblioteca Centrală de Stat, București, Secția manuscrise, I/39.

485 **DRH A**. **Moldova**, vol. XXI, nr. 16, p. 15. Pentru comparație, de exemplu, cea mai veche aplicare a sigiliului mănăstirii Căpriana datează din 26 mai 1667. (A. Eșanu, ș. a., *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). Studiu istoric, cărți, inscripții și alte materiale*. Coord. Andrei Eșanu, Chișinău, 2003, 136-138).

486 **DRH A**, vol. XXI , nr.73. p. 79.

487 **DRH A**, vol. XXI , nr. 326, p. 418-419.

lui Calistru, fost episcop de Huși, prin care dăruia mănăstirii Neamț a lui „*dreaptă ocină și moșie, o vie, 2 falce de vie, ce iaste la Hârlău, ... 2 fălci de vie cu casă, cu loc de prisacă, cu pomăt*", acțiune la care asista ca martor și Hirotei Șoldan, egumenul Mănăstirii Voroneț, care a „*pus pecetea ș-au iscălit ca să să știe*". Din legenda descifrată de editori aflăm că acest sigiliu, cu diametrul de 3 cm, era aplicat în fum, având în câmp imaginea Sf. Gheorghe, iar în exergă legenda: „† Сїѧ печат єст С(вѧ)т(ѣи) монастирь Воронєцы" († *Această este pecetea Sfintei mănăstirii Voroneț*).[488] Un alt caz de aplicare a sigiliului Voronețului îl constatăm în zapisul din 9 septembrie 1640, prin care mănăstirea vinde lui Lupul Stroiescul satul Șubraneț, se arată în finalul documentului că „*se va pune pecetea mănăstirească*".[489] Deoarece documentul în cauză a ajuns până la noi în traducere germană, nu putem ști cum arăta pe atunci sigiliul.

Sporadic, se întâlnesc și alte informații privind existența unui sigiliu la Mănăstirea Voroneț. Un caz concret este adus într-un studiu semnat de istoricul ieșean Petronel Zahariuc. În special, cercetătorul semnalează aplicarea acestui sigiliu pe un document din 15 iunie 1653, pe lângă inscripția „† Сїѧ печат Ꙋ монастырь Воронєцы" († *Această pecete de la mănăstirea Voroneț*) sigiliul mai cuprinde chipul „Sfântului Gheorghe încoronat, șezând pe tron, cu crucea în mâna stângă și cu un arc în mâna dreaptă (se observă și slovele: „Г" și „Р")" [490], care ar putea însemna, după noi, abrevierea numelui Gheorghe. Același autor mai constată că pe sigiliul Mănăstirii Voroneț Sfântul Gheorghe este înfățișat așezat pe tron, la fel ca în icoana pictată în pronaosul bisericii cu același hram[491].

Comparând legenda sigiliului aplicat în 1637 cu cea din 1653, sesizăm anumite diferențe (în cea de a doua lipsesc cuvintele „єст С(вѧ)т(ѣи)"). Deci, periodic, mănăstirea își schimba pecetea, fie pentru a evita falsificările, fie că o pierdea. Din păcate, neavând la dispoziție actele mănăstirești emise după această din urmă dată, nu putem urmări evoluția ulterioară a sigiliului voronețean.

Un ultim acord care se cere aici e că odată cu redeschiderea în 1991 a Mănăstirii Voroneț a fost confecționat un nou sigiliu, valabil până în prezent.

488 **DRH A**, vol. XXIV, nr. 64, p. 64-65.
489 **DRH A**, vol. XXV, nr. 456, p. 449-450.
490 P. Zahariuc, *Note de sigilografie ecleziastică moldovenească*, în *Herb. Revistă română de heraldică*, Iași, An. I (VI), 1999, nr. 1-2, p. 180, fig. 52.
491 Ibidem, p. 174.

10. Necropola mănăstirii Voroneț

La fel ca și alte mănăstiri fondate în sec. XIV-XV, Voronețul are și o reprezentativă necropolă, care s-a păstrat doar parțial. Cele mai vechi înhumări la Mănăstirea Voroneț au fost făcute până la 1488. Efectuând săpături în incinta mănăstirii, arheologii au constatat prezența a șase morminte acoperite cu lespezi de piatră în vechea biserică de lemn, morminte care au fost secționate de mormintele din biserica lui Ștefan cel Mare[492]. Precum se admite, pe bună dreptate, aceste morminte trebuiau să fi fost ale primelor ctitori și că aceștia ar fi din neamul boierilor Bârlă din Hârlău și a urmașilor săi, între care și Stan Bârlici, care aveau anumite stăpâniri pe aceste meleaguri, se prea poate și satul Voroneț în apropierea căruia a fost fondată mănăstirea cu același nume.[493] Deocamdată nu se cunoaște unde a fost amplasat vechiul cimitir mănăstiresc. Dacă e să generalizăm după niște exemple din epocă, am putea considera că monahii din partea locului erau înhumați în apropiere de biserica principală a mănăstirii, cum au arătat săpăturile arheologice de la Mănăstirea Căpriana[494], sau în afara incintei mănăstirii.

Piatra de mormânt a lui Daniil Sihastrul

Piatra de mormânt a panului Florea

Piatra de mormânt a lui Barnovschi

În biserica zidită de Ștefan cel Mare la 1488, până în zilele noastre s-au păstrat câteva înhumări importante, printre care cea a lui **Daniil Sihastrul**, mormânt plasat în pronaos, în partea dreaptă, sub fereastră, cu o lespede de piatră (lungimea 1,33cm, lățime 43 cm, grosimea 14 cm), pusă, precum se admite, fie de Ștefan cel Mare în ultimii ani de domnie, fie de mitropolitul Grigorie Roșca în anii ’50-’60 ai sec. al XVI-lea, cu inscripția funerară în limba slavonă: „† **Съ єс[т] гр҃ѡбь ѡ[т] ца нашєго Давида скїмника Данила**” („† *Acesta este mormântul părintelui nostru David, Schimnicul Daniil*”). Motivul central pe lespedea de mormânt, care se repetă de trei ori, micșorându-se spre capătul inferior, este format din două semipalmete înscrise într-o inimă, al cărei vârf se termină cu o frunză lată. Între inimi câmpul este umplut cu frunze mari, pline de mișcare, cu toată simplitatea liniilor ce le conturează. Inscripția este așezată la capetele înguste ale lespezii. La capetele lungi, ornamentul este geometric, formând o singură împletitură din două fire. Conturul motivului central, abia zgâriat, spre deosebire de cel marginal, este adânc lucrat. Relieful este plat, dar liniile indică prin grosimea sau subțirimea lor o foarte meșteșugită caligrafie ornamentală. Această lespede, deși păstrează forma tradițională a palmetei, prezintă o evoluție spre o viziune ornamentală mai realistă. Lângă motivul tradițional păstrat se adaugă, organic integrată, o frunză foarte evocatoare a realității[495].

---

492 N. Pușcașu, *Realități arheologice cu valoare de repere documentare în cunoașterea evoluției arhitecturii ecleziastice din Moldova*. Comunicare la simpozionul “Ștefan cel Mare și Sfânt – 540 de ani de la urcarea pe tronul Țării Moldovei”, Suceava, 12 aprilie 1997, citat după M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, în **AG**, 1998, V(X), nr. 1-2, p. 175, nota 47; Nicolae Pușcașu (†),Voica Pușcașu, *Cercetările arheologice de la Voroneț (1964-1967).* Comunicare prezentată la Colocviile Putnei, VI, Mănăstirea Putna, 9-13 iulie, 2008.

493 M. M. Székely, *Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș*, p. 175-176.

494 Gheorghe Postică, Nicolae Constantinescu, *Căpriana. Repere istorico-arheologice*, Chișinău, 1996, p. 33-48. Andrei Eșanu ș.a. *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). Studiu istoric, documente, cărți inscripții și alte materiale*, Chișinău, 2003, p. 118-124.

495 *Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 274-275.

De asemenea, în pronaos, pe partea stângă, se află mormântul **panului Florea**, pe care este pusă o lespede de piatră (1,23 x 64/48 x 16 cm), cu inscripția în chenarul lateral în limba slavonă, azi în mare parte deteraorată: „† *Această groapă au înfrumusețat Turcea și Stoica tata lor pan Florea care s-a pristavit la veșnicele locașuri la anul 7013 (1505), luna ianuarie 18 zile*”[496].

În pronaos pe dreapta se află mormântul **jupanului Barnovschi**, cu lespedea de gresie (1,14 x 46 13 cm), împodobită cu motive florale, inscripția încadrată în chenarul lateral în limba slavonă: „† **Съи гробь / сътвори и оукраси кнѣгинѣ Сало/мıѧ сво[є]/мꙋ жꙋпанꙋ Барновскы ге[т]манꙋ в лѣ[т] ҂ЗО҃Є м[єсєц]а мар[т]а а҃ .**” („† *Această groapă a făcut-o și a înfrumusețat-o cneaghina Solomia jupânului său Barnovschi hatmanul în anul 7075 (1567) luna martie 1*”). În urma investigațiilor s-a stabilit că acest Barnovschi este un *„boier fără dregătorie”* între martorii jurământului depus de Alexandru Lăpușneanu la Bakuta, la 5 septembrie 1552, devenit apoi și staroste de Cernăuți, martor la jurământul aceluiași domn din 22 iunie 1553 – când i se spune *„***pan Brynovski Bernovskogo***”,* (pan Bârnovschi de / de la Bârnova) – el va ajunge în 1563 hatman (portar de Suceava), în domnia lui Despot vodă, sol al acestuia în Polonia, în același an, rănit în luptele prin care Ștefan Tomșa a luat domnia, decedând la 1 martie 1567. Se consideră a fi mai curând fiul lui Toma Barnovschi, staroste de Cernăuți la 1525, sol în Polonia și participant la lupta de la Gwozdziec, în 1531. Nu se cunoaște ce a determinat înhumarea lui în ctitoria domnească de la Voroneț”[497].

Piatra tombală a monahului Theodosie și a surorii sale Eudochia

Afară, lângă altar, sub aceeași piatră, sunt înhumați **Eudochia** (Odochia) și monahul **Theodosie** *„ce au fost paharnic mare”,* fiii lui Drăgoi[498], care au dăruit Voronețului trei sate[499] și *„ispisoc l-au făcut atunci, când i-au venit ciasul morții, și la moartea lui au venit 4 călugări bătrâni și duhovnicul lui, de vreme că i s-au întâmplat d-au murit la țară”*[500]. În epitaf se arată: „† **Помѣни г[оспо]ди д[ꙋ]шѫ ра(б)[а] б[о]ж[ї]и своѫ Єѵд|кїѫ/ грѣшнѫѧ въ ц[ар](с)тво н[є]б[є](с)ноє и прѣстависѧ в(ъ) л[ѣ]то ҂ЗО҃Ѯ/ м[єсєц]а г[є](н)[арї]є Ѯ҃ днь/. Съи гро(б)(с)є м[о]н[а](х)а Ѳє|(д)|сїє наєнїн**[501] **/ Ѳє|фа(н) ск(и)м(н) ика./ Вѣ(ч)на ємꙋ памѣть/ и прѣ(ст)[а]висє в(ъ) л[ѣ]то ҂ЗП҃Г / м[є](с)([є]ць дє(к)[ємврїѧ] и҃ днь**” („† *Pomenește Doamne sufletul roabei tale păcătoasa* ***Eudochia****, în împărăția cerului, și s-a pristavit în anul 7076 (1568) luna ianuarie 6 zile. Acest mormânt este al monahului Theodosie, numit Theofan schimnicul. Veșnica lui pomenire, și s-a pristăvit în anul 7083 (1575), luna decembrie 8 zile”*). În Pomelnicul Mănăstiri Voroneț el figurează cu tot neamul său *„Stanciul, Vastca* (bunicii lor[502])*, Ioann, Marie* (probabil părinții – n.n.)*, Constantin, Mihail, Eudochiia, Petru, Ioan ...*”[503]. Drept recunoștință pentru darurile făcute mănăstirii de Theodosie și sora sa Eudochia sunt recunoscuți drept ctitori și *„să aibă din an în an*” *„pamiati* (pomenire – n.n.) *mare*” la 26 octombrie în ziua Sfântului Mucenic Dimitrie. Pomenirea trebuia să se facă *„după ceasuri, înnainte Sfintei Liturghii [cu] făclii tuturor părinților, panahida ce mare cu parastas, iar la trapedzare, mâncare și băutură după putința mănăstirii*”[504].

496 I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 84.
497 Ștefan S. Gorovei, *Neamul lui Miron vodă Barnovschi*, în **AG**, An. V (X), 1998, nr. 1-2, p. 145-146.
498 **DIR A**, XVI/3, p. 57-58, d. 75.
499 Vezi în volumul de față compartimentul *Domeniul mănăstirii Voroneț (sec. XV-XVIII)*.
500 *Condica Mănăstirii Voroneț*, p. 39.
501 Lectură îndoelnică.
502 Identificat după doc. 1558 aprilie 5 în care figureaza cu numele *„Stanciul, Vasutca”* (**DIR A**, XVI/2, d. 98).
503 Pomelnicul Mănăstiri Voroneț, p. 26.
504 Ibidem.

În pridvorul zidit de mitropolitul **Grigorie Roșca**[505] se găsește piatra de mormânt a acestuia (1,39 x 64/56 x 13 cm) cu inscripția în limba slavonă": „† Въ днъı вл[а]гоч[ес]т[и]вого г[ос]п[о](д) а[рѫ] І҃| І҃ліа(ш)[а] воево(д)[а] се а/з митрополит кѵ[р] Григорїе стра(χ) съмрѣти| ѫ(т) мѫ съцми(т)ѫтом въ живи(χ) о҃г҃ и ѹмисли(л) не(ми) ... (indescifralil) чашѫ сїѫ и/зволи съ до(м) вѣсh(χ) брати сhи |/битhли сеи сътвори себh гро(б) з(д)е вие(м) еже прhствиш8 и на погребен бъıст въ л[h]то ,ЗОN҃ м[h](с)[ѧца] ф[евр8арїе] є҃."[506] („*În zilele binecredinciosului Domn Io Iliaș vo[i] evod*[507]*, iată eu, mitropolitul kir Grigorie, m-a cuprins pe mine cel ce număr între cei vii 73 am gândit* ...(indescifrabil) *că păharul acesta nu va trece de la mine, m-am hotărât pentru casa aceasta a tuturor fraților acestui locaș și mi-am făcut un mormânt, în care eu voi mini să fiu înmormântat. În anul 7078 (1570) luna februarie 5*"). Evident, data morții adăugată ulterior[508]. Drept recunoștință pentru frumoasele isprăvi întru înflorirea mănăstirii, danii bogate, reconstrucții și picturi călugării i-au trecut numele în Pomelnic, arătându-se „*Doao pomeniri au scris să i să facă, una în Duminica Floriilor, alta la Blagovesteniia Născătoare(i) de D[u]mn[e]dzău, diminiața, para(s)tas și făcli(i) în sf[â]nta biserică și la trepedzare părinților(r) căte o pocerpală de vin, ia(r) în dzioa pamiatii parastas mare și după ceasuri, făclii părinților și panahida ce mare și Sf[â]nta Liturghie, iară la trepedzare de mă(n) cat și de bău(t) părinților și tuturora, de agiu(ns)*", specificându-se la fel în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț „să i să facă Panahida deasupra mormântului Sfinției Sale*"[509].

Piatra de pe mormânt a Mitropolitului Grigorie Roșca

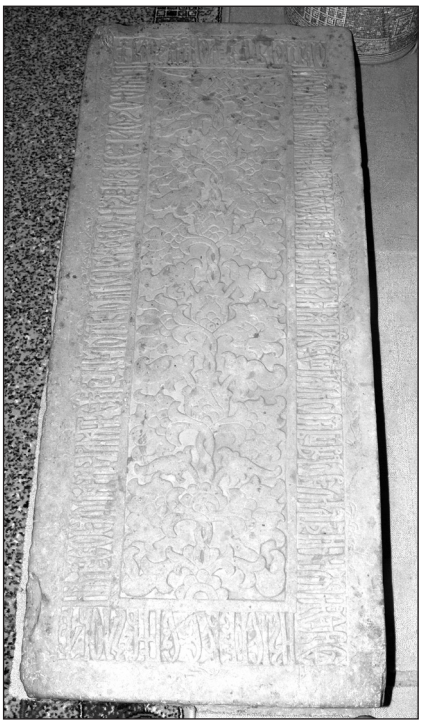

Lespedea tombală a lui Grigorcea Crăciun

Tot în pridvor e înmormântat **un copil** al lui Anastasia și al lui Văscan Moghilă[510]: „**†** *Această piatră a făcut-o Anastasia, soția lui Văscan Moghilă, pârcălab de Hotin, fiului ei (loc deteriorat) în anul 7090 (1582), al lunii mai 11 zile*"[511].

În stânga pronaosului, lângă mormântul lui Daniil Sihastrul, este pusă piatra tombală a lui **Grigorcea Crăciun**. În Pomelnic se specifică că: „*În dzilele blagocestivului, de Hr[i](s)tos iubitoriului domn, Ierimiia Movila v[oie]vo(d), în anii 7108 (1599) noemvrii 1, la doa(o) ciasuri de dzi*[512] *s-au pristăvit robul lui D[u]mn[e]dzău, boiariul Grigorce, ce să chema di pe strămoși Crăciun, ce-au fost vornic mare Țării de Sus, vecinică pomenire să-i fiia, ia(r) trupul lui l-au adus la a sa rugă în sf[â]nta m[ă]n[ă](s)târe Voronețul, întru aceiași lună în 4 dzile, l-au îngropa(t) în sf[â]nta biserică, aproape de sf[â]ntele moști a precuviosului părintelui no(s)tru Daniil cel Nou*"[513]. Piatra tombală (1,58 x 64 x 13 cm) are un elegant motiv

[505] Al.I. Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Credință și cultură în Moldova II Credință ortodoxă și unitate bisericească,* Iași, Trinitas, 1995, p. 59-60

[506] Mulțumim colegului nostru Valentin Constantinov pentru ajutorul acordat la descifrarea inscripției.

[507] Iliaș Rareș, domn al Țării Moldovei (1546-1551).

[508] I. Zugrav, *Voronețul*, în **MMS**, 1963, nr. 1-2, p. 84.

[509] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 29. Vezi în volumul de față și compartimentu *Mitropolitul Grigorie Roșca*.

[510] Despre Văscan Movilă vezi Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Pârcălabi de Hotin (sec. XIV-1714)*, în Idem, *Epoca lui Ștefan cel Mare . Oameni. Destine. Fapte,* București, 2004, p. 274-275.

[511] I. Zugrav, *Voronețul*, p. 70, 84.

[512] Ora 8 dimineață.

[513] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 46

floral în câmpul central, ce păstrează încă ordonanța și tehnica tradițională. Inscripția este în chenarul lateral în limba slavonă: „† **Въ лѣто ҂ЗР҃Ѝ ноємврїє въ дъни благочистиваго/ и Христолюбиваго господарѣ Іѡ Єремиꙗ воєвод съи гроб сътвори и ѹкраси кнѣгинѣ Ангелина ж8пан8 своєм8 пан8 Глигорчи бывшаго великаго дворника иже прѣстави сѧ/ и зде погребен єст съ прѣвъзлюбле/на своєѭ матки Мариѣ иже пристависѧ въ дъни благочистиваго г[ос]п[о]д[арѣ] Іѡ Богдана воєводи и зде погребена єст в[ъ] л[ѣ]то ҂ЗО҃Ѳ̀ м[ѣ](с)[ѧца] ноємврїє к҃г̀.**”[514] („† *În anul 7108 (1599) al lunii noembrie 1, în zilele binecredinciosului de Hristos iubitorul Domn Io Ieremia Movilă vo[i]evod*[515]*, a făcut acest mormânt și l-a înfrumusețat cneaghina Anghelina, jupânului ei, pan Gligorcea, fost mare vornic, care s-a pristavit și s-a înmormântat aici împreună cu prea iubita sa maică, cneaghina Maria, care s-a pristavit în zilele bine credinciosului Domn Io Bogdan vo[i]evod*[516] *și s-a înmormântat aici în anul 7079 (1570), al lunii noembrie 23* ”).

Marele vornic a dat Mănăstirii Voroneț ante 1599 trei sate: Tăistrenii, Târnauca și Hnilovodea în ținutul Soroca[517]. Pe când făcea danie, el roagă să i se facă pomenire la „*Noemvrii 8, în dziua Sf[i]nților Arhangheli Mihail și Gavrii(l), parastas mare după ceasuri, înnai(n)tea Liturghii, făclii și lumini tuturor, panahida ce mare după orănduiala ce s-au scris la rândul ei, ia(r) la trepedzare, mâncare și băutură pări(n)ților, după putința m[ă]n[ă](s)târii*”[518]. În Pomelnicul mănăstirii se mai specifică să i să facă „*Panahida... deasupra mormântului dumisale*”[519]. În timpul săpăturilor arheologice au fost scoase la iveală veșmântul scump și covoarele, servind de așternut din mormântul vornicului Gligorcea[520]. Despre Grigorcea Crăciun se cunoaște că a fost unul dintre cei mai mari dregători din ultimele decenii ale sec. al XVI-lea: logofăt și scriitor de documente (1590-1591), mare logofăt (1594-1595), mare vornic al Țării de Sus (1596-1599), precum și sol al lui Aron vodă Tiranul la cazaci și al lui Ieremia Movilă în Polonia al cărei indigenat îl avea[521]. Este înscris în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* drept „*fericitul ctitor*”: „*Grigorii, Anghelina* (soția – n.n.), *Cârste, Anghelina* (probabil, cumnatul și sora sa – n.n.) *și tot neamul lor*”[522]. Ceva mai înainte fuseseră trecuți de monahi la Pomelnic și părinții săi: „*vornicul Crăciun* [și] *Irina*”, precum și copiii acestora, între care penultimul este înscris chiar Grigorcea (Grigorii) Crăciun: „ *Ioan, Matthei, Dimitrii, Marie, Pashaliia, Grigorii, Anghelina*”[523].

Piatra de mormânt a lui Filotei tahigraful

Afară, în partea sudică a naosului, se află mormântul tahigrafului **Filotei**: „† **Сїи ка[мень]**/ ... (spartă piatra) **гре(ш)нїи та(χ)играф ермона(χ) Филотеи** ... (spartă piatra) **|т Воронє(ц) на своєм8 гроб8/ ког(д)а въист ѵивь и ѧ(т)/ го стра(χ) съмрѣть въ [дни благо]чє(с)тиваго І| Димитрїе воєво(да) въ (л)[ѣт] ҂ЗРП҃В̀ и прѣ(с)тав[исѧ] въ [лѣто ҂ЗС҃Ї̀] м[є](с)([є]ц[а] [октѧбрѧ з҃ї̀].**”[524] „† *Această piatră a pus-o mult păcătosul (fost tahigraf ieromonah Filotei (loc deteriorat) din Voroneț, pe mormântul său când era viu, și l-a cuprins frica morții în zilele bine credinciosului Ion Dimitrie vo[i]evod*[525]*, în anul 7182 (1674) și s-a pristavit în anul 7210 (1701), luna octombrie 17*”)[526]. Nu am reușit să depistăm după izvoare cine era acest Filotei și ce urme a lăsat, dar faptul că purta titlul de tahigraf, adică secretar,

514 Mulțumim colegului nostru Valentin Constantinov pentru ajutorul acordat la descifrarea inscripției.
515 Ieremia Movilă, domn al Țării Moldovei (1595-1600).
516 Bogdan Lăpușneanu, domn al Țării Moldovei (1568-1572).
517 **DIR A**, XVI, vol. IV, p. 274-275, d. 340. Veși în volumul de față și compartimentul *Domeniul mănăstirii Voroneț.*
518 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 27.
519 Ibidem.
520 Ion Miclea, *Dulce Bucovină*, Cernăuți, 1976.
521 Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1975, p. 309.
522 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 27.
523 Ibidem, p. 38.
524 Mulțumim colegului nostru Valentin Constantinov pentru ajutorul acordat la descifrarea inscripției.
525 Dumitrașco Cantacuzino, domn al Țării Moldovei (1674-1675).
526 E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes und Kirchengeschichte*, I, Viena, 1903, p. 212.

copist, stenograf, arată că a deținut o funcție laică, poate chiar pe lângă domnie și pentru anumite merite față de mănăstire a fost înmormântat la Voroneț.

La *Pomelnicul Nou*, care conține informații între anii 1775-1828, este notat numele unei oarecare **Anița**, care „*o vacă au dat și s-au îngropa(t) în mănăstire*”[527]. Locul exact al înhumării nu se cunoaște.

În cimitirul din preajma Mănăstirii Voroneț a fost înmormântat, îndeplinindu-i-se o ultimă dorință[528], **Petru Comarnescu** (1905-1970)**,** critic de artă și eseist român**,** pasionat cercetător al artei medievale din Nordul Moldovei și al Mănăstirii Voroneț, în special, despre care a publicat câteva lucrări[529].

Lângă Paraclisul Sf. Daniil este înmormântat **Paramon Dimitriu** (30.09.1945 – 28.09.1997), primul preot al mănăstirii după reînființare, căruia i sa instituit zi de pomenire data morții sale.

După unii istorici, la Mănăstirea Voroneț ar fi fost înhumat mitropolitul Moldovei și Sucevei din perioada 1530-1546 Teofan I. Drept dovadă ar servi grija deosebită manifestată de el față de acest sfânt locaș, fiind vorba în special de copierea unor cărți din porunca sa, pictarea pridvorului ș.a.[530] După alți cercetători, acest înalt ierarh moldovean ar fi fost înmormântat la Mănăstirea Râșca[531]. Deocamdată însă nici la una din cele două mănăstiri nu au fost descoperite urme care ar confirma aceste presupuneri.

Mormântul preotului Paramon Dimitriu

De rând cu cei înmormântați în mănăstire s-au instituit praznice de pomenire și pentru unii donatori mai importanți înmormântați pe la alte mănăstiri și localități. Asemenea exemple găsim în *Pomelnicul mănăstirii*:

527 *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, p. 3[73].

528 Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol. II, Iași, 2007, p. 15.

529 Vezi în volumul de față compartimentul *Bibliografie*.

530 Petru Comarnescu, *Indreptar artistic al monumentelor din Nordul Moldovei, Suceava, 1961, p. 188. Păcurariu Mircea, Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Ed. a II-a, București, 1991, p. 471. Al.I.Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Credință și cultură în Moldova II Credință ortodoxă și unitate bisericească,* Iași, Trinitas, 1995, p. 59.

531 Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți. Cu apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrații,* Viena, 1912, p. 42-44.

Nr.	*Pomeniții*	*Zilele sau sărbători de pomenire*
1	Ștefan voievod, Bogdan voievod și Petru voievod	„Aprilie 23, în ziua praznicului Sf. Marelui Mucenic Gheorghii”
2	A monahului Theodosii, cu ceilalți. Tăutul logofăt, Theodor diiac	„Octovrii 26, în ziua Sf. Marelui Mucenic Dimitrii”
3	A Grigorcii vel vornic, cu ciialalți. Gheorghii (Movilă) episcop, Ieremia mare vornic	„Noemvrie 8, în ziua Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil”
4	A lui Ignatii Iuga, mare vistiernic	“Gioi, în Săptămăna Albă”
5	A lui Grigorii, mitropolit Sucevii	“Duminica Floriilor și altă pamiati în dzioa Blagovești eniei a Precuratei Născătoare de Dumnezău”[532], precum și “după pomenirea Sf. stareț Daniil (Sihastrul), a treia zi”[533]
6	A lui Macarii, igumen Mănăstirii Neamțului	„Dechemvrii, în 6 dzile”[534]
7	A lui Macarie, igumen Mănăstirii Voroneț	„Noiembrie 8, în dziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil”[535]
8	A Sfântului Daniil Sihastrul	Decembrie 14 (sau 18)
9	A lui Maxim Hârbor, postelnic	„să i să facă pomenire din an în an”[536]

Am putea admite că mănăstirea a avut un cimitir al său, unde ar fi fost înmormântați monahii din partea locului, dar investigațiile efectuate până în prezent nu aduc informații clare în această privință.

Zi de pomenire la Mănăstirea Voroneț

[532] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 32, 69.
[533] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 68. **DIR A**, XVI/2, d. 1, p. 4.
[534] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 32.
[535] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 8 [78].
[536] **DIR A**, XVI/2, p. 139, d. 131 (4 aprilie 1560).

11. Programul iconografic al bisericii *„Sf. Gheorghe”* a mănăstirii Voroneț

Constantin Ion CIOBANU

Biserica actualei mănăstiri Voroneț din județul Suceava, cu hramul *Sf. Mare Mucenic Gheorghie*, a fost ridicată, după cum ne mărturisește pisania[537], în scurta perioadă cuprinsă între lunile mai și septembrie a anului 1488. Din punct de vedere arhitectural, ea aparține primei etape a *stilului clasic moldovenesc*. Programele iconografice ale locașurilor ce țin de acest stil sunt extrem de bine adaptate arhitecturii edificiilor, inclusiv sistemului de boltire, în care diminuarea diametrului și greutății turlei se obține prin introducerea unui rând suplimentar, etajat, de arce diagonale[538], – procedeu constructiv ce duce, în mod inevitabil, la dublarea numărului de pandantivi. Acest sistem de boltire, numit de către istoricii de artă *boltă moldovenească* [539], pare să fi fost folosit pentru prima dată la Pătrăuți (1487) și la Milișăuți (1487)[540], fiind ulterior, cu brio, aplicat și în cazul Voronețului.

Pictura din spațiile naosului și altarului bisericii *Sf. Gheorghe* ține de epoca lui Ștefan cel Mare. După toate probabilitățile, ea a fost executată între luna iulie a anului 1496 și primăvara următorului an 1497. Pictura din pridvorul Voronețului, precum și pictura exterioară a fațadelor sunt realizate în anul 1547 din inițiativa mitropolitului Grigorie Roșca.

Tematica picturilor murale ale bisericii „Sf. Gheorghe” urmează, dar și îmbogățește, tradițiile artei de sorginte bizantină. Ansamblul frescelor interioare impresionează prin claritatea, rigoarea și specificitatea programului iconografic, iar stilul lor – prin forța de expresie a ductului și prin gravitatea gamei cromatice.

Spațiul turlei bisericii este rezervat imaginii Pantocratorului în calotă[541] și imaginilor ierarhiilor – serafimilor, arhanghelilor, profeților și apostolilor – pe pereții interiori ai tamburului[542]. Pantocratorul de la Voroneț prezintă o imagine impunătoare, în care tipologia rigidă bizantină a chipului a fost în mare parte înviorată de maniera personală de tratare a vestimentației și a aureolei (ce cuprinde la colțuri simbolurile evangheliștilor!).

În pandantivii mici de la baza tamburului turlei sunt reprezentați cei patru evangheliști. Intradosurile arcurilor superioare, ce susțin pandantivii mici, sunt decorate cu figuri din Vechiul și din Noul Testament, amplasate a câte trei. Imaginile centrale de pe fiecare intrados sunt zugrăvite bust și incluse în medalioane, pe când imaginile laterale sunt zugrăvite în toată statura, de-a lungul curbei arcului. Astfel, îi avem aici prezentați: la nord-est pe *patriarhul Avraam* între *Isaac* și *Iacob*, la sud-est pe *Iisus Emanuel* între *Ioan Botezătorul* și o *imagine neidentificată* (posibil, *profetul Isaia*[543]), la sud-vest pe *Pantocrator* între *profetul Zaharia* și *Gavriil, îngerul Domnului* (Luca, I, 11 – 20), la nord-vest pe *Dumnezeu Tatăl* figurat ca *Cel Vechi de Zile*[544] între *Iisus Emanuel* și *Iisus Pantocrator (cu Evanghelia închisă în mâna stângă)*. Recent, Constanța Costea a demonstrat dependența totală a selecției figurilor de pe intradosuri de frontispiciile[545] manuscriselor grupului *Parisinus Graecus 74*[546].

---

[537] *„ Io Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovenești, fiul lui Bogdan Voievod, a început a zidi acest hram la Mănăstirea Voroneț, în numele Sfântului și Slăvitului și Marelui Mucenic și purtătorului de biruință Gheorghie în anul 6996 (1488* – C. C.*) în luna mai 26, luni, după pogorârea Sfântului Duh, și s-a săvârșit în același an, în luna septembrie,14*” – Apud: Elena Simionovici, monahia, *Sfânta Mănăstire Voroneț. O vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*, Sibiu, 2001. p. 11.

[538] A căror nașteri se află deasupra cheilor arcelor mari.

[539] Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 63.

[540] Biserică distrusă în anii Primului Război Mondial. Vezi: Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 204.

[541] Chipul *Pantocratorului* este încadrat de imaginile simbolurilor evangheliștilor: a leului, vulturului, taurului și îngerului.

[542] Imagini aranjate în patru registre consecutive suprapuse.

[543] Ion I. Solcanu și Costache Buzdugan îl identifică pe acest profet cu Ilie. Vezi: Ion I. Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Ed. Mănăstirea Neamț, 1984, p. 16.

[544] În perioada bizantină, *Cel Vechi de Zile* era identificat cu *Iisus Hristos*. Despre acest lucru vorbesc inscripțiile icoanelor bizantine în care figurează textul „*Iisus Hristos Cel Vechi de Zile*”. Dar în perioada postbizantină, *Cel Vechi de Zile* a început să fie în mod greșit confundat cu imaginea *Tatălui*, adică a *Primei Persoane din Sf. Treime*. În cazul imaginii de la Voroneț este vorba în mod indubitabil de imaginea *Tatălui*, întrucât se poate citi inscripția slavonă „*Oteț*” (= „*Tatăl*”), pictată cu vopsea albă în stânga și dreapta nimbului.

[545] Se au în vedere figurile din medalioanele secundare ce „însoțesc” imaginile evangheliștilor Matei, Marcu, Luca și Ioan din medalioanele principale ale frontispiciilor de la începutul textului fiecărei evanghelii.

[546] Constanța Costea, *John, the Persan's Emperor*, in **RRHA**, T. XLV, 2008, p. 32. Referitor la manuscrisele acestei serii vezi mono-

Cât privește timpanele delimitate de intradosuri și pandantivii mari, aici putem vedea următoarele scene: pe timpanul sud-vestic *Buna Vestire* și *Nașterea Domnului*, pe cel sud-estic *Predica Sf. Ioan Botezătorul* (Marcu, 1, 7-8) și *Botezului Domnului*, pe tot cuprinsul celui nord-estic două scene din *Cartea neamului lui Iisus* (Matei, 1, 6; 1,11), pe cel nord-vestic *Ioan Botezătorul mărturisind pe Iisus* (Ioan, 1, 7) și *Harul și Adevărul* (Ioan, 1, 17). Deosebit de interesantă este imaginea dublă de pe timpanul de nord-est. De fapt, după cum ne demonstrează inscripțiile slavone – "*Iesei a născut pe David regele*"[547] și "*Iosia a născut pe Iehonia și pe frații lui, la strămutarea în Babilon*"[548] – aici avem reprezentate două subiecte din *Genealogia*[549] lui Hristos. La Voroneț, aceste subiecte sunt amplasate astfel încât în centru apare regele David, în picioare, situat între strămoși și regi ai Iudeii. În partea dreaptă a timpanului poate fi observat și regele Solomon, așezat pe tron.

Pandantivii arcelor mari prezintă patru scene din ciclul cristologic, după cum urmează: *Întoarcerea din Egipt în pământul lui Israel*[550] (Matei, 2, 21) la nord-est, *Aflarea Botezătorului în deșert de către Iisus* (Ioan, 1, 29)[551] la nord-vest, *Nașterea Sf. Ioan Botezătorul* (Luca, 1, 57 – 58) – în redacție abreviată[552] – la sud-vest, *Ioan Botezătorul în temniță și Iisus adresându-se poporului*: „*Pocăiți-vă și credeți în Evanghelie*" (Marcu, 1, 14 – 15) – la sud-est. În selecția voronețeană a acestor imagini, absolut atipică pentru decorul marilor pandantivi, precum și în iconografia propriu-zisă a scenelor pictate, se resimte o puternică influență a ilustrației de carte din acea epocă, în mod special a anluminurilor tetraevangheliarelor din grupul *Parisinus Graecus 74*[553].

Pictura din spațiul altarului Voronețului este determinată de tematica liturgică. Sub reprezentarea tradițională din concă a *Fecioarei Maria cu Iisus pe genunchi asistată de patru arhangheli* avem o friză cu imagini de serafimi pictați în tonalități roșii și verzi, după care vin scenele din ciclul euharistic: *Cina cea de taină*, *Împărtășania apostolilor cu pâine*, *Împărtășania apostolilor cu vin* și *Spălarea picioarelor*. Între cele două imagini ale *Împărtășaniei*, în glaful ferestrei din axa altarului putem vedea imaginea lui *Hristos-Agneț*[554] *în potir*, acoperit cu un aer și asistat de doi îngeri-diaconi (posibil, de arhanghelii Mihail și Gavriil?).

Registrul inferior al absidei altarului este ocupat de sfinții ierarhi – părinți ai teologiei și bisericii creștine. În stânga și în dreapta glafului ferestrei cu imaginea *Agnețului în potir* sunt reprezentați sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. După acești mari ierarhi ai bisericii și autori de liturghie urmează, respectiv – la stânga – sfinții Grigorie[555], Nicolae, Gherman[556], Mitrofan, Petru al Alexandriei; – la dreapta – sfinții Chiril al Alexandriei, Atanasie cel Mare, Spiridon, Andrei[557] și Metodie[558]. Imaginile arhidiaconilor Ștefan – la nord – și Prohor – la sud – flanchează și încheie șirul ierarhilor pictați în absida altarului Voronețului.

---

grafia: Emil Dragnev, *O capodoperă a miniaturii din Moldova medievală. Tetraevanghelul de la Elizavetgrad și manuscrisele grupului Parisinus Graecus 74*, Chișinău, 2004.

547 Matei 1, 6.

548 Matei 1, 11.

549 *Genealogia lui Hristos* precede, într-o versiune mai redusă, marele subiect înrudit al *Arborelui lui Iesei* de pe fațadele monumentelor primei jumătăți a secolului XVI, inclusiv de pe fațada de sud a Voronețului. Tema *Genealogiei lui Iisus Hristos* a fost studiată în detaliu de Constanța Costea. După părerea acestei cercetătoare, frescele din timpanul de nord-est al Voronețului, din intradosul arcului triumfal de la Bălinești și din timpanele calotei naosului de la Arbore au ca prototip ilustrațiile corespunzătoare din manuscrisele ciclului *Parisinus Graecus 74*, protograful cărora a fost executat în secolul al XI-lea la mănăstirea Studion din Constantinopol. Cercetările codicologice au arătat că la sfârșitul secolului XV putea circula în Moldova o variantă databilă cu sfârșitul de secol XI a prototipului bizantin sau o copie miniată a acestuia din anul 1356 (pentru țarul bulgar Ivan Alexandru) despre care, grație unei consemnări scrise, se știe că a trecut și prin teritoriul Moldovei medievale. Vezi: Constanța Costea, *Referințe livrești în pictura murală moldovenească de la sfârșitul secolului XV*, în **AII***,* XXIX, 1992, p. 277-283, fig. 1 – 4 .

550 Ce cuprinde și *Visul lui Iosif* (Matei, 2, 19 – 20).

551 Ioan, 1, 29, 35 – 49.

552 Fără episodul refuzului Elisabetei de a-l numi pe Ioan Zaharia (Luca, 1, 59 – 60). Vezi: Constanța Costea, *John the Persan's Emperor*, in **RRHA**, T. XLV, 2008, p. 32.

553 Constanța Costea, *John the Persan's Emperor*, p. 31-44.

554 *Hristos-mielul jertvei*, în formă antropomorfă.

555 Probabil, Grigorie de Nazianz, numit Teologul; mai puțin probabil Grigorie din Nyssa.

556 Probabil, patriarhul Gherman de Constantinopol.

557 Probabil, Andrei Criteanul.

558 Probabil, Metodie, episcop al Patarei.

În proscomidie[559] sunt pictate imaginile *Sacrificiul lui Avraam* și *Iisus Hristos în mormânt*. Din punct de vedere tematic, cea de a doua din aceste imagini este strâns legată de imaginea, deja amintită (!), a *Sf. Petru al Alexandriei* din ciclul ierarhilor. De fapt, avem aici o aluzie directă la *Viziunea Sf. Petru al Alexandriei* – viziune reprezentată, de obicei, în spațiul proscomidiilor bisericilor ortodoxe.

În diaconicon[560] avem imaginea *Întâmpinării Domnului de către bătrânul Simeon* și imaginile sfinților *Proclu* și *Gherman*.

Arcul triumfal, ce delimitează spațiul propriu-zis al naosului de spațiul absidei altarului, este decorat cu *două rânduri de profeți*: cei din rândul interior (în raport cu conca absidei) țin atributele Maicii Domnului (scara lui Iacov, chivotul lui David etc.), cei din rândul exterior, în medalioane, au filactere în mâini. Imaginile din rândul exterior converg către imaginea *Mielului Apocalipsei* situat într-un medalion aflat în centrul arcului. Sub imaginile profeților rândului interior se află imaginile[561] sfinților anarghiri[562] Cosma și Damian, imagini amplasate, respectiv, la baza fiecărui versant al arcului triumfal. Tot la baza arcului triumfal, dar în dreptul rândului exterior de profeți, se află – la nord – imaginea *Pogorârii Sfântului Duh asupra apostolilor* („*Rusaliile*") și – la sud – imaginea *Adormirii Maicii Domnului*. Toate aceste imagini au ieșire directă spre spațiul naosului, iar sub ele, în registrul inferior, se află – la nord – chipul *Sf. Ioan Botezătorul în pustie* și – la sud – o scenă din *Viața Sf. Ilie*.

Intradosul bolții semicirculare vestice a naosului conține în centru patru scene în următoarea consecutivitate[563]: imaginile a *doi profeți*, *Vizita Mariei la Elisabeta*, *Întâlnirea lui Ioachim și Ana la Poarta de Aur* și imaginile a încă doi *profeți*. Aceste patru scene sunt mărginite – la nord și la sud, respectiv, – de scenele *Iisus în casa lui Simeon* și *Filoxenia lui Avraam*[564].

Spațiul pereților naosului bisericii (în cele două registre superioare) este rezervat ilustrării *Vieții* și *Patimilor* lui Hristos. Paul Henry a observat că „*Patimile* nu sunt reprezentate pe larg, după cum nu sunt nici *Minunile* și nici *Praznicele*"[565]. Conform opiniei Mariei-Ana Musicescu, aici este vorba de o dispunere specifică a subiectelor evanghelice, în care „abrevierea" *Ciclului cristologic* trebuie privită ca o încercare de „esențializare a narațiunii"[566] și de „acordare" a unei străluciri sporite scenelor, din punctul de vedere al zugravilor și ordonatorilor picturii murale, mai importante.

Primul grup de imagini ale acestui ciclu ocupă spațiul concelor absidelor sudice și nordice ale naosului. Putem vedea aici *Schimbarea la Față*[567], *Învierea lui Lazăr*[568], *Duminica Floriilor* (*Întrarea în Ierusalim*)[569] și *Rugăciunea de pe Muntele Măslinilor*[570]. În acest prim grup de imagini lipsesc *Cina cea de Taină* și *Spălarea picioarelor*, care, conform derulării evenimentelor descrise în evanghelii, ar trebui să figureze aici. Această absență este însă ușor explicabilă, întrucât imaginile *Cinei* și a *Spălării picioarelor* au fost deja pictate în spațiul absidei altarului.

Cel de al doilea grup cuprinde partea *Ciclului Cristologic,* în care încep *Patimile* Mântuitorului. Primele imagini aici sunt: *Petru tăind urechea lui Malhus* și *Prinderea lui Iisus*[571]. Ulterior, grupul este continuat de imaginile *Lepădărea lui Petru*[572], *Judecata lui Pilat din Pont (Iisus în fața lui Pilat*, *Pilat spălându-se pe mâini)*[573] și *Batjocorirea lui Hristos*[574].

---

559 Nișa nordică a altarului.
560 Nișa sudică a altarului.
561 Ascunse actualmente de peretele iconostasului.
562 Doctori (medici) fără arginți.
563 De la sud spre nord.
564 Sau cum i se mai spune a *Sf. Treimi Veterotestamentare*.
565 Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Contribuție la studiul civilizației moldave*, București, 1984, p. 160.
566 Maria-Ana Musicescu, *Naosul Voronețului*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 387.
567 Jumătatea estică a concii sudice.
568 Jumătatea estică a concii nordice.
569 Jumătatea vestică a concii nordice.
570 Jumătatea vestică a concii sudice.
571 Ambele dispuse în glaful ferestrei nordice a naosului.
572 Jumătatea dreaptă a peretelui absidei nordice.
573 Glaful ferestrei sudice.
574 Jumătatea stângă a peretelui absidei sudice.

Cel mai mare este grupul al treilea de episoade ale *Ciclului Cristologic*. El cuprinde principalele scene ale *Patimilor* Mântuitorului și evenimentele de după *Răstignire*: *Adăparea cu fiere și oțet*[575], *Drumul crucii*[576], *Urcarea pe cruce*, *Răstignirea*, *Coborârea de pe cruce*, *Plângerea lui Hristos*, *Paza la mormânt*, *Învierea Domnului*[577]. Aceste scene sunt situate în registrul mijlociu al pereților de sud, vest și nord ale naosului, inclusiv pe suprafețele curbe ale pereților absidelor laterale. Punctul culminant al *Ciclului Cristologic* îl prezintă scena *Înălțarea Domnului,* situată la o altitudine considerabilă, în registrul superior al peretelui de vest al naosului, pe axa centrală longitudinală a edificiului. Această imagine a *Înălțării* se află la aceeași altitudine și față în față cu imaginea *Maicii Domnului flancate de îngeri* din conca absidei altarului. Amplasarea dată creează o legătură directă între cele două scene și leagă semantica *Întrupării lui Hristos* din Maria de sensul simbolic al *Înălțării Domnului*. În același registru al peretelui de vest al naosului, în stânga și în dreapta scenei *Înălțării*, putem vedea cele două *Prezentări* – a lui Hristos și a Mariei – în forma lor iconografică ortodoxă tradițională de *Întâmpinare a Domnului* și de *Intrare în biserică a Maicii Domnului*.

Scenele *Ciclului Cristologic* de pe peretele de vest și din absidele laterale ale naosului Voronețului sunt delimitate de restul suprafeței zidurilor (aceluiași naos) printr-o înlănțuire de medalioane cu chipuri de episcopi și de alți mari ierarhi ai bisericii, reprezentați bust. Constanța Costea a reușit să-i identifice aici pe papa Martin, papa Silvestru, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei, Greghentius[578], Proclus, Gherman al Constantinopolului(?), – toți: arcul absidei sudice; Amfilochie, Ambrosie, Grigorie de Nyssa, Domețian, Meletie, Porfirie, – toți: banda orizontală de medalioane a peretelui occidental; Isacius, Dionisie Areopagitul, Macarie al Ierusalimului, Grigorie Teologul – toți: arcul absidei peretelui nordic[579].

Deasupra glafurilor ferestrelor absidelor, la nivelul registrului mediu al pereților nordic și sudic al naosului avem pictate, respectiv, două tipuri de *Deisis*: cea *Angelică*, cu imaginile lui Iisus (bust) flancat de arhanghelii Mihail și Gavriil, și cea obișnuită, numită și *Trimorfon*, cu imaginile lui Iisus (bust) situat între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul.

Glafurile ferestrelor din absidele sudică și nordică ale naosului conțin imaginile ce deschid și încheie ciclul *Vieții Înaintemergătorului*, respectiv, *Nașterea* și *Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul*.

În registrul inferior al naosului sunt reprezentați sfinții militari, tabloul votiv[580] și o redacție specifică a temei *Deisis*[581], numită „*Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta*”[582] (în care figurează imaginea lui *Iisus Hristos în chip de Mare Arhiereu – Împărat al Împăraților*, îmaginea *Maicii Domnului cu coroană pe cap*, imaginea *Sf. Ioan Botezătorul* și imaginile *arhanghelilor Mihail* și *Gavriil*).

Sfinții militari sunt repartizați în registrul inferior, pe pereții nordic și sudic ai naosului (inclusiv pe suprafața curbă a absidelor laterale). Îi avem aici pe sfinții *Artemie*, *Mercurie*, *Mina*, *Govdelie*, *Theodor Tiron*, *Theodor Stratilatul*, *Procopie*, *Dimitrie*, *Nestorie*, *Eustratie*. O raritate iconografică o prezintă afilierea la grupul de sfinți militari a *Sf. Ioan Împărat al Perșilor*, imaginea căruia o putem vedea în partea centrală a absidei nordice, în stânga glafului ferestrei. Or, după cum a stabilit Constanța Costea, hagiografia acestui sfânt nu figura în *Sinaxarele* sau *Mineiele* epocii ștefaniene[583]. Cât privește imaginea *Sf. Gheorghe* – al cărui hram îl poartă biserica – el este reprezentat în cadrul tabloului votiv situat în jumătatea sudică a peretelui de vest al naosului. Acest tablou votiv îl prezintă pe fondatorul locașului – Ștefan cel Mare – dăruind lui Hristos modelul bisericii. „Sf. Gheorghe” este reprezentat între Ștefan și Hristos în calitate de intercesor al actului de donație. În spatele domnului Moldovei sunt pictați și ceilalți membri ai familiei ctitorului: doamna țării Maria Voichița, una din fiice (domnița

[575] Supafața absidei sudice, la vest de glaful ferestrei.
[576] Peretele sudic al părții vestice a naosului.
[577] În versiunea ortodoxă a *Coborârii la Iad*.
[578] Episcop de Tafar.
[579] Constanța Costea, *John the Persan's Emperor*, in **RRHA**, T. XLV, 2008, p. 34.
[580] Pe jumătatea estică a peretelui de nord.
[581] Pe jumătatea nordică a peretelui de vest.
[582] Vezi: Psalmul 44, v. 11.
[583] Constanța Costea, *John the Persan's Emperor*, p. 33.

Maria sau domnița Ana[584]?) și viitorul domn al Moldovei Bogdan al III-lea. Comparat cu tabloul votiv de la Pătrăuți (unde Bogdan este prezentat alături de tatăl său în fața doamnei Maria) conchidem că pe timpul realizării tabloului votiv de la Voroneț statutul fiului lui Ștefan cel Mare în ierarhia domnitoare trebuie să fi fost mai modest. Acest lucru putea să aibă loc doar până în anul 1497, an în care începe participarea activă a lui Bogdan în guvernarea țării, participare motivată în mare măsură de pierderea de către Ștefan a fiului său mai mare, Alexandru, mort la 26 iulie 1496. Pe de altă parte, absența totală (în cadrul tabloului votiv) a urmelor imaginii lui Alexandru i-a permis Mariei-Ana Musicescu să emită ipoteza conform căreia pictura altarului și naosului Voronețului nu putea fi realizată înainte de data morții primului fiu[585]. Prin urmare, intervalul de timp în care puteau fi realizate frescele Voronețului ștefanian se reduce la perioada cuprinsă între august 1496 și începutul anului 1497.

Pictura pronaosului ține, probabil, tot de ultimul deceniu al domniei lui Ștefan. Ea a fost parțial retușată din inițiativa mitropolitului Teofan[586] în a doua jumătate a deceniului patru sau la începutul deceniului cinci al secolului al XVI-lea, păstrându-se, însă, integral conținutul programului iconografic inițial.

Pronaosul[587] bisericii este încununat de o boltă cu calotă, în care este pictată imaginea Maicii Domnului de tip Blaherniotissa cu pruncul Iisus binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând rotulusul în mâna stângă. Aureola cu imaginea Maicii Domnului cu pruncul din calotă este „susținută" de imaginile a șase arhangheli. Patru arcuri mari sprijinite în console dau naștere celor patru pandantivi ai pronaosului ce mențin bolta. În fiecare din acești pandantivi este reprezentată imaginea a câte unui sfânt imnolog sau melod: *Iosif Imnograful*, *Ioan Damaschinul*, *Cosma de Maiuma* și *Teofan* (*Sicilianul*? sau *Graptos*?).

Separarea pronaosului de naos se face printr-un zid destul de gros în care este tăiată o ușă cu chenar gotic. În partea superioară a pereților pronaosului, pe timpanele formate de cele patru arcuri mari, sunt amplasate (în două registre!) *Viața, minunile și patimile Sfântului Mare Mucenic Gheorghe*, patronul bisericii[588]. O altă imagine a Sf. Gheorghe – așezat strict frontal, încununat de înger și scoțând sabia din teacă – se află pictată în nișa peretelui de est al pronaosului.

Noutatea programului iconografic al pronaosului Voronețului (în raport cu pictura murală anterioară) ține de apariția aici, pentru prima dată în Moldova, a temei *Menologului*[589]. Ce-i drept, această temă apare la Voroneț într-o formulă abreviată, formulă în care pentru fiecare lună a anului au fost aleși numai câțiva mucenici, iar imaginile desfășurate ale calendarului bisericesc (cu scene de martiri și cu alte episoade hagiografice) au fost înlocuite de portretele sfinților amplasate în medalioane rotunde, legate între ele prin cercuri cu corole de flori înscrise. Formula aceasta a *Menologului* va rămâne *singulară* în toată arta Moldovei medievale și nu va găsi similitudini nici în pictura Țării Românești. Ecaterina Cincheza-Buculei a observat că singura analogie la *Menologul* voronețean – analogie, de altfel, destul de îndepărtată – o putem găsi la Markov Manastir, în Macedonia, unde s-a practicat ilustrarea zilelor tot prin *busturi de sfinți*[590]. Însă distanța (în timp și spațiu) între aceste două redacții iconografice ale *Menologului* este prea mare pentru a căuta vreo înrâurire directă.

Registrul inferior al tuturor celor patru pereți ai pronaosului este ocupat de imagini de sfinți eremiți, cuvioși, ierarhi și martiri, reprezentați în toată statura. Ecaterina Cincheza-Buculei a reușit să-i identifice aici pe sfinții *Pahomie*, *Ioan Milostivul*, *Mardarie*, *Arsenie*, *Teodosie*, *Marina*, *Eufimie*,

584 Moartă, se pare, înainte de 23 noiembrie 1499.

585 Maria-Ana Musicescu, *Naosul Voronețului*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 370.

586 Probabil, această retușare a avut loc în perioada când Teofan a păstorit pentru prima dată Mitropolia Moldovei (1535-1541). Cât privește anul 1550, indicat în pisanie, se pare că aici este vorba de o eroare a zugravilor sau a programatorilor, întrucât în acest an mitropolit era Grigorie Roșca.

587 De plan dreptunghiular.

588 În total aici putem vedea 28 de scene din viața și patimile Sf. Gheorghe. Merită să fie amintite scenele: *Sf. Gheorghe în fața lui Dioclețian, Sf. Gheorghe strivit de piatră, Sf. Gheorghe tras pe roată, Biciuirea Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe bând plumb topit, Sf. Gheorghe în cuptorul de foc, Sf. Gheorghe distrugând idolii păgâni, Sf. Gheorghe tăiat cu ferăstrăul, Sf. Gheorghe și văduva* ș.a. Un interes deosebit îl prezintă scenele cu imaginile ecvestre ale Sf. Gheorghe – binecunoscuta scenă a *luptei cu balaurul* și scena cu *salvarea miraculoasă a fiului lui Leon Pathalonghianul*.

589 Vezi articolul Ecaterina Cincheza-Buculei, *Le programme iconographique du narthex de l'église du monastère de Voroneț, în RRHA, B. – A.*, T. XXX, 1993, p. 3 – 23.

590 Ecaterina Cincheza-Buculei, *Voroneț*, în *Enciclopedie de artă medievală românească* (în curs de apariție).

Sisoe, *Hariton*, *Macarie Egipteanul*, *Sava Sârbul*, *Spiridon*, *Onufrie*, *Theodor Sicheotul*, *Eufrosinia*, *Emilian*, *Ioan de la mănăstirea Rila*, *Eugeniu* și *Anastasie*[591].

În glafurile ferestrelor nordice și sudice ale pronaosului sunt pictate, respectiv, scenele *Ospățul lui Irod* și *Nașterea Maicii Domnului*.

Pridvorul[592] închis a fost alăturat pronaosului Voronețului de către mitropolitul Grigorie Roșca pe timpul domniei fiului lui Petru Rareș, Iliaș, în anul 1547. Dreptunghiular în plan, acest pridvor este acoperit de o boltă în leagăn, orientată conform axei longitudinale a bisericii. La sud-vest și la nord-vest pereții pridvorului sunt sprijiniți de două impunătoare contraforturi. Ferestre gotice alungite (divizate în două de menouri profilate) sunt tăiate, respectiv, în zidurile nordic și sudic ale încăperii. Decorația interioară, realizată, probabil, imediat[593] după înălțarea pridvorului, cuprinde din nou imagini din *Menolog*[594] , dar în redacție desfășurată (!) – cu prezentarea detaliată a scenelor calendarului bisericesc – și nu în redacția abreviată a pronaosului, cu sfinți în medalioane. Astfel, la Voroneț, în secolul al XVI-lea, s-a generat o *curiozitate de ordin iconografic*[595]: prezența sub acoperișul aceluiași locaș a două Menologe, ținând fiecare de propria sa redacție stilistică.

Frescele exterioare de la Voroneț sunt contemporane picturii pridvorului. Deosebit de expresive, monumentale și bogate în detalii, ele constituie, de fapt, apogeul, performanța majoră pe care a putut-o atinge pictura medievală în Moldova secolului al XVI-lea. Însăși apariția fenomenului picturii exterioare moldovenești, o culme a căreia o prezintă fațadele voronețene, a trezit demult interesul cercetătorilor. Pe parcursul ultimului secol savanți de renume au lansat felurite explicații ale acestui fenomen. Josef Strzygowski a căutat originile picturii exterioare în arta mazdeistă (!?) a Iranului[596]. David Talbot Rice era înclinat să creadă că sursele ei trebuie depistate în decorul fațadelor bisericilor din Trebizonda[597]. I. D. Ștefănescu considera că ideea picturii exterioare putea să pătrundă în Moldova prin filiera bulgărească, invocând în sprijinul acestei ipoteze unele teme iconografice izolate de la biserica din satul Berende și de la mănăstirile Dragalevțî și Boboșevo[598]. André Grabar s-a străduit să explice apariția fenomenului picturii exterioare rareșiene ca pe „o consecință a generalizării decorului pridvorului, în care pictura se extinde (prin arcadele lui) și asupra fațadelor edificiilor”[599]. El era de părere că acest proces de extindere a decorului a început încă în arta sârbească a secolului al XIV-lea. Existența unor elemente de pictură murală exterioară în locașurile ortodoxe de pe insula Veliki Grad din lacul Prespa[600], de la Kastoria[601], din alte zone ale Balcanilor au fost semnalate și de alți

[591] Ecaterina Cincheza-Buculei, *Le programme iconographique du narthex de l'église du monastère de Voroneț,* **RRHA***,* Série B.-A*. ,* T. XXX, B., 1993, planșa lipită între p. 20 și 21.

[592] Sinonim: exonartex.

[593] Ion I. Solcanu și Costache Buzdugan atrag atenția asupra faptului că „din cele două inscripții din exterior, atât din aceea de deasupra lui Daniil Sihastrul, cât și din aceea de pe filactera ținută în mână de mitropolitul Grigore Roșca, nu aflăm nimic în legătură cu data zugrăvirii pridvorului. Cât privește frescele pridvorului, între ele și pictura exterioară – a cărei dată (1547) se cunoaște cu exactitate – cu greu pot fi stabilite unele puncte comune”. Vezi: Ion I. Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Ed. Mănăstirea Neamț, 1984, p. 28.

[594] Sau, cum i se mai spune, *Sinaxar*.

[595] Expresia îi aparține Ecaterinei Cincheza-Buculei. Vezi: *Le programme iconographique du narthex de l'église du monastère de Voroneț*, planșa lipită între p. 3-4.

[596] Josef Strzygowski, *Origin of Christian Church Art*, Oxford, 1923, p. 159 – 161, citat după S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, (I), în **SCIA**, T. X, nr. 1, 1963, p. 57.

[597] Gabriel Millet, David Talbot Rice, *Byzantine Painting at Trebizond,* London, 1935, p. 175 – 176. S. Ulea a remarcat faptul că bisericile din Trebizonda cu fațade integral pictate sunt târzii – de secol XVII – XVIII, – și, în consecință, nu pot fi invocate în calitate de surse pentru pictura exterioară moldovenească de secol XVI. Vezi: S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, (I), în **SCIA**, T. X, nr. 1, 1963, p. 59. Cât privește vechea decorație a fațadelor Sf. Sofia din Trebizonda, ea este executată în tehnica reliefului aplatizat și nu în cea a picturii murale.

[598] I. D. Ștefănescu, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie. Nouvelles recherches*. Paris, 1929, p. 150.

[599] André Grabar, *L'Origine des façades peintes des églises moldaves*, în *Mélanges offerts à M. Nicolae Iorga*, Paris, 1935, p. 365 – 382, citat după S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, (I), în **SCIA**, T. X, nr. 1, 1963, p. 58.

[600] Este vorba de biserica *Sf. Petru* (anii '60 – '70 ai sec. al XIV-lea) de pe această insulă, unde fațadele sunt pictate cu scene din *Imnul Acatist* și unde figurează cea mai timpurie – din arta monumentală(!) – ilustrare a strofei introductive la textul imnului (așa-numitul *proimion*) în formă de *Asediu al Constantinopolului*.

[601] Este vorba de biserica *Panaghia Mavriotissa* din Kastoria (sec. XIII), unde, în exterior, pe una din fațade figurează redacția nedesfășurată a *Arborelui lui Iesei*.

cercetători (G. Boskovič, V. Grecu[602], M. A. Orlova[603]). Elemente de pictură exterioară fragmentară au fost găsite și în nordul Rusiei, în decorațiile exterioare[604] ale portalului bisericii mănăstirii Terapont, zugrăvite de celebrul pictor medieval rus Dionisi și de fiii săi Feodosi și Vladimir. Trebuie, însă, accentuat faptul că elementele de pictură exterioară fragmentară, prezente în diverse regiuni ale lumii ortodoxe, nu pot fi considerate drept surse sau predecesori ai frescelor exterioare moldovenești. Or, funcția principală a acestor fresce constă în formarea unei *imagini de ansamblu* a pereților zugrăviți. Mai mult decât atât, faptul că pictura exterioară moldavă nu este un fenomen de împrumut, ci s-a constituit și dezvoltat în arealul nord-carpatic-bucovinean este probat și de evoluția istorică a acestei picturi, de înnoirile de tehnologie[605] (necesare unor fresce expuse intemperiilor), de particularitățile arhitectonice ale locașurilor moldave din secolul al XVI-lea, interiorul cărora, fiind lipsit de nave laterale, nu permitea prezentarea plenară a programului iconografic ortodox constituit la acea epocă.

Iconografia decorului fațadelor Voronețului cuprinde următoarele teme: *Cinul* sau *Rugăciunea Tuturor Sfinților* (pe întreaga jumătate estică a locașului, inclusiv pe cele trei abside), *Arborele lui Iesei* mărginit de imaginile *Înțelepților Antichității* (pe partea centrală a peretelui sudic), *Viața Sf. Nicolae* și *Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava* (pe partea de vest a peretelui sudic), icoana *Deisis* (situată deasupra ușii sudice de intrare în pridvor), *Acatistul Maicii Domnului* și *Geneza*, ce include celebra scenă apocrifă a *Zapisului lui Adam* (pe partea centrală a peretelui nordic), continuarea *Genezei*, *Viața Sfântului Gherasim* și *Viața Sf. Antonie cel Mare* (pe partea de vest a peretelui nordic), *Maica Domnului cu pruncul asistată de doi Arhangheli* (deasupra ușii nordice de intrare în pridvor), *Parabola fiului risipitor*[606] (în stânga aceleiași uși), *Vămile Văzduhului* (pe partea nordică a contrafortului de nord-vest), imensa *Judecată de apoi* (pe tot cuprinsul peretelui vestic și pe suprafețele vestice ale contraforturilor edificiului). La aceste teme se adaugă și câteva portrete: cel al ctitorului bisericii, *mitropolitul Grigorie Roșca*, și cel al lui *Daniil Sihastrul* – prezentați împreună, – în stânga ușii sudice a pridvorului. Alături de ei, pe suprafața sudică a contrafortului de sud-vest, avem reprezentată o excelentă imagine a *Luptei Sf. Gheorghe* – patronul bisericii – *cu balaurul*. În imediată apropiere, pe suprafața adiacentă formată de grosimea contrafortului, avem imaginile *Sf. Grigorie Dialogul* (în registrul superior) și a *Sf. Nifon*[607] (în registrul inferior). Similar sunt amplasate pe contrafortul de nord-vest imaginile *Sf. Silvestru* (registrul superior) și a *Dreptului Noe* (registrul inferior).

---

602 V. Grecu*, Influențe sârbești în vechea iconografie bisericească a Moldovei*, în **CC** , 1935, p. 235 – 242.

603 М. А. Орлова, *Наружные росписи средневековых храмов. Византия, Балканы, Древняя Русь*. Изд. 2-е, Москва, 2002.

604 Ulterior, după înălțarea exonartexului, aceste picturi au devenit interioare.

605 Fundalul tuturor temelor, scenelor și subiectelor reprezentate la Voroneț este de culoare albastră-azurie, care doar pe alocuri, sub acțiunea umidității a fost supus înverzirii. Specialiștii chimiști au demonstrat prin analize de laborator că pigmentul albastru, de natură minerală – carbonat bazic de cupru – sau *azurit,* cum i se mai spune, se transformă (sub influența apei și a igrasiei!) în *malachit*, de culoare verde. Rezistența deosebită, de care au dat dovadă fundalurile albastre ale fațadelor bisericilor moldave, a căror culoare a fost supranumită metaforic „*albastru de Voroneț*", deși ea se întâlnește și la alte mănăstiri cu pereții exteriori zugrăviți, i-a împins pe cercetătorii Paolo Mora, Laura Mora și Paul Philippot să presupună că pigmenții de azurit trebuie să fi fost aplicați pe pereții ctitoriilor medievale moldave după o tehnică specială, cunoscută doar zugravilor acelei epoci. Investigațiile restauratorilor români Istudor Ioan și Balș Ion, se pare, să fi dezvăluit secretul acestei tehnologii medievale. Astfel, în straturile superioare de mortar de culoare albastră restauratorii au depistat prezența proteinelor de origine animalieră, amestecate cu var care fixează pigmenții de azurit. Era vorba, deci, de o întărire a frescei tradiționale prin adăugirea de lapte sau cazeină. Folosită în doze moderate, pentru a evita exfolierea în momentul uscării, această cazeină sau lapte, amestecate cu var, constituie, după părerea restauratorilor români, un liant extrem de rezistent la intemperii – cazeinatul de calciu. Trebuie de remarcat și momentul executării fondurilor albastre. După părerea restauratorilor menționați, azuritul era aplicat nu (ca în cazul frescei bizantine) după stabilizarea stratului de *lințu* negru pe suprafața *intonacului* pregătitor, ci imediat după executarea *intonacului* pregătitor, adică în condiții optime de fixare prin priză a pigmentului de stratul superior de mortar. În acest caz nu mai era nevoie de sclivisiri prealabile ale stratului acoperit cu *lințu*, pentru a aduce la suprafață hidroxidul de calciu necesar reacției de consolidare a pigmentului (după cum era în fresca bizantina pură). De unde a provenit această modificare de tehnologie în fresca moldovenească medievală este greu de stabilit. Conform părerii colectivului de autori italo-belgieni (Paolo și Laura Mora, Paul Philippot), aici este vorba de o combinație între tehnica de pictură bizantină propriu-zisă și o tehnica împrumutată din Europa Occidentala sau Centrală, care, prin filierele Transilvaniei sau Poloniei putea să pătrundă și în Bucovina moldavă. Vezi: Paolo Mora și Laura Mora, Paul Philippot, *Conservarea picturilor murale*, București, 1986, p. 128.

606 Din care s-a păstrat mai bine doar scena *Ospățului oferit de tatăl la întoarcerea fiului*.

607 Artistul plastic Sorin Dumitrescu a emis ipoteza conform căreia aici ar fi reprezentat Sf. Nifon al Constanțianei. Nu este exclus însă ca să avem o imagine a Patriarhului Nifon.

Asemenea altor monumente bucovinene cu fațade decorate, *Cinul* de la Voroneț ocupă întreaga suprafață a absidelor de nord, de est și de sud. Cele șase registre ale acestei imense compoziții prezintă cetele arhanghelilor, serafimilor și heruvimilor, profeților, apostolilor, sfinților militari, ierarhilor, cuvioșilor și sihastrilor[608]. Ierarhiile cerești și bisericești prezentate aici converg de pe absidele laterale spre axul de est al absidei centrale, unde, în cinci registre suprapuse pe verticală, deasupra și sub fereastra altarului, se găsesc[609]: imaginea *Pantocratorului binecuvântând cu ambele mâini*, imaginea *Fecioarei tronând cu Pruncul binecuvântând cu mâna dreaptă*, chipul lui *Iisus-Agneț în potir*, imaginea lui *Iisus binecuvântând* și imaginea *Sfântului Gheorghe* (patronul bisericii) prezentat *en face*, așezat pe pristol și scoțând sabia din teacă.

Eclipsată în majoritatea studiilor de atenția acordată *Judecății de apoi*, *Arborelui lui Iesei* sau *Imnului Acatist,* iconografia imensei compoziții – cunoscută sub denumirile de *Cinul*, *Rugăciunea tuturor sfinților*, *Marea Deisis*, *Marea Procesiune*, *Biserica Triumfătoare*, *Marele praznic ceresc*, *Vedenia Veșnicului Ospăț* ș. a. – a rămas până în prezent la periferia cercetărilor. Interpretările eterogene ale semnificației acestei compoziții, propuse de diferiți cercetători[610], probează, o dată în plus, complexitatea mesajului ei, lipsa unor fenomene similare în pictura altor țări ortodoxe și dependența exegezei de conjunctura istorică, de opțiunile ideologice sau religioase ale semnatarilor studiilor, precum și de instrumentarul științific al perioadelor în care au fost efectuate interpretările.

Or, *Cinul* sau *Rugăciunea tuturor sfinților* joacă un rol esențial în constituirea integrității ansamblurilor acelor, vorba lui Vasile Drăguț, *împărătești mantii colorate* care pe timpul lui Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și a domnilor din familia Movileștilor *au fost așezate pe umerii de piatră ai ctitoriilor domnești*[611]. De fapt, această imensă frescă, asemeni unui covor întinsă pe toată jumătatea estică a locașelor, *sudează* întreaga decorație de pe fațade, oferind o orientare în lectura programului

[608] O prezentare detaliată a componenței tuturor acestor cete, zugrăvite la Voroneț, poate fi consultată după ediția Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârşitul secolului al XVI-lea. Contribuție la studiul civilizației moldave,* Bucureşti, 1984, p. 214. Aici merită să menționăm prezența în cadrul ierarhiei mucenicilor a Sf. Ioan cel Nou, patronul Moldovei. Poziția importantă pe care o ocupă acest mucenic național în cadrul registrului (în stânga – Sf. Gheorghe al cărui hram îl poartă biserica) vorbește despre versiunea pur moldovenească a compoziției *Cinului* de la Voroneț.

[609] Privite de sus în jos.

[610] Iată doar câteva exemple: Wladyslav Podlacha, în cartea *Malowidla scienne w cerkwiach Bukowiny* editată la Lvov în 1912, nu oferă un generic compoziției de pe abside (*Cinului*). El consemnează doar faptul că „fațadele absidei alcătuiesc o unitate de sine stătătoare" (p. 81, ed. rom.) și enumără registrele componente. Paul Henry a perceput în grandioasele alaiuri zugrăvite pe abside „o viziune a bisericii triumfătoare" și a încercat să tragă o paralelă cu sculptura religioasă occidentală, „care urmărește să înfățișeze... un fel de „sumă" a adevărurilor religiei creștine" (p. 211 a ediției *Monumentele din Moldova de Nord*, București, 1984). I. D Ștefănescu, în textul studiului *L'evolution de la peinture murale*... publicat în 1929 în *„Nouvelles recherches"*(p. 149-156), interpretează *Cinul* ca pe o „compoziție generală... legată de ideea ascensiunii spirituale de la concret la abstract, a înălțării de pe pământ în ceruri". Toată această imensă compoziție, conchide I. D. Ștefănescu, este „*O arătare a doctrinei areopagitice*, exprimată prin etalarea ierarhiei mistice a diverselor cinuri". André Grabar interpretează aceeași compoziție ca pe o „vastă rugăciune a tuturor sfinților sub forma unor procesiuni etajate, în care toate categoriile se roagă pentru izbăvirea Moldovei". De la A. Grabar ideea de rugăciune („*Deisis*") apare mai mult sau mai puțin sporadic în interpretările ulterioare. Astfel, Sorin Ulea în primul volum al *Istoriei Artelor Plastice în România* (București, 1968, p. 373-374) consideră că „imensa procesiune de îngeri, prooroci, apostoli, episcopi, sfinți, militari, martiri și monahi, rânduiți, în mai multe registre suprapuse, ce se îndreaptă spre axul absidei centrale, reprezintă *o rugăciune*, *o intercesiune* pentru cauza Moldovei...". Sorin Ulea neagă rolul liturgic al compoziției și combate punctul de vedere al acelor cercetători care au văzut în ea o „imagine a Bisericii Triumfătoare". Pentru Virgil Vătășianu mesajul acestei compoziții ține de „demonstrarea tuturor supușilor lui Petru Rareș, mai ales marii boierimi, a obligației de a respecta ordinea ierarhică feudală, oglindă a celei cerești." (V. Vătășianu, *Pictura Murală din nordul Moldovei*, București, 1974, p. 21). În albumul *Humor* (București, 1973, p. 31) Vasile Drăguț confirmă importanța „rugăciunii" („*Deisis*") în favoarea Moldovei, dar mai consemnează și ideea „unui militantism confesional menit să apere Ortodoxia de mișcările religioase desprinse din Reformă". Structura „simfonică" de desfășurare a compoziției *Cinului*, nevoia de „spectacol, de narație, de retoric" specifice secolului al XVI-lea au fost puse în evidență de Răzvan Theodorescu în cartea *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550 – 1800)*, I, București, 1987. În *Manualul de Liturgică* al Ene Branişte regăsim caracterizarea compoziției *Cinului* în calitate de reprezentare „a Bisericii Triumfătoare". *Dicționarul de artă* apărut la Editura Meridiane (1998, vol. 2) interpretează „Cinul" ca o „intercesiune a tuturor sfinților" și indică sinonimia între noțiunile de „*Marea Rugăciune*" și „*Marea Deisis*". Solitară rămâne la momentul actual interpretarea propusă relativ recent de Sorin Dumitrescu în cartea *Chivotele lui Petru Rareș și modelul lor ceresc* (Ed. Anastasia, 2001, p. 122-123). Din punctul de vedere al autorului *Chivotelor*... , *Cinul* trebuie interpretat ca o reprezentare plastică a *Vedeniei Veșnicului Ospăț* din textul *Viziunii Sfântului Nifon al Constanțianei*.

[611] Vasile Drăguț, Prefață la: Podlacha Wladyslaw, Grigore Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine*, Vol 1., București, 1985, p. 5.

iconografic și stabilind, implicit, *nucleul* acestui program. Datorită ei, dinamica lecturii *ascendente*, prezente în *Arborele lui Iesei* și în *Vămile Văzduhului*, sau dinamica lecturii *diagonale*, prezente în *Scara lui Ioan Climax* (la Râșca sau la Sucevița), sunt echilibrate de dinamica lecturii *de la asfințit spre răsărit*.

Din perioada interbelică și până în prezent nu au încetat încercările de a compara imensele fresce ale *Cinului* cu niște catapetesme gigantice ce împăturesc din exterior volumele altarului și ale naosului bisericilor rareșiene și post-rareșiene. La acestea se adaugă și încercările unor cercetători, mai mult sau mai puțin întemeiate, de a interpreta *Cinul* din pictura exterioară moldavă drept „*o transpunere din iconografia rusească a unei teme bogate și de un minunat efect decorativ, numite cu cuvântul rusesc de Cin*, *care înseamnă ordine, ierarhie și care este o dezvoltare a temei Deisis*" (I. D. Ștefănescu)[612] sau drept „*o compoziție comparabilă cu giganticele iconostase rusești*" (André Grabar)[613].

Extrem de nuanțată este interpretarea *Cinului* prezentată de Anca Vasiliu în monumentala lucrare *Monastères de Moldavie. XIVe – XVIe siècles. Les Architectures de l'image* (Ed. Humanitas, 1998). În textul francez al acestei ediții autoarea identifică compoziția de pe abside drept *Marea Procesiune* (*Grande Procession*) și atrage atenția asupra „simultaneității reciproce a ordinelor de îngeri și sfinți prezentate, care se află „în permanență la sinodul ce transcende barierele între sensibil și inteligibil" (p. 109). Cercetătoarea remarcă și deosebirile existente în dinamica mișcării figurilor din fiecare registru al *Cinului*[614]. Autoarea mai dezvoltă ideea prezentării în această compoziție a „unei liturghii permanente, oficiate până la expirarea timpului, a unei Biserici *în acțiune*". Ea presupune că perioada de timp calendaristic, simbolizată de compoziția *Cinului*, corespunde perioadei dintre Paște și Rusalii. Acesta este timpul propriu-zis *iconic*, scrie autoarea, timpul medierii prin icoană și a „transgresiunii permanente a istoriei în eshatologie, timpul în care tradiția patristică le recomandă credincioșilor să se roage în picioare pentru a demonstra că ei *merg* spre împărăția Cerurilor...".

Arborele lui Iesei, situat pe fațada de sud, cuprinde spațiul dintre pridvor și absida laterală[615], pe peretele căreia începe imaginea ierarhiilor *Cinului*. Din trupul lui Iesei, culcat în centrul registrului inferior al compoziției, se naște o tulpină, de-a lungul căreia sunt pictați suveranii Israelului. Această tulpină se ridică și ajunge, prin regii David, Solomon, Roboam, Iosia, Manase și Iehonia, la Maica Domnului și la Hristos. *Arborele* (sau, cum i se mai spune urmând tradiția slavonă – „*rădăcina*"[616]) *lui Iesei* ilustrează *genealogia lui Iisus*. Asemeni majorității redacțiilor moldave, fresca de la Voroneț

---

612 I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, p. 180. Merită să menționăm faptul că ideea lui I. D Ștefănescu. despre „transpunerea *Cinului* în iconografia moldavă din iconografia rusă" nu poate fi acceptată integral. Ambele fenomene manifestă deosebiri substanțiale atât în ceea ce privește mesajul, cât și în ceea ce privește structura operelor. Comună este ideea de *ierarhie* și de *rugăciune*, dar atât tipul de *ordonare a ierarhiilor,* cât și *mesajul rugăciunii* simbolizate par să fie diferite. Vezi studiul nostru: Constantin Ciobanu, *„Cinul" din pictura exterioară a Moldovei și „iconostasul înalt rus",* în vol. *Artă, Istorie, Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb,* Cluj-Napoca, 2003, p. 129 – 134.

613 Deosebiri între *Cinul* moldav și *iconostasul înalt rus* se observă în principiile de selectare a figurilor din fiecare registru. În *Cin* selectarea (cu unele excepții, cum este cazul *arhanghelilor Mihail* și *Gavriil* din *registrul apostolilor*, sau al *serafimilor*, care joacă un rol mai mult decorativ decât semantic) are loc în conformitate cu funcția ocupată în cadrul ierarhiei: *apostolii* formează un registru orizontal, *profeții* – altul, *episcopii* – altul, *mucenicii* – altul etc. În iconostasul înalt rus aranjarea figurilor este, însă, de altă natură. Coincid, probabil, doar registrele *Profeților* și ale *Apostolilor* (deși, în ultimul caz, acest registru a intrat în decorația iconostasului rus după reformele patriarhului Nikon și prezintă doar pe cei 12 apostoli, pe când în pictura murală moldavă figurează toți cei 70 de apostoli amintiți în *Erminie*). În rest, aranjarea „ierarhiilor" în Rusia (mai exact în Moscovia) secolului XV a mers pe altă cale: au fost selectați câte doi reprezentanți din fiecare categorie de sfinți, la care s-au adăugat arhanghelii Mihail și Gavriil, și au fost reprezentați cu toții, simetric, în stânga și în dreapta *Micii Deisis* (a *Trimorfonului*). Chiar și în cadrul *Trimorfonului*, uneori, figura *Înaintemergătorului* era înlocuită cu cea a *Sfântului Nicolae*, extrem de popular. Astfel, până la reforma patriarhului Nikon, în registrul *Marii Deisis* a iconostasului înalt rus nu figurau doar *apostolii* și *Trimorfonul,* ci *întreaga ierarhie bisericească*, inclusiv *arhanghelii*, *apostolii*, *părinții bisericii*, *autorii liturghiei*, *primii mitropoliți ai Moscoviei*, *patronii* etc. Această particularitate a componenței acestui registru a fost observată încă de Paul din Alep pe parcursul vizitei în Rusia. El scria: „Iconostasul se constituie la ei nu așa, cum se obișnuiește în țara cazacilor și a grecilor. Pe Dumnezeu ei îl amplasează în centru, la dreapta și la stânga sunt (prezentați) Sfânta Fecioară și Ioan Botezătorul, lângă ei doi îngeri, iar rândul drept se termină cu imaginile lui Sf. Petru, a lui Ioan Gură de Aur, a lui Vasile cel Mare și a încă doi apostoli; de partea cealaltă (simetric) sunt înfățișați Sf. Pavel, Sf. Nicolae, Sf. Grigorie și încă doi apostoli". Vezi: *Drevnerusskaia jivopisi*, Moscova, 1970, p. 58.

614 Proorocii se grăbesc să-și îndeplinească profețiile, pe când sihaștrii, în dorința de contemplare a Divinității la limita experienței ascetice, încetinesc pasul până la o imobilitate aproape totală.

615 De miazăzi.

616 În slavonă „*koreni*".

mai prezintă – în stânga și în dreapta tulpinii centrale – imaginile căpeteniilor semințiilor: pe *Simeon* și *Ruben*, *Isahar* și *Zabulon*, *Dan* și *Gad*, *Aser* și *Neftali*, *Iosif* și *Veniamin*. Apoi, pe imensa suprafață azurie a fundalului compoziției *Arborelui*, în opt registre suprapuse, încadrate în arabescuri de vrejuri și palmete, apar imaginile *profeților* și *drepților* Vechiului Testament. Similar sunt încadrate între volutele ramurilor și cele optsprezece scene biblice cu semnificație profetică sau alegorică – *Cei trei tineri*[617] *în cuptor*, *Ungerea lui David*, *Lâna lui Ghedeon*, *Steaua din Iacob*, *Valaam și asina*, *Viziunea lui Iezechiel*, *Coborârea în Egipt* [618], *Întâmpinarea Domnului*, *Anunțul celei de a doua Veniri a Mesiei*, *Piatra netăiată de mână*, *Înălțarea Domnului*, *Nașterea lui Iisus*, *Blestemul Ierusalimului*, *Scara lui Iacob*, *Regina Sudului*, *Cântarul Adevărului și Dreptății*, *Tablele legii (Tablele lui Moise)*, *Răstignirea Mântuitorului* – scene care, prin cromatica lor vie, asemeni jucăriilor pomului de Crăciun, înviorează substanțial gama rece-albăstrie a tonalității fațadei.

Arborele lui Iesei de la Voroneț prezintă exemplul cel mai spectaculos al *redacției iconografice desfășurate* a *Arborelui* din toată pictura murală exterioară moldavă. Cercetătorul american din Chicago Michael D. Taylor a reușit să identifice sursele și *arhetipul* acestei *redacții*[619]. El a demonstrat faptul că trăsătura distinctivă a *Arborilor lui Iesei* din Moldova (în raport cu *arhetipul*) ține de înlocuirea imaginii ce ilustra profeția veterotestamentară referitoare la *Izvorul care va uda valea Șitim*[620] prin imaginea *Vestirii Celei de a Doua Veniri a Mântuitorului* și de înlocuirea imaginii *Profeției lui Naum*[621] prin imaginea *Înălțării la Cer a Domnului*. Modelul iconografic voronețean al *Arborelui* are mult în comun cu așa-numitul **model athonit**, dar nu descinde din acesta. În unele detalii el stă chiar mai aproape de *arhetip* decât **modelul athonit**. Astfel, la Voroneț, spre deosebire de mănăstirile athonite, în scena *Întâmpinarea Domnului de către dreptul Simion* s-a păstrat figura *alegoriei apei* – o reminiscență vie a imaginii Mării Roșii din scena arhetipală ce ilustra un episod din textul veterotestamentar al *Ieșirii*[622]. În *Arborii lui Iesei* de la aceeași mănăstire Voroneț și de la mănăstirea Sucevița – în

---

617 Este vorba despre Anania, Azaria și Misail – trei tineri evrei de la curtea regelui Nabucodonosor, amintiți în cartea biblică a profetului Daniel.

618 Facerea, 46, 3. Michael D Taylor este de părerea că aici avem scena *Testamentului lui Moise*. Vezi: Deuteronomul, 18, 15.

619 Dezvoltând analiza comparativă a tipurilor iconografice ale *Arborelui* de la Orvieto, de la Muntele Athos și din Moldova – analiză abia schițată de Antonia Nava într-un articol publicat încă în Italia interbelică –, Michael D. Taylor, în deceniile 7 și 8 ale secolului trecut, a demonstrat existența unui ***arhetip* al modelului dezvoltat** al *Arborelui lui Iesei*. Apariția acestui *arhetip* în anii 1262-1264 este, după părerea lui Michael D. Taylor, o consecință a instituirii de către papa Urban al IV-lea (1261-1264) a sărbătorii *Corpus Christi*. De la acest *arhetip* au pornit **două linii de evoluție**. Cea ***occidentală*** este reprezentată de relieful *Arborelui lui Iesei* de pe fațada Domului din Orvieto (1305-1308? sau 1310?). Asemeni *arhetipului*, relieful *Arborelui* de la Orvieto conține în interiorul "volutelor" ramurilor doar imagini ce ilustrează subiecte din cărțile Vechiului Testament. În pofida fidelității față de *arhetip* această linie de evoluție nu a avut continuare. Motivele acestei rupturi au fost elucidate cu brio de Michael D. Taylor în finalul studiului său. **Linia de evoluție *orientală*** s-a dovedit a fi cu mult mai viabilă. Dar și aici s-au produs o serie de abateri de la subiectele prezentate în *arhetip.* Astfel, imaginea ce ilustra versurile 6 – 8 ale capitolului 11 al *Cărții lui Isaia* (așa-numita *Împărăție a Păcii*) s-a transformat în imaginea *Nașterii lui Iisus*. Se pare că același lucru s-a produs și cu imaginea ce ilustra versurile 1 – 21 ale capitolului 15 al *Cărții Ieșirea* (*Sărbătorirea de către evrei a traversării Mării Roșii*). În pofida stării extrem de proaste de conservare a frescelor est-europene mai vechi – de la Sopoćani și Arilje – putem afirma cu certitudine că, în cadrul liniei *orientale* a variantei desfășurate a *Arborelui lui Iesei*, ilustrarea versurilor din Cartea *Ieșirea* a fost substituită de imaginea *Întâmpinarea Domnului*. După o evoluție rectilinie marcată de compozițiile *Arborelui* de la mănăstirea Sopoćani (cca 1268-1270), de la biserica Sf. Achilije din Arilje (1296) și de la biserica Maica Domnului Ljeviška din Prizren (1307-1309 sau 1310 –1313), în jurul anului 1315 apare prima ramificație a **liniei *orientale*** – așa-numitul **model athonit** – , care este exemplificat de *Arborii lui Iesei* de la biserica Sf. Apostoli din Thessaloniki (cca. 1315), de la Trapeza Lavrei (1535-1536) și de la mănăstirea Dochiariu (1568). Starea proastă de conservare a frescei de la Thessaloniki nu ne permite însă să afirmăm dacă au existat sau nu imaginile *Înțelepților Antichității* în cadrul compoziției *Arborele lui Iesei*. Trăsătura distinctivă a **modelului athonit** ține de înlocuirea imaginii *Expulzării lui Eliodor din Templu* (*Cartea a Doua a Macabeilor*, cap. 3, v. 25 – 27) prin imaginea ecvestră a *Arhanghelului Mihail* și de reducerea imaginii desfășurate ce ilustra versul 12 al *Psalmului 84* ("*Adevărul din pământ a răsărit și dreptatea din cer a privit*") la imaginea unei balanțe și a unei lumânări, pentru a ilustra Dreptatea (Justiția!) și, respectiv, Adevărul (Lumina!), amintite în Psalm. Vezi: Michael D. Taylor, *A historiated Tree of Jesse*, în *Dumbarton Oaks Papers, nr. 34 – 35*, Washington, ed. Center for Byzantine Studies, 1980 – 1981, p. 125 – 176; idem., *The Prophetic Scenes in the Tree of Jesse at Orvieto*, în: *Art Bulletin*, nr. 54, Washington, 1972, p. 413 – 416; idem., *Three local motifs in Moldavian Trees of Jesse, with an excursus on the liturgical basis of the exterior mural programs,* în *Revue des études sud-est européennes, T. XII, nr. 2*, Bucarest, 1974, p. 267 – 275.

620 *Ioil*, 4, v. 18.

621 *Naum*, 2, v. 1 după Biblia Ortodoxă, identic cu *Naum*, 1, v. 15 după *Biblia Catolică* citată de Taylor.

622 *Ieșirea*, 15, 1 – 21 și *Cartea înțelepciunii lui Solomon*, 10 , 18 – 19.

scena *Nașterea Domnului* – s-a menținut imaginea leului – o reminiscență a imaginii faunei din scena arhetipală ce ilustra *Împărăția Păcii*[623].

Figurile *Înțelepților Antichității* – personalități păgâne care, datorită spiritului vizionar, au profetizat *Nașterea lui Dumnezeu din Fecioară*, *Venirea Mesiei*, *Unitatea Treimii* ș. a. – mărginesc, din stânga și din dreapta, compoziția voronețeană a *Arborelui*. În rândul acestor înțelepți, vizavi de personalități cunoscute ale lumii antice, cum ar fi, bunăoară, Tucidide, Socrate, Pitagora, Sibila, Platon, Aristotel, Homer, putem găsi și unele figuri cu nume exotice, rezultate din transcrierea eronată a onomasticii vechilor manuscrise sau dintr-o tradiție apocrifă. Astfel, apare un enigmatic *Elin Zmovagl*, pe care filologul și slavistul Grigore Nandriș a încercat să-l identifice cu dramaturgul antic Sofocle[624]. Marea majoritate a „citatelor" (traduse din greacă în slavonă) de pe filacterele acestor înțelepți nu sunt, însă, autentice. După cum au demonstrat în studiile lor magistrale filologii A. von Premerstein[625] și Hartmut Erbse[626], primele compendii cu „spuse" sau „profeții" ale Anticilor referitoare la Creștinism apar abia în Bizanț, pe timpul împăratului Zenon (cca. 474 – 491), la sfârșitul secolului al V-lea după Hristos. Chiar și inscripția de pe filactera lui Platon se dovedește a fi un citat din *Cronografia* lui Teofan Mărturisitorul (cca. 752 – 818), citat în care este amintită o *profeție descoperită în Tracia*, *pe timpul împăraților Constantin și Irina*, *în mormântul unui filosof al cărui nume a rămas necunoscut*[627].

Imnul Acatist cu cele 24 de scene ale lui este reprezentat pe fațada exterioară nordică a bisericii de la Voroneț. Datorită protecției cornișei acoperișului, ilustrațiile la strofele 4 – 6 ale imnului s-au păstrat destul de bine. Putem vedea aici o imagine a *Bunei Vestiri* (ce ilustrează strofa a 4-a a *Acatistului*), imaginea *Vizitei Mariei la Elisabeta* (ce ilustrează strofa a 5-a) și imaginea *Suspiciunii lui Iosif* (ce ilustrează strofa a 6-a[628]). Vânturile nordice, precum și clima destul de aspră a Moldovei medievale au distrus în mare parte pictura exterioară a peretelui de miazănoapte, inclusiv au generat erodarea marii majorități a scenelor *Acatistului*. De aceea astăzi este imposibil să le dăm o apreciere stilistică sau coloristică. Rămâne nerezolvată și problema prezenței sau absenței la Voroneț a imaginii *Asediului Constantinopolului* – în calitate de ilustrație la *proimionul* ce precede *Imnul Acatist*.

Fațada nordică voronețeană mai include o serie de teme secundare din care merită să fie amintite *Parabola fiului risipitor*, *Vămile văzduhului*, *Geneza* și *Viețile sfinților Antonie cel Mare* și *Gherasim*. Din ciclul de scene legate de tematica *Parabolei* s-au păstrat doar fragmentar scena *Ospățului* și scena *Întoarcerii fiului în casa tatălui*. Fiind situat la altitudine și, astfel, fiind bine apărat de cornișă, ciclul *Genezei* s-a conservat aproape integral. În cadrul acestui ciclu un interes deosebit îl prezintă scena *Zapisul lui Adam cu diavolul*. Scena dată, care apare și în pictura exterioară a Moldoviței și Sucevița, este o „traducere" în limbajul artei plastice a unei străvechi credințe de origine bogomilică și de largă circulație în folclorul medieval balcanic și est-european. Conform acestei credințe, diavolul, creatorul lumii materiale(!) și, implicit, a Pământului, i-a îngăduit lui Adam să lucreze țarina numai în schimbul sufletului său și al urmașilor săi[629], înțelegere trecută într-un *înscris* (= *zapis* în slavonă sau *chirograf* în greacă), ascuns în apa Iordanului și sfărâmat, ulterior, de către Hristos, în momentul botezului. Popularitatea de care în Estul Europei se bucura în secolul al XVI-lea această credință (contrară învățăturii bisericii ortodoxe!) l-a îndemnat pe eruditul călugăr athonit Maxim Grecul, aflat pe atunci în Rusia, să scrie un întreg tratat împotriva acestei erezii[630].

---

623 *Isaia*, cap. 11, 6 – 8.

624 Vezi: Grigore Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine din estul Europei*, în: Wladyslaw Podlacha, Grigore Nandriș, *Umanismul picturii murale postbizantine*, Vol. 2, B., 1985, p. 68 – 69.

625 A. von Premerstein, *Griechisch-heidnische Weise als Verkünder der christlichen Lehre in Handschriften und Kirchenmalereien, în Festschrift der Nationalbibliothek in Wien, herausgegeben zur Feier des 200jährigen Bestehens des Gebaudes*, Wien, 1926, p. 647 – 666; idem., *Ein Pseudo-Athanasianischer Traktat mit Apokryphen Philosophensprüchen im Codex Bodleianus Roe – 5,* în *„Εἰς μνή μην Σπ. Λάμβρου"*, Atena, 1935, p. 177 – 189; idem., *Neues zu den apokryphen Heilsprophezeiungen heidnischer Philosophen in Literatur und Kirchenkunst,* în *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, IX, 1932, p. 338 – 374.

626 Hartmut Erbse, *Fragmente griechischer Theosofien*, în *Hamburger Arbeiten zur Altertumswissenschaft,* band 4, Hamburg, ed. Hansischer Gildenverlag, 1941.

627 Vezi: Constantin Ion Ciobanu, *Stihia profeticului*, Chișinău, 2007, p. 178 – 184.

628 Strofă care începe cu cuvintele: *Vifor de gânduri necredincioase, având înăuntru înțeleptul Iosif*...

629 S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești (II***)**, în **SCIA***, AP*, T. XIX, București, 1972, p. 42.

630 Vezi tratatul *Lămurire despre zapisul păcatelor*, în cartea: Sf. Maxim Grecul, *Adevăr și minciună*, Galați, 2003, p. 411 – 416.

Tot de inspirație folclorică este și tema *Vămile văzduhului*, zugrăvită pe latura nordică a contrafortului de nord-vest al Voronețului. *Vămile* sunt exemplificate aici de imaginea unui turn cu 21 de trepte. După cum a stabilit încă în anii 20 ai secolului trecut Paul Henry, fiecare treaptă semnifică una din *vămile* prin care sufletul este obligat să treacă în călătoria sa de după moarte[631]. Denumirile acestor vămi corespund denumirilor păcatelor capitale ale omenirii. Sursele literare exacte ale acestei teme, cu enumerarea exhaustivă a vămilor[632], au fost descoperite de Sorin Ulea în partea vizionară a textului *Povestirii lui Grigore* din *Viața Sfântului Vasile cel Nou*[633].

Ciclul *Vieții și martiriului Sfântului Ioan cel Nou*[634] *de la Suceava* ocupă la Voroneț jumătatea inferioară a peretelui exterior, sudic, al pridvorului. Inspirat de scrierea lui Grigorie *„monahul, prezviterul de la Marea Biserică a Moldovlahiei*", confundat multă vreme cu cărturarul Grigorie Țamblac, acest ciclu era considerat inedit în pictura murală exterioară ante-Voroneț, deși figura sfântului mucenic a mai fost zugrăvită pe fațada sudică a bisericii de la Arbore (dar în cadrul compoziției *Cinului*!). Cercetările recente de la biserica Sf. Gheorghe a Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava au confirmat însă prezența acestui ciclu și în decorul, foart șters, al părții răsăritene a fațadei sudice a bisericii amintite, fațade zugrăvite încă în anii primei domnii a lui Petru Rareș. Figura Sf. Ioan cel Nou a apărut deja în fresca interioară a Voronețului, în zugrăveala naosului, față în față cu tabloul votiv. În general, martiriul Sfântului Ioan cel Nou a produs un număr impunător de cicluri ilustrate. Cel mai vechi din ele este cel al raclei de lemn, din care s-au recuperat doar două fragmente[635], dar care, la timpul său, a furnizat modelul pentru relicvarul în argint, reconsiderat astăzi a fi o replică (din a doua jumătate a secolului XVI!) a raclei pictate (opinie a Corinei Nicolescu și a Constanței Costea). Ciclul de la Voroneț ilustrează următoarele scene din viața și martiriul sfântului: *Sfântul în fața eparhului*, *Dezbrăcarea sfântului*, *Ioan în dialog cu eparhul*, *Baterea cu toiege*, *Aruncarea sfântului în temniță*, *A doua zi în fața judecătorului*, *Tragerea de cal și decapitarea sfântului*, *Îngerii slujind și evreul trăgând cu arcul*, *Evreul mărturisindu-se mulțimilor*, *Înmormântarea sfântului*, *Încercarea de luare a moaștelor sfântului și anunțarea preotului*, *Stâlpul de foc*, *Aducerea moaștelor sfântului la Suceava de către Alexandru cel Bun*[636]. Ultima scenă prezentată aici avea importante conotații de ordin ecleziastic și politic, înțelese foarte bine de contemporani. Or, aducerea la Suceava în 1415[637] a moaștelor Sf. Ioan cel Nou, urmând recunoașterii lui Iosif[638] de către patriarhia de Constantinopol (1401), întărise substanțial autonomia Mitropoliei Moldovei.

În stânga ușii de intrare în pridvor, pandant scenei *Aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou în cetatea*

---

631 Paul Henry, *Folklore et iconographie religieuse. Contribution à l'étude de la peinture moldave*, în *Bibliothèque de l'Institut français de Hautes-Études en Roumanie*, I , *Mélanges*, 1927, p. 63 – 97.

632 Sorin Ulea oferă următoarea listă: *1. Clevetirea, 2. Batjocorirea, 3. Zavistea, 4. Minciuna, 5. Mânia și Înverșunarea, 6. Mândria, 7. Cuvintele deșarte, 8. Camăta și Frauda, 9. Nedreptatea și Vanitatea, 10. Iubirea de arginți, 11. Beția, 12. Pomenirea de rău, 13. Vrăjitoria și Descântecul, 14. Îmbuibarea, 15. Slujirea de idoli și ereziile, 16. Sodomia, 17. Preacurvia, 18. Uciderea, 19. Furtul, 20. Curvia, 21. Nemilostivirea și asprimea mâniei.* Vezi: S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești (II)*, în **SCIA***, AP*, T. XIX, București, 1972, p. 39.

633 Ibidem, p. 38 – 40.

634 Negustor din Trapezunt, martirizat în Cetatea Albă spre mijlocul secolului XIV, considerat "păzitor al statului" Moldovei, de când moaștele sale au fost aduse la Suceava, în 1415, de Alexandru cel Bun, și așezate în biserica Mirăuților, iar apoi transferate, în 1589, sub domnia lui Petru Șchiopul, în biserica „Sf. Gheorghe", noul locaș al mitropoliei.

635 Primul aflat la Muzeul de Artă al României, cel de al doilea cunoscut doar dintr-o fotografie publicată, actualmente fiind considerat pierdut.

636 Referitor la componența ciclurilor vieții sfântului, vezi studiul Constanței Costea: *Despre reprezentarea Sf. Ioan cel Nou în arta medievală*, în **RMI**, An LXVII, 1998, nr. 1-2, B., 1998, p. 18-35.

637 Abordând controversata problemă a anului aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava, Florin Grigorescu scrie următoarele: „Interpretarea eronată a episcopului Pahomie al Romanului (1707 – 1714) pe coperta *Sbornicului* aparținând lui Gavril Uric – din anul 1439 – a făcut ca timp de două secole și jumătate întreaga istoriografie să considere că aducerea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou la Suceava s-a făcut în 1402 (...) Dacă ținem cont însă că cel mai vechi manuscris al *Cronicii* lui Grigore Ureche este pierdut, iar copia lui Axinte Uricariul (1670 – 1733) la *Cronica* de bază a lui Ureche indică limpede vălеatul 6923 (1415), la fel ca *Letopisețul* lui Nicolae Costin (1660 – 1712) – care se pare că a luat cunoștință de acest an din actele Mitropoliei Moldovei care au fost duse împreună cu mitropolitul Dosoftei în anul 1686 în Polonia – susținem (...) ca dată corectă a aducerii moaștelor Sfântului Ioan la Suceava ca fiind anul 1415". Vezi: Florin Grigorescu, *Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava în viața credincioșilor*, Suceava, 2003, p. 181 – 182.

638 C. Zaharia, *Iosif I Mușat, întâiul mare ierarh român*, București, 1987, p. 140-142.

Sucevei, sunt figurate (de la stânga la dreapta) imaginea *Sfântul Gheorghe omorând balaurul* și portretele mitropolitului Grigorie Roșca și al sihastrului Daniil. Deasupra capului lui Daniil Sihastrul, între compozițiile *Stâlpul de foc* din *Ciclul Sf. Ioan cel Nou* și icoana *Deisis* de deasupra ușii sudice a pridvorului se află pisania lui Grigorie Roșca, pictată cu culoare albă pe fond albastru. Din ea aflăm că Mitropolitul Întregii Moldove Grigorie a fost ctitorul pridvorului și a „înfrumusețării" (exterioare – C. C.) bisericii, care au fost „isprăvite" la 14 septembrie 1547, în zilele piosului Io Iliaș voievod și a mamei sale Elena.

Deasupra și în dreapta ciclului *Vieții Sf. Ioan cel Nou* avem prezentat ciclul *Vieții Sf. ierarh Nicolae*: *Nașterea*, *Școala*, *Hirotonirea ca diacon*, *Hirotonirea ca episcop*, *Apariția sfântului în vis împăratului Constantin*, *Cei trei strategi în temniță* – toate în registrul superior, *Salvarea celor trei bărbați de la execuție*, *Doborârea copacului cu demoni, Istoria celor trei fecioare, Salvarea lui Dimitrie de la înec, Vindecarea fetei posedate de demoni* – în registrul al doilea, *Izbăvirea corăbiei*, *Distrugerea idolilor*, *Lupta cu diavolul apărut în chip de înger*, *Viziunea îngerilor cu pecetea Dumnezeirii*, *Vindecarea leproșilor* și *Adormirea sfântului* – în registrul al treilea. *Grosso modo*, redacția voroneteană a scenelor din hagiografia Sf. Nicolae urmează modelele ortodoxe consacrate. Nu au corespondent sau sunt extrem de rar întâlnite în arta bizantină sau rusă veche doar câteva episoade ale ciclului: *Vindecarea leproșilor*[639], *Lupta cu diavolul apărut în chip de înger*[640] și *Viziunea îngerilor cu pecetea Dumnezeirii*[641]. Majoritatea celorlalte episoade zugrăvite la Voroneț probează existența unui *nucleu comun* al redacțiilor moldovenești și bizantine ale iconografiei *Vieții* sfântului.

Cea mai importantă temă care figurează în decorația exterioară ctitorită de Grigorie Roșca o constituie *Judecata de apoi*. Originile iconografiei acestei teme trebuie căutate încă în arta creștină timpurie, unde *Judecata* era reprezentată sub forma „separării mieilor de capre" (mozaicul bisericii Sf. Apollinare Nuovo din Ravenna)[642]. Îmbogățirea iconografică a acestei teme s-a produs deja în Evul Mediu, sub influența literaturii patristice, apocaliptice și, în mod special, a scrierilor Sf. Efrem Sirul. Manuscrisul *Parisinus Graecus 74* de la Biblioteca Națională din Paris, datat cu secolul al XI-lea, prezintă deja o redacție iconografică evoluată a temei *Judecății de apoi*, redacție care o vom regăsi în marea majoritate a picturilor murale și a ilustrațiilor de carte din lumea ortodoxă bizantină târzie sau din lumea postbizantină.

După cum a remarcat încă Vasile Drăguț, cele mai vechi reprezentări ale *Judecății de apoi* din arta românească le găsim în bisericile transilvănene din Țara Hațegului[643]. Astfel, la Crișcior întâlnim acest subiect deja în secolul al XV-lea[644]. În pictura exterioară a Moldovei medievale cea mai veche reprezentare a temei *Judecății de apoi* o găsim la Arbore (1541?), unde ea este distribuită pe peretele de sud[645]. Celelalte *Judecăți de apoi* din pictura monumentală moldavă a secolelor XVI-XVII au o altă repartizare: la Probota, Coșula, Sucevița și Cetățuia – pe bolta și pe peretele estic al pridvorului închis, la Humor și Moldovița – în pridvorul deschis, la Bălinești, Voroneț, *Sf. Gheorghe* și *Sf. Dimitrie* din Suceava – pe fațadele vestice ale edificiilor[646]. Din toate aceste reprezentări ale *Judecății de apoi* cea de la Voroneț este cea mai monumentală și cea mai bogată în detalii sugestive.

Suprafața imensă a frescei *Judecății* este compartimentată în mai multe registre. La extremitățile laterale ale primului registru vedem câte patru îngeri, din ambele părți, înfășurând sulul *Timpului expirat*. Pe suprafața sulului este reprezentat cerul înstelat cu cele 12 semne ale Zodiacului. *Porțile Cerului* din centrul registrului sunt deschise de doi îngeri înaripați, iar în spațiul liber – format între cei doi batanți – apare figura maiestuoasă și căruntă a *Celui Vechi de Zile*.

639 Întâlnită și la Moldovița.

640 Întâlnită, de asemenea, la Popăuți și la Humor.

641 Datorez această informație Constanței Costea, care a menționat raritatea celor trei episoade în articolul *"Sf. Nicolae"* din *Enciclopedia de artă medievală românească* (manuscris în curs de apariție).

642 Vezi: Н. В. Покровский, *Страшный суд в памятниках византийского и русского искусства*, în *Труды археологического съезда в Одессе (1884)*, Т. III, Одесса, 1887, planșa LXXIII între p. 286 – 287.

643 Vasile Drăguț, *Pictura murală din Transilvania*, București, 1970, p. 49, 66 ș. a.

644 Ion I. Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Ed. Mănăstirea Neamț, 1984, p. 31.

645 Amplasare reluată ulterior și în decorația exterioară a bisericii de la Rașca.

646 Vezi: Ion I. Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț,* p. 31.

Un fascicul de raze pornește de la *Cel Vechi de Zile* spre registrul următor, în centrul căruia este situată o imagine dezvoltată a temei *Deisis*. În centrul acestei *Deisis*, înconjurat de cete îngerești și încadrat într-un medalion din care țâșnesc raze, în calitate de *Judecător al Universului* apare Iisus Hristos. Chipul lui Hristos este flancat de reprezentările intercesorilor: a Fecioarei Maria și a lui Ioan Botezătorul. Ambii intervin în fața Mântuitorului, rugându-L să cruțe omenirea. În același registru sunt reprezentați și cei doisprezece apostoli, șezând a câte șase pe bănci alungite, de ambele părți ale imaginii *Deisis*. Nimburile aurii de deasupra apostolilor indică prezența cetelor de îngeri din planul doi al registrului.

În centrul celui de al treilea registru este reprezentat *Tronul Hetimasiei*. Pe suprafața lui orizontală, în fața *Crucii* și *uneltelor patimilor*, vedem imaginea *Sf. Duh* în formă de porumbel. Flancând tronului, simetric, stau în genunchi Adam și Eva. Din partea stângă, îndemnate de apostolul Pavel, de tron se apropie cetele celor drepți: a prorocilor, ierarhilor, mucenicilor și cuvioșilor. În dreapta, Moise – nimbat ca și apostolul Pavel – îndrumă spre judecată grupurile păcătoșilor: pe evrei, turci, tătari, armeni, etiopieni. Etniile respective sunt indicate de portul personajelor și de inscripțiile explicative de deasupra capetelor fiecărui grup.

Spre deosebire de registrele superioare, registrul inferior al *Judecății de apoi* este asimetric. Dinamica lui gravitează în jurul imaginii balanței, ținute de *Mâna lui Dumnezeu*. Această *Mână* apare de sub *Tronul Hetimasiei*.

Râul de foc, figurile alegorice ale *Mării* și ale *Pământului*, fiarele sălbatice din gura cărora ies cei mâncați de ele, morții ce se scoală din sicrie, îngerii Apocalipsei trâmbițând – toate aceste imagini sunt pictate în partea dreaptă a peretelui și pe suprafața contrafortului sudic. Imaginația și fantezia zugravilor au diversificat simțitor textele teologice și iconografia consacrată a *Judecății de apoi*. Un interes deosebit îl prezintă *Râul de foc,* care, asemeni lavei vulcanice, se varsă de la picioarele lui Hristos așezat în centrul icoanei *Deisis* (pictate în cel de al doilea registru). În interiorul acestui râu vedem chipurile schimonosite de groază ale păcătoșilor. Cu vopsea albă aici sunt scrise numele principalilor ereziarhi și persecutori ai creștinismului: Arie, Irod, Iuda, Dioclețian, Maximilian, Lichiniu, Iulian (Apostatul). Pentru o exemplificare și mai sugestivă a jarului infernului, zugravii de la Voroneț au introdus și o inscripție explicativă în limba slavonă preluată din *Evanghelia după Luca* (16, 24): *„Părinte Avraame... trimite pe Lazăr să-și ude vârful degetului în apă și să-mi răcorească limba, căci mă chinuiesc în această văpaie”.* În dreapta *Râului de foc*, în partea inferioară a suprafeței contrafortului sudic, putem vedea imaginea lui Iona – așezat pe spatele *balenei* (*chitului*) de care a fost înghițit și privind în zare la o corabie cu pânze.

În centrul registrului inferior al *Judecății*, legate tematic de imaginea deja amintită a *balanței* din *Mâna lui Dumnezeu*, figurează *parabola morții celui drept* și *parabola morții păcătosului*. Aici, pe o filacteră desfășurată, în dreapta îngerului ce străpunge cu sulița trupul celui osândit la chinurile eterne, Paul Henry a observat o extrem de curioasă pseudoinscripție, rămasă neînțeleasă până în prezent(!)[647]. În imediata vecinătate a aceluiași înger, între reprezentările celor două *parabole*, putem vedea figura regelui David cântând la cobză. *Cetatea raiului*, către care se îndreaptă cetele credincioșilor conduși de apostolul Petru, se află în stângă *parabolei morții celui drept*. Și mai la stânga, în partea de nord a peretelui și pe contrafortul nordic este desfășurată imaginea simbolică a *Sânului lui Avraam*. Între imaginile lui Avraam și Iacov, istoricul Ion I. Solcanu a descoperit minuscula și enigmatica inscripție slavonă „Ionasko Kiril”, interpretată de el drept semnătura autografă a zugravului[648]. Această semnătură, împreună cu semnătura „pristavului Marcu”[649], reprodusă încă de Eugen Kozak[650], au generat o discuție aprinsă, menită să stabilească numele exact al autorului frescelor. Din nefericire

[647] Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârşitul secolului al XVI-lea. Contribuție la studiul civilizației moldave*, București, 1984, fig. 80 la p. 223. Referitor la semnificația *pseudo-inscripțiilor* din pictura medievală a Moldovei vezi studiul nostru: Constantin Ciobanu, *Tradiția pseudo-inscripțiilor din pictura murală moldavă în contextul artei bizantine și postbizantine*, în anuarul *Arta – 2004*, Chișinău, 2004, p. 13 – 22.

[648] Ion I. Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț*, Ed. Mănăstirea Neamț, 1984, *it.*, p. 58.

[649] De sub portretul Mitropolitului Grigore Roșca de pe fațada sudică.

[650] Eugen Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, Viena, 1903, p. 210. Textul inscripției, tradus din slavonă, este următorul: „*Robul lui Dumnezeu Marcu pristavul care a slujit acest sfânt loc și această mănăstire a Sf. Mucenic Gheorghie*”.

însă, spre deosebire de pictura Bălineștilor, unde semnătura ieromonahului Gavriil, descoperită de Sorin Ulea, este însoțită de verbul slavon „*pisal*" („*a pictat*")[651], aici, la Voroneț, această importantă precizare lipsește.

Încheind descrierea *Judecții de apoi*, ținem să accentuăm faptul că mesajul frescei trebuie citit și evaluat în contextul epocii care ni l-a transmis. Insistența cu care zugravii au stăruit asupra particularităților etnice, naționale și confesionale ale damnaților nu este un fapt întâmplător. Or, spre deosebire de tradiția iconografică a *Judecăților de apoi* bizantine, unde rolul preponderent în ilustrarea viciilor îl jucau viciile de *ordin moral*, *Judecata* de la Voroneț etalează în prim-plan viciile rezultate din apartenența la alte *confesii* sau viciile generate de confruntările de *ordin național* – toate, evident, îmbrăcate în haina simbolico-alegorică a limbajului picturii medievale ortodoxe.

[651] S. Ulea, *Gavriil ieromonahul autorul frescelor de la Bălinești, în Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare,* București, 1964, p. 419.

12. Iconografie voroneţeană

Gabriela Platon

Pe sobrul fond verde al pădurii de brazi, biserica Sfintei Mănăstiri Voroneț pare un Evangheliar iluminat larg deschis. Astfel l-au vrut demult pictorii anonimi și cei care au comandat aceste picturi: pereții tapisați cu fresce trebuiau să figureze ochilor privitorilor învățătura Sfintei Scripturi. Și tot astfel se prezintă ea astăzi vizitatorilor din lumea întreagă, emoționați să descopere în mijlocul unei naturi armonioase un edificiu încă mai armonios, ridicat de mai bine de 500 de ani de mâini inspirate, exprimând credința și lirismul lor în piatră și culoare[652].

Compartimentul de față și-a propus să selecteze cele mai reprezentative pagini privind iconografia Voronețului, fără a avea însă pretenția de a epuiza bogăția peisajului teologic și artistic. Raportarea la un material vast, care a trebuit să fie sistematizat în câteva pagini, ne-a impus să reținem doar opiniile ce au rezistat la „proba timpului" și pe care le considerăm semnificative în demersul actual de prezentare a programului iconografic voronețean.

Textele antologate, privite din perspectiva exigențelor discursului logic, au fost grupate sub aspect tematic încălcând uneori cronologia în favoarea îmbinării criteriului estetic cu cel teologic. Crestomația realizată are meritele și lacunele ei, inerente oricărui început de drum. Ea este o primă deschidere care așteaptă noi completări pentru ca și mișcarea și semnificația evoluției ideilor despre iconografia Voronețului să dobândească o valoare reală.

Cronologie

Ctitorită de Ștefan cel Mare în anul 1488, biserica Voronețului a fost inițial alcătuită doar din naosul triconc și din pronaos. Câțiva ani mai târziu, după august 1496, prin grija aceluiași ctitor au fost executate picturile murale din naos și altar.

În anul 1547, Mitropolitul Grigorie Roșca a mărit biserica adăugându-i pe latura vestică un pridvor închis, după care a purces îndată la împodobirea întregului locaș cu picturi pe fațade, tot atunci fiind pictat și interiorul pridvorului. Realizate la numai un an de la moartea lui Petru Rareș, picturile exterioare de la Voroneț aparțin de drept epocii acestui domnitor, aceasta cu atât mai mult cu cât ctitorul lor a fost Grigorie Roșca, probabil, unul din inspiratorii iconografiei decorului mural pictat pe fațade[653].

Sub Petru Rareș se ajunge la Voroneț la plinirea unui stil național în pictură, precum s-a ajuns sub Ștefan cel Mare la un stil moldovenesc de arhitectură.[654]

Urmașul lui Grigorie Roșca, Mitropolitul Teofan, „a înfrumusețat și aurit" pictura pronaosului[655].

Pictura interioară

Inspirată din modelele mai arhaice și mai austere din iconografia bizantină, pictura interioară, realizată în 1496 prin grija marelui ctitor, impresionează prin claritatea și rigoarea desfășurării iconografice, prin desenul viguros, prin gama cromatică cu acorduri grave, prin expresivitatea deloc stereotipă sau convențională a personajelor[656].

Având ca punct de plecare canoanele bizantine, autorii programului iconografic au știut să-l adapteze la particularitățile interiorului unei biserici moldovenești. Asigurarea unui raport armonic dintre pictură și construcție se traduce pe plan artistic printr-o expresivă punere în valoare a virtuților spațiului arhitectonic, slujind totodată ordonanța compozițională a scenelor pictate, al căror mesaj se descifrează cu ușurință[657].

---

652 *Sfânta Mănăstire Voroneț*. Studiu introductiv, note, referințe de monahia Gabriela Platon, Sibiu, 2007, p. 7.

653 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V, București, 1989, p. 188.

654 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 17.

655 Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* (Introducere), Iași, 1974, p. 54.

656 Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei,* Suceava,1961, p. 182.

657 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* București, 1982, p. 184.

Potrivit canoanelor iconografice statuate de erminiile bizantine, turla a fost rezervată reprezentării *Bisericii cerești*, având pe boltă imaginea lui *Iisus Pantocrator*, iar pe pereții tamburului, în registrele inelare, serafimii, îngerii, profeții și apostolii. În pandativii mici au fost înfățișați evangheliștii, prin a căror „lucrare" scrisă se face legătura între bolta cerească și cea pământească. În cele patru lunete dintre pandativii mici și în pandativii mari au fost înfățișate marile sărbători ale Noului Testament: *Nașterea, Prezentarea la templu, Botezul, Schimbarea la față* etc. În conca absidei altarului este reprezentată *Maica Domnului cu Iisus în brațe,* străjuită de o parte și de alta de câte doi îngeri, ca simbol al sacrificiului, iar pe pereți – *Cina cea de taină* și *Cele două Împărtășanii* ca simbol al comuniunii și sacrificiului mistic, *Spălarea picioarelor* ca simbol al umilinței[658].

Cortegiul Sfinților Ierarhi și Diaconi completează iconografia pereților altarului, iar pe boltă este înfățișată *Maica Domnului* pe tron cu *Iisus* pe genunchi[659].

Naosul cuprinde câteva compoziții remarcabile, mai ales cele din ciclul *Patimilor lui Iisus*[660].

Absida nordică are în concă *Intrarea în Ierusalim* și *Învierea lui Lazăr,* apoi, de o parte și de alta a ferestrei, *Învierea* și *Lepădarea lui Petru*. Absida sudică înfățișează în concă *Schimbarea la față* și *Rugăciunea din Grădina Ghetsimani,* iar de o parte și de alta a ferestrei – *Batjocorirea lui Iisus* și *Pregătirea Crucii*. Peretele nordic este zugrăvit în stânga absidei cu scena *Femeile sfinte la mormântul lui Iisus,* iar la dreapta – cu scena *Rusaliilor*, pe când peretele sudic arată de o parte și de alta a absidei *Adormirea Maicii Domnului* și *Ducerea Crucii*; peretele vestic, încadrat în marginea circulară cu sfinți în medalioane, cuprinde în registrul mediu patru scene: *Așezarea pe cruce*, *Răstignirea, Coborârea de pe Cruce* și *Tânguirea lui Iisus*[661].

În registrul de jos se află *Sfinții militari*, reprezentare simbolică a Bisericii luptătoare. Toate figurile tind spre verticalitatea cerută de arhitectura monumentului[662].

În mod semnificativ, în același registru, pe peretele care desparte pronaosul de naos, în spațiul dintre ușă și peretele de sud se află *Tabloul votiv,* în care ctitorul, Ștefan cel Mare, condus de Sfântul Mucenic Gheorghe, prezintă biserica Mântuitorului Hristos, care stă pe tron. Domnitorul apare cu păr bogat bălai, cu ochi căprui; Doamna Maria, frumoasă și oacheșă, Bogdan, icoană a tatălui, iar apoi o mică domniță fără nume cu cerc de mărgăritare în cosiță. Personajele *Tabloului votiv* poartă costume de brocart și aur. *Tabloul votiv* oferă cercetătorului trecutului elemente importante referitoare la forma originară a bisericii și la costumele domnești din epocă[663].

Ștefan cel Mare și membrii familiei sale alcătuiesc un grup de o nobilă măreție, capabil să transmită autoritatea morală a curții domnești și, în primul rând, a celui care veghea cu strășnicie la libertatea țării sale[664].

În partea dreaptă ne întâmpină o icoană *Deisis;* în seria icoanelor Maicii Domnului se vădește tulburătoare prin frumusețe și sobrietate[665].

Ansamblul realizat în pronaos este caracterizat mai ales prin înclinarea către interpretarea decorativă a imaginilor. Deasupra registrelor cu cercuri și medalioane sunt zugrăvite scene din *Viețile Sfinților* și chinurile legendare ale Sfântului Gheorghe, patronul bisericii[666].

In boltă strălucește o remarcabilă compoziție cu imaginea Fecioarei: *Oranta* – Maica Domnului cu Pruncul în brațe îmbrăcat într-o cămașă cu motive florale populare[667].

Pronaosul impresionează prin alternanța de figuri și ornamente ce parcă fac legătura dintre pictura din interiorul naosului și pictura exterioară[668].

---

658 Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* (Introducere), Iași, 1974, p. 57-58.

659 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* București, 1982, p. 186.

660 Ibidem.

661 Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* (introducere), Iași, 1974, p. 57.

662 Idem p, 58.

663 Idem, p. 57.

664 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V, București, 1989, p. 189.

665 Elena Simionovici, monahia, *Sfânta Mănăstire Voroneț, Icoane,* Sibiu, 2004, p. 64.

666 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* p. 185.

667 Elena Simionovici, monahia, *Sfânta Mănăstire Voroneț, Icoane,* p. 96.

668 Vasile Drăguț; Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* p. 57

Întrucât *Judecata de apoi* a fost transferată din pridvor, unde avuse locul obișnuit, pe fațada de vest, întreaga suprafață interioară a pridvorului a fost afectată ilustrării *Menologului*. Ilustrarea calendarului începe la mijlocul bolții semicirculare în partea de sud cu ziua de 1 septembrie potrivit uzanței bizantine. Noutatea de la Voroneț constă în faptul că întregul *Menolog* cu cele trei sute șaizeci și cinci de zile ale anului a fost ilustrat în spațiul relativ mic al pridvorului, de aici decurgând o profunzime nemaivăzută de scene[669].

De remarcat că în imaginile din pridvor ce compun *Calendarul ortodox* sunt nu 365, ci 366 de imagini, pentru că există și un dreptunghi în care s-a reprezentat Sfântul Daniil Sihastrul la numai 47 de ani de la trecerea sa la cele veșnice[670].

Deasupra portalului se află o umanizată imagine a *Fecioarei*; Fecioara are ceva de zeiță antică, adânc gânditoare. Chipul Pruncului exprimă o deosebită căldură și gingășie[671].

Micile scene surprind prin forța repetițiilor de situații pe care le implică – figuri în picioare, decapitări, arderi pe rug etc. – un menolog lesne poate aluneca în stereotipie. La Voroneț, autorul picturilor din pridvor a reușit să depășească această servitute, micile scene surprinzând prin varietatea soluțiilor compoziționale și prin firescul atitudinilor. Pictorul *Menologului* încântă prin prospețimea expresiei astfel încât, în pofida siluetelor cam bondoace și a desenului limitat ca resurse, micile icoane care compun ansamblul au o indubitabilă putere de comunicare[672]. Numeroase scene cu decapitări, crucificări, spânzurări, dificil de redat în pictură, sunt tratate cu o deosebită știință compozițională. Scena cu cei patruzeci de mucenici pătimind în iezerul Sevastiei, aflată pe peretele sudic, în stânga ferestrei, este redată într-un desen aproape modern, simplificat, care individualizează iscusit trăsăturile și ținuta numeroaselor personaje[673].

Plăcerea narațiunii răzbate de fiecare dată atunci când subiectul o permite. În asemenea situații pictorul se inspiră din viața înconjurătoare, realizând deseori imagini cu valoare de document. Oamenii din popor au costume autohtone, ca și unii dregători care par a fi boieri din Moldova, carul de foc cu care Sfântul Ilie a urcat la cer este o simplă căruță țărănească, iar *Intrarea Fecioarei în biserică* are aerul unei sărbători de familie[674].

Atât pentru faptul că este singurul complet din pictura murală a Moldovei, cât și pentru caracteristicile sale de ordin artistic, *Menologul* de la Voroneț constituie o realizare de referință pentru secolul al XVI-lea[675].

Orânduirea artistică a spațiului și a tradiției lui și această înțelegere a picturii interioare face să se concentreze într-un dublu eveniment, ceea ce este de o mare importanță pentru privirea în continuare a temelor icoanelor de pe pereții exteriori, întruchipând un drum. Pictura spațiului interior este organizată în jurul unui centru. Calea și ținta alcătuiesc o unitate pentru că sunt îndreptate spre scopul unic de a promova viața liturgică în om, cu caracterul ei de înaintare pe un drum; și în același timp de a pune în relief caracterul de eveniment a ceea ce se săvârșește acum[676].

Printr-o fericită coincidență de opțiuni stilistice, frumoaselor picturi interioare din epoca lui Ștefan cel Mare, caracterizate prin sobrietate și alură bărbătească, le corespund, pe fațade, fresce cu o ținută asemănătoare[677].

---

669 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* București, 1982, p. 186.

670 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol. V, București, 1989, p. 197.

671 Elena Simionovici, monahia, *Sfânta Mănăstire Voroneț, Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*, Sibiu, 2001, p. 107.

672 Vasile Drăguț; Dan Grigorescu Florea; Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini,* Ed Meridiane, București 1976, p. 45 .

673 Petru Comarnecu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava,1961, p. 182.

674 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V , p. 196.

675 Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei,* Suceava, 1961, p. 183. O descriere integrală a Menologului de la Voroneț nu a fost publicată. Cele mai multe informații sunt cuprinse în lucrările lui I.D. Ștefănescu, *L'evolution de la peinture religeuse en Moldavie et en Bucovine, Paris, 1928; P. Henry, Monumentele din Moldova de Nord,* București 1930.

676 Wilhelm Nyssen, *Pământ cântând în imagini: frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova,* București 1978, p. 30.

677 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 188.

Fațada de vest

Din pictura exterioară impune privirii îndeosebi scena monumentală de pe fațada de vest în care este reprezentată *Judecata de apoi*[678].

Judecata de la Voroneț poate fi considerată printre cele mai importante opere cu acest subiect din întreaga artă postbizantină. Organizată cu riguroasă claritate, compoziția este alcătuită din grupuri și din personaje bine individualizate, fapt care permite descifrarea fără echivoc a înțelesului fiecărui episod[679].

În prima bandă iconografică plasată cel mai sus, sub streașină, străjuit la extremități de cei doi arhangheli, este „tradus" iconic începutul Apocalipsei, unde se spune: „*cerul s-a dat în lături, ca o carte de piele pe care o faci sul*" (6,14): tăria cerului este trasă ca o perdea, cuplând vizual două mișcări deopotrivă sincrone și opuse:

• Cea a închiderii /stingerii lumii fizice, a cosmosului înconjurător, este simbolizată prin rularea sulului ce închipuiește cerul cu stelele și cu cele douăsprezece chipuri ale Zodiacului, semnele diferitelor constelații cunoscute de cei vechi. La capetele vălului se ivesc soarele cu chip de om și luna. Remarcabil configurate sunt mai ales simbolurile Zodiacului, a căror mărime variază după necesitățile compoziționale.

• Cea a deschiderii este realizată în centrul scenei, prin doi îngeri care deschid un triptic și apariția, în cadrul imensei ferestre de cer create astfel, a icoanei lui Dumnezeu-Tatăl – *Cel vechi de zile* (Dan. 7, 9), cu o aureolă stelată în opt colțuri, însemn al divinității eterne[680].

Registrul al doilea înfățișează marele tribunal ceresc al *Judecății de apoi*. În mijloc, înconjurat de o aureolă, tronează pe un curcubeu Iisus Hristos, de la picioarele căruia pornește râul de foc. Marele Judecător este asistat, la dreapta și la stânga Sa, de Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul în calitatea lor de intercesori. De o parte și de alta, așezați pe lungi lavițe, se văd cei doisprezece Apostoli, în spatele cărora sunt numeroase grupuri de îngeri[681].

Figurile alungite ale Apostolilor, așezați în poziții variate și având expresii mai individuale, nu sunt înghesuite, ci dimpotrivă, spațiate, spre deosebire de cetele de sfinți dindărătul spătarelor, arătați în profiluri cu nimburile, care, suprapunându-se, sugerează multitudinea și totodată perspectiva, fără însă a găuri peretele, ci împodobindu-l[682].

În următoarea secvență sesizăm o ușoară tensiune. În mijloc se află *Hetimasia* – Sfântul Duh în chip de porumbel, Sfânta Evanghelie și protopărinții neamului omenesc, Adam și Eva, cu nimburi – el bătrân, cu chip de ascet, ea mai tânără și plină de grație, înviați de Iisus Hristos, potrivit dogmelor, se roagă îngenuncheați, pentru urmașii lor, oamenii[683].

In spatele lui Adam sunt pictați Profeții, Arhiereii, Mărturisitorii, Anahoreții. Între fericiții ce se îndreaptă spre Rai se disting chipurile Sf.Împărat Constantin și al mamei sale Elena. Urmează Sfinții mari teologi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Sf. Ierarh Spiridon și Sf. Cuvios Onufrie[684].

---

678 Vasile Drăguț; Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* (Introducere), Iași, 1974, p. 56. La Humor, Vatra Moldoviței și Sucevița, compoziția aceasta se află pictată pe peretele estic al pridvorului și este discontinuă din pricina ușilor și a altor dispoziții arhitecturale, dar la nici una dintre acestea nu avem, ca la Voroneț, desfășurarea continuă și nestânjenită a compoziției, adevăratul caracter monumental și măiestria exemplară. Această compoziție, împreună cu Arborele lui Iesei și cu alte două-trei, fac din Voroneț cea mai de seamă comoară de pictură feudală din Nordul Moldovei și poate din întreaga țară.

679 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc*, București, 1982, p. 282. Derularea și subiectul benzilor iconografice urmăresc pas cu pas desfășurarea și conținutul „etapelor" *Judecății* și, în același timp, sublinierea Sfintei Treimi – „antinomia trinitară, Dumnezeu Cel Unul în Ființă și Întreit în Persoane, care implică deodată unitatea ființială – Dumnezeu Unul și trinitatea personală. – Triplu și în același timp, Unul, integral prezent în fiecare din cele Trei Persoane, care este dogma centrală a credinței creștine, descoperită prin Revelația divină" (Pr dr. Ion Stoica, *Adevărul, lumea și omul. Repere pentru o abordare metarealistă a întâlnirii religiei cu știința,* București, 2006, p. 52).

680 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 189.

681 Ibidem, p. 190.

682 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 27.

683 Vasile Drăguț; Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei,* (introducere), Iași, 1974, p. 57.

684 Elena Simionovici, monahia, *Sfânta Mănăstire Voroneț, Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă,* Sibiu, 2001, p. 89.

Din partea opusă se îndreaptă cetele, tot strâns grupate, ale necredincioșilor, cărora Moise (socotit printre prevestitorii lui Mesia) le arată cu mâna dreaptă „înfricoșătorul județ" ce-i așteaptă. Surprins în mișcare, chipul lui Moise este conturat aproape statuar și are o deosebită forță expresivă.

Grupurile de necredincioși sau de eretici, iudei, turci, tătari, armeni, arabi (musulmani) sunt ușor de recunoscut atât datorită tipologiei și veșmintelor, cât și prin inscripțiile pictate[685].

În redarea acestor „păcătoși", meșterul zugrav al Voronețului s-a întrecut pe sine. Chipurile dușmanilor Moldovei, otomanii, aduși printre păcătoși, sunt carnale și brutale, cu priviri fioroase, artistul dând frâu liber resentimentelor sale față de ostașii sultanului care răpiseră independența țării odată cu înfrângerea lui Petru Rareș[686].

Registrele următoare sunt parțial întrepătrunse.

Prin unirea celor două benzi, în zona mediană a fost creată o întinsă plajă înverzită, unde are loc cumpănirea păcatelor și judecarea fiecărui suflet – un procedeu iconografic ingenios prin care *Valea lui Iosafat* devine *Valea Judecății*. Echivalarea iconică a *Văii lui Iosafat* cu *Valea Judecății* este una din cele mai spectaculare, mai simple și mai subtile construcții spațiale iconografice[687].

În zona centrală este ilustrată profeția lui Isaia: *„Dreapta lui Dumnezeu va ține balanța!".* De sub tronul din registrul Hetimasiei apare, în registrul al patrulea, mâna cerească, ce ține în degete cumpăna dreptății, în care se cântăresc păcatele sufletelor aduse la judecată. În dreapta cumpenei se află îngerii, pe fond albastru, iar în stânga ei, pe fond verde-închis (măsliniu sau oliv), diavolii.

Este probabil că din lupta îngerilor cu diavolii, sufletul gol, aflat sub cumpăna dreptății, va scăpa trecând în Rai, spre deosebire de alte suflete care sunt conduse de diavoli în focul Gheenei sau în fluviul de foc al Iadului – la perechea de mai jos, un bărbat și o femeie, arătați tot goi, se vede cu claritate spaima pe chip[688].

Ultimele scene, completând marea compoziție a *Judecății de apoi,* sunt *Moartea dreptului* și *Moartea păcătosului*, legate prin prezența pe o stâncă a lui David, cântând nu din harfa-i obișnuită, ci dintr-o cobză moldovenească. Un înger ia sufletul dreptului simbolizat printr-o minusculă figură de om gol, vopsită în alb, pe când un alt înger străpunge cu sulița trupul păcătosului[689].

Ca în întreaga artă bizantină, artistul subliniază importanța personajelor, conferindu-le proporții diferite. Îngerii sunt zugrăviți mai înalți și mai armonioși decât diavolii, înfățișați mai curând caraghioși decât fioroși, așa cum apar și la Camposanto din Pisa. Acolo însă imaginea *Judecății* și mai ales aceea a Infernului nu au amploarea și dramatismul de la Voroneț. Umorul este de asemenea mai pregnant la Voroneț, unde diavolul este mai curând ridiculizat decât arătat ca o ființă înspăimântătoare: drăcușorii mici și negri care se agită în jurul sufletului ale cărui fapte sunt evaluate sunt de-a dreptul pitorești: în încercarea lor de a schimba rezultatul judecării sufletului (ale cărui fapte bune atârnă mai greu în balanță) ei se agață de stinghia și de talerul balanței; însă îngerii veghează la bunul mers al lucrurilor și îi îndepărtează cu sulița. Impresia care se degajă este aceea de echilibru și maiestate[690].

Râul de foc, pornit de la picioarele lui Iisus, în registrul al doilea, este mult lărgit în registrul al patrulea și se termină cu o îngrozitoare gură de balaur, care înghite pe cei osândiți la „chinurile veșnice".

La Voroneț avem de a face cu figurarea unei deformări perspective, care exprimă faptul că râul purcede de departe, de la răsărit, dinspre mandorla lui Hristos, și se îndreaptă înspre apus, adică se apropie de noi. Contrastul dintre planietatea registrelor orizontale și abrupta punere în perspectivă a râului de foc reprezintă, din punct de vedere compozițional, nucleul expresiv maxim al frescei[691].

Figurile celor ce se zbat în focul Gheenei, pictat cu un roșu carmin (Arie schismaticul, mari eretici și necredincioși precum Mahomed inamicul, regele Irod și Irodiada, împărații Maximian și Licinius,

685 Maria-Ana Musicescu, Sorin Ulea, *Voroneț,* București, 1971, p. 35.
686 P. Henry, *Monumentele din Moldova de Nord,* București 1930, p. 224.
687 Maria-Ana Musicescu, Sorin Ulea, *Voroneț,* p. 36.
688 Ion Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț,* Mănăstirea Neamt, 1984, p. 49.
689 Grigorie Nandriș, *Umanismul picturii murale post bizantine din estul Europei,* București, 1985, p. 67.
690 Petru Comarnescu, *Voroneț,* București, 1965, p. 22.
691 I. Zugrav, *Voronețul,* în **MMS**, *A*n. XXXIX, 1963, nr. 1-2, p. 63.

semănători de martiri în epoca lor, diferiți păcătoși mai de rând), nu sunt colorate, ci doar desenate, părând niște incizii. Evitând, ca și în alte părți, canoanele obișnuite, artistul a folosit aici un desen simplu, sintetic, dar caracterizator, cu aparență foarte modernă, care poate duce cu gândul la unii maeștri ai desenului contemporan[692].

În colțul stâng al râului de foc se află o primă scenă cu *Învierea morților*, continuată de o a doua, dedesubt, în registrul următor, tot în porțiunea dintre fluviul de foc și marginea compoziției. Aceste două scene dovedesc o bogată imaginație prin felul cum sunt zugrăvite Învierea celor morți pe pământ și Învierea celor înecați în mări.

Ambele scene sunt prezidate de câte o zeitate. Cea de sus, zeitatea pământului, având înfățișare orientală, așezată pe un munte, este înfășurată într-un giulgiu și are fața negricioasă, poartă un coif și ține în mână un mormânt-cutiuță cu un mort care a înviat. În partea de jos, zeitatea apelor, care prezidează Învierea celor înecați, se află pe spinarea unui delfin uriaș și ține în mână o corabie; pare mai degrabă o zeiță din perioada elenistică. Este interesantă prezența în aceste fresce a elementelor „păgâne" și creștinești și care, ca viziune picturală, arată legăturile artei bizantine cu izvoarele ei romane, elenistice și orientale, confluența de motive greco-romane și orientale trecute în noi sinteze[693].

În scenele cu Învierea morților din pământ și din ape există o mare varietate de viețuitoare în preajma mormintelor ori pe țărmuri, unele veridic înfățișate, când sunt familiare artistului, altele fanteziste. Se văd lupi, urși, lei și alte fiare care restituie bucăți din trupurile oamenilor pe care i-au sfâșiat, deoarece, potrivit credinței de odinioară, la Înviere, trupurile celor mâncați de fiare și pești se vor reîntregi. Numai căprioara, aflată îndărătul Arhanghelului vestitor, nu are nimic de restituit, căci folclorul o vede, ca și pe miel, un simbol al curățeniei și nevinovăției.

Arhanghelii din scena cu *Învierea morților* nu folosesc obișnuitele trâmbițe, ci buciume, instrumente caracteristice păstorilor de la munte. Într-o scenă învecinată, regele David nu cântă din obișnuita harpă, ci din cobză. O seamă din aceste animale apar pe discurile smălțuite, pe covoarele și crestăturile în lemn, văzute cam în același fel și dovedind imaginația legată de folclor a meșterului zugrav[694].

Viziunea Raiului ocupă o parte din registrul al patrulea și mai bine de jumătate din ultimul.

Păzită de ziduri înalte, grădina Raiului adăpostește pe Maica Domnului lăudată de îngeri, pe cei trei patriarhi – Avraam, Isac și Iacov – și pe tâlharul mântuit pe cruce.

Cel mai interesant și uimitor fragment îl socotim însă pe acela în care vedem în mai multe șiruri, suprapuse sau etajate, cetele de sfinți ce se îndreaptă spre poarta Raiului. Din nou, meșterul s-a întrecut pe sine. Separând printr-un zid circular, asemenea unui decor de teatru, cele ce se petrec la poarta Raiului de restul scenelor din ultimele două registre a obținut un foarte viu și dinamic efect decorativ[695].

Se naște întrebarea: Ce a făcut ca Sfinții Petru și Pavel să fie reprezentați deschizând Poarta Raiului „mână în mână"? Ei nu sunt unul lângă celălalt precum ceilalți sfinți. Ce minte și-a asumat această reprezentare și care să fie mesajul ei ? Sfântul Petru, cu cheia în mână, să fie oare ceea ce Biserica Catolică revendică – *piatra sa de temelie* ? Și atunci *noi,* cei *acasă* aici la *Voroneț* și *în întreaga lume ortodoxă,* dacă nu suntem *catolici*, dacă nu suntem născuți *evrei,* suntem dintre *neamuri ?* Am putea accepta că noi, *creștinii de toate neamurile care cunosc pe Iisus Hristos,* suntem întruchipați de *Sfântul Apostol Pavel.*

La vremea când se năștea această reprezentare, în veacul al XVI-lea, când nu exista mișcare ecumenică, ba din contra, se căutau cu frenezie argumente justificative pentru propriile acte și interpretări denigratoare pentru faptele celorlalți – Mitropolitul Grigorie Roșca al Moldovei pare să fi avut viziunea unui viitor diferit față de timpul său. S-a construit astfel un *spirit al Voronețului,* care vorbește privitorului despre o posibilă întâlnire a tuturor creștinilor, *mână în mână,* precum *Petru și Pavel*, pentru a trece prin *Poarta Raiului*, la *UNICUL Dumnezeu".* Și *evreii* sunt reprezentați între sfinți

692 I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești,* București, 1973, p. 62.

693 Vasile Drăguț, *Arta creștină în* România, vol.V și VI, (Studiu introd.), București, 1989., p. 190.

694 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 23.

695 Ion Solcanu, Costache Buzdugan, *Biserica Voroneț,* M-rea Neamț, 1984, p. 54.

prin David, Solomon, Moise și Aaron. Această viziune, împreună cu prezența *Filosofilor antici* și cu cea a *Arborelui lui Iesei* fac din *Mitropolitul Grigorie Roșca,* asistat de pictorii moldoveni ai vremii, un *pionier al deschiderii minții* spre o mai bună cunoaștere, spre înlesnirea apropierii tuturor celor care-*L* iubesc pe Dumnezeu[696].

Deosebit ca mișcare de personaje și efect pictural este fragmentul în care se văd – în mai multe șiruri, suprapuse ori etajate – cetele de sfinți îndreptându-se spre Poarta Paradisului. Zecile de figuri care se perindă în scena Raiului de la Voroneț sunt de o mare diversitate. Desenul lor reflectă energia fizică și spirituală a acestor sfinți cu suferinți legendare, cărora apropierea de Rai le conferă o expresie mai umană. Dacă unii dintre ei, mai tineri, amintesc personajele din frescele elenistice și au asemănări cu zeii, oameni ai grecilor și romanilor, alții, mai vârstnici, au o tipologie orientală, fiind uneori mai realist tratați.

În această scenă se dezvăluie cele mai înalte însușiri artistice ale meșterului anonim de la Voroneț – poate acel Marcu – chiar mai mult decât în grupurile păcătoșilor, atât de dramatice și în iscusitele prezentări ale apostolilor din registrul cu *Deisis*[697]*.*

Alte două detalii semnificative, unul discret, care scapă, de regulă, vederii grăbite – zidul crenelat, care mărginește sidefiu grădina Raiului, și altul, pe cât de vizibil pe atât de insolit – zidul arcuit, care separă drepții de damnați, atrag atenția.

Geometria severă zidului de cetate, a cărui semnificație, extinsă alegoric, poate fi asociată chiar și „zidurilor Noului Ierusalim", slăvite odinioară de psalmist. Coerența paradoxală a acestor doi termeni – rai/cetate / ajunge astfel să sugereze privitorului că Maica Domnului slujită de cei doi îngeri, tâlharul, cel „de-a dreapta Domnului", cu crucea în spinare, Avraam, Isaac și Iacob, ținând fiecare în poală sufletele-prunce ale celor izbăviți, precum și icoana lui Hristos/Emanuel, atârnând ca un fruct mirabil în desișul umbros al copacului primordial, că toate acestea laolaltă, cu întreaga botanică paradisiacă ar ocupa, de fapt, interiorul unui edificiu-grădină în care vor intra melodioasele și suitoarele alaiuri de sfinți și îngeri, avându-l în frunte pe Hristos.

Incinta arcuită, protector mișcătoare, semănând mai curând cu aripa batantă a unui înger mecanic din dreptul edificiului paradisiac, care-i separă dar îi și preia energic pe drepți, aproape împingându-i în Rai, reprezintă secvența motrice a întregului ansamblu; este motivul iconografic care anunță și pregătește impresionanta procesiune zugrăvită pe exterioarele absidelor naosului și altarului. *Zidul arcuit* nu trebuie privit literal, ca un simplu și neclintit paravan curbat, ci ca un simbol și un corespondent constructiv al zidului îngeresc care, la dorința expresă a Domnului, va înconjura și va proteja desfășurarea veșnicului praznic euharistic.

Motivul *zidului crenelat* și al *zidului arcuit* („scris" numai pe zidurile Voronețului, abia sugerat în *Judecățile* de la Humor, Moldovița sau Probota, dar complet uitat în *Judecățile* universale) dezvăluie o trăsătură comportamentală a Mitropolitului Roșca: mitropolitul-iconograf nu s-a mulțumit doar să reproducă mecanic sau să mimeze prestigioasele modele europene și bizantine ale *Judecății*, dimpotrivă, a purces cu îndrăzneală să le completeze creator.

În fine, după excursul în profunzimea structurilor expozitive și după analiza texturii semantice a câtorva detalii, abia reconsiderarea semnificațiilor globale ne poate evidenția semnificațiile de ansamblu. Dacă vom reprivi succesiunea celor cinci registre, vom observa că pe mijlocul lor sunt exprimate simbolic cele trei Persoane ale Sfintei Treimi, așa cum le va enumera Însuși Domnul în momentul în care va deschide și va răsfoi „*cartea primului Veac*"[698].

Fresca de o frumusețe și de dimensiuni nemaiîntâlnite în întreg spațiul Ortodoxiei impresionează prin geometria de o perfecțiune divină a compoziției, prin percepția lumii în esențialitatea sa, prin armonia cromatică și uluitoarea varietate tipologică a celor peste 100 personaje, prin seninătate și detașare ironică uneori, dar mai ales prin imensa trăire spirituală și duhovnicească care-i cuprinde pe privitorii credincioși ai acestei capodopere a artei universale. Viziunea înfricoșătoare de la *Capela*

---

696 *Sfânta Mănăstire Voroneț*. Studiu introductiv, note și referințe de monahia Gabriela Platon, Sibiu, 2007, p. 86.

697 Grigorie Nandriș, *Umanismul picturii murale post bizantine din estul Europei,* București 1985, p. 68.

698 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 191.

Sixtină e înlocuită aici de o concepție mai apropiată de spiritul Sfintei Scripturi, care te îndeamnă la meditație și pace sufletească în fața cutremurătoarelor întrebări legate de rolul nostru pe acest pământ, de valorile și tradițiile pe care trebuie să le respectăm pentru a fi mântuiți[699].

Compoziția de la Voroneț cu *Judecata de apoi* este superioară prin amploarea și siguranța efectului decorativ față de cele de la Athos, iar cele de la Camposanto din Pisa nu au nici pe departe strălucirea coloristică și știința compozițională a meșterului moldovean[700].

Am cercetat în repetate rânduri frescele din Moldova de nord, în diferite anotimpuri și sub felurite lumini, dar numai după ce între timp am avut prilejul de a cerceta mozaicurile de la geamia Kahrie de la Istambul (fosta mănăstire Chora), imaginile de la San Marco din Veneția sau cele de la Siena, Assisi, Orvieto, frescele din Duccio, Cimabue și Giotto, sau amintitele compoziții de la Pisa sau „Totentanz"-ul de la Lübeck, ne-am putut pătrunde de deosebita valoare artistică a frescelor reprezentative din Moldova de Nord, printre care se numără și *Judecata de apoi* de la Voroneț[701].

Fațada de sud

Fațada de sud, partea amiezii luminoase, simbolizează, în sens spiritual, rămânerea Fiului Domnului în biserica Sa[702].

În raport cu monumentele anterioare (Probota, Humor, Sf.Gheorghe din Suceava, Moldovița), Biserica Voronețului prezintă unele inovații iconografice:

- Imnul Acatist lipsește[703].
- În partea de sus a peretelui sudic al pridvorului, continuând și pe suprafața contrafortului de colț, se desfășoară în trei registre *Acatistul Sfântului Nicolae,* șaptesprezece scene din viața lui legendară. Prezența sa pe fațada Voronețului, ca dealtfel pe fațadele tuturor bisericilor pictate pe vremea lui Petru Rareș, avea un rol precis, marele Ierarh fiind considerat simbolul Ortodoxiei[704].
- Urmează douăsprezece scene din *Viața și patimile Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava,* ocrotitorul Moldovei pentru întreg evul mediu în luptele împotriva turcilor și tătarilor – cea mai clară povestire ilustrată a Patimilor Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava[705].

Situate chiar deasupra și de-a dreapta intrării principale, în văzul tuturor, aceste scene evocă chinurile și moartea pricinuite Sfântului patron al Moldovei prin trădarea unui „frânc" eretic și prin răutatea tătarilor necredincioși[706].

Cele douăsprezece scene sunt:

- *Judecata la iparhul Cetății Albe* (aici chinul Sfântului Ioan cel Nou și mărturisirea celui fără de cruce)
- *Pregătirea pentru tortură* (aici dezbrăcarea Sfântului)
- *Bătaia cu ciomege* (punerea Sfântului înaintea judecătorului, lovit Sfântul foarte)
- *Întemnițarea* (punând pe Sfântul în temniță)
- *A doua judecată la iparh* (aducând pe Sfântul înaintea judecătorului)
- *A doua chinuire prin bătaie* (iarăși bate ighemonul cu slugile sale pe Sfântul)
- *Ultimile cazne, martiriul* (legând pe Sfânt de coada calului)
- *Îngerii veghează trupul Sfântului* (îngerii lui Dumnezeu au venit la trupul Sfântului. Un oarecare păgân vrea să săgeteze. Înțepenirea lui)

699 Mathias Sichmdt; Thomas Veser, *Patrimoniul universal, natură și cultură protejate de UNESCO. Europa Centrală și de Sud-Est; Bisericile pictate din nordul Moldovei,* Brașov, 1998, p. 64.

700 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 23.

701 Wilhelm Nyssen, *Pământ cântând în imagini: frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova*, București 1978, p. 153.

702 Ibidem.

703 Este mutat pe fațada de nord

704 În Acatistul ce-i este închinat, Sf.Nicolae este considerat:"întărirea Ortodoxiei", "cel ce a astupat gurile ereticilor", "cel ce a vorbit mai dinainte despre cinstirea Născătoarei de Dumnezeu în biserică", cel care " rușinând pe Arie înșelătorul la sobor l-a învins", cel care "pe Arie diavolul ce-l întrupat l-a surpat" (*Acatiestier*, București, 1971, p. 208-213.

705 Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din mitropolia Moldovei și Sucevei*, (Introducere), Iași, 1974, p. 56.

706 O. Luția, *Legenda Sfantului Ioan cel Nou de la Suceava în frescele din Voroneț*, în **CC**, 1924

- *Iparhul se sperie la vederea paznicului înțepenit* (aducând pe cel înțepenit cu arcul și săgeata)
- *Prohodirea* (aici înmormântarea Sfântului Ioan)
- *Încercarea de a fura trupul martirului* (aici voiră francii să fure trupul Sfântului)
- *Alexandru cel Bun și curtea sa întâmpină racla cu moaștele Sfântului* (aducerea moaștelor Sfântului mucenic Ioan cel Nou la slăvita cetate a Sucevei în zilele blagocestivului Ioan Alexandru voievod și a doamnei sale Ana și a Episcopului Iosif)[707].

În cazul ilustrării *Patimilor Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, se simte un coeficient sporit de participare sufletească, fapt explicabil dacă se ține seama de împrejurarea că la racla slăvitului martir acești meșteri se închinaseră. Ilustrând chinurile și moartea Sfântului Ioan cel Nou, zugravii nu făceau decât să întărească îndemnul lui Petru Rareș de a fi uniți întru credință pentru apărarea Moldovei; de aici decurge o anumită vehemență a povestirii, a denunțării personajelor negative[708].

Intrarea în spațiul din lăuntru este dominată în întregime de patrulaterul larg și înalt al așa-numitei *Deisis,* „rugăciune de cerere" care prezintă pe *Judecătorul lumii* încadrat de Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul. Fețele pătrunzător grăitoare sunt înconjurate de aureolele lor ca de niște cercuri desfășurate și prin aceasta, apărate, fac din intrare o intrare la *Judecată,* oricine vrea să intre trebuie să treacă pragul ușii pe sub ochii Judecătorului[709].

În imediata vecinătate, ca o rugă, se află o inscripție pictată care glăsuiește astfel: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh și cu osteneala robului lui Dumnezeu, kir Grigorie, Mitropolitul Țării Moldovei, s-a adăugat și s-a început și s-a zidit și s-a săvârșit acest mic pridvor și s-a pictat în jurul întregii biserici pentru sufletul său în zilele blagocestivului Ioan Iliaș voievod și ale mamei sale Elena în anul 7055(1547) luna septembrie 14".

Chiar sub inscripția amintită se află alăturate figurile Sfântului Daniil Sihastrul și a Mitropolitului Grigorie Roșca.

O imensă frunte boltită, aproape mai mare decât restul chipului încadrat de barba și mustățile gri-alb, cu niște ochi pătrunzători care par a scruta dincolo de toate, direct în ierarhia lumii, totul este cuprins în cercul de aur al unei sfinte aureole. Numai așa poate începe povestea sacră a Mănăstirii Voroneț: de la chipul transfigurat de pacea dinspre gânduri al Sfântului Cuvios Daniil Sihastrul, zugrăvit pe peretele sudic lângă portalul de la intrare.

Se știe că Sihastrul Daniil a fost, potrivit tradiției, întemeietorul schitului Voroneț cu o biserică de lemn pe care Ștefan cel Mare a înlocuit-o cu una de zid. Chiar dacă nu fusese canonizat de Biserică, Sihastrul Daniil, al cărui mormânt se află în pronaosul Voronețului, era considerat drept Sfânt și astfel a fost reprezentat în pictura murală: cu veșminte călugărești, cu aureolă și cu filacter în mână. In fond, el întruchipa însăși tradiția de sfințenie a locașului.

În timp ce pentru figura Sihastrului Daniil pictorul a recurs la modalitățile obișnuite de stilizare a picturii religioase, figura Mitropolitului Grigorie Roșca încearcă să se înscrie în condițiile unui autentic portret: îmbrăcat în haine sacerdotale cu cârja de ierarh în mâna dreaptă, el a fost reprezentat într-o atitudine de marțială solemnitate. Trăsăturile feței sunt energice, privirile sunt pătrunzătoare, la impresia de severitate contribuind și lunga barbă castanie care ascunde partea inferioară a obrazului. În semn de pioșenie, pe cap nu are mitra episcopală, ci o modestă camilafcă monahală. În mâna stângă ține un filacter cu inscripția: „Doamne Iisuse Hristoase primește rugăciunea și osteneala mea: acest pridvor, robul lui Dumnezeu Mitropolitul kir Grigorie în numele Tău Sfânt"[710].

Lângă portretul votiv al Mitropolitului Grigorie Roșca, pe fața contrafortului de sud-vest, se află o frumoasă reprezentare a Sfântului Gheorghe ecvestru în luptă cu balaurul. De dimensiuni mai mari decât celelalte scene, fapt explicabil știind că este vorba despre Sfântul patron al Voronețului,

[707] În paranteză sunt trecute traducerile inscripțiilor pictate ce insoțesc imaginile după O. Luția.

[708] Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 191.

[709] Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* București, 1982, p. 157-160.

[710] Constantin Severin, *Imperiul sacru. Mănăstiri și biserci din nordul Moldovei* , Ed. Paralela 45, 2003, p. 5. Iată că prin autoritatea Mitropolitului, întâistătător al bisericii, Sfântul Daniil Sihastrul este reprezentat și mai sus decât Mitropolitul și cu aureolă de Sfânt; la o nouă canonizare de Sfinți români, cu siguranță va fi canonizat și acest mitropolit care răspunde de toate detaliile teologice ale acestei picturi exterioare unice în lume.

această imagine se înscrie cu fidelitate în prevederile Erminiei. Armonios compusă, această scenă reamintește prestigiul de care se bucurau Sfinții militari în iconografia Moldovei.[711]

Ampla compoziție, *Arborele lui Iesei,* care înfățișează, potrivit Bibliei, *Genealogia lui Hristos*, ocupă peretele de sud de la pridvor la absida laterală.

Arborele genealogic al lui Iisus, așa-numitul *Arbore al lui Iesei,* a fost pictat de maeștri necunoscuți la mijlocul secolului al XVI-lea pe fațada sudică a Bisericii Mănăstirii Voroneț, nu în interior, ci în exterior[712].

Pe fondul albastru închis și totuși transparent se întinde o rețea de ramificații mlădioase și arcuite care cuprind în întortochelile și volutele lor, în opt registre, aproape o sută de chipuri, busturi, figuri desfășurate vertical sau orizontal. Desfășurarea ramurilor, alternanța frunzelor, uneori dințate, alteori rotunjite, intercalarea florilor din a căror potire răsar busturile personajelor, potire semănând uneori cu lalele, alteori cu clopoței, cu flori de lotus sau cu volbura de pe pajiștile moldovenești relevă o minunată imaginație decorativă[713].

Compoziția formează un mare panou dreptunghiular străbătut de vrejuri ce cresc din pântecele lui Iesei, vrejuri alcătuite din semipalmete și flori, conferind ansamblului unitate și aspectul unui imens covor decorativ.

În ondulările vrejului din axa mediană figurează *regii iudei*, descendenții lui Iesei, imaginați strămoșii Mariei, reprezentată tronând în capătul de sus.

În ondulările laterale apar *profeții și reprezentanții celor douăsprezece triburi*; printre aceștia sunt presărate scene biblice în parte din Vechiul Testament, în parte din Noul Testament într-o selecție și o ordine rămasă încă fără explicație. Scenele se referă în orice caz la prevestirea și înfăptuirea „Mântuirii" prin Nașterea lui Iisus din Fecioara Maria. Subiectele tratate cuprind, cu variațiuni neînsemnate: *Moise primește tablele Legii, Crucifixul, Regina din Saba, Iisus cu cântarul dreptății în fața Mariei, Blestemarea Ierusalimului, Scara lui Iacob, Arhanghelul Mihail călare, Înălțarea, Nașterea lui Iisus, Prevestirea Venirii a doua, Visul lui Nabucodonosor, Binecuvântarea Egiptului (de fapt, a celor zece fii ai lui Iacob), Întâmpinarea Domnului, Cei trei tineri în flăcări, Ungerea lui Saul, Lâna lui Ghedeon, Viziunea lui Iacob, Valaam și Viziunea lui Ezechel*[714].

După diferitele chipuri singulare, în tematica întregului *Arbore al lui Iesei*, de pe întinsul perete de miazăzi rămâne să cunoaștem vârful acestui arbore cu chipul Sfintei Fecioare Maria și cu chipul lui Hristos, care se înalță drept deasupra ei[715].

Este izbitor faptul că pe când regii sunt înfățișați stând în picioare, Maica Domnului se vede șezând pe un tron, întoarsă într-o parte cu un gest al capului și al mâinii drepte. Pe când regii din neamul lui David stau cufundați în ei înșiși, Maica Domnului pare a asculta la ceva din afară. Șederea ei întărește gestul ascultării. O privire schematică ar vedea totul într-o singură orientare a picturii. Aici, însă, figura-cheie a regilor ce urcă are cu totul un alt sens. Sfânta Fecioară nu este văzută pur și simplu ca un membru al neamului regesc al lui David, ci ca o culme a acestui șir, ca acea *mlădiță din rădăcină* care odrăslește ultima floare, dar într-un mod special și cu totul unic. Maria ascultă la grăirea îngerului care-i ajunge la ureche. Pământul, cu florile ce odrăslesc în el, pare a intensifica și accentua evenimentul. Între Maria și Infern se ridică o floare ca o pâlnie, ca și cum pământul ar trebui să întărească glasul îngerului, să-l prelungească într-o chemare nesfârșită, într-un sunet de clopot pe care el îl scoate ca un glas de dor al întregii creații.

În registrul cel mai de sus al *Arborelui lui Iesei* stă floarea arborelui: *Fiul Omului*, El însuși o floare, înconjurat de proroci aflați și ei pe fondul albastru și păsind spre El peste potire de flori ca pe niște bărci în timp, la dreapta și la stânga Lui, pământul se desfășoară cu măreție în opt potire de flori[716].

---

711 Grigorie Nandriș, *Umanismul picturii murale post bizantine din estul Europei*, București 1985, p. 74.

712 Mathias Schmdt, Thomas Veser, *Patrimoniul universal, natură și cultură protejate de UNESCO. Europa Centrală și de Sud-Est; Bisericile pictate din nordul Moldovei,* Brașov, 1998, p. 160.

713 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 24.

714 Virgil Vătășianu, *Pictura murală din Nordul Moldovei,* București, 1974, p. 114.

715 Ibidem, p. 123.

716 Ibidem.

Interesante sunt și figurile de *filosofi antici*, dintre care s-au păstrat șase (Aristotel, Platon, Tucidide, Socrate, Pitagora și Plutarh) în dreapta compoziției cu Arborele. Aceștia sunt legați de tâlcul compoziției, căci Biserica creștină consideră că și unii filosofi antici au prevestit venirea lui Iisus. Filosofii de pe zidul Voronețului impun prin siluetele înălțate și zvelte, pline de prestigiu și eleganță, prin modelarea accentuată a chipurilor, prin tratarea iscusită a faldurilor și podoabelor. Și încă prin ceva, anume prin știința de a reda calitățile materialelor din care sunt făcute veșmintele (mătăsuri, catifele etc.), știință care a contribuit la gloria unui Rembrandt, Vermeer, El Greco și Velasquez[717].

Fațada de nord

La catedralele din Europa Occidentală, care sunt dominate de la începuturile lor de ideea chipurilor gotice, latura de miazănoapte e latura întunericului, a creării lumii, a căderii în păcat, a Vechiului Testament, dar și a luptei de pe pământ împotriva puterilor întunericului. Mănăstirile din Moldova, întrucât sunt îndreptate și ele spre răsărit, au menținut ideea laturii de miazănoapte ca latură a întunericului și a luptei împotriva forțelor demonice.

Voronețul înfățișează pe latura de miazănoapte *Istoria Creației, Căderea în păcat, Izgonirea protopărinților din Rai* și viața lor grea în lupta cu pământul până la *Fratricidul lui Cain*.

In prima scenă, Adam și Eva se află în grădina Raiului, care este înfățișat ca o grădină luxuriantă, cu diferite forme de pomi ai tradiției bizantine și cu largi borduri de pe marginea de jos și de sus. Lucrul cel mai vrednic de remarcat din scenă este însă îmbrăcamintea lui Adam și a Evei, bordurile cusute cu perle și veșmintele de mare preț. Aici Adam și Eva apar îmbrăcați înainte de căderea în păcat. Privitorul occidental al acestor scene, care prin goticul târziu și prin renaștere s-a dezobișnuit cu totul de lumea spirituală a părinților, cugetă lucrurile tocmai invers. În înțelegerea lui, Raiul apare ca zona "goliciunii" paradisiace, adică o stare în care oamenii umblă goi fără să se rușineze unul de altul pentru că erau "încă" naivi cum sunt copiii. De aceea căderea în păcat este identificată adeseori ca un delict sexual, în vreme ce starea de dinainte (ca în multe secte gnostice) e descrisă ca o stare pre-adamică vrednică de năzuit. Scena schimbă asemenea reprezentări mincinoase pentru că gândește și înfățișează lucrurile cu totul sub puterea descrierii biblice și a interpretării ei de Părinți. Îmbrăcămintea protopărinților indică înzestrarea nemăsurată a spiritului lor cu puterea de a pătrunde cosmosul prin cunoaștere; prin prăbușirea lor, pierd această îmbrăcăminte, ei pierd înzestrarea lor și se cunosc pe ei ca goi, adică ființe legate de pământ; apoi pământul le devine potrivnic și-i silește la lupta pentru existență[718].

Urmează povestirea vieții lui Adam și a Evei pe pământ, muncile care îi așteaptă și scena de proveniență folclorică străină dogmelor bisericești în care Adam iscălește învoiala cu diavolul, *Legământul (sau zapisul) lui Adam,* pentru a i se îngădui să lucreze pământul aflat în stăpânirea acestuia. In schimbul îngăduinței, Adam dă diavolului sufletele urmașilor săi. Potrivit aceleiași legende, legământul a fost anulat de Hristos[719].

Tot pe peretele nordic se află *Acatistul Maicii Domnului,* păstrat numai în partea cu imagini glorificând pe Fecioară și episoade din *Viața Sfântului Antonie*[720]. Pe marginea de sus a frizei decorative se mai văd puține discuri de ceramică policromă din decorația inițială a ctitoriei lui Ștefan cel Mare și Sfânt[721].

Unor credințe odinioară populare și nu teologale le aparține și compoziția *Vămile văzduhului,* aflată pe porțiunea dinspre nord a contrafortului nord vestic. Concepția folclorică românească a *Vămilor văzduhului* (stadiile prin care trece sufletul mortului răspunzând de păcatele săvârșite) este îmbinată aici cu concepția mai larg răspândită a *Scării cerurilor*[722]. Legenda foarte răspândită în lumea răsăriteană povestește că, după moarte, 24 de diavoli vămuiesc sufletul, fiecare pentru un păcat

[717] Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 180.
[718] Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc*, București, 1982, p. 162.
[719] Petru Comarnescu, *Voroneț*, p. 24.
[720] Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 190.
[721] Petru Comarnescu, *Voroneț*, p. 24.
[722] Ea culminează la Sucevița cu *Scara virtuților*, după Sfântu Ioan Scărarul, precizare făcută de Maica Stareță Irina în interviul citat.

anumit. Ilustrarea acestei peripeții escatologice nu e cunoscută decât în Moldova. Într-un turn înalt, sufletul, însoțit de îngerul păzitor, urcă la cer obligat fiind să răspundă la fiecare etaj unui diavol vameș. Din păcate, această scenă, zugravită, de obicei, pe peretele de nord sau de vest, nu s-a păstrat nicăieri intactă[723].

Absidele

Se cuvine să încheiem prezentarea iconografiei Sfintei Mănăstiri Voroneț cu vasta reprezentare a *Cinului,* adică a *Ierarhiei cerești și pământești*.

Îi sunt rezervate întotdeauna pereții absidei altarului, precum și pereții adiacenți ai naosului și ai absidelor laterale[724].

Bizantinologul André Grabar vedea aici reprezentarea grandioasă a *Rugăciunii tuturor Sfinților[725].*

Faptul că pictura își are fondul la capătul de răsărit al peretelui, anulează orice izolare în scene separate și o plasează în istoria însăși, așa încât fiecare privitor, din orice timp, este antrenat nu numai în procesiune, ci înainte de toate în privirea punctului de la Răsărit.

În axa răsăriteană a altarului apar una sub alta diferitele ipostaze ale Divinității. În corespondență, în fiecare ipostază, se desfășoară, pe de o parte și de alta, câte o lungă frizăă[726].

Toate spațiile picturale sunt ocupate de chipuri precis întipărite, care, pornind de la începutul absidei de miazănoapte, cât și de la începutul absidei de miazăzi, se îndreaptă într-o mișcare continuă spre punctul de Răsărit. S-au făcut multe reflexii asupra înțelesului acestor chipuri, unele cu totul lipsite de sens. Sensul lor reiese din unitatea întregului arhitectonic și pictural. „Registrele" chipurilor pictate așezate vertical dau impresia unor cete care se mișcă spre Răsărit: patriarhii, prorocii, împărații, apostolii, evangheliștii, mai ales sfinții din pustie, călătoresc din locurile lor spre punctul de la Răsărit, adică spre ținta timpului, făcută vizibilă prin mișcarea lor în spațiu spre punctul absolut al împlinirii temporale, așezat acolo prin puterea lui Dumnezeu: venirea Fiului Său din sânul Maicii Sale, prezența Sa istorică în pâinea jertfei, iar sus de tot a doua venire, la sfârșitul timpurilor[727].

Fascinația totală pe care o exercită Sfânta Mănăstire Voroneț asupra privitorilor români și de pretutindeni vine dintr-o comuniune intimă între monument și natura înconjurătoare, între arhitectura bisericii și pictura care o decorează, între culorile calde și vibrante, a căror intensitate crește sau scade sub acțiunea luminii.

Vizitatorul străin care privește pentru prima oară mănăstirile sau bisericile cu picturi exterioare ale Moldovei nu-și poate crede ochilor. I se pare că ceea ce vede nu este real. El ar dori, ostenit de lunga călătorie, să se așeze mai întâi cu capul sub apa rece, pentru a-și dovedi sieși în mod sigur că ceea ce vede este realitate concretă. Cele văzute îl tulbură, încât spune: „Nu poate fi adevărat! Ceea ce văd nu există pe lume. Am experimentat-o numai în visele mele"[728].

La întâlnirea cu frescele Voronețului se petrece ceva cu totul deosebit. Observatorul e mai întâi scos din sine însuși, deoarece ceea ce vede nu este despărțit de mediul înconjurător, ci se găsește în mijlocul unui peisaj colorat cu verdele ca fond fundamental. Aici observatorului i se impune o gamă a tuturor culorilor împreună cu peisajul de un verde intens sau în cel de toamnă sau de iarnă, și acest peisaj depășește posibilitățile sale de până aici de a asimila o paletă coloristică. El își amintește de visurile copilăriei sale, de o fază a vieții care dispunea de un asemenea spectru vast al culorilor și se

723 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989, p. 190..

724 Virgil Vătășianu, *Pictura murală din Nordul Moldovei,* București, 1974, p. 132.

725 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 24.

726 Virgil Vătășianu, *Pictura murală din Nordul Moldovei,* București, 1974, p. 125. Îngerii au în mijloc pe Iisus Hristos Pantocrator sau Atotștiitorul acestei lumi. Profeții au în mijloc pe Iisus Hristos în chip de prunc în brațele Sfintei Fecioare Maria, pentru că Nașterea Mântuitorului din fecioară este subiectul profeției lor. Sfinții Apostoli, ca primii care au oficiat Sfânta Liturghie în această lume, au în mijloc pe Iisus Hristos în chip de prunc pe disc – taina Sfintei liturghii; este actul sacrificiului Mântuitorului Iisus Hristos, care se repetă în chip tainic și real în timpul Sfintei Liturghii, de fiecare dată acolo unde se oficiază Liturghia. În ultimul registru, Martirii au în mijloc pe Sfântul Gheorghe, patronul bisericii mănăstirii noastre, deasupra căruia este tot Iisus Hristos Pantocrator.

727 Wilhelm Nyssen, *Pământ cântând în imagini:frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova,* București , 1978, p. 103-104.

728 Ibidem.

regăsește și cu întârziere în fața acestor caractere ale spațiului care limitează din afară, pentru că este solicitat de calitatea unor culori pe care n-a mai întâlnit-o până acum în natură cu o asemenea intensitate. De remarcat este și faptul că la prima privire a acestor fresce se odihnește în contemplarea lor ca într-un fel de saturare și liniște. De abia mai târziu începe să se întrebe despre tematica celor văzute[729].

Atribuite pristavului Marcu, picturile exterioare de la Voroneț se decupează pe un fond albastru de o imensă strălucire, culoarea albastră constituind elementul de unificare compozițională, unitate necesară punerii în valoare a formelor arhitectonice[730].

Remarcăm de asemenea că maeștrii pictori care au executat în exterior scene ca *Judecata de apoi, Arborele lui Iesei*, în genere operă ce a rezistat intemperiilor de la noi, cunoșteau la perfecție tehnica picturii *a fresco*, gen de pictură pe care Michelangelo a numit-o cea mai dificilă din toate artele, ridicând la culme pictura exterioară a fațadelor, această „invenție moldavă"[731].

Bucurându-se de o universală notorietate, picturile exterioare ale Voronețului surprind prin densitatea armoniilor cromatice, armonii admirabil subordonate dominantei cromatice care asigură unitatea compozițională a uriașului ansamblu pictural. La acest monument, dominanta cromatică este albastrul azurit, a cărui strălucire profundă și intensă transfigurează fiecare scenă, iar marilor suprafețe le imprimă o cordială solemnitate[732].

Culoarea neamului nostru se pare că este *albastrul de Voroneț*, prin care poporul român și-a exteriorizat sentimentele lui intime, gândurile și caracterul său cel mai profund, inima și cugetul său. Prin această culoare, strămoșii noștri au transmis generațiilor viitoare mesajul lor cel mai sfânt, cel mai adânc, cel mai puternic și curat. *Albastrul* este simbolul credinței în Dumnezeu... Toate acestea i-au făcut pe străbuni ca prin culoarea albastră să ne transmită, ca printr-un testament, credința lor, încrederea lor în viață, setea lor de liniște și pace[733].

Foarte omogenă, echipa de zugravi a reușit să se înscrie în viziunea meșterului principal, caracterizată prin claritatea compozițională, prin fermitatea gesturilor și atitudinilor, prin expresiile viguroase ale personajelor. Desenul are trăsături sigure, delimitând cu o mare putere de sugestie formele[734].

Frumusețea nepereche a monumentelor de pictură exterioară din Moldova a stârnit nu o dată entuziasmul specialiștilor.

În 1913, istoricul de artă Josef Strygowski scria: „Sunt tezaure pe care cunoscătorul cel mai format din propriile sale călătorii nu le poate vedea nicăieri în altă parte. Mai presus de toate câte pot fi văzute în Moldova sunt acele curioase biserici care prin policromia fațadelor se pot compara cu biserica San Marco din Veneția sau cu domul din Orvieto. Ceva asemănător nu ne oferă o a doua țară din lume".

La rândul său, Henri Foccillon scria: „Voroneț, Moldovița, Humor, Sucevița, în mijlocul vegetației ce le înconjoară sub cerul liber, sunt capodopere de poezie arhaică și de proaspătă inspirație respectate de refacerile de odinioară credincioase modelelor tradiționale"[735].

Aprecieri comparabile se găsesc și în scrierile lui Charles Diehl, Luigi Cadafalch, Paul Henry, Victor Lazarev, Mihail Alpatov, David Talbot Rice, Otto Demus, Paul Philippot și alți savanți străini care, stăruind în fața acestor monumente, le-au comentat cu nereținută admirație.

Despre această pictură exterioară, cunoscutul istoric de artă rus Mihail Alpatov[736] , după ce reproduce trei vederi ale Mănăstirii Voroneț și subliniază creația meșterilor autohtoni, care „comportă

729 Ibidem.

730 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc*, București, 1982, p. 181.

731 Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 31.

732 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, vol.V (Studiu introd.), București, 1989. Deseori se vorbește despre *albastru de Voroneț* ca despre ceva misterios și specific numai acestui monument. În realitate, albastrul realizat la Voroneț este identic cu cel de la Humor sau Moldovița, cu diferența că aici el asigură dominanta cromatică. Din punct de vedere chimic, nimic misterios: este vorba de un azurit. În acest sens sunt concludente cercetările inginerului Ioan Istudor (*Alterations de la couleur observees sur les peintures murales des eglises de Bucuvine*, în *Coloque sur la conservation et la restauration des peintures murales*, Suceava, 1977, p. 21-25).

733 IPS Iustinian Chira, episcop al Maramureșului, *Harul și adevărul*. Ed. Episcopia Română a Maramureșului și Sătmarului, 1996, p. 19.

734 Vasile Drăguț, *Arta creștină în România*, p. 144.

735 Vasile Drăguț, *Arta românească: preistorie, antichitate, ev mediu, renaștere, baroc,* p. 269-270.

736 Mihail Alpatov, *Istoria Artei* , București, 1962, p. 364.

elemente de o deosebită originalitate în cazul picturilor murale executate în secolele XV-XVI în numeroase biserici din Moldova: Voroneț, Suceava, Arbore etc., știind să transforme frescele exterioare cu nenumărate subiecte și figuri într-un covor decorativ și pestriț, acoperind în întregime pereții exteriori ai bisericilor", exclamă: „Ce uimitoare îndrăzneală! Meșterii moldoveni zugrăveau pereții exteriori ai bisericilor fără să se teamă de faptul că culorile din natură ar putea să le facă să pălească. Figurile sunt adesea desenate pe un fond de un albastru viu după cum însăși biserica se profilează pe azurul cerului. În nici o altă țară din Europa, nici măcar în patria clasică a picturii murale, în Italia, nu vom găsi ceva cât de cât asemănător cu aceste biserici, ale căror culori armonioase scânteiază pe verdele poienilor, pe fondul tremurat al dealurilor din frumoasa Moldovă"[737].

Mărturii ale Evului Mediu, amplasate într-un vast ținut monahal, de o rară frumusețe, mănăstirile din nordul Moldovei reprezintă emblema culturală a acelor vremuri. „Poate doar versul Mioriței mai este atât de desăvârșit expresie supremă a unei arte nepieritoare ca frescele care împodobesc mănăstirile voievodale ale Bucovinei", apreciază Geo Bogza în articolul „Rarăul" (Contemporanul, 20 iunie 1962)[738].

Frumusețea și originalitatea acestor edificii au constituit motivele pentru care au fost incluse în patrimoniul UNESCO[739].

Prin tot ceea ce a fost și este, Sfânta Mănăstire Voroneț eternizează frumusețea, gândirea, jertfa și credința neamului românesc. Credința crește prin puterea artei și arta izvorăște din credință. Acesta-i Voronețul, chivot care întruchipează în modul cel mai desăvârșit credința și simțul pentru frumos al strămoșilor noștri[740].

De la congrese de învățați, ca cel al bizantinologilor, de la cercetarea atentă și entuziastă a unui colectiv de specialiști de la UNESCO, din vara anului *1960,* și până la atâția modești fii ai poporului, care se cuceresc în fața marii fresce cu *Județul din urmă,* atâția iubitori de frumos își îndreaptă gândul și pașii spre Voroneț, această „bijuterie de la temelie până la acoperiș". In sobor cu celelalte două surori, cu Moldovița și Humorul, „vechi cam de jumătate de mileniu, trecerea anilor le-a sporit prețul și frumusețea încât astăzi, oricine le vede nu poate să nu cerce un adânc sentiment de admirație față de gingășia sufletească și geniul poporului care le-a plăzmuit".[741]

Pictura de la Voroneț, ca și de la alte vechi biserici, este pentru cercetătorul trecutului istoric al poporului nostru un important și grăitor monument. Astfel, ea reflectă aspecte din viața de altădată a moldovenilor. Toate aceste aspecte din viața de odinioară a Moldovei arată, pe de o parte, că pictorii erau moldoveni care cunoșteau temeinic tot ceea ce se petrecea în jurul lor. Ei aveau, fără îndoială, un accentuat spirit de observație. Pe de altă parte, ajungem la concluzia că în Moldova exista o școală de pictură foarte bine organizată în care se formau zugravii, de la care au rămas atâtea opere de artă[742].

Pentru credincioșii ortodocși, pictura de la Voroneț este o carte deschisă în care, în imagini plastice, ei pot cunoaște învățătura dogmatică a Ortodoxiei, rânduielile ei liturgice, cum și unele momente din istoria Bisericii creștine. Este momentul să amintim aici că în 1785, Mănăstirea Voroneț se găsește printre cele 23 de mănăstiri desființate după anexarea părții de Nord a Moldovei Imperiului Austriac.

La începutul secolului al XX-lea, după marea Unire, personalități culturale și politice readuc în conștiința publică valoarea istorică și artistică a vechii ctitorii. Numărul vizitatorilor din țară și străinătate creștea continuu. Sfântul locaș este declarat *monument istoric* [Legea pentru conservarea si restaurarea patrimoniului publicată în Monitorul Oficial 82/29 iulie 1919].

În perioada comunistă se trece în conul de umbră adevărata identitate a locașului: se vizita „monumentul istoric și de artă de la Voroneț". Dată fiind valoarea sa artistică deosebită, monumentul, consi-

[737] Vasile Drăguț; Dan Grigorescu Florea; Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini,* București, 1976, p. 95 .

[738] Petru Comarnescu, *Voroneț*, București, 1965, p. 35.

[739] Mathias Schimdt, Thomas Veser, *Patrimoniul universal, natură și cultură protejate de UNESCO. Europa Centrală și de Sud-Est; Bisericile pictate din nordul Moldovei,* Brașov, 1998, p. 65.

[740] I. Zugrav, *Voronețul.* în **MMS**, An. XXXIX, nr. 1-2, 1963.

[741] Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei,* Suceava,1961, p. 183.

[742] Vasile Drăguț, Corina Nicolescu, *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, (Introducere), Iași, 1974, p. 60.

derat muzeu al arhitecturii și picturii din vremea lui Ștefan cel Mare, trebuia ferit de uzura altei destinații.[743]

După 206 ani, la 1 aprilie 1991, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât reînființarea Mănăstirii de la Voroneț ca *mănăstire de călugărițe* și a numit prima Stareță a Mănăstirii Voroneț, Stavrofora Irina Pântescu[744].

A fost să fie mănăstire de maici. Și-atunci noi, călugărițele care suntem aici, căutăm, mai mult sau mai puțin, să ducem aceeași viață, să avem aceeași preocupare pe care au avut-o călugării înainte de 1785[745].

Odată cu asumarea de către aceste vrednice slujitoare ale Celui de Sus a grijii pentru soarta Capodoperei, monumentul a redevenit biserică și mănăstire și a căpătat viață. Or, viu, Voronețul arată splendori pe care albumele și filmele nu le pot reproduce, pentru că poartă și răsfrâng către credincioși și vizitatori căldura sentimentelor care însuflețesc mâna care le atinge, ochiul care le privește al fiecăreia dintre monahiile viețuitoare aici. Iar Maica Stareță este cea care le-a insuflat dintru început mândria, trăită cu umilință, bucurie și hărnicie, de a fi fost alese vă vegheze la strălucirea Voronețului[746].

Astăzi Voronețul – simbol al biruinței, al credinței și al desăvârșirii – trăiește din plin eforturile de refacere a structurilor sale culturale, și nu oricum, ci pornind de la grija pentru propriul său trecut, de la identitatea sa proprie și de la nevoia de a crea o nouă viață adecvată noilor condiții. Prin grija Măicuței Starețe, Stavrofora Irina Pântescu, aici, la Voroneț, nu te întâlnești cu tradiția încremenită în forme istorice, ci cu puterea sa ziditoare de suflet: tânăra obște a Voronețului și-a asumat obligația de a duce mai departe, de a perfecționa, oricât ar părea de paradoxal, perfecțiunea însăși, îmbogățind-o cu vibrație, dăruire prin participarea cu toată ființa[747].

Cine a vizitat Voronețul în ultimii ani, a înțeles că istoria se zămislește cu oameni și pentru oameni. Ceea ce vedem astăzi la Voroneț, sub binecuvântata stăreție a Maicii Irina, poate fi nu numai pildă de chemare și urmare, ci și mărturie a lucrării voii lui Dumnezeu.

În anii de sub atenta și plina de acribie supraveghere a Maicii Stareță Irina, ctitoria voievodală – Capela Sixtină a Moldovei –, cu adevărat icoana frumuseților spirituale a Moldovei, a Ortodoxiei românești și a evlaviei noastre străbune, a renăscut duhul frumuseții monahicești moldave, locul unde înțelegem astăzi și mai adânc că istoria este învățătoarea celor ce au trebuință de pildele și întâmplările oferite de ea, cu atât mai mult noi, slujitorii și fiii Bisericii noastre strămoșești, se cuvine să zăbovim asupra lucrărilor lui Dumnezeu în istorie și în viața omenirii, atât de iubită de Dumnezeu ca rod ales al mâinilor Sale[748].

Ne exprimăm nădejdea că „...nu-i departe vremea când însuși omul postmodern va reînvăța limbajul simbolic, care, prin raționalitatea lui deschisă, îl va reapropia de esența vieții, de sacru, astfel își va restructura și reorienta, prin dialog constructiv cu religia, gândirea și propria viață, ca să-și asigure noi perspective esențial umane”[749].

Despre Mănăstirea Voroneț s-a scris mult și se va mai scrie! Dar în covârșitoarea majoritate se vorbește despre Mănăstirea Voroneț ca monument de artă, explicându-se pictura, deși nu în toată esența ei teologică. Se vorbește puțin despre viața duhovnicească de la Voroneț, despre ce a însemnat Sfântul Daniil Sihastrul pentru vremurile acelea și pentru cele de după aceea și chiar și în zilele de astăzi.

Pentru că la Voroneț a fost nu numai o școală de miniaturiști și de copiști, ci și o oază duhovnicească. Și după ce Sfântul Daniil acceptă să fie Stareț al Mănăstirii Voroneț, la insistențele Sfântului

---

[743] *Sfânta Mănăstire Voroneț*. Studiu introductiv, note și referințe de monahia Platon Gabriela, Sibiu, 2007, p. 11.

[744] Ibidem.

[745] Interviu cu Maica Stareță, Stavrofora Irina Pântescu, 14.09.2008, Sf. Mănăstire Voroneț, mss.

[746] Doina Cernica, *Gânduri la aniversare*, în *Crai Nou*, Suceava, 2007, 28 septembrie.

[747] Carmen Cornelia Balan, *Sociologia educației*, Suceava, Ed. Universității, 2004, p. 184.

[748] Vasile Demciuc, dr. diacon, *Gânduri la aniversare*, în *Crai Nou*, Suceava, 2007, 28 septembrie.

[749] Ion Stoica, pr. dr. *Adevărul, lumea și omul. Repere pentru o abordare metarealistă a întâlnirii religiei cu știința*, București, 2006, p. 197.

Voievod Ștefan cel Mare, viața lui se desfășoară între cele două puncte: Piatra Șoimului sau Piatra Pinului și Mănăstirea Voroneț. Trei, patru zile stătea în mănăstire, trei, patru zile mergea la locul lui de liniște, la chilie. Despre acest lucru puțin se vorbește. Apoi dealurile din jur, munții din jur poartă numele de: Poiana lui Pahomie, Dealul lui Vasile sau Doroteea, deci era vorba de Poiana lui Dorotei. Ce denotă aceasta? Că Sfântul Daniil a avut ucenici care au trăit viața ca și el: în sihăstrie, în pustnicie.

Astfel, ne străduim și noi, ca și înaintașii noștri, să ducem o viață duhovnicească, să fim așa cum zice Mântuitorul Hristos: „lumina lumii".

Pentru că mănăstirile noastre sunt deschise pentru ca lumea să vină spre noi, nu să ne ducem noi spre lume. Pentru că și către Mântuitorul se duceau oamenii, nu se ducea El spre ei. Așa și în mănăstiri, așa și călugării și călugărițele: nu ei trebuie să iasă spre lume, ci lumea să vină spre mănăstiri. Să vină așa cum, în întuneric, un licăr de lumină atrage toate viețuitoarele, toate zburătoarele spre acea lumină. Așa să fie și viața noastră!

Noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne străduim să facem acest lucru. Cât facem? Dumnezeu știe! Cât am fi putut să facem? La fel, tot Dumnezeu știe! Și El este Cel care va judeca pe fiecare, la rândul său, și, universal, pe toți. Amin![750]

[750] Interviu cu Maica Stareța, Stavrofora Irina Pântescu, 19.11.2009, Sf. Mănăstire Voroneț, mss.

13. Mănăstirea Voroneț – important centru de cultură și spiritualitate

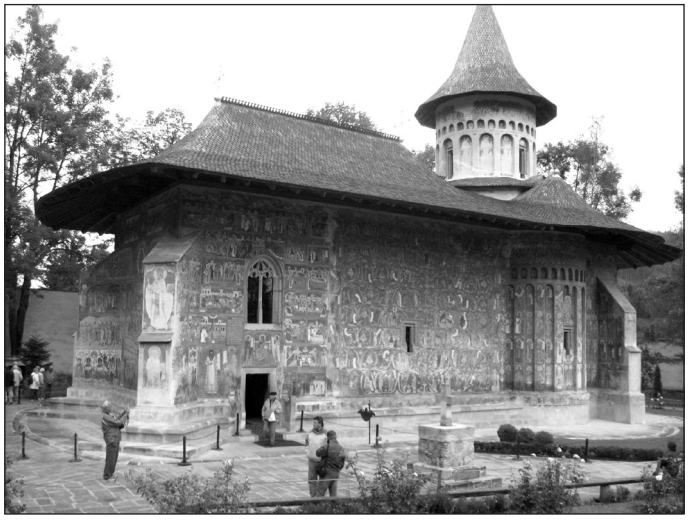

Mănăstirea Voroneț. Vedere contemporană

Încă din domnia lui Ștefan cel Mare, dar mai ales după 1488, Mănăstirea Voroneț devine un important centru de credință și cultură din Moldova medievală. Se pare, de la bun început la Voroneț s-au așezat monahi dintre cei mai evlavioși și iubitori de carte. După toate probabilitățile, apariția monahului Daniil la Voroneț, după o perioadă de ședere la Putna și pe la sihăstrii, a dat nu numai un impuls dar a și imprimat vieții monahale din acest locaș un nivel de trăire duhovnicească deosebit de înalt, de aspirație spre cele mai curate stări de perfecțiune sufletească. De această atmosferă cultural-spirituală a fost atras, probabil, și Ștefan cel Mare, care, conform tradiției fixate de Ioan Neculce, a venit la Daniil Sihastrul pentru mărturisirea păcatelor și atingerea gradului suprem de smerenie cu scopul de a fi sfătuit cum să procedeze după pierderea unei lupte grele cu turcii.

La sigur, Ștefan cel Mare a fost de mai multe ori oaspete dorit la Voroneț. Vizitele voievodului erau însoțite de fiecare dată cu daruri bogate, „*înzestrând-o cu de toate*”[751], între care, alături de moșii, erau neapărat cărți, cum ar fi „Tetraevanghelul” din 1490[752], veșminte și odoare bisericești. Exemplul a fost urmat de alți voievozi, printre care și fiul său, Bogdan al III-lea voievod, Petru Rareș voievod, Alexandru Lăpușneanu, care dăruiesc sau confirmă anumite donații către mănăstire. Deseori „milele” domnești se făceau cu ocazia **prăznuirii hramului mănăstirii** sau pe la alte praznice împărătești. Așa, de exemplu, la 27 martie 1598 „*la hramul Sfântului Marelui Mucenic Gheorghii*” Ieremia Movilă voievod dăruiește „*1 bute săcară; 1 bute slad; 1 poloboc vin; 1 poloboc stridie; 3 camene* (pietre –n.n.) *ciară; 6 taleri de chieltuială; 3 zloți la tămâe*”[753], ca la 3 aprilie 1602, același voievod, să vină „*la Sfânta mănăstire Voronețul în zioa praznicului*” cu aceleași daruri[754]. La 21 aprilie 1614 întocmește „*catastif de praznic ce au dat și au miluit ... sfintei sale mănăstiri Voronețului*” Ștefan Tomșa voievod care vine cu aceeași ofrandă[755]. Uneori domnii, cum ar fi Constantin Mavrocordat, care la 7 noiembrie 1733 dă mănăstirii Voroneț „*din vama mare câte 2 ocă untdelemn și câte 8 dramuri tămâe pe lună, ca să fie pentru luminare înaintea sfintelor icoane*[756].” Asemenea gesturi par să ne spună că nu rareori domnii țării vizitau Mănăstirea Voroneț și prin prezența lor întregeau atmosfera sărbătorească din „ziua praznicului” Sfântul Gheorghe sau Sfântul Daniil și alte sărbători creștine. În *Pomelnicul mănăstirii* sunt înscriși spre pomenire numeroși boieri cu cele mai înalte ranguri cu membrii familiilor lor, ceea ce arată că pe parcursul secolelor XV-XVIII la mănăstire domnea permanent evlavia și atmosfera de credință, care atrăgea multă lume.

Încă de la hotarul secolelor XV-XVI, ba poate și de mai înainte, la Mănăstirea Voroneț călugării știutori de carte au întemeiat **o scriptorie**, în care erau copiate cărțile necesare oficierii slujbei religioase. Drept exemplu ar fi copierea unui „Tetraevanghel” la 1490 de către călugărul Pahomie din partea locului. Se pare, de asemenea, de pe acele timpuri a fost înființată, la fel ca și pe la alte mănăstiri, **o școală** de slavonie, unde erau aduși „la pedeapsă”, adică la instruire și educație, copii de boieri și altă nobilime, de preoți, tineri, care învățau carte spre a deveni preoți, copiști de cărți, dieci pentru cancelariile ținuturilor și orașelor, dascăli pentru biserici și școli din întreaga Moldovă.

[751] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 26.
[752] Vezi în volumul de față compartimentul *Cărți din biblioteca mănăstirii Voroneț*.
[753] *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 78, d. 2.
[754] *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 79, d. 3
[755] *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 79, d. 5.
[756] *Condica Mănăstirii Voronețul*, p. 83, d. 18.

Descoperirea *Psaltirei Voronețene* și a *Codicelui Voronețean*, lecturarea lor de către monahii și ucenicii de la Voroneț, fapt despre care ne vorbesc însemnările de pe aceste cărți manuscrise, i-a determinat pe cercetători[757] să considere că de pe timpul aflării lui Grigorie Roșca la Voroneț (anii 50-60 ai sec. XVI) aici activa o școală mănăstirească, în care monahi și tineri studiau în limbile slavonă și română.

Sunt și exemple concrete care ar demonstra că un tânăr sau un monah și-a făcut studiile la școala mănăstirească de la Voroneț. În una din însemnările de pe „Tetraevangheliarul" din 1550/1551 dăruit de mitropolitul Grigorie Roșca Mănăstirii Voroneț „... *unde din fragedă copilărie m-am închinat lui Dumnezeu, cu rugăciunea Sfântului părinte al nostru Daniil cel Nou, și unde am primit cinul îngeresc, și unde mult m-am trudit cu sufletul*"[758] reiese că înaltul prelat moldovean și-a urmat învățătura de carte și a crescut duhovnicește sub îndrumarea monahilor din partea locului. Atașamentul și dărnicia deosebită de care a dat dovadă mitropolitul Moldovei Grigorie Roșca în anii '50-'60 ai sec. al XVI-lea față de Mănăstirea Voroneț[759] poate fi explicată și prin adâncă recunoștință față de mediul evlavios din partea locului sau de toți cei care au avut grijă de educația și instruirea sa, în primul rând față de Daniil Sihastrul al cărui ucenic se consideră.

Dintre alte exemple din care reiese că la Voroneț au învățat carte mai mulți tineri fac parte și inscripțiile lăsate pe pereții bisericii „Sf. Gheorghe": „*Eu, Gheorghiță sinu* (fiul –n.n.) *popi[i] lui Vasile ot Câmpulungu, am învățat la popa Martin la strană, văleat 7*...(restul stricat)"[760], tot acolo aflăm înscrise numele „*Ion pisar*" (1740/1741), „*diac Toader", „Zel... diacul, Ves... diacul*", „*Sohdan diac*" (1766/1767) [761]. De asemenea și pomelnicul graffiti care cuprinde numele *„Dimitru, Grigore, Pingi (sic!), Vasile, Gheorghe, Manul, Ioniță, Luca ot Voroneț. În patul acestor prunci ești Hristoase Isuse*" pare să fie o înșiruire de nume de învățăcei de la mănăstire[762].

Activitatea școlii mănăstirești voronețene este confirmată și prin alte exemple, din care reiese că a învățat carte „*Constantin ot Dorna*", prin 1733 „*aice la Voroneț cu popa Aftanasie, rus*" [763], care după cum reiese dintr-o însemnare de prin 1739/1740, de pe o altă carte, același preot s-a stabilit la Voroneț pentru mai multă vreme, dându-și aici obștescul sfârșit[764].

După câte se pare, școala de dieci de la Voroneț a continuat să activeze și după închiderea mănăstirii, căci pe la 1790 „*Ioanichie, dascal homoran*" copia aici un „Osmoglasnic... pentru învățătura diecilor"[765]. La fel, a continuat să mai pâlpâie un timp și scriptoria mănăstirii, în care pe la 1801 „*Ironim Stolear, ot monastirea Voroneț*" copia „Viața minunatului Isop preînțeleptul"[766].

Din cauza condițiilor grele și a numeroaselor războaie, devastări și incendii până la noi a ajuns doar o mică parte din zestrea spirituală și cărturărească a Voronețului, mai ales din cele copiate aici.

Dacă mai mulți dintre cei care au învățat carte la Voroneț au ajuns mitropoliți, episcopi, egumeni pe la alte mănăstiri[767], aceasta arată că aici și-a desfășurat activitatea un centru de instruire și educație spirituală destul de înaltă.

---

757 Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,București, 1980, p. 451;* Mitric Olimpia*, Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei*, București, 1998, p. 32.

758 I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550* , în **AAR**, Mem. secț. Istorice, Ser. II, tom XXIX, 1907, p. 651.

759 Vezi mai detaliat despre daniile mitropolitului în compartimentul *Domeniul Mănăstiri Voroneț (sec. XV-XVIII).*

760 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 543.

761 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, p. 541-545. Este interesant faptul că în urma lucrărilor de restaurare a celei mai vechi biserici de piatră cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" de la Mănăstirea Căpriana au fost scoase în vileag numeroase inscripții murale cu nume de dieci din sec. XVII-XVIII, inscripții care par să demonstreze că la această mănăstire, la fel ca și la Voroneț, activa o școală de dieci (Andrea/Andrii, Maftei, Vasilașco/ Vasilachi, Vrălan, Apostol, Proca) (vezi: S. Ciocanu, *Fortificații și edificii medieval la Mănăstirea Căpriana*, în anuarul *Arta*, Chișinău, 2008, p. 51-64.).

762 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 541.

763 *Însemnări,* Vol. I, Iași, 2008, p. 466.

764 Ibidem, p. 489.

765 Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog*, vol.II, Iași, 2007, p. 78-79.

766 Ibidem, p. 166-167.

767 Vezi în volumul de față compartimentul *Comunitatea monahală de la Mănăstirea Voroneț*.

Pe întreg parcursul existenței sale, fiind atrași de atmosfera spirituală de adânca credință și serviciile divine, de parastasele de pomenire a voievozilor, boierilor, dar și a oamenilor din păturile scăpătate și de jos ale țării, Mănăstirea Voroneț era vizitată de monahi de pe la alte mănăstiri din împrejurimi: Humor[768], Neamț[769], Slatina[770], Bisericani[771], de mulți credincioși din ținuturile, târgurile și satele din toată Moldova și chiar de pe alte plaiuri, între care din Transilvania, Rusia, precum și de pe pământurile bulgare, sârbești și ucrainene. Drept dovadă sunt atât persoanele trecute la Pomelnic, printre care și „*țarii moschicești*" din sec. XVI-XVIII de la Ivan al IV-lea până la Elisaveta Petrovna[772], precum și diferite inscripții de pe pereții bisericii, cum ar fi Vâlcu Ungureanul (1630/1631)[773], probabil din Transilvania; Anania Mileșev (1607/1608) și Theodor Mileșev (1633/1634) din Serbia[774]; ieromonah Dimitrii (1666) din Poltava[775].

Cum am putea explica altfel faptul că după retragerea la Voroneț fostul mitropolit Grigorie Roșca dăruia un acoperământ pentru Sfânta Masă mănăstirii bulgare Rila[776], decât prin aceea că pe atunci la mănăstirea moldoveană a ajuns să se închine și să adune „milostenie" niște călugări bulgari, cum făceau, de obicei, atâtea locașe sfinte din Balcani și Orientul Apropiat ajunse la mare sărăcie din cauza stăpânirii otomane. Uneori, fie întâmplător, fie intenționat, diferite fețe bisericești sau laice rătăcind prin lume se aciuau la Mănăstirea Voroneț. Așa s-a întâmplat cu „*popa Aftanasie, rus*", pe care îl află la Voroneț un învățăcel din satul Dorna pe la 1733[777]; iar „*Ifrim, ardelean*" de obârșie, își atestă la 13 mai 1781 șederea la Mănăstirea Voroneț printr-o însemnare de pe un „Apostol" (1743) pe când încheia copierea unei ample însemnări cronicărești privitoare la istoria Țării Moldovei[778], fapt care scoate în vileag prezența unei atmosfere cărturărești și de interes față de trecutul bisericii moldovenești și a Țării Moldovei în general.

Odată cu întemeierea în țările vecine și cele românești a tipografiilor (sec. al XVI-lea), la Mănăstirea Voroneț ajunge și cartea tipărită care nu numai că costa mai puțin, dar și se citea și se învăța mai ușor. Cu toate acestea, în sec. XVI-XVIII în Mănăstirea Voroneț, ca și în întreaga Moldovă, continua să predomine cartea manuscrisă. Această realitate o constatăm și pe la 1775, pe când biblioteca mănăstirii număra, conform Condicii întocmite de Vartolomei Mazereanu, 78 de cărți, dintre care 23 erau cărți tipărite, ceea ce constituie cca 30 % din numărul total, fapt care denotă că în această perioadă relativ târzie continua să predomine cartea manuscris.

La data lichidării mănăstirii de către autoritățile austriece, constatăm că, sub îndrumarea egumenului Macarie la Voroneț avea loc o înviorare evidentă a vieții culturale și spirituale. Dar fenomenul nu a avut finalități importante, din cauza amestecului în treburile mănăstirii a noilor autorități.

Redeschisă după 206 ani sub diriguirea înțeleaptă a Maicii Stareță Irina, la Mănăstirea Voroneț se încearcă reînnodarea firului istoriei și revigorarea vieții spirituale, încât sfântul locaș își recapătă treptat faima de altădată. Astăzi, spre mănăstire își îndreaptă pașii spre a se ruga lui Dumnezeu, a cinsti memoria înaintașilor și a admira frumoasele fresce voronețene și irepetabilul „albastru de Voroneț" sute și mii de credincioși din împrejurimi, pelegrini din întreagă Românie și de peste hotare.

---

768 De exemplu, „*ermonah Ioan ot Homor*" vizita mănăstirea Voroneț ani de-a rândul, după cum reiese din inscripțiile sale lăsate pe peretele bisericii „Sf. Gheorghe" în anii 1756, 1757, 758 (Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, în **MMS**, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 542, 544, 545).

769 „*Ieromonah Iorest ot Neamțu"*, 1747/1748 (Ibidem, p. 545).

770 „*Isaie ot Slatina*" (Ibidem, p. 543).

771 „*Monah Gavril din Bisericani*" (*Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 417).

772 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 37.

773 Victor Brătulescu, *Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor*, p. 543.

774 Ibidem, p. 542.

775 Ibidem, p. 544.

776 Gh. Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. 1, București, 1957, p. 394.

777 *Însemnări*, vol. I (1429-1750), Iași, 2008, p. 466.

778 Ibidem, vol. II, Iași, 2008, p. 339-340. Vezi Însemnarea cronicărească în volumul de față la compartimentul *Cărți din biblioteca Mănăstiri Voroneț.*

PARTEA II

POMELNICUL MĂNĂSTIRII VORONEȚ

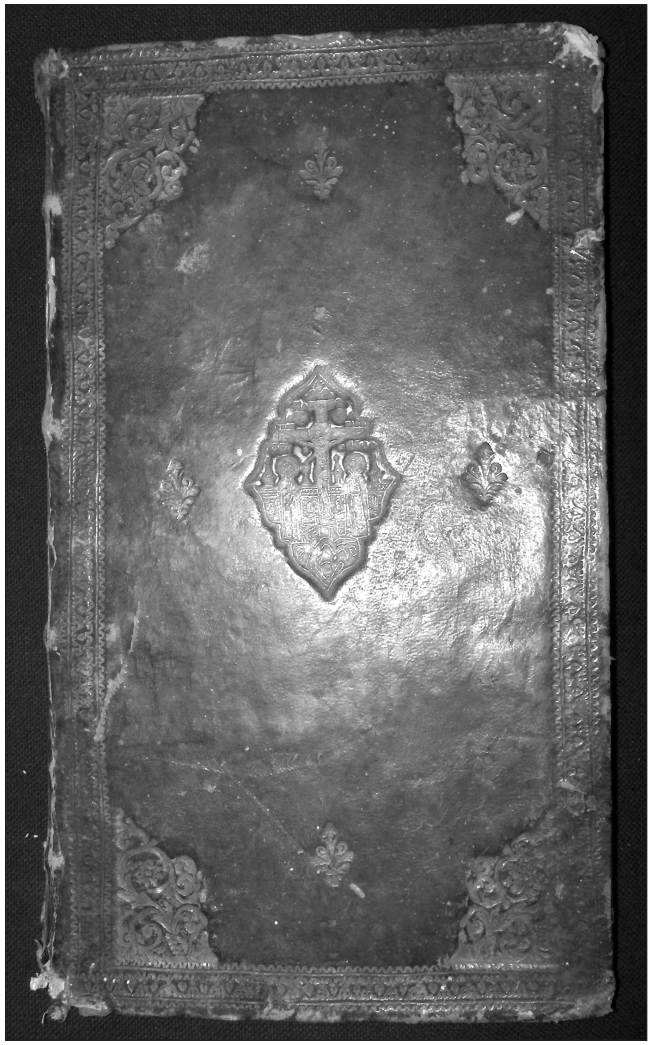

1. Studiu introductiv

Considerente generale. Deopotrivă cu documentele, letopisețele, înscripțiile de pe cărți, pisaniile de pe zidurile bisericilor și mănăstirilor și materialele arheologice, un rol deosebit de important în cercetările istorice și genealogice îl au și pomelnicele. Asupra acestui fapt s-a atras atenția în știința noastră istorică de mai multă vreme, arătându-se, pe bună dreptate, că informațiile cuprinse în pomelnice sunt de mare însemnătate, mai ales pentru istoria medievală[779]. Din păcate, multe din ele s-au pierdut și doar foarte puține dintre acestea au ajuns până la noi în original, precum *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*[780]. Marea lor majoritate s-a păstrat doar în cópii destul de târzii (a doua jum. a sec. al XVIII-lea – primele decenii ale sec. al XIX-lea), între care cele de la Neamț, Căpriana[781], Bisericani[782], Solca, Moldovița[783] ș.a.

Se știe că orice locaș sfânt – cu atât mai mult dacă este o ctitorie domnească – trebuia să aibă și un Pomelnic. Firește, un pomelnic a avut și Mănăstirea Voroneț, dar despre el nu se știa nimic în știința istorică până în ultima vreme. Încă la 1775, la întocmirea de către Vartolomei Mazereanu[784] a *Condicii Mănăstirii Voroneț,* el pomenește de existența „*Pomelnicului cel vechiu*”[785].

Pomelnicul Voronețului a fost menționat, pentru prima dată, în publicațiile descriptive de manuscrise vechi apărute în anul 1978 de Lidia Guțul, fosta directoare a Bibliotecii Academiei de Științe a Moldovei, și Claudia Slutu, șefa secției de „Cărți rare și manuscrise” a aceleiași biblioteci[786]. Deși prezența acestui *Pomelnic* a fost semnalată aproape cu trei decenii în urmă, multă vreme cercetătorii nu i-au acordat atenția cuvenită, fiind, probabil, derutați de titlul *Молитвенник* (Carte de rugăciuni) al codicelui. Judecând după ștampilele aplicate pe copertă, acesta a ajuns în posesia instituției academice de la Chișinău înainte de 1954.

Nu este exclus că *Pomelnicul* a putut trece în colecție în primii ani postbelici, când, la indicația autorităților de atunci, câțiva intelectuali din Chișinăul de după război au adunat cărți din bibliotecile particulare ale basarabenilor refugiați peste Prut sau deportați, formând astfel nucleul viitoarei Biblio-

---

779 D. Agache, *Pomelnicele bisericești. Valoare documentară și semnificație istorică*, în *Credință și cultură în Moldova*. *vol III. Cultură creștină și simțire românească*, Iași, 1995, p. 5-12.

780 *Biblioteca Academiei Române*, Mss. slav 78 (sec. XV); Ms. 2865 (1750); Mss. rom. 5698 (1888).

781 *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale.* Coordonator Andrei Eșanu. Coautori: Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, Nicolae Fuștei, Valentina Pelin, Ion Negrei, Chișinău, Ed. Pontos, 2003, 123-125; 431-436; vezi și foto.

782 Elena Linția, *Pomelnicul de la Bisericani*, în *Romanoslavica*, XIV, *Lingvistică*, București, 1967, p. 411-454.

783 Biblioteca Academiei Române, Mss. rom. 921.

784 Nu se cunoaște cu exactitate nici data nașterii, nici cea a morții a lui Vartolomei Mazereanu. Cu toate că a fost publicat un document din care ar fi reieșind că Vartolomei Mazereanu s-ar fi născut pe la 1720 (Petru Rezuș, *În legătură cu Academia duhovnicească de la mănăstirea Putna*, în **MMS**, 1955, nr. 9, p. 496-500), totuși până astăzi istoricii prezintă în mod diferit data nașterii și cea a morții cărturarului (V.A. Urechia, *Arhimandritul Vartolomei Mazereanu*, în ***AAR***, Mem.S.I., s. II, vol. X, București, 1889, p. 183-233; Dan Dimitrie, *Arhimandritul Vartolomei Mazereanu. Schiță biografică și bibliografică cu mai multe anexe*, în **AAR**, Mem. S.L., s. II, vol. XXXIII, 1910-1911, București, 1911, p. 243-347. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 558-559; Mircea Păcurariu, *Mazereanu Vartolomei,* în *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 255-256). Prin eforturile mai multor generații de cercetători activitatea lui Mazereanu pe diverse planuri a fost în mare parte elucidată. Astfel, că în prezent biografia sa care include activități monahale, instructiv-educative, de copist și tălmaci, de compilator de cronici, de întocmire a unor condici de documente și averi ale mai multor mănăstiri, de activitate politică ca membru a soliei moldovenești la Petersburg ș.a. s-a mai constatat că Vartolomei Mazereanu a fost și un bun cunoscător al limbilor slavone și ruse din care sau în care a tradus. Într-o perioadă când acumulase o bogată experiență cărturărească îl vedem colaborând cu Mihail Strilbițkii în pregătirea unor tipărituri. Pe parcurs de mai mult de un secol de când activitatea lui Vartolomei Mazereanu se află în atenția istoricilor au fost depistate și inventariate prin numeroase biblioteci, arhive și mănăstiri un impunător număr de codice purtând semnătura lui. După calculele Olimpiei Mitric, numărul acestora ar fi mai mult de 80 (Olimpia Mitric, *Din activitatea de traducător a lui Vartolomei Mazereanu*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetări și valorificări*, vol. II, București, 1983, p. 196), dintre care unele nu sunt depistate încă, fiind doar menționate în alte scrieri ale sale.

785 Vartolomei Mazerean, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ed. de Simeon Florea Marian, Suceava, 1900, p. 5, 39, 107, 114, fapt menționat și de I.D. Lăudat, *Vartolomei Mazereanul*, în **MMS**, XLII, 1966, p. 548.

786 Л.А. Гуцул, Р.Я. Клейман, *К вопросу о составе фондов старейших монастырских и светских библиотек Молдовы (на материалах Центральной Научной Библиотеки Академии Наук Молдавской ССР),* в кн.: *Из истории библиотечного дела и библиографии*. Сб. научн. трудов, 1, Москва, 1978, с. 41-44. Л.А. Гуцул, К.Я. Слуту, *Молдавские рукописи в фондах Центральной научной библиотеки АН Молдавской ССР*, в кн.: *Формирование книжных фондов*, Сб. научн. трудов, Москва, 1982, p. 80-83.

teci academice. Astăzi, codicele se păstrează la cota 28756, în secția „Carte rară" a Bibliotecii Științifice Centrale "Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău). O anumită atenție a acordat acestui codice voronețian Valentina Pelin[787], care a publicat o sumară descriere și un scurt fragment, considerând că acest manuscris a ajuns în biblioteca academică din satul Frasin, județul Soroca[788].

Descrierea. Codicele reprezintă o carte manuscrisă cu următorii parametri: hârtie în 2^0, dimensiunile 34 x 21 cm, copertă inițială în scândură, acoperită cu piele, imprimată cu figuri florale. Pielea, în partea interioară a coperții, de culoare roșu închis. Urme a două catarame, dintre care s-a păstrat doar o închizătoare (cea de sus). Manuscrisul românesc cu caractere chirilice are 157 de pagini numerotate cu litere chirilice plus 3 nenumerotate. Câmpul fiecărei pagini este delimitat de copist printr-un patrulater dreptunghiular și împărțit în două sau trei coloane. Ornamente cu figuri simple geometrice, în cerneală neagră la paginile ѧ(1), ѕ(6), ѧѕ(36), ѧ(1_{II}). Pe primele 70 pagini, mai uzate, se văd urme și pete ale picăturilor de ceară de la lumânări, ceea ce arată citirea lor frecventă. Manuscrisul e în stare bună, puțin contaminat de carii.

[**Coperta 1**^{v}][789]:

[Coloana 1]: [a]: Пров[еренно] 1954[790]
[b]: 1959[791]
[c]: Рукописная / книга[792].
[d]: Молитвенник / (на молд[авском] яз[ыке])[793].

[Coloana 2]: [e]: №2123[794]
[f]: Joann Karlowotzki/ pfarrer[795].
[g]: ИНСТИТУТУЛ ДЕ ІСТОРИЕ
ЛИМБЭ ШИ ЛИТЕРАТУРЭ
БИБЛИОТЕКА
Инв. № 227
ал базей молд[овенешть] де черчетэрь
шт[иинцифиче] а Академией де штиинць
а Униуний Р.С.С.[796]
[h]: [...][797]

[787] Despre cercetătoare, precum și o listă a publicațiilor semnate de ea, vezi Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *In memoriam – Valentina Pelin*, în *Cugetul,* Chișinău, 2006, nr. 3, p. 67-70; același articol și în **RIM**, 2006, nr. 3-4, p. 107-109.

[788] Valentina Pelin, *Relatări despre Ștefan cel Mare în Pomelnicul de la Voroneț*, în **RIM**, 2004, nr. 3, p. 27-30 și în vol. *Ștefan cel Mare – personalitate marcantă în istoria Europei (500 de ani de la trecerea în eternitate),* Chișinău, 2005, p. 79-81.

[789] Întreaga copertă 1 este acoperită pe verso cu o coală de hârtie albă, pe spatele căreia se găsește un text, probabil, mai vechi. Suprafața hârtiei este împărțită în două colaoane egale, prima având în partea superioară un început de frontispiciu vegetal, monocrom. Coloanele (făcut de însuși copistul, desenate cu cerneală neagră) prezintă diferite însemnări și imprimări [n.ed.].

[790] Traducere : „Verificat 1954". Ștampilă dreptunghiulară, cerneală de nuanță albastru deschis [n.ed.].

[791] Ștampilă dreptunghiulară, cerneală de nuanță violet [n.ed.].

[792] Traducere: „Carte manuscrusă", însemnare scrisă cu creion albastru [n.ed.].

[793] Traducere: „Molitvenic (Carte de rugăciuni) (în limba moldovenească)". Scris cu cerneală violet[n.ed.].

[794] Număr de inventar scris cu cerneală neagră, deasupra coloanei. După duct și alte caracteristici, această însemnare (scrisă cu tocul) aparține, după toate probabilitățile, perioadei de început a manuscrisului, la fel ca și următoarea însemnare [n.ed.].

[795] Traducere: „Ioann Karlowotzki/ paroh". În anul 1812 acesta, împreună cu soția sa, Ana, au zugrăvit, cu 30 de lei, tetrapodul pentru anafură al bisericii Voronețului și i-au acoperit Sfântul pristol „cu o materie cu flori și on tulpan mari de flori". Preotul și soția lui au fost trecuți în Pomelnicul de față în rândul ctitorilor noi„ (vezi Pomelnicul nou, p. 2^{72}). Ioan a fost unul din parohii Voronețului după ce mănăstirea a fost desființată de austrieci și transformată în biserică de parohie. Acest lucru înseamnă că manuscrisul se mai găsea încă aici în 1812, dar și mai târziu. Faptul că preotul Ioan și-a scris numele pe prima copertă a manuscrisului deschide posibilitatea că Pomelnicul s-a aflat un timp în proprietatea acestuia [n.ed.].

[796] Această ștampilă dreptunghiulară a fost pusă înainte de 1958, când Institutul de Istorie, Limbă și Literatură s-a divizat în Institutul de Istorie și Institutul de Limbă și Literatură (*Academia de Științe a Moldovei: istorie și contemporanietate 1946-2006*, Chișinău, 2006, p. 192). Aceeași ștampilă apare în manuscris de patru ori: pe coperta 1^{v} (ștampila poartă numărul de inventar al manuscrisului 227); în p. 1 și 14 (unde, în interiorul chenarului ștampilei, este indicat un nou număr de inventar, anume 28756) și în p. 15. Ștampila de pe copertă a fost tăiată (în „X", cu cerneală de aceeași persoană care a înscris noul număr de inventar și scris „Молитвенник / (на молд[авском] яз[ыке])". Ambele intervenții au fost făcute folosindu-se același stilou cu cerneală violet [n. ed.].

[797] Indescifrabil. Însemnare făcută în afara coloanei, dedesubt [n. ed.].

[Stânga, jos][798]: [i]: Рук / П-559/ РК[799]
2º (34 x 22 cm)[800]
28756[801]
РК 283

[Coperta 2][802]: [j]: **И | а(н) Калима(χ) воиево(д)**[803].
[k]: [1]824[804]
[l]: **Воронец** [805]
[m]: **Адивърат зиче Сфъ(н)та Скриптър[є]**[806].

[Pagina 1]:
[Stânga, sus]: [n]: Рук / П-559/ РК[807]
[o]: [...] 22 / 559 / Р[808]

[Mijloc, sus]: [p]: шт. ф. [...][809]
[r]: №2123[810]

Pomelnicul Mănăstirii Voroneț, asupra căruia, precum se arată în *Predislovia* semnată de Macarie, egumenul de atunci al locașului *„au ostenit, au tălmăcit, au tălcuit și au și scris acest pomialnic*" Vartolomei Mazereanu în 1775, a fost tradus *„di pe sirbiia și s-au scris pe moldoveniia* [...] *din pomialnicul cel vechiu, care iaste scris din anii 6996*" (1488). În aceeași *Predislovia* se arată că necesitatea înnoirii *„pomelnicului celu vechiu*" era dictată de faptul că *„easte scris preste tot din scăndură și până în scăndură și de acmu înainte a mai scriia pre alți fericiți noi ctitori loc nu mai easte*". Pe lângă aceasta, Pomelnicul vechi *„Preste tot easte scris pe sirbiia cu slove foarte vechi sirbești* [...] *și limba sirbască puțini o știu, puțini o pot ceti bine, puțini o și înțeleg bine. Și când să faci pomenirea ce obicinuită părinților ieromonași moldoveni le era foarte cu greu*".

Astfel, la mulțimea de pomelnice, condici și alte scrieri copiate sau întocmite de Vartolomei Mazereanu trebuie adăugată și copia tălmăcită a *Pomelnicului Mănăstirii Voroneț.*

Manuscrisul în cauză are două părți distincte, fiecare având paginația aparte cu caractere slavonești. Prima parte, paginile **а**(1) – **ѳ**(70), cuprinde *Pomelnicul vechi început din 1488;* partea a doua, paginile **а**$_{||}$ (1[71]) – **пз**$_{||}$ (87[157]), cuprinde *Pomelnicul cel nou început din 1775*; această din urmă parte fiind originală. Ambele părți sunt scrise de aceeași mână (de Vartolomei Mazereanu), dar în partea a doua vor continua adaosuri de diferite mâini, scrise cu caractere semiunciale cu tendința de cursiv, în diferite nuanțe de cerneală neagră, fapt care denotă că *Pomelnicul* a fost completat încă mulți ani. După cum reiese din conținutul celor mai târzii înscrieri, *Pomelnicul* a continuat să se afle la Voroneț și după închiderea mănăstirii (1785), până după 1812, când cu cheltuiala de 30 de lei a preotului Ioan Karlovețchi și a soției sale Ana s-a *„zugrăvit tratopodu*[*l*]*, undi* [*i*]*eu nafură. Și au acoperit Sf*[*ântul*] *Pristol* [...] *cu o materie cu flori"*. Ultima însemnare datează din 24 noiembrie 1828, menționând

[798] Însemnări scrise pe un buzunăraș dreptunghiular de hârtie (pentru fișele de evidență ale bibliotecii posesoare) [n. ed.].
[799] Descifrare : „Редкая книга" și traducere: „Carte rară" , scris cu creionul [n. ed.].
[800] Dimensiunile manuscrisului, scris cu cerneală violet [n. ed.].
[801] Actuala cotă de păstrate, scrisă cu cerneală albastră [n. ed.].
[802] Pe versoul celei de a doua coperte a manuscrisului este lipită o coală albă de hârtie pe care sunt mai multe încercări de condei. Pe cele lizibile le redăm în continuare [n. ed.].
[803] Transliterare: Ioan Calima(h) vo[i]evod. Fiind vorba, probabil, de Ioan Teodor (Callimah), domn al Țării Moldovei (1758-1761).
[804] De două ori [n. ed.].
[805] De trei ori este scris cu caractere slavone „Voroneț" .
[806] Însemnare scrisă cu cerneală cu caractere slavone: Adivărat zice Sfânta Scriptur[ă]
[807] Însemnări scrise cu creionul în interiorul unei etichete mici, albe, cu chenar marginal dublu, lipită de foaia originală [n. ed.].
[808] Însemnări scrise cu creionul, parțial acoperite de etichetă[n. ed.].
[809] Indescifrabil. Însemnări cu creionul[n. ed.].
[810] Număr de inventar scris și pe copertă de aceeași persoană (folosind același toc și aceeași cerneală). Tăiat cu cernrală violet. Vezi și nota 6[n. ed.].

înscrierea unui oarecare „*I*[*v*]*an Cojoc*[*a*]*riul din Frasin*[811] *și a soțului său Ana, care au tocmit o carte ce să numește Triod piste Postul cel mari și au mai dat un cot de pânză de fios de s-au făcut on prapur la Frasin și au mai dat niște gradetor bisericii, adică on sărindar să să acopere Sfântul Jertfelnic, fiind acolo fo*[*a*]*rte trebuitori*".

Nu se știe cu exactitate când și în ce împrejurări a ajuns Codicele în Basarabia.

Conținutul Pomelnicului. Codicele întocmit de Vartolomei Mazereanu cuprinde:

PARTEA I

p. ѧ (1): Titlul "**Întru slava Sfintei cei de o Ființă, de Viiață Făcătoarei și Nedespărțitei Troiți, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh.**

Cu blagosloveniia Peosfinții Sale, chiriu chir Gavriil, mitropolit Moldovii[812]**, după trup frate Mării Sale, lui Ioann Theodor voievod**[813] **ce-au fost domn Moldovii.**

Prin silința și osărdiia a Cuvioșii Sale, chir Macarii, igumen Sfintei Mănăstâri Voronețului, unde să cinstește și să prăzdnuiaște hramul a Sfântului Slăvitului, Marelui Mucenic Gheorghii. S-au tălmăcit di pe sirbiia și s-au scris pe moldoveniia acel pomialnic al Sfintei Mănăstâri Voronețul, din Pomialnicul cel vechiu care iaste scris din anii 6996 (1488).

S-au mai adaos întrănsul amăndoao panahidile, ce mică și ce mare, adecă slujba parastaselor. S-au mai adaos și Pomialnicul cel mare de la jertvenic, pentru pomenirea fericiților ctitori și a tuturor pravoslavnicilor creștini.

Prin osteniala mult păcătosului Arhiimandrit Vartholomei Madzerianul.

În anii 1775"

p. в(2) – є(5): „**Predislovie"** de **"Macarii, igumen Voronețului"**

p. Ѕ (6**): „În Pomialnicul cel vechiu scriia întru acest chip",** o traducere a foii de titlu a *Pomelnicului vechi* început la 1488

p. З(7) – кД(24): „**Panahida cea mare sau slujba cea mare a parastasului, pentru cei morți".** Slujba parastasului

p. кє(25) – кв(32): "**Tabel sau arătare pentru pomenirea cea mare, în toți anii și în veci, a fericiților ctitori ai Sfintei Mănăstâri Voronețului, în ce dzi ș-au pus pomenirea și cu ce orânduială să să facă și ce-au dat mănăstârii**"

p. лг(33) – лє(35): „**Rânduiala panahidii cei mici sau slujba cea mică a parastasului după utrene și după vecerniia**"

p. лс(36) – ѓ(60): „**Pomialnicul Sfintei Mănăstâri Voronețul, tălmăcit și scris din Pomialnicul cel vechiu, în anii 1775**"

p. ѓд(61): „**Ecxstrat de toate numele căte sănt scrisă în Pomialnicul cel vechiu și li-am scris și întru acest pomialnic nou**"

p. ѓв(62) – ѳ(70): „**Cuvânt de învățătură pentru pomenirea ctitorilor"** de **"Macarii, igumen Voronețului"**

PARTEA a II-a

p. ѧ$_{||}$(1^{71}): Titlul. „**Întru slava Sfintei, Cei de o Ființă de viiață făcătoarei și nedespărțitei Troiți, a Tatălui și a Fiiului și a Sfântului Duh.**

Cu blagosloveniia Preosfinții Sale, chiriu chir Gavriil, mitropolit Moldovii.

Și iarăși, prin silința, osârdiia și cheltuiala a Precuvioșii Sale, chir Macarii, igumen Sfintei Mănăstâri Voronețului, s-au scris și acest Pomialnic nou numitii Mănăstâri Voronețului, pentru ctitorii cei noi pre carii îi va lumina Presfântul Dumnedzău ca să întăriască și să miluiască această sfântă

811 Presupunem că e vorba de satul Frasin din zona Mănăstirii Voroneț și nu cel din ținutul Sorocii precum admite Valentina Pelin (Valentina Pelin, *Relatări despre Ștefan cel Mare în Pomelnicul de la Voroneț*, în **RIM**, 2004, nr. 3, p. 27).

812 Mitropolit între anii 1760-1786

813 Ioan Theodor Callimachi, domn al Moldovei (1758-1761).

mănăstâre, să să scrie întru acest pomialnic cu niamurile lor, pentru a lor vecinică pomenire, întru ertare păcatelor lor.

Și iarăși, prin osteniala mult păcătosului arhimandrit, Vartholomei Madzerianul, ucenicul mitropolitului Antonii.

În anii 1775, august 15”

p. в$_{II}$(2[72]) – є$_{II}$(5[75]): „**Tabel pentru pomenirea cea mare și în veci a fericiților ctitori noi, în ce dzi ș-au pus pomenirea și cu ce orânduială să să facă**”

p. А$_{II}$(4[74]) – з$_{II}$(7[77]): fără însemnări

p. i$_{II}$(8[78]) – ѳ$_{II}$(9[79]): continuă Pomelnicul nou.

p. i$_{II}$(10[80]): fără însemnări

p. ѧi$_{II}$(11[81]) – ві$_{II}$(12[82]): „**Pomenirea a tuturor domnilor Moldovii, începând de la întâiul domn Dragoș voievod din anii 6884** (1376) [sic !] **până întru acest an 7283** (1775), **care fac până acmu 399 [că de atunci s-au început al doilea Țara Moldovii], adică până în dzilele Mării Sale Grigorii Alexandru Ghica voievoda”.** Pe câmp nota lui Vartolomei Mazereanu**: Din Letopisețul Moldovii”**.

p. ґі$_{II}$(13[83])– єі$_{II}$(15[85]); к$_{II}$(20[90]); лв$_{II}$(32[102]); лі$_{II}$(38[108]); ѯѕ$_{II}$(66[136]): continuă *Pomelnicul nou*.

p. ѕі$_{II}$(16[86])– ѳі$_{II}$(19[89]); ка$_{II}$(21[91])-лѧ$_{II}$(31[101]); лг$_{II}$(33[103])-лз$_{II}$(37[107]); лѳ$_{II}$(39[109])-ѯє$_{II}$(65[135]); ѯз$_{II}$(67[137])–пз$_{II}$(87[157]): fără însemnări.

Astfel, după cum reiese din acest cuprins, materialele de la p. 2-35 și 61-70 aparțin fie lui Macarie, egumenul, fie lui Vartolomei Mazereanu, și au fost trecute în codice la l775, cu ocazia tălmăcirii *Pomelnicului vechi* al mănăstirii Voroneț. *Pomelnicul vechi*, propriu-zis, în varianta tălmăcită în românește este inclus la p. 36-60.

Încercare de reconstituire a *Pomelnicului vechi*. Judecând după cele arătate de Vartolomei Mazereanu în redacția sa, *Pomelnicul vechi* se deschidea printr-o sumară introducere, în care se vorbea despre zidirea bisericii de către Ștefan cel Mare la 1488 și despre întocmirea cu această ocazie a unui *Pomelnic* (p. 6-7). Despre aceea cum arăta *Pomelnicul vechi* se spune: *„...în numita m[ă]n[ă](s)târe am aflat un pomialnic vechiu scris pe sirbiia din dzilile fericitului ctitor Ștefan v[oie]vod de când au zidit Sf[â]nta M[ă]n[ă]stâre Voroneț din anii* 6996 (1488)”. În același *„pomialnic vechiu sânt scrisă alte nume foarte vechi și sărbești, care nume nici în tot Sinaxariul nu să află”. „Pomialnicul cel vechiu iaste scris preste tot, din scândură și până în scândură*”.

După cum reiese din redacția lui Vartolomei Mazereanu, se pare că *Pomelnicul Voronețului* avea o formă mai dezvoltată decât cel al Mănăstirii Bistrița, cunoscut în original, căci în afară de numele celor înscriși (domni ai țării, boieri cu rubedeniile lor, mitropoliți, episcopi, preoți, călugări ș.a.), în cel dintâi era arătată dregătoria persoanei înscrise, uneori gradul de rudenie și localitatea din care se trăgeau, iar uneori și data înscrierii.

După cum se vede din varianta tălmăcită de Vartolomei Mazereanu, dintru început *Pomelnicul vechi* a fost divizat în câteva compartimente. Codicele se deschidea printr-un *compartiment voievodal*, în care erau înscriși domnii Țării Moldovei și cu anumite diferențe părinții, soțiile și urmașii acestora. Astfel, în acest compartiment primul a fost înscris ctitorul Mănăstirii Voroneț – Ștefan cel Mare. În continuare au fost înscriși voievozii Țării Moldovei cu începere de la Bogdan I (circa 1359/66 – 1363/67) până la Bogdan al II-lea (1449-1451)[814] inclusiv, după aceștia urmează pomenirea fraților și a surorilor lui Ștefan cel Mare.

În continuare, completarea *Pomelnicului vechi* a fost reluată în domnia lui Ștefăniță vodă (1517-1527), fiind înscriși ulterior Petru Rareș (1527-1538;1541-1546), Constantin Cantemir (1685-1693) și Mihail Racoviță (1703-1705; 1707-1709; 1715-1726) cu rubedeniile lor. În același compartiment sunt trecuți de asemenea un număr considerabil de „*împărați moschicești*”, cu începere de la „*marele cneaz Ioan Vasilievici*” (cel Groaznic, 1533-1584) până la țarina Elisaveta Petrovna (1741-1761) (p. 37).

Compartimentul boierilor include un număr considerabil de persoane, fiind înscriși boieri cu începere din domnia lui Ștefan cel Mare cu rubedeniile lor până în primele decenii ale sec. al XVIII-lea.

[814] Vezi mai detaliat în volumul de față Partea a III-a *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea*.

Spre deosebire de compartimentul voievozilor, în care domnitorii sunt înscriși în ordine cronologică, în cel al boierimii acest principiu nu mai este respectat. Dintru început, probabil, în înscrierea numelor acestora s-a respectat consecutivitatea și ordinea respectivă, însă, odată cu completarea întregului spațiu rezervat boierilor, în continuare înscrierile au început a fi efectuate după principiul: unde se mai afla loc. Drept urmare, în acest compartiment al *Pomelnicului vechi* ordinea inițială, cronologică, a înscrierilor a fost pretutindeni încălcată, fapt care complică mult identificarea persoanelor înscrise.

Un detaliu interesant din acest compartiment este faptul că aici, la fel ca și în *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița,* sunt înscrise numele boierilor căzuți în bătălia de la Vaslui în 1475 la rubrica „*Boiari uciși de turci*", cu deosebirea că în cel dintâi sunt înscriși 13 persoane[815], iar în *Pomelnicul de la Voroneț*, după calculele lui Vartolomei Mazereanu, sunt trecuți „20" de boieri (p.41).

Pomelnicul includea în continuare compartimentul arhiepiscopilor Moldovei cu începere de la Theoctist (1453– 1477), contemporan cu Ștefan cel Mare, și sfârșind cu Gavriil Callimachi (1760-1786), contemporanul lui Mazereanu, în total 15 arhierei, iar cel al episcopilor cuprinde 23 de nume din sec. XV-XVIII de la Tarasie până la Inochentie.

Un spațiu destul de mare revine pomenirii egumenilor, ieromonahilor, monahilor, ierodiaconilor de la Mănăstirea Voroneț. În final, Pomelnicul cuprindea numele preoților de mir „*cu tot niamul lor*", numele monahiilor și numele celor înscriși la pomenirea de obște, adică persoanele laice care au vizitat mănăstirea. La fel ca și în compartimentul boierilor, în cele următoare, când mai târziu toate filele *Pomelnicului* s-au completat, „din scândură în scândură", noii rugători erau înscriși unde se mai găsea loc, încât generațiile celor înscriși s-au amestecat, fiind încălcată mult ordinea inițială a înscrierilor.

Prezența în *Pomelnicul vechi* a voievozilor Țării Moldovei din sec. XIV – prima jum. a sec. al XV-lea de la Bogdan I până la Bogdan al II-lea, între care și mulți voievozi necunoscuuți (*Dobroslav, Șendre, Dragoș, Gheorghii, Micul și Săpot*); a unor boieri, fie contemporani cu Bogdan al II-lea, fie din prima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare (*Șandru postelnic*[816], *Thoma Căndescul*[817], *Hrincovici*[818], *Ignatie Iuga* vistiernic[819] ș.a.); precum și rezervarea în redacția lui Mazereanu a Pomelnuicului, a unui spațiu alb pentru 4-6 nume[820], la începutul compartimentului „*Iegumenii de la Sfânta mănăstâre Voronețul*", pe care, se pare, acesta nu a reușit să le descifreze, mărturisește, după părerea noastră, că înainte de Pomelnicul început de Ștefan cel Mare la 1488 Mănăstirea Voroneț a avut un pomelnic și mai vechi, definit de noi drept *Protopomelnic,* din care au fost preluate numele ce figurau aici.

Prin urmare, în istoria *Pomelnicului de la Voroneț* se disting 4 etape:

I. Protopomelnicul de la fondarea mănăstirii în anii 30 ai sec. al XV-lea până la 1488.

II. Pomelnicul vechi scris în limba slavonă din 1488-1775, care a inclus și datele din Protopomelnic.

III. Pomelnicul în redacția românească a lui Vartolomei Mazereanu din 1775.

IV. Pomelnicul nou completat între anii 1775-1828 și este o continuare directă a redacției lui Vartolomei Mazereanu.

Pomelnicul Voronețului în redacția lui Vartolomei Mazereanu. Compararea celor două redacții ale *Pomelnicului Mănăstirii Voroneț* (redacția veche și cea a lui Vartolomei Mazereanu, cea nouă) arată că arhimandritul cărturar din sec. XVIII nu s-a limitat doar la tălmăcirea și copierea mecanică a redacției vechi, ci a intervenit cu importante modificări și completări convenite cu egumenul Macarie.

[815] M.M. Székely, *„Acești pani au murit în război cu turcii"*, în **AP**, An. II, 2006, nr. 1-2, p. 127-136.

[816] Este vorba de Cosma (Cozma) Șandrovici, care figurează în actele interne din 1414-1457. Este cel mai în vârstă boier care a fost inclus în primul sfat domnesc (1457) constituit de Ștefan cel Mare în scurtă vreme după urcarea în scaun (Vezi mai detaliat N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 266. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Compromisul în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului sfat domnesc (1457)*, în *In honorem Gabriel Știrempel*, Satu-Mare, 2006, p. 254-246.). *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 42.

[817] Care figurează în actele interne între 1454-1469 (Al.Gonța, **DIR A**. Veacurile XICV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane. Ediție de I. Caproșu, București, 1995, p. 698). *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 41.

[818] Se pare este vorba de Ioan (Ivașco) Hrincovici, căsătorit cu Vasilisa (Vasutca), ambii trecuți și în *Pomelnicul Mănăstirii Moldoviței*, p. 35. Figurează în actele interne între 1456-1484 (Al.Gonța, **DIR A**. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane. p. 371.). *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 43.

[819] Vezi în volumul de față Partea a III-a, studiul *Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga.*

[820] Vezi în volumul de față facsimilul *Pomelnicului Mănăstirii Voroneț*, p. 49.

În special, pe lângă descifrarea și înșiruirea numelor din *Pomelnicul vechi* arhimandritul Vartolomei a efectuat modificări importante în structura *Pomelnicului*, modificări arătate în *Predislovia* (p. 4-5):

- *„Numele cele vechi sirbești din căt i-au fost cu putință li-au schimbat puindu-le pe numele ci sănt scrisă în Sinaxarii și de acmu înainte toț[i] vo(r) înțălege”* [821].
- *„După utrene și după vecerniia, în toate zilile [deosăbit de praznice gospodschiia*[822] *și a sf[i] nților mari ce au polieleu], să pomeniască părinții ieromonaș[i] numai căte o straniță*[823]*, adecă a opta parte de coală, după cum au și scris supt fieștecare straniță și aceasta s-au făcut, întăi, ca să poată cuprinde toate pomenirile, al doile – și pentru ușurarea părinților ieromonași, și a tuturor părinților, însă pănă unde au pomenit să puia zăloagă*[824]*, ca iarăși să știia de unde a începe”.*
- *„Pentru pomenirea fericiților ctitori domni, arhierii, boiari ce ș-au pus zile însămnate să le facă parastas și pamiati*[825]*, cum și pentru ciialalți fericiț[i] ctitori, când, în ce zi și în ce chip să să facă, au scris tabel și pentru aceia în veci așa să să urmeze, temându-vă toți de blăstămurile cele strașnice a fericiților ctitori”.*
- *„Numitul arhimandrit* [Vartolomei], *pomialnicul cel vechiu sărbesc tot l-au tă(l)măcit și l-au și scris cu bună orănduială și cu deosăbire a fieștecăruia cin”.*
- *„Scris-au amăndoua panahidile cea mare și cea mică, adecă slujbele parastaselor foarte cu orănduială bună”.*
- *„Pentru fericiții ctitori noi au scris alt pomialnic nou și iarăși cu aceiași bună orănduială, lăsănd loc fieștecăruia cin și la începutul acelui pomialnic nou”.*
- *„Au scris toți domnii Moldovii, de la Dragoș v[oie]vod pănă la al treile venire a moscalilor în Moldova în anii 1769, și pănă la domniia mării sale Grigorii Alexandr[u] Ghica v[oie]vod”*[826]*.*
- *„Iară la sfărșitul pomialnicului celui nou au scris și minunile Sfăntului și marelui mucenic Gheorghii, fiind hramul întru această Sf[â]ntă M[ă]n[ă]stâre Voronețul”;* acest ultim punct nu a fost realizat de Vartolomei Mazereanu.

Pe lângă aceste modificări, arhimandritul Vartolomei adaugă o serie de compartimente, precum *Predislovia* (p. 2-5) și *Cuvântul de învățătură* (p. 62-70) ale lui Macarie egumenul și înzestrând *Pomelnicul vechi* cu un *Sumar* (p. 61), care trebuia să le ajute cititorilor să se orienteze în conținutul acestuia. Tot la *Pomelnicul vechi,* în baza informațiilor din „*uricile și ispisoacele mănăstirii*”, Vartolomei Mazereanu întocmește un *Tabel sau arătare* (p. 25-30) despre aceea cine și când trebuie pomenit „*și ce au dat m[ă]n[ă]stârii*”[827], precum și un *Izvod în scurt pentru* [...] *pomeniri* (p. 32), adică o listă a celor mai importante persoane înscrise în *Pomelnic* și în ce zi de sărbătoare să i să facă slujbă de pomenire, precum și un *Exstrat de toate numele câte sânt scrisă în pomialnicul cel vechiu și l-am scris și întru acest pomialnic nou*, evidențiind 2062 de suflete (p. 61).

După *Pomelnicul vechi,* Vartolomei Mazereanu deschide un *Pomelnic nou,* cu numerotare aparte a paginilor (p. 1-87, dar completat cu înscrieri doar până la p. 67), împărțit în aceleași compartimente (ctitori, arhierei, boieri etc.), în care înscrie primele nume. La paginile 11-12, Vartolomei Mazereanu include o listă a domnilor Țării Moldovei luată, precum arată el însuși, „*din letopisețul Moldovii*”, probabil, după compilația sa de cronici moldovenești, listă de ctitori domni (p. 36), care se deosebește de cea din *Pomelnicul vechi*.

821 Cartea care cuprinde pe scurt viețile sfinților, un calendar creștin în care apar înregistrate numele sfinților (pe zile). Se pare că egumenul Macarie și Vartolomei Mazereanu se aflau sub influența Bisericii Ortodoxe Ruse, care cerea în mod obligatoriu trecerea numelor în Pomelnic conform *Sinaxarului*.

822 Împărătești

823 O pagină.

824 Semn de carte.

825 Pomenire.

826 Grigore Alexandru Ghica, domn al Moldovei (1774-1777).

827 În aceeași perioadă a anului 1775 Vartolomei Mazereanu întocmește și Condica mănăstirii Voroneț, în care include toate documentele de proprietate aflate pe atunci la mănăstire. Vezi Vartolomei Mazereanu, *Condica Mănăstirii Voroneț*. Ediție de Simion Florea Marian, Suceava, 1900, 115 p.

După 1775, *Pomelnicul nou* a fost completat haotic și ocazional până în 1828, fără să se țină cont de compartimentarea propusă de Vartolomei Mazereanu. Această parte, numită *Pomelnicul nou,* este originală, așa cum a fost începută și continuată de călugării și preoții locașului până la închiderea mănăstirii (1785), cât și ulterior, până în 1828.

Limba Pomelnicului. Vartolomei Mazereanu traduce *Pomelnicul* din limba slavonă într-o limbă românească frumoasă, evoluată și expresivă. Textul este caligrafiat foarte îngrijit și clar. Însă, cu toate că el era un bun cărturar și cunoștea foarte bine scrisul și limba slavonă, nu excludem faptul că a putut să comită erori în citirea numeroaselor nume incluse în *Pomelnic*. Erori care pot deruta chiar și pe cei mai experimentați cercetători. De exemplu, copiind numele celor înscriși în familia logofătului Ioan Tăutu, îl aflăm pe un *Vasilii*, deși este mai corect *Vasilca*, fiica demnitarului, precum apare pe piatra de mormânt de la Bălinești[828] și în *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*[829]. Din aceeași serie de erori face parte și numele *Anastasii – Anastasia*, adică în redacția veche numele feminin declinat în slavonă a fost *Anastasii*, în varianta tradusă a fost pur și simplu transcris ieșind în final un nume masculin[830] (p. 40) ș. a.

Pe lângă aceasta, precum se arată în *Predislovia* lui Macarie, Vartolomei trebuia să aducă numele incluse în *Pomelnic* în concordanță cu Sinaxarul, adică cu repertoriul de nume acceptate în biserică. Exemple concrete în această privință ar putea fi numele unei surori a lui Ștefan cel Mare, trecută în *Sofi*e, și care trebuie să admitem că a fost înscrisă în *Pomelnicul vechi* cu numele de *Sora*, sau *Dima Vlaicula, care nu* poate fi decât cunoscutul văr al lui Ștefan cel Mare, *Duma*, *fiul lui Vlaicul* pârcălab (p. 37). Cu toate acestea, fie din neatenție, fie că nu a găsit echivalentele potrivite, Vartolomei Mazereanu a lăsat neschimbate unele nume, care în mod evident nu corespund Sinaxarului, cum ar fi *Luppa*, soția lui Lupă Bogdan (p. 37, 47), fiica lui Constantin Cantemir – *Ruxandra* ș.a.

Înnoind *Pomelnicul*, înainte de a înscrie numele, Vartolomei Mazereanu a delimitat spațiile rândurilor din pagini prin virgule, între care ulterior trebuiau înscrise mulțimea de nume. Aceasta a făcut că un șir de nume și cuvinte nu au încăput între virgulile inițiale, pășindu-se peste acestea în alt spațiu al rândului, producându-se rupturi de nume și cuvinte, de exemplu, *Petr[u], Iachimovici* (p. 41); *Dima, Vlaicula* (p. 37); *Ursul, cupă, rinții* (Ursul cu părinții) (p. 47) sau Grigorii Ale , xandru (p. 12[82]).

Unele pasaje ale redacției lui Mazereanu arată destul de clar că la copiere nu s-a ținut cont de paginația redacției vechi. Drept exemple pot servi două înscrieri de pomeniți. Astfel, se pare că la o pagină a spațiului rezervat pentru înscrierea familiilor voievozilor din redacția veche, în partea de jos a fost găsit loc pentru înscrierea lui Antioh voievod[831], fiul lui Constantin Cantemir:

Costantin voievod [*tatăl], Antiohii voievod*
Doamna Ecaterina [soția lui Antioh]
Dimitrii voievod [fratele]
Luppa [=Ruxanda Cantemir, căsătorită cu Lupu Bogdan hatmanul, înscris la pomenire la pag. 47, unde Ruxanda figurează cu același numele „Luppa”]**,**
Elisaveta [= Safta, de asemenea sora lui Antioh și Dimitrie Cantemir].

Se pare că, întâmplător, pagina imediat următoare din redacția veche a *Pomelnicului* începea cu înscrierea numelor lui Constantin Cantemir după cum urmează:

Costantin [= Constantin voievod],
Theodor, Macrina [părinții lui Constantin vodă],
Marie, Anna,
Alexandr[a] [soțiile lui C. Cantemir]

828 *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 260-261, nr. 66.
829 *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, Biblioteca Academiei Române, ms. 921, p, 31.
830 Într-un arbore genealogic de la sf. sec. al XVIII-lea între copiii lui Ioan Tăutu figurează *Nastasia* (Ioan Moraru, *Un vechi arbore genealogic al familiei Tăutu*, în **AG**, 1994, nr. 1-2, p. 161-163).
831 Probabil, înscrierea a fost făcută în prima domnie a lui Antioh Cantemir (1695-1700), dar înainte de 1699, deoarece fratele său Dimitrie este trecut în *Pomelnic* de unul singur, adică până la căsătoria sa cu Casandra Cantacuzino.

Astfel, comparând studiile genealogice ale lui Sever Zotta[832], Ștefan Gorovei[833], Paul Păltănea[834] dedicate Cantemireștilor[835] cu datele din *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, observăm că Vartolomei Mazereanu, copiind aceste două înscrieri ale Cantemireștilor, le-a unificat, formând o singură înșiruire de nume (p. 37):

Costa(n)ti(n) v[oie]vo(d),Antiohii v[oie]vo(d)
Doamna Ecaterina
Dimitrii v[oie]vo(d),
Luppa, Elisave(t)[a]
Costantin,
Theodor, Macrina,
Marie, Anna,
Alexandr[a].

Această contopire a provocat dificultăți la identificarea numelor. Numai delimitarea arătată mai sus ne-a permis să distingem cu deplină claritate cele două liste de nume: una a lui Antioh Cantemir, iar cealaltă a lui Constantin Cantemir. Asemenea situații copistul a putut crea, fără rea-voință, și în alte pasaje ale *Pomelnicului*. De aceea, redacția lui Vartolomei Mazereanu va trebui citită cu mai multă atenție în vederea delimitării grupurilor înscrise, ceea ce ar permite identificarea mult mai exactă a celor înscriși.

Valoarea științifică și spirituală. În activitatea unei mănăstiri condicile de averi și pomelnicele sunt de o mare importanță. Dacă din documentele incluse în condici aflăm despre averile de tot felul ale mănăstirii, de cine și când au fost dăruite, despre scutirile de dări, apoi din pomelnice aflăm cine au fost ctitorii, binefăcătorii, egumenii, sărbătorile privitoare la praznicele împărătești ș.a. Aceste două izvoare se completează reciproc și sunt utile diriguitorilor de mănăstiri până astăzi, prin aceea că poate fi mai complet restabilită istoria locașului și pune la dispoziția rugătorilor săi informația necesară pentru pomenirea înaintașilor. Spre deosebire de alte renumite mănăstiri, cum ar fi Moldovița, care-i este cunoscut *Pomelnicul* (azi se află în Biblioteca Academiei Române, mss. 921), dar s-a pierdut sau încă nu a fost identificată Condica; Mănăstirea Humor, la care este cunoscută Condica (în BAR, mss 111), dar e pierdut *Pomelnicul*; Mănăstirea Voroneț este un exemplu fericit că posedă Condica, care a fost întocmită de Vartolomei Mazereanu în 1775 și publicată de S. F. Marian în 1900, iar acum va poseda și *Pomelnicul*, care a fost depistat, transliterat și pe care îl publicăm mai jos.

Cu toate că *Pomelnicul* vechi nu a ajuns în original, redacția lui Vartolomei Mazereanu este de o importanță științifică inestimabilă, deoarece cuprinde un număr considerabil de persoane (2217), date, informații din secolele XIV-XIX. Unele dintre aceste informații par a fi unice. Avem în vedere partea inițială a *Pomelnicului* vechi, unde sunt trecuți domnii Țării Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea (p. 36). În special, deosebit de enigmatică și plină de semne de întrebare apare în *Pomelnic*, imediat după înșiruirea familiei lui Ștefan cel Mare, lista voievozilor de la Bogdan I până la Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare: *Bogdan v[oie]vo(d), Lațco v[oie]vo(d), Dobrosla(v) v[oie]vo(d), Co(s)te v[oie]vo(d), Șendre v[oie]vo(d), Gheorghi(i) v[oie] vo(d), Dragoș v[oie]vo(d), Micu(l) v[oie]vo(d), Petr[u] v[oie]vo(d), Roma(n) v[oie]vo(d), Stefan v[oie] vo(d), Săpo(t) v[oie]vo(d), Iuga v[oie]vo(d), Martha, 2*[836]*, Bogdan v[oie]vo(d), Alexandr[u] v[oie]vo(d), Anastasiia doamna, Anna doa(m)na, Marina, Vacha, Iliia v[oie]vo(d), Doamna Marina, Bo(g)da(n) v[oie]vo(d), Stefan v[oie]vo(d), Marina, Doamna Stana, Petr v[oie]vo(d), Roman voievod, Bogdan*

[832] Sever Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*, în *Ioan Neculce*, Iași, 1930, fasc. 8, p. 205-214; 1931, fasc. 9, partea I, p. 1-40

[833] Ștefan S. Gorovei, *Cantemireștii – Eseu genealogic*, în vol. *Dimitrie Cantemir (1673-1723). Principe român și cărturar european*, Iași, 2003, p. 19-53.

[834] Paul Păltănea, *Știri inedite despre familia domnitorului Antioh Cantemir*, în **AIIA**, 1989, 26, p. 705-717; 1990, 27, p. 239-258; 1991, 28, p. 377-390.

[835] Vezi *Dinastia Cantemireștilor (sec. XVII-XVIII),* Coord., autor, și red. șt. Andrei Eșanu, Chișinău, Ed. Știința, 2008, 604 p. + arbore genealogic.

[836] Prin cifra **2**, Vartolomei Mazereanu a indicat pomenirea de două ori a aceluiași nume.

voievod[837]. Identificarea și verificarea acestor nume de voievozi rămâne o sarcină de viitor a științei istorice. Cât ne privește, am întreprins o asemenea încercare într-un studiu aparte inclus în volumul de față în Partea a III-a.[838]

Informații inedite cuprind și secvențele privind familiile lui Ștefan cel Mare, Ștefăniță vodă, Petru Rareș, Antioh Cantemir – domni ai Moldovei. De asemenea, *Pomelnicul* conține și informații despre familiile unor domni care au ajuns în scaunul țării din rândul boierimii, precum Eustratie Dabija, Constantin Cantemir, Mihai Racoviță.

Mai bogat în informații, în comparație cu *Pomelnicul de la Bistrița* și cu sursele cronicărești, este pasajul care include numele boierilor căzuți în bătălia de la Vaslui (1475).

De asemenea, *Pomelnicul vechi* conține informații inedite referitoare la 80 de familii mari boierești, în special cele ale lui: Neagoe pârcălab, Ignatii Iuga vistiernic, Tăutu logăfăt, Luca Arbore pârcălab; Hrincovici, Hâra vel vornic, Jurge Brudur vameș, Sima vistier, Fătul posadnic, marele vornic Grigore Crăciun, paharnicul Balș, Albot logofăt, Băloș logofăt, Stamatii mare postelnic, Calapod din Melcinești, Danovici, Gorovei, Sturza, Costin Neniul căpitan în Țara Românească, Catarji, Andrei Abaza vornic, Grigorii Jora al III-lea logofăt, Iordache Roset, Ștefan mare comis, Lupul Bogdan hatman, postelnicul Ciocârlia, mitropoliții și episcopii Grigorie Roșca, Gheorghe Movilă, Anastasie Crimca ș.a., cu ranguri civile și militare, cu membrii familiilor lor, mulți dintre ei cu numeroase rubedenii – în total 653 de persoane cu începere din domnia lui Ștefan cel Mare până în 1775. Dintre aceștia fac parte: mari vornici, mari spătari, mari postelnici, mari logofeți și logofeți, vistiernici, mari paharnici, mari comiși, pitari, sulgeri, vameși, cămărași, ușeri, uricari, aprozi, portari și vătafi de Suceava, hatmani, mari armași, spătari, pârcălabi, posadnici, polcovnici și căpitani, inclusiv și câțiva boieri din Țara Românească, fapt care denotă că Mănăstirea Voroneț pe parcursul celor peste patru sute de ani de existență a fost un important locaș de rugăciune și de pelerinaj pentru întreaga elită politică și militară din Moldova.

Pomelnicul Mănăstirii Voroneț reprezintă un document istoric deosebit de valoros și prin faptul că deschide noi căi de cunoaștere cu privire la trecutul acestui locaș sfânt, a epocii lui Ștefan cel Mare, dar și prin aceea că oferă informații noi despre zeci de generații de oameni de diferite ranguri, de la cele mai înalte până la cele de jos. Alături de alte pomelnice și surse, acest codice va ocupa un loc de seamă în întreg spectrul de izvoare istorice scrise cu privire la trecutul Țării Moldovei.

În încheiere aducem și cu această ocazie mulțumiri doamnei Claudia Slutu, șefa secției „Cărți rare" a Bibliotecii „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, care ne-a pus la dispoziție manuscrisul; fiului nostru Ștefan Eșanu, care ne-a ajutat la fotocopiere; Mariei Praporșcic, Mariei Crețu, care ne-au ajutat la transliterarea textului, colegului Igor Cereteu la descifrarea unor pasaje din *Pomelnic*, precum și domnului profesor Ștefan S. Gorovei, care ne-a ajutat mult la pregătirea pentru tipar a *Pomelnicului* în varianta de revistă și reluat în ediția de față după „*Analele Putnei*". An. IV, 2008, nr. 2, p. 101-158.

[837] La o primă examinare s-ar putea admite că înșiruirea acestor, ce-i drept neobișnuite, nume de domni ar putea fi rezultatul fanteziei lui Vartolomei Mazereanu. De faptul că aceasta ar fi o apreciere pripită ne convingem îndată ce observăm că la paginile 11-12 [81-82] ale *Pomelnicului nou,* cărturarul, probabil supus acelorași îndoieli, găsește de cuviință să aducă o altă listă a voievozilor moldoveni, „Din Letopisețul Moldovii" (formula îi aparține lui Mazereanu), care începe „la 1376" cu „Dragoș vo[i]evoda", continuând cu „Sas, Lațco, Bogdan, Petr[u]...", până la contemporanul său „Grigorii Alexa(n)dr Ghica v[oie]vo(d)" 1775, listă pe care traducătorul și copistul *Pomelnicului* în cauză o consideră drept veridică. Or, se cunoaște că de la același autor a rămas și o mare compilație de „*Cronici moldovenești*", păstrată astăzi la Biblioteca Academiei Române (mss. rom. 238). Cărturarul a tălmăcit această compilație și în limba rusă, probabil, pentru a fi oferită țarinei Ecaterina a II-a cu ocazia plecării la Sankt-Petersburg a unei delegații de boieri moldoveni, în scopul expunerii poziției acestora întru apărarea intereselor Moldovei până la încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi din 1774. Astăzi, codicele rusesc „*Молдавской летописец*" se păstrează la Biblioteca Universității din Irkutsk, din Federația Rusă (Gheorghe Bogaci, *Letopisețul lui Vartolomei Mazereanu,* în *Pagini din istoria literaturii și culturii moldovenești*, Chișinău, 1979, p. 160-170).

[838] Vezi în volumul de față Partea a III-a, compartimentul *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea.*

2. Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Text

[Pomelnicul Sfintei Mănăstiri Voroneț]

а (1): **Întru slava Sf[i]ntei Cei de o Fii(n)ță, de Viiață Făcătoarei și Nedespărțite(i) Troiți, a Tatălui și a Fiiului și a Sf[â]ntului D[u]h.**

Cu blagosloveniia Peosf[i]nții Sale, chiriu chi(r) Gavriil, mitropolit Moldovii[839], după tru(p) frate Mării Sale, lui Ioann Theodor v[oie]vo(d)[840], ce-au fost domn Moldovii.

Prin silința și osărdiia a Cuvioșii Sale, chi(r) Macarii, igumen Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului, unde să cinstește și să prăzdnuiaște hramul a Sf[â]ntului Slăvitului, Marelu(i) Mucenic Gheorghii. S-au tălmăcit di pe sirbiia și s-au scris pe moldoveniia ace(l) pomialnic al Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul, din Pomialnicul cel vechiu care iaste scris din anii 6996 (1488).

S-au mai adaos întrănsul amăndoao panahidile, ce mică și ce mare, adecă slujba parastaselor. S-au mai adaos și Pomialnicul cel mare de la jertvenic, pentru pomenirea fericiților ctitori și a tuturor pravoslavnicilo(r) creștini.

Prin osteniala mu(l)t păcătosului Arhi(i)ma(n)dri(t) Vartholomei Madzerianul.

În anii 1775.//

в(2): **Predislovie[841]**

De vreme că, după datoriia ce o avem noi, smeriții, multă cercetare am făcut ca să putem ști, cât pomenirea fericiților domni ctitori a lui Ștefan v[oie]vo(d)[842], a lui Bogdan v[oie]vo(d)[843] și a altor milostivi domni, carii au miluit și au întărit această Sf[â]ntă M[ă]n[ă](s)târe Voronețul, așa și pentru pomenirea preosf[i]nților arhierei și a toată partea besericească, cât și pentru pomenirea blagorodnicilor boiari ctitori, înpreună și a tuturor pravoslavnicilor creștini, ca să putem ști în ce chip vo(m) urma. Deci, după toată cercetarea în numita m[ă]n[ă](s)târe, am aflat un pomialnic vechiu, scri(s) pe sirbiia, din dzilile fericitului ctitor Ștefan v[oie]vo(d), de când au zidit Sf[â]nta M[ă]n[ă](s)târe Voronețul, din anii 6996 (1488)[844], carele dintru acel an și până acmu, întru acest a(n) 7283 (1775), au trecut 287 ani. Și acel pomialnic vechiu l-a(m) aflat întru acest chip:

1. Peste tot iaste scri(s) pe sirbiia cu slove foarte vechi, sirbești, care slove și cuvinte, întru aciastea vremi, fiindcă s-au înmulțit cărțile vechi tiparnice și limba sirbască puțini o știu, puțini o pot ceti bine, puțini o și înțele(g) bine și când să faci pomenirea ce obicinuită, părinților ieromonași moldoveni le era foarte cu greu.

2. Întru același pomialnic vechiu sânt scrisă alte nume foarte vechi și sărbești, care nume nici în tot Sinaxariul nu să află și pentru aceia, după cum a le ceti, așa a le și înțălege tuturor le era cu neputință.//

г(3): 3. Întru același pomialnic nu iaste hotărât căte nume sau frundze[845] să să pomeniască după utrené și după vecerniia, ca să poată ști și părinții ieromonași și pentru aceia să făcea améstecare.

4. Întru a celași pomialnic, dzilile și pomenirilé a fericiților ctitori, domni, boiari, arhierei și a altora [pre care anume le arată în uricile și în ispisoacele lor][846] nu sânt scrisă toate, și pe(n)tru aceia, acele pomeniri la dzilile cele însămnate de însuși ctitorii, după acel rând

839 Mitropolit între anii 1760-1786

840 Ioan Theodor Callimachi, domn al Moldovei (1758-1761).

841 Acest cuvânt de învățătură se întinde pe patru pagini (p. 2-5), pe o singură coloană. Antetul fiecărei pagini conține cuvintele „Predislovie" (p. 2) sau „Predislovii" (p. 3-5) [n. ed.]

842 Ștefan cel Mare și Sfânt, domn al Moldovei (1457-1504).

843 Bogdan al III-lea, domn al Moldovei (1504-1517).

844 Conform pisaniei, Mănăstirea Voroneț a fost ridicată între 26 mai și 14 septembrie 1488. Deci și Pomelnicul cel vechi al mănăstirii trebuia să fi fost început tot în acel an. [n.ed.]

845 Pagini, file.

846 Paranteza copistului.

de oameni, adecă în 287 ani, de s-au și mai făcut că(n)dva, însuși D[u]mn[e]dzău știia, iară blăstămul ctitorilor ci iaste scris în urice și în ispisoace, ia(s)te foarte strașnic.

5. Pomialnicul cel vechiu iaste scris priaste tot, din scăndură și până în scăndură, și de acmu înnainte, a mai scriia pre alți fericiți noi ctitori, loc nu mai iaste.

Deci, pentru ce mai desăvărșit îndreptare a tuturor ce s-au scris mai sus, vrând eu smeritu(l) și mult păcătosul ca să le puiu la bună orănduială, ca să nu fiu și eu părtaș acelui strașnic blă(s)tăm a fericiților ctitori [de carele pre toți, pre noi, să ne feriască Sf[â]ntul D[u]mn[e]dzău][847], am cercat și am adus dascal ca acela în numita m[ă]n[ă](s)târe pe sf[i]nție sa, chi(r) Vartholomei Madzerianul, arhima(n)dritul, carele în multe dzile s-au ostenit, au tălmăcit, au tălcuit și au și scris acest pomialnic, după orănduiala ce arată mai gio(s):

ѧ(4): 1. Au tălmăcit di pe sirbiia și au scris // pe moldoveniia tot pomialnicul acela și de acmu tuturor moldovenilor le va fi cu înțalegere.

2. Numele cele vechi, sirbești, din căt i-au fost cu putință, li-au schimbat, puindu-le pe numele ci sănt scrisă în Sinaxarii și de acmu înnainte to(ț)[i] vo(r) înțălege.

3. După utrene și după vecerniia, în toate dzilile [deosăbit de pradznice gospodschiia și a sf[i]nților mari ce au polieleu][7], să pomeniască părinții ieromona(ș)[i] numai căte o straniță[848], adecă a opta parte de coală, după cum au și scris supt fieștecare straniță[8] și aceasta s-au făcut: întăi, ca să poată cuprinde toate pomenirile, al doile și pe(n)tru ușurarea părinților ieromonași și a tuturor părinților, însă până unde au pomenit, să puia zăloagă[849], ca iarăși să știia de unde a începe.

4. Pentru pomenirea fericiților ctitori, domni, arhierii, boiari ce ș[i]-au pus dzile însămnate, să i să facă parastas și pamiati[850], cu(m) și pentru ciialalți fericiț[i] ctitori, când, în ce zi și în ce chip să să facă, au scri(s) tabel și pentru aceia în veci așa să să urmedze, temându-vă toți de blăstămurile céle strașnice a fericiților ctitori.

5. Numitul arhima(n)drit, pomialnicul cél vechiu, sărbăsc, tot l-au tă(l)măcit și l-au și scris cu bună orănduială și cu deosăbirea a fieștecăruia cin.

6. Scris-au amăndoa(o) panahidile, cea mare și ce mică, adecă slujbele parastaselor, foarte cu orănduială bună.

7. Pentru fericiții ctitori noi, au scris alt pomialnic nou și iarăși cu aceiași bună orănduială,

є (5): // lăsând loc fieștecăruia cin și la începutul acelui pomialnic nou, au scris toți domnii Moldovii, de la Dragoș v[oie]vo(d) până la al treile venire a moscalilor în Moldova, în anii 1769, și până la domniia Mării Sale, Grigorii Alexandr[u] Ghica v[oie]vo(d)[851].

8. Iară la sfărșitul pomia(l)nicului celui nou, au scris și minunile Sfă(n)tului și Marelui Mucenic Gheorghii, fiind hramul întru această Sf[â]ntă M[ă]n[ă](s)târe Voronețul.

Iară sf[i]nțiile voastre, părinți igumeni fiitori și tot soborul numitei m[ă]n[ă](s)târi, priimiți toa(te) acestea, care s-au făcut prin silința și osă(r)diia a nevrednicii meale și pomeniți pre toți la vremile cele orănduite după cum anumé arată într-amăndoao pomialnicile, ca și presf[i]nțiile voastre să vă pomeniască D[o]mnul D[u]mn[e]dzău întru înpărăția Sa, la care sf[i]nte rugi să nu mă uitați și pre mine păcătosul și nevrednicul.

Macarii igumen Voronețului //

[847] Paranteza copistului.
[848] O pagină.
[849] Semn de carte.
[850] Pomenire.
[851] Grigore Alexandru Ghica, domn al Moldovei (1774-1777).

ѕ(6): **În Pomialnicu(l) cel vechiu scriia**
întru acest chip

Cu voința Tatălui și cu sporirea Fiiului și cu lucrarea Sf[â]ntului D[u]h, Ioann Ștefan v[oie]vo(d), fecior lui Bogdan v[oie]vo(d), au început și au săvărșit ace(s)tă sf[â]ntă beserică întru numele Sf[â]ntului și Slăvitului, Marelui Mucenic și Purtătoriulu(i) de Biruință Gheorghii, lăngă părăul ce să chiamă Voronețul, și au zidit-o în anii de la zidirea lumii 6996, iar de la Hri(s)tos 1488, în 32 ani ai domnii lui, întru care, adecă, întru aceia(ș)[i] beserică au scris și au pus acest pomialnic ca aciia ce vor vre să să îndulcească de viiața ce vecinică, și să să învrednicească înpărății cerești și să scriia în cărțile vieții, și să să izbăvască de munca ce vecinică, unii ca aciia să adaogă și să întăria(s)că această sf[â]ntă beserică din căștiugul lor cel dre(pt) și di(n) dorința ce di(n) tot sufletul lor, ca să să pomeniască în vecii vecilor ctitorii, părinții și frații noștri și tot niamul creștinesc, acélora ce or voi să să scriia aici. Pe(n)tru aceia, de să va leni cineva sa(u) va străca acea(s)tă scrisoare, unul ca a cela să dea răspuns în dziua strașnicii giudecăți. Ia(r) pomenirea să face întru acest chip: după otpustu(l) utrenii și al vecernii, iasă preotul, mergându-i cu sfeșnicul înnainte, în pritvorul besericii, și luând Epitrahirul, dzice cu mare glas (Caută la list): Bine iasté. //

3(7): **Panahida cea mare s-au slujba cea mare a parastasului**[852]
pentru cei morți

Care să face după ceasuri, înaintea Sf[i]ntei Liturghii. Întăi, pune paraeclisiiarhul o meșicioară acoperită, pre a(m)bvon, în mijlocul besericii, iară pre meșicioară pune parastasul și 2 sfeșnice cu făclii aprinsă; unul di(n) driapta și altul din stănga meșicioarei, și, înbrăcându-să igumenul și cu toți preoții în epitrahile și în felone, și diiaconii în stihare, și, înpărțind echilisiiaphul lumini aprinse la toți, după acestea ia diiaconul cadi(l)nița și o dă în dreapta igumenului [stând igumenul denaintea meșicioarei, cu fața spre răsărit, iară preoții, den a driapta și den a stănga][853]. După aceia, merge diiaconul di(n) driapta alăturea cu meșicioara și dzice cu glas: *Blagoslovește stăpâne*! Igumenul: *Bine iaste cuvântat D[u]mn[e]dzăul nostru, totdiauna, acum și pururea și în vecii vecilor*. Citețu(l): *Amin.* Și îndată dzice psalmul 90: **Живыи въ помощъ**. Când zice igumenul: *Bine iaste cuvântat*, atu(n)ci[854] cădește în chipul crucii parastasul, mergându-i diiaconul înnainte cu făcliia aprinsă, apoi merge în oltar și cădește Sf[â]ntul Prestol, și Sf[â]ntul Jertvenic și **царскїѧ врата**[855] prin care au și întrat și iasă în beserică, iarăși prin **ца(р)скїѧ врата** și cădește sf[i]ntele icoane și pre preoții cei înbrăcați, și în strana di(n) driapta, pre frați, și în strana di(n) stănga, pre frați, și pre tot norodul. După aceia, merge la locul său și dă cădelnița la diiaconul. [[856] În știi(n)ță să fie că că(n)d să slujește para(s)tasu(l) într-altă vreme, adecă deosăbit de vecerniia, de utrene, de ciasuri, atunci să face începutu(l) după obicei. Dzicem: *Sf[i]nte D[u]mn[e]dzăule* și după *Tatăl*
и(8): *nostru* // igumenul vozglas[857]: *Că a Ta iaste înpărăția*, apoi *D[oa]mne miluiaște*: [de] 12 [ori], *Slavă*, *Și acum*, *Veniț[i] să ne închinăm*: [de] 3 [ori], și psalmul 90][858].

Iară după sfârșitul psalmului *Slavă, Și acum*. *Alliluia*: [de] 3 [ori]. Apoi dzice diiaconul ecteniia:

***C**u pace D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

---

[852] Titlul copistului, din nou, în chenar. În paginile următoare (p. 7-24) textul este prezentat pe o singură coloană. Autorul fiecărei pagini conține cuvintele: „Slujba pasastaoului” (excepție face p. 24, unde aceste cuvinte sunt scrise în limba slavonă: „**Лавселенсиїѧ панахидѣ**” [n. ed.]

[853] Paranteza copistului.

[854] După acest cuvânt urmează peste linia verticală cuvântul „vezi”.

[855] În traducere „Ușile Împărătești”.

[856] Paranteză deschisă de copist.

[857] Formulă de sfârșit a mai multor rugăciuni de cereri numite, îndeobște, „estenii”. [n.ed.]

[858] Întrerupere de text marcată printr-o linie dublă orizontală, pe toată lățimea paginii. Credem că tot aici ar fi trebuit să fie închisă și paranteza. [n.ed.]

***P**entru pacea de sus și pentru măntuirea sufletelor noastre, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ertarea păcatelor a celora ce-au răposat întru fericita pomenire, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru cei dea pururea pomeniți, robii lui D[u]mn[e]dzău – cutarii*[859] *–, pentru odihna, liniștea și pomenirea lor ce fericită, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ca să li să erte lor toate greșalele cele de voia și céle fără de voia, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ca neosăndiți să steia înnaintea strașnicului scaun al Domnului slavei, D[o] mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ca să să sloboadză ei din toată durerea și scărba, și suspinarea și să-i sălășluiască unde strălucește lumina feții lui D[u]mn[e]dzău, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru cei ce plăng și petrec în durere și așteptă(nd) măngăiarea lui Hristos, D[o] mnului să ne rugăm.*

[D[oa]mne miluiaște.]//

ѳ(9): ***P**entru ca D[o]mnul D[u]mn[e]dzăul nostru să aședze su(f)letele lor în loc luminat, în loc de verdiață, în loc de odihnă, unde petrec toți drepții, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ca să-i aședze în sănurile lui Avraam și a lui Isaac și a lui Iacov, D[o]mnului să ne rugăm*

D[oa]mne miluiaște.

***P**entru ca să ne izbăvim noi de toată scărba, măniia și nevoia, D[o]mnului să ne rugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

***A**pără, măntuiaște, miluiaște și ne păzește Du(m)nedzăule cu darul Tău.*

D[oa]mne miluiaște.

***M**ila lui D[u]mn[e]dzău și înpărățiia ceriului și e(r)tarea păcatelor, cerșănd acelora și însuși noao și unul altuia și toată viiața noa(s)tră lui Hr[i](s)tos D[u]mn[e]dzău să o dăm.*

Igumenul vozglas:

***C**ă Tu ești înviiarea și viiața și odihna răpăosaților, robilor Tăi, de-a pururea pomeniților ctitorilor sf[â]ntului lăcașului acestuia – cutarii – părinților și fraților noștri, célora ce dzac aicea și pretutindinea, pravoslavnici creștini, pravoslavnici creștini*[860] *Hristoase D[u] mn[e]dzăul nostru și Țiia slavă înălțăm, cu Părintele Tău Cel fără de început și cu Presf[â]ntul și Bunul și de viiață făcătoriul Tă(u) D[u]h, acmu și pururea și în vecii vecilor*.

Deci cântăm: *Alliluia* [de] 3 [ori], glas, 8: //

i(10): Stih 1: *Fericiți pre carii i-ai ales și i-ai primi(t).*

Stih 2: *Pomenirea lor în niam și în niam.*

Stih 3: *Sufletele lor întru bunătăți să vor sălășlui*.

[859] Nume concrete de ctitori.

[860] Repetare.

Tropar, glasul 8:

***C**ela ce prin adăncurile înțălepciunii întru iubirea Ta de oameni toate le tocmești și cele de folos tuturora le dai, Unule, Făcătoriule, odihnește D[oa]mne sufletele robilor Tăi, că întru Tine ș-au pus nădejdea, întru Făcătoriul și Ziditoriul și D[u]mn[e]dzăul nostru,* de dă ori.

Slavă, și acum:

***P**re Tine Te avem cetate și liman și rugătoare bine priimită către D[u]mn[e]dzău Cel ce s-au născu(t) din Tine, Născătoare de D[u]mn[e]dzău cea nenuntită, mă(n)tuirea credincioșilor*. După aceasta cathi(s)ma: **Блаѵени непорочнїи**, pripeav: *Pomenește D[oa]mne sufletele robilor Tăi*, și-l cântăm pe glas[ul] 2. Așijderea și ceaialaltă strană cântă a(l) doilea stih, și tot așa, pre rând amăndoao stranele cântă și celelalte stihuri și le înpărțim în doao stări și după starea ce dintăi nu dzicem *Slava Și acum*, ci îndată acest stih: *Că de n-ar fi fost legea Ta, învățătura mea, atunci a(ș) fi perit întru smereniia mea, în ve[a]c nu voiu uita îndreptările Tale, că într-ănsele m-ai înviiat*, [de] 3 [ori].

Diiaconul ecteniia

***I**arăși și iară cu pace Domnului să ne pugăm.*

D[oa]mne miluiaște.

Încă ne rugăm pentru odihna sufletelor răpăosaților(r), robilor lui

аі(11): *D[u]mn[e]dzău – cutarii – și pentru ca să să // erte lor toaté greșalele cele de voia și cele fără de voia.*

D[oa]mne miluiaște.

***C**a D[o]mnul D[u]mn[e]dzău să aședze sufletele lor unde drepții să odihnesc.*

D[oa]mne miluiaște.

Mila lui D[u]mn[e]dzău, înpărăție cerului și ertarea păcatelor lor, la Hr[i](s)tos Înpăratul cel fără de moarte și D[u]mn[e]dzăul nostru să cerem.

Dă D[oa]mne.

D[o]mnului să ne rugăm.

D[oa]mne miluiaște.

Preotul molitva

***D**[u]mn[e]dzăul duhurilor și a tot trupul, carele ai călcat moartea și pre diiavolul ai rușinat și viiață lumii Tale ai dăruit; însuți, Stăpâne, odihnește sufletele răpăosaților robilor Tăi – cutarii– în loc luminat, în loc cu verdiață, în loc de odihnă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea, și toată greșala ce-au greșit ei, sau cu cuvântul, sau cu lucrul, sau cu gândul, iartă ca un bun și iubitoriu de oameni, D[u]mn[e]dzău. Că nu iaste nici un om ca să fie viu și să nu greșască, că numai Tu însuți ești fără de păcat, dreptatea Ta, dreptatea în vechi și cuvântul Tău, adevărat.*

Vozgla(s): ***C**ă Tu ești înviiarea, viiața și odihna răpăosaților robilor Tăi – cutarii – Hr[i](s)toase, D[u]mn[e]dzăul nostru și Ție slavă înnălțăm, cu Cel fără de început al Tău Părinte și cu Presf[â]ntul și Bunul, și de viiață făcătoriul Tău, acmu și pururea și în vecii vecilor. Amin.* Și îndată cântăm: *Al Tău*

ві(12): *sânt eu, mă(n)tuește-ma*, pripav: *Odihnește, D[oa]mne, sufletele robilor Tăi*. // Și pre rând, amăndoao stranele și célelalte stihuri, iară la sfârșit cântăm acest stuh:

***V**iu va fi sufletul mieu și Te va lăuda și giudecățile Tale îmi vor agiuta. Rătăcit-am ca o oaia pierdută, ciarcă pre robul Tău că poroncile Tale nu li-am uitat*,[de] 3 [ori] și îndată cântă aciaste tropare pe glas 5.

Stih: ***B**ine ești cuvântat, D[oa]mne, învață-mă îndreptările Tale.*

***C**iata sf[i]nilor au aflat izvorul viețiи și ușa raiului, să aflu și eu calea prin pocăi(n)ță, eu sânt oaia cea pierdută, chiamă-mă Mântuitoriule și mă mântuiaște. Bine ești cuvânta(t).*

Cela ce cu măna dintru neființă m-ai zidit și cu chipul Tău cel d[u]mn[e]dzăesc m-ai cinstit, iară prin călcarea poroncii, iarăși m-ai întors în pământ dintru carele am fost luat, întru asămănare mă rădică, închipuindu-mă întru frum[u]sețea cea dintăi. Bine ești cuvă(n)ta(t).

***C**hipul slavei Tale cei negrăite sănt, măcar deși port ranele păcatelor, ci miluiaște zidirea Ta, Stăpăne, și o curățește cu îndurarea Ta, și moștenirea cea dorită mi-o dăruește, făcă(n)du-mă, iarăși, cetățan raiului. Bine ești cuvă(nt)[at].*

***C**iia ce pre Mielul lui D[u]mn[e]dzău ați mărturisit și ați fost giungheți ca nuște miei, fiind mutați la viiața cea neînbătrănitoare și de-a pururea fiitoarea sf[i]nților. Aceluia cu diadinsul, mucenicilor, vă rugați să ne dăruiască dezlegarea datoriilor. Bine*
ri(13): *ești cuvăntat . //*

***C**iia ce ați înblat pre calea cea strămtă și cu scărbe, toți carii întru viiață crucea ca giugul o ați luat și Miia ați urmat cu credință, veniți și luați darurile carele am gătit voao și cununile cele cerești. Bine ești cuvă(nt)[at].*

***O**dihnește D[u]mn[e]dzăule pre robii Tăi și-i așază în raiu unde sănt cetele sf[i]nților, D[o]mne și drepții strălucesc ca luminătorii, pre ado(p)miții robii Tăi îi odihnește, trecăndu-le lo(r) toate păcatele. Slavă.*

***P**re o dumnedzeire în trei străluciri, cu bună credință să o căntăm, străgănd: Sf[â]nt ești Părintele Cél fără de început, Fiiule, Cel dinpreună fără de început și Duhule Cel dumnedzăesc, luminiadză-ne pre noi carii cu credință îți sluji(m) Țiia și ne scoate din focul cel de veci. Și acum.*

Bucură-te, curată, ceia ce-ai născut pre D[u]mn[e]dzău cu trup, întru măntuirea tuturor, prin care niamul omenesc au aflat măntuirea, și noi prin Tine să aflăm raiul, Născătoare de D[u]mn[e]dzău, curată și blagoslovită. Alliluia [de] 3 [ori]. *Slavă Țiia, D[oa]mne.*

Diiaconul, ecteniia pentru morți și preotu(l) molitva și vozglasul, caută înapoi, li(st) 10. Iară dacă nu dzicem **Бла¥єни нєпорочнїи**, atunci după *Alliluia*, cel după **Живыи въ помощи** și după ecteniia cea mare, îndată dzicem tropariul *Cele ce pri(n) adăncurile* și
ді(14): *bogorodicina lui*. Și îndată: // *Bine ești cuvă(nt)[at], D[oa]mne* și troparile *Ciata sf[i]nților* i pro(ci)[861]. Apoi pomenește preotu(l) pre morți, după cum am arătat mai sus[862].

Deci dzicem seadalen, glas 5:

***O**dihnește, Măntuitoriul nostru cu drepții pre robii Tăi și-i sălășluiaște în curțile Tale precum iasté scris, trecănd ca un bun greșalele lor cele de voia și cele fără de voia, și toate cele întru știință și întru neștiință, Iubitoriule de oameni. Slava. Și toate cele întru știi(n)ță și întru neștiință, Iubitoriule de oameni. Și acum.*

Cela ce-ai strălucit din fecioară lumii, Hr[i](s)toase D[u]mn[e]dzăule și pentru dănsa fii luminii ni-ai arătat, miluiaște-ne pre noi. Deci psalmul 50: *Miluiaște-mă D[u]mn[e]dzăule,* apoi canonul pentru morți.

Canon, glas 6, peasnă 1, irmos:

Ca pre uscat înblănd Israil cu urmele prin adă(n)c, pre gonaciul faraon vădzăndu-l înecat, au strigat: Lui D[u]mn[e]dzău, căntare de biruință să-i căntăm.

Stih: *Sf[i]nților mucenici, rugați-vă lui D[u]mn[e]dzău pe(n)tru noi.*

***Î**n cămările cerești pururea Te roagă vitejii mucenici, Hri(s)toase, pre credincioșii carii i-ai mutat de pre pământ, învrednicești-i să căștige vecinicile bunătăți.*

Sti(h): *Odihnește, D[oa]mne, su(f)letele robilor Tăi.*

***C**ela ce toate li-ai înfrum[u]sețat, pre mine omul, juvină ame(s)tecată între smereniia, înpreună și între mărire m-ai zidit, pentru aceia sufletele robilor Tăi, odihnește-le, Măntuitoriule. Slavă. //*

861 În traducere „și alții”.
862 Text scris în chenar [n.ed.]

єi (15): ***D****intru început, lăcuitoriu și lucrătoriu raiului M-ai rănduit, iară călcând poronca Ta, m-ai izgoni(t). Pentru aceia, sufletule robilor Tăi odihnește-le Mântuitoriule. Și acum.*

C*ela ce dintru început ai zidit din coastă pre Eva, strămoașa noastră, același din precuratu(l) Tău pântece, cu trup s-au înbrăcat, prin care puterea morții o ai surpat, Precurată.*

Peasnă 3, irmos:

Nu iasté sf[ă]nt pre cum Tu, D[oa]mne.

P*ătimind după lege, mucenicii Tăi, Dătătoriule de viiață, și cu cununi de biruință înfrum[u]sețằndu-să, credincioșilor celora ce s-au prestăvit, cu osărdiia solesc vecinica bucuriia.*

D*intru început pedepsindu-mă cu multe semne și minuni pre mine cel rătăcit, iară mai pre urmă, însuți, pre sine, Ti-ai smerit dinpreună ca un pătimitoriu și căutându-mă m-ai aflat și m-ai mă(n)tui(t).*

Slavă[863]*.*

P*re cei ce s-au mutat la Tine din stricăciunea cea curgătoare și nestatornică în corturile credincioșilor învrednicești-i să lăcuiască cu bucuriia, Bunule, îndreptându-i prin credință și prin dar.*

Și ac[um][864]*.*

N*u iaste alta fără prihană precum ești Tu, Precurată Născătoarea de D[u]mn[e]dzău, că Tu una ai zămă(s)lit în pântece pre D[u]mn[e]dzăul Cel adevărat din veci, pre cela ce-au surpat puterea morții.*

Irmos:

N*u iaste sf[â]nt precum Tu, D[oa]mne D[u]mn[e]dzăul mieu, Cela ce-ai înnălțat cornul*[865] *credincioșilor Tăi, Bunule, și ne-ai întărit pre piiatra mărturisirii tale. //*

ѕi (16): Ecteniia și vozglas pentru morți, caută înnapoi, list 10. Apoi seadalenă, glas 6:

Î*ntru adevăr, deșarte sănt toate făpturile și viiața iaste umbră și vis, că în deșărt să tu(l)bură tot omul, precum dzice Scriptura, că că(n)d dobăndim toată lumea, atunci ne sălășluim în mormănt, unde dinpreună înpărații și săracii. Pentru aceia Hr[i](s)toase D[u]mn[e]dzăule, pre acești muta(ț) de la noi, îi odihnește ca un iubitoriu de oameni. Slavă.*

Și acum.

P*reasf[â]ntă Născătoare de D[u]mn[e]dzău, în vremea viețiі nu mă lăsa și agiutoriului omenesc nu mă încredi(n)ța, ci însuși mă apără și mă măntuiaște.*

Peasnă 4, irmos:

A*udzit-am Doamne, viastea Ta, și m-am temut, înțăles-am lucrurile Tale, și m-am minunat, slavă puterii Tale D[oa]mne.*

A*rătând cunoștința înțălepciunii ce-i mai bune și bunătatea ce mai desăvărșit pentru daruri, Stăpăne, pre cetele mucenicilor, cu îngerii li-ai înpreunat.*

P*re cei ce s-au mutat la Tine, învrednicește-i să căștige slava Ta cea negrеșită, Hr[i]stoase, unde iaste lăcașul celor ce să văselesc și glasul bucurii cei curate. Slavă.*

P*riimește pre cei ce căntă întru stăpănirea Ta ce d[u]mn[e]dzăiască, pre carii i-ai*

ѕi (17): *priimit de pre pământ, făcându-i fii luminii, curățându-le ceața păcatelor, mult milostive. //*

Și acum.

[863] Marginal [n.ed.]
[864] Marginal [n.ed.]
[865] Fruntea [n. ed.]

Ceia ce ești Precurată, încăperea și locaș, întru tot nevinovată și sicriu[866] presf[ă]nt, loc fecioresc al sf[i]nțenii, ti-au ales Stăpânul.

Peasnă 5, irmos:

Cu d[u]mnăzăiască strălucirea Ta, Bunule, sufletele celor ce mănecă la Tine, Bunule, cu dragoste mă rog, lumineadză-le ca să Te vadză, Cuvântul lui D[u]mn[e]dzău, pre Tine, adevăratu(l) D[u]mn[e]dzău, pre cel ce chemi din negura greșalelor.

Ca o roadă întru tot sf[n]tită, și ca o pârgă a firii omenești, lui D[u]mn[e]dzău Celui proslăvit, aducându-vă voi mucenicii, de-a pururea ne soliți mântuirea.

Lăcașurilor cerești și înpărății dorurilor îvre(d)nicește, Doamne, pre cei mai înnainte răpăosați, credincioșii robii Tăi, dându-le ertarea păcatelo(r).

Slav[ă][867].

Cela ce însuți ești din fire, făcătoriu de viiață și noian neurmată al bunătății, cu adevărat, pre cei răpăosați învredincești-i, Îndurate, Înpărății Tale, Cela ce însuți ești fără de moarte.

Și acum.

Tăriia și mântuirea iaste lumii Cela ce s-au născu(t) din tine, Stăpână, care și celor periți au fo(st) mântuirea, izbăvind din porțile iadului pre ciia ce te fericesc cu credință.

Peasnă 6, irmos:

Marea vieții vădzându-o înnălțându-să.

Pironindu-Te pre cruce, cetele mucenicilor li-ai adunat la Tine, carii au urmat patimilor Tale, D[u]mn[e]dzăule, pentru aceia ne rugăm Ție, odihnește pre cei ce s-au mutat la Tine.

Când vei veni cu slava Ta cea negrăită ca să giudeci toată lumea, bine voiaște ca să
ии (18): *Te întâmpine, Mântuitoritule, // pre nuor luminat, credincioșii, robii Tăi, pre carii i-ai mutat de pre pământ.*

Slav[ă].

Cela ce ești izvorul vieții, Carele ai scos pre robii Tăi cei ferecați, cu puterea Ta cea d[u]mn[e]dzăiască, Stăpâne, pentru aceia sălășluiaște pre cei ce s-au muta(t) la Tine, prin credință, întru desfătarea raiului.

Și acum.

Iarăși ni-am întors în pământ, călcând d[u]mn[e]dzăiasca poroncă, iară prin Tine, Fecioară, de pre pământ ni-am înălțat la ceriu, scuturând putregiunea morții.

Irmos:

Marea vieții vădzându-o înălțându-să de viforul ispitelor, la limanul Tău cel lin, alergând, strig către Tine: Scoate din strâcăciune viiața mea, mult milostive.

Ecteniia, vozglas pentru mo(rț)[i], li(st) 10.

Condac, glas 8:

Cu sfinții odihnește, Hr[i](s)toase, sufletele robilor Tăi, unde nu iaste durere, nici scârbă, nici suspinare, ci viiață fără de sfârșit.

Icos:

Tu însuți ești fără de moarte, Cela ce ai făcut și ai zidit pre om, iară noi, pământenii, din pământ am fost zidiți și întru același pământ vom merge, precum ai poruncit Cela ce m-ai zidit, că „Pământ ești și iarăși în pământ vei merge”, u(n)de toți pământenii mergem, făcând tânguire diasupra gropii, cântarea Alliluia [de] 3 [ori].

[866] Chivot [n. ed.]

[867] Marginal [n.ed.]

Peasn[ă] 7, irmos:

***D**ătătoriu de roao pre cuptor l-au făcut îngeru(l) cuvioșilo(r) tineri, iar pre haldei i-au ars poronca lui D[u]mn[e]dzău, pre muncitoriul l-au plecat a striga: „Bine ești cuvântat D[u]mn[e]dzeul părinților(r) noștri*”. //

ѳi (19): ***I**zbăvitu-s-au mucenicii cu sângele Tău de greșala ce dintăi, iară stropindu-să cu sângele lor aevea, au închipuit giungherea Ta, D[u]mn[e]dzăul părinților noștri, bine ești cuvântat.*

***P**re moartea ceia ce să sălbătăciia ,ai omorât-o, cuvi(n)te cel începătoriu de viiață, pre cei răpăosați întru credi(n)ță priimești-i acmu, carii glăsuesc și cântă Hr[i]stoase: „D[u]mn[e]dzăul părinților bine ești cuvântat”.*

Sla(v)[ă].

***C**ela ce mi-ai dat suflet, miia omului, prin du(m)nădzăiasca suflare, D[u]mn[e]dzeule Prestăpănitoriule, pre cei prestăviți învrednicește-i înpărății Tale ca să-Ți cânte Mântuitoriule: ”D[u]mn[e]dzăul părinților(r) noștri, bine ești cuvântat”.*

Și acu(m).

***T**i-ai arătat mai înaltă decât toate făpturile, întru tot nevinovată, zămislind pre Du(m) nedzău, Cela ce-au sfărmat porțile morții și încuitorile li-au zdrobit, pentru aceia Precurată, ca pre o Maică a lui D[u]mn[e]dzău, cu cântări te mărim noi credincioșii*.

Peasnă 8, irmos:

***D**in văpaia ai izvorât roao cuvioșilor și jertva dreptului cu apă ai ars-o, că toate le faci Hr[i](s)toase, câte le vrei, pre Tine Te prelăudăm întru toți vecii.*

***A**rătându-să cu tăriia și cu cununi de biruință înfrum[u]sețându-să mucenicii lui Hr[i](s)tos și răbdătorii de chinuri strigă: „Pre Tine Te preînălțăm Hr[i](s)toase în veci”.*

***P**re credincioșii carii au lăsat viiața întru sf[i]nțeniia și la Tine, Stăpâne, s-au mutat, priimești-i cu blă(n)dețe, odihnindu-i ca un îndurat pre cei ci Te îna(l)ță întru toți vecii.*

Slavă.

к (20): ***A**cmu, în pământul celor blândzi, binevoiaște Măn//tuitoriule să să sălășluiască toți cei mai înnainte răpăosați, pre carii, prin credință și prin dar, i-ai îndre(p)tat întru Tine, carii Te preînnalță întru toți vecii.*

Toți Te fericim ceia ci ești prefericit, ca pre aceia ce-ai născut pre Cuvântul cel prefericit, cu adevărat, care S-au făcut trup pentru noi, pre care îl preînnălțăm întru toți vecii.

Peasnă 9, irmos:

Pre D[u]mn[e]dzău a-L vedea nu iaste

***P**re cetele mucenicilor, nădejdea i-au întărit și prin fierbințala dragostei, la Tine au zburat, cu aceasta închipuind mai înnainte odihna cea neclătită care va să fie, cu adevărat, căriia pre credincioșii cei prestăvi(ț)[i] învredincești-i, Bunule.*

Bine voiaște să căștige lumina Ta și d[u]mn[e]dzăiasca strălucirea Ta, Hr[i](s)toase, cei ce s-au prestăvit întru credință, pre carii îi odi(h)nește în sănurile lui Avraam, dăruindu-le ca un milostiv și vecinica fericire.

Slavă.

***C**ela ce ești di(n) fire bun și îndurat și voitoriu milii, adâncul îndurărilor, pre cei ci i-ai mutat di(n) locul acesta al dosădirii și din umbra morții, așadză-i, Mântuitoriule, unde strălucește lumina Ta.*

Și acum[868].

***C**ort sf[ă]nt Te cunoaștem precurată și schiriu și tabla legii, și a darului, că prin tine s-au dăruit ertarea celor drepți pentru sângele Celui întrupat di(n) pântecele Tău, întru tot nevinovată.*

[868] Marginal [n.ed.]

Irmos:

Pre D[u]mn[e]dzău a-L vedea nu iaste cu putință oamenilor, spre carele nu cutiadză a căuta cetele îngerești, iar prin Tine, Precurată, s-au arătat oamenilor cuvântul întrupat,

кд (21): *pre carele mărindu-L cu oștile cerești, pre Tine Te fericim. //*

Și îndată: „Sf[i]nte D[u]mn[e]dzeule”, iară după | тчє наѣ[869] *cântăm aceste tropare,* glas, 4

***C**u duhurile drepților celora ce s-au săvârșit, odihnește sufletele robilor Tăi, Măntuitoriule, păzându-le întru viiața cea fericită, care iaste la Tine, iubitoriule de oameni.*

***Î**ntru odihna Ta, D[oa]mne, unde să odihnesc toți sfi(n)ții Tăi, odihnește și sufletele robilor Tăi, că însuți ești iubitoriu de oameni. Slavă.*

***T**u ești D[u]mn[e]dzău, care Ti-ai pogorât în iad și a(i) dezlegat durerile celor ferecați, însuți și sufletele robilor Tăi le odihnește. Și acum.*

***U**na curată și prenevinovată Fecioară, ceia ce ai născut pre D[u]mnn[e]dzău fără de sămănță, roagă-L să să măntuiască sufletele robilor tăi.*

Diaconul ecteniia:

***M**iluiaște-ne pre noi, D[u]mn[e]dzeule, după marea mila Ta, rugămu-ne Țiia, audzine și ne miluiaște.*

D[oa]mne miluiește, [de] 3 [ori].

***Î**ncă ne rugăm pentru odihna sufletelor răpăosaților robilor lui D[u]mn[e]dzău – cutarii – și pentru ca să li să erte lor toate greșalele cele de voia și cele fără de voia.*

D[oa]mne miluiește, [de] 3 [ori].

***C**a D[o]mnul D[u]mn[e]dzău să aședze sufletele lor unde drepții să odihneasc.*

D[oa]mne miluiește, [de] 3 [ori].

***M**ila lui D[u]mn[e]dzău și împărăția ceriului și ertarea păcatelor lor, la Hr[i](s)tos*

кв(22): *Înpăratul cel fără de moarte și D[u]mn[e]dzăul nostru să cerem.*

Dă D[oa]mne. //

D[o]mnului să ne rugăm

D[oa]mne miluiește.

Igumenul molitva:

***D**[u]mn[e]dzăul duhurilor și a tot trupu(l), carele ai călcat moartea și pre diiavolul ai rușinat, și ai dăruit viiață lumii, însuți, Stăpăne, odihnește sufletele răpăosaților robilor Tăi – cutarii – în loc luminat, în loc cu ve(r)diață, în loc de odihnă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea, și toată greșala ce au greșit ei, sau cu cuvântul, sau cu lucrul, sau cu gândul, iartă ca un bun și iubitoriu de oameni D[u]mn[e]dzău, că nu iaste nici un om ca să fiia viu și să nu greșască, că numai Tu însuți ești fără de păcat, dreptatea Ta, dreptate în veci și cuvântul Tău, adevăru(l).*

Vo(z)glas: ***C**ă tu ești înviiarea, viiața și odinha răpăosaților robilor Tăi – cutarii – Hr[i](s)toase D[u]mn[e]dzăul nostru și Țiia slavă înălțăm, cu Cel fără de început al Tău Părinte și cu Presf[ă]ntul și de viiață făcătoriul D[u]hul Tău, acmu și pururea și în vecii vecilor.*

Amin.

Diiaconul: *Înțălepciune*. Iară noi: *Ceia ce ești mai cinstit*.

Igumenul: *Slavă Ție, Hristoase, D[u]mn[e]dzăule, nădejdea noastră, slavă Țiia*. Iară noi: *Slava, Și anume, D[oa]mne miluișete*, [de] 3 [ori], *blagoslovește*.

Igumenul: *Cela ce-au înviiat din morți, Hr[i](s)tos adevăratu(l) D[u]mn[e]dzeul nostru, pentru rugăciunele Precuratei Maicii Sale, a sf[i]nților și întru tot lăudaților //*

кг (23): *Apostoli, a precuvioșilor și de D[u]mn[e]dzău purtătorilor Părinților noștri, și tutoror sf[i]nțilo(r), sufletele celor mutați de la noi, robilor Săi, în corturile drepților să le aședze, în*

[869] Rugăciunea „Tatăl Nostru”.

sănurile lui Avraam să le odihniască și cu drepții să le numeri, și pre noi să ne miluiască ca un bun și iubitoriu de oameni.

Diiaconul: *Întru fericita adormire, odihna ce vecinică, dă D[oa]mne răpăosaților robilor tăi – cutarii– și le fă lor vecinica pomenire*.

Iară cântăreții cântă: *Vecinică pomenire*, [de] 3 [ori].

Iară unde nu iaste diiacon, cântă cântăreții: *Robilor lui D[u]mn[e]dzău – cutarii – răpăosaților, vecinică pomenire*, [de] 3 [ori].

După aceast ustav[870], și în toat vinirile, după vecernie, să cade a sluji parastasul, că așa s-au hotărăt de Sf[i]nții Părinți[871].

Iară deosăbit de aceastea, iarăși după acestași (sic !) ustav, să mai slujăsc 2 panahide care să chiamă **вселенскїѧ**[872], ade(c)[ă] vineri sara spre sămbăta lăsatului de carne, și iarăși, vineri sara cpre sămbăta, a șaptea după Paști. Și la acelea doao panahide, diiaconul și preotul pomenesc întru acest chip: *Blagocestivilor înpărați și înpărătese, țarevici și țarevni, binecredincioșilor domni și doamne și a fiilor lor, blagorodnicilor boiari și*

kd (24): *giupănese și a fiilor lor, sf[i]nțiților a toată lumea // patriiarși, preosf[i]nțiților, mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi, precinstiților arhima(n)driți și igumeni, ieroshimonași, ieromonași și ierodiiaconi și monași, precinstiților protoierei, preoți, diiaconi și a tuturor clirosul Bisericii, părinților, moșilor și strămoșilor și a fraților noștri, carii dzac aici din veac și pretutindinea provoslavnici creștini*[873].

Așa să pomenește și în sămbetele al doilea, al treilea și al patrulea a Sf[â]ntului Marelui Post, însă numai la utrene când să citește **Блаженыи непорочнии**, și după **Блажени непорочнїи** după cum anume arată în Triodul Postului Mare. Iară panahida ce mare ce s-au scris mai sus, întru a céle trei sămbete nu să face, ci numai pomenirea la utrene, diasupra parastasului[874].

[870] Tipic, rânduială [n.ed.]
[871] Text marcat cu chenar [n.ed.]
[872] Sobornicești [n.ed.]
[873] Text marcat cu chenar [n.ed.]
[874] Text marcat cu chenar [n.ed.]

ѯє (25):

Tabel sau arătare
pentru pomenirea cea mare, în toți anii și în veci, a
fericiților ctitori ai Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului,
în ce dzi ș[i]-au pus pomenire și cu ce orănduială
să să facă, și ce-au dat m[ă]n[ă](s)târii

Numele fericitului ctitor Ștefan vo[i]evod și a toată familia Mării Salé		**În ce dzi să li să facă pomenire și cu ce orănduială**	**Ce-au dat Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului**
Stefan vo[i]evoda,		April 23 în dzioa Sf[â]ntulu(i) Marelui Mucenic Gheorghii, parastas mare, după ceasuri, înnainte Liturghii, făcli(i) și lumini tuturor, panahida ce mare după orănduiala ce s-au scri(s) mai sus, iar la trapedzare, de mâncare și vi(n) fraților și altora, de agiuns.	Au făcut Sfă(n)ta M[ă]n[ă](s)târea Voronețu(l), au îndză(s)trat-o cu de toate, au da(t) satele Ștulbicanii, Gura Homorului, Vlădenii.
Olte doamna,			
Eudochiia doamna,			
Voicuța doamna,			
Alexandr[u],	Ioann,		
Petr[u],	Bogdan,		
Vlad,	Elena,		
Marie,	Anna,		
Eudochiia,	Marie,		
Marie,	Melanie,		
Marie,	Martha,		Bogdan v[oie]vo(d) au da(t) satele Bucureștii, Juleștii
Anna,			
Bogdan v[oie]vo(d),	doa(m)na [*loc gol*]		
Petr[u] v[oie]vo(d),	doa(m)na Marie,		
Doa(m)na Marie,	Bogdan,		
Marie,	Ioanna,		Petr[u] v[oie]vo(d) au da(t) satele Balița[873], Leontiia și ezerul Leontiia.
Anna,	Stefan,		
Elena,	Marie		
și cu tot niamul lo(r).			

ѯѕ (26):

Numele fericitului ctitor monah Theodosii, ce-au fost paharnic mare		**În ce dzi să li să facă pomenirea și cu ce orănduială**	**Ce-au dat Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul**
Monah, Theodosii,		Octombrii, în 26, în dzioa Sf[ă]ntulu(i) Marelui Mucenic Dimitrii, după ceasuri, înnainte Sf[i](n)tei Liturghii, făclii tuturor părinților, panahoda ce mare cu parastas, ia(r) la trapedzare, mă(n)care și băutură după putința m[ă]n[ă](s)târii.	Trei sate: Drăgoești, Lucăcești și Botești.
Stanciul,	Vastca,		
Ioann,	Marie,		
Constanti(n),	Mihail,		
Eudochiia,	Petr,		
Ioan,	cu tot niamu(l).		
Tăutul, logofet și cu tot niamu(l) lui.			Au dat satul Balița[875].
Theodor diiac, și cu tot niamu(l) lui			Au dat 2 fălci vii la Cotnari și un covor bu(n).

[875] Satul Bălița a fost dat Voronețului de către Ioan Tăutu în 1482, iar de Petru voievod doar reîntărit.

кз (27):

Numele fericitului ctitor Grigorce Crăciun, mare dvornic	**În ce dzi să i să facă pomenirea și cu ce orănduială**	**Ce-au dat Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voroneț(u)l**
Grigorii, Anghelina, Cărste, Anghelina. și cu tot niamul lo(r). Gheorghii, ep[i](s)c[o]p, Ierimiia, ve(l) dvorni(c) și cu moșii lor, și cu tot niamul lo(r).	Noemvrii 8, în dzioa Sf[i]nților Arhanggheli Mihail și Gavrii(l), parastas mare după ceasuri, înnai(n)tea Liturghii, făclii și lumini tuturor, panahida ce mare după orănduiala ce s-au scris la rândul ei, ia(r) la trepedzare, măncare și băutură pări(n)ților, după putința m[ă]n[ă](s)târii.	Trei sate, anume: Tăistrenii, Tarnovca și Hnilovodea. Moșii care au dat satul Suhlinții
Panahida să i să facă diasupra mormântului dumisale.		

ки (28):

Numele fericitului ctitor Ignatii Iuga, marele vistiarnic	**În ce dzi să i să facă pomenirea**	**Ce-au dat sf[i]ntei m[ă]n[ă](s)târi**
Ignatii Iuga, marele vistiarnic.	Gioi, în Săptămăna Albă, parastas mare după ceasuri, înnainte Sf[i]ntei Liturghii, lumini părinților, panahida ce mare după oră(n)duiala ce s-au scri(s) la rândul ei, ia(r) la trepedzare, mă(n)care și băutură pări(n)ților, după putința m[ă]n[ă](s)târi(i).	Au dat o zgardă, prețul e(i) 150 galbeni buni

κθ (29):

Numele fericitului ctitor a Sf[i]nții Salé chi(r) Grigorii Mitropolit	**În ce zi să i să facă pomenire, cu ce orănduială**	**Ce-au dat sfintei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul**
Grigorii mitropolit de la Suceava[876] și cu tot niamul lui	Doao pomeniri au scris să i să facă, una în Duminica Floriilor, alta la Blagovești eniia Născătoare(i) de D[u]mn[e]dzău, diminiața, para(s)tas și făcli(i) în sf[â]nta biserică și la trepedzare părințilo(r) căte o pocerpală de vin, ia(r) în dzioa pamiatii parastas mare și după ceasuri, făclii părinților și panahida ce mare și Sf[â]nta Liturghie, iară la trepedzare de mă(n)cat și de bău(t) părinților și tuturora, de agiu(ns)	Căteva părți di(n) satul Mălinii, mori, pive, șteză, un hăleștiu, doao prisăci stupi, 200 galbeni ungurești, 4 fălci viia, 6 sălașuri țigani, au făcut papertul[878] [*de altă mână, pe câmp*] sf[i]ntei beserici de piiatră și l-au și zugrăvit.
Arhiepiscop Stefan, Episcop Daniil, Episcop Isaie, Episcop Iustin, Episcop Luchiian și tot neaamul[877]		
Panahida să i să facă diasupra mormântului Sf[i]nții Sale.		

ʌ (30):

Numele fericitului ctitor Macarii, igumen M[ă]n[ă](s)târii Nia(m)țului	**În ce dzi să i să facă pomenirea și cu ce orănduială**	**Ce-au dat Sfintei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul**
Macarii igumen	Decemvrie 6, în dzios Sf[â]ntului Ierarh Nicolai, după ceasuri, parastas și ipao(s), lumini frațilo(r), panahida ce mare după orănduiala ei, la trapedzare vin părinților.	După moarte lui, nepotul său, Ghenadii, proigumen Slatinii, au dat viile de la Străoane.

[876] Adaos ulterior [n.ed.].
[877] Adaos ulterior.
[878] Marginal, însemnare ulterioară: pri(t)voru(l).

ла (31):

Numele fericitului ctitor	În ce dzi să i să facă pomenirea și cu ce orănduială	Ce-au dat Sfintei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul
[Necompletat].	[Necompletat].	[Necompletat].

лв (32):

Numele fericitului ctitor	În ce dzi să i să facă pomenirea și cu ce orănduială	Ce-au dat Sfintei M[ă]n[ă](s)târi Voronețul
[Necompletat].	[Necompletat].	[Necompletat].
Izvoad în scurt pentru aceste pomeniri ce s-au scris mai su(s)	**În ce dzi să li să facă pomenirea**	
1. Ștefan v[oie]vo(d), Bogda(n) v[oie]vo(d) și Petr[u] v[oie]vo(d) 2. A monahului Theodosii, cu ceelal(ț)[i]. 3. A Grigorcii ve(l) vo(r)[nic], cu ciialalți. 4. A lui Ignatii Iuga, ve(l) vi(s)[tiernic]. 5. A lui Grigorii, mitropoli(t) Sucevii. 6. A lui Macarii, igumen M[ă]n[ă](s)târii Niamțului	Aprilii 23, în dzioa praznicului. Octovrii 26. Noe(m)vrie 8. Gioi, în Să(p)tămăna A(l)bă. În Duminica Floriilo(r) și la Blagoveșteniia. Dechemvrii, în 6 dzile.	

лг (33):

Rănduiala panahidii cei mici sau slujba cea mică a parastasului după utrenea și după vecerniia[879]

Preotul iasă mergăndu-i cu sveșnicul înnainite în pritvorul bisericii, iară noi căntăm stihira hramului și, luănd epitrahirul, dzice:

B*ine iaste cuvăntat D[u]mn[e]dzăul nostru, totdiauna acum și pururea și în vecii vecilor.* Iară noi: *Amin. Sf[i]nte D[u]mn[e]dzăule* și după: | тчє нарь, dzice preotul:

C*ă a Ta iaste împărățiia și puterea și slava, a Tatălui și a Fiiului și a Sf[â]ntului D[u]h, acu(m) și pururea în vecii vecilor*.

Amin.

Și îndată dzicem troparile acestea,
glas 4:

C*u duhurile drepților célora ce s-au săvărșit, odihnește sufletele robilor Tăi, Măntuitoriule, păzăndu-le întru viiața cea fericită care iasté la Tine, iubitoriule de oameni.*

Î*ntru odihna Ta D[oa]mne, unde se odihnesc toți sf[i]nții Tăi, odi[h]nește și sufletele robilor Tăi, că însuți ești iubitoriu de oameni.*

Slavă.

T*u ești D[u]mn[e]dzău, carele Ti-ai pogorăn în iad și ai dezlegat durerile celor ferecați, însuți și sufletele robilor Tăi le odihnește .*

Și acum.

U*na Curată și Preanevinovată Fecioară, ceia ce ai născut pre D[u]mn[e]dzău, fără de sămănță, roagă-L să să măntuiască sufletele robilor tăi.*

Preotul ecteniia. //

879 Titlu scris cu chenar [n.ed.].

ΛД (34): ***M**iluiaște-ne pre noi D[u]mn[e]dzăule după mare mila Ta, rugămu-ne Țiia audzi-ne și ne miluiaște.*

D[oa]mne miluiaște [de] 3 [ori][880].

***Î**ncă ne rugăm pentru odihna sufletelor răposaților robilor lui D[u]mn[e]dzău – cutarii – și pentru ca să li să erte toate greșelele cele de voia și cele de voia.*

D[oa]mne miluiaște [de] 3 [ori].

***C**a D[o]mnul D[u]mn[e]dzău să aședze sufletele lor unde drepții să odihnesc.*

D[oa]mne miluiaște [de] 3 [ori].

***M**ila lui D[u]mn[e]dzău și înpărățiia ceriului și ertare păcatelor lor, la Hr[i](s)tos Înpăratul cel fără de moarte și D[u]mn[e]dzăul nostru să cerem.*

Dă D[oa]mne.

Domnului să ne rugăm.

D[oa]mne miluiaște.

***D**[u]mn[e]dzăul duhurilor și a tot trupul, carele ai călcat moartea și pre diiavolul ai rușinat și ai dăruit viiață lumii Tale, însuți, Stăpâne, odihnește sufletele răpăosaților robilor Tăi – cutarii – în loc luminat, în loc de verdiață, în loc de odih[n]ă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea, și toată greșala ce au greșit ei, sau cu cuvântul, sau cu lucrul, sau cu gândul, iartă ca un bun și iubitoriu de oameni D[u]mn[e]dzău, că nu iaste nici un om ca să fiia viu și să nu greșască, că numai Tu însuți ești fără de păcat, dreptatea Ta, dreptate în veci și cuvântul Tău adevărul.*

Vozglas: ***C**ă Tu ești înviiarea, viiața și odihna răpăosaților robilor Tăi – cutarii –, Hr[i](s)toase, D[u]mn[e]dzăul nostru, șim Ție slavă înnălțăm cu Cel fără de început al*

le (35): *Tău Părinte //și cu Preasf[â]ntul și Bunul și de viiață făcătoriul, Duhul Tău, acum și pururea și în vecii vecilor.*

Amin.

***S**lavă Țiia Hr[i](s)toase D[u]mn[e]dzăule, nădejdea noastră, slavă Țiia.*

Slava. Și acum, D[oa]mne miluiaște [de] 3 [ori]. *Blagoslovește.*

Preotul otpustul:

***C**ela ce-au înviiat din morți, Hr[i](s)tos, adevăratul D[u]mn[e]dzăul nostru, pentru rugăciunele Precurate Maicii Sale, a Sfinților și întru tot lăudaților Apostoli, a precuvioșilor și de D[u]mn[e]dzău purtătorilor, Părinților noștri, și a tuturor sfinților, sufletele celor muta(ț) de la noi, robilor Săi, în corturile drepților să le aședze, în sănurile lui Avraam să le odihniască, și cu drepții să le numere, și pre noi să ne miluiască ca un Bun și Iubitoriu de oameni.*

Iarăși preotul: ***Î**ntru fericita adormire, odihna cea vecinică, dă D[oa]mne răpăosaților robilor Tăi și le fă lor vecinică pomenire*.

Iară noi cântăm de trei ori.

***V**ecinică pomenire*.

[880] *Încă ne rugăm pentru*, scris înainte de *D[oa]mne miluiaște* și apoi răzuit [n.ed.].

ѧѕ (36):

Pomialnicul
Sfintei Mănăstâri Voroneț, tălmăcit
și scris din Pomialnicul cel vechiu,
în anii 1775

Pomenirea fericitului ctitor Stefan v[oie]vo(d)		**Pomenirea fericiților ctitori domni**	
Stefan vo[i]evoda,		Bogdan v[oie]vo(d),	Lațco v[oie]vo(d),
Olte doamna,		Dobrosla(v) v[oie]vo(d),	Co(s)te v[oie]vo(d),
Eudochiia doamna,		Șandre v[oie]vo(d);	Gheoghi(i) v[oie]vo(d),
Voicuța doamna,		Dragoș v[oie]vo(d),	Micu(l) v[oie]vo(d),
Marie doamna,		Petr[u] v[oie]vo(d),	Roma(n) v[oie]vo(d),
Alexandr[u],	Ioann,	Stefan v[oie]vo(d),	Săpo(t) v[oie]vo(d),
Petr[u],	Bogdan,	Iuga v[oie]vo(d),	Martha, [de] 2 [ori],
Vlad,	Elena,	Bogdan v[oie]vo(d),	Alexandr[u] v[oie]vo(d),
Marie,	Anna,	Anastasiia doamna,	
Eudochiia,	Marie,	Anna doa(m)na,	Marina,
Marie,	Melanie,	Vacha,	Iliia v[oie]vo(d),
Marie,	Martha,	Doamna Marina,	Bo(g)da(n) v[oie]vo(d),
Anna.		Stefan v[oie]vo(d),	Marina,
		Doamna Stana,	
		Petr[u] v[oie]vo(d),	
		Roman v[oie]vo(d),	
		Bogdan v[oie]vo(d).	
Luni după utrene		*Luni după vecernie*	

ѧ3 (37):

Pomenirea a fratelui și a surorilor Mării Salé Stefan v[oie]voda		**Alți domni, iarăși ctitori**	
Ioachim,	Cărste,	Costa(n)ti(n) v[oie]vo(d),	Antiohii v[oie]vo(d)
Ioann,	Marie,	Doamna	Ecaterina,
Sofie,	Natalie,	Dimitrii	v[oie]vo(d),
Dima,	Vlaicula,	Luppa,	Elisave(t)[a],
Dobra	și tot niamu(l).	Costantin,	
Pomenire lui Ștefan v[oie]vo(d) Mladii		Theodor,	Macrina,
Dima,	Petr[u],	Marie,	Anna,
Anna,	Nicanor,	Alexandr[a].	
Draghina,	Stefa(n) v[oie]vo(d),	**Pomenirea înpăraților moschicești**	
Petr[u] v[oie]vo(d).		Marele	cniazi
Pomenire lui Petr v[oie]vo(d)		Ioann	Vasilievi(ci),
Petr[u] v[oie]vo(d),	Doa(m)na Marie	Gheorghii	Vasilievici,
Doamna Marie,	Bogdan,	Cniaghine	Anastasie,
Marie,	Ioanna,	Ioann țarevi(ci),	Evdochie,
Anna,	Stefan	Theodor țarevi(ci),	Mihail
Elena.		Theodorovici	Marii înpărați[i]
		și cniazi	Alexei
		Mihailovi(ci),	Theodor,
		Ioann Alexeevici,	
		Imperator	Petr[u],
		Imperator	Petr[u],
		Imperatrița	Anna,
		Imperatrița	Elisavet[a].
Marți după utre(n)e		*Marți după vecerniia*	

ли (38):

Pomenirea lui Mihai Racoviță v[oie]vo(d)		**Niamul lui Adronic boiar**	
Mihail vo[i]evoda, Doamna Anna, și cu to(ț) niamul lor.		Androni, Ioann, Theodor, Nicolai,	Marie, Anna, Anghelina Xenie.
NIAMUL CTITORILOR BOIARI feciorii Niagăi părcăla(b)		**Niamul logofetului A(l)botă**	
Ioann, Theodor, Grigorii, Marie, Isaac, Vasilii,	Magdalina. Salomie, Dimitrii Petr[u], Cărste, Theodor.	Dimitrii, Alexei, Sofie,	Elisavet[a], Petr[u], cu to(t niamu(l).
		Niamul dvornicului Crăciu(n)	
		Crăciun, Mattfei, Marie, Grigorii,	Irina, Ioa(n), Dimitri(i), Pashaliia, Anghelina.
Niamul lui Anastasii Cri(m)ca, episcop Rădăuțului			
Ioann, Ep[i](s)c[o]p, și cu to(t)	Hristina, Anastasii niamul lo(r).	**Niamul lui Băloș logofe(t)**	
		Băloș, Thecla, Monah	Mona(h) Theofila(ct) Marie, Theodosii.
Niamul paharnicului Balș Costantin de la Bacău			
Costantin, Dimitrii, Bejan, Ioann,	Elisavet[a], Alexandra, Ecaterina, Elisavet[a].	**Niamul boiariului Rotoiu**	
		Mona(h) Theofi(l),	Mona(h) Nicola(i).
Miercuri după utrene		*Miercuri după vecerniia*	

ѧθ (39):

Niamul boiariului Lavrișevi(ci) Crasovschii	
Stefan,	Irina,
Nicolai,	Marie,
Anastasie,	Anna,
Andrei,	Grigorii.
Niamul Chițulu(i) de la Ruginoa(s)[a]	
Grigorii,	Theodosie.
Miron,	Agafie,
Thoma,	Agafie.
Niamul ve(l) spata(r)[ului] Racoviță	
Mihai v[oie]vo(d),	Anna doa(m)na,
Methodii,	Theofana,
Elisavet[a],	Thoma,
Ioann,	Anastasi(i),
Elisavet[a],	și to(t) niamu(l).
Niamul Leții capitan	
Matthei,	Ecaterina
și tot	niamul lo(r).
Niamul cămănariulu(i) Andriia(ș)	
Ioann, Elisave(t) [a],	Anastasie,
Theodora,	Vasilii.
Joi după utrene	

Niamul Hărăi ve(l) dvornic	
Harala[m]pii,	Gheorghii.
și cu to(t)	niamul lo(r).
Niamul lui Silio(n) din Ia(ș)[i]	
Silion,	Chiriiachi
cu tot	niamu(l) lo(r).
Solomon uricar	
Solomon,	Ioann,
Andronic,	Manuil,
Sofiia,	Alexandr[u].
A lui Andrei Hermeziul polcovnic 7214 (1706) ghe(n)[arie] 25	
Theodor,	Anghelina,
Nicolai,	Radul,
Matthe(i),	Elisave(t) [a],
Parascheva,	Dimitriana,
Ioann,	Gheorghii,
Pavlina,	Stavro,
Theodor,	cu to(t) niamu(l).
A lui Bilav uricar	
Grigorii,	Anastasie,
Anna, cu to(t)	niamul.
Joi după vecerniia	

ѧ (40):

Niamul lui Stamatii, velichii postelnic, *ctitor*[881]		**Iuga vistiarnic, ctitor**	
Stamatii,	Theodosiia,	Ignatii,	Anastasie,
Alexandr[u],	Theofana,	Mihail,	Iosif,
Andrei	Anghelușe,	Petr[u].	
Gheorghii,	Irina,		
Stefan,	Elisave(t)[a],	**A Tăutului logofet**	
Ioann,	Ilia,	Dobrul,	Ioann,
Ecaterina,	Ecaterina,	Vasilii,	Mattei,
Andronic,	Marie,	Marina,	Gavriil,
Stefan,	Elena,	Anna,	Savva,
Vasilii,	Theodor,	Elisave(t) [a],	Anastasi(i)
Monah	Callistra(t),	Petr[u].	
Stamatii.		**Camaraș**	
A logofetului Gorovei		Spiridon,	Eudochiia,
Vasilii,	Marie,	cu tot	niamul.
Gheorghii,	Miron,	**Golăia, velichii paharni(c)**	
Theodor,	cu to(t) niamu(l).	Ioann,	Anna,
		cu tot	niamul.
		Drăgan aprod	
		Nicolai,	Cărste
		Theodosiia,	Gavriil.
Vineri după utrene		*Vineri după vecerniia*	

[881] Marginal: „zri” [n. ed.]

ѧ (41):

A Bercii uşer		În anii 6983 (1475)	
Theodor,	Luca,	Stefan v[oie]vo(d), ctitorul Sfi(n)tei M[ă]n[ă](s)târi Voroneţul au avut ră[z]boiu cu turcii mai sus de Vasluiu şi cu agiutoriul lui D[u]mn[e]dză(u) au cădzut mulţime mu(l)tă de turci şi fără de numă(r), însă şi din boiarii lui au perit aceştiia, pre cari(i) îi pomenim.	
Agathona,	cu to(t) niamu(l).		
Calapod din Melcineşti		**Boiari ucişi de turci**	
Gavriil,	Elisavet[a],	Thoma	stolnicu(l)
Nicolai,	Gheorghii,	Petr[u]	Margela(t),
Ioann,	Grigorii,	Sima Hra(n)[ă]	medelnice(r),
Roxanda,	Theodor,	Dima	uşeriu,
Elisavet[a],	Mihail.	Şteful	Coroiu,
Danovici boiar		Petr[u]	Iachimovi(ci),
Costanti(n),	Theodora,	Roman	Caşlina,
Ioann,	Marina,	Stanciul	Nemniş,
Gheorghii,	Ioann,	Sirbul	Cărste,
Coste,	Gheorghii,	Petr[u]	Jurje,
Nicolai,	Cosma,	Theodor,	Vasilii,
Ghedeon,	cu to(t) niamu(l).	Steţco,	Averchii,
Reţeş		Şerban,	Frunte(ş),
Ioann,	Ioann,	Oanco[882].	
Ioann,	cu to(t) niamu(l).		
A Cândescului			
Thoma,	Marina,		
Lupul,	Nicolai,		
Ioann,	cu to(t) niamu(l).		
Sâmbătă după utrenie		*Sâmbătă după utrenie*	

[882] Pe câmpul din dreapta, în dreptul ultimului rând este înscrisă cifra „ѯ” (adică 20), cifră care pare să fi fost înscrisă de Vartolomei Mazereanu.

мв(42):

A boiariului Tammaciu		**A Țintii**	
Theodor, Ioann,	Daniil, Cozma.	Ioann, și cu to(t)	Vasilca niamul.
A boiariului Mușat		**A Șandrii postelnic**	
Gheorghii, Nicanor, Anna, Onisim,	Dobrii, Ioann, Vlasii, Ioann.	Cosma, Nicandr[u]	Marina, cu to(t) nia(m)[ul].
A lui Ioann Mândre		**A boeriului Rotoiu**	
Ioann, Gheorghii,	Theodor, cu to(t) niamu(l).	Ioann, Maxim, Meletii, Magdalina,	Marina, Theodor, Marie, Mihail.
A camarașilor		**A lui Ivanco pitariu**	
Marie, Cozma, și cu tot	Ioann, Ignatii niamul.	Theodor, Elena, Eudochiia, Ioann,	Isaiia, Ioann, Stefanida, Damiian.
A boiariului Vladin			
Nicolai, Savva, Ioann,	Nicandr[u], Anna, Luca.	**A lui Grigorii logofe(t)**	
A părcalabului Luca Arbure[883]		Grigorii, Coste, Theodora, [de] 2 [ori], Vasilii, Ioann, Anna, Ioachi(m), Elena, Vassa, Dragotă.	Marie, Theodor, [de] 2 [ori], Anastasii, Cozma, [de] 2 [ori], Nicolai, Macsim, Simeon,
Luca, Ioachi(m), Solomiia, Costanti(n), și cu tot	Anastasie Marie, Maxim, niamul		
Luni după utrenie		*Luni după vecerniia*	

[883] Marginal: „zri” [n.ed.].

мг (43):

A lui Theodor logofet	
Theodor,	Anastasiia,
Ioann,	cu to(t) niamu(l).
A Cățanului	
Thoma,	Vassa,
Anna,	Nichita,
Marie,	Glavan.
A lui Hrincovici	
Cozma,	Marina,
Ioann,	Vasilis[a],
Petr[u],	Petr[u],
Ioachim,	Vasilis[a],
Marina,	cu to(t) niamu(l).
A vameșului Giurge Bruudrovi(ci)	
Mihail,	Thoma,
Gheorghii,	Mihail,
Salomie,	Savva,
Anna, [de] 2 [ori],	Theodosiia,
Niagra, Ioan,	Lazar, Luca.
A Dimii paharnic	
Dima,	Tatiiana,
Theodosii,	Theodor.
A lui Daraban vame(ș)	
Ioann, [de] 2 [ori],	Anastasiia,
Magadalina.	
Marți după utrene	

A vistiarnicului Maraș	
Ieremie,	Dimitrii,
Marie,	Cozma.
A Sturzii diiac	
Ioann,	Stana,
Dimitrii,	Tăutuleț.
A lui Mihail ușer	
Mihail,	Eudochiia,
Marina,	cu to(t) niamu(l).
A Simii vistiarnic	
Sima,	Gheorghii,
Marina,	Sofie,
Thoma,	Iiacov,
Magdalina,	Sima,
Nichifor,	cu to(t) niamu(l).
A Fătului posadnic	
Gheorghii,	Anna,
Coste,	Marie,
Dimitrii,	Magdalina,
Sofie.	
Părcălab	
Niagul,	Dimitrii,
Tomșe,	Gheorghii,
Tatiiana,	Filip.
Marți după vecerniia	

мд (44):

A cămărașilor	
Vlasii,	Vassa,
Stefan,	Thoma,
Isaac,	Isaiia,
Theodor,	Alexii,
Anna, Ioan,	Agathona,
Ioann,	Theofil,
Anastasie,	Ieremiia,
Magdalina,	Mihail,
Theodor,	Ioann,
Marie, cu to(t)	niamul.
Portariu	
Coste, Ioann,	Dima, Ioa(n),
Anna, Irina,	Petr[u], [de] 2 [ori],
Grigorii,	Mihail,
Agafie,	Cărste,
Alexei,	Sofiia,
Serghei,	David,
Filip	Nicolai,
Sima, Anna,	Ioann,
Marina,	Parasca.
Sturze hatman	
Ioann, Ilia,	Petr[u],
Anghelina.	
Miercuti după utrene	

A Mogăldii[884] logofet	
Ioann,	Marie, Ioa(n)n,
Gheorghii,	Ierimie,
Grigorii,	cu to(t) niamu(l).
Logofet	
Ioann,	Stana,
Ioann,	Thoma
și cu tot	niamul.
A lui Costă(n) Neniul, capita(n) di(n) Țara Munteniască	
Costin,	Elisavet[a],
Costantin,	Marie,
Anna, Costi(n),	Ioann,
Elisavet[a],	Zmaranda,
Grigorii,	Marie,
Costin,	Elisavet[a],
Gavriil,	Marie, Ioa(n),
Anna, Elena,	Costanti(n),
Costanti(n),	Marie.
Boiar Andronic	
Andronic,	Anna,
Georghii,	cu tot niamul
Miercuti după vecerniia	

[884] Probabil este vorba de Moghilă logofăt.

ѫє (45):

A lui Grigorii Jora, 3 logofet		A boiariului Iordache Rose(t)	
Grigorii,	Angheluṣe,	Eustratii Dabije v[oie]vo(d),	
Anastasie,	Mihail,	Doamna	Dafina,
Costanti(n),	Alexandr[u],	Iordachi,	Marie,
Elisavet[a],	Costanti(n),	Elisave(t)[a],	Stefan,
Theodosiia,	Nicolai,	Petr[u] v[oie]vo(d),	Doamna
Parascheva,	Elisavet[a],	Marie, cu	tot niamu(l).
Marie, Ioan(n),	Simina,		
Petr[u],	Marie,	**A boiariului Catargiului**	
Apostol,	Elena,	Gheorghii,	Eufimiia,
Miron,	Eudochiia.	Apostol,	Ecaterina,
		Ilia, Ianachi,	Ecaterina,
Marele vătav Sucevii		Elisavet[a],	Iordachi,
Costantin,	Anna,	Elena, Ioan(n),	Marie,
cu tot	niamul lo(r).	Alexandr[u],	Parascheva,
		Stefan,	Eufimie,
A Ghengheștilor		Petr[u], [de] 2 [ori],	Anna, [de] 2 [ori],
Dimitrii,	Theofana,	Alexandra,	Nicolai,
Grigorii,	Irina,	Elisavet[a],	Elena, Marie,
Dimitrii,	Elisavet[a]	Zmaranda,	Pătrașco, [de] 2 [ori],
Theodosii,	Marie,	Apostol,	Eufimie, [de] 2 [ori],
Gheorghii,	Irina,	Gheorghii, An(n)a,	Stefan v[oie]vo(d),
Grigorii,	Marie,	Doamna Marie,	Costanti(n),
Aron,	Anastasie	Balașe, Gheo(r)ghi(i),	Elisavet[a], [de] 2[885] [ori]
Pavel,	Elisavet[a]	Vasilii, [de] 2 [ori],	Marie, Nicola(i),
Theofana.		Dimitrii,	Ciaurul,
		Marie, Irina,	Ioa(n), Zaharie,
Iordachii,	Anna	Anastasie, [de] 2 [ori],	Pătrașco
și cu tot	niamul	Ioann	și cu to(t) niamu(l).
Joi după utrenie		*Joi după vecerniia*	

[885] Marginal [n. ed.].

ms(46):

A boiarului Thomii		A lui Grigorce Crăciun, velichii dvornic
Thoma,	Ecaterina,	În dzilele blagocestivului, de Hr[i](s)tos iubitoriului domn, Ierimiia Movila v[oie]vo(d), în anii 7108 (1599) noemvrii 1, la doa(o) ciasuri de dzi[886] s-au pristăvit robul lui D[u]mn[e]dzău, boiariul Grigorce, ce să chema di pe strămoși Crăciun, ce-au fost vornic mare Țării de Sus, vecinică pomenire să-i fiia, ia(r) trupul lui l-au adus la a sa rugă în Sf[â]nta M[ă]n[ă](s)târe Voronețul, întru aceiași lună în 4 dzile. L-au îngropa(t) în sf[â]nta biserică, aproape de sf[â]ntele moști a precuviosului părintelui no(s)tru Daniil cel Nou.
Casandra,	Ioann v[oie]vo(d),	
Theodosiia,	Costin,	
Elisavet[a],	Miron,	
Elena,	Elisave(t)[a],	
Leontii,	Ecaterina.	
A lui Andrei Abaza vornic		
Andrei,	Irina,	
Ieromonah	Gheorghii,	
Ieromonah	Theofan,	
Ieromonah	Ioanichii,	
Ieromonah	Misail,	
Monahiia A(n)na,	Chiriiac,	
Iordachi,	Ioann,	**Apo(s)tol cupe(ț)[887] ot Botoșeni, 7209 (1701), ma(i)**
Dimitrii,	Marie,	Vasilii, Anastasie,
Eustratii,	Elisave(t) [a],	Dimitrii, Ecaterina,
Gheorghii,	Parasca.	Ierei Ioann, Apostol,
A boiariului Costantin		Antimiia, Alexandra,
Costantin,	Marie,	Costanti(n), Elisavet[a],
Theodor,	Elisave(t) [a],	Marie, Boghița, Gavriil,
Dimitrii,	Zinovie,	Anastasii, Theodor,
Monahiia	Serafima,	Avram, cu to(t) niamul.
Stefan, [de] 2 [ori],	Varnava,	
Alexandr[u],	Marie	
și cu to	niamul.	
Vineri după utren		*Vineri după utrene[888]*

[886] Ora 8 dimineață.

[887] Negustător.

[888] Probabil greșeală. Corect ar fi : vineri după vecernie [n.ed.].

мз(47):

A lui Daniil sulger, 7198 (1690) ghe(n)[arie] 28	
Daniil,	Elisavet[a]
și cu tot	niamul lo(r).
A lui Beldiman, 7228 (1720) a(v)[gust] 29	
Ursul, cu părinții și cu tot niamul lo(r).	
Ieromonah,	Misail,
Nicolai,	Parascheva.
A lui Ștefan velichii comi(s)	
Stefan,	Xeniia,
Ianachi, A(n)na,	Vasilca,
Vasilii,	Gheorghii, [de] 2 [ori],
Marie, [de] 2 [ori],	Theodora,
Ecaterina,	Roxanda.
A lui Ioann postelnic	
Ilia, Anastasi(i),	Ioann, [de] 2 [ori],
Elisavet[a],	Mariia,
Casandra,	Ioann,
Alexandra,	Theodor,
Ilinca, [de] 2 [ori],	Iordachi.
A boiariului Apostol, 7225 (1716/1717)	
Apostol,	Anastasie,
Iane, Nicano(r),	Mihail,
Vasilii,	cu to(t) niamu(l).
Vineri după vecerniia	

A Lupului Bogdan hatman[889]	
Lupul,	Bogdan,
Borbe Bogda(n),	Luppa,
Gheorghii Bogda(n),	cu to(t) niamu(l).
A lui Ciolpan	
Costantin, cu părinții și cu tot niamul lo(r).	
A lui Albotă, armaș mare	
Costantin,	Xeniia,
Ecaterina,	Marie,
Mihail,	cu tot niamu(l).
A Marii U(r)săchio[a]ia, fata lu(i) Buhu(ș)	
Marie, [de] 2 [ori],	Alexandra,
Vasilii,	Gheorghii,
Theodor,	Ecaterina,
Elisavet[a],	Alexandr[u],
Dimitrii,	Costa(n)ti(n)
și cu tot	niamul lo(r).
Sămbătă după utrene	

[889] Marginal: „zri” [n.ed.].

ми(48):

A postelnicului Ciocărliia **7212 (1703) o[c]tovrii 12**	**A spătariului Iordache** **Ca(n)tacuzino**
Theodor, [de] 2 [ori], Irina, Ioann, Stefan, [de] 2 [ori], Anna, Theodo(r), Stefan postelni(c).	[*Loc gol*]
	Episcopii Moldovii
Arhiepiscopii Moldovii	Tarasii, Ioanichii, Vasilii, Ghenadii, Pahomii, Anastasi(i), Dorothei, Grigorii, Gheorghii, Anastasi(i), Mina, Varlaam, Theodosii, Anastasi(i), Calist, Ghedeon, Orest, Athanasii, Theofil, Ioanichii, Leon, Dosithei, Inochentii.
Theoctist, Filothei, Gheorghii, Theocti(st), Callistra(t), Theofan Grigorii, Theofan, Savva, Ghedeon, Gheorghii, Antonii, Nichifor, Iiacov, Gavriil.	
Luni după utrene	*Luni după veceriia*

ѫѳ(49):

Igumenii de la Sf[â]nta M[ă]n[ă](s)târe Voroneț̦ul		**Monașii de la sf[â]nta M[ă]n[ă](s)târe Voroneț̦ul**	
Igumenii:		*Monașii:*	
[*Loc liber,2-3 rânduri*]		Ghenadii,	Daniil,
		Dorothei,	Theofan,
		Silvestr[u],	Mitrofa(n),
Efrem,	Iosif,	Theothilact,	Prohor,
Theofan,	Iosif,	Efrosin,	Andonii,
Athanasii,	Ioanichii,	Dorothei,	Lavrenti(i),
Theofan,	Parthenii,	Nicanor,	Timothei,
Antonii,	Ghedeon,	Gheorghii,	Casiian,
Gheorghii,	Ghelasii,	Damaschin,	Anastasii,
Macarii,	Callist,	Avrilii,	Ioil,
Arhimandri(t)	Efrem,	Theofila(ct),	Ghenadii.
Calistr[u],	Sofronii,		
Antonii,	Macarii.	**Ieromonașii**	
		Ieromonașii de obște	
Ieromonașii de la Voroneț		Arsenii,	Pamfilii,
Dosithei,	Grigorii,	Arseniii,	Misail,
Filofei,	Serafim,	Calistra(t),	Orest,
Ilarion,	Theodor,	Theofan,	Anastasii,
Parthenii,	Tarasii,	Efrem,	David,
Evdochim,	Moisei,	Pimen,	Sofronii,
Andonii,	Avramii,	Theognii,	Simeon,
Chiril,	Arcadii,	Ioasaf,	Grigorii,
Efrem,	Theocti(s)t,	Theodorit,	Methodii,
Ilarion,	Simeon,	Visarion,	Dometiia(n),
Filofei,	Hariton,	Efrem,	Ioanichii,
Gherontii,	Macarii.	Silion,	Chiriiac.
Marți după utrene		*Marți după vecerniia*	

ʜ (50):

Ieromonașii		**Ieromonașii**	
Iacov,	Gherasim,	Savva,	Chiril,
Nichifor,	Antonii,	Theocti(s)t,	Rafail,
Athanasii,	Calinic,	Theocti(s)t,	Dosithei,
Iosif,	Ioasaf,	Pavel,	Athanasii,
Savva,	Ioasaf,	Anastasii,	Andonii,
Silvestr[u],	Onufrii,	Arsenii,	Varlaam,
Macarii,	Grigorii,	Achindin,	Gheorghii,
Athanasii,	Vasilii,	Ghedeon,	Veniiamin,
Dorothei,	Ioann,	Eufimii,	Iliia,
Mardarii,	Chiriiac,	Ilarion,	Ghenadii.
Marco,	Grigorii,		
Efrem,	Onufrii,	**Ierodiiaconi**	
Macarii,	Ioasaf,	Silion,	Theofan,
Ioanichii,	Grigorii,	Mitrofan,	Neofi(t),
Elisei,	Silion,	Epifanii,	Palladii,
Pimen,	Ioann,	Ghenadii,	Theofan,
Sarapion,	Ioil,	Ioasaf,	Silion,
Pimen,	Theodor,	Efrem,	Paisii,
Onufrii,	Isachii,	Dorothei,	Cozma,
Mihail,	Silvestr[u],	Nicanor,	Dometiia(n),
Cozma,	Silvestr[u],	Anastasii,	Mihail,
Mitrofa(n),	Prohor,	Misail,	Pahomii,
Eudochim,	Moisei,	Macarii,	Neofit,
Andonii,	Avramii,	Callistr,	Theodosii.
Eufimii,	Macarii,		
Iosif,	Dionisii,		
Ilarion,	Grigorii.		
Miercuri după utrene		*Miercuri după vecerniia*	

на (51):

Monașii		Monașii	
Filogonii,	Prohor,	Palamon,	Misail,
Ioann,	Azarii,	Isaac,	Gherondii,
Silvestr[u],	Efrem,	Silvestr[u],	Ioachim,
Eufimii,	Nil,	Ioasaf,	Epifanii,
Orest,	Theofil,	Ioan,	Eufimii,
Ioanichii,	Theofan,	Ioachim,	Varnava,
Sinadii,	Gherman,	Paisii,	Veniiami(n),
Timothei,	Ioann,	Grigorii,	Silion,
David,	Nicandr[u],	Lavrentii,	Iov,
Neofit,	Andonii,	Theocti(s)t,	Theodosii,
Arsenii,	Anastasii,	Flaviian,	Neofit,
Sofronii,	Pahomii,	Varholomei,	Pavel,
Ilarion,	Pavel,	Pimen,	Gherondii,
Paisii,	Ilarion,	Efrem,	Antonii,
Averchii,	Ioil,	Ioil,	Iiacov,
Gherondii,	Dorothei,	Palamon,	Ignatii,
Adam,	Samuil,	Pahomii,	Pavel,
Tarasii,	Visarion,	Agathon,	Theofan,
Ioanichii,	Efrem,	Ioasaf,	Visario(n),
Ravul,	Iosif,	Parthenii,	Misail,
Athanasii,	Agapii,	Pahomii,	Paladii,
Sofronii,	Ierimie,	Varlaam,	Ignatii,
Palladii,	Varlaam,	Theodosii,	Marco,
Macarii,	David,	Nicodim,	Timothei,
Gherontii,	Nicon,	Meletii,	Chiril,
Eufimii,	Pavel,	Filofei,	Macarii,
Ioil,	Athanasii.	Gherasim,	Visario(n).
Joi după utrene		*Joi după vecernie*	

нв(52):

Monașii		**Preoții de mir cu niamurile lor**	
Iov, Ioa(n)n,	Marco,	Ierei Vasilii,	Elisave(t)[a],
Rafail,	Macarii,	Ierei Co(z)ma,	Marina,
Efrem,	Marco,	Iere(i) Gheo(r)ghii,	Elena,
Evloghii, [de] 2 [ori],	Vasilii,	Ierei Gavrii(l),	Iere(i) Co(s)ta(n)ti(n),
Gherasim,	Ghenadii,	Alexandra,	Ierei Petr[u],
Ioanichii,	Avramii,	Flora,	Ierei Stefa(n),
Ghenadii,	Timofei,	Marie,	Iere(i) Vasilii,
Iosif,	Misail,	Ghervasie,	Ioann,
Gavriil,	Dosithei,	Eudochie,	Ierei, Stoia(n),
Acachii,	Leontii,	Piatca,	Iere(i) Stefan,
Chiriiac,	Daniil,	Dobra,	Ierei Ioann,
Leontii,	Paladii,	Ioanna,	Stefan,
Prohor,	Anastasi(i),	Ana,	Ierei Ilia,
Theodor,	Theodosii,	Theodora,	Ierei Miro(n),
Gherman,	Filothei,	Eufimiia,	Ioann,
Anastasii,	Pavel,	Iereev Co(s)te,	Grigorii,
Grigorii,	Stefan,	Petr[u],	Mihail,
Paisii,	Theofila(c)t,	Anastasiia,	Anna, [de] 2 [ori],
Theodosii,	Neofit,	Ierei Hri(s)tofo(r),	Moisei,
Theodosii,	Macarii,	Anna, [de] 2 [ori],	Ierei Ioa(n)n,
Silion,	Arsenii,	Stana,	Martha,
Eustafii,	Simeon,	Ierei Pa(f)nutii,	Ierei Stefa(n),
Lavrentii,	Ioachim,	Antonii,	Fotii,
Callistr[u],	Theofil,	Filipp,	Martha,
Nicolai,	Ioanichii,	Gheorghii,	Para(s)cheva,
Gherasim,	Cornilii.	Simeon,	Anna,
		Grigorii,	Nicolai.
Vineri după utrenie		*Vineri după vecerniia*	

нг (53):

Preoții de mir cu niamurile lor		**Monahiile**	
Eudochiia,	Vlasii,	Anastasie,	Anisie,
Iiacov,	Ilia, Ma(r)ra,	Filofeia,	Anastasie,
Vasilii,	Gheorghii,	Irina,	Marfa,
Theodosii,	Pavel,	Varvara,[de] 2 [ori],	Sapfira,
Theodosii,	Theodor,	Anastasie,	Melanie,
Iereev,	Theodor,	Asinita,	Anastasie,
Gheorghii,	Marie, Ioa(n),	Sofronie,	Eupracsiia,
Anghelina,	Gherman,	Elena, [de] 2 [ori],	Theodosiia,
Ierei Luca,	Marie,	Mitrodora,	Eufimiia
Ierei Ioa(n)n,	Anna,	Varvara, [de] 2 [ori],	Theodora,
Ierei Theodo(r),	Ioan, [de] 2 [ori],	Anastasie,	Fevronie,
Petr[u],	Trifon,	Magdalina,	Fevronie,
Ioan, [de] 2 [ori],	Marie,	Macariia, [de] 2 [ori],	Salomie,
Luppa,	Vasilca,	Magdalina,	Ecaterina,
Iere(i) Ignatii,	Iere(i) A(m)brosi(i)	Fevronie, [de] 2 [ori],	Vasilisa,
Marie,	Parascheva,	Marfa,	Eudochiia, [de] 2 [ori],
Ierei Mihai(l),	Marie,	Magdalina,	Elena,
Iere(i) Gheorghii,	Cărstăna,	Eughenie, [de] 2 [ori],	Elisave(t)[a],[de] 2 [ori]
Ierei Ioa(n)n,	Anna,	Macarie, [de] 2 [ori],	Chelsie, [de] 2 [ori],
Ierei Ioa(n)n,	Anastasie,	Eufimie, [de] 2 [ori],	Filofeia,
Andrei,	Ilia,	Agafie,	Anisie,
Manasii,	Elisave(t)[a],	Palaghie, [de] 2 [ori],	Simonida,
Gheorghii,	Ioann,	Ghervasie,	Chelsie,
Theodosiia,	Ioann,	Mitrofana,	Macarie,
Ioanna,	Iere(i) Gheorghii,	Marina,	Macrina,
Ierei Theodo(r),	Iere(i) Grigori(i).	Sapfira,	Theofana,
Și cu toate niamuri(le) lo(r).		Marie,	Palaghiia.
Sămbătă după utrene		*Luni după utrenie*	

нд (54):

Pomenire de obște		**Pomenire de obște**	
Andrionic,	Marie, [de] 2 [ori],	Grigorii,	Theodosiia,
Ioanna,	Anna, [de] 2 [ori],	Miron,	Agafie,
Miron,	Isaac,	Thoma,	Agafie,
Theodor,	Varvara,	Anna,	Ioann,
Ioan(n), [de] 2 [ori],	Alexandr[u],	Marina,	Petr[u],
Gavriil,	Eufimie,	Stefan,	Andrei,
Parascheva,	Grigorii,	Ioanna,	Theodora,
Marie,	Dimitrii,	Gheorghii,	Anna,
Nicanor, [de] 2 [ori],	Dimitrii,	Stefan,	Vasilii,
Anna,	Dimitrii,	Ioann,	Fotina,
Magdalina,	Theodor,	Simeon,	Ioann,
Melanie,	Trifon,	Gheorghii,	Theodor,
Stefan,	Theodosie,	Gheorghii,	Theodora,
Ioann,	Grigorii,	Ioann,	Andrei,
Andrei,	Anastasie,	Anastasie,	Dimitrii
Marie,	Simon,	Eudochie,	Procopii,
Arsenii,	Iordachii,	Marie,	Ilia,
Iosif,	Ioann,	Grigorii,	Anastasie,
Marie,	Theodora,	Anna,	Vasilii,
Petr[u],	Parascheva,	Solomiia,	Dimitrii,
Vasilii,	Anastasie,	Anna,	Alexei,
Stefan,	Irina,	Gavriil,	Anna,
Nicolai,	Marie,	Ieremie,	Alexandra,
Anastasiia,	Anna,	Savva,	Anastasiia,
Andrei,	Grigorii,	Theodora,	Nicandr[u],
Mattei,	Theodosie,	Ioann,	Anna,
Ioann,	Stefan.	Simeon,	Ioann.
Luni după vecerniia		*Marți după utrene*	

нє (55):

Pomenire de obște		**Pomenire de obște**	
Ioann,	Anna,	Gavriil,	Miron,
Stefan,	Theodosie,	Ioann,	Theodor,
Anna,	Nestor,	Cărste,	Simeon,
Grozava,	Nicolai,	Gheorghii,	Marie,
Cărste,	Theodosie,	Sofie,	Simeon,
Gavriil,	Ioann,	Nichifor,	Gheorghii,
Sofie,	Grigorii,	Anna,	Coste,
Agathona,	Trifon,	Marie,	Dimitri(i),
Theodosiia,	Ignatii,	Magdalina,	Sofiia,
Iov,	Nichita,	Gheorghii,	Tatiiana,
Nicolai,	Gheorghii,	Filipp,	Mihail,
Ioann,	Gheorghii,	Hristina,	Simeon,
Ioann,	Gheorghii,	Mihail,	Ioann,
Anna,	Isaie,	Marie,	Stefan,
Petr[u],	Mihail,	Ioann,	Stefan,
Ioann,	Magdalina,	Petr[u],	Anna,
Sofiica,	Savva,	Theodor,	Anna,
Anna,	Ilia,	Ilia,	Nectarii,
Simeon,	Anastasie,	Procopii,	Gheorghii,
Lazar,	Ioann,	Coste,	Ioann,
Zahariia,	Manuil,	Dima,	Ioann,
Ioann, [de] 2 [ori],	Luca,	Anna,	Irina,
Magdalina,	Gavriil,	Petr[u],	Grigorii,
Gherman,	Lev,	Petr[u],	Mihail,
Zaharie,	Ioann,	Agafiia,	Stavro,
Eudochie,	Parascheva,	Alexei,	Sofie,
Dobra,	Roman,	Serghei,	David,
Isaiia,	Stefan.	Filip,	Nicolai.
Marți după vecerniia		*Miercuri după utrene*	

ꙗѕ (56):

Pomenire de obște		Pomenire de obște	
Simeon,	Anna,	Mihail,	Simeon,
Ioann,	Marina,	Gaiia,	Benedict,
Parascheva,	Matthei,	Stefan,	Liubov,
Anastasiia,	Marie,	Magdalina,	Gheorghii,
Cozma,	Daniil,	Meletii,	Trifon,
Luca,	Nicandr[u],	Calimah,	Martha,
Adam,	Theodora,	Procopii,	Liubov,
Simon,	Venedi(c)t,	Ilinca,	Ioann,
Stefanida,	Ioann,	Marina,	Ioann,
Agafie,	Theodor,	Procopii,	Manuil,
Daniil,	Pa(n)teleimo(n),	Ioanna,	Margari(t)[a],
Simon,	Harito(n),	Ma(c)xim,	Magdalina,
Luca, Isaiia,	Marina,	Calinica,	Ioann,
Ioann,	Magdalina,	Anna, Roma(n),	Anna, [de] 2 [ori],
Thoma,	Marie,	Nicolai,	Ghedeon,
Matthei,	Cozma,	Gheorghii,	Anna,
Agafiia,	Petr[u],	Anastasie,	Dragomira,
Filipp,	Daniil,	Marie,	Conon,
Thoma,	Ioann,	Stefanida,	Ioann,
Petr[u],	Ioann,	Anna,	Marie,
Gavriil,	Ioann,	Gheorghii,	Eufrosinie,
Alexei,	Ioann,	Simeon,	Anna,
Ilia,	Petr[u],	Ioann, [de] 2 [ori],	Theodora,
Anghelina,	Costin,	Thoma,	Marco,
Procopii,	Negrita,	Marie,	Theodor,
Marina,	Grigorii,	Varvara,	Alexandr[u],
Roxanda,	Venedi(c)t,	Chira,	Ioanna,
Magdalina,	Liubovă.	Chira,	Anisa.
Miercuri după vecerniia		*Joi după utrene*	

№ (57):

Pomenire de obște		**Pomenire de obște**	
Chir,	Efrosinie,	Marie,	Elena,
Alexandr[u],	Nichita,	Alexei,	Gheorghii,
Gheorghii,	Oprișe,	Petr[u],	Roxanda,
Stefanida,	Grigorii,	Ioan,	Anna,
Natalie,	Stefan,	Thoma,	Ilica,
Melanie,	Ghedeon,	Liubov,	Stefan,
Marie,	Spiridon,	Oprișe,	Anna,
Ioann, [de] 2 [ori],	Andrei,	Nictarii,	Andrei,
Vasilii,	Cozma,	Cozma,	Ioann,
Ilia,	Fecla,	Vlasii,	Andrei,
Thoma, [de] 2 [ori],	Parascheva,	Stefan,	Marie,
Ioann,	Theodor,	Daniil,	Petr[u],
Magdalina,	Petronii,	Conon,	Anastasii,
Gheorghii,	Vasilii,	Gheorghii,	Marie,
Vlasiia,	Manuil,	Theodor,	Vasilii,
Ioann,	Iiacov,	Stefan,	Martha,
Gheorghii,	Flor,	Gheorghii,	Agathonie,
Calinica,	Adelfii,	Simeon,	Daniil,
Magdalina,	Panteleimo(n),	Paladii,	Daniil,
Ipsihima,	Luchiiana,	Nictarie,	Ioann,
Venedict,	Petr[u],	Theodor,	Ioachim,
Coste,	Marie,	Dionisii,	Mavra,
Calimaha,	Theodor,	Mavr[u],	Cozma,
Melaniia,	Meletii,	Anna,	Luca,
Marie,	Theodor,	David,	Lazor,
Ana(s)tasie,	Petr[u],	Vasilii,	Petr[u],
Avraam,	Alexei.	Ioann,	Nestor.
Joi după vecerniia		*Vineri după utrene*	

ни (58):

Pomenire de obște		**Pomenire de obște**	
Vassa,	Ioann,	Ioann, [de] 2 [ori],	Irina,
Marco,	Grigorii,	Trifon,	Ana(s)tasiia
Anastasie,	Petr[u],	Elisavet[a],	Avraam,
Venedict,	Anna,	Gheorghii,	Anastasiia
Mihail,	Petr[u],	Ioann,	Martha,
Marina,	Simeon,	Ioann,	Grigorii,
Iulita,	Tatiana,	Mihail,	Marina,
Procopii,	Alexei,	Andronic,	Trifon,
Eudochie,	Eufimiia,	Matrona,	Anghelina,
Salomie,	Anna,	Thoma,	Gheorghii
Stefanida,	Stefan,	Mitrofana,	Anghelina,
Tatiiana,	Petr[u],	Anna,	Theofana
Marie,	Ioanna,	Theodor,	Ioann,
Theodor,	Ioann,	Solomie,	Simeon,
Petr[u],	Theodor,	Petr[u],	Andronic
Eudochiia,	Gheorghii,	Magdalina,	Timothei
Ioann,	Simeon,	Matfei,	Ioann,
Ananii,	Mavra,	Zinovii,	Theodor,
Hristofo(r),	Anastasie,	Simeon,	Cozma,
Vasilii,	Martha,	Theodor,	Mathei,
Gheorghii,	Marie,	Marie, [de] 2 [ori],	Ioann,
Timon,	Paraschevie,	Simeon,	Solomiia,
Hristina,	Marina,	Vlasii,	Simeon,
Martha,	Ioann,	Solomie,	Vlas,
Alexei,	Marie,	Simeon,	Magdalina
Theodor,	Elena,	Andrei,	Parascheva,
Martha,	Pa(n)teleimo(n).	Dimitrii,	Marie.
Vineri după vecerniia		*Cămbătă după utrene*	

нѳ (59):

Pomenire de obște		**Pomenire de obște**	
Luca Barbu(l)[890],	Marina,	Anastasie,	Simeon,
Stefan,	Parasca,	Theofana,	Alexandr[u],
Ioann,	Theodor,	Petr[u],	Coste,
Eudochiia,	Gherman,	Agafiia,	Chira,
Simeon,	Tatiiana,	Antiohii,	Ecaterina,
Grigorii,	Simeon,	Theodor,	Elisave(t)[a],
Theodor,	Androni(c),	Monahiia,	Theodora,
Magdalina,	Matthei,	Marie,	Iane,
Gavriil,	Filipp,	Elena,	Gavriil,
Catolie,	Petr[u],	Grigorii,	Gheorghii,
Ilica,	Filipp,	Zmaranda,	Theodor,
Ioann,	Magdalina,	Ianachi,	Ecaterina,
Ioann,	Sarra,	Hristina,	Alexei,
Antonii,	Nazarie,	Elisavet(a),	Pavel,
Ioann,	Marie,	Marie, [de] 2 [ori],	Theodor,
Daniil,	Stefa(n),	Iordachii,	Costa(n)ti(n),
Agafie,	Para(s)cheva,	Lupul,	Serghei,
Parascheva,	Eudochie,	Grigorii,	Chelsiia,
Gavriil,	Ioann,	Grigorii,	Gherman,
Trifon,	Andrei,	Chelsiia,	Gheorghii,
Flor,	Irina,	Stefan,	Irina,
Gavriil,	Petr[u],	Cozma,	Marie,
Andrei,	Grigorii,	Theodor,	Ioann,
Magdalina,	Lazar,	Marie,	Dimitrii,
Avraam,	Ioann,	Sidor,	Marie,
Calinic,	Gavriil,	Ioann, [de] 2 [ori],	Anastasie,
Anisiia,	Ioann.	Andrei,	Agafie.
Iarăși sămbătă		*după utrene*	

[890] Înte aceste două nume, în manuscris, există o virgulă. Acest semn de punctuație desparte ori numele a două personae, ori numele unei singure personae. Faptul că numele sunt scrise alăturat în aciaşi coloană, ne sugerează faptul că avem de-a face cu o singură persoană.[n. ed.].

ă̧ (60):

Pomenire de obște		
Theodor, Alexandr[u], Șerban, Grigorii, Gheorghii, Irina, Radul, Liubov, Alecsandr[u], Costanti(n), Anastasie, Ioanna, Anastasie, Anghelina.	Marie, Ilia, Grigorii, Anastasie Chelsie, Stefan, Anna, [de] 2 [ori], Marie, Theofana, Dimitrii, Elisave(t)[a], Ioann, Eufimii, Vasilii	
Iarăși întru aceiași sămbătă		
În știință să fiia că deosăbi(t) de dumi[ni]că ori în ce dzi să va întămpla prazd[n]ic mare, gospo(d)schii sau sf[â]nt mare cu polieleu, atunci pomenirea morților acei dzile să pune cu o dzi mai înainte, într-un loc cu pomenirea ace(i) dzile ce va fi înnaintea acelui prazdnic, asemenea după cu(m) să pune și Apostolu(l) și Eva(n)gheliia dzilii.		

ѓ.(61):

ECXSTRAT
de toate numele căte sănt scrisă în Pomialnicu(l)
cel vechiu și li-am scris și întru acest
Pomia(l)nic nou

No(m)	Anumé arată mai gios	Numărul fieștecăruia cin
1	Fericitului ctitor Stefan vo[i]evoda și cu familiia Mării Sale	20
2	Alți fericiți ctitori domni cu fam[il]iile lo(r)	40
3	Înpărați moschicești și cu fam[il]iile înpărăce(ști)	16
4	Boiari uciși de turci la Vasluiu	20
5	Boiari ctitori cu fam[il]iile lor	653
6	Arhiepiscopi ai Moldovii	35
7	Episcopi ai Moldovii	23
8	Igumeni de la M[ă]n[ă](s)târea Voronețul	25
9	Ieromonași de la aceiași m[ă]n[ă](s)târe	23
10	Monași de la aceiași m[ă]n[ă](s)târe	22
11	Ieromonași de obște	104
12	Ierodiiaconi de obște	24
13	Monași de obște	162
14	Preoți cu niamurile lor	113
15	Monahii călugăriță	68
16	Pomenirea de obște	706
	Fac 2062 suflete[889].	

[891] Corect 2054 suflete.

ѓв (62):

Cuvănt de învățătură pentru pomenirea ctitorilor[892]

De la sf[i]nție sa, chir Macarii, igumenul Sf[i]ntei Manastâri Voronețului, unde să prăzdnuește și să ci(n)stește hramul a Sf[â]ntului, Slăvitului, și Marelui și Purtătoriului de Biruință Mucenic, Gheorghii.

Precuvioșilor și întru Hr[i](s)tos, preiubiți frați, sfi(n)țiile voastre, părinți igumeni, înpreună cu tot precinstitul sobor, carii veți fi următori și lăcuitori după noi întru această Sf[â]ntă M[ă]n[ă](s)târe Voronețul, bucurați-vă și vă spăsiți[893] întru D[o]mnul.

Iată, fraților, că eu, după a mea păstorească datoriia, nu m-am dat lenii, n-am cruțat nici cheltuiala, ni(ci) osteniala mea, am cercat dascal ca acela, anume presf[i]nție sa, chi(r) Vartolomei Madzerianul, arhima(n)dritul, carele cu multă ostenială au alcătuit acest pomialnic și l-au tălmăcit din Pomia(l)nicul cel vechiu, sirbăsc al numitei m[ă]n[ă](s)târi, după cum anume arată în Predosloviia ce-au scris-o la începutul acestui pomialnic și, scriindu-l pe limba noastră moldoveniască cu bună orănduială, după cum însuși el, adecă acest pomialnic, arată. Dece, e(u), smeritul, înpreună cu tot precinstitul sobor, că(ți) să află acmu întru această vreme în numita m[ă]n[ă](s)târe, datori săntem să ne silim în tot chipul ca să facem deplin și la vremea lor fieștecare pomenire, după cum anume arată în tabelul ce s-au scris la începu(t) și după cum iarăși arată în tot pomialnicul ace(s)ta, hotărând anume toate pomenirile, când și în ce dzi și cu ce orănduială să să facă.

ѓг (63): Știind // că, cu ce măsură vom măsura, cu aceiași și noao ni se va măsura și cum că săntem datori a pu(r)ta sarcina unul altuia și așa vom înplini legea lui Hr[i](s)tos, aducându-ne aminte și citind de atățea preslăviți înpărați, crai, domni, boiari, stăpânitori, patriiarși și de ceialalți arhiere(i) și și (sic!) de alții mulți, dintru carii alții și în dzilile, noastre s-au întâmplat, în ce chip pre toți nu i-au cruțat moartea și acmu, oare, unde iaste bogăția, slava, biruința, blagorodiia[894], unde să(n)t frum[u]sețele, podoaba hainelor, pohta păcatului, unde sânt cei ce-au băut vinul cu alăute, scripce, muzici și cu cântece necuvioasă, unde iaste iubire[a] de avuțiia, iubirea de argint și mândriia și fățăriia cele fără de omeniia. Unde iaste slava ce deșartă, unde sânt toate celelalte ale lumii, frum[u]sețe și podoabe, toate, toate, toate (sic!), s-au făcut prah și cenușe, numai atăta folos sufletesc li-au rămas unora, adecă sf[ă]nta milo(s)teniia ce-au dat-o încă în viiața lor și sfintele m[ă]n[ă](s)târi ce li-au făcut fericiții ctitori, pentru a lor vecinică pomenire. Și de vreme că pre niște slăviți ca aciia, cum și pre toți de la Adam și până astăd(z)[i] nu i-au cruțat moartea, dar pre noi cei mai păcătoși decât dânșii, oare cruța-ne-va moartea [?]. Ba, frate, ba, nicidecum, tuturor ni să cade să bem păharul acela, tuturor ni să cade să stăm înnaintea strașnicului giudeț a lui Hr[i](s)tos ca să luăm răsplătirea după faptele noastre, pentru cele bune înpărăția cerului, iar pentru cele rele [sic!] muncile cele //

ѓа (64): vecinice și cumplite a iadului. Și pentru aceia, încă mai înnainte de ceasul morții noastre, dzioa, noapte, și în tot ceasul ni să cade să ne purtăm grijea pentru su(f)letele noastre, de-a pururea să fim gata de ceasul mo(r)ții, că nu știm, fraților, când a veni, și să purtă(m) sarcina unul altuia, să ne rugăm unul pentru a(l)tul, să pomenim la sf[i]ntele rugi unii pre alții de-a pururea să ne rugăm Preasf[â]ntului D[u]mn[e]dzău pentru ertarea păcatelor noastre și a tuturor pravosla(v)nicilor creștini, ca în ceasul cel strașnic să putem căștiga milă și ertarea păcatelor noastre de la strașnicul și nefățarnicul Giudecătoriu, D[o]mnului nostru [I]is[us] Hr[i](s)tos. Și de vreme că săntem datori a ne ruga unul pentru altu(l) și a pomeni pre cei morți la sf[i]ntele rugi, adecă pre toți pravoslavnicii creștini, apoi cu cât mai mult săntem datori în toate dzilile, nopțile și ceasurile să ne rugăm pentru fericiții ctitori carii au făcut, au întărit și au miluit sf[i]ntele m[ă]n[ă](s)târi și nu numai la dzilele

[892] Acest text este scris pe nouă pagini (p. 62-70). Fiecare pagină are câte un colontitlu: „Cuvânt de învățătură” (p. 62-66); „pentru pomenirea ctitorilor” (p. 67,70); „Câvânt de învățătură pentru pomenirea ctitorilor” (p. 68-69) [n.ed.].

[893] Mântuiți.

[894] Noblețea.

cele însămnate de dănșii, și nu numai după utrene și după vecerniia, ci și prin chiliile noastre și în tot ceasul. Și oare pentru ce să ne rugăm adesea pentru fericiții ctitori [?]. Eu sănt încredințat că toți știți, și învățătură nu v-ar mai trebui, ci de vreme că spre aceasta săntem chiemați, adecă să dăm pricină înțăleptului și va adaoge a priimi, iar pre cei răi să nu-i vădim, ca să nu ne urască, iară deosăbit de acea(s)ta știind noi toți că avem a da
ѯє (65): // samă la strașnicul giudeț, pentru turma noa(s)tră cea cuvăntăriață ce ni s-au încredințat, unde ni să va dzice [mă cutremur, frate, a scriia, dar încă a le și audzi: (sic!) păstoriule, dă-ți sama de turma ta, dă-ți sama de toate sufletele căte au fo(st) supt păstoriia ta! Drept aceia, de le și știți acestea, însă eu, iarăși sănt datoriu să vi le arăt că și Sf[â]ntul Apostol Pavel, măcar că pre mu(l)ți luminasă cu sf[â]nta credință, dar tot nu să încredea și pentru aceia, iarăși au mers la aciiași și i-au și mai întărit cu sf[â]nta credință. Și să dzic în scurt: nu iaste fericit acela ce știe și nu face, ce acela ce și știia și și face. Și(m) că să cade a pomeni pre fericiții ctitori, ci dacă știm, să și facem, să și înplinim și atu(n)ci vom fi fericiți desăvărșit. Atunci și pre noi, după a noastră viiață, ne vor pomeni cei vii, să vo(r) ruga lui D[u]mn[e]dzău să ne erte păcatele noastre. Preiubiții miei părinți și frați, noi toți căți lăcuim prin m[ă]n[ă](s)târi, mari și mici, din mila fericiților ctitori, au nu avem toată odihna și de toate de agiuns, și cine le-au dat acelea? Ctitorii. Și oare ce plată cer de la noi pe(n)tru toate acelea? Nimică, ci numai atăta, adecă să ne rugăm Sf[â]ntului D[u]mn[e]dzău pentru dă(n)șii.

Eu, preiubiții mei părinți și frați, așa vă sfătuesc, așa vă și rog, ca să înpliniți toate pomenirile fericiților ctitori, ci sănt scrisă, întăi în tabel, al doilea, la rănd, întru acestași //
ѯѕ (66): pomealnic, după orănduiala ce s-au scris pre fiștecare filă, al treilea, și pre fericiții noi ctitori ce să vor scriia de acmu înnainte în pomealnicul cel nou, carele să va scriia de acmu înnainte și iarăși cu aceiași orănduială. Iară carii din părinți igumeni sau din părinții sobor, să vor leni și nu vor înplini toate pomenirile aciastea, eu, pre unii ca aciia, nu îndrăznesc a-i blăstăma, că nici datoriia mea nu iaste, de vreme că ni să poroncește să blagoslovim iară să nu blăstămăm. Însă după a mea datoriia, adecă să nu tăinuim cele ce-au așădzat și au scris fericiții ctitori, ci încă să le și propoveduim, iată dar că cele ce am vădzut și cele ce li-am și citit, tuturor le propoveduim:

1. În uricul lui Petru v[oie]vo(d), di(n) anii (7083 = 1575) iuli(i) 16[895] scriia: că monahul Theodosii bâ(v) pa(h)[arnic], au dat Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului, 3 sate, anume Drăgoești, Lucăcești și Botești, iară care igume(n) sau din călugări nu i-ar face pamiati di(n) an, unii ca aciia să fiia blăstămați de D[o]mnul D[u]mn[e]dzău și de Precurata Lui Maică, de 12 Verhovnici Apostoli, Pe(t)r[u] și Pavel și de ceialalți, și de Sf[i]nții 4 Eva(n)gheliști, de Sf[i]nții 318 Părinți de la Nicheia, și de toți sf[i]nții carii di(n) veci bine au plăcu(t) lui D[u]mn[e]dză(u). Parte lor să fiia cu Iuda și cu Ariia cel de trei ori blăstămat și cu ceialalți jidovi ce-au străgat asupra lui Hr[i](s)tos, săngele lor asupra lor și a feciorilor lor, așa iaste și va fi în veci. Amin.

ѯѕ (67): 2. În daniia aceluiași monah Theodosii bâ(v) pa(h)[arnic] // scria: că au dat Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului 3 sate[896], anume Drăgoești, Lucăcești și Botești, să pomenia(s)că la d[u]mn[e]dzăia(s)ca liturghiia și la d[u]mn[e]dzăescul jertvenic pre aceștiia: Stanciul, Va(s)tca, Ioan, Mariia, Constantin, Mihail, Eudochiia, Petr[u], Ioann, monah Theodosii, și să le facă și pamiati mare în fiștecare care an, căt a fi acea sf[â]ntă m[ă]n[ă](s)târe, iară carele igumen sau călugăr de la numita m[ă]n[ă](s)târe, nu va înplini acestea toate, să fiia blăstămat de D[o]mnul nostru [I]is[us] Hr[i](s)tos, de 12 Apostoli și de 318 Sf[i]nții Părinți de la Nicheia și de 4 Sf[i]nți Evangheliști. Amin[897].

3. În ispisocul lui Iooann (sic!) v[oie]vo(d), părintele patri(i), scria: că Tăutul, ce-au fost logofăt, au dat Sf(i)ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețului un sat, anume Balița, pe Bașău, și să-i facă pamiati în fiștecare an.[898]

[895] Marginal: „În Condică, list" [...] [n. ed.]
[896] Marginal: „În Condică, list" [...] [n. ed.]
[897] Marginal: „(7084 = 1575/1576). În Condică, list 71" [n. ed.]
[898] Marginal: „(7070 = 1562)".

4. În ispisocul Ierimii Moghila v[oie]vo(d)[899], scria: că boiariu(l) Grigorcea, marele dvornic, au dat Sf[i](n)tei M[ă]n[ă](s)târi Voroneţului 3 sate, anume Tăistrenii, Tărnovca, Hnilovodea, iară părinții călugări de la numita m[ă]n[ă](s)târe, să aibă a-l griji și a-l pomeni și să-i facă pamiati din an în an, în dziua Sf[i]nților Arhangheli Mihail și Gavriil, ca să-i fiia lui și părinților lui, vecinică pomenire.[900]

4. (sic!) În daniia boiariului Ignatii Iuga vistiarnic, scria: că au dat Sf[i](n)tei M[ă]n[ă](s)târi Voroneţului o zgardă, preţul ei, 150 galbeni buni, și să facă pomenire în vecii vecilor, o dzi într-u(n) an, anume gioi în Săptămâna Albă, iară care igu(m)[en] sau călugăr de la numita m[ă]n[ă](s)târe nu i-ar face ace pomenire, să fiia supt tot blăstămu(l) a Sfinților Părinți.[901] //

ѯи (68): 5. În daniia lui Theodor[902], diiac de la Suceavă, scriia: precum au dat Sf[i](n)tei M[ă]n[ă](s)târi Voroneţului doao fălci vii la Cotnariu și s-au tocmit cu igu(m)[enul] și cu tot soborul să-i facă pamiati din an în, dzioa Sf[â]ntului Marelui Mucenic Dimitrii, până ce va fi sf[â](n)ta m[ă]n[ă](s)târe, iară asupra acelora ce ar strica și n-ar înplini acestea, scriia prestrașnic blăstăm.[903]

6. În uricul lui Iliiaș v[oie]vo(d) scriia: precum smeritul, chi(r) Grigorii, mitropolit Sucevii, au dat Sf(i)ntei M[ă]n[ă](s)târi Voroneţului căteva părți din satul Mălinii, cu mori, pive și cu știadză, au mai dat un hăleștiu, o prisacă stupi, și altă prisacă la Cărligătura și 200 galbeni u(n)gurești, 4 fălci viia și 6 sălașuri țigani, în care uric scriia și toată oră(n)duiala chililor sf[i]nției sale. Iară cine s-ar ispiti să străce daniia și miluirea sf[i]nții sale, unii ca aciia să fiia blăstămați de D[o]mnul D[u]mn[e]dzău, făcătoriul ceriului și al pământului, și de Precurata Lui Maică, și de Sf[i]nții 12 Verhovnici Apostoli Petr[u] și Pavel, cu cielalți și de Sf[i]nții 4 Evanghliști, și de Sf[i]nții 318 Părinți de la Nicheia și de toți sfinții carii din veci s-au făcut plăcuți lui D[u]mn[e]dzău, să fiia pa(r)tea lor cu Iuda și cu Ariia cel de trei ori blăstăma(t), sângele lor asupra lor și asupra feciorilor lor în ve(ci). Ami(n).

Așijderea, și până la sfârșitul acelui loc, de la Sfă(n)ta M[ă]n[ă](s)târe Voroneţul, fieștecarele igumen, pre cine îl va alege D[u]mn[e]dzău, acela și cu tot soborul să-i facă pamiati în fieștecare, an, însă după pomenire sf[â]ntului stareț Daniil, a trie dzi dimineața

ѯѳ (69): colivă [și][904] făclii în sf[â]nta beserică și la trapedzare // părinților, căte o porcepală de vin, iară în dziua pamiatii, Sf[â]nta Liturghiia, și iarăși parastas și făclii. Iară după Sf[â]nta Liturghiia, iarăși părinților, în trepedzare, de mâncat și de băut, de agiuns și chiliile ce sânt scrisă în uric, fieștecare igumen să aibă a le întări și a le acoperi. Iară carii din igumeni sau din călugări vor lăsa pamiatea lui și chiliile acele să să răsipască, atunci blăstămu(l) ce s-au scris mai sus să fiia în capul igumenului aceluia și în capetele tuturor călugărilor. Caută în Condică, list 117 (7059 = 1551).

7. În daniia sf[i]nții sale, smeritului Grigorii, proi(n) mitropolit, [care daniia iaste scrisoare, foarte cu orânduială bună și cu mare jele] scriia: că s-au tocmi(t) cu igumenul și cu tot soborul de la Sf[â](n)ta M[ă]n[ă](s)târe Voroneţul, au dat numitii m[ă]n[ă](s)târi 200 galbeni u(n)gurești, 4 fălci viia, ca să-i facă doao pamiati în toți anii, în veci; o pamiati în Duminica Floriilor și altă pamiati în dzioa Blagovești eniei a Precuratei Născtăoarei de D[u]mn[e]dzău, până ce va fi acea sf[â]ntă m[ă]n[ă](s)târe. Iară carii din igumeni sau din frați va străca ace tocmală și nu-i va face acelea 2 pamiate, aciia să fiia blăstămați de D[o]mnul D[u]mn[e]dzău Mă(n)tuitoriul nostru, de Înpăratul ceresc, carele au făcut ceriul și pământul și toate cele ce sânt într-ânsele, și de Precurata Lui Maică, și de 4 Evanghelişti, de 12 Apostoli, de 318 Părinți de la Nicheia, și de toți sfinții. Așijderea, și de sfi(n)ție sa încă să fiia bliastemați, iar înplini(n)d toate după cu(m) s-au scri(s) mai sus, sa fiia toți ertați de D[u]mn[e]dzău și de sfinție sa. //

899 Marginal: În Condică, list 84 [n. ed.]
900 Marginal: (7108 = 1599/1600), [n. ed.].
901 Marginal: (6990 = 1482), [n. ed.].
902 Marginal: În Condică, list 108 [n. ed.].
903 Marginal: (7215 = 1616/1617), [n. ed.].
904 Porțiune de text acoperită cu ceară [n. ed.].

ѻ (70): Audzit-ați părinți, igumeni și frați sobor ce veți fi lăcuitori întru această Sf[â](n)ta M[ă]n[ă](s)târe Voronețul, audzit-ați aceste tunete strașnice a fericiților ctitori, pre care eu, după ce li-am citi(t), cu totul m-am cutremurat, și de li-aș fi tăinuit, și de n-aș fi înplinit, atunci eu aș fi fost părtaș acelor blăstămuri stra(ș)nice. Înpliniți, dar, și sf[i]nțiile voastre și atunci nu numai că-ți fi curați de acele blăstămuri, ci și plată veți avea de la Sfă(n)tul D[u]mn[e]dzău, [vă] veți învrednici și înpărății ceriului, pre care toți să o căștigăm, cu darul și cu mila Mă(n)tuitoriului nostru Ii[su]s Hr[is]t[o](s), că Aceluia să cade slava, cinstea și închinăciunea în vecii vecilor. Amin.

Macarii, igumen Voronețului.

[Pomelnicul cel nou al Sfintei Mănăstiri Voronețul]

A_{II} (1^{71}): **Întru slava Sf[i]ntei, Cei de o Ființă de Viiață făcătoarei și Nedespărțitei Tr(o)iți, a Tatălui și a Fiiului și a Sf[â]ntului D[u]h.**

Cu blagosloveniia Preosf[i]nții Sale, chiriu chir Gavriil, mitropolit Moldovii.

Și iarăși, prin silința, osârdiia și cheltuiala a Precuvioșii Sale, chi(r) Macari(i), igumen Sf[i]ntei M[ă]n[ă](s)târi Voronețulu(i), s-au scris și acest Pomialnic nou numitii M[ă]n[ă](s)târi Voronețului, pentru ctitorii cei noi pre carii îi va lumina Presf[â]ntul D[u]mn[e]dzău ca să întăriască și să miluiască această sf[â]ntă m[ă]n[ă](s)târe, să să scrie întru acest pomia(l)nic cu niamurile lor, pentru a lor vecinică pomenire, întru ertare păcatelor lor.

Și iarăși, prin osteniala mult păcătosului arhimandrit, Vartholomei Madzerianul, ucenicul mitropolitului Antonii.

În anii 1775, august 15.

в$_{II}$(2[72]):

Tabel pentru pomenirea cea mare și în veci a fericiților ctitori noi, în ce dzi ș-au pus pomenirea și cu ce orânduială să să facă		
Numele fericitului ctitor [*loc alb*] **și a familii lui**	**În ce dzi au orăndui(t) să li să facă pomenirea și cu ce oră(n)duială**	**Cu ce au miluit Sf[â]nta Mănăstire Voroneț**
[*de altă mână*][905] Ilie, Gliga, Mariia, Vasile, Ioniță, Toade(r), Toade(r) Lucanu(l), Mariia. [*adăugat de altă mână*] Nicolai[906], Paraschiva, Costache...[907] U(r)sache, Gheo(r)ghe, Mariia, Balașa, Sa(f)ta, [*de altă mână*] Mona(h) Nicodi(m), Ipracsiia Monahiia. [*de altă mână*] Ioan[908]. [*de altă mână*] Erei Ioan Karlovețchi, soț Ana au zugrăvit tratopodu[l] undi [i]eu nafură, cu 30 di lei. Și au acoperit Sf[ântul] Pristol [...][909] oltari cu o materie cu flori și on tulpan mari cu flori[910]. [*de altă mână*]	Din Fundul Molduvi. Ace(s)ta a(u) da(t) patr(u) pogoane de vie la Gruce	Șasă oi cu miei, au dat. Doao oi, au da(t) cu miei.
Vii Luchian, Nastasie[911] au dat 2 sărindari și jumătati sfintei biserici.	**Morți** Ivan, Anița, Ilie, Ivan, Dumitru, Muriuca, Todosie, Luchia(n), Nastasie.	**Morți** Tănasă, Todosie, Vasile, Parasca, Vasile.

[905] Numele celor notați în Pomelnicul Nou, continuat între 1775- 1828, judecând după duct sunt înscrise de mai multe mâini, adică de mai multe persoane și prin sintagma [*de altă mână*] arătăm că înscrisurile au fost făcute de alte persoane decât Vartolomei Mazereanu.

[906] Marginal, în afara tabelului, în dreptul acestui nume: „Pă(t)ra(ș)cu pitar” [n. ed.].

[907] Neintiligibil [n. ed.].

[908] Marginal: „vel păharnic” [n. ed.].

[909] Indescifrabil [n. ed.].

[910] Marginal: „vlet [1]812”.

[911] Ambele nume sunt tăiate și au în dreptul lor semnul crucii „**†**”.

$r_{II}(3^{73})$:

Numele fericitulu[i] ctitor [*loc alb*] **și a familii lui**	**În ce dzi au orănduit să li să facă pomenirea și cu ce oră(n)duială**	**Cu ce au miluit sf[â]nta m[ă]n[ă](s)târe**
[*de altă mână*] Gavri(l)[912], Anița, Petre, Irimie, Gavrii(l), Iona, Monahie Elisavetha, Catrina, Vasile, To[a]der, Ni(s)tor, Măriuța Ștefan, Luca, Paraschiiva, Mariia, Ni(s)tor, Măriuța, Petre, Na(s)tasie, Ion, Dochița, Andrei. [*de altă mână*] Toader[913] [*de altă mână*] Anița [*de altă mână*] A(n)droni(c)[914] Sa(th)ta.	O iapă au da(t) la mănă(s)tire. O vacă au dat și s-au îngropa(t) în mănăstire.	
[*de altă mână*] **Vii** † Anna[915], Consta(n)tin, Catrina, Mihai, Nastasie, Ioan, Marie, Nastasie.	**Morți** Vasile, Marie, Andrii, Zoița, Grigoraș, Vasile, Marie,	Marie, Ivann, Ana, Zoița, Vasile, Parasca, Ana.
A(u) făcu(t) on prapur și au mai dat 2 sări(n)dari [...][916]	Și au legat și Penticostariu bisericesc	

[912] Marginal: merjer [n.ed.].
[913] Marginal: „Sihlean” [n.ed.].
[914] Marginal: cuvânt indescifrabil (Ciotfu ?) [n.ed.].
[915] Tăiat. În fața numelui este o cruce și dedesubt : „Au murit” [n.ed.].
[916] Tăiat. [n.ed.].

ѧ$_{II}$ (4[74]) – ꙁ$_{II}$ (7[77]): necompletate
и$_{II}$(8[78]):

Numele fericitului ctitor Macarii, igumenul Voronețului	**În ce dzi ș[i]-au pus pomenire**	**Cu ce au miluit m[ă]n[ă](s)târea**
[*de mâna lui Mazereanu]* Ieromonah Macarii[917], Monah Ghenadii, Monahie Martha, Theodor, Elisavet[a] Și cu tot niamul lor. [*de altă mână*] Ermona(h) Antonie, Ermona(h) Ioanichie, Ermona(h) Nifo(n), Erei Grigore, Erei Antonie, Ierodi(a)c(o)n Ioniță. [*de altă mână*] Mona(h) Theodo(r), Mona(h) Pahome, Mona(h) Ironi(m), Mona(h)Calistru, Mona(h) Serafi(m), Mona(h) Silive(s)tru, Mona(h) Danii(l), Mona(h) Ghenade, Mona(h) Ghe(r)vasă.	[*de mâna lui Maze-reanu]* Noemvrii 8, în dzioa Sf[i]nților Arhangheli Mihail și Gavriil, după ciasuri, înnaintea Sfi(n)te(i) Liturghii. Panahida ce mare, parasta(s) ipaos, lumini fraților, la trepedzare măncare și de băut pări(n)ților, după putința m[ă]n[ă](s)tării. [Continuare de la coloana 3] [*de altă mână*] Și a(u) mai făcu(t) 10 chilii cu 2 cămări și cu 10 ti(n)zi și cu pi(v)niță de piatră desu(pt).	[*de mâna lui Maze-reanu]* Au acoperit beserica în mănăstâre, au scos 2 moșii, anumé Su(f)linții și Ghi(z)dita, au făcu(t) 4 mori, au făcu(t) 5 chilii, au acoperit toaté chiliile, au dat o prisacă de stupi mănăstârii, au hotărăt moșiia Bucureștii, au acoperi(t) clopotnița, au făcut zăplaj înpregiurul m[ă]n[ă](s)târii, i-au acoperi(t) cu draniță, a(u) făcu(t) 4 icoane mari foarte i(s)cusite, au făcut u(n) poti(r), disco(s), zvezdă de argin(t), 4 felone și 4 stihare și și (sic!) altele

[917] Marginal stânga: „1775” [n. ed.].

θ_{II}(9[79]):

Numele fericitului ctito(r) **[*loc alb*]** **și a familiei lui**	**În ce dzi ș[i]-au pu(s) pomenirea și cu ce orănduială**	**Cu ce au miluit sf[ă]nta m[ă]n[ă](s)târe**
[*de altă mână*] A(u) făcu(t) 4 candile de a(r)gin(t), foarte i(s)cusite, cu toată che(l)tuiala lui. Au făcu(t) bisericuțe, [cu] hramu(l) lui Sfetii Ioa(n) Predi(t)ice, cu poti(r) de a(r)gin(t), cu de(s)co(s) cu sv[e]zdă, cu u(n) râ(nd) de că(r)ți, câte trebiesc î(n) biserică, u(n) râ(n)[d] de ve(ș)mi(n)te. Și a(u) mai făcu(t) 2 pogoane de vii la Lucăcești. A(u) ma(i) făcu(t) 7 pogoane de vii la Cruce la Străoani. Și a(u) făcu(t) poalele icoanelo(r), în mănă(s)tire. Și au mai făcu(t) 6 epa(t)rahir(e). Ș-a(u) ma(i) cu(m)păra(t) 12 mineia [...][918] pe 12 luni. Și a(u) pardosi(t) cu lespezi de piatră sf(â)n(t)a măn[ă](s)tire. Și au ră(s)cu[m]păra(t) moșiia Gi(me)ne de la că(m)pu(lu)[n]geni șe(n)dre(n)[i]. Ș-a(u) ma(i) cu(m)păra(t) u(n) polica(n)dru de aramă. A(u) făco(t) cădi(l)ni(ț)[ă] di a(r)gi(n)tu[919].		

i_{II}(10[80]): necompletată

[918] Indescifrabil [n. ed.]

[919] Înșiruirea acțiunilor întreprinse, a averilor și obiectelor dăruite mănăstirii sunt înscrise mai curând de o cu totul altă persoană decât cele care au efectuat înscrieri la fila precedentă.

ѧi$_{II}$(11[81]):

Pomenire a tuturor domnilor Moldovii[920] începând de la întâiul domn Dragoș v[oie]vo(d) din anii 6884 (1376) până întru acest an 7283 (1775), care fac până acmu 399 [că de atunci s-au începu(t) al doile Țara Moldovii][921], adecă pă(nă) în dzilile Mării Sale Grigorii Alexandr[u] Ghica v[oie]voda[922]	
Dragoș vo[i]evoda, Sas voie[vo(d), Lațco v[oie[vo(d), Bogdan vo[i]evoda, Petr[u] vo[i]evoda, Roman vo[i]evoda, Stefan vo[i]evoda, Petr[u] vo[i]evoda, Iuga vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Iliaș vo[i]evoda, Roman vo[i]evoda, Petr[u] vo[i]evoda, Stefan vo[i]evoda, Ciubăr vo[i]evoda, Bogdan vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Bogdan vo[i]evoda, Petr[u] Aro(n) vo[i]evoda, Stefan[923] vo[i]evoda, Bogdan vo[i]evoda, Stefan, vo[i]evoda, Petr[u] Rere(ș), vo[i]evoda, Stefan vo[i]evoda, Corne vo[i]evoda, Iliiaș vo[i]evoda,	Stefan vo[i]evoda, Jolde vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Dispot vo[i]evoda, Stefa(n) Tom(ș)e vo[i]evoda, Bogdan vo[i]evoda, Ioann vo[i]evoda, Petr[u] vo[i]evoda, Ioann vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Iancul vo[i]evoda, Aaron vo[i]evoda Stefan vo[i]evoda, Radul vo[i]evoda, Ierimie Moghi(l)[a] vo[i]evoda, Stefan Tomșe vo[i]evoda, Bogdan vo[i]evoda, Radu(l) ce(l) Mare vo[i]evoda, Gașpar vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Miron Moghi(l)[a] vo[i]evoda, Alexandr[u] vo[i]evoda, Moisi Moghi(l)[ă] vo[i]evoda, Vasilii vo[i]evoda, Stefann vo[i]evoda.
Luni după utrene	*Luni după vecerniia*

[920] Cronologia domnilor alcătuită de Vartolomei Mazereanul.
[921] Paranteza lui Vartolome Mazereanu
[922] Marginal: „**Din Letopisețul Moldovii”**
[923] Sublinierea copistului [n. ed.].

вi$_{||}$(12^{82}):

Toți domnii Moldovii	
Gheorghii Ghica vo[i]evoda, Constanti(n) vo[i]evoda, Stefani(ț[ă] vo[i]evoda, Eustratii Dabi(j)[a] vo[i]evoda, Duca vo[i]evoda, Iliiaș vo[i]evoda, Stefan vo[i]evoda, Dumitrașco vo[i]evoda, Antonii Pose(t) vo[i]evoda, Constanti(n) Ca(n)timi(r) v[oie]vo(d), Constanti(n) Duca v[oie]vo(d), Antiohii Cantimi(r) v[oie]vo(d), Mihai Racovi(t)[ă] vo[i]evoda, Nicolai Ma(v)raco(r)da(t) v[oie]vo(d), Dumitra(ș)co Ca[n]timi(r) v[oie]vo(d), Grigorii Ghica vo[i]evoda, Costanti(n) Ma(v)roco(r)da(t) v[oie]vo(d), Ioann Ma(v)roco(r)da(t) v[oie]vo(d), Costanti(n) Racoviță v[oie]vo(d), Matei Ghica vo[i]evoda, Scarlat Ghica v[oie]vo(d), Ioann Theodo(r) vo[i]evoda, Grigorii Calima(h) v[oie]vo(d), Grigorii Alexa(n)dr Ghica v[oie]vo(d)[924], [*de altă mână*] Co(s)ta(n)di(n) Moru(z) v[oie]v(od).	
Marți după utrene	

[924] Marginal: „75” [n. ed.].

ѓі$_{II}$(13[83]):

Preosf[i]nții mitropoliți a Moldovii	**Preosf[i]nții episcopi ai Moldovii**
[*de mâna lui Mazereanu]* Gavriil, Iacov. [*de altă mână*]	Leon, Dosithei, Inochentii.
Preosfințitul Arhiepiscop di la Sfânta M[itropolie] [a] Karlovețului	
[*pe câmpul din stânga de aceiași mână]* Stefan Stratimirovici[925]	
Preosfinții Arhierei	
Daniili Vlahovici di la Sfânta M[ănăsire] Dragomirna[926].	
Isaie Baloșescul di la Sfânta M[ănăstire] Putna[927].	
Luchiian Bacicu di la Țara Sârb(e)ască[928].	

дѝ$_{II}$(14[84]):

Precinstiții igumeni de la M[ă]n[ă]stire Voronețul	**Precinstiții ieromonași de la M[ă]n[ă]stirea Voronețul**
[*de mâna lui Mazereanu]* Macarii.	Antonii, Nifont, Ghedeon, Lazor. [*de altă mână*] Ioan, Ioi(l), E(r)[o]mona(h) Climen(t).

єѝ$_{II}$(15[85]):

Ierodiiaconii de la M[ă]n[ă]stire Voronețul	**Monașii de la Mănăsire Voronetul**
[*de mâna lui Mazereanu]* Ierodiaconii Ierodiacon Ioniț[ă].	Pahomii, Gherasim, Simon, Iiacov, Isaiia, Ioanichii, Mardarii. [*de altă mână*] Theodosi, Tofa(n), Ironim Stole(r)

[925] Marginal: „†Răposat” [n. ed.].
[926] Marginal: „Răposat” [n. ed.].
[927] Marginal: „Răposat” [n. ed.].
[928] Marginal: „Răposat” [n. ed.].

ѕи$_{II}$(16[86]) – θи$_{II}$(19[89]) : necompletate
к$_{II}$(20[90]):

Precinstiții arhimandriți de la alte m[ă]n[ă](s)tiri	Precinstiții igumeni de la alte m[ă]n[ă](s)tiri
Vartholomei, Callistra(t).	Ve(ne)dict, Pahomii, Antonii, Dosithei, Macarii, Ghenadii.

кд$_{II}$(21[91])– лд$_{II}$(31[101]): necompletate
лв$_{II}$(32[102]):

Precinstiții preoți	Și cu niamurile lor
Preoți Erei Loghi(n), Marie. [*de altă mână*] Marie și tot niamul lor. [*de altă mână*] Erei Gheo(r)ghie, Mariia și tot neamu(l) lor.	Și cu niamurile lor [...][929]

лг$_{II}$(33[103])– лз$_{II}$(37[107]): necompletate
ли$_{II}$(38[108]):

Blagorodnicii boiari mari și cu familia lor	Blagorodnicii boiari mari și cu familia lor
Monah, Silivestr(u).	[*de altă mână*] Pome(l)nicul lui Ivan(n) Cojoc[a]riu(l) dinn satul Frasinii și a soțului său Ana, care au tocmi(t) o carte ce să numești Triod pi(s)te Po(s)tul cel Mari și au ma(i) da(t) 8 coț de pănză de fios de s-au făcut o(n) prapur la Frasi(n) și au mai dat niște gradetor bisericii, adică o(n) sări(n)dar să să acopere Sfâ(n)tul Jertfeni(c), fii(n)d acolo fo[a](r)te trebuitori, pen(t)ru sufletile sale, su(s) numiților și a tuturor nemu(ri)lor sale. Anu(l) [1]828, Noember, dem 24ten.

лθ$_{II}$(39[109]) – ѯє$_{II}$(65[135]): necompletate

[929] Neinteligibil [n.ed.].

ğs$_{II}$(66[136]):

Cinstiții neguțitori cu familiia lor		Cinstiții neguțitori cu familiia lor
[*de altă mână*]		
Iva(n)[930],	Ana,	
Onofrei,	Ana,	
Ștefa(n),	Na(s)tasie,	
Iva(n),	Marie,	
Marie.		
Mihai(l)[931],	Zoița,	
Grigorie,	Zoița,	
Vasilichi,	Ana,	
Vasile,	Marie	
A(n)to(n),		
A(n)drieș.		

[930] Marginal: „Vii” [n. ed.].
[931] Marginal: „Morți” [n. ed.].

3. Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Facsimil după mss. 28756 din Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei

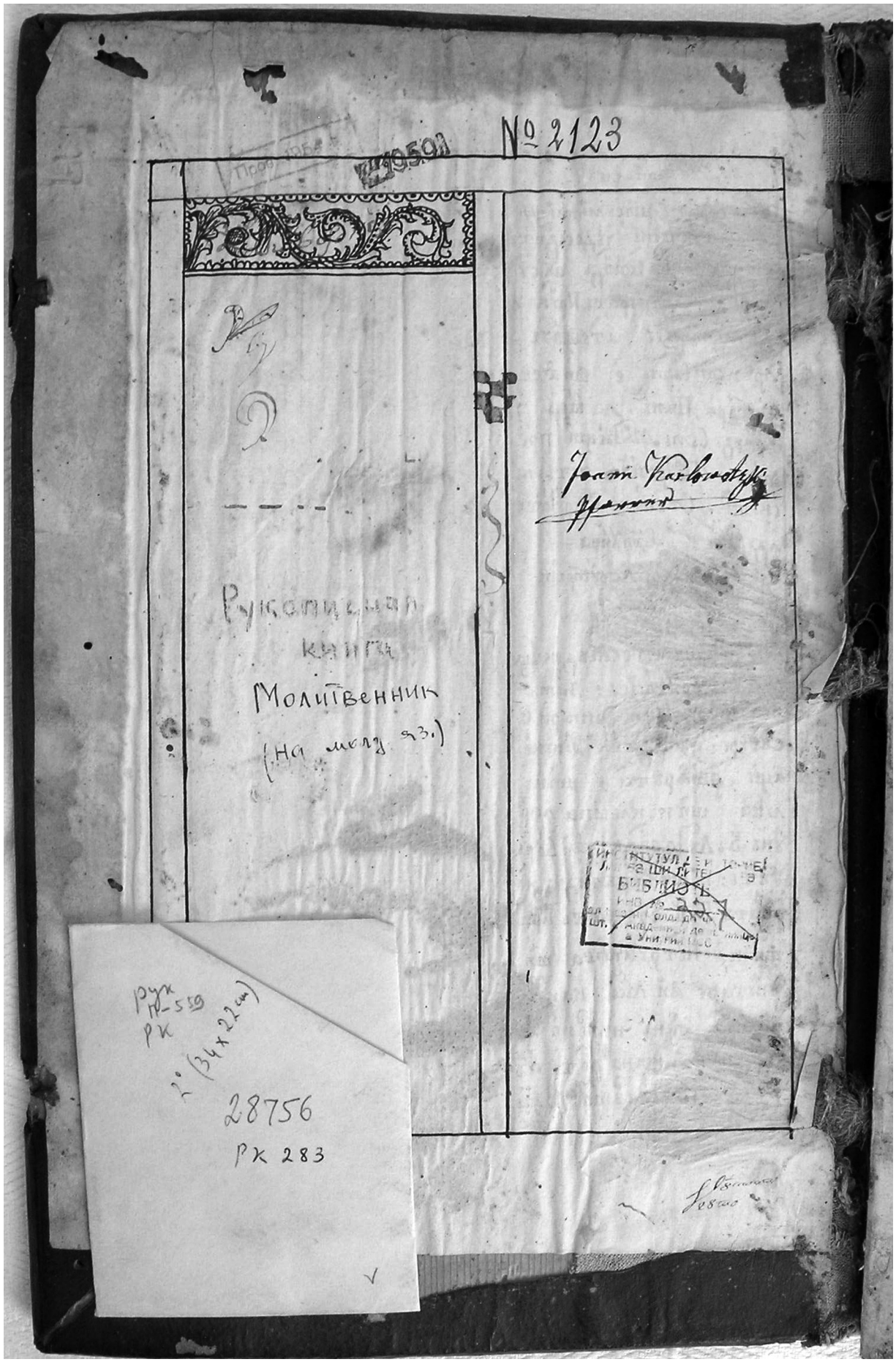
№ 2123
Рукописная книга
Молитвенник
(на молд. яз.)
Рук
П-559
РК
2° (34 x 22 см)
28756
РК 283

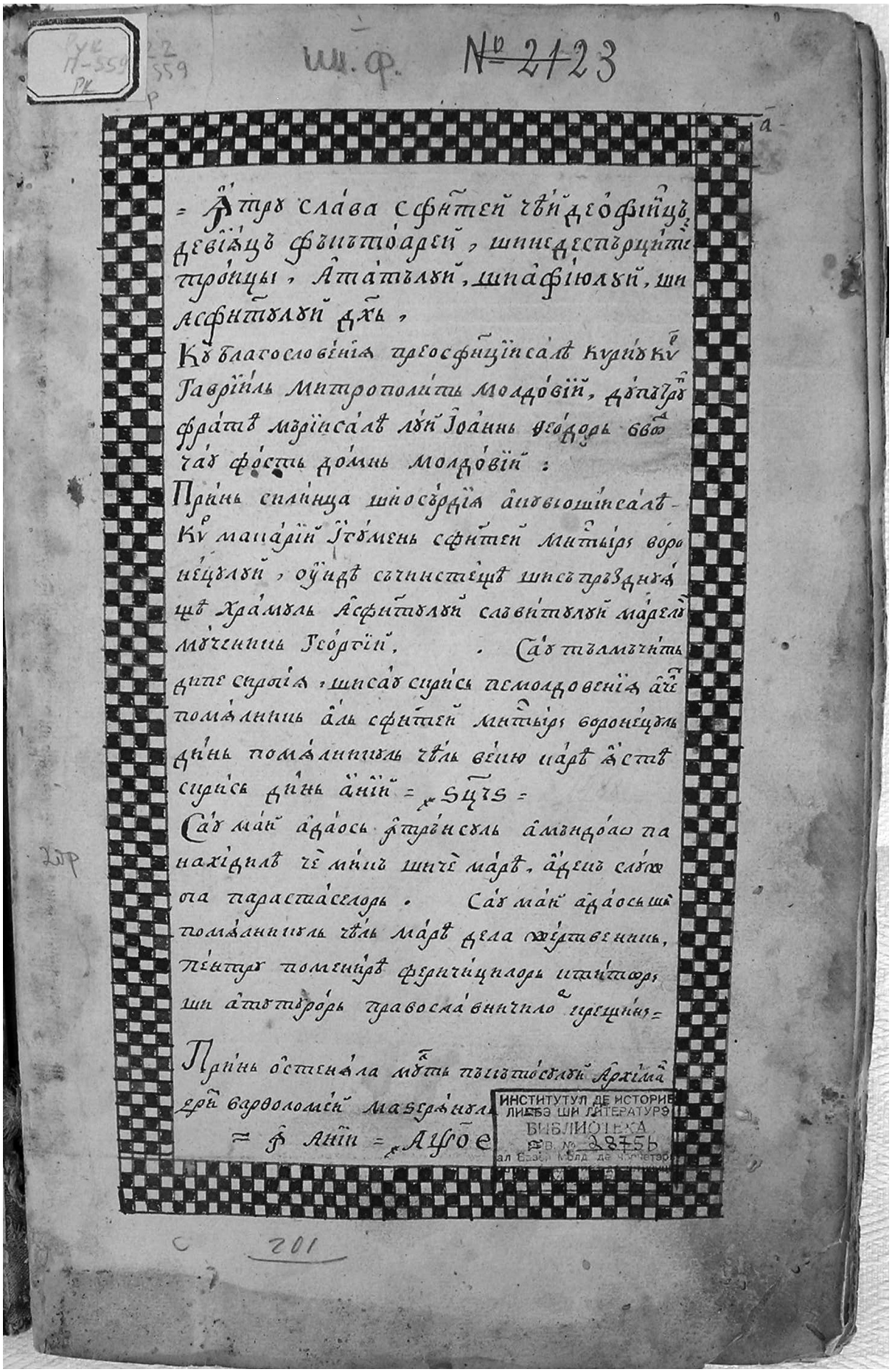
Ш. Ф. № 2123
ИНСТИТУТУЛ ДЕ ИСТОРИЕ ЛИТЕРАТУРЭ ШИ ЛИТЕРАТУРЭ
БИБЛИОТЕКА
Инв. № 28755

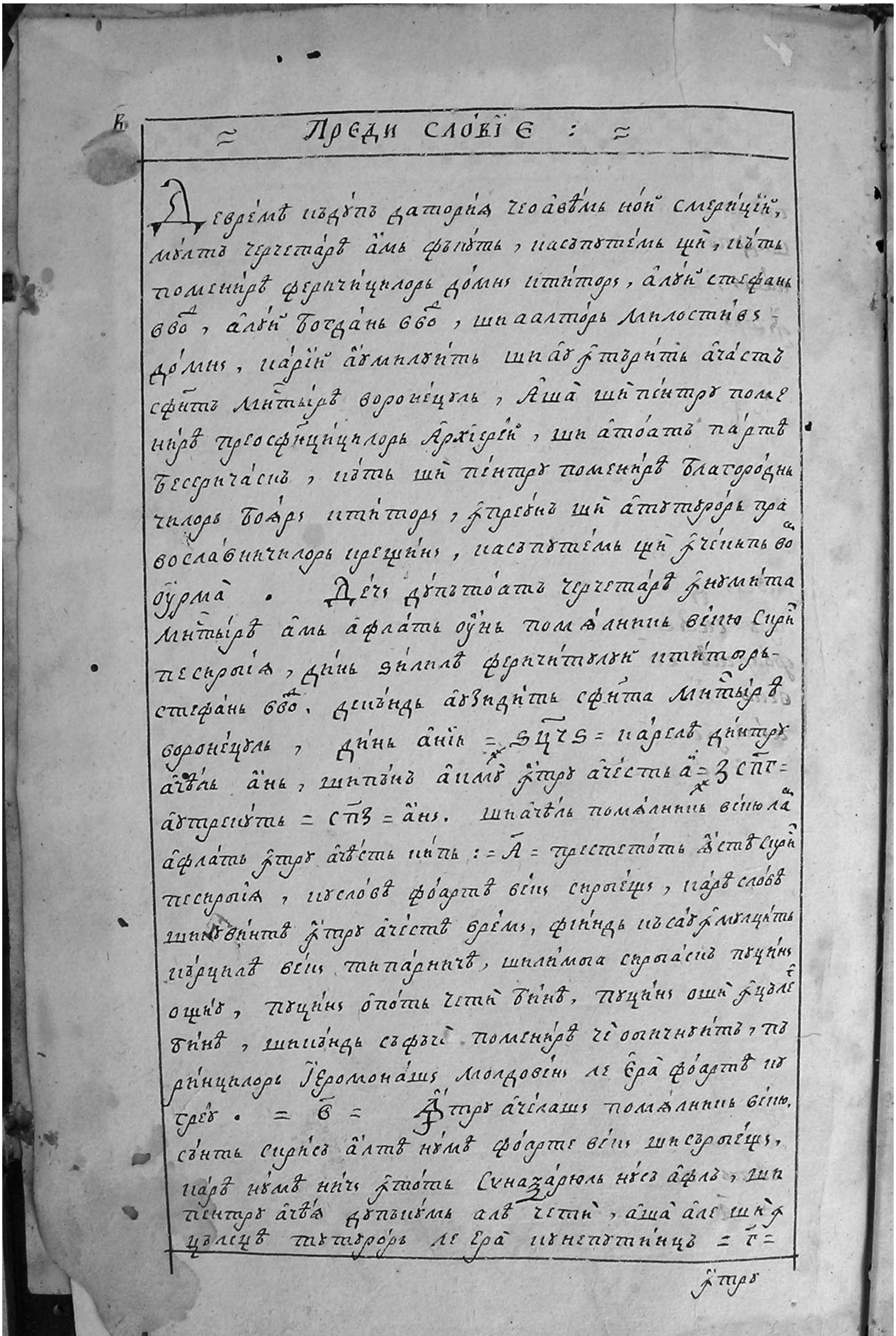

в

≈ Предисловіє : ≈

Девреме ꙗдꙋть даторїѧ чеоавемь ной смеріцій, мꙋлть черчетарꙋ амь фъкꙋть, касъпꙋтемь ши, ꙗꙋть помениреа ферічіцилорь домнй ктиторй, алꙋй Стефань вод, алꙋй Богдань вод, шиаалторь милостивꙋ домнй, карїй аꙋмилꙋить шиаꙋ ꙟтърить ачастꙋ сфѫнтꙋ мънѫстирꙋ Воронецꙋль, Аша ши пентрꙋ помениреа пресфинцицилорь Архиерей, ши атоатъ партꙋ бесеричаскꙋ, ꙗꙋть ши пентрꙋ помениреа благороднічилорь боерй ктиторй, ꙟтрегꙋ ши атꙋтꙋрорь православничилорь крещинй, касъпꙋтемь ши ꙟчинпъ воꙋрма. Деч дꙋпъ тоатъ черчетареа ꙟнꙋмита мънѫстирꙋ амь афлать оунь помѧникь векю скри пескроїѧ, динь зилеле ферічитꙋлꙋй ктиторь Стефань вод, декꙋндь аꙋзидить сфѫнта мънѫстирꙋ Воронецꙋль, динь анїи = ЅЦЧЅ = кареаꙋ динтрꙋ ачел ань, шипънꙋ аним ꙟтрꙋ ачесть а = ЗСПГ = аꙋтрекꙋть = СПЗ = анй. Шиачелъ помѧникь векю ла афлать ꙟтрꙋ ачесть кипь : = А = престетоть ачестꙋ скри пескроїѧ, кꙋслове фоартꙋ векй скрїещй, кареслове шипꙋвинтꙋ ꙟтрꙋ ачестꙋ времй, финдь касаꙋ ꙟмꙋлцить кꙋрцилꙋ векй тїпарничꙋ, шилимба скрїасꙋ пꙋцинй, ошие, пꙋцинй опоть чети бине, пꙋцинй ошй ꙟцелеге бине, шикꙋндь съфъчꙋ помениреа чеоопичнꙋитꙋ, пꙋрꙗнцилорь Їеромонашй молдовенй ле ера фоартꙋ кꙋ грꙋ. = В = Ꙟтрꙋ ачелаш помѧникь векю, сꙋнть скрисꙋ алтꙋ нꙋме фоарте векй шискроещй, кареꙋ нꙋме ничй ꙟтоть Синаѯарюль нꙋсꙋ афлꙋ, ши пентрꙋ ачеѧ дꙋпъкꙋмь алꙋ чети, аша але шиꙟ цълецꙋ тꙋтꙋрорь ле ера кꙋнепꙋтинцꙋ = Г =

ꙟтрꙋ

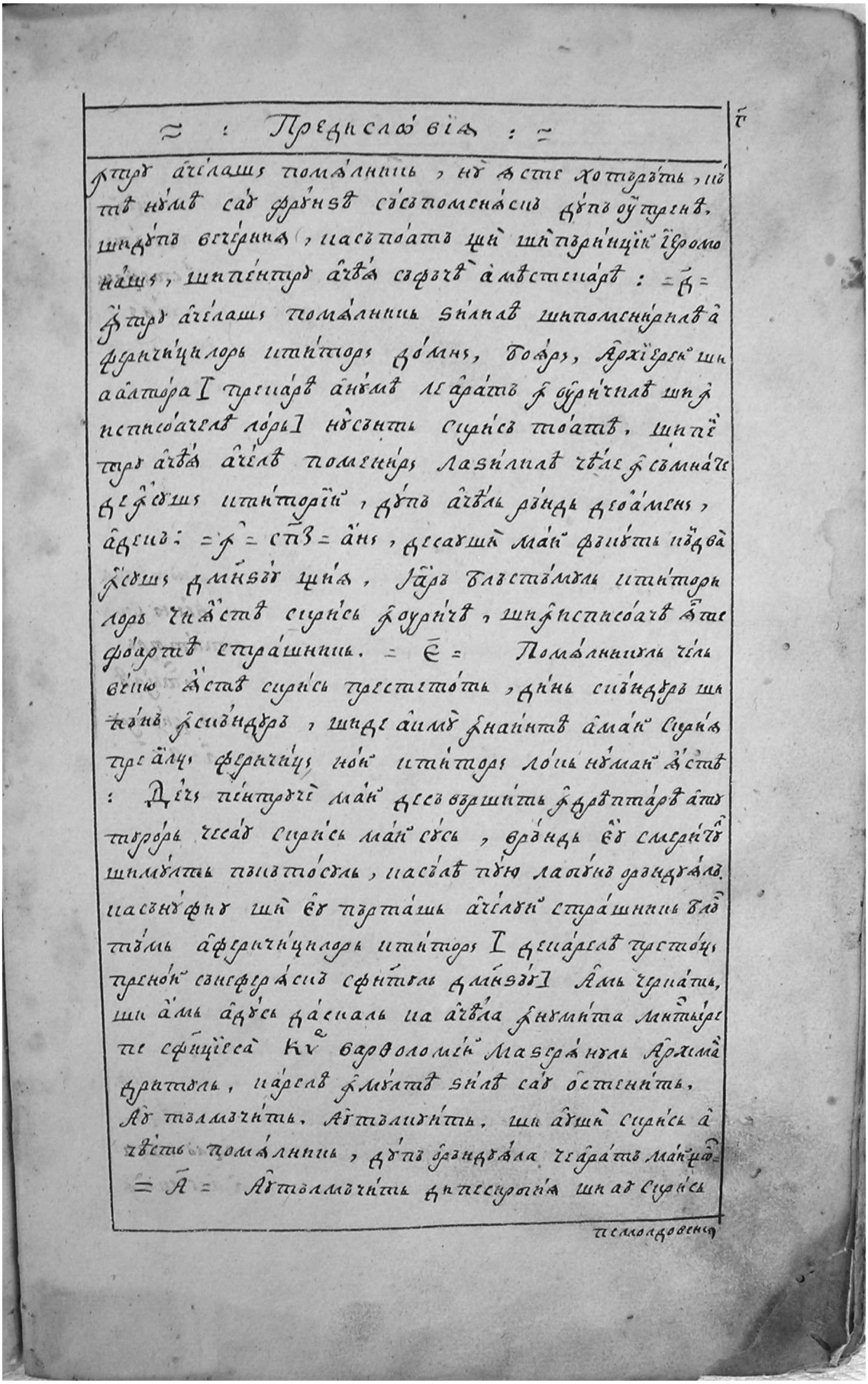
≈ : Предисловїа : ≈ г

ꙟтрꙋ ачелаш помѧлникъ, нꙋ есте хотѫрѫтъ, нꙋ
тꙋ нꙋмꙋ саꙋ фрꙋнзꙋ съсъ помениѣскъ дꙋпъ оутренꙋ,
шидꙋпъ вечернїа, чи съ поатъ ши шипърїнцїи їеромо
нашї, шипентрꙋ ачѣа съфѫчꙋ ꙟмвестичарꙋ : = в =
ꙟтрꙋ ачелаш помѧлникъ зилнаꙋ шипомениреаꙋ а
фѫкѫторилор ктиторї домнї, боѧрї, архїереи ши
аалтора [пречарꙋ анꙋмꙋ ле арѫтъ ꙟ оурмꙋнаꙋ шиꙟ
нсписоачелꙋ лорь] нꙋсѫнтъ скрисъ тоатꙋ, шипе
трꙋ ачѣа ачелꙋ поменирї лазилнаꙋ челе ꙟсѫмнѫче
деꙟсꙋшї ктиторїи, дꙋпъ ачѣлъ рѫндъ деоамени,
адекъ: = ꙟ = спз = анї, десаꙋшї маи фъиꙋтъ пꙋдва
ꙟсꙋшї дмнезꙋ шиа, Іаръ блѫстѣмꙋл ктиторї
лорь чиѧстꙋ скрисъ ꙟоурмꙋ, шиꙟнсписоачꙋ ꙟсте
фоартꙋ страшникъ. = е = Помѧлникꙋл чел
веки ѧстꙋ скрисъ престетотъ, дїнъ сѫндꙋрѫ ши
пънъ ꙟсѫндꙋрѫ, шиде аимꙋ ꙟнаинтꙋ амаи скрїа
пре алцї фѫкѫторї нои ктиторї лоцъ нꙋмаи ѧстꙋ
: Дечї пентрꙋче маи десъвършитъ ꙟдрептарꙋ атꙋ
тꙋрорь чеаꙋ скрисъ маи сꙋсъ, врѫндъ еꙋ смеритꙋ
шимꙋлтъ пѫкѫтосꙋлъ, каꙋсꙋ тꙋю ласꙋнꙋ рѫндꙋѧлꙋ,
ка сѫнꙋфиꙋ ши еꙋ пѫрташъ ачелꙋи страшникъ блѫ
стꙋмъ афѫкѫторилорь ктиторї [десареаꙋ престоꙋ
пренои сѫнфереасе сфинтꙋлꙋ дмнезꙋ] Амъ чернатъ,
ши амъ адꙋсъ дасналъ ка ачѣла ꙟнꙋмита мнтире
пе сфинцїеса Кꙋ варѳоломеи Мазерꙋнꙋлъ Архима
дритꙋлъ, кареаꙋ ꙟмꙋлтꙋ зилꙋ саꙋ остенитъ,
Аꙋ тълмꙋчитъ. Аꙋтълмꙋчитъ. ши аꙋши скрисъ а
чѣстъ помѧлникъ, дꙋпъ рѫндꙋѧла череатъ маимꙋ-
= А = Аꙋтълмꙋчитъ динсѫрбѣ ши аꙋ скрисъ
пемолдовенѣ

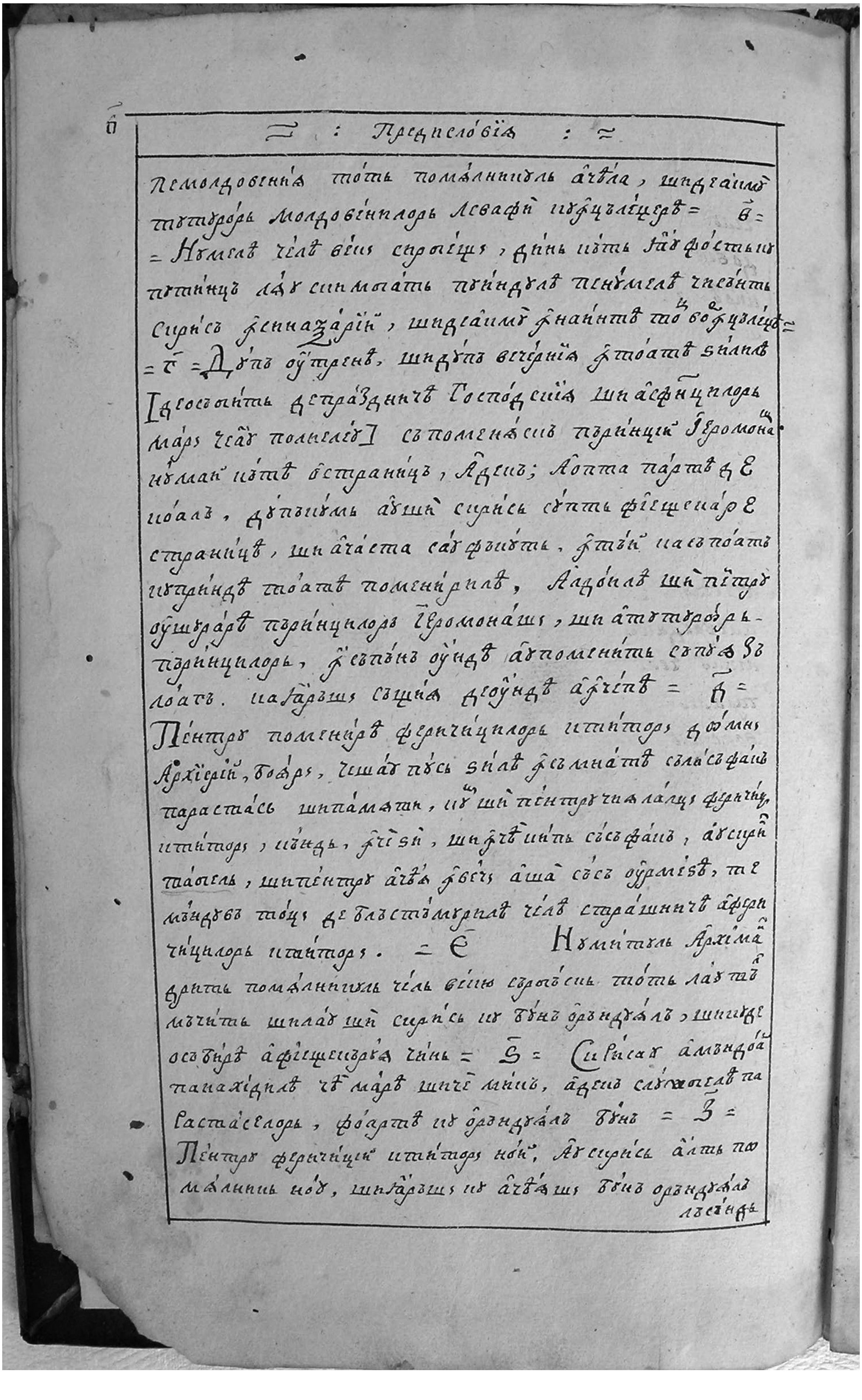

б

= : Предисловіа : =

Пемолдовеніа тоть помѣлникꙋль ачела, шидечаилѡ
тꙋтꙋрорь Молдовенилорь левафи иꙋфцълеџерѣ = в =
= Нꙋмеле челе вечи скрисещи, динкъ нꙋ таꙋ фостъни
пътинцъ лаꙋ симмоатъ пꙋиндꙋле пенꙋмеле чнеѫнть
скрисе фепназаріи, шидеаимꙋ фнаинтѣ тоꙋ вофцълець =
= г = Дꙋпъ оутренъ, шидꙋпъ вечерниа фтоатъ зилиле
[дестоинть депраздничѣ Господеніа шиасфинцилорь
марь чеаꙋ полиелеꙋ] съпоменесѫ пъринцій Іеромонащи
иꙋмаи иꙋтѣ острaницъ, Адеикъ; Аоптa партѣ д Е
коалѣ, дꙋпъчимь аꙋши скрисе сꙋнть фіещенаре
страницѣ, шиачаста саꙋфъкꙋть, фтѣи каскоатъ
иꙋпринде тоатъ поменирилѣ, Алдоилѣ шипетрꙋ
оушꙋраре пъринцилорь Іеромонашь, шиатꙋтꙋрорь-
пъринцилорь, фсъпъиꙋ оунде аꙋпоменить съпꙋсѫзъ
лоатъ. иаꙋарꙋши същиа деоунде аречепе = д =
Пентрꙋ поменирѣ феричицилорь ктиторь домни
Архіерій, боерь, чешаꙋ пꙋсь зилѣ фсъмнатѣ сълесꙋфаїю
парастасъ шипамати, кꙋщи пентрꙋ чеалалці феричи
ктиторь, кꙋнде, фчези, шифчеиипъ сесъфаиѣ, аꙋскри
тасель, шипентрꙋ ачѣ фвечь аша съсе оурмезе, те
мъндꙋсе тоці де блъстъмꙋриле челе страшничѣ афери
чицилорь ктиторь. = е = Нꙋмитꙋль Архіма
дрить помѣлникꙋль чель вечи скрисе, тоть лаꙋ тѣ
мъчить шилаꙋ щи скрись кꙋ бꙋнꙋ орꙋндꙋалъ, шинде
оскѫпре афіещеиѣрѣа чинь = ѕ = Скрисаꙋ амъндоа
панахідиле чемаре шичеминь, адекъ слꙋжаселе па
растасселорь, фоарте кꙋ орꙋндꙋалъ бꙋнъ = з =
Пентрꙋ феричицій ктиторь иой, Аꙋскрись алть по
мѣлникь иоꙋ, шиаꙋарꙋши кꙋ ачѣ аши бꙋнъ орꙋндꙋала
лъсънде

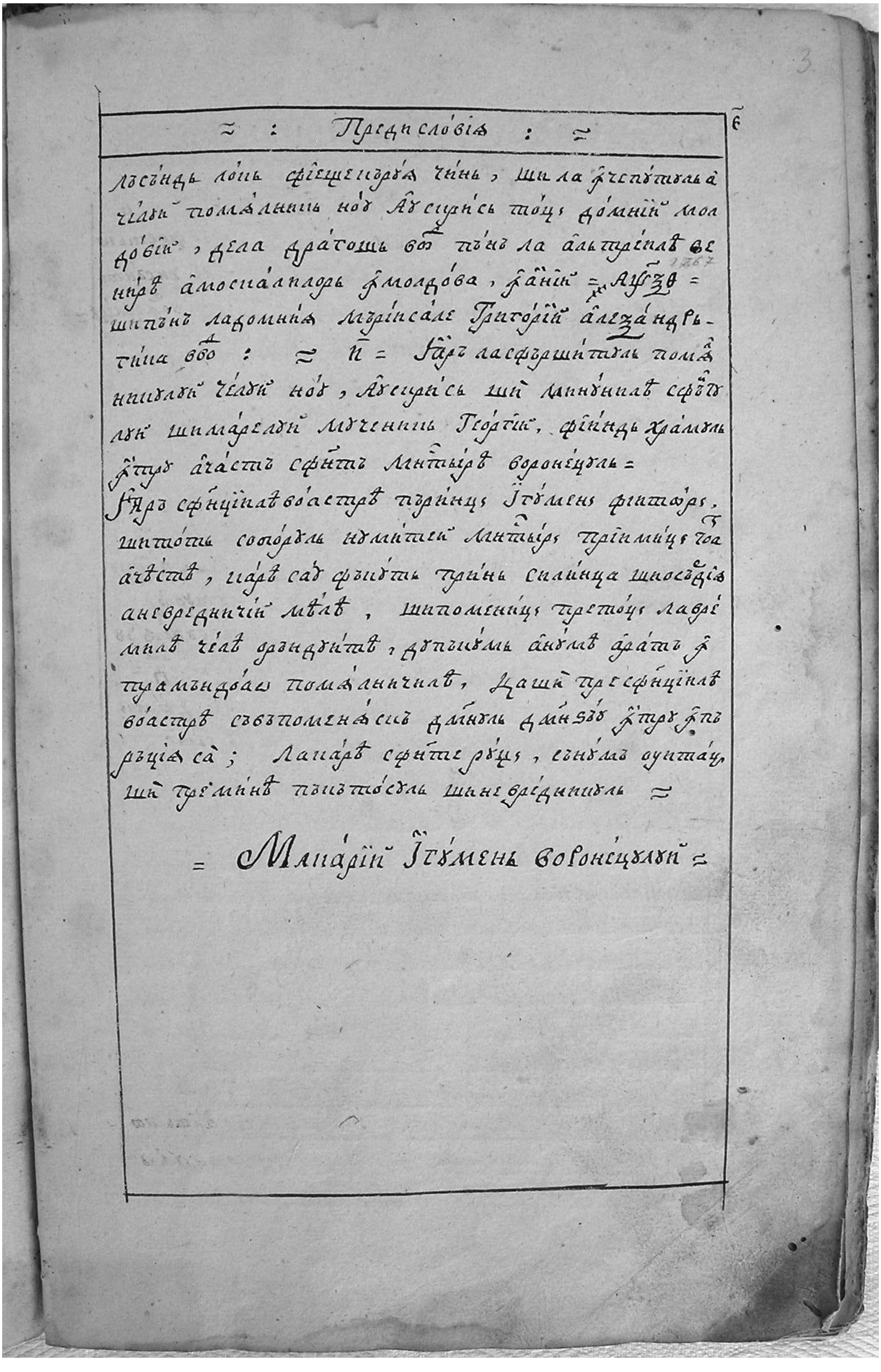

3

є

= : Предисловіа : =

лъсѫндъ лоцъ сфіещенырѫ чинъ, ши ла ꙟчепутулъ а
чеалуи помѧлникъ ноу а̂ꙋ скрисъ тоцї домнїи мол
довїи, дела драгошь вод пѫнъ ла а̂лътреилѣ ве
нирѣ а̂москалилоръ ꙟмолдова, ꙟа̂нїи = ҂аѱѯѳ =
шипънъ ладомнїа мѫріисале Григорїи а̂лезандръ-
тїна вод : = й = Іаръ ласфършитулъ помѫ
никулуи чеалуи ноу, а̂ꙋ скрисъ ши мїнунилѣ сфѫнтꙋ
луи ши мареалуи мученикъ Георгїи, фїиндъ храмулъ
ꙟтръ а̂часта сфѫнтъ мънѫстирѣ воронецулъ =
Іаръ сфинцїилеа воастрѣ пъринцї ігумени фиторї,
шитоатъ соборул нумитеи мънѫстирї прїимицї чоа
а̂чѣстѣ, иаръ саꙋ фъкутъ прин силинца шиостенѣ
аневрѣдничїи мѣлѣ, шипомениці пре тоцї лавре
милѣ чеаѣ дрзидѫнитѣ, дупънумѣ а̂нулѣ дратъ ꙟ
трамъндоаѡ помѧлничилѣ, Даши пресфинцїилѣ
воастрѣ съвъпоменаціи дилинулъ дин ѕѫѕ ꙟтрѫ ꙟпъ
ръцїа са; Лапарѣ сфънте рѫцї, єсинулаꙋ оунтаци,
ши ремининѣ пънътоѣсулъ шиневрѣдницулъ =

= Макарїи ігуменъ воронецулуи =

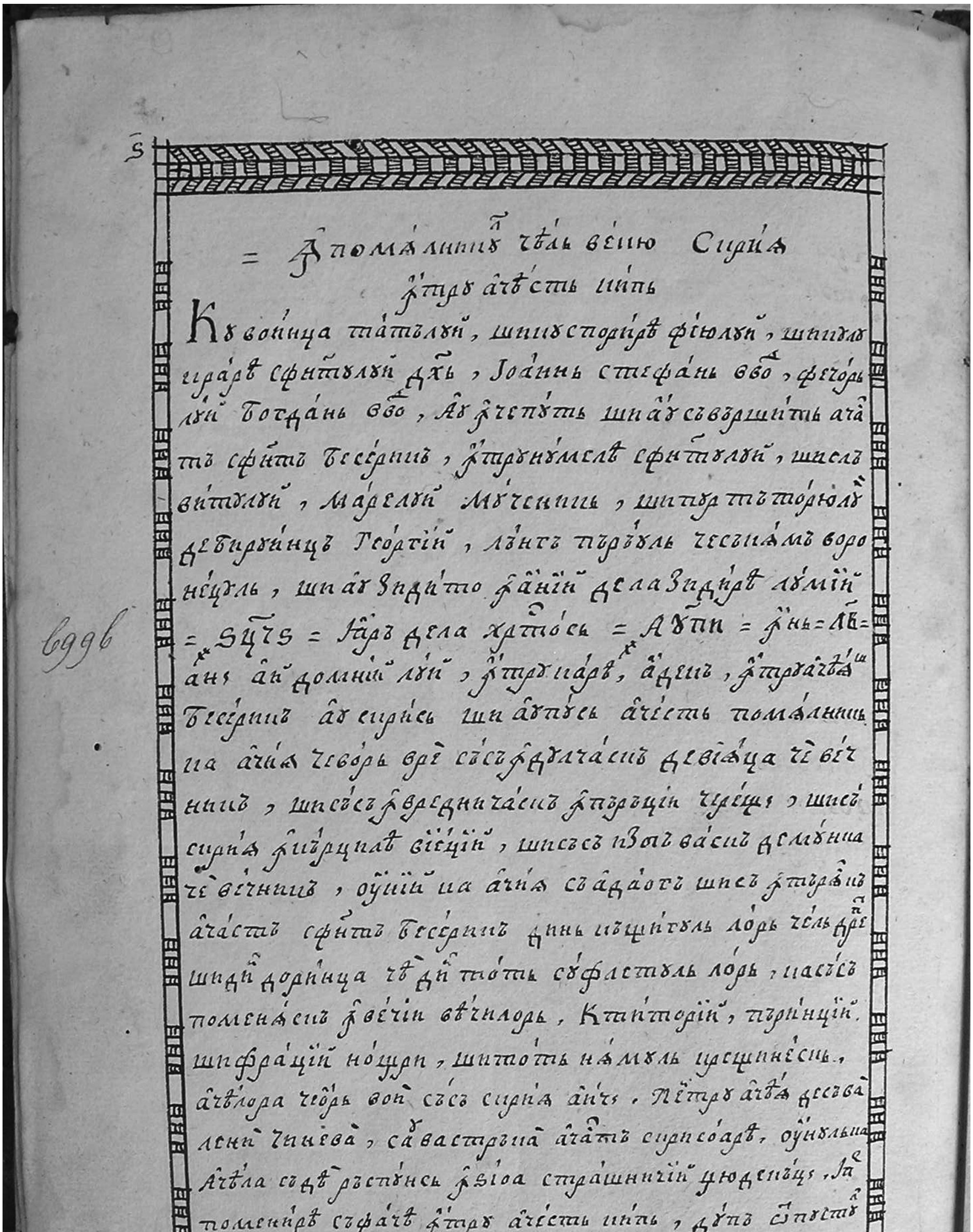

= Ꙟ помѧ́линиꙋ челѡ вєчнїю Сирїѧ
ꙟтрꙋ ачѣстъ пинакъ

Кꙋ воинца та́тълꙋи, ши кꙋ спорирѣ фїюлꙋи, ши кꙋ лꙋ
крарѣ сфнтꙋлꙋи дх҃ъ, Іоаннь Стефань вво҃дъ, фечорꙋ
лꙋи Богда́нь вво҃, аꙋ ꙟчепꙋть ши аꙋ съвършить ачѣ
стъ сфнтъ бесерикъ, ꙟтрꙋ нꙋмелѣ сфнтꙋлꙋи, ши слъ
вїтꙋлꙋи, марелꙋи мꙋченикъ, ши пꙋртъторюлꙋ
де бирꙋинцъ Геѡргїй, лꙋнгъ пъръꙋль чесъна́мъ воро
нецꙋль, ши аꙋ зидит ꙟ анїи де ла зидирѣ лꙋмїй
6996 = ѕцчѕ = Лѣтъ де ла Хс҃ь = аꙋпи = ꙟнь = лв =
ани аи домнїи лꙋи, ꙟтрꙋ нарѣ, адєнь, ꙟтрꙋ ачѣѧ
бесерикъ аꙋ скрисъ ши аꙋ пꙋсь ачѣсть поменикъ
ка ачиѧ чеѡрь врѣ съсе ꙟдꙋлчаскъ де вїаца че веч
никъ, ши съсе ꙟвредничаскъ ꙟпъръцїи черешь, ши сѣ
скриѧ ꙟкꙋрцинат віецїи, ши съсе избъвѣскъ де мꙋнка
че вечникъ, оуни ка ачиѧ съ дѣꙋ, ши сѣ ꙟтърѣскъ
ачѣстъ сфнтъ бесерикъ дин ишнитꙋль лорь чель дрѣпт
ши дин дорнца че дин тоть сꙋфлетꙋль лорь, ка съсе
поменѣскъ ꙟвѣчїи вѣчилорь. Ктиторїи, пърницїи
ши фрацїи ноштри, ши тоть нѣмꙋль крещинѣсть.
ачѣлора чеѡрь вои съсе скриѧ аичѣ. Пєнтрꙋ ачѣа де съва
лени чинева, съ ва стрꙋка ачѣстъ скрисоарѣ, оуниꙋльна
ачѣла съдѣ ръспꙋнсь ꙟзїоа страшничїи жꙋдецъ. Ши
поменирѣ съфачѣ ꙟтрꙋ ачѣсть пинакъ, дꙋпъ отпꙋстꙋ
оутренїи ши ал вечернїи, ши съ преѡтꙋль мергъндꙋ
ꙟ сфешникꙋль ꙟнаинтѣ ꙟпритворꙋль бесерічїи, ши
лꙋъндꙋ Епитрахїрꙋль, зичѣ ꙟ нꙋмарѣ гласъ:
= : Кꙋ а́мь ла пїсть = :   = Бꙋнъ Азть

: Панахі́да че̃ ма́ре, са́ꙋ слꙋ́жба че̃ ма́ре а̂ параста́сꙋ
лꙋи̃, пентрꙋ чеи̃ мо́рцꙵ : ≃ 3

Ка́рѣ съфа́че дꙋ́пъ ча́сꙋрꙵ ꙟнаи́нте сфинтеи̃ Литꙋргіи̃.
ꙟтъи̃ пꙋ́не пара̂клисіа́рхꙋл о̃ мешꙵчоа́ръ а̂ поменита̂ꙋ-
ре а̂ тꙋ̂ вои ꙟмиѻ́лоꙋл бесе́річіи̃, Іаръ пре мешꙵчоа́ръ пꙋ́не
параста́сꙋл, ши = в = сфе́шниче кꙋфꙋли̃и а̂прі́нсе, ѻ̂́нꙋл де̃
дреа́пта ши а̂лтꙋл де́ні стъ̂нга мешꙵчоа́реи̃, шиꙟбръкъ̂
де се І̂гꙋ́менꙋл шипꙋ́тоцꙵ преѻ́цїи̃ ꙟ Епитрахилꙋ шиꙟфелонꙋ
шидїа́конїи̃ ꙟ стихарꙋ, шиꙟпъръци́нде Еклисіа́рхꙋл лꙋми́
не а̂прі́нсе ла тоцꙵ, дꙋ́пъ а̂че́ста ѧ̂ дїа́конꙋл кадни́н
ца, шипо де̃ ꙟ дреа́пта Ігꙋ́менꙋлꙋи̃ [Істъ́нде Ігꙋ́менꙋл дена
и́нте мешꙵчоа́реи̃ кꙋфа́ца спре ръсъри́тъ. Іаръ преѻ́цїи дена
дреа́пта шидена стъ̂нга] дꙋпъ а̂чѣ́ѧ мѣ́рџе дїа́конꙋл дин
дреа́пта а̂лта́рꙋлꙋи кꙋмешꙵчоа́ра, ши зи́че кꙋгла́съ :
Благословіце стъпъ́не : І̂гꙋ́менꙋл : Бине е̂сте
кꙋвънта́тъ дмнезꙋл но́стрꙋ, то́тъдеа́ꙋна а̂ ꙋмъ
шипꙋ́рꙋре шиꙟвечїи̃ вечилоръ : Четецꙋ, амі́нъ
шиꙟдатъ зиче ѱа́лмꙋл = Ч = Живый въпомощь.
Къндъ зиче І̂гꙋ́менꙋл : Бине е̂сте кꙋвънта́тъ, атꙋ́нчи =Бесѣ:
кꙋде́це ꙟкипꙋл кꙋ́чїи̃ параста́сꙋл, мергъ̂ндꙋ дїа́конꙋл
ꙟнаи́нте кꙋфꙋли́ѧ а̂прі́нсе, Апо́и̃ мѣ́рџе ꙟ олтарь шикꙋдеще
сфинтꙋл престо́лъ. ши сфинтꙋл жертвенникъ, шикаде сфинта вра
та̃ ꙟпрѝнаре а̂шиꙟтра́тъ, ши а̂се ꙟбесе́рика Іаръши пъ́нъ ла
сфѧ̂ врата̀, шикꙋде́ще сфинтеле ико́ане, шипре преѻ́цїи̃ чеи
ꙟвръ́нацꙵ, шиꙟстра́на дин дреа́пта префра́цꙵ. шиꙟстра́на дин
стъ́нга префра́цꙵ, шипре тоть норо́дꙋл, дꙋ́пъ а̂чѣ́ѧ мѣ́рџе ла
ло́кꙋл съ́ꙋ, шидъ кꙋделница ладїа́конꙋл [ꙟщі́нцꙋ съ фі Бесѣ:
къндъ съслꙋже́ще пара̂ста́сꙋ ꙟтра́лтъ вре́ме, а̂де́къ дело вини те-
девечернїе, деꙋ́тренꙋ, деча́сꙋрꙵ. Атꙋ́нчи съфа́че ꙟчепꙋ́тꙋл дꙋ́пъ
обичеи̃, зи́чемъ : Сфинте дмнезеꙋле, шидꙋ́пъ та́тъль нѡ
трꙋ

н ~ : Слꙋжба Парастасꙋлꙋй : ~

ностръ = Іѫмѣнꙋлъ возгласъ : Кꙋатаа ѥсте ꙟпъръціѧ :
апои : Дмне милꙋеще = ві : Славъ, ши ацꙋмь : вѣніцѣ
съне ꙟкинъмь : г̃ : ши ѱалмꙋлъ : ч̃ :

Іаръ дꙋпъ сфършитꙋлъ ѱалмꙋлꙋи, Славъ, ши ацꙋмь,
Аллилꙋїа : г̃ : Апои зиче діаконꙋлъ ектеніа :

Кꙋпаче Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ. Дмне милꙋеще.
Пентрꙋ паче де съсъ ши пентрꙋ мънтꙋіре сꙋфлетелоре
ноастре Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ. Дмне милꙋеще.
Пентрꙋ ертаре пъкателоръ ачелора чаꙋ ръпꙋсать
ꙟтрꙋ ферічита помeніре, Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ.
: Дмне милꙋеще

Пентрꙋ чеи де апꙋрꙋре помениці робїи лꙋи Дмнезеꙋ,
: Кꙋтаріи : пентрꙋ одихна, линищѣ, ши поме
ниреа лоръ че ферічитъ, Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ :
: Дмне милꙋеще

Пентрꙋ ка съ ли съ ерте лоръ тоатѣ грешалеле чѣле
де воіа ши чѣле фъръ де воіа Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ :
: Дмне милꙋеще

Пентрꙋ ка нео сꙋндиці съ се ꙟнаинтѣ страшнꙋ
лꙋи скаоꙋнь ал домнꙋлꙋи славеи, Дмнꙋлꙋи съ
не рꙋгъмъ . : Дмне милꙋеще
Пентрꙋ ка съ се слобоазъ еи дінь тоатъ дꙋрере, ши
скърба, ши сꙋспинаре; ши съи сълъшлꙋꙗскъ оунде
стрълꙋчеще лꙋмина феціи лꙋи Дмнезеꙋ, Дмнꙋлꙋи
съ не рꙋгъмъ : : Дмне милꙋеще
Пентрꙋ чеи че плънгъ, ши пентрꙋ чеи че ꙟдꙋреръ, а ащепта
алꙋнгареа лꙋи Хрістось, Дмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмъ =

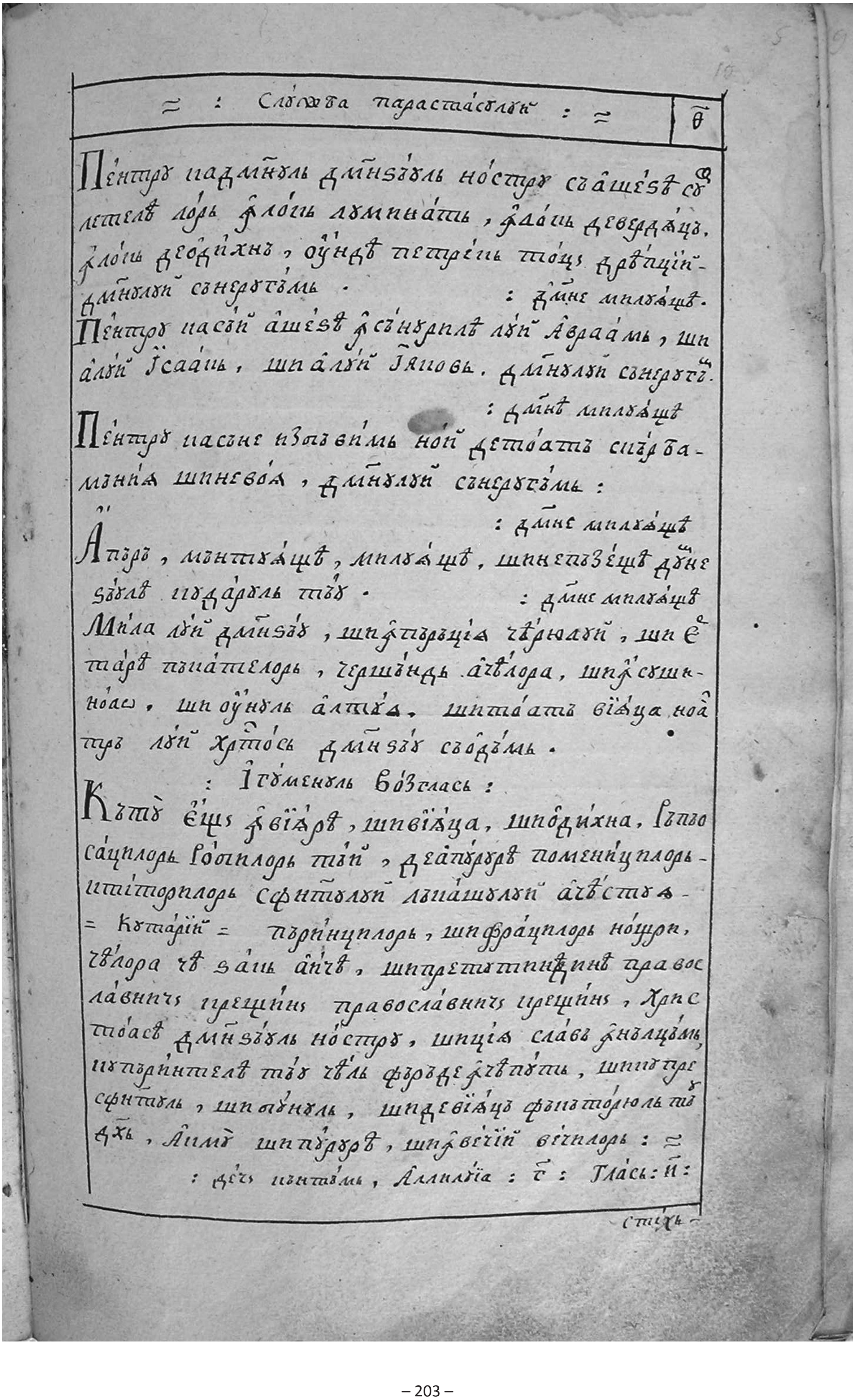

≈ : Слꙋжба парастасꙋлꙋй : ≈ | ѳ

Пентрꙋ ка Дмнꙋл Дмнезеꙋл нострꙋ съ ашезе сꙋ-
флетеле лор ꙟлок лꙋминат, ꙟлок де вердеацъ,
ꙟлок де одихнъ, оунде петрек тоцй дрепции-
Дмнꙋлꙋй съ не рꙋгъм . : Дмне милꙋешꙋ.
Пентрꙋ ка съй ашезе ꙟ сънꙋриле лꙋй Авраам, ши
алꙋй Исаак, ши алꙋй Иаков. Дмнꙋлꙋй съ не рꙋгъм.
: Дмне милꙋешꙋ
Пентрꙋ ка съ не избъвим ной де тоатъ скърба-
мънїа ши невоа, Дмнꙋлꙋй съ не рꙋгъм :
: Дмне милꙋешꙋ
Апъръ, мънтꙋешꙋ, милꙋешꙋ, ши не пъзешꙋ Дꙋмне
зеꙋле кꙋ дарꙋл тъꙋ . : Дмне милꙋешꙋ
Мила лꙋй Дмнезеꙋ, ши ꙟпъръцїа черюлꙋй, ши ерта-
ре пъкателор, черешнд ачелора, ши ꙟсꙋши-
ноаѡ, ши оунꙋл алтꙋѧ. Ши тоатъ віаца ноа-
стръ лꙋй Хс Дмнезеꙋ съ о дъм .
: Игꙋменꙋл възглас :
Къ тꙋ ешй ꙟвіаре, ши віаца, ши одихна, робилор
сацилор роабелор тъй, деапꙋрꙋре помениꙋилор-
ктиторилор сфинтꙋлꙋй лъкашꙋлꙋй ачестꙋѧ-
= Кꙋтарїй = пъринцилор, ши фрацилор ноштри,
челора че заꙋ ачи, ши претꙋтиндинне право-
славничь крештинь православничь крештинь, Хрис-
тоасе Дмнезеꙋл нострꙋ, ши цїѧ славъ ꙟнълцъм,
кꙋ пъринтеле тъꙋ чел фъръ де ꙟчепꙋт, ши прѣ
сфинтꙋл, ши бꙋнꙋл, ши де віацъ фъкъторюл тъꙋ
дꙋх, Амин ши пꙋрꙋре, ши ꙟвечїй вечилор : ≈
: дечи кынтъм, Аллилꙋїа : г : Глас: и:
стихꙋ

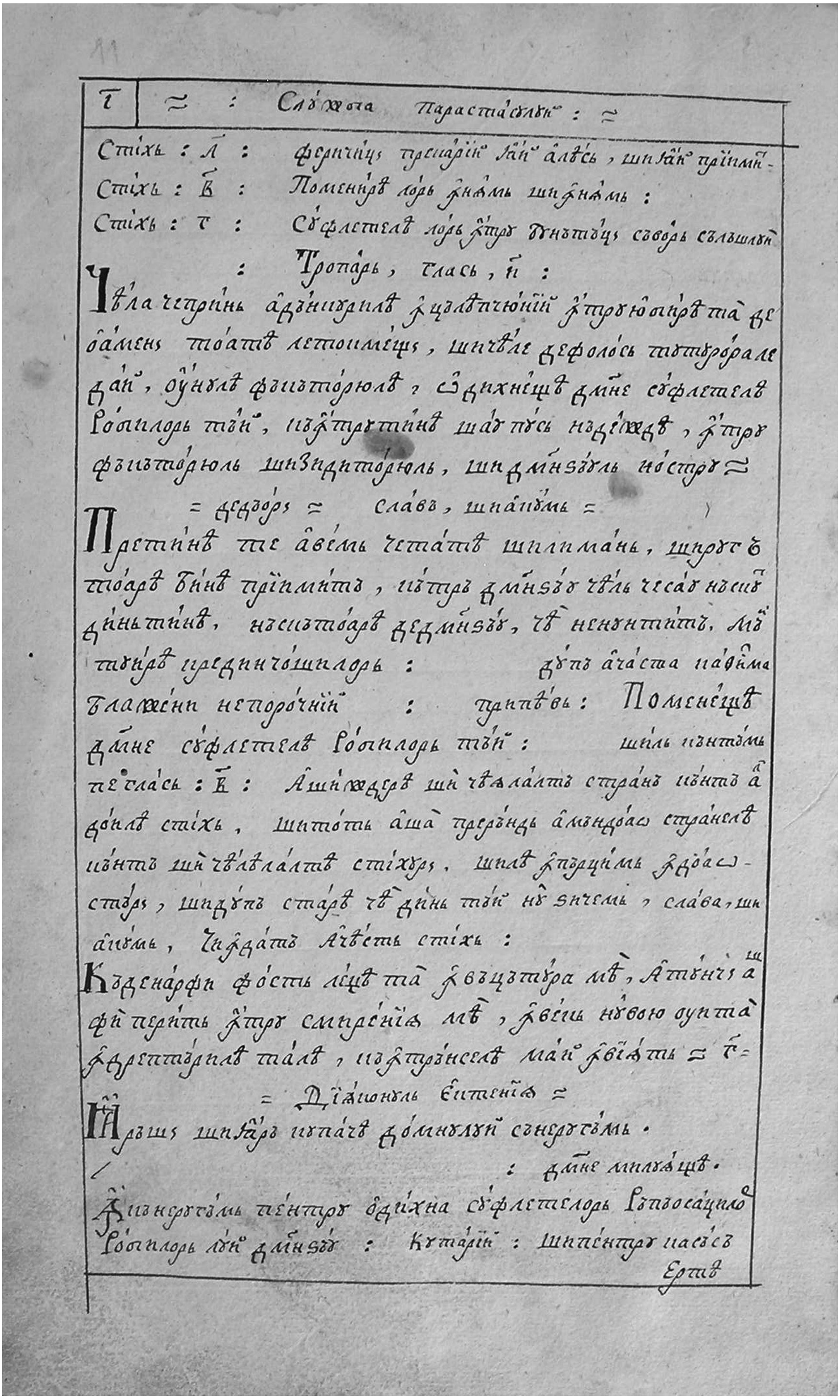

Т ≈ : Слꙋжба Парастасꙋлꙋи : ≈

Стіхъ : А : Феріче́цѣ прекаріи ꙗи але́сь, шиꙗи пріими-
Стіхъ : В : Поменіреꙗ лоръ ꙟнеамь шиꙟнеамь :
Стіхъ : Г : Сꙋфлетеле лоръ ꙟтрꙋ бꙋнътъцѣ съворъ сълъшлꙋи

: Тропарь, гласъ, и :

Чела чепріни адѫнкꙋрилѣ ꙟцѣлепчюніи ꙟтрꙋ ю̀бирѣ та де оамени тоате летоимеще, шичеле дефолось тꙋтꙋрорале дай, ꙋнꙋле фъкъторюле, ѡдихнеще Дѫмне сꙋфлетеле робилоръ тъи, кꙋꙟтрꙋтине шаꙋ пꙋсь нъдеждеа, ꙟтрꙋ фъкъторюль шизидиторюль, шиДѫмнезеꙋль ностру ≈

= деꙋоръ ≈ славъ, шиакꙋмь =

Пре тине те авемь четате шилимань, ширугъ тоаре бꙋнъ пріимитъ, кътрꙋ Дѫмнезеꙋ челъ чеса нъскꙋть дінъ тине, нъскътоаре де Дѫмнезеꙋ, ку неніспітъ. мъ тꙋріе крединчошилоръ : дꙋпъ ачаста пъсалма Блажени непорочніи : припѣвъ : Поменеще Дѫмне сꙋфлетеле робилоръ тъи : шиль кънтъмь пегласъ : в : Ашиждерѣ шичелалалтъ странь кънтъ а доиле стіхь, шитоть аша премъндь амъндоао странеле кънтъ шичелелалте стіхꙋрь, шиле ꙟпърцимь ꙟдоао-стъръ, шидꙋпъ стареꙗ че дінь тъи нꙋ ꙃичемь, слава, ши акꙋмь, чидатъ ачесть стіхь :

Кадьнарофи фость лѣцъ та ꙟвъцътꙋра мѣ, атꙋнчѣ аш а фи перить ꙟтрꙋ смеренія мѣ, ꙟвечь нꙋвою уита ꙟдрептъріле тале, къꙟтрꙋнселе маи ꙟвіать ≈ г =

= Діаконꙋль ектенія ≈

Ѩрьш шиꙗръ къпачеꙋ Дѫмнꙋлꙋи съ не рꙋгъмь .

: Дѫмне милꙋеще .

Ѫкъ не рꙋгъмь пентрꙋ одихна сꙋфлетелоръ ръпꙋосацилоръ робилоръ лꙋи Дѫмнезеꙋ : Ктиторіи : шипентрꙋ каси сꙋ ертꙋ

⁓ : Слꙋжба параста́сꙋлꙋй : ⁓ | аі

ѥрте лѡ́ръ тоа́те грешалеле челе де воѧ, ши челе фъръ де воѧ.

: Дѡ́мне милꙋѧще.

Кадѡмнꙋль Дꙋмнезеꙋ съ аше́зе сꙋфлетеле лѡ́ръ оу́нде дрепції съ одихнесь. : Дѡмне милꙋѧще :

Мила лꙋй Дꙋмнезеꙋ, ѫпъръціе черюлꙋй, ши ертаре пъкатe лѡръ лѡ́ръ, ла Хрⷭ҇то́съ ѫпъра́тꙋль чель фъръ де моарте, ши Дꙋмнезеꙋль нострꙋ съ чере́мь : Дъ Дѡмне

: Дѡмнꙋлꙋй съ не рꙋгъмь : Дѡмне милꙋѧще :

: Прео́тꙋль моли́тва :

Дꙋмнезеꙋль дꙋхꙋрилѡръ, ши а то́ть трꙋ́пꙋль, ка́реле ай кълка́ть мо́арте, ши пре дїаволꙋль ай рꙋшина́ть, ши вїаць лꙋмїй та́ле ай дъръи́ть: ѫсꙋщи стъпъ́нꙋ одихнеще сꙋфлетеле ръпъоса́цилѡръ Ро́билѡръ-тъй : Кꙋта́рїй : ѫ лѡ́кь лꙋмина́ть, ѫ лѡ́кь кꙋ ве́рдеа́ць, ѫ лѡ́кь де о́дихнъ, де оу́нде аꙋ фꙋџи́ть дꙋре́ре, ѫтристаре, ши сꙋспина́ре, ши тоа́те грешалеле чеаꙋ грешить ѥй, саꙋ кꙋ кꙋвъ́нтꙋль, саꙋ кꙋ лꙋкрꙋль, саꙋ кꙋ гъ́ндꙋль, ѧ́рть ка оу́нь бꙋ́нь ши юбитѡ́рю де оамени Дꙋмнезеꙋ, къ нꙋ ѥ́сте ничи оу́нь ѡмь, каре съ фїє вїꙋ, ши съ нꙋ грешаскъ, къ нꙋмай тꙋ ѫсꙋщи ѥ́щи фъръ де пъка́ть, дрепта́теа та́ дрепта́те ѫ вѣ́кь, ши кꙋвъ́нтꙋль тъꙋ а̂де́варъть ⁓ Возгла́

Къ тꙋ ѥ́щи ѫвїѧ́ре, вїаца, ши одихна ръпъоса́цилѡръ Ро́билѡръ тъй ⁓ Кꙋта́рїй ⁓ Хрⷭ҇то́асе Дꙋмнезеꙋль нострꙋ, ши ціе сла́въ ѫнълцъмь, кꙋ челъ фъръ де ѫчепꙋть а̂ль тъꙋ пъри́нте, ши кꙋ пресфи́нтꙋль ши бꙋ́нꙋль, ши де вїаць фъкъто́рюль тъꙋ, а̂кꙋмꙋ ши пꙋрꙋре, ши ѫ вечїй вечилѡръ : А̂ми́нь

Ши ѫдате кънтъ ⁓ А̂ль тъꙋ сънть ѥꙋ мѫнтꙋеще-мъ :

Припѣль ⁓ Одихнеще Дѡмне сꙋфлетеле Ро́билѡръ тъй ⁓

шипрерꙋ́ндъ

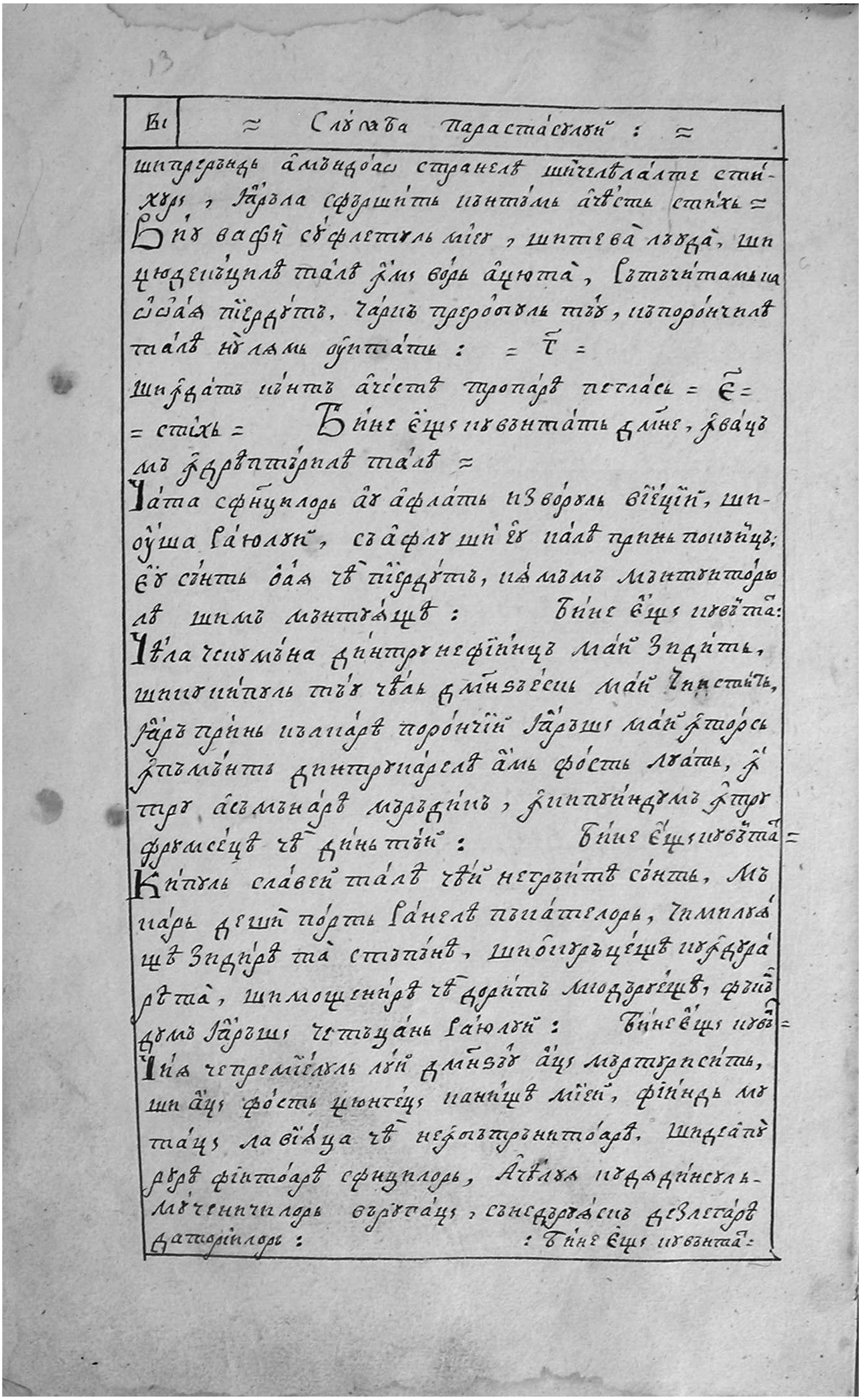

13

ВІ ≈ Слꙋжба Парастасꙋлꙋи : ≈

ши пре гъндъ а̂мъндоаѡ странеле ши челелалте сти-
хꙋрї, іаръ ла сфършитъ зичемъ а̂чѣстъ стіхъ ≈
Бинꙋ вафі сꙋфлетꙋль мїеꙋ, ши те ва лꙋда̀, ши
цюдецꙋциле тале ꙟмі ворꙋ а̂цюта̀, Ръ̂тъчитамъ ка
ѡ оаѧ пїердꙋтъ, каꙋтъ пре робꙋль тъꙋ, къ порꙋнчиле
тале нꙋ ламъ ꙋитатъ : = Т̃ =
Ши ꙟдатъ зикъ а̂чѣстъ тропаръ гласъ = Є̃ =
= стіхъ = Бине ѐщи бꙋвꙋнтатъ дꙋмне, ꙟвацъ
мъ ꙟдрептъриле тале ≈
Чата сфинцилоръ а̂ꙋ а̂флатъ ꙋзворꙋль вїецїи, ши-
ꙋша раюлꙋи, съ а̂флꙋ ши ѐꙋ кале прин покъинцъ:
ѐꙋ сънтъ оаѧ чѣ пїердꙋтъ, кїамъмъ мънтꙋиторю-
ле шимъ мънтꙋѣще : Бине ѐщи бꙋвꙋнта̃:
Чела чеꙋмъна динтрꙋнефїинцъ мае зидитъ,
ши кꙋ кипꙋль тъꙋ чель дꙋмнезеєскꙋ мае чинститъ,
іаръ прин кълкаре порончїи іаръши мае ꙟтоарсъ
ꙟпъмънтꙋ динтрꙋкареле а̂мъ фостъ лꙋатъ, ꙟ
тръ а̂съмънаре мъръдиꙋ, ꙟкипꙋиндꙋмъ ꙟтрꙋ
фрꙋмсецѣ чѣ динъ тъꙋ : Бине ѐщи бꙋвꙋнта̃ =
Кипꙋль славеи тале чеи негръитѣ сънтъ, мъ
кареш дешї порть ранеле пъкатълоръ, чи милꙋе-
ще зидирѣ та̀ стъпъне, ши ꙋкъръцещѣ кꙋ ꙟдꙋра-
рѣта̀, ши мощенирѣ чѣ дорита мїодъзрѣещѣ, фъкъ-
дꙋмъ іаръши четъцѣнъ раюлꙋи : Бине ѐщи бꙋвꙋ̃ =
Чѧ чепропов̃еддꙋль лꙋи дꙋмнезеꙋ а̂цꙋ мъртꙋриситъ,
ши а̂цꙋ фостъ цюнгецꙋ кანишѣ мїеи, фїиндъ мꙋ
тацꙋ ла вїаца чѣ нестрикъчоаръ. Ши де а пꙋ
рꙋрѣ фиитоаре сфинцилоръ, А̂чꙋлꙋи кꙋдединсꙋль
мꙋченичилоръ рꙋгацꙋ, съне дърꙋѧскъ дезлегаре
датoрїилоръ : : Бине ѐщи бꙋвꙋнта̃ :

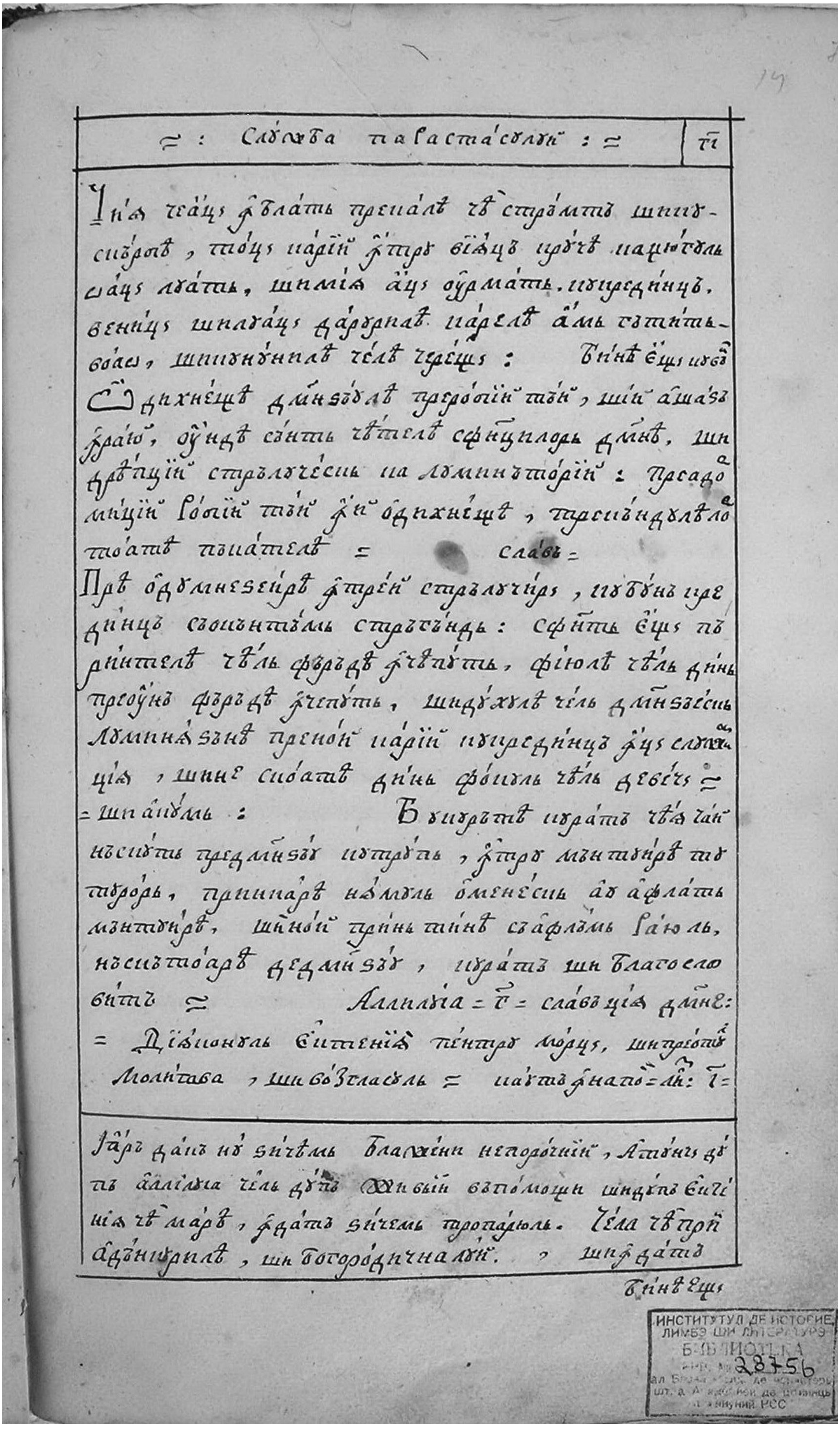
=: Слꙋжба парастасꙋлꙋй := | ті

Чїа чеаць ꙟблать пре калѣ чѣ стрꙋмтъ шинꙋ-
сиѣрат, тоць карїй ꙟтрꙋ віацъ крꙋчѣ камиюгꙋль
оаць лꙋать, шимїа аць ꙋрмать. кꙋкредин̃цъ,
вениць шинꙟвъцаць дарꙋрилꙋ карелꙋ амь гътить-
воаѡ, шикꙋнꙋнилꙋ челꙋ череши : Бинѣ ешти кꙋв͞ѣ
Ѡдихнеще д͞мнезеꙋле пре робїй тѣй, шиїй аша-зъ
ꙟраю, ꙋнде сънть четеле сфинцилорь д͞мне, ши
дрепцїй стрълꙋчесь ка лꙋминъторїй : Пре адоа-
мнцїй робїй тѣй ꙟꙋ ѡдихнеще, трекъндꙋле
тоате пъкателе = Славъ =
Пре ѡдꙋмнезеирѣ ꙟтреи стрълꙋчиръ, кꙋбꙋнъ крѣ
динцъ съоиънтъмь стрътъндь : сфинть ешти пъ
ринтеле чель фъръдеꙟчепꙋть, фїюле чель дин̃
пресꙋнъ фъръ де ꙟчепꙋть, шидꙋхꙋле чель дꙋмнезеескь
лꙋминѣзъне пре ной карїй кꙋкредин̃цъ ꙟцї слꙋжи-
цїѧ, шине скоате динь фокꙋль чель деꙟвечи =
= шиамин : Бꙋкꙋрътꙋ кꙋратъ чѣ чаи
нъскꙋть пре д͞мнезеꙋ кꙋтрꙋпь, ꙟтрꙋ мънтꙋирѣ тꙋ-
турорь, прин каре нѣмꙋль ѡменескь аꙋ афлать
мънтꙋирѣ, шиной прин тине съафлъмь раюль,
нъскътоарѣ де д͞мнезеꙋ, кꙋратъ ши благосло
витъ = Аллилꙋїа = г͞ = славъ цїѧ д͞мне:
= Дїаконꙋль ектенїѧ пентрꙋ морць, шипреотꙋль
Молитва, ши возгласꙋль = каꙋтъ ꙟнапо = ли: г͞ =

Ꙗръ дꙋпъ ꙋ зичемь Блаженни непорочнїи, Атꙋнчи де
пъ аллилꙋїа чель дꙋпъ Живый въпомощи шидꙋпъ ектенїѧ чѣ маре, ꙟдатъ зичемь тропарюль. Чела чꙋ пре
адънкꙋриле, ши богородичналꙋй. шиꙟдатъ
Бинѣ ешти

ИНСТИТУТУЛ ДЕ ИСТОРИЕ, ЛИМБЭ ШИ ЛИТЕРАТУРЭ
БИБЛИОТЕКА
инв. № 28756
ал Базей ... де черчетэрь шт. а Академией де штиинце а ... РСС

15

дı = Слꙋжба парастасꙋлꙋи : =

Бине ѥщи кꙋвънтать Дмнꙋ, ши тропарнꙋ-
чата сфинцилорь, ꙟпро̃, Апои поменѣщꙋ преотꙋ
преморцї дꙋпъ нꙋмь амь арътать маи сꙋсь :

= Дечи зичемь Седаленъ, Гласъ : е̃ :
Одихнѥщꙋ мѫнтꙋиторюль нострꙋ кꙋ дрептцїи
пре робїи тъи, шии съ лъшлꙋѧщꙋ ꙟ кꙋбрꙋцилꙋ тъꙋ.
прекꙋмъ ѥсте скрись : трекꙋндъ кꙋ оунъ бънъ треща
релꙋ лорь, челе де воѥ, ши челе фъръ де воѥ, ши тоате
челе ꙟтрꙋ щиинцъ, ши ꙟтрꙋ нещиинцъ. Юбиторюлꙋ
де оамени = Слава : Ши тоате челе ꙟтрꙋ щїин-
цъ ши ꙟтрꙋ нещїинцъ, Юбиторюлꙋ де оамени = Шинꙟ
= Чѣла чаи стрълꙋчить дин фечоарꙋ лꙋмїи Хртоасе
Дмнезеꙋлꙋ, ши пентрꙋ дꙋнса фїи лꙋминїи наи арътать.
Милꙋѥщенꙋ пре нои : = Дечи Псалмꙋлъ : н : Милꙋѥ
щемꙋ Дмнезеꙋлꙋ, Апои канонꙋлъ пентрꙋ морцї =
= Канонъ Гласъ = ѕ : пѣснъ = а = Ирмось
Кареле оусакать кꙋ пїчоаре Израиль, кꙋ оурмеле трекꙋнъ адѫнкꙋль,
пре гоначюль фараонъ възꙋндꙋлъ ꙟнекать, аꙋ стригать :
Лꙋи Дмнезеꙋ кꙋнтаре де бирꙋинцъ съи кꙋнтъмь. =
: Стихь : Сфинцилорь мꙋченичь рꙋгъцꙋнеле лꙋи Дмнезеꙋ пѣрꙋнои
= Ꙟнꙋ мъриꙋ черꙋщи пꙋрꙋрꙋ тоате оштеи лꙋи мꙋ-
ченичь, Хртоасе, пре кредничошїи на рїи фии мꙋтать
де пре пъмѫнть, ꙟ вредничешїи сълащꙋлꙋ вѣчничилꙋ бꙋ
нътъцї = стихъ : Одихнѥщꙋ Дмне съфлетеле робилорь тъи =
Чѣла че тоате лаи ꙟфрꙋмсецать, пре минꙋнꙋ омꙋль кꙋнои
нꙋ амѣстекать ꙟтре сꙋпрениїе, ꙟпреꙋнъ ши ꙟтре морцїи
маи зидить, пентрꙋ ачѣѧ съфлетеле робилорь тъи.
одихнѥщеле мѫнтꙋиторюле : = Слава =

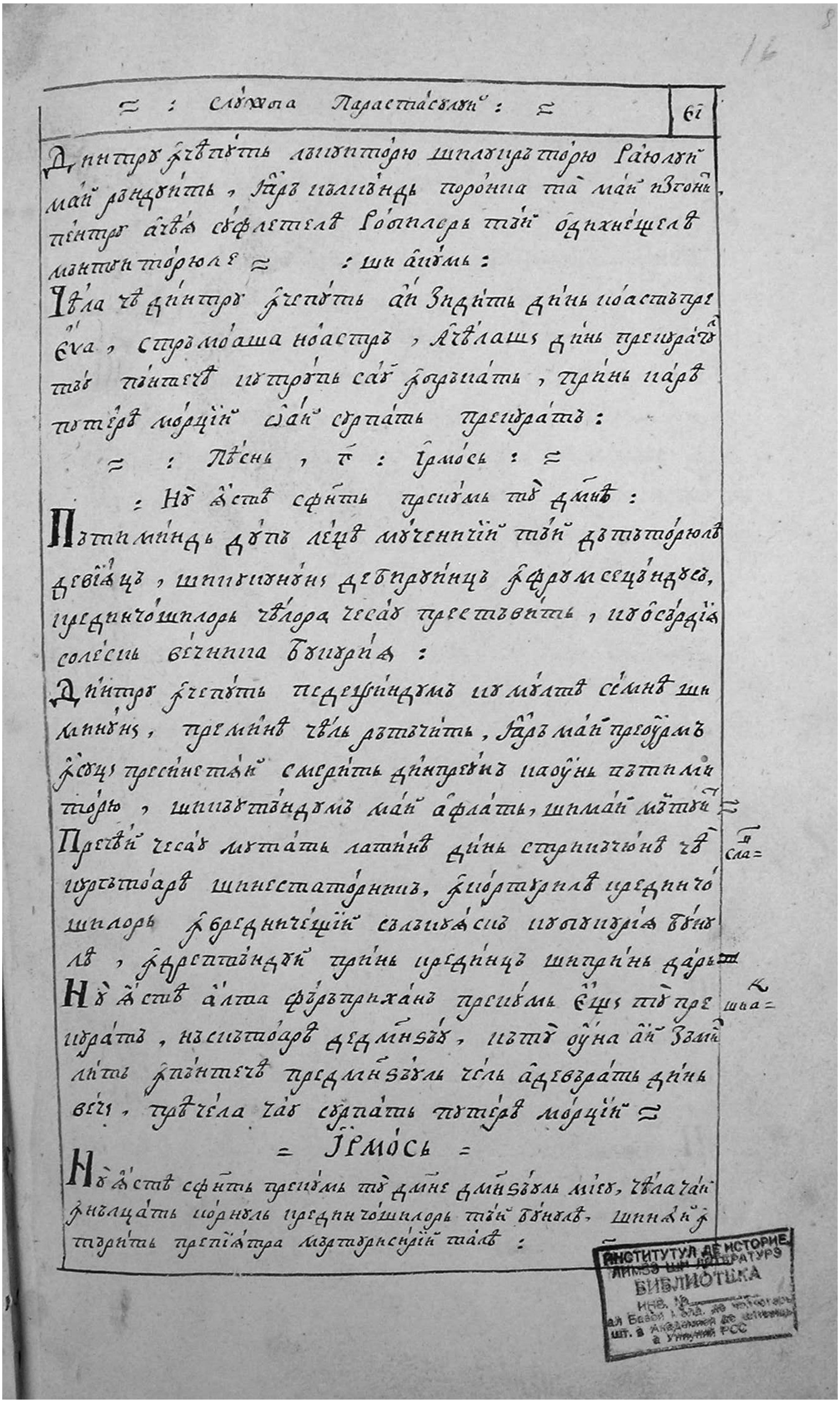

= : Слꙋжба Парастасꙋлꙋй : = 61

Динтрꙋ ꙟчепꙋтꙋ лꙋкрꙋторю шиплꙋгрꙋторю Раюлꙋй
май рѫндꙋитꙋ, Ꙗрꙋ кꙋлкѫндꙋ порꙋнка та май изгони,
пентрꙋ ачѣѧ сꙋфлетеле робилоръ тꙋй одихнѣщеле
мꙋнтꙋиторюле = : ши акꙋмъ :
Чела че динтрꙋ ꙟчепꙋтꙋ ай зидитꙋ динъ коастъ пре
Ева, стрꙋмоаша ноастрꙋ, ачелаш динъ прекꙋратꙋ
тꙋ пѫнтече ꙟтрꙋпꙋ сау ꙟтрꙋпатꙋ, прин каре
пꙋтерѣ морцїй ꙋай сꙋрпатꙋ прекꙋратъ :

= : Пѣснь, г : Ирмосъ : =

: Нꙋ ѧсте сфинтꙋ прекꙋмъ тꙋ Доамне :

Пꙋтиминдꙋ дꙋпъ лецꙋ мꙋченичїй тꙋй дꙋтꙋторюлꙋ
девїѧцꙋ, шипꙋꙟнꙋнꙋ де бꙋрꙋинцꙋ ꙟфꙋрмꙋсецꙋндꙋсе,
кредничошилоръ челора чесау престꙋвитꙋ, кꙋ ꙋсърдїѧ
солѣскꙋ вѣчника бꙋкꙋрїѧ :
Динтрꙋ ꙟчепꙋтꙋ педепсиндꙋмꙋ кꙋ мꙋлтꙋ семнꙋ ши
минꙋни, пре мине чель рꙋтꙋчитꙋ, Ꙗрꙋ май пре оурмъ
ꙟсꙋцї пресфинцїтꙋ смеритꙋ динтрꙋꙋнꙋ каоунъ пꙋтимито
торю, шипꙋтꙋндꙋмꙋ май афлатꙋ, ши май мꙋлтꙋ =
Пречꙋй чесау мꙋтатꙋ латинꙋ динъ стрꙋинꙋчюнꙋ чꙋ Сла =
гꙋрꙋтоарꙋ шинестаторнїкꙋ, ꙟкорꙋнꙋрилꙋ кредничо
шилоръ ꙟвредничещїй съласꙋ кꙋ ꙋбꙋкꙋрїѧ бꙋнꙋ
лꙋ, ꙟдрептꙋндꙋсꙋй прин кредницꙋ ши прин даръ =
Нꙋ ѧсте алта фꙋрꙋ прихꙋнꙋ прекꙋмъ ещї тꙋ пре Ши ни =
кꙋратꙋ, нꙋскꙋтоарꙋ де Дꙋмнезꙋꙋ, кꙋтꙋ оуна ай зъмис
литꙋ ꙟпꙋнтечꙋ пре Дꙋмнезꙋꙋлъ чель адевꙋратꙋ динъ
вѣчї, прꙋ чела чау сꙋрпатꙋ пꙋтѣрꙋ морцїй =

= Ирмосъ =

Нꙋ ѧсте сфинтꙋ прекꙋмъ тꙋ Доамне Дꙋмнезꙋꙋлъ мїеꙋ, чела чай
ꙟнꙋлцатꙋ корнꙋлъ кредничошилоръ тꙋй бꙋнꙋлꙋ, ши ни ай ꙟ
тꙋритꙋ пре пїѧтра мꙋртꙋрисирїй тале :

ИНСТИТУТУЛ ДЕ ИСТОРИЕ, ЛИМБЭ ШИ ЛИТЕРАТУРЭ
БИБЛИОТЕКА
ИНВ. №

51 | = : Слꙋжба парастасꙋлꙋй : =

= Еѵлогитарїа, шиво́зласе пе́нтрꙋ мо́рцꙵ, ка́ꙋтъ ꙟнапо́й
листъ = і = = Апо́й седа́лен, Гла́сꙋ = ѕ =
Ꙟтрꙋ адевъ́р дешарте сꙋнтъ тоа́те фъптꙋ́риле,
шивїаца а́ста оу́мбръ шиви́съ, къ ꙟдешъ́рт се тꙋл
бꙋ́ръ то́тъ о́мꙋл, пре́кꙋм зи́че скриптꙋ́ра: кънд
доба́ндим тоа́тъ лꙋ́ме, атꙋ́нчи несъ́лъшлꙋи́м ꙟ
морми́нтъ, оу́нде дими́нъ пре́ꙋнъ ꙟпъра́цїи ши сърачи́й.
Пе́нтрꙋ ача́ста Хс Дꙋмнезеꙋле, пре а́чещи мꙋтаци
дела ной ꙟ одихне́ще, ка оу́нꙋ юбито́рю де оа́мени =
= Сла́въ; Ши а́нꙋм =
Пре сфи́нтꙋ небꙋнто́арꙋ де Дꙋмнезеꙋ, ꙟвреме вїецїи
ноу́мꙋ лꙋса́, ши а́цю то́рюлꙋй о́менесии но́мꙋ ꙟпреди
ца, чинѣ́сꙋщи мꙋ а́пъръ ши мꙋ мꙋнтꙋ́еще =
: Пѣ́снъ, а, Ирмо́с :
Ꙋзи́тамъ Дꙋмне ве́сте та, шима́мꙋ темꙋ́тъ, ꙟ
цълѣ́самъ лꙋкрꙋриле та́ле, шима́мъ минꙋна́тъ, сла́
вꙋ пꙋтерїи та́ле Дꙋмне :
Арътъ́нде кꙋнощи́нца ꙟцълепчю́нїи чей ма́й бꙋ́не
ши бꙋнꙋта́те че май десъвъ́ршитъ, пе́нтрꙋ да́рꙋ
ри стъпъ́не, пречи́тела мꙋченичилор, кꙋ ꙟцерїи-
ла́й ꙟпреоу́натъ :
Пречи́н чеса мꙋта́тъ латину, ꙟвредничеще сънъ
щи́цꙋ сла́ва та, чеи нетрекъ́тъ, Хс, оу́нде-
а́сте лꙋка́шꙋл челор чес веселе́сии, шигла́сꙋл
бꙋкꙋрїи чей кꙋра́те = Сла́въ :
Прїимещꙋ пречи́н чинꙋ́нтъ, ꙟтрꙋ стъпъни́реа та че
Дꙋмнезѣ́ꙋске. пре ка́рїи ꙗй прїимитъ депре пъмꙋ́нтъ,
фъкъ́ндꙋй фїи лꙋми́нїи, кꙋрꙋцꙋ́нде́ле чаца пъка
телор, мꙋлтъ милостиве : = Ши а́нꙋ

чеа

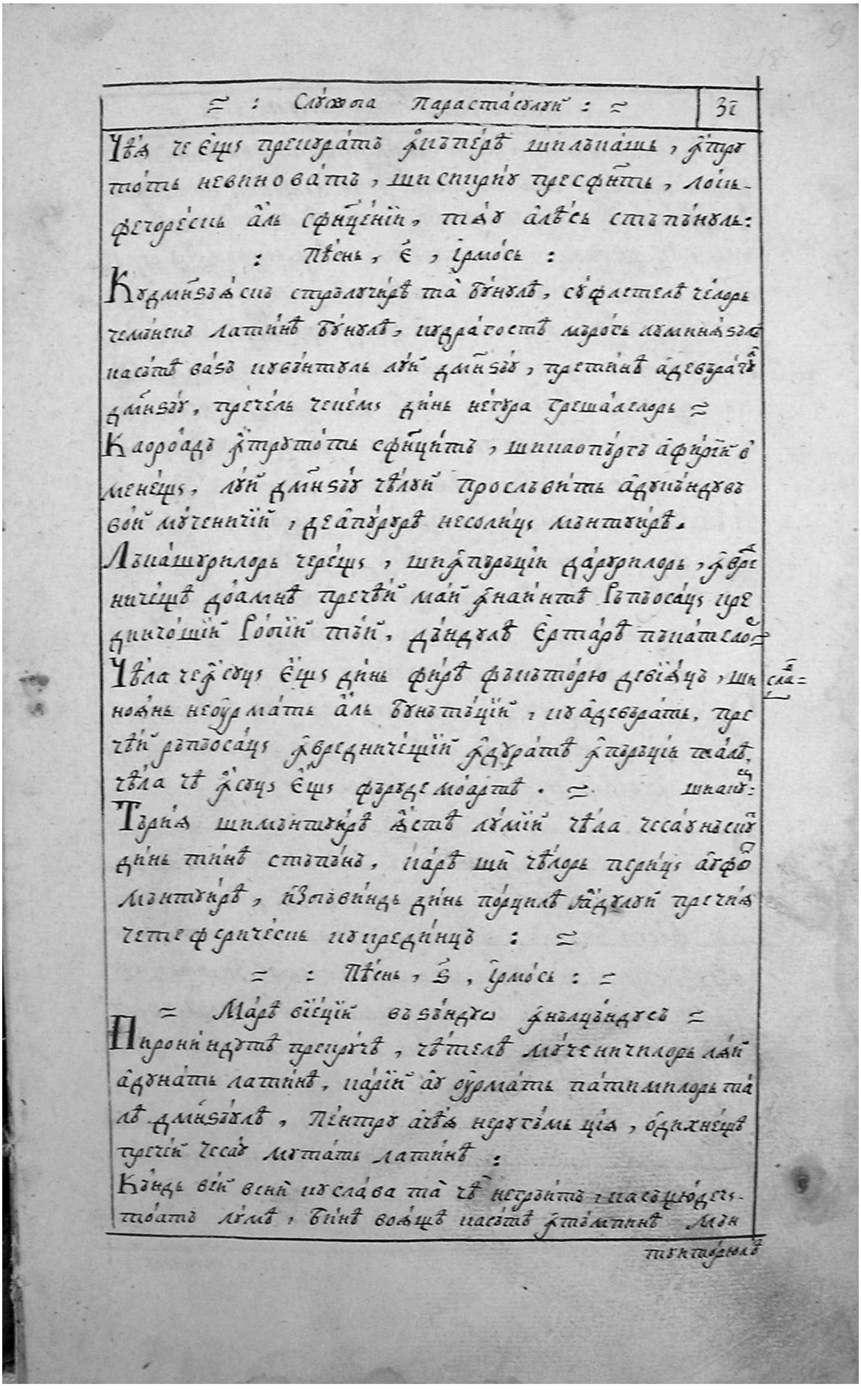

⁓ : Слꙋжба Парастасꙋлꙋи : ⁓ | 3ї

Чѣѧ че єщи прекꙋратꙋ ꙟкꙋперꙋ шилъпашь, ꙟтрꙋ
тоатѣ невиноватꙋ, шиспирѣꙋ пресфинтѣ, лоѧ-
фечорєсѣ ал сфинцєнїи, таꙋ алєсѣ стъпънꙋлъ:
: Пѣснь, є҃, ірмосъ :
Кꙋдминꙋзъѧсиꙋ стрълꙋчирꙋ та бꙋнꙋлꙋ, сꙋфлєтєлꙋ челорꙋ
челꙋнєсꙋ латинꙋ бꙋнꙋлꙋ, шидрагостꙋ мꙋроꙋ лꙋминѣзъ
насꙋтꙋ ваꙋ шꙋвꙋнтꙋлъ лꙋи дминꙋзꙋ, претинꙋ адевъратꙋ
дминꙋзꙋ, прєчєль чєнємꙋ динь нєтꙋра грєшалєлорь ⁓
Каорѣадꙋ ꙟтрꙋтоатѣ сфинцитꙋ, шинаопꙋртꙋ афирѣкꙋ о
менєщꙋ, лꙋи дминꙋзꙋ чѣлꙋи прослъвитѣ адꙋнꙋндꙋвꙋ
вои мꙋченичїи, деапꙋрꙋрꙋ несолниꙋ мꙋнтꙋирꙋ.
Лꙋнаширилорь черєщꙋ, шиꙟпꙋрꙋцїи дарꙋрилорь, ꙟвре
ничєщꙋ доамнꙋ пречѣи маи ꙟнаинтꙋ Ръпꙋосацꙋ чере
диничоши Росїи тои, дꙋндꙋлꙋ єртарꙋ пꙋкатєлорь ⁓
Чѣла че ꙟсꙋцꙋ єщꙋ динь фирꙋ фъчꙋторю дєвїацꙋ, ши
ноаꙋнѣ неоуръматѣ ал бꙋнꙋтꙋцїи, шиадєвъратѣ, пре
чеи рꙋпꙋосацꙋ ꙟвредничєщїи ꙟдꙋратꙋ ꙟпꙋрꙋцїа таꙋ,
чѣла че ꙟсꙋцꙋ єщꙋ фъръде моартꙋ. ⁓ Шинꙋ:
Твариѧ шимꙋнтꙋирꙋ ꙟстꙋ лꙋмїи чѣла чєсаꙋнєсꙋ
динь тинꙋ стъпꙋнꙋ, шарꙋ ши чѣлорь пєрнцꙋ атфо
мꙋнтꙋирꙋ, Изъвꙋвиндꙋ динь пꙋрꙋцилꙋ лꙋдꙋлꙋи пречѣ
четє фечорєсѣ шꙋпрєдинцꙋ : ⁓
⁓ : Пѣснь, ѕ҃, ірмосъ : ⁓
⁓ Марꙋ вїєцїи въ зꙋндꙋо ꙟнълцꙋндꙋсꙋ ⁓
Пиронинꙋдꙋтꙋ прєцꙋрꙋ, чꙋтєлꙋ мꙋченичилорь лаи
адꙋнатѣ латинꙋ, шаріи аꙋ оурматѣ патимилорь та
лꙋ дминꙋзꙋлꙋ, Пентрꙋ ачѣѧ нєрꙋгꙋмь цїѧ, одꙋхнєщꙋ
пречеи чєсаꙋ мꙋтатѣ латинꙋ :
Кꙋндꙋ веи вени шꙋслава та чꙋ нєстрꙋнтꙋ шасꙋщюдєчє-
тоатꙋ лꙋмꙋ, вїнꙋ воѧщꙋ насꙋтꙋ ꙟтꙋмпинꙋ Мꙋн
тꙋнтꙋирꙋлꙋ

пг ~ : Слꙋжба Парастасꙋлꙋи : ~

мꙋнтꙋиторюлꙋ тре нꙋорь лꙋминатꙋ грецинчоишїи Росїи
тꙋи, пресаріи ꙗи мꙋтатꙋ депрепꙋмꙋнтꙋ ~ Слав
Чела че ещи изворꙋль віецїи, царелꙋ ан сꙋс прє Росїи
тꙋи чеи ференнаци, иꙋпꙋтерꙋ та чꙋ дꙋмнезаескꙋ стꙋ
пꙋнꙋ, пентрꙋ ачеа слꙋжꙋлꙋаще пречеи чесаꙋ мꙋта
латинꙋ прин греднiцꙋ, ꙟтрꙋ десфꙋтарꙋ Раюлꙋи. ~
шпаць Ꙗрꙋши нам ꙟторсꙋ ꙟпꙋмꙋнтꙋ, иꙋлꙋнꙋдꙋ дꙋмнезꙋ
ка порꙋнкꙋ, ꙗрꙋ прин тинꙋ ꙟфечорꙋ, депрепꙋмꙋнтꙋ
нам ꙟнꙋлцат лачерꙋ, скꙋтꙋрꙋнду пꙋтрецюнꙋ
морцїи : : Ірмось :
Марꙋ віецїи вꙋзꙋндꙋ ꙟнꙋлцꙋндꙋсе, дꙋвифорꙋль непите
лорь, ламанꙋль тꙋ чель лин алергꙋнду, стрꙋгꙋ иꙋ
тꙋрꙋтинꙋ, скапатꙋ дин стрꙋкꙋчюнꙋ віꙗца мꙋ мꙋлтꙋ-
мiлостивꙋ ~ Єктенїа, возглась пентрꙋ морцї : лн : і :

~ : Кондакъ, Гласъ, ӣ : ~

Кꙋ сфинцїи одихнеще Христоасе сꙋфлетꙋлꙋ Робилорь-
тꙋи, оунде нꙋ ꙗсте дꙋрерꙋ, нич скꙋрбꙋ, нич сꙋспи
нарꙋ, чи віаца фꙋрꙋ сфꙋршитꙋ. ~

: Ікось :

Тꙋ ꙟсꙋци ещи фꙋрꙋдемоартꙋ, чела чеай фꙋкꙋтꙋ ши
ай зидитꙋ пре ом, ꙗрꙋ ной пꙋмꙋнтенїи дин пꙋмꙋнтꙋ
ам фостꙋ зидици, шиꙟтрꙋ ачелаши пꙋмꙋнтꙋ вомь
мерџꙋ, прекꙋм ай порончитꙋ чела че мꙋй зидитꙋ: кꙋ
пꙋмꙋнтꙋ ещи ши ꙗрꙋши ꙟпꙋмꙋнтꙋ вей мерџꙋ. оунде
тоци пꙋмꙋнтенїи мерџемь, фꙋкꙋнду пꙋнгꙋчерꙋ-
дасꙋпра гропїи, кꙋнтарꙋ : Аллилꙋїа ~ г :

: Пѣснь, з, Ірмось :

Дꙋ тꙋторꙋ дерꙋаꙋ прекꙋторꙋ лаꙋдꙋатꙋ, ꙟцерꙋ кꙋвіошило тинерь,
ꙗрꙋ пре халдеи ꙗꙋ арсь. порона лꙋи дꙋмнезꙋ премꙋнчиторюль лаꙋ
плекат ꙟстрига : Бине ещи кꙋвінта дꙋмнезꙋль пꙋринцилор нощри ~

Изꙋбꙋвитꙋсаꙋ

≈ : Слꙋжба Парастасꙋлꙋи : ≈ ѲІ

Избъвитꙋсаꙋ мꙋченичїи кꙋсънџєлꙋ тъꙋ, дєзрєшалачє
дїнъ тоѫ, Iаръ стропїндꙋсє кꙋсънџєлꙋ лоръ, а єꙋꙋ адꙋ
кꙋпꙋїтъ џюнгєрꙋ та, дꙋмнєзєꙋль пърїнцилоръ ноштри,
бине єщи кꙋвънтатъ ≈
Премоартє чєа чєсъ сълоѫтєчна аи оморъто, кꙋвинтꙋ
чєль фъкъторю дєвїаць. пречꙋм ръпꙋсаць ꙟтрꙋ ꙟпъръцїє
прїимєщїи аимꙋ, кꙋрїи тєкꙋсєсъ щїинтє Хрїстоасє:
дꙋмнєзєꙋль пърїнцилоръ бине єщи кꙋвънтатъ ≈ слава =
Чєла чємаи дать сꙋфлєть мїа омꙋлꙋи, прїнъ дꙋхꙋ
ꙋнъ сфънта сꙋфларє, дꙋмнєзєꙋлꙋ прєстъпънїторюлꙋ,
пречєи прєстъвиць ꙟвреднїчєщєи ꙟпъръцїи талє, кꙋ
сфїнцїи кꙋнтє мънтꙋїторюлꙋ: дꙋмнєзєꙋль пърїнцилоръ
ноштри бине єщи кꙋвънтатъ ≈ = шинаꙋ
Тꙋ аи аратать маи ꙟналтъ дєкꙋть тоатє фъпчꙋ
рилє, ꙟтрꙋтоть нєвиноватъ, зъмислїндъ прє дꙋхꙋ
сфꙋ, чєла чаꙋ сфърмать порцилє морцїи, шиꙟкꙋи-
торилє лаꙋ здробїть, пєнтрꙋ ачєа прєкꙋрати кꙋ
прємариꙋ алꙋи дꙋмнєзєꙋ, кꙋкꙋнтъръ тємъриль нои-
кредїнчошїи ≈ Пѣснь, н, ірмось ≈
Дїнъ въпаѧ аи избоврꙋть роаѡ кꙋвїошилоръ, шиꙟкърттва-
дрєптꙋлꙋи кꙋ апъ аи арсо, кꙋтоатє лєфачї Хрїстоасє кꙋтє
лєврєи, Прєстїнє тєпрєлъвъдъмъ ꙟтрꙋ тоцї вєчїи: ≈
Аратъндꙋсє кꙋтърїа, шикꙋкꙋнꙋнє дє бꙋрꙋїнцъ ꙟфрꙋм
сєцъндꙋсє мꙋченичїи лꙋи Хрїстось, ширъсъдъторїи дєкꙋ
кꙋръ стръкъ: прєстїнє тєпрє ꙟнълцъмъ Хрїстоасє ꙟвєчї ≈
Прєкрєдинчошїи карїи аꙋ лъсать вїаца, ꙟтрꙋ сфинцєниѧ,
шилатїнє стъпъне саꙋ мꙋтать, прїимєщїи кꙋ блъгъдꙋ
цъ. одихнїндꙋи кꙋоунъ ꙟдꙋрать. пречꙋм чїнтє ꙟнаць
ꙟтрꙋ тоцї вєчїи ≈ = славъ =
Аимꙋ ꙟпъмънтꙋль чєлоръ блънзї, бинє воащє мънꙋ
тꙋитораюлꙋ

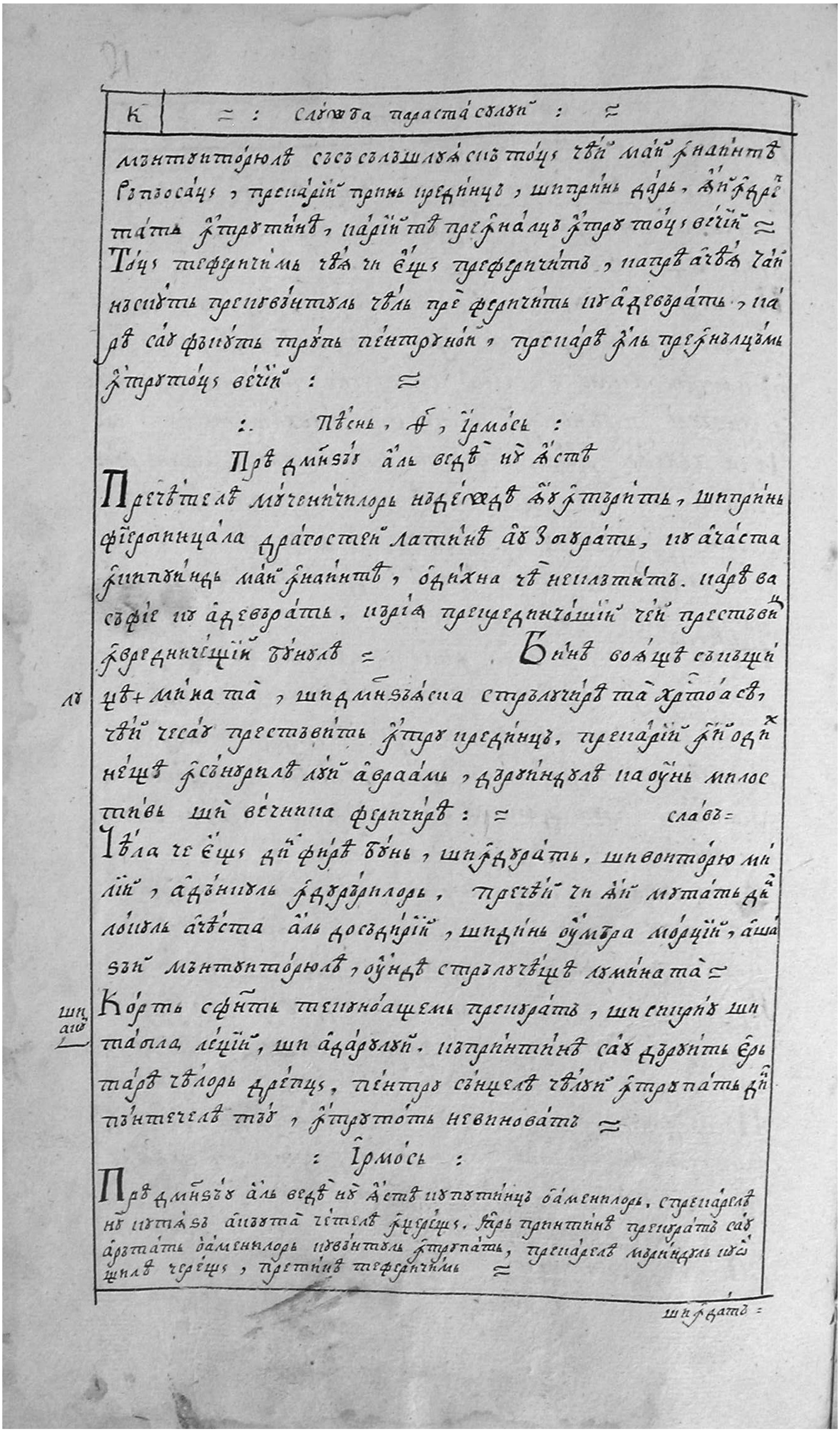

К | ⁓ : Слꙋжба парастасꙋлꙋй : ⁓

мѫнтꙋиторюлꙋ съ съ сълъшлꙋꙗскъ тоць чей май ꙟнаинте
рѫпꙋосаць, прекꙋм ꙋрій прин прѣдинць, ши прин даръ, ꙟн ꙟдре-
птате ꙟтрꙋ тине, карій те преꙟнълцъ ꙟтрꙋ тоць вечій ⁓
Тоць те фериччим чеа чи ещи префериччитъ, кареа ачѣа ча-й
нъскꙋт прекꙋвънтꙋл чел префериччит кꙋ адевърат, ка-
ре сав фъкꙋт трꙋп пентрꙋ ной, пре кареле ꙟл преꙟнълцъм
ꙟтрꙋ тоць вечій : ⁓

:. Пѣснь, ѳ, Ірмось :

Пре Дꙋмнезеꙋ а-л веде нꙋ ѥсте

Пречинстителе мꙋченичилоръ нъдеждѣ аꙋ ꙟтърить, ши прин
фіербинцала драгостей латинѣ аꙋ зборать, кꙋ ачаста
ꙟмпингъндꙋсъ май ꙟнаинте, одихна чѣ неилъститъ. кареа ва
софіе кꙋ адевърать, каріа прѣкꙋредничошій чей пресфинци
ꙟвредничешій ѹнꙋл = Бине воещі съпꙋщи
лꙋ цꙋ + мѫна та, ши дминꙋнѣасна стрълꙋчирѣ та хартоасъ,
чей чеау пресфинцит ꙟтрꙋ прѣдинць, прекарій ꙟн одих-
нещꙋ ꙟ сънꙋрил лꙋй авраамь, дъръиндꙋлꙋ ка оунь милос-
тивъ ши вечника фериччирѣ : ⁓ Славъ =
Чела че ещи де фире бꙋнъ, ши ꙟдꙋрать, ши воиторю ми-
лій, адꙋнꙋл ꙟгерилоръ, пречѣй чи ай мꙋтать дѣ
лочꙋл ачеста ал доꙋсъдирій, ши дин оумбра морцій, аша
ши мѫнтꙋиторюлꙋ, оунде стрълꙋческе лꙋмина та ⁓
шиц аю Корꙋ сфинцилъ те кꙋноаще пречꙋратъ, ши чинꙋрꙋ ши
тагма лециій, ши адарꙋлꙋй. кꙋ прин тине сав дърꙋит ѥръ
тарѣ челор дрепць, пентрꙋ сꙋфлетеле челꙋй ꙟтрꙋпать дин
пъмѫнтечелꙋ тѣꙋ, ꙟтрꙋ тоць невиноватꙋ ⁓

: Ірмось :

Пре Дꙋмнезеꙋ а-л веде нꙋ ѥсте кꙋ пꙋтинцъ оаменилоръ, спре кареле
нꙋ кꙋтѣзъ а кꙋта четеле ꙟнгерещи. Іаръ прин тине пречꙋратъ сав
арътать оаменилоръ кꙋвънтꙋл ꙟтрꙋпатъ, пре кареле мърindꙋлꙋ кꙋ о-
щиле черещи, пре тине те фериччим ⁓

ши ꙟдꙋратъ =

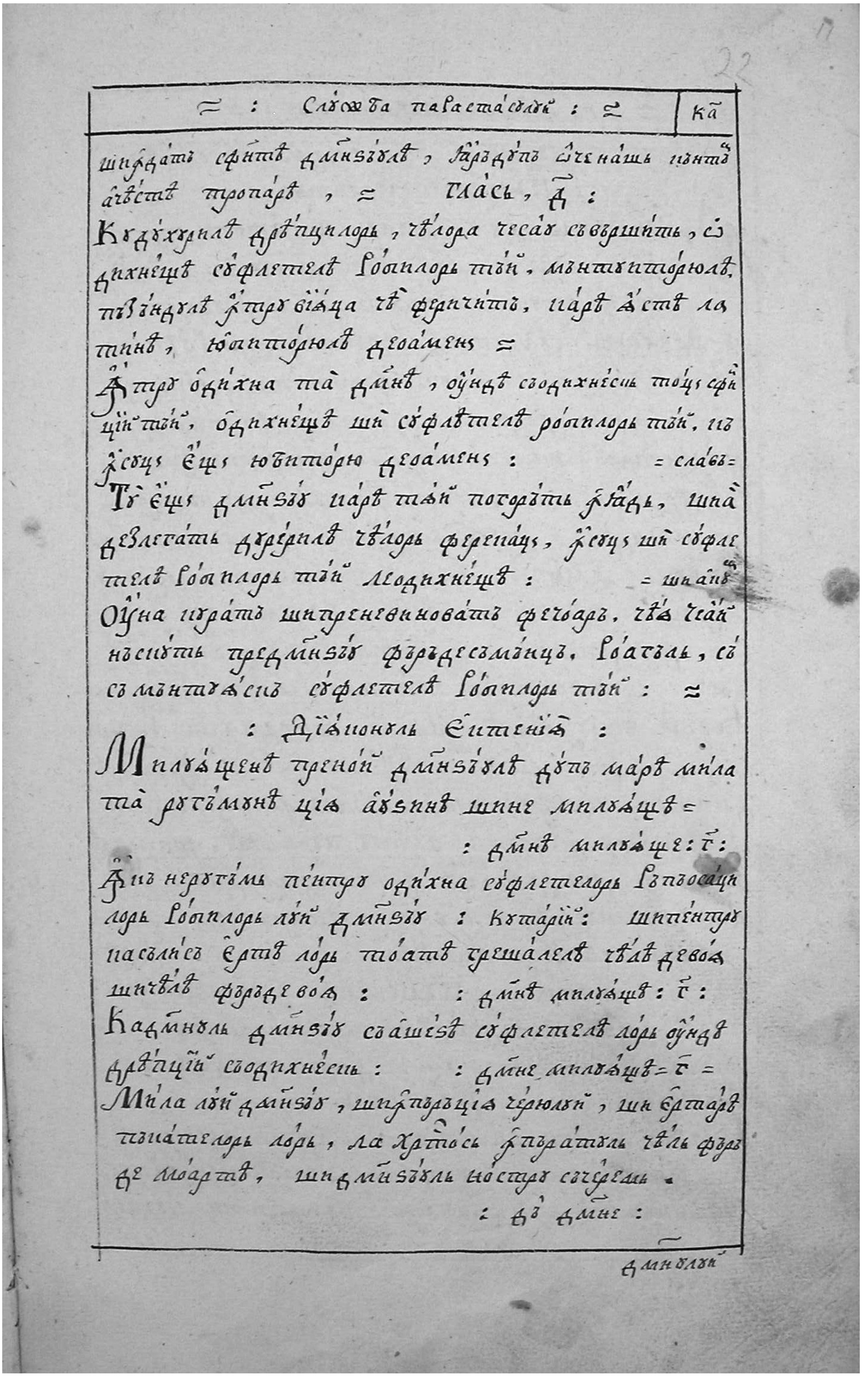

= : Слꙋжба парастасꙋлꙋи : = | ка

шипрѣдатъ сфинтꙋ дмнзꙋлꙋ, каредꙋпъ ѡтченашъ зикꙋ
ачестꙋ тропарꙋ, = гласъ, д :
Кꙋдꙋхꙋрилꙋ дрептцилоръ, чꙋлоръ чесаꙋ съвършитъ, ѡ
дихнѣщꙋ сꙋфлетелꙋ робилоръ тѣи. мꙋнтꙋиторюлꙋ,
пъзꙋиндꙋлꙋ ꙟтрꙋ віаца чꙋ ферічитъ, каре ѥстꙋ ла
тинꙋ, ѡмꙋбиторюлꙋ деѡамень =
Ꙟтрꙋ ѡдихна та дꙋмнꙋ, оунде съѡдихнѣсь тоци сфи
ціи тѣи, ѡдихнѣщꙋ ши сꙋфлетелꙋ робилоръ тѣи. къ
ꙟсꙋци ѥщи ѡмꙋбиторю деѡамень : = славъ =
Тꙋ ѥщи дꙋмнезеꙋ каре тай погоритъ ꙟ іадъ, ши а
дезлегатъ дꙋрериле челоръ ферекаци, ꙟсꙋци ши сꙋфле
телꙋ робилоръ тѣи лѥѡдихнѣщꙋ : = шиакꙋ
Оуна кꙋратъ шипренѣвиноватъ фечоаръ, чѣ чеай
нъсꙋтъ пре дꙋмнезеꙋ фъръдесъмънцъ, роагъль, съ
съмꙋнтꙋꙗсꙋ сꙋфлетелꙋ робилоръ тѣи : =

: Діаконꙋль ектеніꙗ :

Милꙋѧщене пре ной дꙋмнезеꙋлꙋ дꙋпъ марѣ мила
та рꙋгъмꙋнꙋ ціѧ аꙋзиꙋ шине милꙋѧщꙋ =
: дꙋмне милꙋѧще : г :
Ꙟкъ нерꙋгъмъ пентрꙋ ѡдихна сꙋфлетелоръ рꙋпъосаци
лоръ робилоръ лꙋи дꙋмнезеꙋ : кꙋтаріи : шипентрꙋ
пасълисъ ѥртꙋ лоръ тоатꙋ грешалелꙋ чѣле девоꙗ
шичѣле фъръдевоꙗ : : дꙋмне милꙋѧщꙋ : г :
Кадꙋмнꙋль дꙋмнезеꙋ съашезе сꙋфлетелꙋ лоръ оунде
дрептціи съѡдихнѣсь : : дꙋмне милꙋѧщꙋ = г =
Мила лꙋи дꙋмнезеꙋ, шиꙟпъръціꙗ чериюлꙋи, ши ѥртаре
пъкателоръ лоръ, ла Хртосъ ꙟпъратꙋль чель фъръ
де моарте, шидꙋмнезеꙋль ностру съчерем .
: дꙋ дꙋмне :

дꙋмнꙋлꙋи

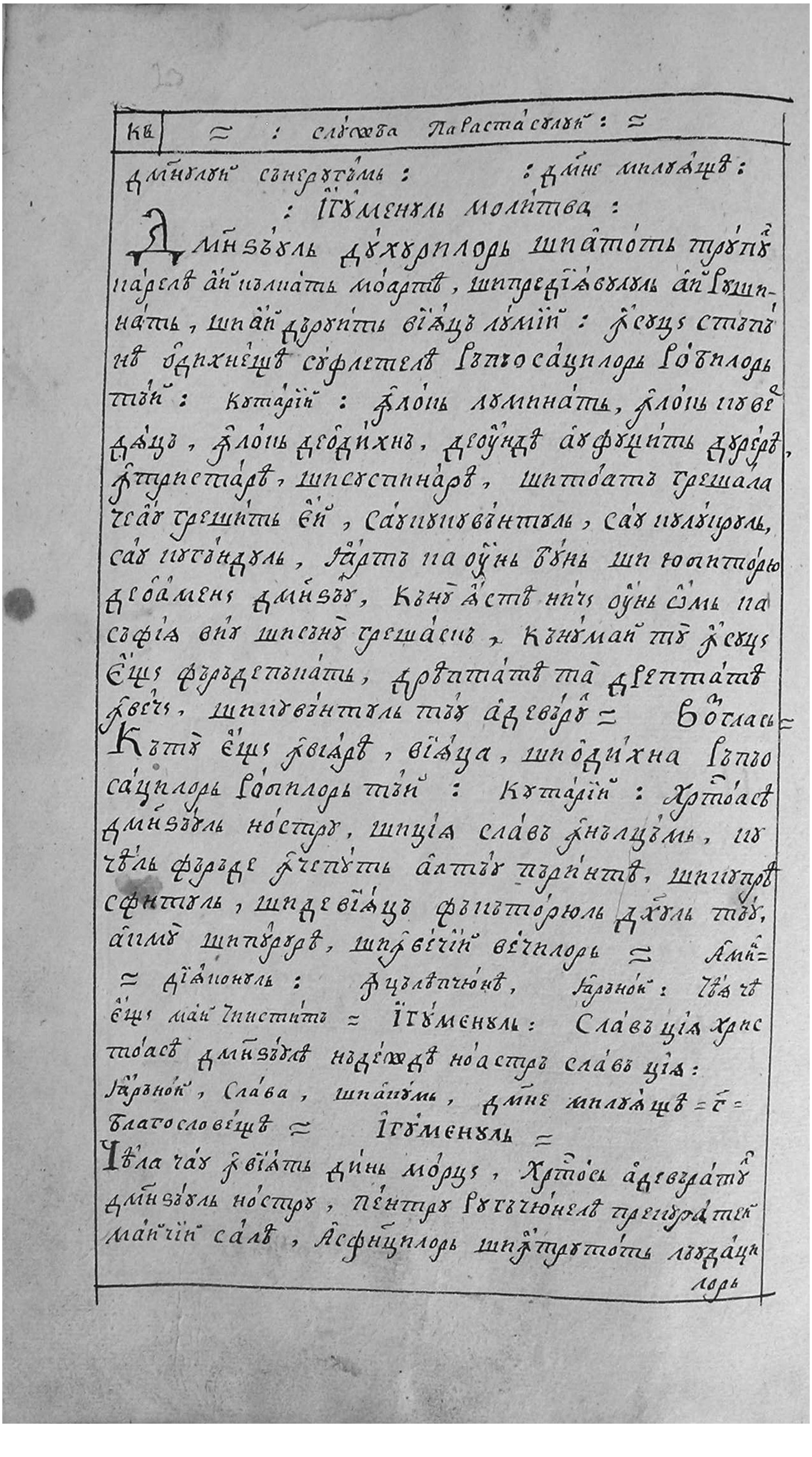

КВ : слꙋжба Парастасꙋлꙋи :

Дмнꙋлꙋи сънерꙋгъмь : : Дѡамне милꙋеще :

: Ігꙋменꙋль молитва :

Дмнзъꙋль дꙋхꙋрилорь шиа тоть трꙋпꙋ
ка́реле аи кълка́ть моа́ртѣ, шипредїаволꙋль аи рꙋшин-
на́ть, шиай дърꙋи́ть вїа́цъ лꙋмїи : Ѫсꙋцꙑ стъпъ-
не одихнеще сꙋфлетеле рѫпꙋсацилорь робилорь
тъи : кꙋта́рїи : ꙟлокь лꙋмина́ть, ꙟлокь кꙋверде-
а́цъ, ꙟлокь деѡдихнъ, деꙋндꙋ аꙋфꙋџи́ть дꙋререа,
ꙟтристарѣ, шисꙋспина́рѣ, шитоатъ грешала
чеаꙋ грешить ей, саꙋкꙋкꙋвъ́нтꙋль, саꙋкꙋлꙋкрꙋль,
саꙋ кꙋгъ́ндꙋль, ꙗ́ртъ пе ꙋнь бꙋнь ши ꙋбиторю
деѡамени Дмнзꙋ, къ нꙋ ѣсте ничи ꙋнь ѡмь ка
съфїе вїꙋ шисънꙋ грешаскъ, къ нꙋмай тꙋ ꙟсꙋцꙑ
ешꙑ фъръдепъкать, дрептатѣ та дрептате
ꙟвечи, шикꙋвъ́нтꙋль тъꙋ адевърꙋ. Возгласꙋ.
Къ тꙋ ешꙑ ꙟвїерѣ, вїаца, шиѡдихна рѫпꙋ-
сацилорь робилорь тъи : кꙋтарїи : Хрїстоасе
Дмнзъꙋль ностръ, шицїе славъ ꙟнълцъмь, кꙋ
Тꙋтъль фъръде ꙟчепꙋть алтъꙋ пъринте, шикꙋпрѣ
сфънтꙋль, шидевїацъ фъкъторюль Дхꙋль тъꙋ,
акꙋмꙋ шипꙋрꙋреа, шиꙟвечїи вечилорь. Амин.
Дїаконꙋль : Ꙟцълепчюне, Кърънон : Чеа че
ешꙑ май чинстиtъ. Ігꙋменꙋль : Славъ цїе Хрїс-
тоасе Дмнзъꙋле нъдеждѣ ноастръ славъ цїе :
Кърънонꙋ, Слава, шиакꙋмь, Доамне милꙋеще Г
Благословеще. Ігꙋменꙋль.
Чела чеаꙋ ꙟвїать динь морцꙑ, Хрїстось адевъратꙋ
Дмнзъꙋль ностръ, пентрꙋ рꙋгъчюнеле пречистей
майчїи сале, асфинцилорь шиатоть лъꙋдацилорь

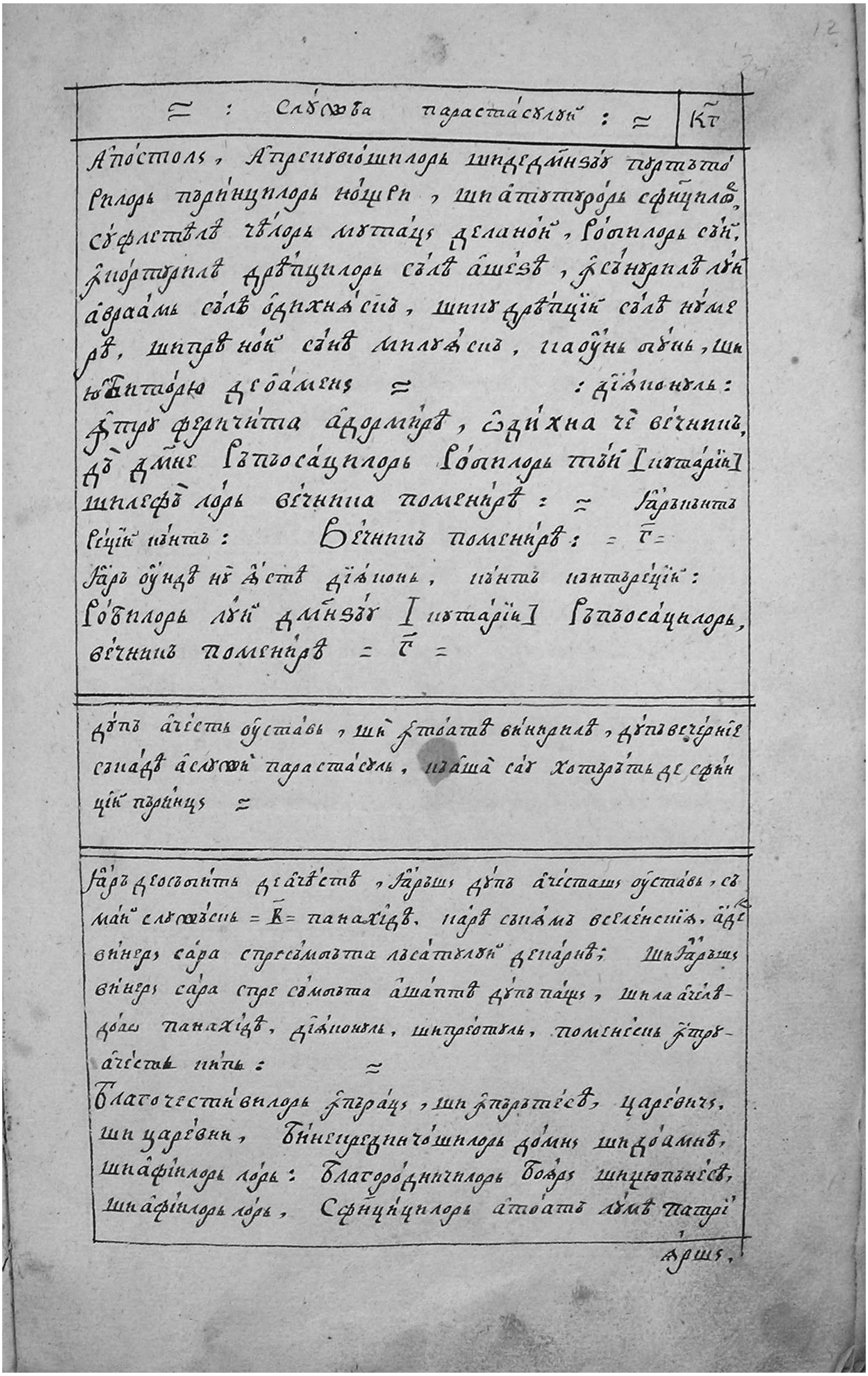

= : Слꙋжба парастасꙋлꙋй : = КГ

Апостолꙋ, А прѣсꙋвꙋршилор шй де Дꙋмнезеꙋ пъртъто-рилор пърйнцилор ноштрй, шй а тꙋтꙋрор сфинцилор, сꙋфлетꙋлꙋ челор мꙋтаць де ла ной, робилор съй, ꙟ корꙋтꙋрилꙋ дрепцилор съ лꙋ ашезе, ꙟ сънꙋрилꙋ лꙋй Авраам съ лꙋ одихнѣскъ, шй ꙟ дрепцїй съ лꙋ нꙋмере, шй пре ной съ не милꙋѣскъ, ка ꙋн бꙋн, шй ꙋбиторю де оамень = : дїаконꙋл :

Ꙟтрꙋ фериичита адормире, ѡдихна че вѣчникъ, дъ Доамне ръпꙋсацилор робилор тъй [нꙋмѣрин] шй ле фъ лор вѣчника поменире : = Iаръ кънтъ-рецїй кънтъ : Вѣчника поменире : = Г =

Iаръ оунде нꙋ ѣсте дїаконꙋ, кънтъ кънтъреції : Робилор лꙋй Дꙋмнезеꙋ [нꙋмѣрин] ръпꙋсацилор, вѣчника поменире = Г =

Дꙋпъ ачеасть оуставꙋ, шй ꙟ тоатъ винерилꙋ, дꙋпъ вечернїе съ фаче а слꙋжбѣ парастасꙋлꙋ, ка аша сау хотърыть де сфинцїй пъринць =

Iаръ деосибить де ачѣсте, Iаръши дꙋпъ ачесташи оуставꙋ, съ май слꙋжѣскъ = К = панахїдꙋ. иаръ съпъмъ вѣселенскїа, адекъ винерь сара спре сѫмбъта лъсатꙋлꙋй де карне; шй Iаръши винерь сара спре сѫмбъта а шаптѣ дꙋпъ Паще, шй ла ачесте доао панахїдꙋ, дїаконꙋл, шй преотꙋл, поменѣще ꙟтрꙋ ачесте кипꙋ : =

Благочестивилор ꙟпъраць, шй ꙟпърътесе, царевичь, шй царевне, бинекредничошилор домнь шй доамне, шй а фїилор лор : Благородничилор бояри шй цюпънесе, шй а фїилор лор, Сфинцилор а тоатъ лꙋмѣ патрїарш,

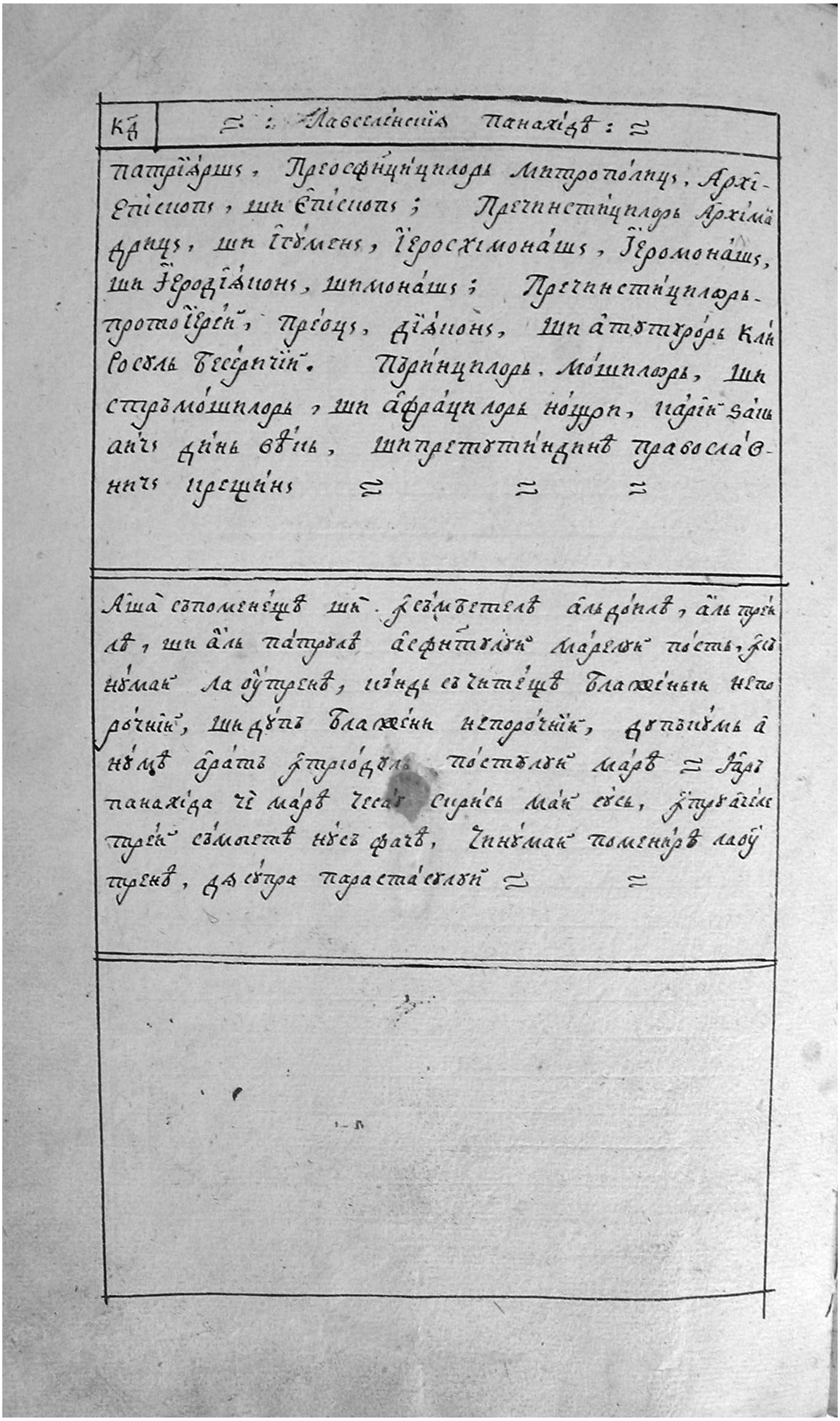

кд = : Вселенскія панахідꙋ : =

патріаршь, Преосфінцілорь Мітрополіцъ, Архі-
єпіскопь, ші Єпіскопь; Пречінстіцілорь Архіма
дріцъ, ші Ігꙋмень, Іеросхімонашь, Іеромонашь,
ші Іеродіаконь, шімонашь; Пречінстіцілорь-
протоіерей, преоцъ, діаконь, Ші а тꙋтꙋрорь Клі
росꙋль Бесерічій. Пърінцілорь. Моашілорь, Ші
стръмоашілорь, ші а фрацілорь ноштрі, карій зак
аічі дінь вѣкь, шіпретꙋтіндинѣ правосла-
нічь крещіні = = =

Аша съпомѣнеще ші къ сѫмбѫтеле алъ доілеа, алъ тре-
ілеа, ші алъ патрꙋлеа а сфінтелорь Марелорь пость, къ
нꙋмай ла ѹтренѣ, кѫндъ съ чітеще Блаженій непо-
рочній, ші дꙋпъ Блажені непорочнік, дꙋпъ нꙋмь а
нꙋмѣ арать ѫтріодꙋль постꙋлꙋй маре = Іаръ
панахіда чі маре чеса скрісь май сꙋсь, ѫтрꙋ ачеле
трей сѫмбете нꙋсъ фаче, чі нꙋмай померіре ла ѹ-
тренѣ, дѫ сꙋпра парастасꙋлꙋй = =

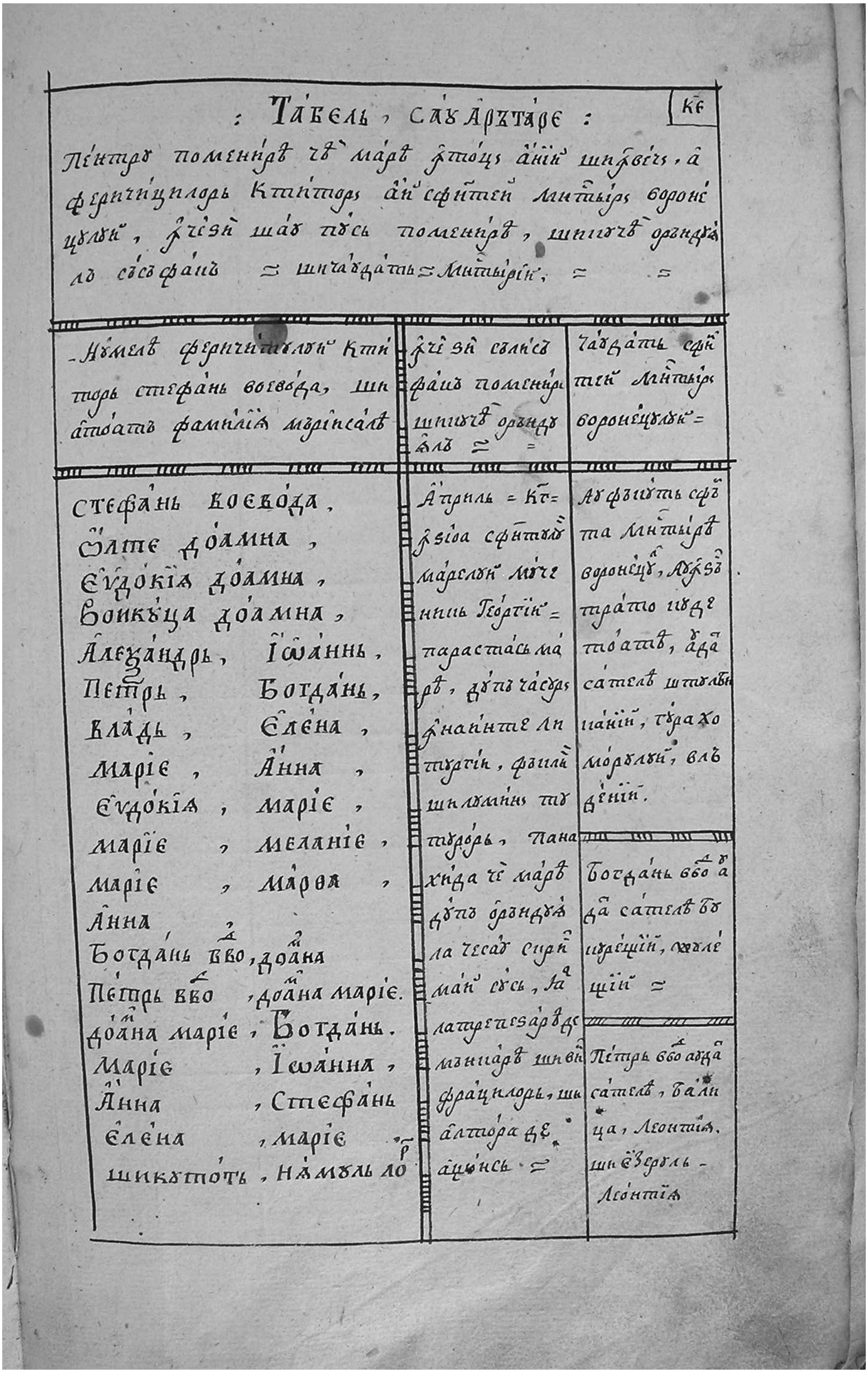

: Табель, сау Арътаре : кє

Пентру поменирє чє маре ꙟтоцї аний шиꙟвєчї, а фєричицилорь ктиторї ай сфинтей Мънъстирї Воронєцулуй, ꙟчєѧ шау пусь поменирє, шичє орꙟндуѧлъ съсъ фаць = шичаудатѣ = Мънъстирїи. = =

Нумєлє фєричитилуй ктитор Стєфань воєвода, ши атоатъ фамилїѧ мърїсалє	Ꙟчє зи съ личє фаць поменирѣ шичє орꙟндуѧлъ = =	Чаудатѣ сфинтей Мънъстирї Воронєцулуй =
Стефань воевода, Олтє доамна, Еудокїѧ доамна, Воикуца доамна, Алеѯандрь, Іѡаннь, Петрь, Богдань, Владь, Елена, Марїє, Анна, Еудокїѧ, Марїє, Марїє, Меланїє, Марїє, Марөа, Анна, Богдань вво, доамна, Петрь вво, доамна Марїє. доамна Марїє, Богдань. Марїє, Іѡанна, Анна, Стефань, Елена, Марїє, шикутоть нямуль лорь	Априль = кг = ꙟзиоа сфинтулуй марелуй мучєникь Гєоргїє = парастась маре, дупъ часурї ꙟнаинтє литургїи, фїинд ши ломини ту туторь, панахида чє маре дупъ орꙟндуѧла чєсау скрис маи сусь, ла а трєпєѯаръ дє мънъстирї ши врацилорь, ши алтора дє аѡнсь =	Ау фъкуть сфынта Мънъстирє Воронєцу, Аꙟсъши тратю чєдє тоатє, адаусь сателє ши тоулъи нанїй, тура хоморулуй, влъдєнїй. Богдань вво адаусь сателє Бурєщїй, хълєщїй = Петрь вво адаусь сателє, Бълица, Леонтїѧ, ши езерулъ Леонтїѧ

кѕ

Нꙋмеле феричитꙋлꙋи ктитор Монах Феодосіе чаꙋ фост пахарник маре =	Зіꙋа ши лꙋна съ се фачъ помениреа, ши че ѡрѫндꙋіалъ	Чаꙋ дать съ фіе ын мѫнъстіреа Воронецꙋ
Монахь Феодосіе Станчюль, Васѫка, Іѡаннь, Маріе, Костантин, Михаиль, Євдокія, Петрь, Іѡань, кꙋ тоть нѣмꙋл. Тѫꙋтꙋль, логофеть шикꙋтоть нѣмꙋль лꙋи Феодорь, діакь, шикꙋтоть нѣмꙋль лꙋи	септомвріе в кѕ = ꙁіоа сфѫнтꙋлꙋи марелꙋи мꙋченик Дими[тріе], дꙋпъ ча се ва сфѫрши сфинтеи литꙋргіи съ ꙁикъ тꙋтꙋрор пъринцилор, панахіда че маре ꙋн парастас, іар латꙋреле съ аибъ мѫнаре ши пѫсѫтꙋрь дꙋпъ путінца мѫнѫстирій.	Трей сате, Дрꙋгоешій, Лꙋпꙋчешій ши Ботешій = Аꙋ дать сатꙋль Балица = Аꙋ дать = в = фълчі віе ла Потнарь ши ꙋн повърнꙋ

14

кз

Нꙋмеле феричиціилѡр ктиторь Григоріе Урѣчіни, маре дворникь = =	Зїѕи сѫ нꙋ сѫ фаче поменирѣ, ши чѣ ѡрѫндꙋѣлѫ =	Чаꙋдать сфинтеи мнстирі Вѡронецꙋ
Григоріи, Ангелина. Кꙋрсте, Ангелина. шикꙋ тоть, нѣмꙋль лор	Ноемвріе = ні = зіоа сфинцилѡрь архаггелі Михаиль ши габріил, парастась маре дꙋпѫ часꙋрі ꙁнаинтѣ литꙋргіи, фѫнік, ши лꙋминѣ тꙋтꙋрорь, Панахіда че маре, дꙋпѫ орѫндꙋѣла чѣ сѫ фие, лаорѫндꙋѣла ей, фѣрѫ лапре пезарѣ мѫнѣарѣ ши бѫꙋтꙋрѫ парціилорь дꙋпѫ пꙋтинца мнстирій	трѣи сатѣ, анꙋме, Тѫистені, Тарновіца, ши Хилободꙋ-
Георгіи, Єпкпь. Іеремія, Ве(л) дворник. шикꙋ моший лорь, шикꙋ тоть нѣмꙋль лор		= Моший лорь адѫть сатꙋль сꙋхлиницій =

- Панахіда сѫ нꙋ фаче дасꙋпра мормѫнтꙋлꙋй дꙋмнисале ≈

КИ	Нꙋмелє феричитꙋлꙋй кти-торь Игнатїи Ꙗта мареле вистиꙗрникь :	Ꙟ чеꙁи съ нсъ фаꙋ поменїарѣ,	Чаꙋ дать сфн̃тей мн̃тъирі
	Їгнатїи Ꙗта мареле-вистиꙗрникь :	Цой ꙟсъптъмꙋ на ан̃ꙋ, пара стась марѣ, дꙋпъ часꙋрі, ꙟнаинте сфн̃тей литꙋргїи, ꙋминїи пъринцилорь, панахїда че марѣ, дꙋпъ орꙋ̃ дꙋѧла че сꙋ ꙁиче ларꙋндꙋль ѥй, їарѣ ла трапеꙁарѣ мѣ сарѣ ши бъꙋтꙋрѣ пъринцилорь дꙋпъ пꙋтинца мн̃тъирї	Аꙋдать съ ꙁиде дъ, прецꙋлъ еѣ =рн= галбенѣ бꙋнѣ =

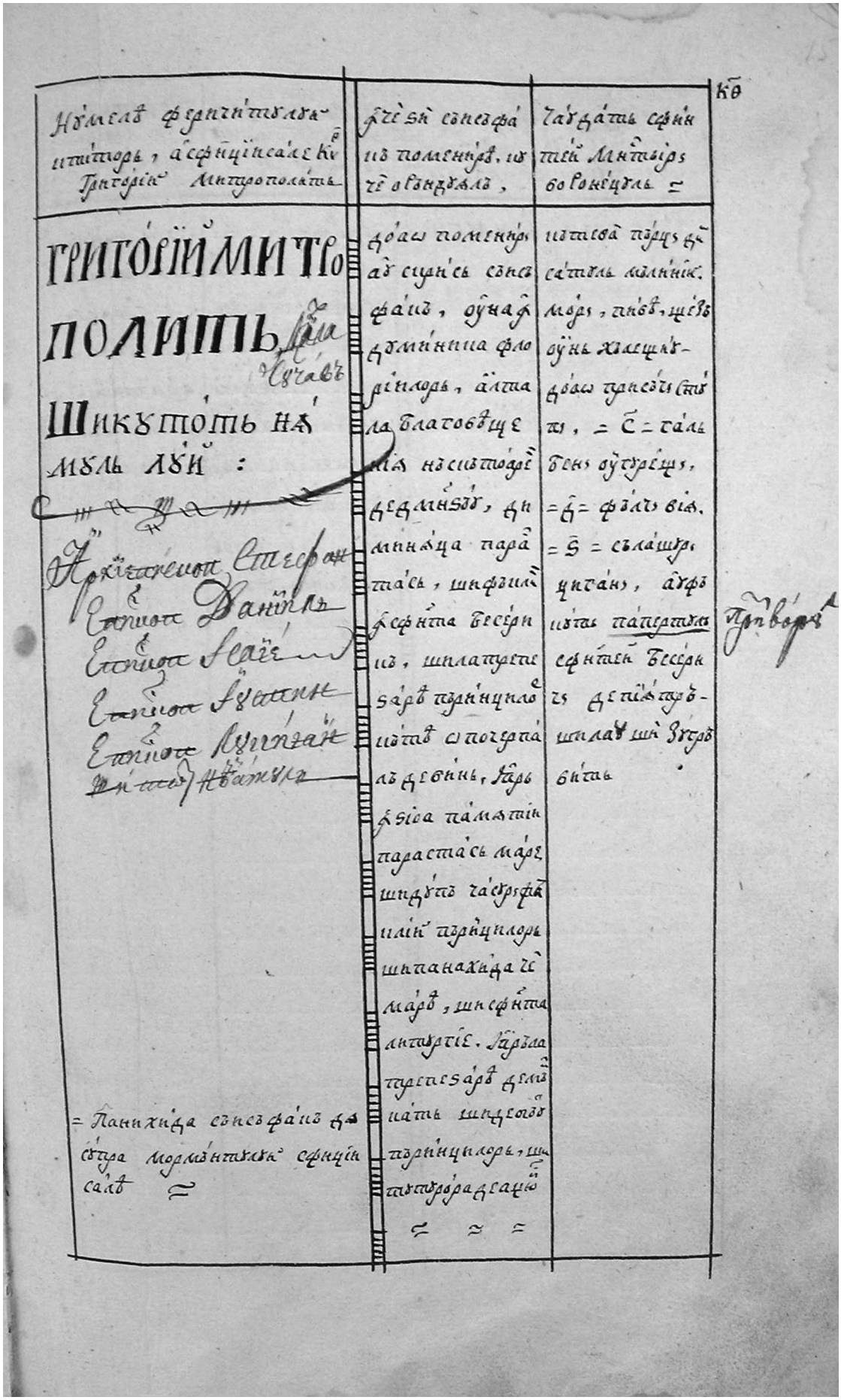

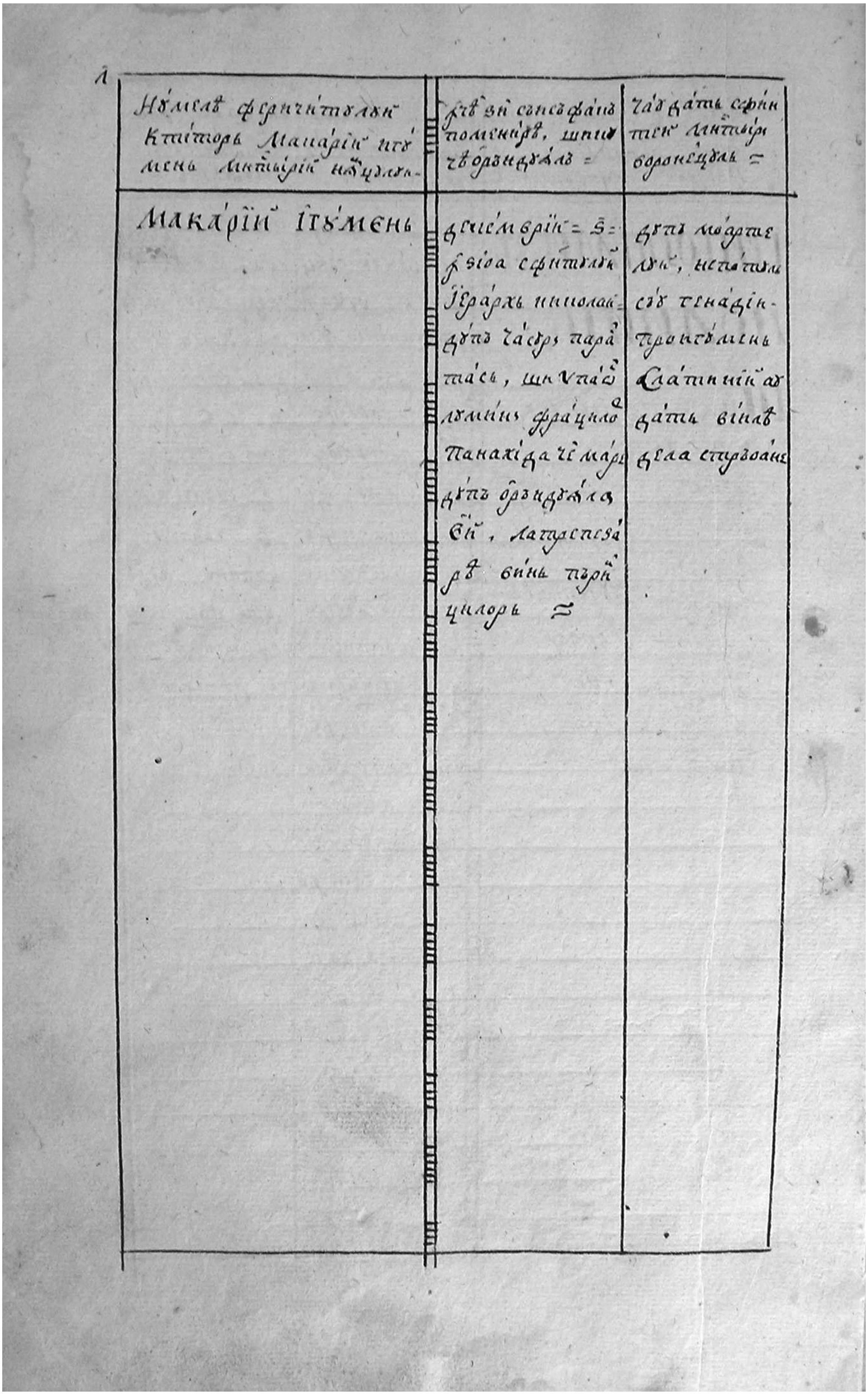

л

Нꙋмеле фѣрічітꙋлꙋі ктіторь Макаріи игꙋмень мънъстіріи нѣмцꙋлꙋі-	ꙟ че зи съ се фачъ поменірѣ, ши ꙟ орѫндꙋѣлъ =	Чеꙋ дать сфінтеи мънъстірі ворнєцꙋлꙋ =
Макаріи Ігꙋмень	декемврі = ꙅ = ꙟ зіоа сфинтꙋлꙋі Іерархь Николаі = дꙋпъ чаєꙋрі параꙁтась, ши ꙟпаꙋ лꙋмінї фрацилоре Панахіда чѣ маре дꙋпъ орѫндꙋѣла єи, ла трапезъ рꙋ вінь пърінцилорь =	дꙋпъ моартѣ лꙋі, непотꙋл сꙋ тенѣдін Пронꙋмень Слатіниі аꙋ дать віна дела стръвоане

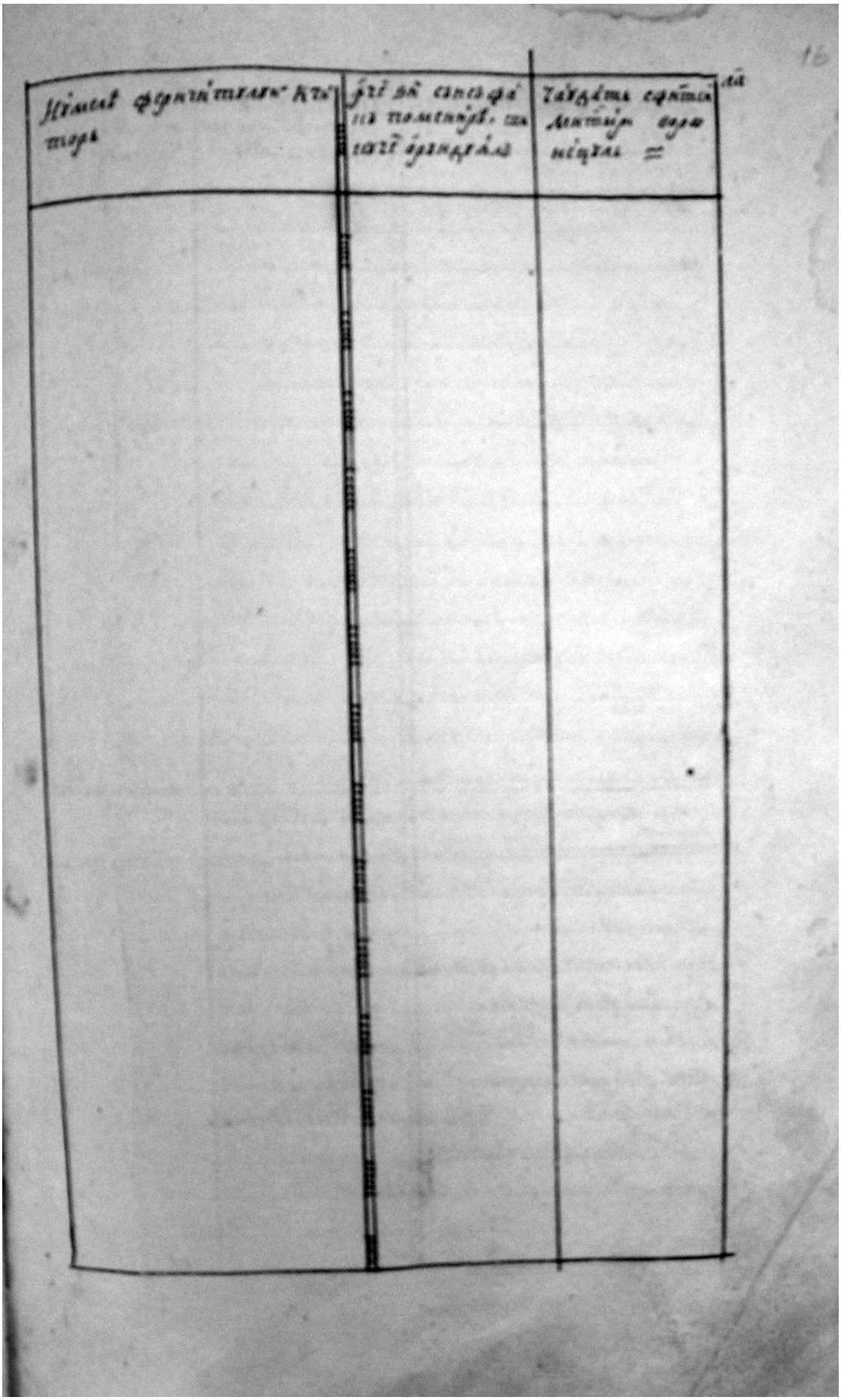

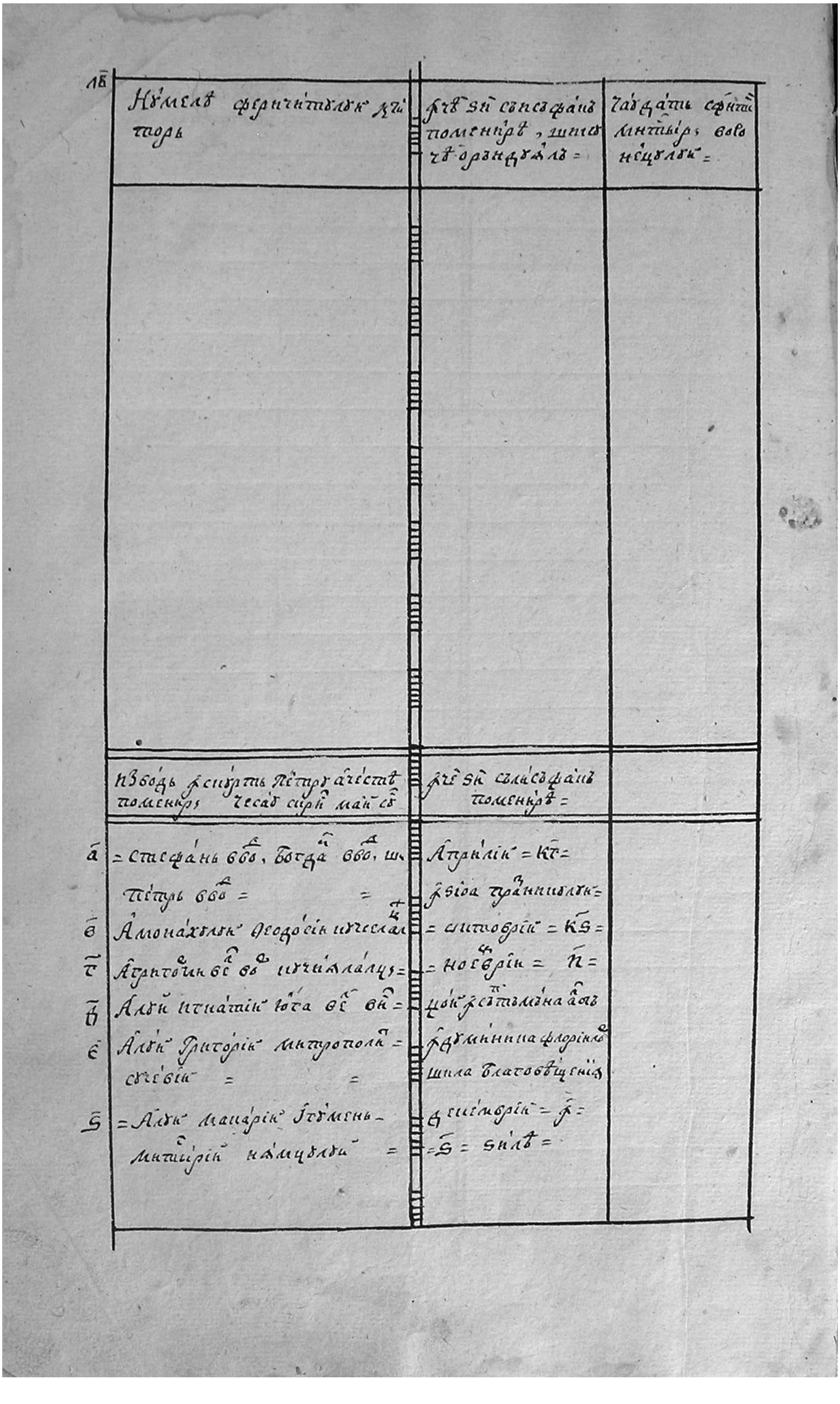

лв

Нꙋмеле фериꙋчитꙋлꙋй кти торь	Пре ꙁи съ се фаче помени́ре, ши съ чꙋ орѫндꙋꙗла =	Чаꙋ дат сфинтей мънъстирь, вово ницꙋлꙋй =
Изводꙋ де съмрть Петрꙋ ачестꙋ помени́ре чеса ꙋ скрис маи съ	Пре ꙁи съ ласъ фаче помени́рꙗ =	
а = Стефань вод., Богдан вод., ши Петрꙋ вод. = =	Априлїе = кг = ꙁїоа празникꙋлꙋй =	
в А монахꙋлꙋй Феодосїе нꙋмелꙋ	= Октоврїе = кѕ =	
г А ... ве во нꙋмелꙋй =	= Ноеврїе = н =	
д А лꙋй Игнатїе Іꙋга вꙋ вн =	моꙋ пресъ вълнаꙗ ...	
е А лꙋй Григорїе митрополит Сꙋчевїй = =	Дꙋминика флорилоꙋ шила Благовещенїѧ	
ѕ = А лꙋй Макарїе игꙋмень митрополит Нямцꙋлꙋй =	Декемврїе = ... = ѕ = ... =	

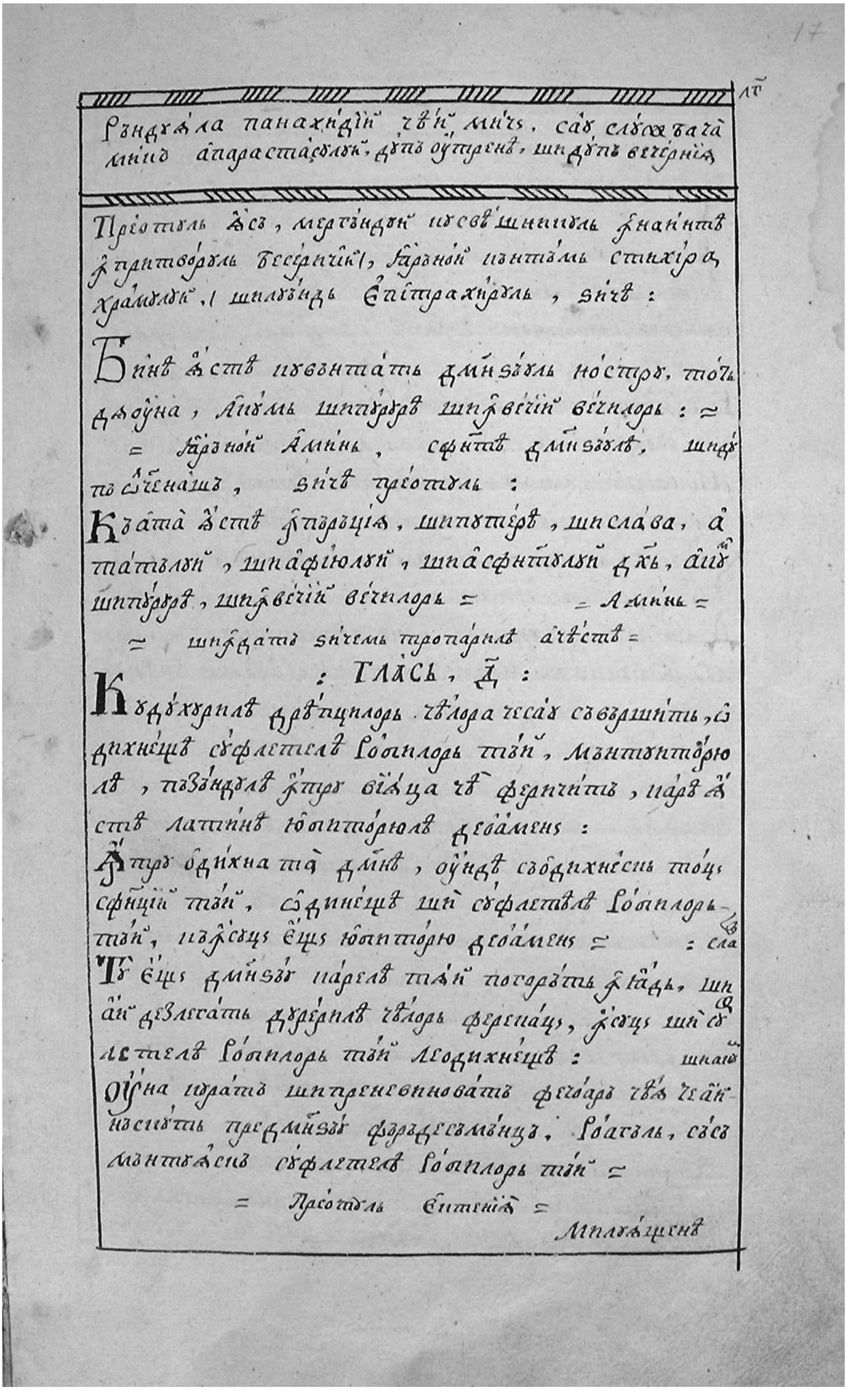
17
лг҃

Рѫндꙋꙗ́ла панахи́дїй че́й мичь. саꙋ слꙋжба ча̀ мицѫ а̂парастасꙋлꙋй, дꙋ́пъ ꙋ҆́тренїе, шй дꙋ́пъ вече́рнїꙗ

Прео́тꙋл ѫ̂сꙋ, мергѫ́ндꙋй кꙋ свѣшникꙋл ꙟнаи́нте ꙟ притво́рꙋл бесе́ричїй, кѫрѫнои́ кꙋнтѫ́нд стихі́ра храмꙋлꙋй. ши лꙋѫ́нд е̂пітрахи́рꙋл, зи́че:

Бине ѫ̂сте кꙋвѫнта́тъ дꙋмнезѣꙋл но́стрꙋ, то́тъ дꙋꙋ́на, акꙋм шй пꙋ́рꙋреа шй ꙟ вечїй вечилор: =

= Кѫрѫнои́ Ами́нь, сфи́нте дꙋмнезѣꙋле, ши дꙋ́пѫ Ѻ҆́ченашꙋ, зи́че прео́тꙋл:

Кѫ а́та ѫ̂сте ꙟпѫрѫцїа, ши пꙋтѣ́ре, ши сла́ва, а̂ та́тѫлꙋй, шй а̂ фїюлꙋй, шй а̂ сфинтꙋлꙋй дꙋх, а̂ꙋ̂ ши пꙋ́рꙋре, шй ꙟ вечїй вечилор = = Ами́нь =

= шй ꙟдатѫ зичем тропа́рїле а҆че́сте =

: Гла́съ, д҃ :

Кꙋ дꙋ́хꙋриле дрѣпцилор. че́лор че са́ꙋ сѫвѫрши́тъ, ѡ̂дихнѣщте сꙋфлетеле ро́билор тѣй, мѫнтꙋито́рюле, пѫзѫ́ндꙋле ꙟтрꙋ вїа́ца чѣ фериче́тѫ, каре ѫ̂сте ла ти́не ю̂би́торюле де ѻ̂а́мени:

Ꙟтрꙋ ѡдиҳна та̀ дꙋмне, ꙋ҆́нде сѫѡдихне́скъ то́ци сфи́нцїй тѣй, ѡ̂дихнѣщте шй̀ сꙋфлетеле ро́билор тѣй, кѫ ѫ̂сꙋ́щ е̂щй ю̂би́торю де ѻ̂а́мени = : Сла

Тꙋ е̂щй дꙋмнезѣꙋ каре ай погорѫ́т ꙟ ꙗ́дъ, ши ай дезлега́ть дꙋре́риле че́лор ферека́ци, ꙟсꙋ́щ ши сꙋфлетеле ро́билор тѣй леѡдихнѣще: Шй а̂ю̂

Ꙋ҆на кꙋра́тъ ши прѣнепꙋневинова́тъ фечоа́ръ чѣ чѣ ай нѫскꙋ́тъ пре дꙋмнезѣꙋ фѫрѫ де сѫмѫ́нцѫ, ро́агѫ-л, сѫ сꙋ мѫнтꙋꙗ́скъ сꙋфлетеле ро́билор тѣй =

= Прео́тꙋл е̂ктенїа =

Милꙋ́ещне

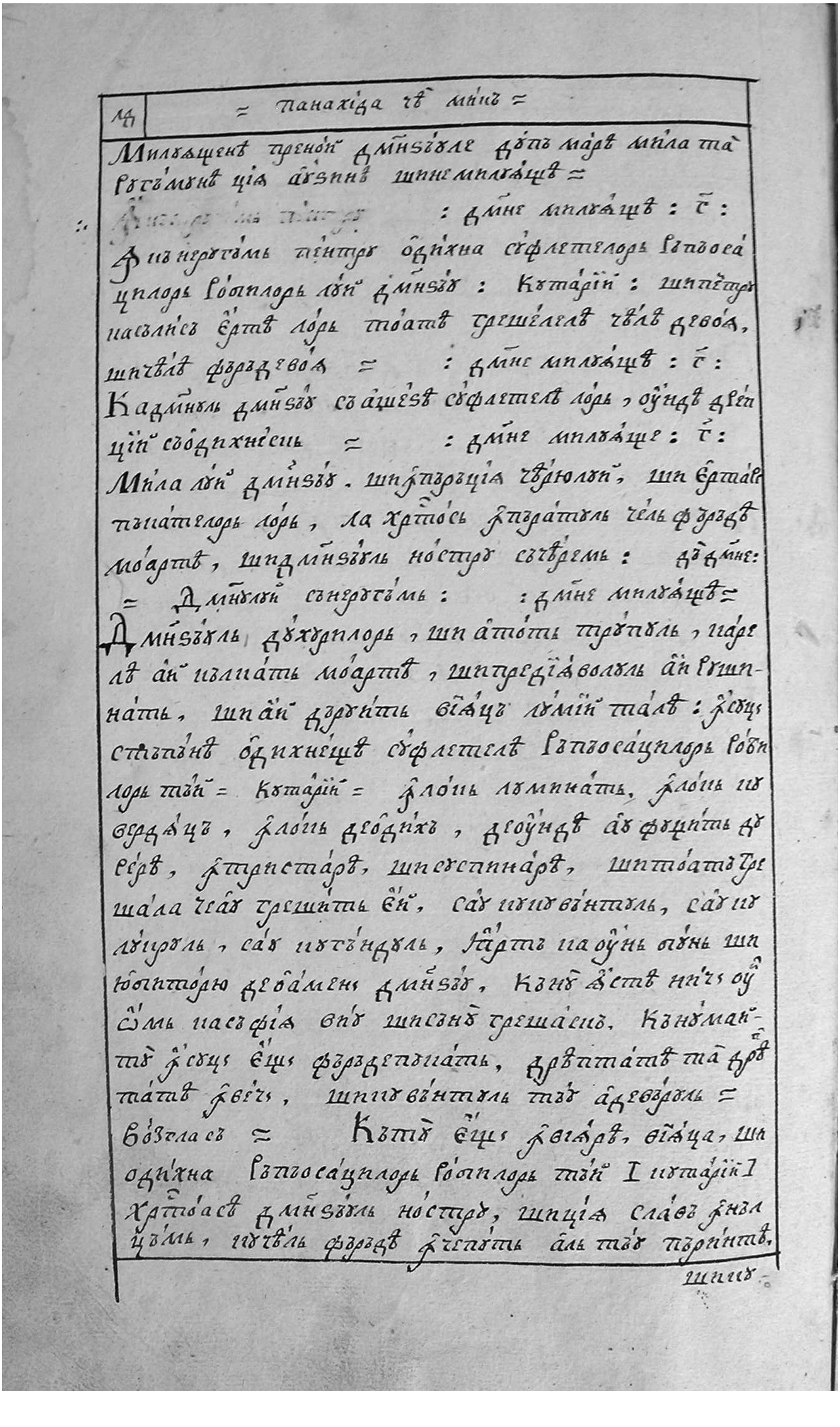
мѕ = Панахіда чѣ мікъ =

Милꙋѧщенѣ пренои Дмнезеꙋле дꙋпъ маре мила та
рꙋгъмꙋнѣ ціѧ аꙋзинѣ шинемилꙋѧщѣ =
[illegible] : Дмне милꙋѧщѣ : г҃ :
Ꙟкъ не рꙋгъм пентрꙋ одихна сꙋфлетелор ръпꙋсаці-
лор робилор лꙋи Дмнезеꙋ : Кꙋтаріи : шипентрꙋ
касъ лисе ѥрте лор тоате грешалеле челе де вое,
шичеле фъръ де вое = : Дмне милꙋѧщѣ : г҃ :
Ка Дмнꙋл Дмнзеꙋ съ ашезе сꙋфлетеле лор, оунде дреп-
ціи съ одихнеск = : Дмне милꙋѧще : г҃ :
Мила лꙋи Дмнзеꙋ, шиꙟпъръціѧ черюлꙋи, ши ѥртаре
пъкателор лор, ла Хртос ꙟпъратꙋл чел фъръ де
моарте, шиДмнзеꙋл ностꙋ съ черем : дъ Дмне :
= Дмнꙋлꙋи съне рꙋгъм : : Дмне милꙋѧщѣ =
Дмнзеꙋл дꙋхꙋрилор, ши а тот трꙋпꙋл, каре
ле ай кълкат моартѣ, шипредїаволꙋл ай сꙋрпа-
ть, шиай дъриꙋт віацъ лꙋмии тале : ꙟсꙋці
стъпꙟне одихнеще сꙋфлетеле ръпꙋсацилор роби-
лор тъи = Кꙋтаріи = ꙟлок лꙋминат, ꙟлок кꙋ
вердацъ, ꙟлок де одихнъ, деоунде аꙋ фꙋџит дꙋ-
рерѣ, ꙟтристарѣ, шисꙋспинарѣ, шитоатъ гре-
шала чеаꙋ грешит ѥи, саꙋ кꙋкꙋвънтꙋл, саꙋ кꙋ
лꙋкрꙋл, саꙋ кꙋгъндꙋл, ꙗртъ ка оун бꙋн ши
юбиторю де оамени Дмнзеꙋ, къ нꙋ ѥсте нічи оу
ом касъ фіѧ віꙋ шисъ нꙋ грешаскъ. Къ нꙋмаи
тꙋ ꙟсꙋци ѥщи фъръ де пъкат, дрептатѣ та дреп-
тате ꙟвечи, шикꙋвънтꙋл тъꙋ адевърꙋл =
Возглас = Къ тꙋ ѥщи ꙟвиарѣ, віаца, ши
одихна ръпꙋсацилор робилор тъи І кꙋтаріи І
Хрсте Дмнзеꙋл ностꙋ, шиціѧ славъ ꙟнълцъм, кꙋчел фъръ ꙟчепꙋт ал тъꙋ пъринте.
шикꙋ.

шѝ кꙋ прѣ сфи́нтꙋл, шѝ бꙋ́нꙋл, шѝ де вїа́цъ фъкъ-
то́рюл Дх҃ꙋл тъꙋ, а́кꙋм шѝ пꙋ́рꙋрѣ, шѝ ꙟ вѣ́чїи
вѣ́чилор : Ами́нь :

Сла́въ цїѣ Хрⷭ҇то́асе Дꙋмнезѣꙋле нъде́ждѣ ноас-
тръ, сла́въ цїѣ : : сла́ва, шѝ а́кꙋм.
Дꙋ́мне милꙋ́ешѣ : г҃ : Благослове́щѣ =

: Пре́отꙋл Ѿпꙋ́стꙋл :

Чѣ́ла че аꙋ ꙟвиа́т дин мо́рци Хрⷭ҇то́с адевъра́тꙋл
Дꙋмнезѣꙋл но́стрꙋ, пе́нтрꙋ рꙋгꙋчю́неле прѣкꙋра́-
тей Ма́йчїи са́ле, а сфинцилор шѝ ꙟтрꙋ то́ть лꙋ-
да́цилор Апо́столи, а прѣкꙋвиошилор шѝ де
Дꙋмнезѣꙋ пꙋртъто́рилор пъри́нцилор но́штри, шѝ
а тꙋтꙋро́р сфи́нцилор, сꙋ́флетеле че́лор мꙋта́
це де ла ной Ро́билор съй, ꙟко́ртꙋриле дрепцило
съле а́шезе, ꙟ сꙋ́нꙋриле лꙋй Авраа́м съле
одихнѣ́съ, шѝ кꙋ дре́пцїй съле нꙋ́мере, шѝ
пре ной сѣ не милꙋѣ́съ, ка ꙋ́н бꙋ́нь шѝ юби-
то́рю де оа́мень = = Ꙗ́ръши пре́отꙋл :

Ꙟтрꙋ фери́чита Адормире, Ѡди́хна чѣ вѣч-
ни́къ, дъ Дꙋ́мне рꙋпоса́цилор Ро́бїлор
тъй, шѝ ле фъ лор вѣ́чника поменире =

= Ꙗ́ръ ной кънтъ́м де трей о́ри =

= Вѣ́чника помени́ре =

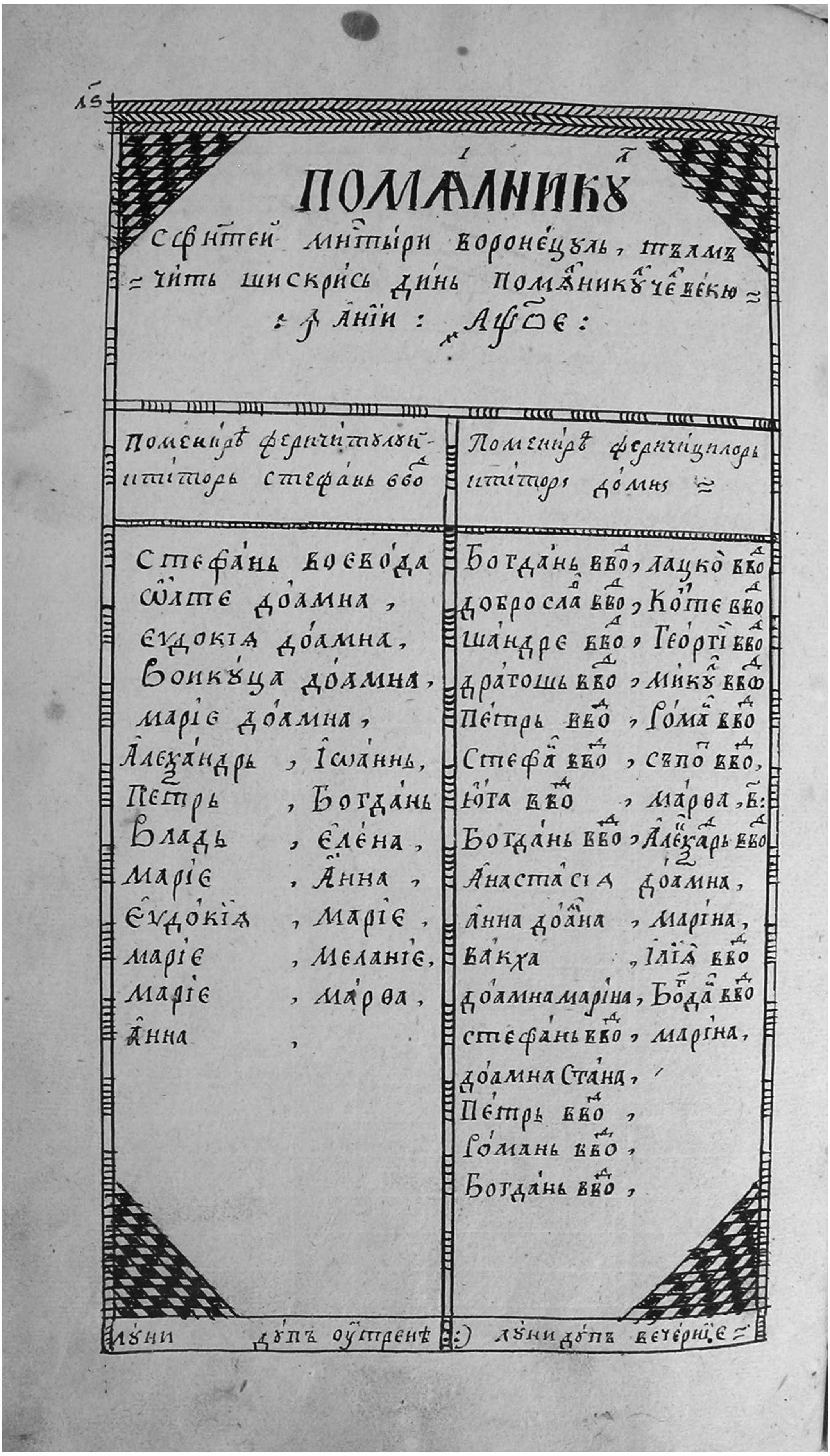

лѕ

Помѧлникꙋ

сфнтей мнтѣри воронецꙋлъ, трамꙋ-
-читъ шискрисъ динъ помѧникꙋ чѣвекю
: ꙟ анïи : аѱѡе :

Поменирѣ ферчитꙋлꙋи ктиторъ Стефанъ вво	Поменирѣ ферчицилоръ ктиторъ домнъ
Стефанъ воевода	Богданъ вво, Лацко вво
Ѡлтеа доамна,	Доброславъ вво, Костеа вво
Еудокïа доамна,	Шандре вво, Георгïи вво
Воикꙋца доамна,	Дратошъ вво, Микꙋ вво
Марïе доамна,	Петръ вво, Романъ вво
Алеѯандръ, Ïѡаннъ,	Стефанъ вво, Степанъ вво,
Петръ, Богданъ	Юга вво, Марѳа, В:
Владъ, Елена,	Богданъ вво, Алеѯандръ вво
Марïе, Анна,	Анастасïа доамна,
Еудокïа, Марïе,	Анна доамна, Марïна,
Марïе, Меланïе,	Вакха, Ілïаш вво
Марïе, Марѳа,	доамна Марïна, Богданъ вво
Анна,	Стефанъ вво, Марïна,
	доамна Стана,
	Петръ вво,
	Романъ вво,
	Богданъ вво,
Лꙋни дꙋпъ оутрене :)	Лꙋни дꙋпъ вечернïе

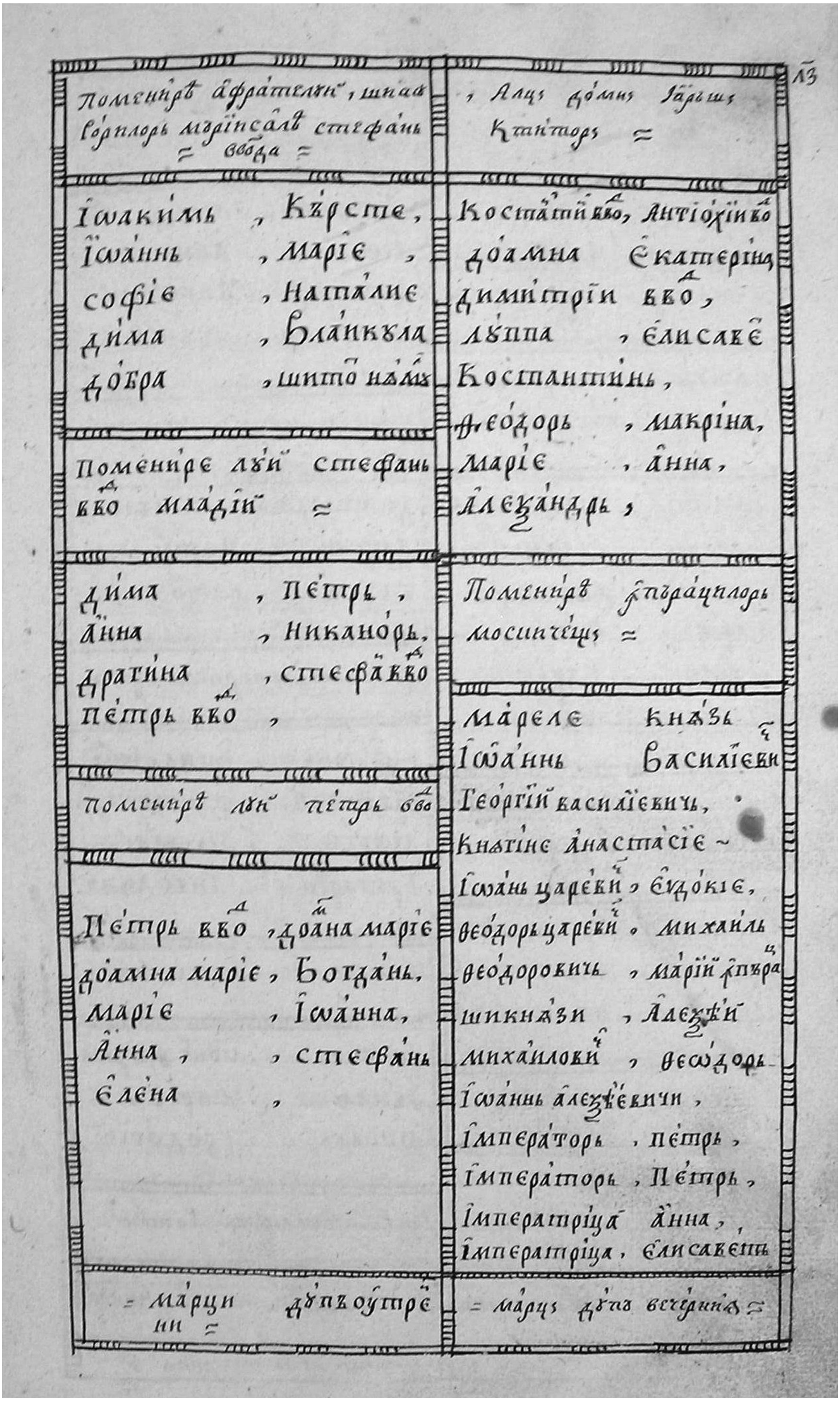
л҃з

Поменирѣ а фрацилуи, шиа сорилорь мѫрїнсалѹ Стефань воевода =

Іѡакимь , Кѫрсте,
Іѡаннь , Марїе ,
Софїе , Натталие
Дима , Влаикѹла
Добра , шито нам...

Поменире луи Стефань вод младїи =

Дима , Петрь ,
Анна , Никанорь,
Драгина , Стефан вод
Петрь вод ,

Поменирѣ луи Петрь вод

Петрь вод , доамна Марїе
доамна Марїе , Богдань,
Марїе , Іѡанна,
Анна , , Стефань
Елена ,

= Марци дѹпѫ оутре нии =

, Алцѹ домнѹ Іарѹшѹ ктиторѹ =

Костантин вод, Антиохїи вод
доамна Екатерина
Димитрїи вод,
Лупа , Елисаве
Костантинь,
Феодорь , Макрїна,
Марїе , Анна,
Алеѯандрь,

Поменирѣ ѫмпѫрацилорь московещи =

Мареле кназь
Іѡаннь Василїевич
Георгїи Василїевичь,
Кнагїне Анастасїе ~
Іѡань царевич, Евдокїе,
Феодорь царевич . Михаиль
Феодоровичь , Марїи ѫмпѫраци
шикнази , Алеѯїи
Михаиловичь , Феодорь
Іѡаннь Алеѯїевичи ,
Імператорь , Петрь ,
Імператорь , Петрь ,
Імператрїца Анна ,
Імператрїца , Елисаветь

= Марцѹ дѹпѫ вечернїе =

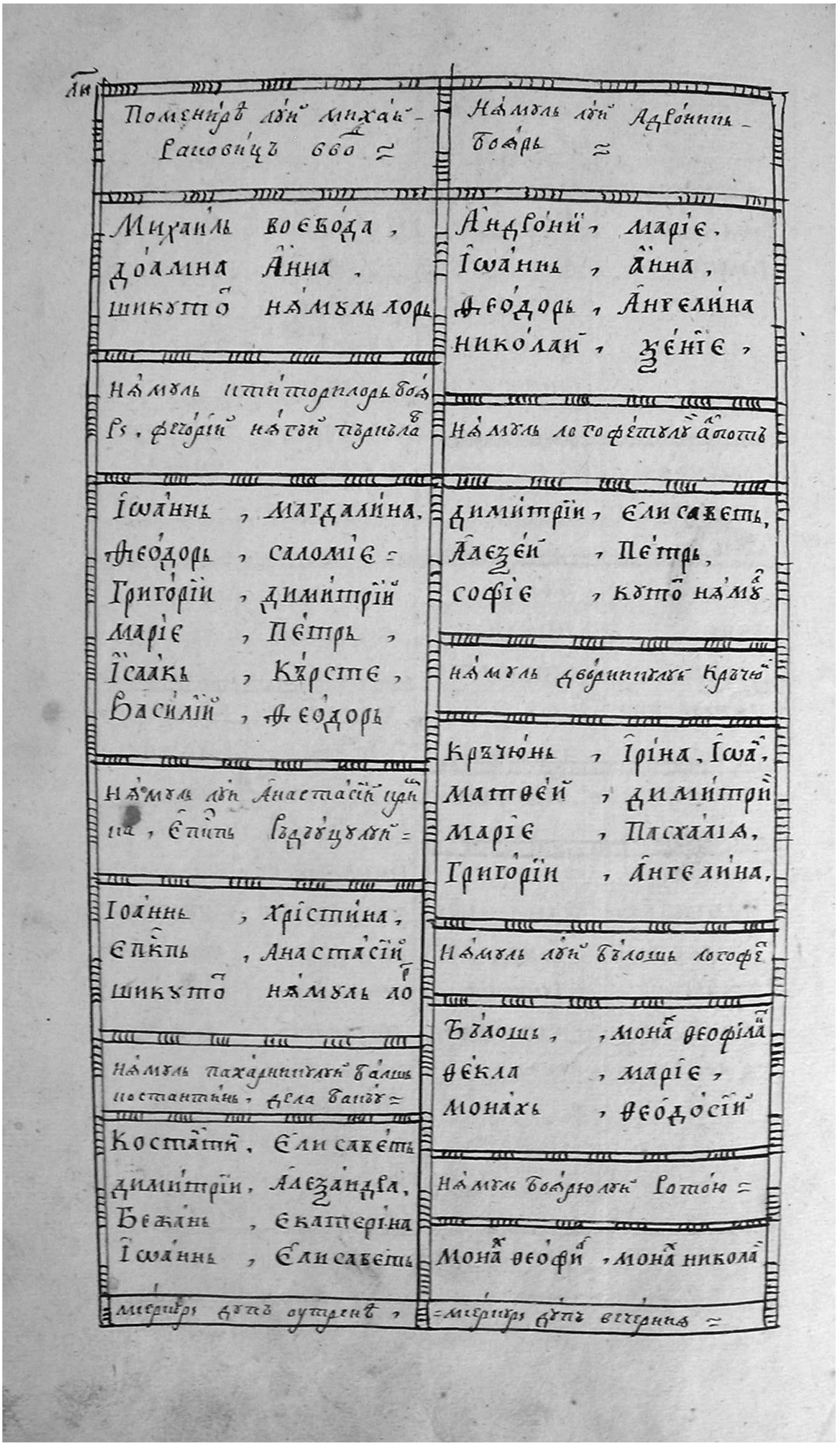

лн

Поменикꙋ лꙋи Михаи- Раковицъ вод =	Неамꙋл лꙋи Андроники - боѩрь =
Михаил воевода, доамна Анна, шикꙋтот неамꙋл лорь	Андроний, Марие, Іоаннь, Анна, Феодорь, Ангелина, Николай, Ксеніе,
неамꙋл ктиторилорь боѩрꙋ, фечорий нътой търпила	неамꙋл логофетꙋлꙋй Апостол
Іоаннь, Магдалина, Феодорь, Саломіе, Григорій, Димитрій, Марие, Петрь, Ісаакь, Кърсте, Василій, Феодорь	Димитрій, Елисаветь, Алексей, Петрь, Софіе, кꙋтот неамꙋл
неамꙋл лꙋй Анастасий цар-на, Епит Радꙋцꙋлꙋй =	неамꙋл дворникꙋлꙋй Кръчꙋн
Іоаннь, Христина, Епкпь, Анастасий, шикꙋтот неамꙋл лор	Кръчюнь, Іріна, Іоан, Матвей, Димитрій, Марие, Пасхалиа, Григорій, Ангелина,
неамꙋл пахарникꙋлꙋй Балшь Костантинь, дела Ванꙋ =	неамꙋл лꙋй Бълошь логофет
Костантин, Елисаветь, Димитрій, Александра, Бежань, Екатеріна, Іоаннь, Елисаветь	Бълошь, мона Феофила, Фекла, Марие, монах, Феодосій
	неамꙋл боѩрюлꙋй Ротою =
	мона Феофиа, мона Николаа
мертврь дꙋпъ оутрень,	= мертврь дꙋпъ вечерна =

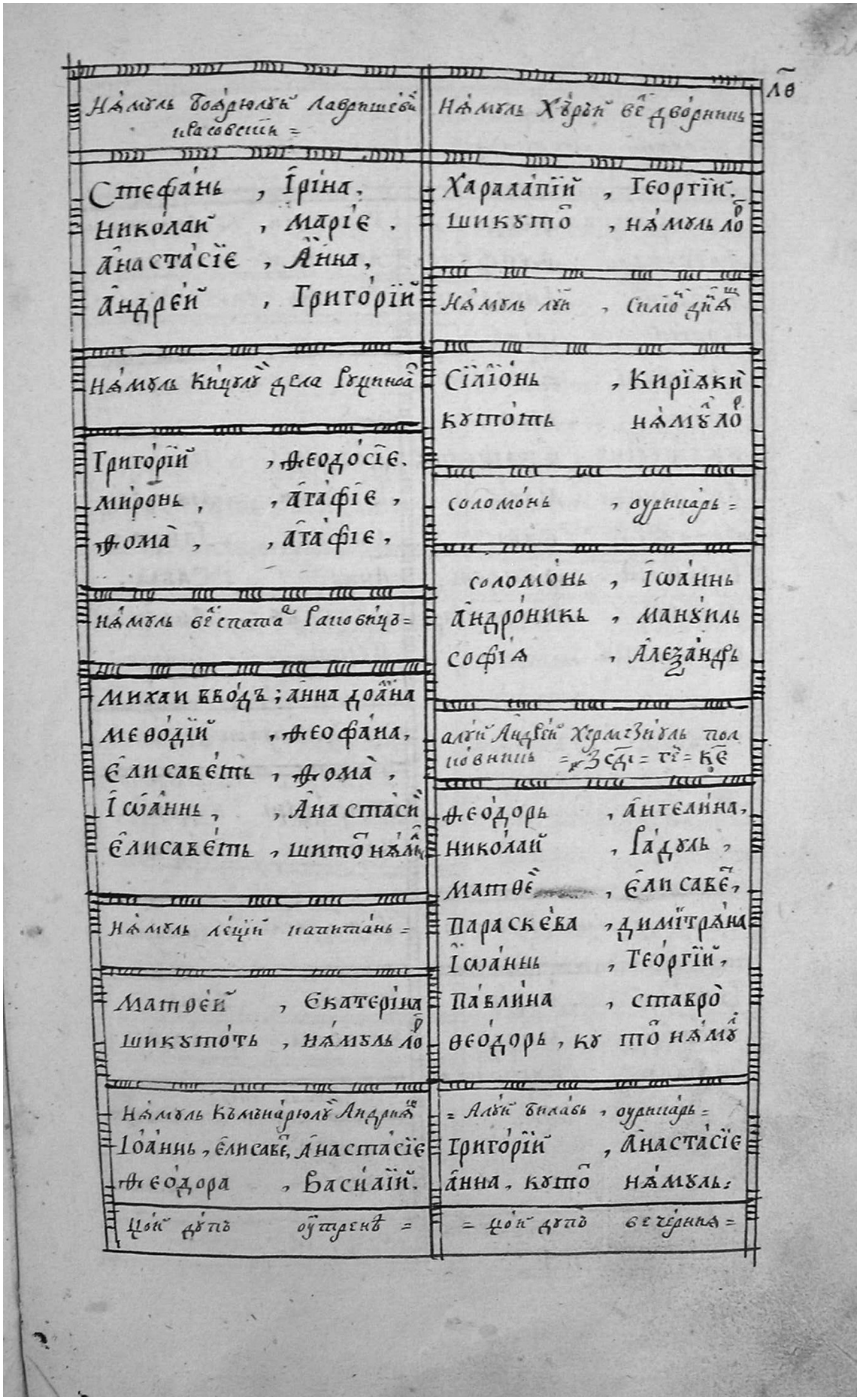

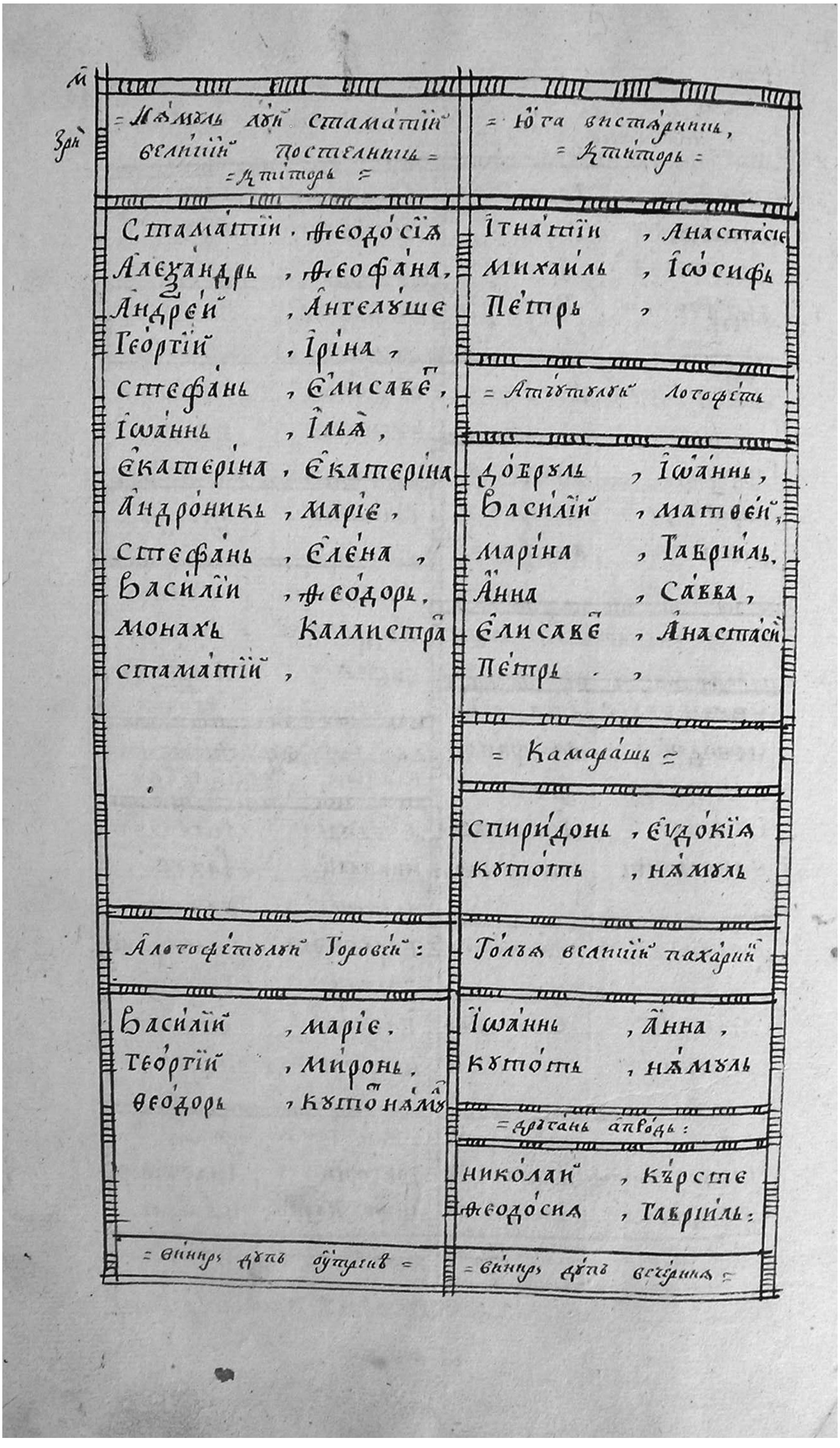

м
зрн

= Нѧмꙋль лꙋи Стаматїи великїи постелник =
= ктиторь =

Стаматїи, Феѡдосїа
Алеѯандрь, Феѡфана,
Андреи, Ангелꙋше
Геѡргїи, Ірина,
Стефань, Єлисаветь,
Іѡаннь, Іліа,
Єкатеріна, Єкатеріна
Андроникь, Марїе,
Стефань, Єлена,
Василїи, Феѡдорь,
монахь Каллистрать
Стаматїи,

Алотофетꙋлꙋи Гѡровеи:

Василїи, Марїе,
Геѡргїи, Мирѡнь,
Феѡдорь, Кꙋтот нѧмꙋ

= Винирь дꙋпъ ꙋтрене =

= Юга вистиарникь,
= ктиторь =

Ігнатїи, Анастасїе
Михаиль, Іѡсифь
Петрь,

= Атꙋтꙋлꙋи логофетꙋ

Добрꙋль, Іѡаннь,
Василїи, Матфеи,
Маріна, Гавріль,
Анна, Савва,
Єлисавет, Анастасїи
Петрь,

= Камараш =

Спиридонь, Єѵдокїа
Кꙋтоть, нѧмꙋль

Голъ велики пахарник

Іѡаннь, Анна,
Кꙋтоть, нѧмꙋль

= Дрꙋганъ апродъ:

Николаи, Кърсте
Феѡдосиа, Гавріль:

= Винирь дꙋпъ вечерне =

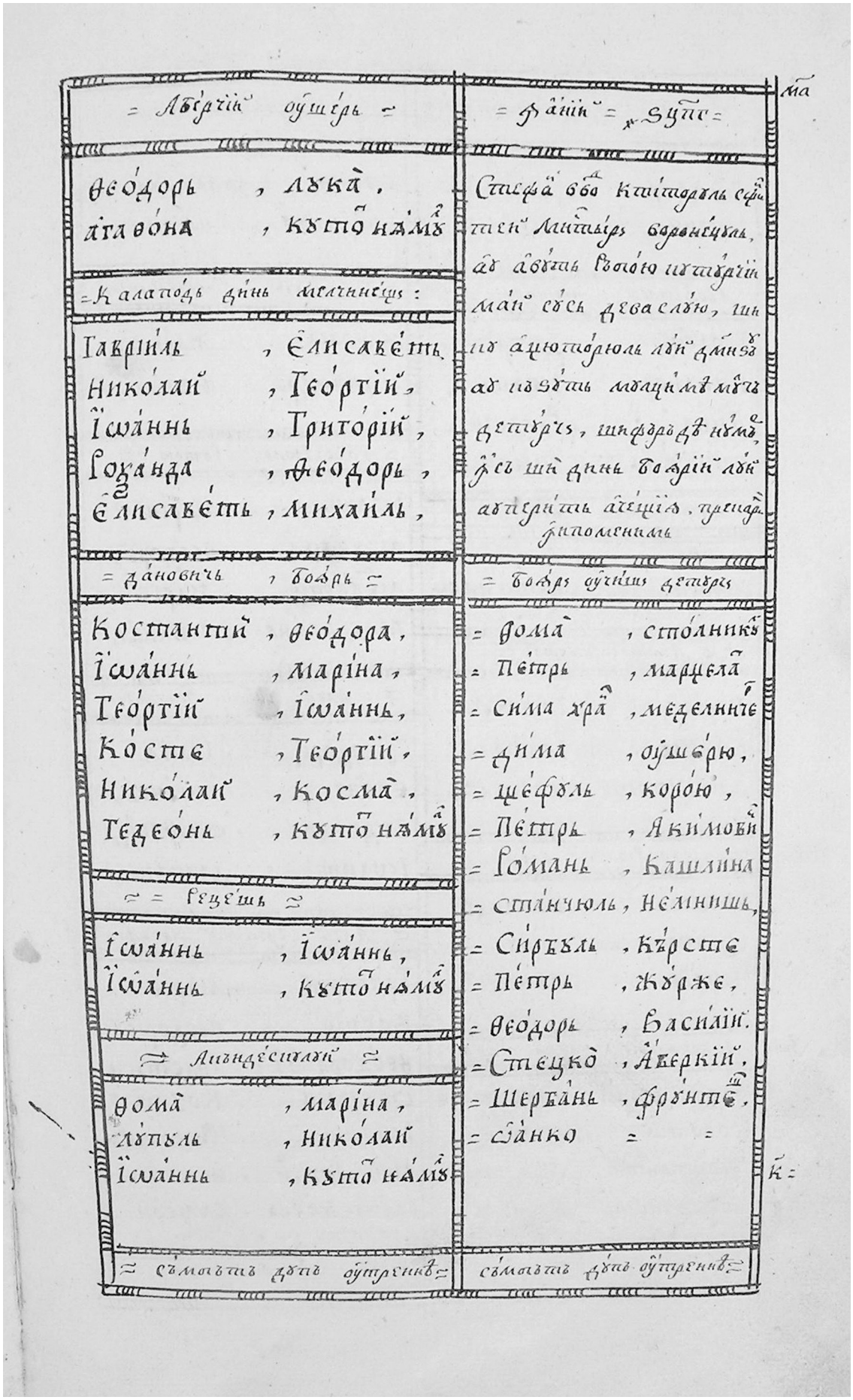

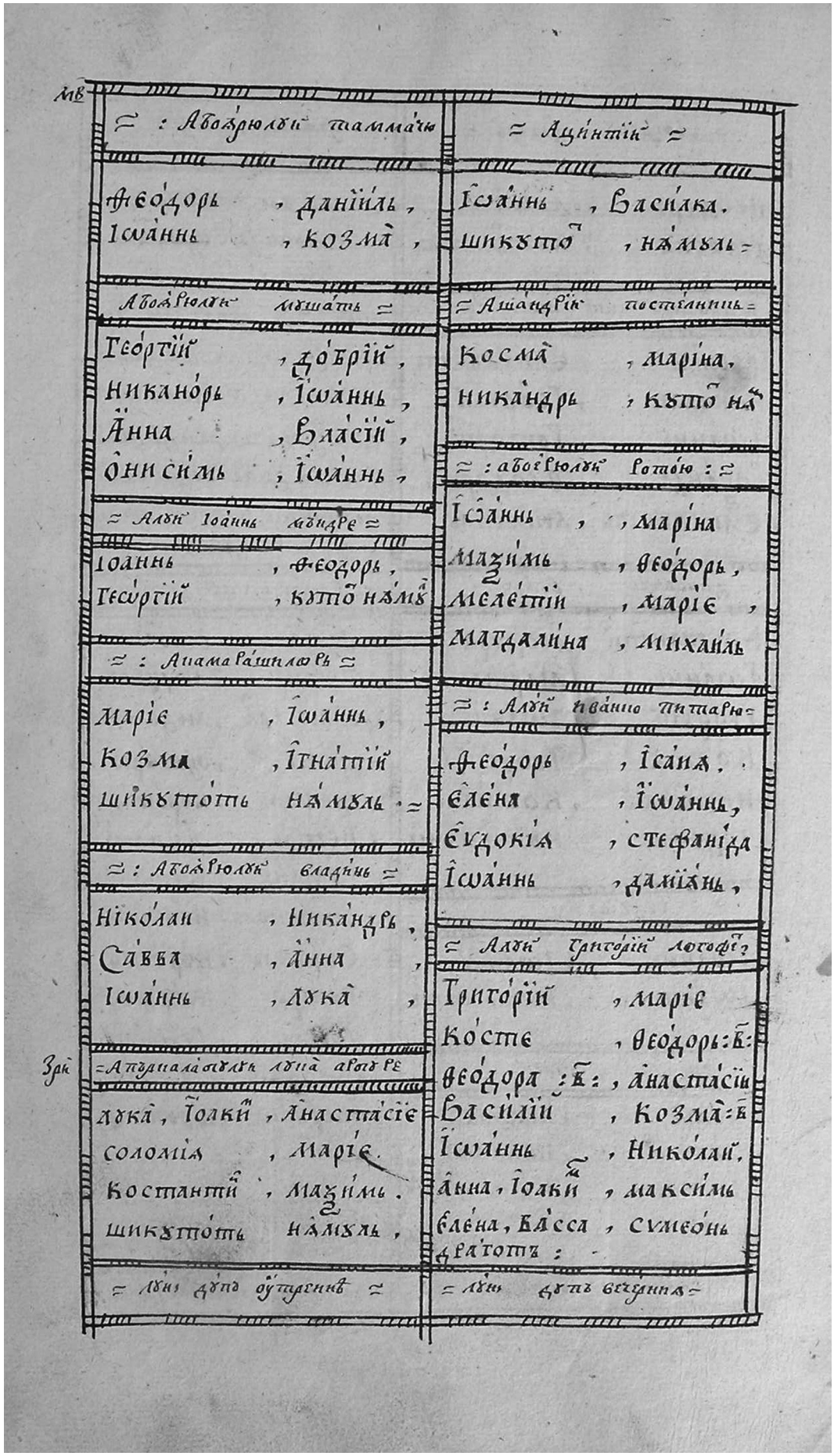

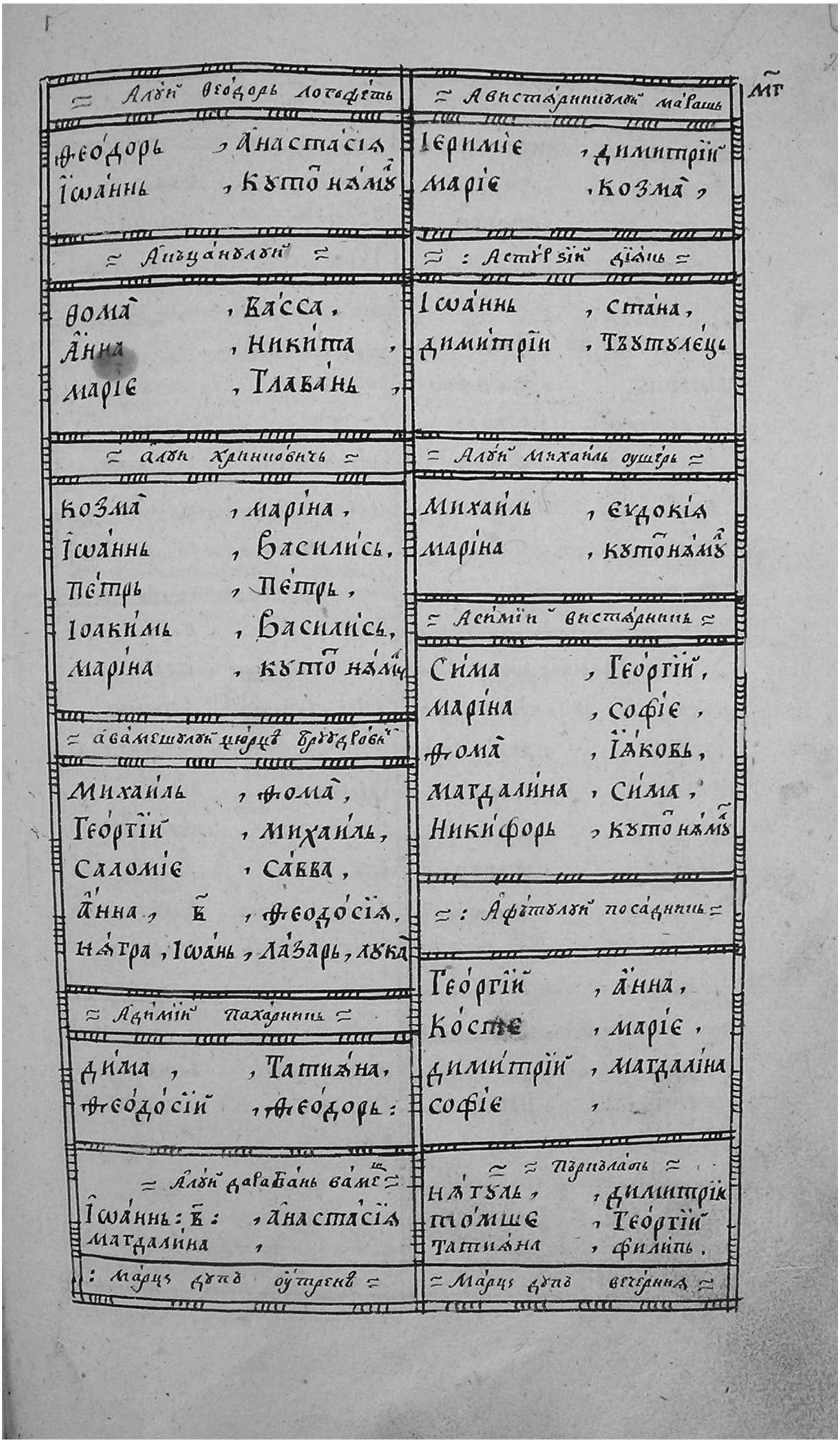
мг

= Алѹи Ѳеѡдоръ Логоѳетъ

Ѳеѡдоръ, Анастасїа
Їѡаннъ, кѹтѡ намѹ

= Анъцанълѹи =

Ѳома, Васса.
Анна, Никита,
Марїе, Тлавань,

= Алѹи Хрииновичь =

Козма, Марїна,
Їѡаннъ, Василисъ,
Петръ, Петръ,
Іоакимъ, Василисъ,
Марїна, кѹтѡ намѹ

= Авамешълѹи цюрцѣ Брѫдаровъ =

Михаилъ, Ѳома,
Геѡргїи, Михаилъ,
Саломїе, Савва,
Анна, в, Ѳеодосїа,
Нѫтра, Іѡанъ, Лазаръ, Лѹка

= Адимїи пахарникъ =

Дима, Татиана,
Ѳеодосїи, Ѳеодоръ:

= Алѹи Дарабанъ вамешъ =
Їѡаннъ: в: Анастасїа
Магдалина,

: Марцъ дѹпѫ оутренѣ =

= Авистарникълѹи Марашъ

Іеремїе, Димитрїи
Марїе, Козма,

= : Астѹрзїи дїакъ =

Іѡаннъ, Стана,
Димитрїи, Тѫтълецъ

= Алѹи Михаилъ оушеръ =

Михаилъ, Евдокїа
Марїна, кѹтѡ намѹ

= Асимїи вистарникъ =

Сима, Геѡргїи,
Марїна, Софїе,
Ѳома, Їаковъ,
Магдалина, Сима,
Никифоръ, кѹтѡ намѹ

= : Афтълѹи посадникъ =

Геѡргїи, Анна,
Костѣ, Марїе,
Димитрїи, Магдалїна
Софїе,

= = Пъргълаѡь =
Нѫтълъ, Димитрїе
Томше, Геѡргїи
Татиана, Филипъ.

= Марцъ дѹпѫ вечернѧ =

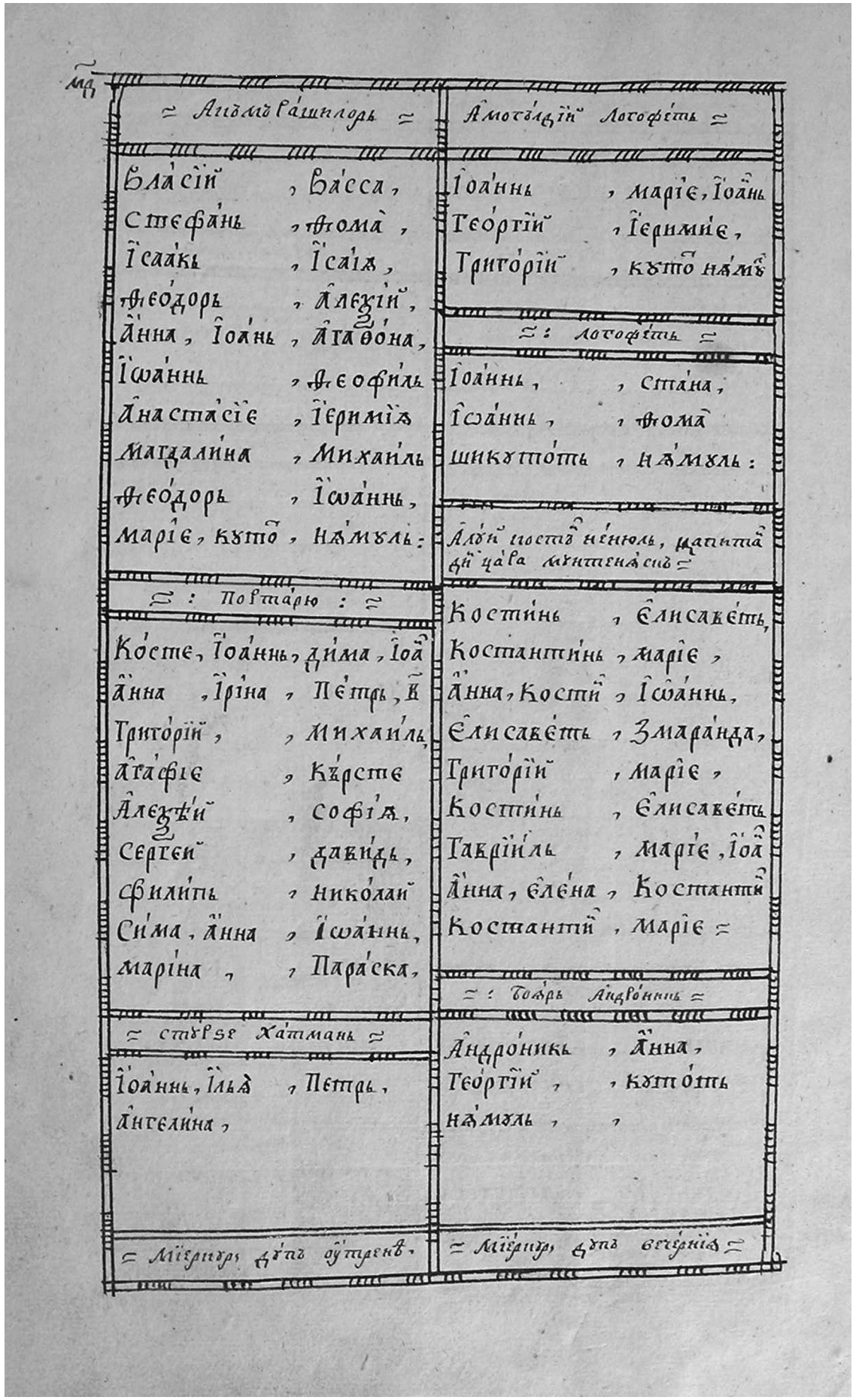

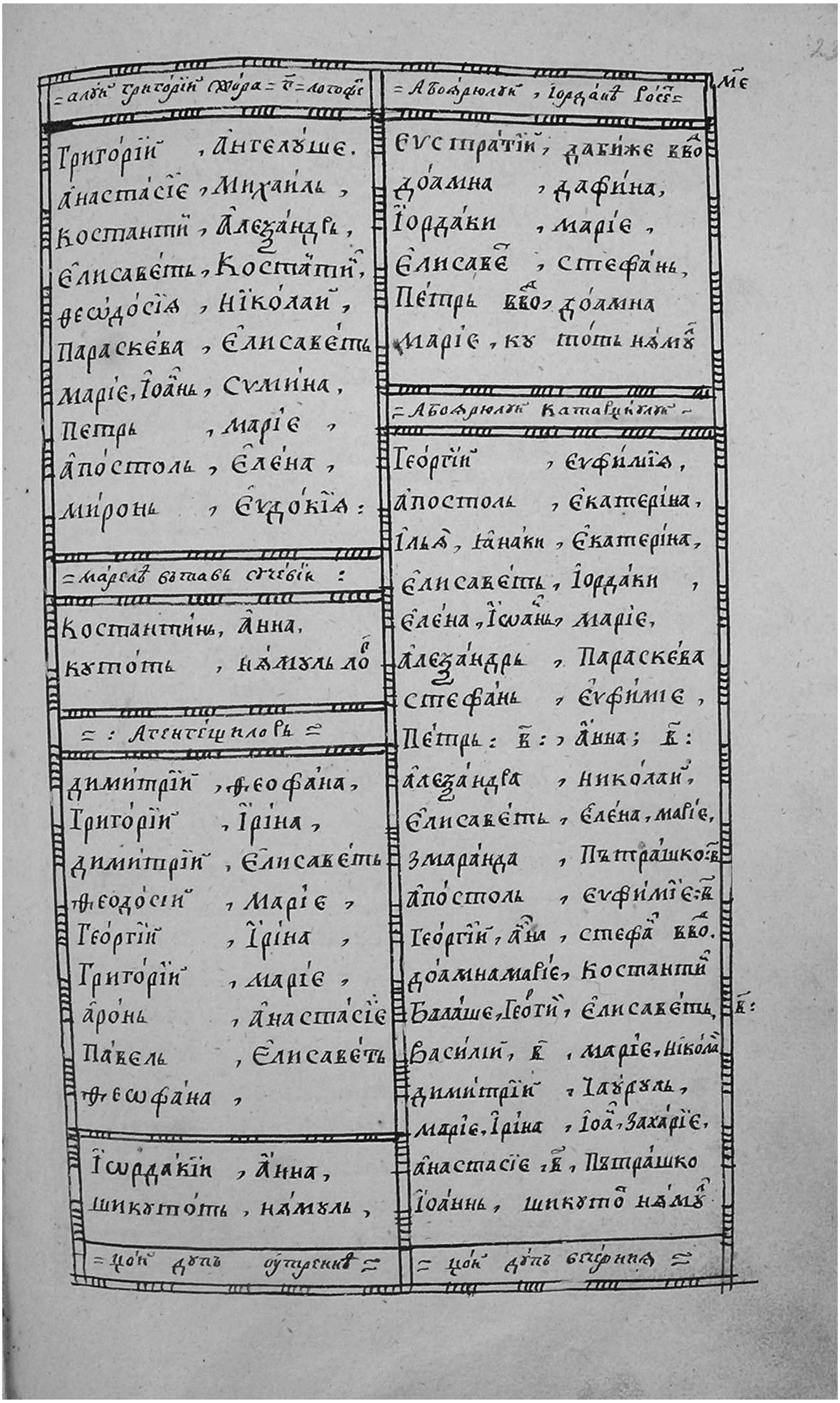
= алъ҇ Григорїи Хъра = в҃ = логоф҃ =

Григорїи, Ангелуше.
Анастасїе, Михаилъ,
Костантин, Алеѯандръ,
Елисаветъ, Костантин,
Феωдосїа, Нїколаи,
Параскева, Елисаветъ
Марїе, Іоанъ, Смиина,
Петръ, Марїе,
Апостолъ, Елена,
Миронъ, Евдокїа:

= марсалъ вътавъ сучевїи :

Костантинъ, Анна,
кутотъ, намулъ лор

= : Агентїщилоръ =

Димитрїи, Феофана,
Григорїи, Ірина,
Димитрїи, Елисаветъ
Феодосїи, Марїе,
Георгїи, Ірина,
Григорїи, Марїе,
Аронъ, Анастасїе
Павелъ, Елисаветъ
Феωфана,

Іωрдакїи, Анна,
шикутотъ, намулъ,

= цоꙟ дупъ сутиренкъ =

= А боѩрюлуи, Іорданъ Росет =

Евстратїи, Дабиже вдоа
доамна, Дафина,
Іордаки, Марїе,
Елисавет, Стефанъ,
Петръ вдоа доамна
Марїе, ку тотъ намул

= А боѩрюлуи Катаръџїулуи -

Георгїи, Евфимїа,
Апостолъ, Екатерїна,
Ілїа, Іанаки, Екатерїна,
Елисаветъ, Іордаки,
Елена, Іωанъ, Марїе,
Алеѯандръ, Параскева
Стефанъ, Евфимїе,
Петръ: в҃: Анна; в҃:
Алеѯандра, Николаи,
Елисаветъ, Елена, Марїе,
Змаранда, Пътрашко: в
Апостолъ, Евфимїе: в҃
Георгїи, Ана, Стефан вдо.
доамна Марїе, Костантин
Балаше, Георгїи, Елисаветъ, в҃:
Василїи, в҃, Марїе, Никола
Димитрїи, Лаврул,
Марїе, Ірина, Іоан, Захарїе,
Анастасїе, в҃, Пътрашко
Іоаннъ, шикутот намул

= цоꙟ дупъ вечернїа =

Ме

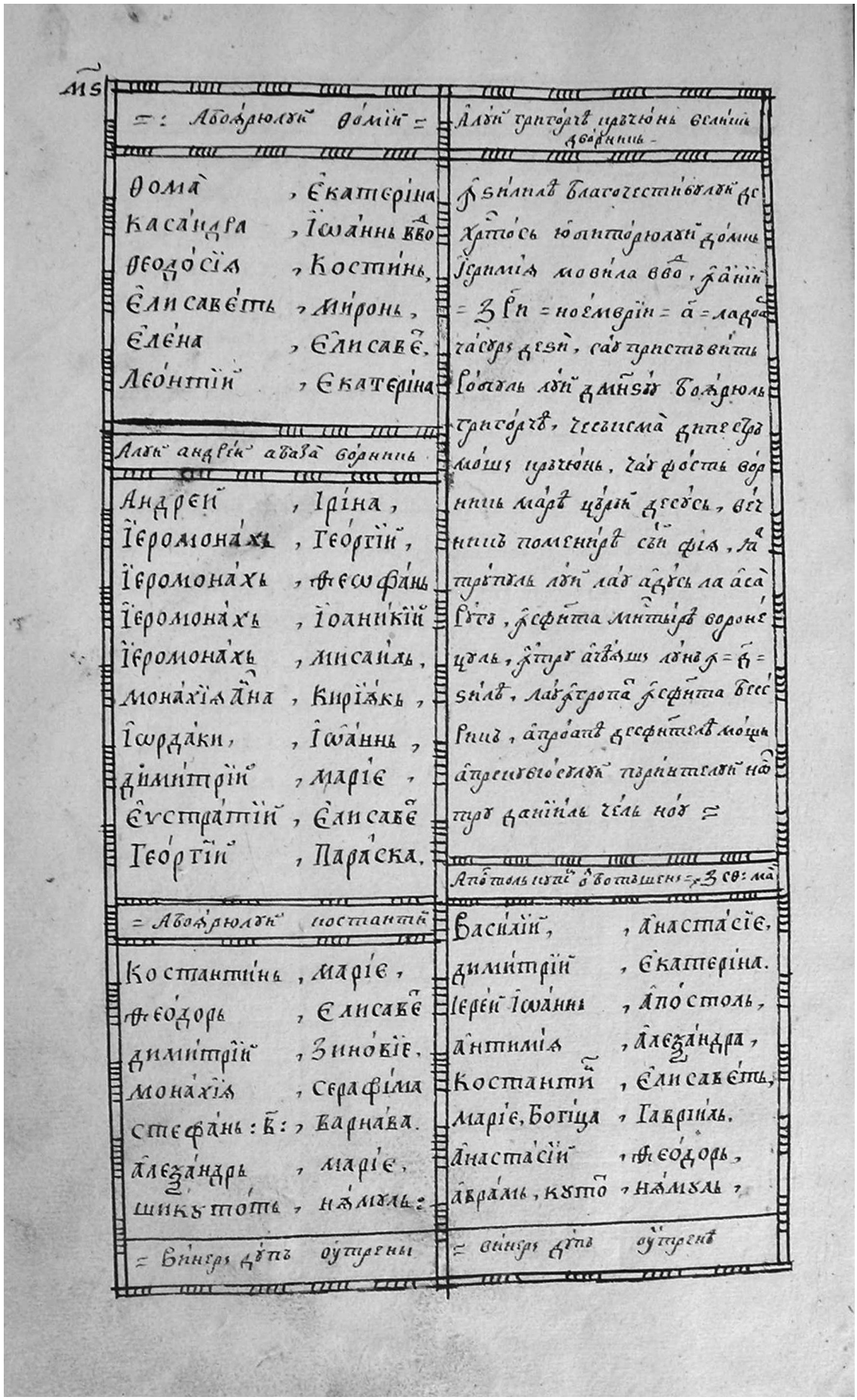

МS

=: Абоѧрюлуй Ѳомій =

Ѳома, Екатеріна
Касандра, Іѡаннь вво
Ѳеодосіѧ, Костинь,
Елисаветь, Миронь,
Елена, Елисавет.
Леонтій, Екатеріна

Алуй андрей абаза ворникь

Андрей, Іріна,
Іеромонахь, Георгій,
Іеромонахь, Ѳеѡфань
Іеромонахь, Іоаникій
Іеромонахь, Мисаиль,
Монахіѧ Анна, Киріѧкь,
Іѡрдаки, Іѡаннь,
Димитрій, Маріе,
Евстратій, Елисавет
Георгій, Параска.

= Абоѧрюлуй костантій

Костантинь, Маріе,
Ѳеодорь, Елисавет
Димитрій, Зиновіе.
Монахіѧ, Серафіма
Стефань: в: Варнава.
Алеѯандрь, Маріе,
Шикутоть, Нѧмуль:

= Винерь дупъ оутрены

Алуй григорчь кръчюнь велишь дворникь -

Ѧсилилъ благочестивулуй де
Хрстось юбиторюлуй домнь
Іеримія мовила вво, ѧаній
= зрн = ноемврій = а = ладоа
часурь деси, сау приствить
Ровуль луй дмнсоу Боѧрюль
григорчь, чесъкема дипестръ
моше кръчюнь, чау фость вор
никь марь църъй десусь, веч
никъ поменирь сый фіа, ла
трупуль луй лау адусь ла аса
Русъ, ѧсфнта мнстырь вороне
цуль, ѧтру ачѣѧше лунъ ѧ = д =
силь, лау ѧгропа ѧсфнта бесе
рикъ, апроапь десфнтель мощи
апрекувіосулуй пъринтелуй нѡ
тру даніиль чель ноу =

Апостоль купи оботъшенє = з сѳ: ма

Василій, Анастасіе,
Димитрій, Екатеріна.
Іерей Іѡаннь, Апостоль,
Антиміѧ, Алеѯандра,
Костантин, Елисаветь,
Маріе, Богіца, Гавріиль.
Анастасій, Ѳеодорь,
Аврамь, кутот, Нѧмуль,

= винерь дупъ оутренѣ

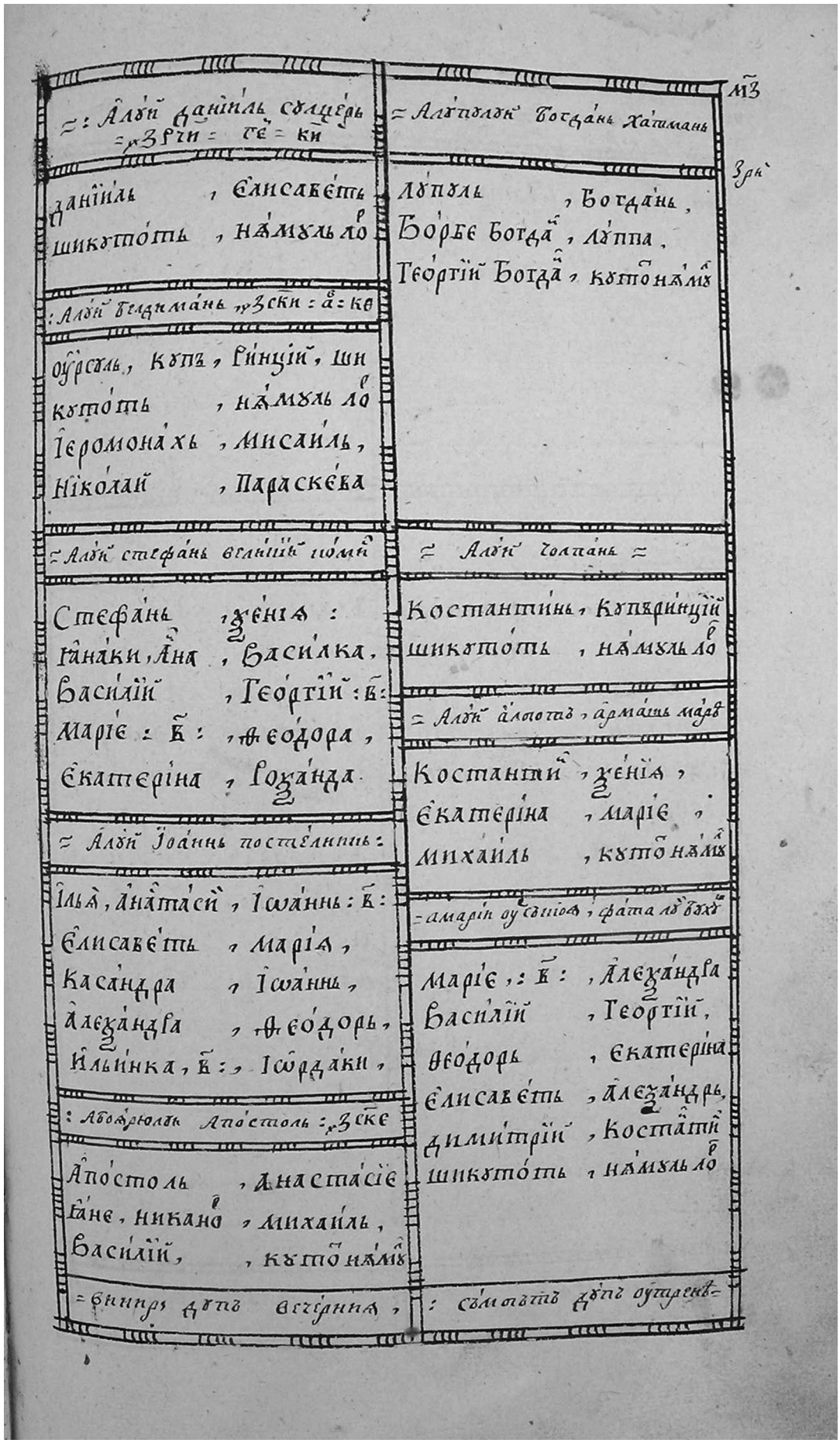

мн

= Апостелничилъ Чоцьрланъ х3 свѣ = штовѣн : вi :	Аспатарюлъ Іорданъ катаи = 3ино =
Ѳеодоръ : в :, Іріна, Іѡаннъ Стефанъ : в, Анна, Ѳеодор Стефанъ, Постелни	
= Архіепископій молдовій :	: Епископій молдовій
Ѳеоктистъ, Филоѳей Георгій, Ѳеоктист, Калистра, Ѳеофанъ Григорій, Ѳеофанъ, Савва, Гедеонъ, Георгій, Антоній. Никифоръ, Іяковъ, Гавріилъ,	Тарасій, Іѡаникій Василій, Генадій, Пахомій, Анастасій Дороѳей, Григорій, Георгій, Анастасій Мина, Варлаамъ Ѳеодосій, Анастасій Калистъ, Гедеонъ, Орестъ, Аѳанасій Ѳеофилъ, Іѡаникій Леонъ, Досиѳей Інокентій,
= лунь дупъ утрене =	~ лунь дупъ вечерне =

мѳ

Ігумении, дела сфнта Мнтіре = Воронецулъ =		Монашіи дела сфнта Мнтыре = Воронецулъ =	
: Ігумении :		= Монашіи =	
		Генадіи	, Даниилъ,
		Дороѳеи	, Ѳеофанъ,
Ефремъ	, Іωсифъ,	Сулвестръ	, Митрофан
Ѳеωфанъ	, Іωсифъ,	Ѳеофилактъ	, Прохоръ,
Аѳанасіи	, Іωаникіи,	Ефросинъ	, Андоніи.
Ѳеωфанъ	, Парѳеніи	Дороѳеи	, Лаврентіи
Антоніи	, Гедеонъ,	Никаноръ	, Тимоѳеи,
Георгіи	, Геласіи,	Георгіи	, Касіанъ,
Макаріи	, Каллистъ,	Дамаскинъ.	Анастасіи
Архимандри	, Ефремъ,	Аврилііи	, Іωилъ,
Калистръ	, Софроніи	Ѳеωфила	, Генадіи,
Антоніи	, Макаріи,	: Іеромонашіи :	

= Іеромонашіи дела Воронецъ =		Іеромонашіи дегоще =	
Досиѳеи	, Григоріи,	Арсении	, Памфиліи
Филоѳеи	, Серафимъ,	Арсеніи	, Мисаилъ,
Іларіонъ	, Ѳеодоръ,	Калистрат	, Орестъ,
Парѳеніи	, Тарасіи,	Ѳеофанъ	, Анастасіи
Евдокимъ	, Моисеи,	Ефремъ	, Давидъ,
Андоніи	, Аврамііи,	Піменъ	, Софроніи
Кирилъ	, Аркадіи,	Ѳеогніи	, Сумеонъ,
Ефремъ	, Ѳеоктистъ,	Іωасафъ	, Григоріи,
Іларіонъ	, Сумеонъ,	Ѳеодоритъ	, Меѳодіи,
Филоѳеи	, Харитонъ,	Висаріонъ	, Дометіан
Геронтіи	, Макаріи	Ефремъ	, Іоанникіи,
		Симонъ	, Киріакъ,
: Марцї дупъ оутрен,		: Марцї дупъ вечерна =	

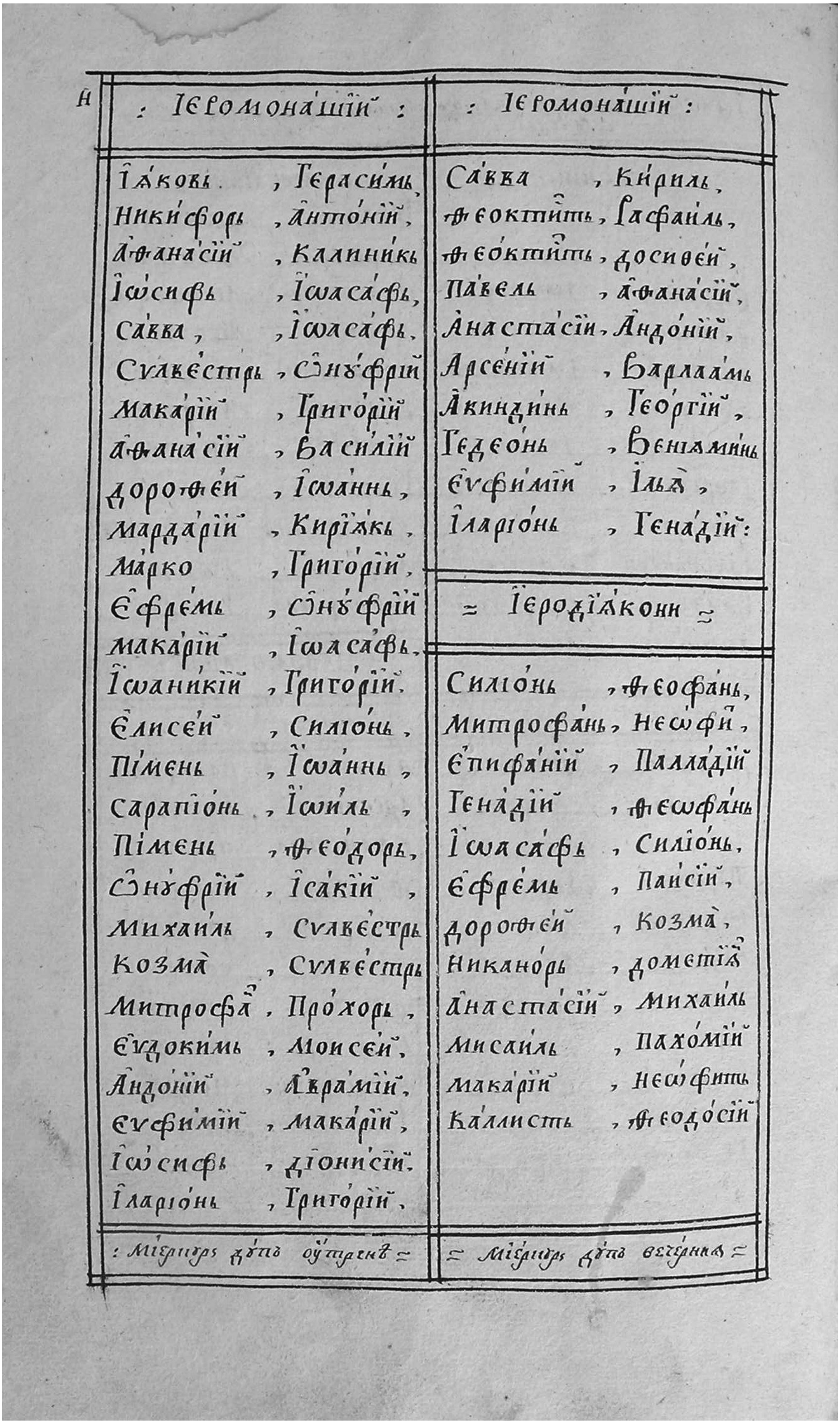

Н

: Ієромонашії :	
Іаковъ	, Герасимъ
Никифоръ	, Антоній
Аѳанасій	, Калиникъ
Іѡсифъ	, Іѡасафъ
Савва ,	, Іѡасафъ
Сүлвестръ	, Ѡнүфрій
Макарій	, Григорій
Аѳанасій	, Василій
Дороѳей	, Іѡаннъ
Мардарій	, Киріакъ
Марко	, Григорій
Ефремъ	, Ѡнүфрій
Макарій	, Іѡасафъ
Іѡаникій	, Григорій
Елисей	, Силіонъ
Піменъ	, Іѡаннъ
Сарапіонъ	, Іѡилъ
Піменъ	, Ѳеодоръ
Ѡнүфрій	, Ісакій
Михаилъ	, Сүлвестръ
Козма	, Сүлвестръ
Митрофа(н)	, Прохоръ
Евдокимъ	, Моисей
Андоній	, Аврамій
Еуфимій	, Макарій
Іѡсифъ	, Діонисій
Іларіонъ	, Григорій
: Міеркурі дупъ оутренѣ :	

: Ієромонашії :	
Савва	, Кирилъ
Ѳеоктистъ	, Рафаилъ
Ѳеоктистъ	, Досиѳей
Павелъ	, Аѳанасій
Анастасій	, Андоній
Арсеній	, Варлаамъ
Акиндинъ	, Георгій
Гедеонъ	, Веніаминъ
Еуфимій	, Ілїа
Іларіонъ	, Генадій:
: Ієродіакони :	
Силіонъ	, Ѳеофанъ
Митрофанъ	, Неѡфи(т)
Епифаній	, Палладій
Генадій	, Ѳеѡфанъ
Іѡасафъ	, Силіонъ
Ефремъ	, Паисій
Дороѳей	, Козма
Никаноръ	, Доментіа(н)
Анастасій	, Михаилъ
Мисаилъ	, Пахомій
Макарій	, Неѡфитъ
Калистъ	, Ѳеодосій
: Міеркурі дупъ вечернѣ :	

Монашій		Монашій	
Филотоній	Прохорь	Паламонь	Мисаиль
Іωаннь	Азарій	Ісаакь	Герондій
Сулвестрь	Ефремь	Сулвестрь	Іωакимь
Еуфимій	Ниль	Іωасафь	Епіфаній
Ωресть	Феωфиль	Іωаннь	Еуфимій
Іωаникій	Феωфань	Іωакимь	Варнава
Сунадій	Германь	Паисій	Веніямин
Тимоѳей	Іωаннь	Григорій	Силіонь
Давидь	Никандрь	Лаврентій	Іωвь
Неωфить	Андоній	Феоктить	Феодосій
Арсеній	Анастасій	Флавіянь	Неωфить
Софроній	Пахомій	Варѳоломей	Павель
Іларіонь	Павель	Пимень	Герондій
Паисій	Іларіонь	Ефремь	Антоній
Аверкій	Іωиль	Іωиль	Іяковь
Герондій	Дороѳей	Паламонь	Ігнатій
Адамь	Самуиль	Пахомій	Павель
Тарасій	Висаріонь	Агаѳонь	Феофань
Іωаникій	Ефремь	Іωасафь	Висаріωнь
Равуль	Іωсифь	Парѳеній	Мисаиль
Аѳанасій	Агапій	Пахомій	Палладій
Софроній	Іеримiе	Варлаамь	Ігнатій
Палладій	Варлаамь	Феωдосій	Марко
Макарій	Давидь	Никодимь	Тимоѳей
Геронтій	Ніконь	Мелетій	Куриль
Еуфимій	Павель	Филофей	Макарій
Іωиль	Аѳанасій	Герасимь	Вісаріωнь
Цой дупъ оутренѣ		Цой дупъ вечерние	

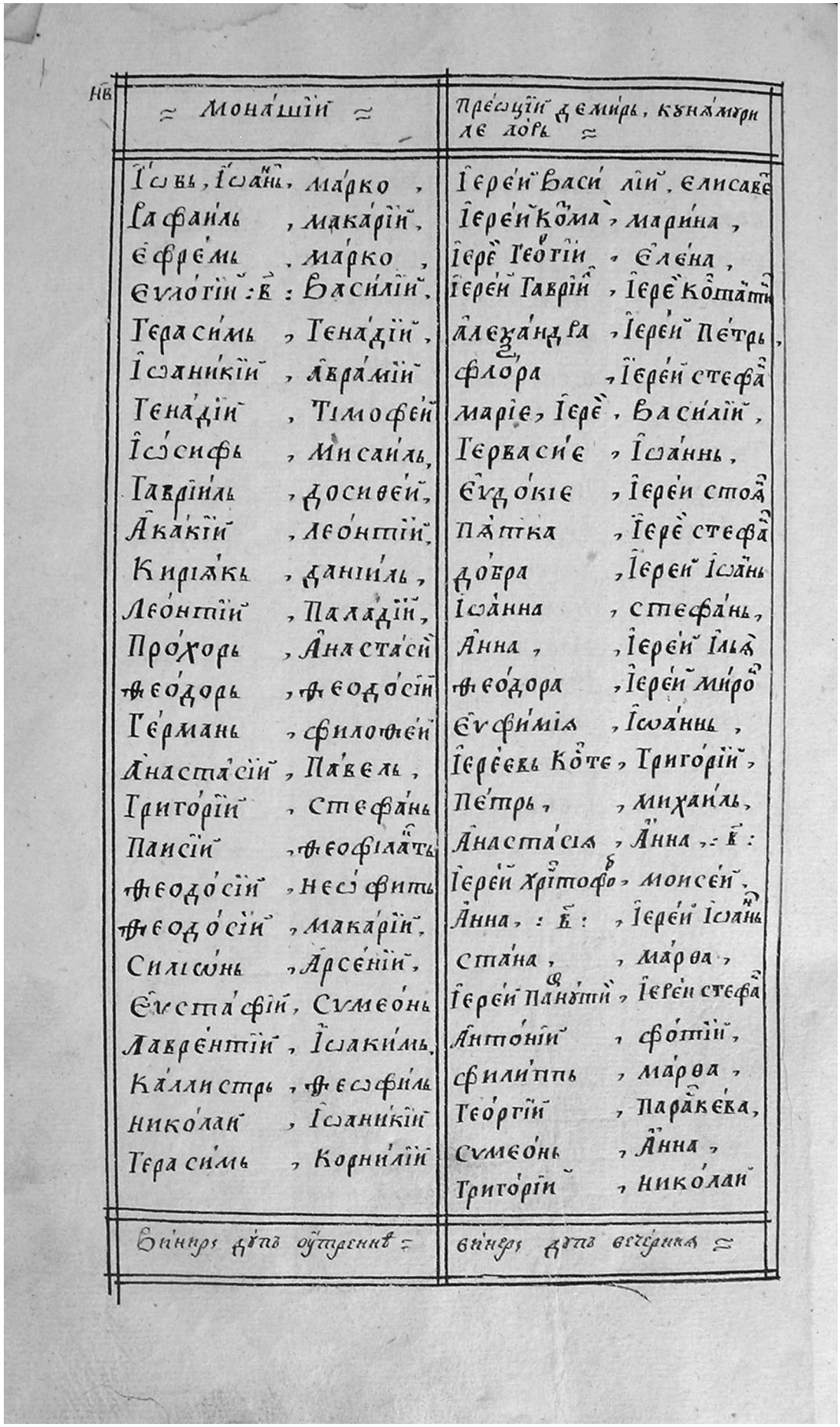

нв

≈ Монашій ≈	Преѡцій демирь, кунямури ле лорь ≈
Іѡвь, Іѡаннь, марко,	Іерей Василій, Елисавет
Рафаиль, макарій,	Іерей Козма, марина,
Ефремь, марко,	Іерей Георгій, Елена,
Еулогій :в: Василій,	Іерей Гаврій, Іерей Котатин
Герасимь, Генадій,	Алеѯандра, Іерей Петрь,
Іѡаникій, Аврамій	Флора, Іерей стефан
Генадій, Тімофей	Маріе, Іерей, Василій,
Іѡсифь, Мисаиль,	Гервасие, Іѡаннь,
Гавріиль, досиѳей,	Еудокіе, Іерей стоян
Акакій, Леонтій,	Пятка, Іерей стефан
Киріякь, даніиль,	добра, Іерей Іѡаннь
Леонтій, Паладій,	Іѡанна, стефань,
Прохорь, Анастасій	Анна, Іерей Ілья
Ѳеодорь, Ѳеодосій	Ѳеодора, Іерей мирон
Германь, филоѳей	Еуфимія, Іѡаннь,
Анастасій, Павель,	Іереевь Коте, Григорій,
Григорій, стефань	Петрь, михаиль,
Паисій, Ѳеофілакть	Анастасія, Анна, :в:
Ѳеодосій, Неѡфить	Іерей Хрітофор, моисей,
Ѳеодосій, макарій,	Анна, :в: Іерей Іѡаннь
Силіѡнь, Арсеній,	стана, марѳа,
Еустафій, Сумеонь	Іерей Панутий, Іерей стефан
Лаврентій, Іѡакимь,	Антоній, фотій,
Каллистрь, Ѳеѡфиль	Филиппь, марѳа,
николай, Іѡаникій	Георгій, Паракева,
Герасимь, Корнилій	Сумеонь, Анна,
	Григорій, николай
Винерь дупъ оутреннѣ ≈	винерь дупъ вечерниа ≈

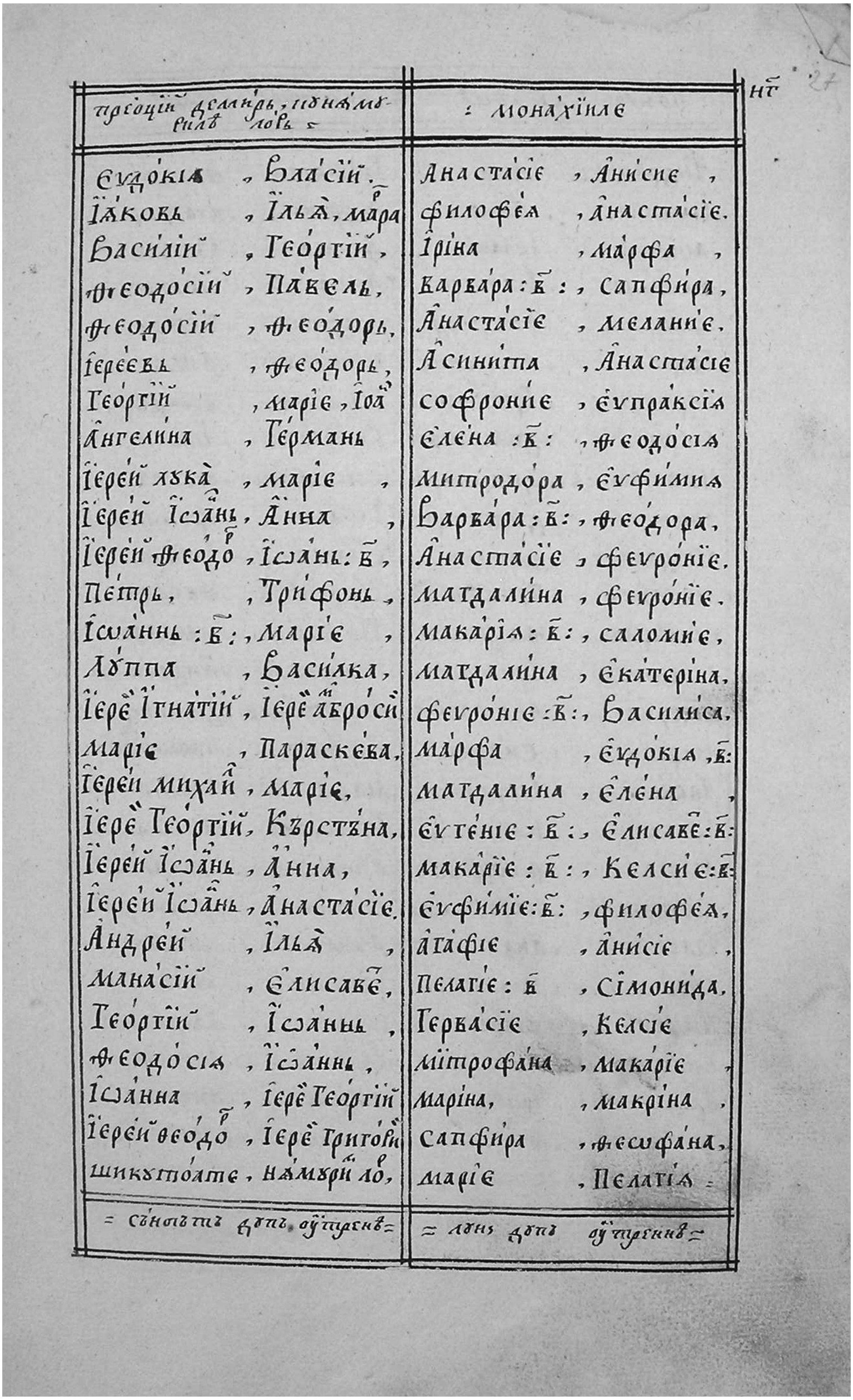
нг 27

прєѡціи де мирь, ші нѣмѹрилорь		: монахїиле	
Єѵдокіѧ	, Власїи.	Анастасїє	, Анисиє,
Їаковъ	, Їльѧ, Мара	Филосфеѧ	, Анастасїє.
Василїи	, Геѡргїи,	Іріна	, Марфа,
Ѳеѡдосїи	, Павелъ,	Варвара :в:	, Сапфира,
Ѳеѡдосїи	, Ѳеѡдоръ,	Анастасїє	, Меланиє.
Їереєвъ	, Ѳеѡдоръ,	Асинита	, Анастасїє
Геѡргїи	, Марїє, Їѡа	Софрониє	, Єѵпраксїѧ
Ангелина	, Германъ	Єлена :в:	, Ѳеѡдосїѧ
Їереи Лѹка	, Марїє,	Митродора	, Єѵфимиѧ
Їереи Їѡанъ	, Анна,	Варвара :в:	, Ѳеѡдора,
Їереи Ѳеѡдоръ	, Їѡанъ :в:,	Анастасїє	, Февронїє.
Петръ,	, Трифонъ,	Магдалина	, Февронїє.
Їѡаннъ :в:	, Марїє,	Макаріѧ :в:	, Саломиє,
Лѹпа	, Василка,	Магдалина	, Єкатеріна,
Їереи Їгнатїи	, Їереи Амвросїи	Февроніє :в:	, Василиса,
Марїє	, Параскева,	Марфа	, Єѵдокіѧ :в:
Їереи Михаил	, Марїє,	Магдалина	, Єлена,
Їереи Геѡргїи	, Кърстъна,	Єѵгеніє :в:	, Єлисавета :в:
Їереи Їѡанъ	, Анна,	Макарїє :в:	, Келсиє :в:
Їереи Їѡанъ	, Анастасїє.	Єѵфимїє :в:	, Филосфеѧ,
Андреи	, Їльѧ,	Агафіє	, Анисїє,
Манасїи	, Єлисавета,	Пелагїє :в:	, Сімонида.
Геѡргїи	, Їѡаннъ,	Гервасїє	, Келсїє
Ѳеѡдосїѧ	, Їѡаннъ,	Мітрофана	, Макарїє,
Їѡанна	, Їереи Геѡргїи	Маріна,	, Макріна.
Їереи Ѳеѡдоръ	, Їереи Григоріи	Сапфира	, Ѳеѡфана,
шикѹтоате	, нѣмѹрилор,	Марїє	, Пелагїѧ.
= сънътате дѹпъ ѹ҆пѹрєнѣ =		= лѹни дѹпъ ѹ҆пѹрєнѣ =	

нв

: помєнир8 дє ѡбщ8 =		помєнир8 деѡбщ8 =	
Андроникъ	, маріє :в:	Григорій	, феѡдосіѧ
Іѡанна	, Анна :в:,	Миронъ	, агафіє ,
Миронъ	, Ісаакъ ,	Фома	, агафіє ,
Феѡдоръ	, Варвара	Анна	, Іѡаннъ ,
Іѡаннъ :в:	, Алеѯандръ.	Марина	, Петръ ,
Гавріилъ	, Єѵфимиє	Стефанъ	, Андрей.
Параскева	, Григорій.	Іѡанна	, феѡдора,
Маріє ,	, димитрій	Георгій	, Анна,
Никаноръ :в:	, димитрій	Стефанъ	, Василій ,
Анна	, димитрій	Іѡаннъ	, фотина ,
Магдалина	, феѡдоръ ,	Сѵмеѡнъ	, Іѡаннъ ,
Меланиє	, Трифонъ ,	Георгій	, феѡдоръ ,
Стефанъ	, феѡдосіє.	Георгій	, феѡдора ,
Іѡаннъ	, Григорій.	Іѡаннъ	, Андрей ,
Андрей	, Анастасіє	Анастасіє	, димитрій
Маріє	, Симонъ ,	Євдокіє	, Прокопій.
Арсеній	, Іѡрдакій.	Маріє	, Іліа ,
Іѡсифъ	, Іѡаннъ ,	Григорій	, Анастасиє
Маріє	, феѡдора ,	Анна	, Василій ,
Петръ	, Параскева	соломіѧ	, димитрій ,
Василій	, Анастасіє	Анна	, Алеѯей ,
Стефанъ	, Іріна ,	Гавріилъ	, Анна ,
Николай	, маріє ,	Іеремиє	, Алеѯандра.
Анастасіѧ	, Анна ,	Савва	, Анастасіѧ,
Андрей	, Григорій ,	феѡдора	, Никандръ.
Матвей	, феѡдосіє,	Іѡаннъ	, Анна ,
Іѡаннъ	, Стефанъ.	Симеѡнъ	, Іѡаннъ .
Лѹнї дѹпъ вечернıѧ =		Марцї дѹпъ ѹтренѣ =	

: Помєнирꙋ дєбощꙋ =		= Помєнирꙋ дєбощꙋ =		нє:
Іѡаннь	, Анна ,	Гавріиль	, Мирѡнь ,	
стефань	, Ѳеодосіе	Іѡаннь	, Ѳеодорь ,	
Анна ,	, Несторь ,	Кърсте	, Сумеѡнь .	
Грозава	, Николаи .	Георгіи	, Маріе ,	
Кърсте	, Ѳеодосіе	Софіе	, Сумеѡнь .	
Гавріиль	, Іѡаннь ,	Никифорь	, Георгіи ,	
Софіе	, Григоріи ,	Анна	, Косте .	
Агаѳона	, Трифонь ,	маріе	, димитріи	
Ѳеодосіа	, Ігнатіи ,	Магдалина	, Софіа .	
Іѡвь	, Никита ,	Георгіи	, Татиана	
Николаи	, Георгіи ,	филиппь	, Михаиль ,	
Іѡаннь	, Георгіи .	Христина	, Сумеѡнь	
Іѡаннь	, Георгіи ,	Михаиль	, Іѡаннь ,	
Анна	, Ісаие ,	маріе	, стефань .	
Петрь	, Михаиль ,	Іѡаннь	, стефань .	
Іѡаннь	, Магдаліна	Петрь	, Анна .	
софіика	, Савва ,	Ѳеодорь	, Анна ,	
Анна	, Ілїа ,	Ілїа	, Никтаріи	
Сумеѡнь	, Анастасіе	Прокопіи	, Георгіи ,	
лазарь	, Іѡаннь ,	Косте	, Іѡаннь .	
Захаріа	, манꙋиль ,	дима	, Іѡаннь .	
Іѡаннь : в	, лꙋка ,	Анна	, Іріна ,	
магдалина	, Гавріиль ,	Петрь	, Григоріи ,	
Германь	, левь ,	Петрь	, михаиль .	
Захаріе	, Іѡаннь ,	Агафіа	, ставро ,	
Еѵдокіе	, Параскева	Алексеи	, софіе ,	
добра	, Романь ,	сергеи	, давидь ,	
Ісаіа	, стефань .	филипь	, николаи	
марцꙇ дꙋпъ вечєрнꙗ =		= мієркꙋрі дꙋпъ ꙋтрєнꙗ =		

НЅ

= Поменирѣ десопщѣ =		= Поменирѣ десопщѣ =	
Симеонъ	, Анна ,	Михаилъ	, Сімеонъ ,
Іоаннъ	, Маріна ,	Таіѧ	, Бенедіктъ .
Параскева	. Матфеи ,	Стефанъ	, Любовь ,
Анастасіѧ	, Маріє .	Магдаліна	, Геортіи ,
Козма	, Даніилъ ,	Мелетіи	, Трифонъ ,
Лука	, Нікандръ ,	Калимахъ	, Марфа ,
Адамъ	, Феодора ,	Прокопіи	, Любовь ,
Симонъ	, Бенедитъ	Илинка	, Іоаннъ
Стефанида	. Іоаннъ ,	Маріна	, Іоаннъ ,
Агафіє	, Феодоръ ,	Прокопіи	, Мануилъ ,
Даніилъ	, Пантелеимонъ	Іоанна	, Маргарита .
Симонъ	, Харитонъ ,	Максимъ	, Магдаліна ,
Лука , Ісаіѧ	, Маріна ,	Калиника	. Іоаннъ ,
Іоаннъ	, Магдаліна ,	Анна , Рома	, Анна ; В :
Фома	, Маріє ,	Ніколаи	, Гедеонъ ,
Матфеи	, Козма ,	Георгіи	, Анна ,
Агафіѧ	, Петръ ,	Анастасіє	, Драгоміра
Филиппъ	, Даніилъ ,	Маріє	, Кононъ
Фома	, Іоаннъ ,	Стефанида	, Іоаннъ ,
Петръ	, Іоаннъ ,	Анна	, Маріє ,
Гавріилъ	, Іоаннъ ,	Георгіи	, Єуфросініє
Алексеи	, Іоаннъ ,	Симеонъ	, Анна ,
Ілиѧ	, Петръ ,	Іоаннъ : В :	, Феодора
Ангелина	, Костинъ ,	Фома	, Марко ,
Прокопіи	, Негріта ,	Маріє	, Феодоръ ,
Маріна	, Григоріи ,	Варвара	, Александръ .
Розанда	, Бенедіктъ	Кира	, Іоанна ,
Магдалина	, Любовь =	Кира	, Аниса .
Міерцуръ дупъ вечернѧ ,		= Жої дупъ оутрене =	

нз

ꙟ Помениръ де обще		ꙟ Помениръ де обще	
Кѵрь	, ефросиніе	маріе	, елена,
Алеѯандрь	, Никита,	Алеѯей	, Георгій,
Георгій	, ѿприше	Петрь	, Роѯанда,
стефаніца	, Григорій,	Іѡань	, Анна,
Наталие	, Стефань,	ѳома	, Іліка,
Меланіе	, Гедеонь,	любовь	, стефань
маріе	, Спіридонь,	ѿприше	, Анна,
Іѡаннь, в	, Андрей.	Никтарій	, Андрей,
Василій	, Козма.	Козма	, Іѡаннь,
Ілья	, фекла,	Власій	, Андрей,
ѳома : в :	, Параскева	Стефань	, маріе,
Іѡаннь	, ѳеодорь,	даніиль	, Петрь,
магдаліна	, Петроній	Кононь	, Анастасій
Георгій	, Василій.	Георгій	, маріе,
Власіа	, манѹиль.	ѳеодорь	, Василій
Іѡаннь	, Іаковь,	Стефань	, марѳа,
Георгій	, флорь,	Георгій	, Агаѳоніе.
Калинника	, Аделфій.	Сѵмеонь	, даніиль,
магдалина	, Пантелеимонь	Паладій	, даніиль,
Исихіма	, лѹкіѧна,	Нікитаріе	, Іѡаннь,
Венедікть	, Петрь,	ѳеодорь	, Іѡакимь.
Косте	, маріе,	діонисій	, мавра.
Калимаха	, ѳеодорь,	мавръ	, Козма,
меланіѧ	, мелетій.	Анна	, лѹка,
маріе	, ѳеодорь.	давидь	, лазорь,
Анатасіе	, Петрь,	Власій	, Петрь.
Авраамь	, Алеѯей,	Іѡаннь	, несторь
ꙟ Жой дѹпѫ вечерниѧ ꙟ		ꙟ Винерь дѹпѫ ѹтрени ꙟ	

Помени́ръ дѣ́ощъ		Помени́ръ дѣ́ощъ	
Ва́сса	, Іѡа́ннь ,	Іѡа́ннь : в҃	, Іріна ,
Ма́рко	, Григо́рій ,	Тріфонь	, Анастасія
Анастасіе	, Пе́трь ,	Єлисаве́ть	, Авраа́мь ,
Венеди́кть	, А҆́нна ,	Гео́ргій	, Анастасія
Михаи́ль	, Пе́трь ,	Іѡа́ннь ,	, Марѳа ,
Марі́на	, Симео́нь.	Іѡа́ннь	, Григо́рій ,
Іѹли́та	, Татія́на.	Михаи́ль	, Марі́на ,
Проко́пій	, А҆лѯе́й ,	Андро́никь	, Тріфонь ,
Є҆ѵдокіе	, Є҆ѵфи́мія	Матро́на	, А҆нгелі́на ,
Саломіе	, А҆́нна ,	Ѳома̀	, Гео́ргій
Стефані́да	, Стефа́нь	Митрофа́на	, А҆нгели́на ,
Татия́на	, Пе́трь ,	А҆́нна	, Ѳеофа́на
Марі́е	, Іѡа́нна ,	Ѳео́дорь	, Іѡа́ннь ,
Ѳео́дорь	, Іѡа́ннь ,	Соломіе	, Сѵмео́нь ,
Пе́трь	, Ѳео́дорь ,	Пе́трь	, Андро́никь
Є҆ѵдокія	, Гео́ргій ,	Магдалина	, Тимоѳе́й
Іѡа́ннь	, Сѵмео́нь ,	Матѳе́й	, Іѡа́ннь ,
А҆на́ній	, Ма́вра ,	Зино́вій	, Ѳео́дорь.
Хрістофо	, А҆наста́сіе	Симео́нь	, Козма̀ ,
Васи́лій	, Ма́рѳа ,	Ѳео́дорь	, Матѳе́й.
Гео́ргій	, Марі́е ,	Марі́е ; в҃ :	, Іѡа́ннь ,
Ти́монь	, Параске́віе	Симео́нь	, Соломія.
Хрі́стина	, Марі́на ,	Вла́сій	, Симео́нь.
Марѳа	, Іѡа́ннь ,	Соломіе	, Вла́сь ,
А҆лѯе́й	, Марі́е ,	Симео́нь	, Магдалі́на
Ѳео́дорь	, Є҆ле́на ,	А҆ндре́й	, Параске́ва.
Ма́рѳа	, Па҆телеи́мо	Димитрій	, Марі́е ~
~ Ви́ниръ дѹпъ вече́рнія ~		~ Сѹ́мѹтъ дѹпъ оу҆́тренѣ ~	

нѳ

≈ Поменирꙋ деѡбще ≈		≈ Поменирꙋ деѡбще ≈	
Лꙋка, Барбꙋ,	Марина,	Анастасіе,	Симеонъ,
Стефанъ	, Параска.	Ѳеофана	, Алеѯандръ,
Іѡаннъ	, Ѳеодоръ,	Петръ	, Косте,
Еѵдокіѧ	, Германъ.	Агафіѧ	, Кира,
Симеонъ	, Татіѧна,	Антиохій	, Екатеріна
Григорій	, Симеонъ,	Ѳеодоръ	, Елисаве
Ѳеодоръ	, Андроній	Монахіѧ	, Ѳеодора,
Магдалина	, Матѳей	Маріе	, Іане,
Гавріилъ	, Филиппъ.	Елена	, Гавріилъ.
Католіе	, Петръ,	Григорій	, Георгій,
Илика	, Филиппъ.	Змаранда	, Ѳеодоръ.
Іѡаннъ	, Магдаліна	Іанаки	, Екатеріна,
Іѡаннъ	, Сарра.	Христина	, Алеѯей,
Антоній	, Назаріе.	Елисавет,	Павелъ.
Іѡаннъ	, Маріе,	Маріе : в :	, Ѳеодоръ,
Даниилъ	, Стефан	Іѡрдакій	, Костантин
Агафіе	, Паракева	Лꙋпꙋлъ -	, Сергей,
Параскева	, Еѵдокіе	Григорій	, Келсиѧ,
Гавріилъ	, Іѡаннъ,	Григорій	, Германъ,
Трифонъ	, Андрей.	Келсиѧ	, Георгій.
Флоръ	, Іріна,	Стефанъ	, Іріна,
Гавріилъ	, Петръ,	Козма	, Маріе,
Андрей	, Григорій	Ѳеодоръ	, Іѡаннъ,
Магдаліна	, Лазаръ,	Маріе	, Димитрій
Авраамъ	, Іѡаннъ.	Сидоръ	, Маріе,
Калиникъ	, Гавріилъ,	Іѡаннъ : в :	, Анастасіе
Анисіѧ	, Іѡаннъ ~	Андрей	, Агафіе ≈
≈ Ꙗрꙋш	сꙋфлꙋтꙋ	дꙋпъ	оутренꙋ ≈

ѯ = Поменирꙋ деспоцие =

Ѳеодоръ, Маріє, Ілїа,
Алеѯандръ, Григорій,
Шербанъ, Анастасіє
Григорій, Келсиє,
Георгій, Стефанъ,
Іріна, Анна : в҃ :
Радꙋлъ, Маріє,
Любовь, Ѳеофана,
Александръ, Димитрій
Костантій, Єлисаве,
Анастасіє, Іоаннъ,
Іоанна, Єуфимій,
Анастасіє, Василій
Ангелина = =

Іаръші ꙟтрꙋ ачѣлаші сꙋбътꙋ

Ꙟщїинцꙋ съфіа, иньдеосъби
дедꙋминикꙋ, сѫрь ꙟнсꙋ съва ꙟ
тъмпла праздникъ марꙋ господ
скій, саꙋ сфнтъ марꙋ непо
менитꙋ, атꙋнчі поменирꙋ
морцилоръ ачеи зилꙋ, сътꙋ
не нꙋ о зи маи ꙟнаинте ꙟ
трꙋнъ лоць непоменирꙋ ачеи
зилꙋ чева фи ꙟнаинтꙋ ачелꙋи
праздникъ, асемене, дꙋпъ
сънте ши апостолꙋ, ши єва
гелїа зилїи, = =

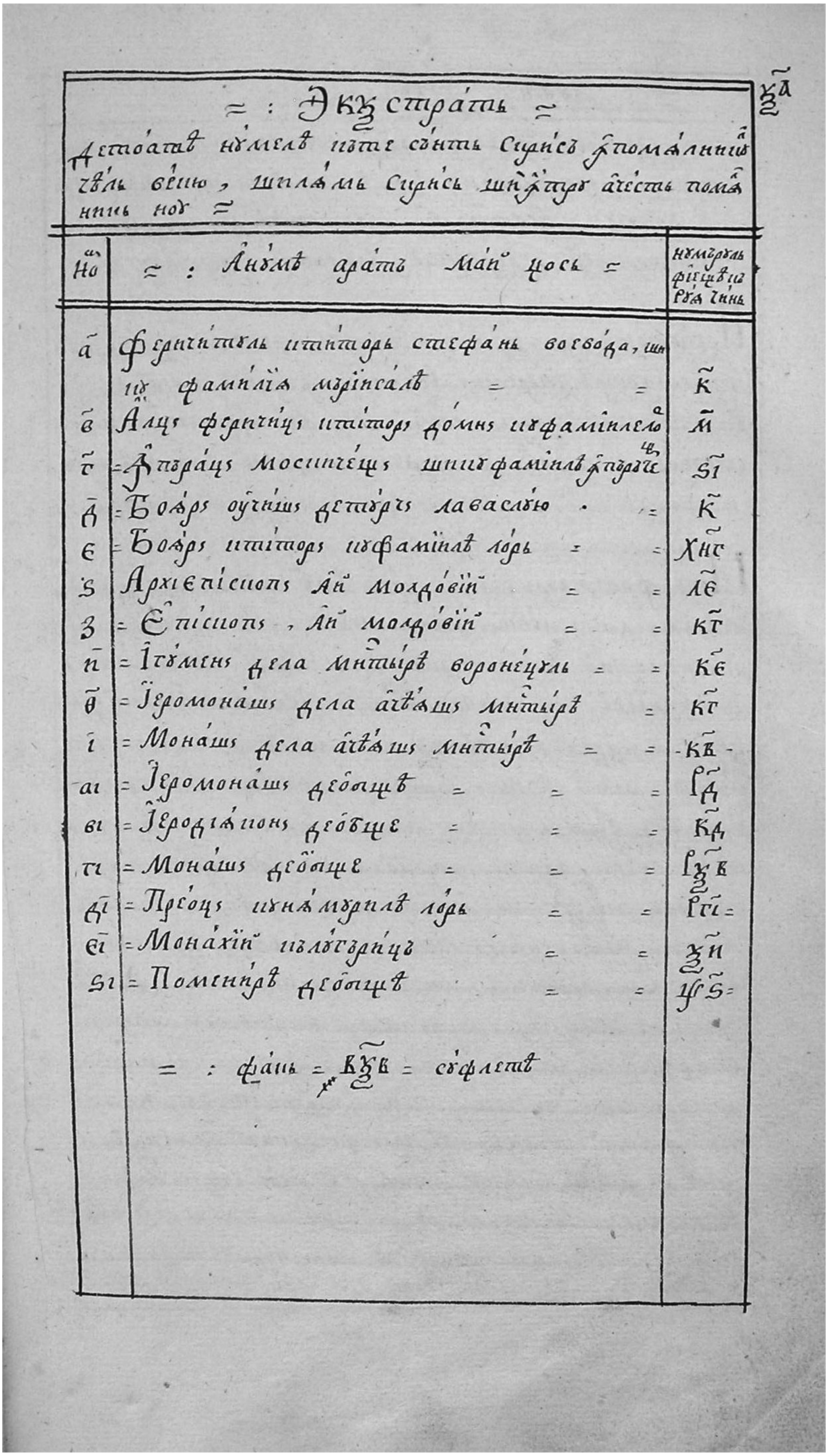

ѯа

= : Экстра́ть =

Дестоарта нꙋмелꙋ каре сꙋнть скрисе ꙟпомѧлникꙋл векю, ши лѧмь скрись ши ꙟтрꙋ ачесть помѧникꙋ ноꙋ =

Но	= : Анꙋмꙋ арать май жось =	нꙋмерꙋль фіецѣреи рꙋбрічии
а	Фериченитꙋль ктиторь стефань воевода, ши кꙋ фамилїѧ мꙋрісалꙋ = =	к
в	Алци фериченици ктиторі домни кꙋфамиліле лор	м
г	= Ꙟпьраци мосичещи шикꙋфамиліле ꙟпьрьтещи	ѕі
д	= Боѧри ꙋчениши детитꙋрь лавасаю . =	к
е	= Боѧри ктиторі кꙋфамиліле лорь = =	хнг
ѕ	Архиепископь ай Молдовїи = =	лє
з	= Єпископь, ай Молдовїи = =	кг
и	= Ігꙋмени дела мънѧстирѣ воронецꙋль = =	кє
ѳ	= Іеромонаши дела ачѣсташ мънѧстире =	кг
і	= Монаши дела ачѣсташ мънѧстире = =	кв
аі	= Іеромонаши дебище = = =	рд
ві	= Іеродиакони дебище = = =	кд
гі	= Монаши дебище = = =	рѯв
ді	= Преоци кꙋнꙋмерилꙋ лорь = =	ргі =
єі	= Монахїи кълꙋгърици = =	ѯи
ѕі	= Поменирꙋ дебище = =	ѱѕ =

= : фань = вѯв = сꙋфлете

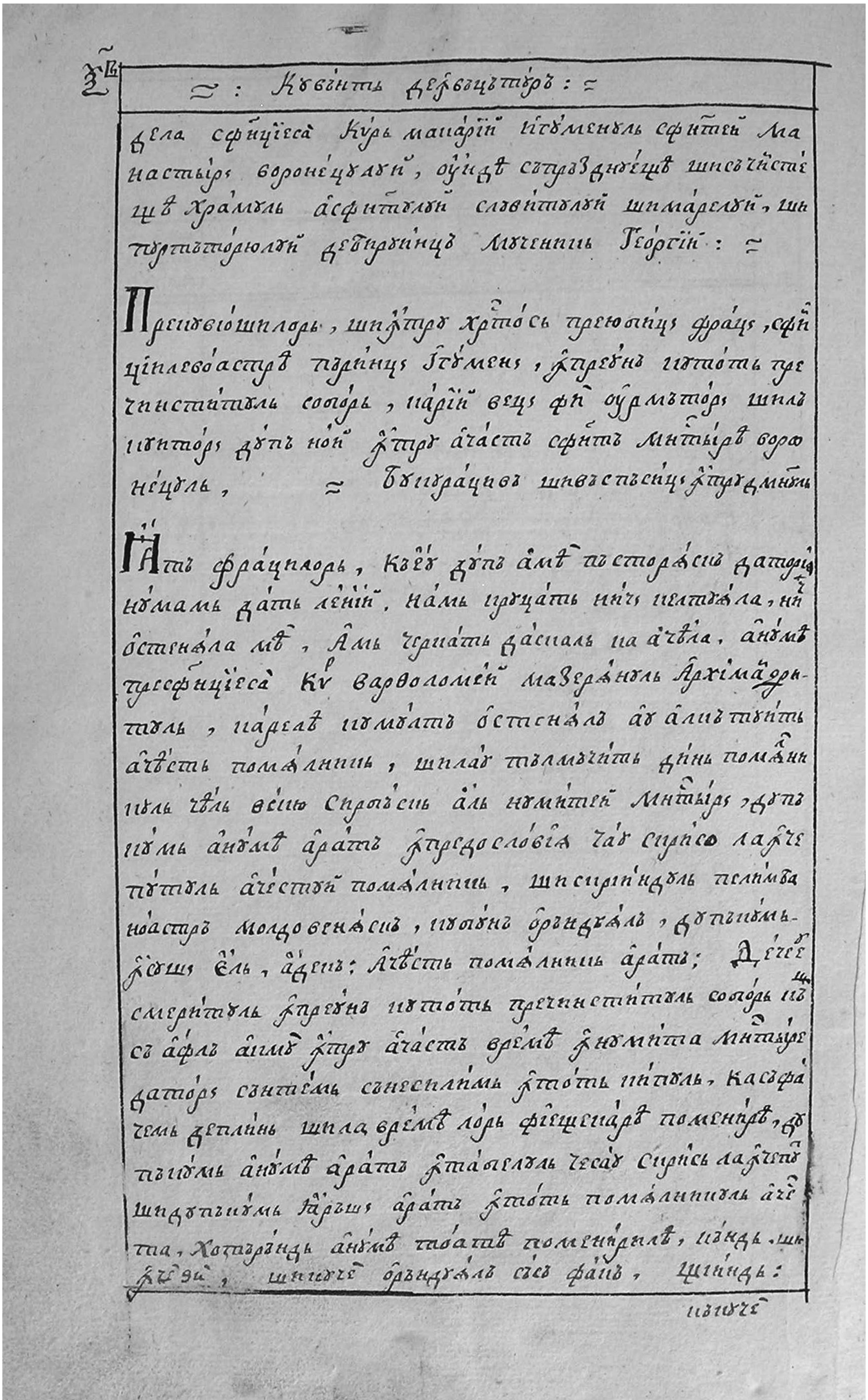

~ : Кꙋвѫнтꙋ де ѫвъцътѡ́ръ : ~

дела сфинцїеса Кѷръ Макарїй Игꙋменꙋлꙋ сфинтеи Мѫ
настирй Воронецꙋлꙋи, ꙋнде съпрѣзнꙋеще ши съ чинсте
ще храмꙋл а сфинтꙋлꙋи славитꙋлꙋи ши марелꙋи, ши
пꙋртъторюлꙋи де бирꙋинцъ Мꙋченик Геѡргїй : ~

Преꙋкꙋвиошилоръ, ши ѫтрꙋ Хрїсто́съ преюбицй фрацй, сфин
цїиле воастре пъринцй Игꙋменй, ѫпреꙋнъ кꙋ тоть пре
чинститꙋл собо́ръ, карїй вецй фи ꙋрмъторй ши ла
кꙋиторй дꙋпъ ной ѫтрꙋ ачастъ сфинтъ Мънъстире Воро
нецꙋлꙋ, ~ Бꙋкꙋрацївъ ши въ спъсїцй ѫтрꙋ Дмнꙋл

Ѧтъ фрацилоръ, кꙋмꙋ дꙋпъ амꙋ пъсторѣсꙋ датори
нꙋмамꙋ дать лѣнїй, нами крꙋцать ничй остенѣла, ни
остенѣла мѣ, Ам черкать дасъкаль на ачѣла, анꙋме
пресфинцїеса Кѷръ Варфоломѣй Мазерѣнꙋл Архимандри-
тꙋлꙋ, карѣле кꙋ мꙋлтъ остенѣлъ аꙋ алкътꙋить
ачѣсть поменикꙋ, ши лаꙋ тълмъчить дин поменик
кꙋль чѣль векю Слꙋвенескꙋ ал нꙋмитей Мънъстирй, дꙋпъ
кꙋмꙋ анꙋме арать ѫпредословїѧ чаꙋ скрисꙋ ла ѫче
пꙋтꙋль ачестꙋй поменикꙋ, ши скрїиндꙋл пе лимба
ноастръ Молдовенѣскъ, кꙋ тоатъ орѫндꙋѧлъ, дꙋпъ кꙋм
ѫсꙋшй ѥль, адекъ: Ачѣсть поменикꙋ арать; Десеꙋ
смеритꙋль ѫпреꙋнъ кꙋ тоть пречинститꙋль собо́рꙋ кꙋ
съ афлъ акꙋм ѫтрꙋ ачастъ време ѫ нꙋмита Мънъстире
датори сънтемь съне силимь ѫ тоть кипꙋль, ка съ фа
чемь деплинь ши ла време лорь фїещеꙋнаръ поменирѣ, дꙋ
пъ кꙋмꙋ анꙋме арать ѫтаблѣлꙋль чеаꙋ скрись лаѫчепꙋ
тꙋль ши дꙋпъ кꙋмꙋ ѫсꙋши арать ѫ тоть поменикꙋль аче
ста, Хотърѫндꙋ акꙋм тоатъ поменирѣ, кꙋндꙋ ши
ѫче зи, ши кꙋ че орѫндꙋѧлъ съсъ фак, ѫзиꙋа:

кꙋче

= : Кꙋвѫнтъ деꙟвъцътꙋрѫ : =

кꙋче мъсꙋрѫ вомъ мъсꙋра, кꙋ ачѣꙗши ши ноао
несе ва мъсꙋра, шикꙋмъ кꙋсѫнтемъ датори а пꙋрта
сарчина ꙋнꙋлъ алтꙋꙗ, шиаша вомъ ꙟплини леџѣ
лꙋи Хс. Адꙋкѫндꙋне аминте шичитиндъ,
деатѫцѣ преславници ꙟпъраци, краи, домни, боѣри,
стъпѫнитори, Патриарши, ши де чѣлалалци Архиере
шиши деалции мꙋлци, динтрꙋ карии алции ши ꙟ
зилеле ноастре сау ꙟтѫмплать, ꙟче кипъ трекꙋци
нꙋ аꙋ кꙋноскꙋть моартеꙗ, ши акꙋмꙋ сарꙋ ꙋнде ѣсте
богъциꙗ, слава, бирꙋинца, благородиꙗ, ꙋнде сѫтъ
фрꙋмсѣцеле, подоаба хаинелоръ, пофта пънатꙋлꙋи,
ꙋнде сѫнтъ чеи чаꙋ бѫꙋтъ винꙋлъ кꙋ алъꙋте, стрꙋнчи,
мꙋзичи, шикꙋкѫнтечꙋ непꙋвꙋоасъ, ꙋнде ѣсте ꙗꙋбирѣ
деавꙋциꙗ, ꙗꙋбирѣ де арџинтъ, шимѫндриꙗ, ши фъцꙋ
риꙗ челе фъръ де омениꙗ, ꙋнде ѣсте славачѣ де
шартꙋ, ꙋнде сѫнтъ тоате челелалте але лꙋмии,
фрꙋмсѣцꙋ шиподоабе, тоате, тоате, тоате, сꙋ
фъкꙋтъ праxъ шичꙋнꙋше, нꙋмаи атѫта фолосъ-
сꙋфлетескъ лаꙋ ръмасъ ꙋнора, адекъ; сфѫнта мило
стениꙗ чаꙋ дато ꙟкъ ꙟвиаца лоръ, шисфинтеле мънъсти
ри челаꙋ фъкꙋтъ фериччии ктиторъ, пентрꙋ алоръ
вѣчникꙋ помениꙋ. Шидеврѣме кꙋпреннꙋше славници,
ка ачиꙗ, кꙋмъ ши трекꙋци дела адамъ шипънꙋ асте
нꙋ аꙋ кꙋноскꙋтъ моартеа, даръ пренои чеи маи пъкꙋто
ши декꙋтъ дꙋнишии, саре кꙋноскꙋне ва моартеꙗ, ва ꙟфра
те ва, ничи декꙋмъ, тꙋтꙋрорꙋ несꙋнꙋ адꙋ свѣмъ пъ
харꙋлъ ачела, тꙋтꙋрорꙋ несꙋиадꙋ състемъ ꙟнаин
те страшникꙋлꙋи џꙋдецъ алꙋи Хс, касълꙋъмъ
ръсплътиреꙗ дꙋпъ фаптеле ноастре, пентрꙋ челе бꙋне
ꙟпъръциꙗ черюлꙋи, ꙗръ пентрꙋ челе реле мꙋнчꙋивчеле

вѣчниче-

з҃в ≈ : Кꙋвѫнтꙋ деѫбꙋкꙋтꙋрꙋ : ≈

вечинічꙋ шинꙋмплинтꙋ адѫнкꙋлꙋй, Шипентрꙋ ачѣꙗ ѫнꙋмай
ѫнаинтꙋ дечасꙋлꙋ морцїй ноастрꙋ, ꙁїоа, ноаптꙋ, ши
ѫтоатꙋ часꙋлꙋ, нꙋсънадꙋ сънепꙋртъмꙋ Трꙋпꙋлꙋ пентрꙋ сꙋ
летелꙋ ноастрꙋ, деапꙋрꙋрꙋ съфимꙋ гата дечасꙋлꙋ мо
цїй, нꙋнꙋщимꙋ фрацилорꙋ пѫнꙋ авемꙋ, шисъпꙋртꙋ
сарчина ꙋнꙋлꙋ алтꙋꙗ, Сънерꙋгъмꙋ ꙋнꙋлꙋ пентрꙋ а
тꙋлꙋ, Съпоменимꙋ ласфинтелꙋ Рꙋцꙋ ꙋнїй пре алцїй,
деапꙋрꙋрꙋ сънерꙋгъмꙋ пресфинтꙋлꙋй Дꙋмнезеꙋ пентрꙋ ѥр
тарꙗ пъкателорꙋ ноастрꙋ, ши алтꙋтꙋрорꙋ правосла
ничилорꙋ крещинꙋ, Каречасꙋлꙋ чѣлꙋ страшникꙋ-
съпꙋтемꙋ нꙋщига милꙋ, ши ѥртарꙗ пъкателорꙋ
ноастрꙋ дела страшникꙋлꙋ шиле фъцарникꙋлꙋ џю-
декъторю Дꙋмнꙋлꙋ ностꙋ Ісꙋсꙋ Хсꙋ. Шидеврѣ
мꙋ нꙋсънтемꙋ даторꙋ анерꙋга ꙋнꙋлꙋ пентрꙋ алтꙋ
ши апомени пречꙋм морцꙋ ласфинтелꙋ Рꙋцꙋ, адекъ
претꙋтꙋ православничїй крещинꙋ, Апой нꙋнꙋтꙋ май
мꙋлтꙋ сънтемꙋ даторꙋ ѫтоатꙋ ꙁилелꙋ, нопцилꙋ.
шичасꙋрилꙋ, сънерꙋгъмꙋ пентрꙋ феричїцїй ктиторꙋ,
карїй аꙋ фъкꙋтꙋ, Аꙋ ѫтърꙋтꙋ, шиаꙋ милꙋитꙋ сфинтелꙋ
Мънъстирꙋ, Шинꙋнꙋмай лаꙁилелꙋ челꙋ ѫсемнатꙋ де
дꙋминїй, шинꙋнꙋмай дꙋпъ ꙋтрене шидꙋпъ вечерние,
Чиши пренꙋ пилилꙋ ноастрꙋ, шиѫтоатꙋ часꙋлꙋ: Ши
оарꙋ пентрꙋчꙋ сънерꙋгъмꙋ адесꙋ пентрꙋ феричїцїй-
ктиторꙋ; Ѥꙋ сънтꙋ ѫпредницатꙋ, нꙋтꙋцꙋ щицꙋ,
шиѫбꙋцꙋтꙋрꙋ нꙋваръ май пресꙋсꙋ, Чиде врѣмꙋ нꙋ
спре ачаста сънтемꙋ нїемꙋцꙋ, адекъ; съдъмꙋ причи
нꙋ ѫцълептꙋлꙋй, шива адаоџꙋ апрїнлꙋй, Карꙋпре
чей рꙋй сънꙋ въдимꙋ насънꙋнꙋ ꙋрачꙋ, Карꙋде
осъпитꙋ деачата щиндꙋ ной тоцꙋ, нꙋ авемꙋ ада

самꙋ

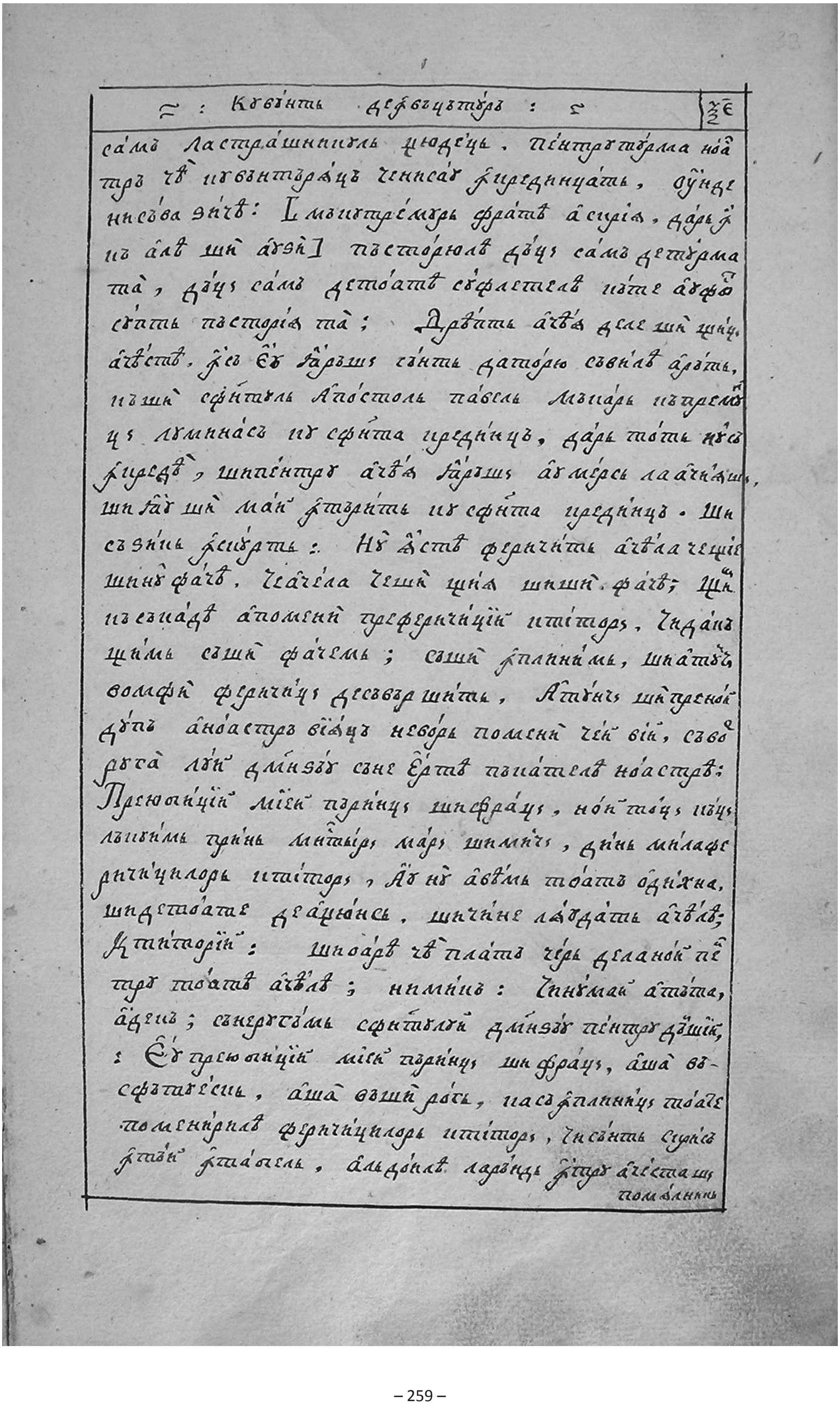

= : Кꙋвѫнтꙋ десфъцꙋтꙋрꙋ : = ꙁє

са́мꙋ ла страшниꙋлꙋ цюдецꙋ. Пе́нтрꙋ тꙋрма ноа́-
стрꙋ чѣ пꙋвѫнтꙋрацꙋ ченисаꙋ ѫнкредницатꙋ, оу́нде
нисъва зичѣ: [мꙋлцꙋмескꙋ фра́те а́сира, дарꙋ ѫн
пꙋ а́лꙋ ши а́ꙋзи] пъсторюлꙋ дъцꙋ са́мꙋ детꙋрма
та, дъцꙋ са́мꙋ де тоа́тꙋ сꙋфлетелꙋ пꙋтере а́ꙋфоꙋ
сꙋпꙋтꙋ пъсториꙗ та; Дрꙋптꙋ а́чѣꙗ деле ши цин-
а́чѣстꙋ, ѫнсꙋ еꙋ тꙋрꙋш сѫнтꙋ даторю съвѫлꙋ а́ратꙋ,
пꙋши сфинтꙋлꙋ А́постолꙋ па́велꙋ лꙋнарꙋ пꙋтремꙋ-
цꙋ лꙋмина́съ пꙋ сфинта предни́цꙋ, дарꙋ тотꙋ пꙋсꙋ
ѫнкредꙋ, ши пе́нтрꙋ а́чѣꙗ тꙋрꙋш а́ꙋ ме́рсꙋ ла а́чи...
ши таꙋ ши маи ѫнтꙋритꙋ пꙋ сфинта предни́цꙋ. Ши
съзи́цꙋ ѫнсꙋратꙋ: Нꙋ а́стꙋ ферчи́тꙋ а́чѣла чещїе
шинꙋ фа́чꙋ, чеа́чѣла чеши щиа шиши фа́чꙋ; Щи
пъсꙋна́дꙋ а́помени предферчи́цїи ктиторꙋ, чндаꙋ
щи́мꙋ съши фа́чемꙋ; съши ѫнплини́мꙋ, ши а́тъꙋ
вомфи ферчи́цꙋ десъвършитꙋ, А́тꙋнчꙋ ши пре ноꙋ
дꙋпъ а́ноа́стрꙋ віацꙋ неворꙋ помени чеи віи, съвое
рꙋга́ лꙋи дꙋмнезеꙋ съне е́ртꙋ пъка́телꙋ ноа́стрꙋ:
Предюбꙋ́цїи міеи пъри́нцꙋ ши фра́цꙋ, но́и тоцꙋ пꙋцꙋ
лъпꙋни́мꙋ търи́нꙋ ктиторꙋ ма́рꙋ шимичꙋ, дінꙋ пла́фе
ричи́цилорꙋ ктиторꙋ, а́ꙋ нꙋ а́вꙋмꙋ тоа́тꙋ о́дихна,
шидеспоа́те де а́цюнсꙋ, шичи́не ла́ꙋда́тꙋ а́чѣлꙋ;
Ктиторїи: Ши оа́рꙋ чꙋ пла́тꙋ че́рꙋ де ла ноѝ пе-
нтрꙋ тоа́тꙋ а́чѣлꙋ; нимі́кꙋ: Чинꙋма́и а́тъта,
а́дечꙋ; съне рꙋгъ́мꙋ сфинтꙋлꙋи дꙋмнезеꙋ пе́нтрꙋ дꙋшїи,
: Еꙋ предюбꙋ́цїи міеи пъри́нцꙋ ши фра́цꙋ, а́ша въ-
сфътꙋеси, а́ша въши рогꙋ, пасъ ѫнплини́цꙋ тоа́те
поменирилꙋ ферчи́цилорꙋ ктиторꙋ, чисѫнтꙋ скрисꙋ
ѫнтꙋ ѫнта́ѳелꙋ, а́лꙋдо́илѣ ларꙋндꙋ ѫнтрꙋ а́честа ши
помѣлникꙋ

зѕ ≃ Кꙋвѫнтꙋ де ѫвъцѫтꙋрѫ :≃

помѫлникꙋ, дꙋпъ орѫндꙋꙗла чєсаꙋ скрисꙋ прєфацєꙋ каре
фила, Аль трєилѣ ши прєфєринчицїи нои ктиторꙋ
чєсъворъ скриꙗ деаичи ѫнаинтє ѫпомѫлникꙋль чєль
ноꙋ, иарєлє съва скриꙗ деаичи ѫнаинтє, шиѧрѫши
ꙗꙋ ачѣѧши орѫндꙋꙗлѫ; Иарѫ карїи динь пъринцꙋ
ꙗгꙋмени, саꙋ динь пъринцїи соборꙋ, съворѣ лєни, шинꙋ
ворꙋ ѫплини тоатѫ поменирꙗ ачѣстѫ. Єꙋ прєоуник
ка ачїꙗ нꙋ ѫдрꙋзнєскꙋ аи блъстъма, къ ничь даторїꙗ
мꙗ нꙋ ѣстѫ, деорєчє кꙋнискъ порꙋнчєскꙋ: съблагосло
вимꙋ, иарѫ съ нꙋ блъстъмъмꙋ. Ѫсъ дꙋпъ а мѣ даторїꙗ, адекъ; Съ нꙋ тъинꙋимꙋ чѣлѣ чаꙋ аꙋ шъзатꙋ ши
аꙋ скрисꙋ феричицїи ктиторꙋ, чи ѫсъ съ лѣ ши пропо
вєдꙋимꙋ,. Иатъ дарꙋ кꙋвѣнтꙋ чеамꙋ възꙋтꙋ, ши-
чєлѣ чєламꙋ ши чититꙋ, тꙋтꙋрорꙋ ле проповѣдꙋимꙋ.

= ѫнчєпꙋтꙋлꙋ лꙋмии = | = А = ѫ = оурѣчꙋлꙋ лꙋи пєтрꙋ вво ѫнꙋ анїи ≂ ꙁпг = 1783
= Ѕі = скриꙗ: кꙋмонахꙋлꙋ Ѳеодосїи Бꙋ(в)п(х)а, ѫдатꙋ-
сфинтєи мънъстирꙋ ворониєцꙋлꙋи = г = сатѣ, анꙋмѣ,
дрѫгоєщїи, лꙋнчєщїи, ши ботєщїи, Иарѫ карє нꙋмє
саꙋ динь кꙋлꙋгъри, нꙋмаи фачѣ памѧти ѫнꙋ анꙋ, оуниїа
ачїꙗ съфїє блъстъмацꙋ ѫ дєамнꙋлꙋ дꙋмнєꙁєꙋ, ши дєпрєꙋ
ратꙋ лꙋи маиꙋ, де = ві = верхѡвничь апостоли пєтрꙋ
ши павєлꙋ, ши дє чєи алалцꙋ, ши дє сфинцїи = н = єуанге
лищꙋ, дє сфинцїи = тіи = пъринцꙋ дєла никєꙗ, ши де
тоцꙋ сфинцїи, карїи дєвѣкꙋ бинє аꙋ плъкꙋтꙋ лꙋи дꙋмнєꙁєꙋ.
Партѣ лорꙋ съфїє кꙋ Їꙋда, ши кꙋ арїꙗ чєлꙋ дєтрєичорꙋ.
блъстъматꙋ, ши кꙋ чєи алалцꙋ жидовꙋ чаꙋ стрѣгатꙋ
асꙋпра лꙋи Хрїстосꙋ: сѫнџєлє лорꙋ асꙋпра лорꙋ, ши а фє
чорилорꙋ лорꙋ,. Аша ѣстѣ ши ва фи ѫвѣчи аминꙋ ≂
= в = ѫдаиꙗ ачѣлѣꙗши монахꙋ Ѳеодосїи Бꙋ(в)п(х)а

Скриꙗ

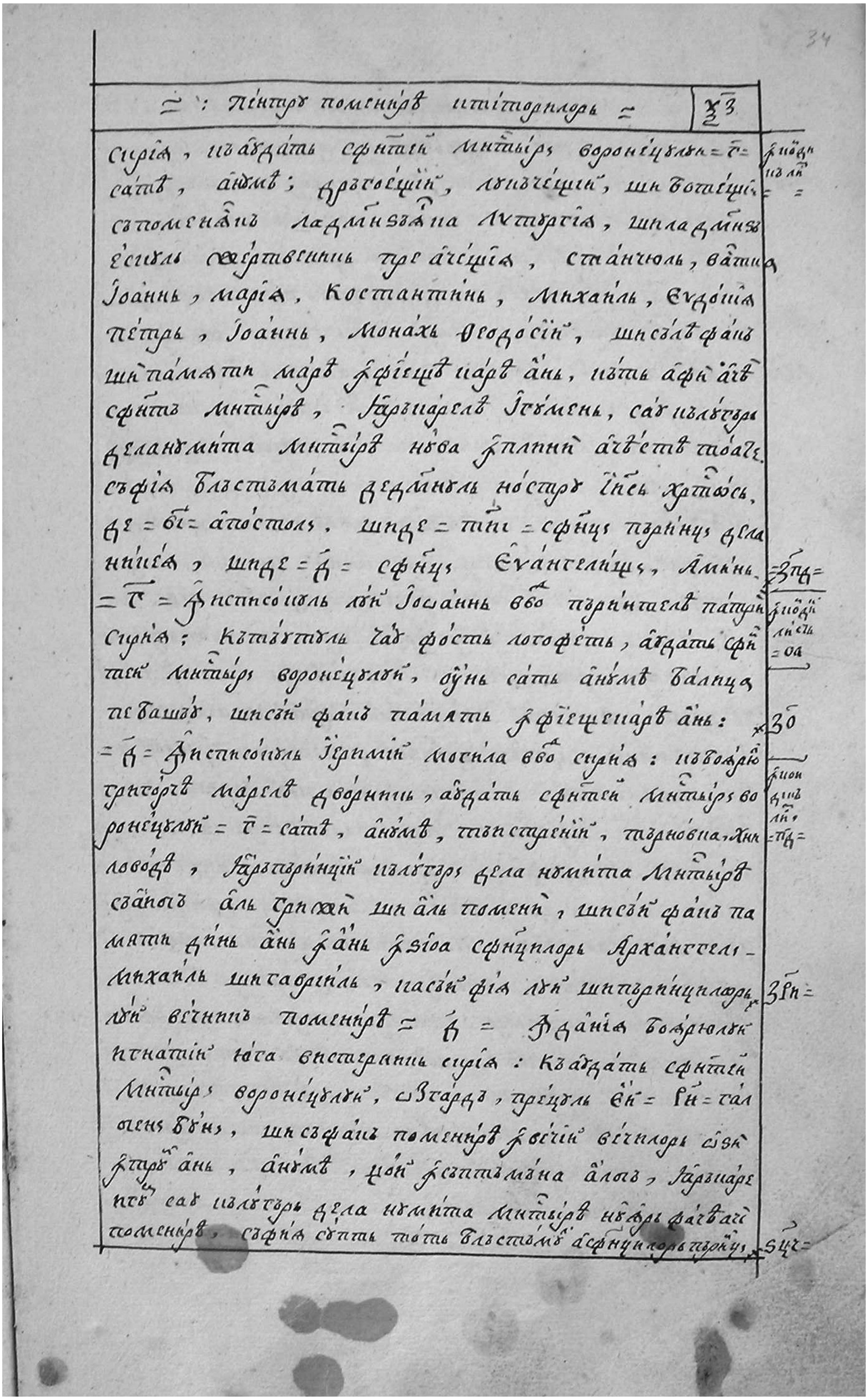

= : Пентру помениря ктиторилоръ = | хз

Сиріа, ши авдать сфинтеи мънъстирь воронецулуи = т = ꙟ подъ изл...
сатъ, анумъ: дръгоешіи, лунъчешіи, ши ботешіи. = =
съ помененѣ ла Думнезеу на Литургіа, ши ла Думнезеу
есиулуи съвършитори пре ачешіа, станчюль, ватта
Іоаннъ, Маріа, Костантинъ, Михаилъ, Евдоѳіа
Петръ, Іоаннъ, Монахъ Ѳеодосіи, ши съле фачъ
ши памяти маре ꙟфіещеаре анъ, пъть а фи аче
сфинтъ мънъстире, Ꙟсърчинареа Ігуменъ, сау нилътора
дела нумита мънъстире нуа ꙟплини ачесте тоате
съ фіе блестемать де Домнулъ нострꙋ Іисусъ Христосъ,
де = ві = апостоли, ши де = тии = сфинци пъринци дела
никеа, ши де = д = сфинци Еѵангелишти, Аминь. = зпд =
= т = Епископулъ луи Іоаннъ вво пъринтеле патри ꙟ подї
Сиріа: Ктиторуль чеи фостъ логофетъ, авдать сфи лінча
тей мънъстири воронецулуи, оунъ сать анумъ балица = оа
пе башеу, ши съи фачъ памяти ꙟфіещеаре анъ: зо
= д = Епископуль Іеремии Могила вво сиріа: ну воярю
григорче марелъ ворникъ, авдать сфинтеи мънъстирь во ꙟ пон
ронецулуи = т = сатъ, анумъ, тънъстреніи, търновна, Хил дилъ
ловоде, Ꙟсъпъринції нилътора дела нумита мънъстире лн,
съ анъсъ але Григоре ши але помени, ши съи фачъ па = пд =
мяти днъ анъ ꙟ анъ ꙟ зиоа сфинцилоръ Арханггели -
Михаилъ ши Гавріилъ, пасъи фіа луи ши пъринцилоръ зрн =
луи вечнине помениря = в = Едания боярюлуи
Игнатіи юга вистерникъ сиріа: къ авдать сфинтеи
мънъстирь воронецулуи, оѕтардъ, прецулъ ен = рн = тал
ерь вуни, ши съ фаче помениря ꙟ вечіи вечилоръ оѕк
ꙟтръ анъ, анумъ, ꙟсъптъмъна алъ, Ꙟсърчинаре
нъ сау нилътора дела нумита мънъстире нуарь фачеачи
помениря, съ фіа супть тоате блестемъ а сфинцилоръ пъринці, sчч =

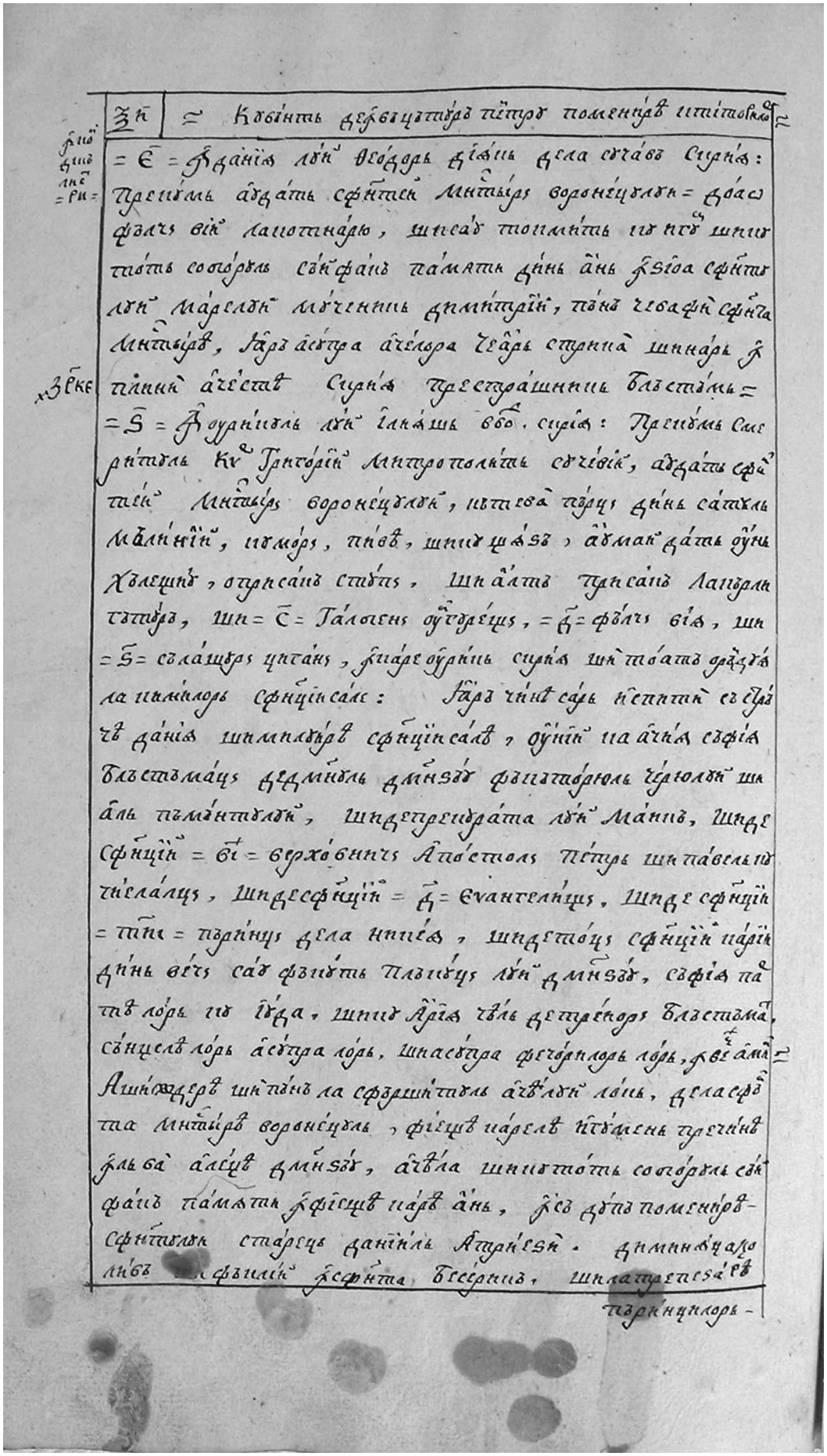

– 262 –

= Кꙋвѫнтꙋ де ꙟвѫцѫтꙋрѫ пе́нтрꙋ поменирѣ ктиторилоръ | ѯѳ

пѫри́нцилоръ кꙋте о порцепа́лꙋ де вѝнъ, Іарѫ ꙟ ꙁіоа пома
ни́й сфѫнта Литꙋргі́а, ши Іарѫшй парастасъ ши фѫꙋлй
Іарѫ дꙋпѫ сфѫнта литꙋргі́а, Іарѫшй пѫри́нцилоръ ла тра
пезарꙋ де мѫнкатъ ши де бѫꙋтъ де ажꙋнсъ, ши пилꙋ
лꙋ чесꙋнтъ скри́съ ꙟ ꙋрнѝкъ фіещенарꙋ игꙋменъ сѫ
аиба алꙋ ꙟтѫрѝ, ши алꙋ апоирѝ, Іарѫ карій дінъ
Ігꙋменй саꙋ дінъ калꙋгѫрй, вор лꙋа поматꙋ лꙋй,
ши пилилꙋ ачелꙋ сѫсѫ рѫсипасѫ, Атꙋнчй блестемꙋ
чесаꙋ скри́съ маи сꙋсъ, сѫфіа ꙟ напꙋлъ игꙋменꙋлꙋй
ачелꙋ. ши ꙟнапетелꙋ тꙋтꙋрор калꙋгѫрилоръ =
= Каꙋтѫ ꙟ пондикꙋ = листꙋ = рѕі = ,ѕнѳ =
= ѕ = Даніа сфинцисалꙋ смерітꙋлꙋй Григорій проин
митрополитъ [карꙋ даніа асте скри́сѫрꙋ фоарте ...
орѫндꙋѫлѫ бꙋнѫ ши маре ...] скри́а кꙋ саꙋ толма
кꙋ Ігꙋменꙋлъ ши кꙋ тоатъ соборꙋлъ дела сфѫнта Мѫнѫстирѣ
Воронецꙋлъ, Лꙋдатъ нꙋмітꙋй Мѫнѫстирй = с = талерй
ꙋнгꙋрещй = д = фꙋлчй віа, пасѫ фачѫ доаѡ поматкꙋ ꙟ
тоцй аній ꙟвѣчй. ѡ памате ꙟдꙋминика флорійлоръ
ши алтѫ помати ꙟ ꙁіоа Благовѣщенієй апрециратей
нѫсꙋтоарей де Дꙋмнезѣꙋ, пѫнѫ чеваꙋ ачѣ сфѫнтѫ Мѫнѫ
стирѣ, Іарѫ карій дінъ Ігꙋменй, саꙋ дінъ фрацій ва
стрѫка ачѣ толмалъ, ши нꙋ ва фаче ачелꙋ = в = па
мате. Ачіа сѫфіа блѫстѫмацй де Дꙋмнꙋлъ Дꙋмнезѣꙋ мꙋ
тꙋнторꙋлъ ностръ, де ꙟпѫратꙋлъ черескъ, карелꙋ аꙋ фѫ
кꙋтъ черꙋлъ ши пѫмѫнтꙋлъ, ши тоатꙋ челꙋ чесꙋнтъ ꙟ
трꙋнселꙋ, ши де пречиста лꙋй Маикꙋ, ши де = д =
Еѵангелищй, де = ві = апостолй, де = тті = пѫрінцй де
ла ниніа, ши де тоцй сфинцій: Аша хотарꙋ ши де сфинцій
са ꙟ кꙋ сѫфіа блѫстѫмацй, Іарѫ ꙟплинндꙋ тоатꙋ дꙋпѫ
саꙋ скрі маи сꙋсъ, сѫфіа тоцй іертацй де Дꙋмнезѣꙋ, ши де
сфинціеса =

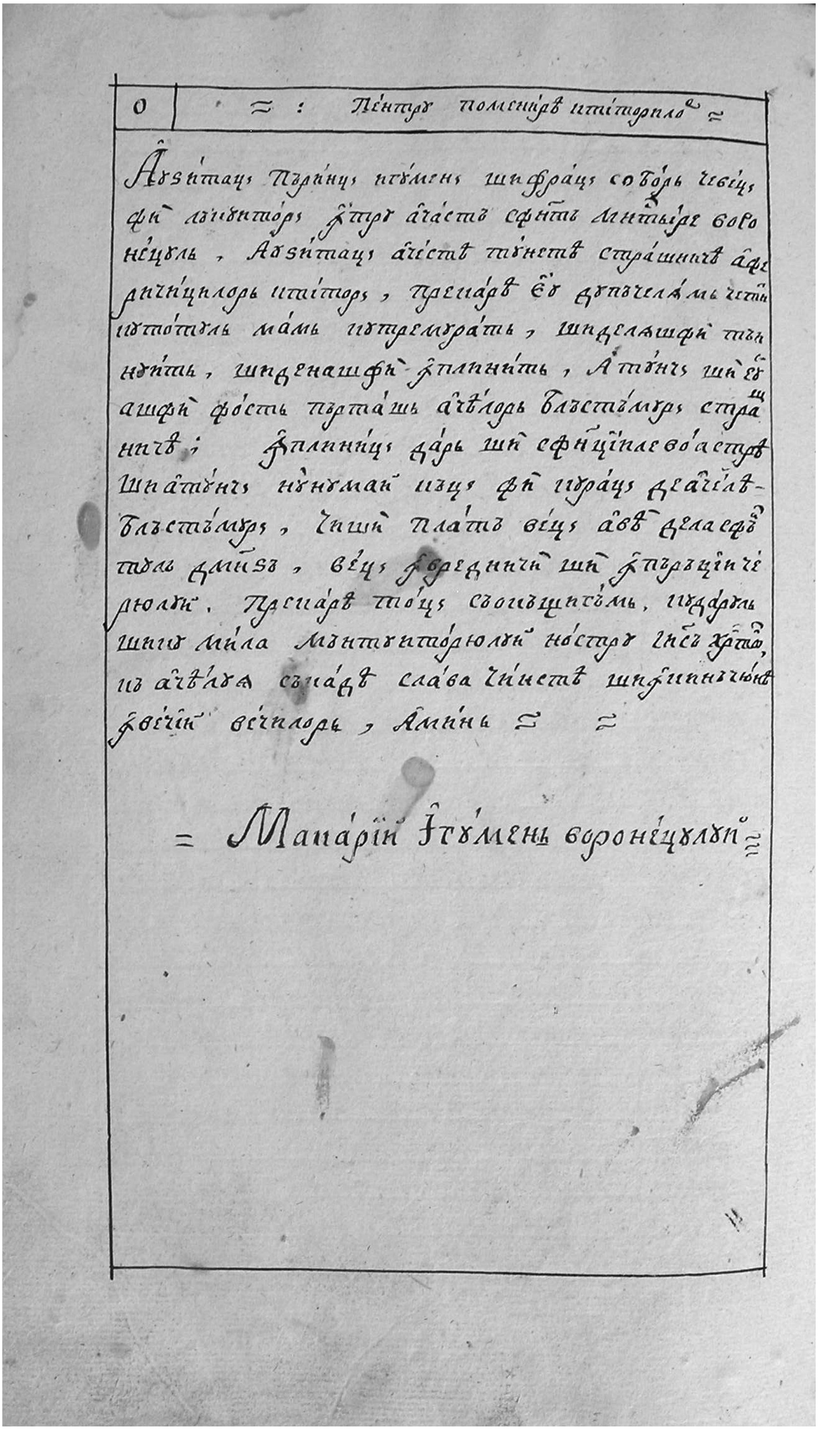
о ≈ : Пе́нтрꙋ поменирѣ ктиторилѡ́р ≈

Аꙋзи́цꙵ Пъри́нцꙵ игꙋ́менꙵ шифрáцꙵ собóрꙵ чевéцꙵ
фи̂ лъкꙋиторꙵ ꙟтрꙋ а̂чáстъ сфн҃тъ мн҃стирѣ воро
нéцꙋлꙋ, Аꙋзи́цꙵ а̂чéстъ тꙋнетꙋ стра́шникꙋ а̂фе
ри́си́цилорꙵ ктиторꙵ, пречиарꙋ єꙋ дꙋпъчелáмꙵ чети̂
ктитóрꙋлꙵ мáмꙵ ктремꙋра́тꙵ, шидела̂шфи̂ тꙋ̂
нꙋ́тꙵ, шидена̂шфи̂ ꙟплини́тꙵ, А̂тꙋ́нчꙵ ши єꙋ
а̂шфи̂ фóстꙵ пърта́шꙵ а̂чѣ́лорꙵ блъстѣ́мꙋрꙵ стра̂щ
никꙋ; ꙟплини́цꙵ дáрꙵ шѝ сфн҃цíиле вóа̂стрꙋ
Шиа̂тꙋ́нчꙵ нꙋ̀нꙋмаи̂ вецꙵ фи̂ кꙋра́цꙵ деа̂чѣ́лꙋ-
блъстѣ́мꙋрꙵ, чи шѝ плáтꙋ вéцꙵ а̂вѣ деласфн҃
тꙋ́лꙵ дмн҃зъ, вéцꙵ ꙟвреднѝчи шѝ ꙟпъръцíи че
рюлꙋ́и. Пречиарꙋ тóцꙵ свинцинцꙵмꙵ, кꙋдарꙋлꙵ
шиꙋ мила мнтꙋиторюлꙋи нóстрꙋ і҃сꙋ хрс҃то́,
кꙋ а̂чѣлꙋа съпарꙋ слáва чи́нстꙋ шиꙟкинъчюнѣ
ꙟвечи́и вѣ́чилорꙵ, Ами́нꙵ ≈ ≈

= Макáрїи ї҃гꙋ́менꙵ вороне́цꙋлꙋи ≈

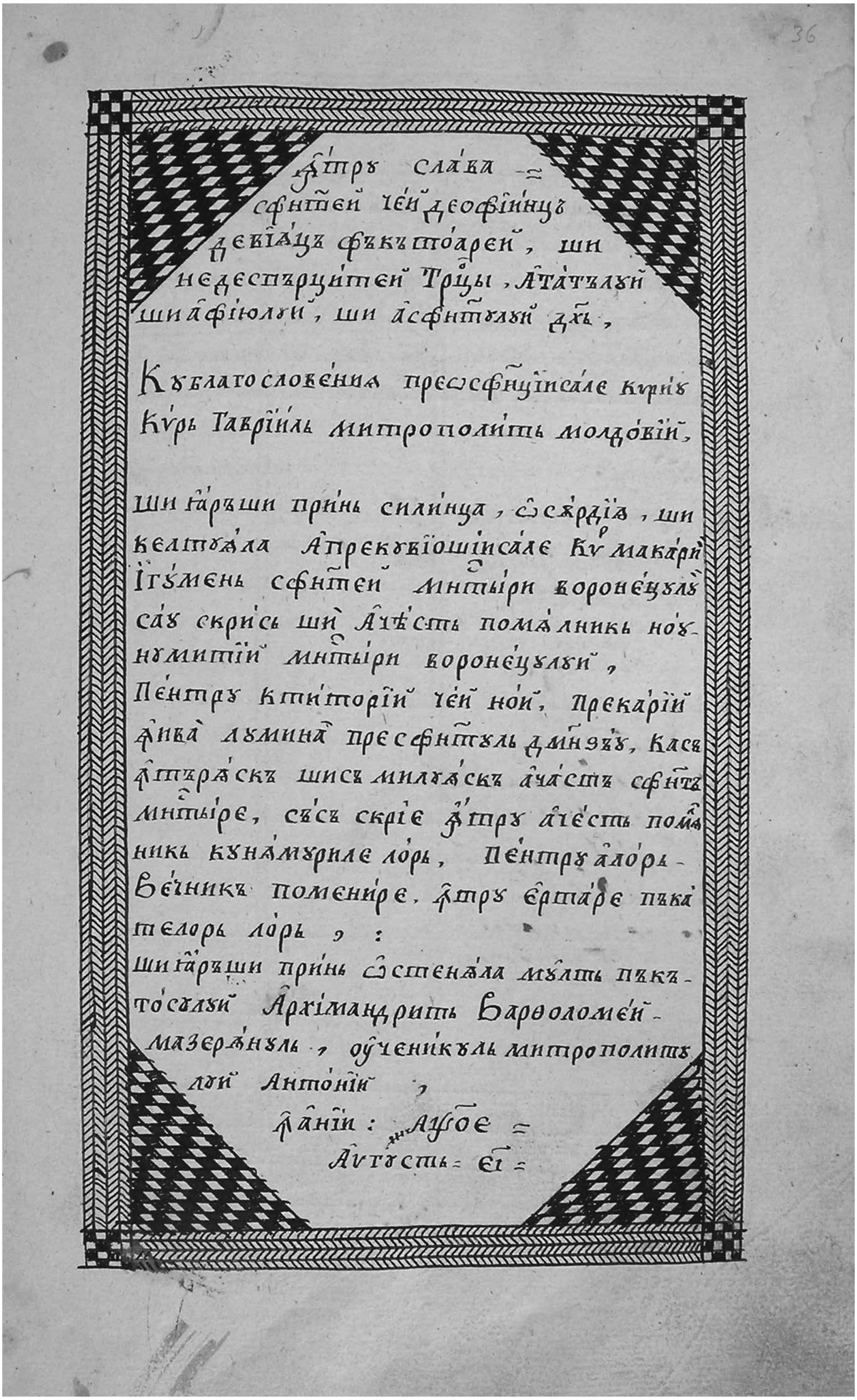
ѫтрꙋ сла́ва =
сфн҃тей че́й деофі́інцъ
девіа́цъ фъкътоа́рей, ши
недеспърци́тей Трⷪ҇цы, А҇та́тълꙋй
шиа҇фі́юлꙋй, ши а҇сфн҃тꙋлꙋй дх҃ь,

Кꙋблагослове́нїа пресѡсфн҃цїинса́ле кѵрі́ꙋ
Кѵ́рь Гаврїи́ль митрополи́ть молдо́вїй,

Ши ꙗ́ръши при́нь сили́нца, ѡ҇сѫрдїа, ши
келтꙋѫ́ла А҇прекꙋвїошїинса́ле Кѵ Мака́рїй
Ї҇гꙋ́мень сфн҃тей мн҃тыри вороне́цꙋлꙋй
са́ꙋ скри́сь ши ѫ҇чѣ́сть пома́лникь ноꙋ-
нꙋмитїй мн҃тыри вороне́цꙋлꙋй,
Пе́нтрꙋ ктиторі́й че́й но́й, Прека́рїй
ѫива лꙋмина пресфн҃тꙋль дꙋмнезъꙋ, касъ
ѫтъра́скъ шисъ милꙋѫ́скъ ѫча́стъ сфн҃тъ
мн҃тыре, съсъ скрі́е ѫтрꙋ ачѣ́сть пома-
никь кꙋна́мꙋриле ло́рь, Пе́нтрꙋ а҇ло́рь-
ве́чникъ помени́ре. ѫтрꙋ е́ртаре пъка́-
телорь ло́рь, :
Ши ꙗ́ръши при́нь ѡ҇стенѫ́ла мꙋлть пъкъ-
то́сꙋлꙋй А҇рхїмандрить Варѳоломе́й-
Мазерѫнꙋль, оꙋчени́кꙋль митрополитꙋ-
лꙋй Анто́нїй,
ѫ҇анїи: ҂аѱое =
А҇ѵгꙋсть: еі =

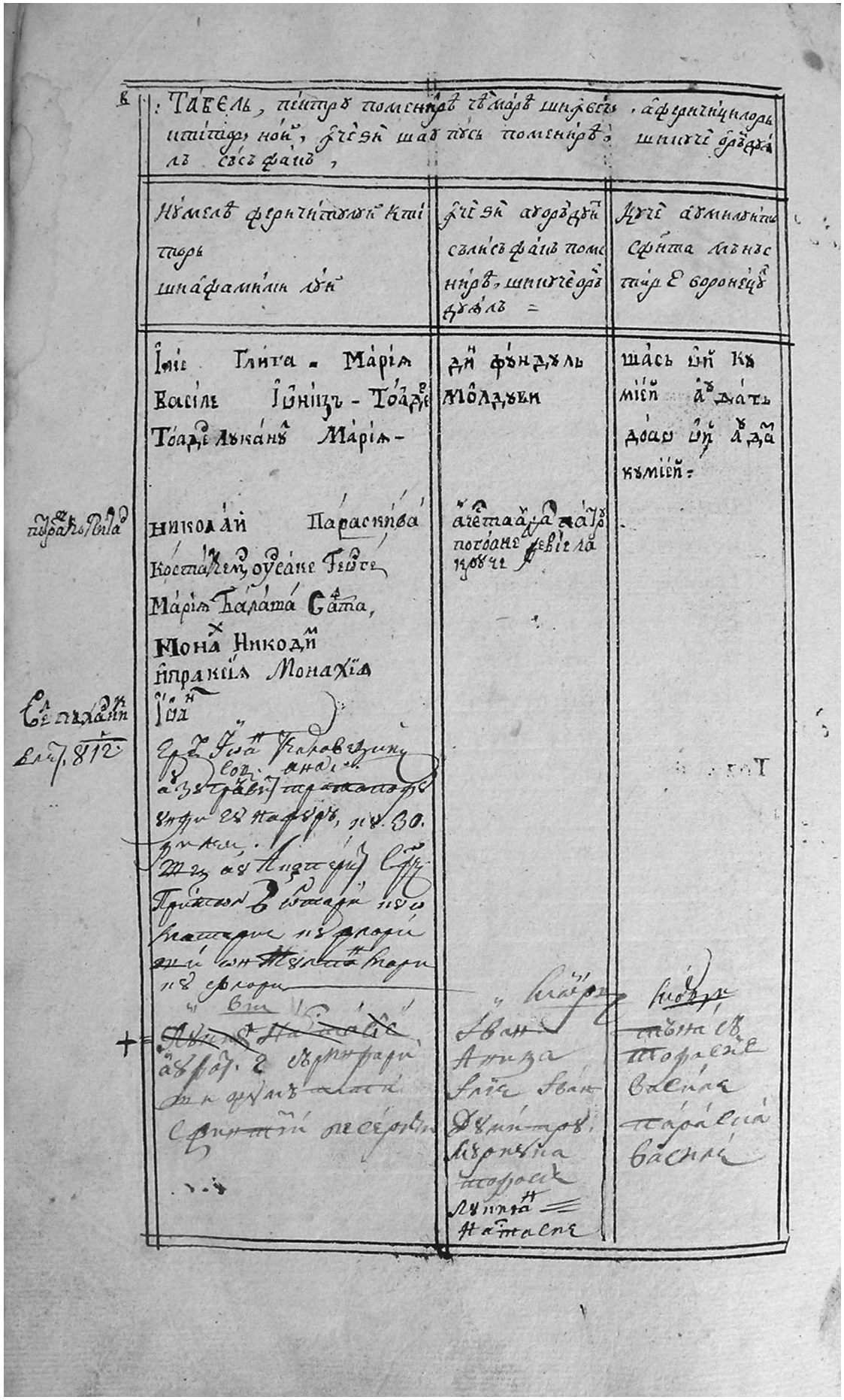

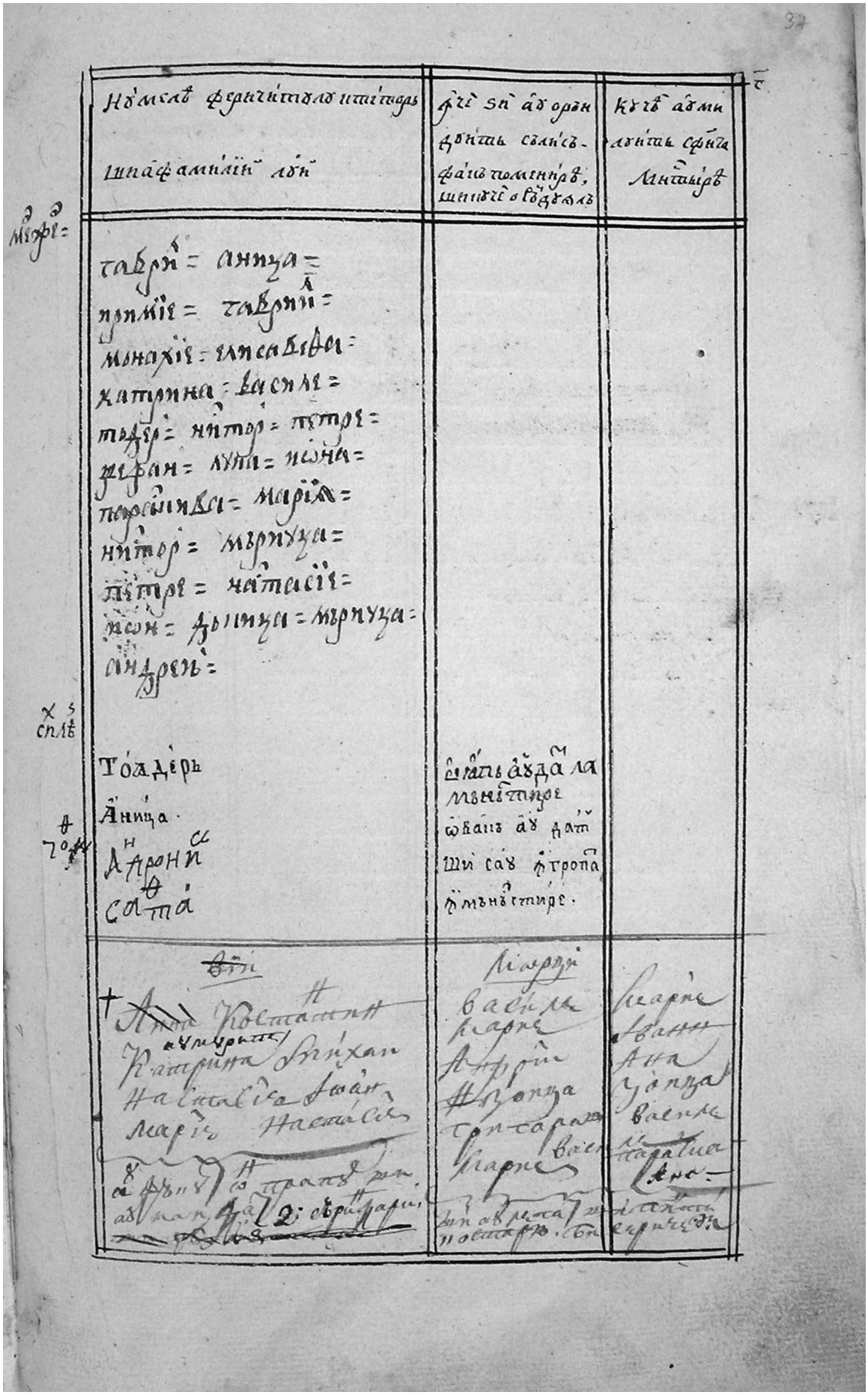

	Нумелѣ феричитулу ктиторъ шиафамилїй луй	Дче ѕи ау орѫндуить сълисъ факу помениръ, шикуче о рѫдуялъ	Кучѣ ау милуить сфнча Мнстырѣ
Мѣсѧцѣ	гаврил = аница = примїе = гаврил = монахїе = елисавета = катрина = василе = тодер = нитор = петре = жефан = лука = иѡна = параскива = марїа = нитор = мѣриуца = петре = настасїе = иѡн = доница = мѣриуца = андреѣ =		
Сѣлѣ	Тоадеръ Аница Андронис Сата	Шипъ ау дат ла мънестире ѡбакъ ау дат ши сау ѧгропа ѧ мънустире.	
	~~Вїи~~ + ~~Анна~~ Костантин Катрина (умурите) Михаи Настасїе Іѡан Марїе Настасїе [illegible] 2 [illegible]	Мѡрци Василе Марие Андрїи Ѧзоица Григорашъ Марие Васи [illegible]	Марие Іванн Ана Іоица Василе Параска Ана

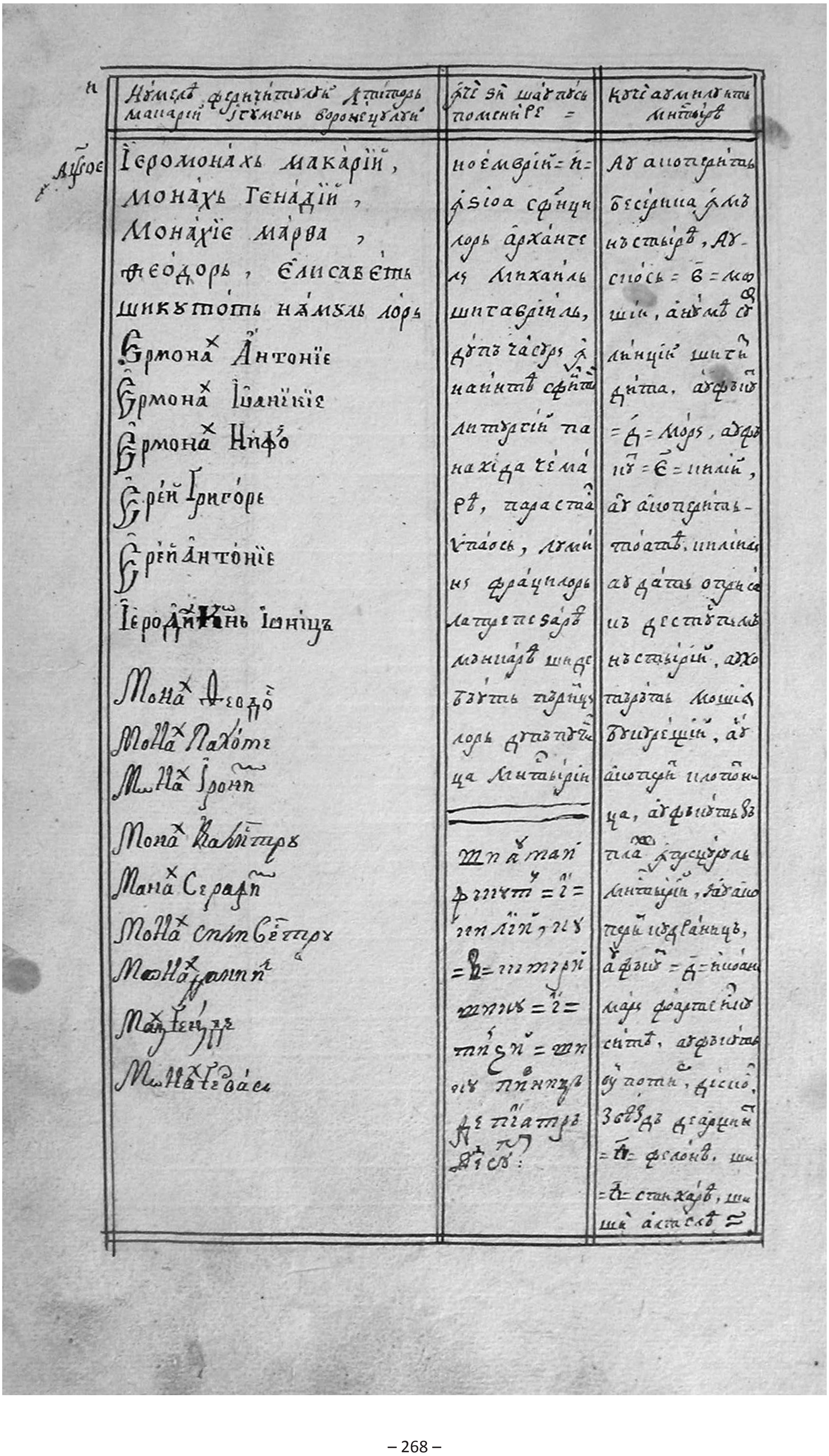

н

Нꙋмеле феричитꙋлꙋи ктиторꙋлꙋи Макарїй игꙋменꙋ Воронецꙋлꙋи	Зиоа ѫн каре сѫ пꙋменире =	Кꙋ че аꙋ милꙋитꙋ мънъстирѣ
Їеромонахь Макарїй,	ноемврїи = н =	Аꙋ аломпъратꙋ
Монахь Генадїй,	зиоа сфинци-	бесѣрика дин
Монахїє Марфа,	лорь архангели-	нꙋ мънъстирѣ, аꙋ-
Феодорь, Єлисавеṫ	лꙋ Михаилꙋ	съсь = є = мо-
шикꙋтоṫ неамꙋль лорь	шиГаврїилꙋ,	шїи, аꙋ [illegible]
Ѥрмонах Антонїє	дꙋпъ часꙋри ѫ-	лѣнцїи ши тꙋ-
Ѥрмонах Їѡанїкїє	наинтѣ сфинтеи	дꙋта, аꙋ фъкꙋт
Ѥрмонах Нифон	литꙋргїй па-	= д = морь, аꙋ фъ-
Ѥрей Григоре	нахида чеа ма-	кꙋт = є = шиши,
Ѥрей Антонїє	ре, парастас	аꙋ аломпъратꙋ-
Їеродїакон Їѡніцъ	ꙋпасꙋ, хрѣна	постатꙋ, шилина
Монах Феодосїе	фрацилорь	аꙋ датꙋ отрꙋсѫ
Монах Пахомїе	ла трапезъ	ꙋнъ десꙋтꙋл
Монах Їрон	монахїй ши де	мънъстирїй, аꙋ
Монах Калистрат	бꙋтꙋ пꙋтинцъ	търкꙋтꙋ моши
Монах Серафим	лорь дꙋпъ пꙋти-	бꙋтрѣщий, аꙋ
Монах Силивестрꙋ	нца мънъстирїй	аломпърат плотни-
Монах [illegible]	Шапте	ца, аꙋ фъкꙋт
Монах [illegible]	фꙋнтꙋ = і =	пела кꙋсꙋцꙋрꙋ
Монах Гервасїе	[illegible]	мънъстирїи, аꙋ ало-
	= в = [illegible]	пърат [illegible],
	[illegible] = і =	аꙋ фъкꙋт = д = [illegible]
	[illegible]	маре фоарте [illegible]
	[illegible]	[illegible], аꙋ фъкꙋт
	де пиатрꙋ	[illegible], дѣсꙋс,
	[illegible]	зовꙋд де арџинт
		= [illegible] = фелонꙋ, ши
		= [illegible] = стихарꙋ, ши
		ши ачестѣ

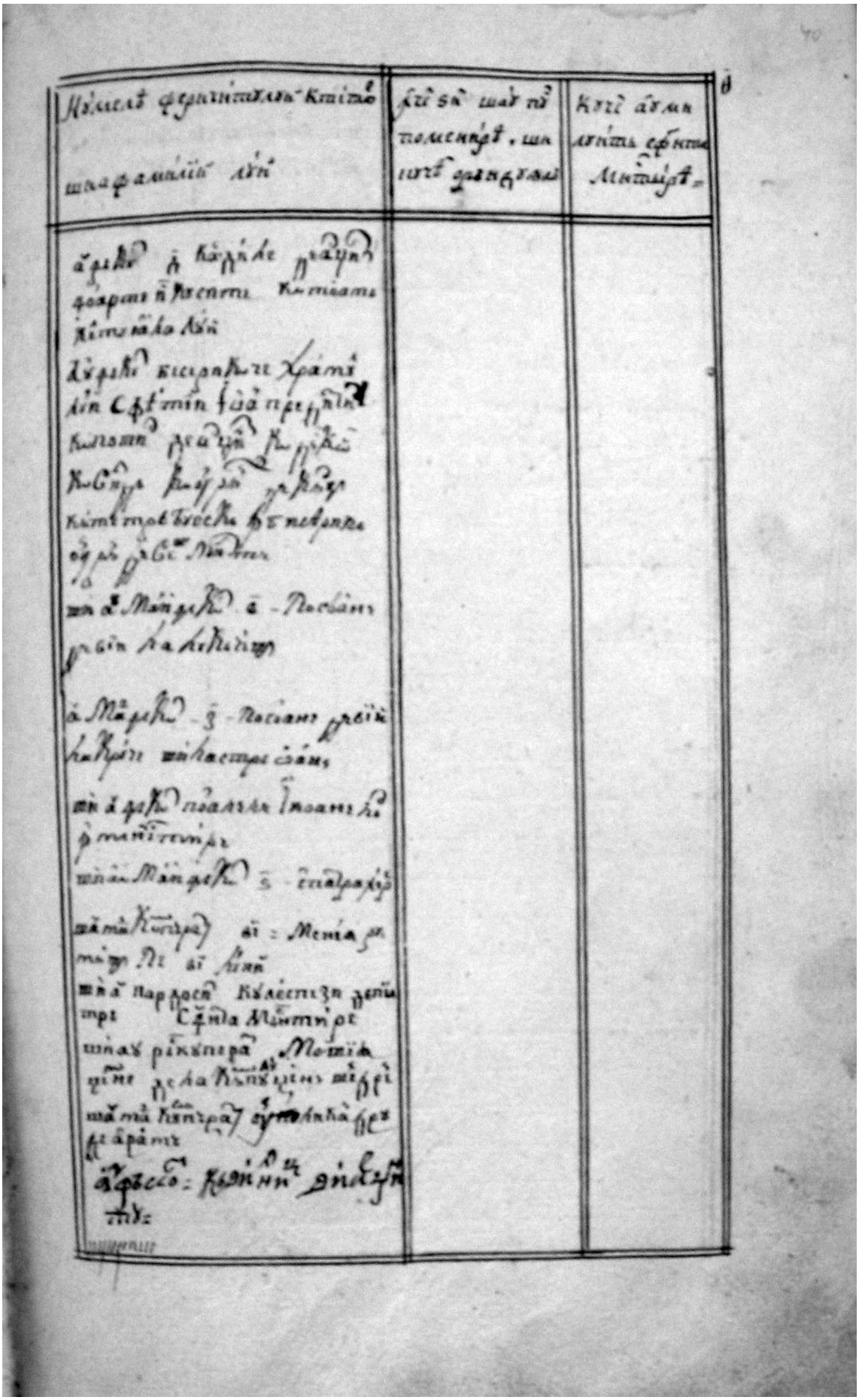

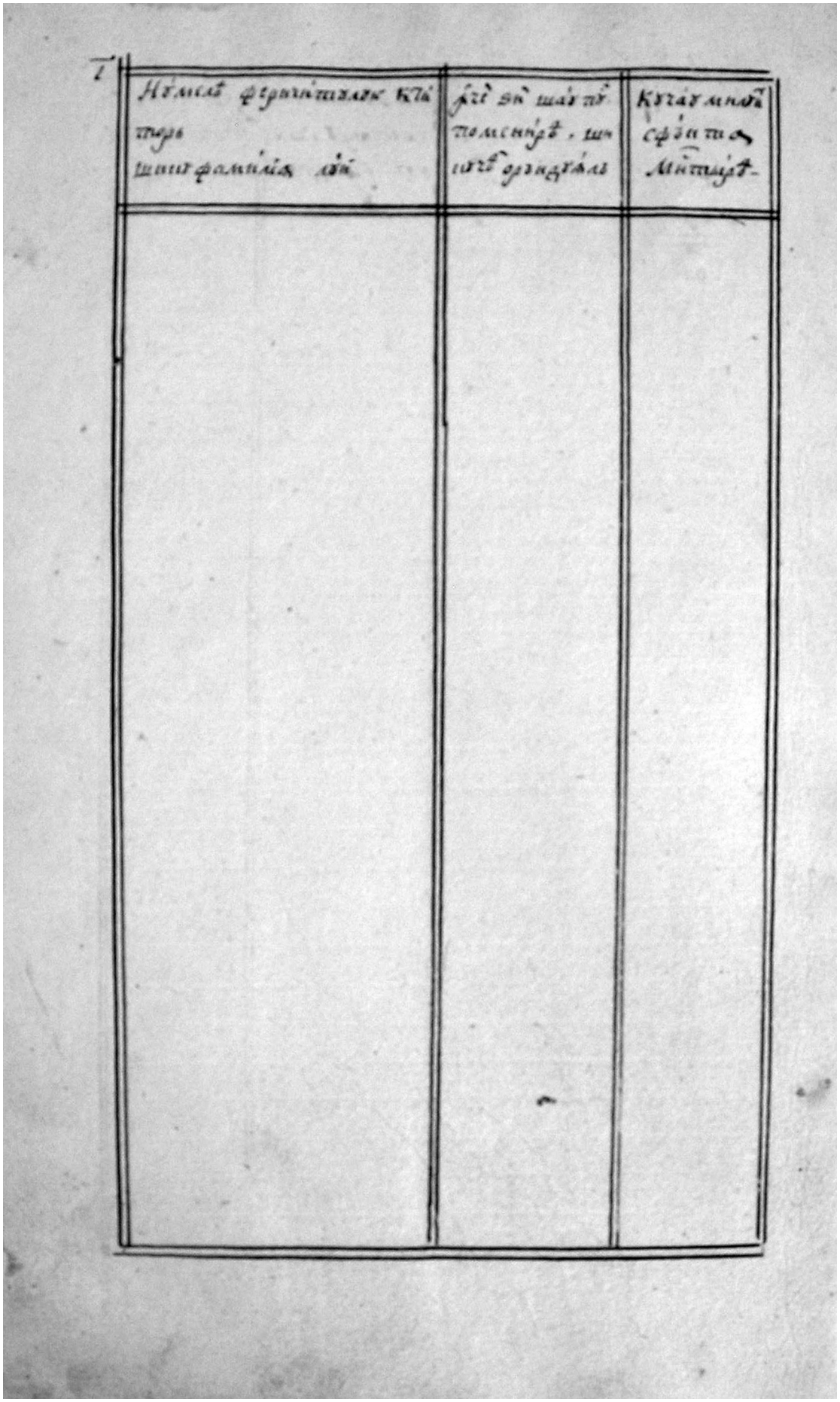

= Помєнирꙋ а тꙋтꙋрорь домнилорь молдовїи, ѫчепꙋндъ дела ѫтꙋюль домнь Драгошь вводъ, дин анїи = ҂ѕѿпд = пꙋнꙋ ѫтрꙋ аꙋгꙋстъ анъ = ҂зспг = пърꙋ фаць пꙋнꙋ акꙋмъ = пїв = [издеꙋтꙋнїи сау ѫчепꙋ а доилꙋ царꙋ молдовїи] адеꙋ пꙋ ѫвнилꙋ маршєскалꙋ Григорїи Алеѯандрꙋ Гика вода, =

А1 — дин лѣто писе цъль мол довїи

Драгошь	, воєвода,	Стєфань	, воєвода,
Сась вв҃о	, Лацко вв҃о	Жолде	, воєвода,
Богдань	, воєвода	Алеѯандрь	, воєвода,
Пєтрь	, воєвода	Диспоть	, воєвода,
Романь	, воєвода,	Стефа͞ то͞ше	, воєвода,
Стефань	, воєвода,	Богдань	, воєвода,
Петрь	, воєвода,	Їѡаннь	, воєвода,
Юрга	, воєвода,	Петрь	, воєвода,
Алеѯандрь	, воєвода,	Їѡаннь	, воєвода,
Їлїашь	, воєвода,	Алеѯандрь	, воєвода,
Романь	, вводь	Їанкꙋль	, воєвода,
Пєтрь	, воєвода,	Ааронь	, воєвода,
Стєфань	, воєвода,	Стєфань	, воєвода,
Чюбърь	, воєвода,	Радꙋль	, воєвода,
Богдань	, воєводь,	Їєрїмїє Моги͞	, воєвода.
Алеѯандрь	, воєводь,	Стефа͞ то͞ше	, воєвода,
Богдань	, воєводь,	Богдань	, воєвода,
Петрь Аро͞	, воєводь,	Радꙋ Чємаре	, воєвода,
Стєфань	, воєводь,	Гашпарь	, воєвода,
Богдань	, воєвода,	Алеѯандрь	, воєвода,
Стєфань	, воєвода,	Мїронь Моги͞	, воєвода,
Петрь Раре͞	, воєвода,	Алеѯандрь	, воєвода,
Стєфань	, воєвода,	Моиси Моги͞	, воєвода,
Корнє	, воєвода,	Василїи	, воєвода,
Їлиашь	, воєвода	Стєфаннь	, воєвода

= луни дꙋпꙋ оутрени = = луни дꙋпꙋ вечернїе =

вї

Тоці домнії Молдовії ≈		
Георгїи Гїка	воевода	
Костантін	воевода	
Стефанице	воевода	
Еустратїи Дабижа	воевода	
Дука	воевода	
Ільяшь	воевода	
Стефань	воевода	
Думитрашко	воевода	
Антонїи Росет	воевода	
Костантін	Кантимир вꙺо	
Костантін	Дука вꙺо	
Антиохїи	Кантимир вꙺо	
Михаи Раковиц	воевода	
Николаи	Маврокордат вꙺо	
Думитрашко	Кантимир вꙺо	
Григорїи Гїка	воевода	
Костантін	Маврокордат вꙺо	
Іоаннь	Маврокордат вꙺо	
Костантін	Раковицъ вꙺо	
Матей Гика	воевода	
Скарлать	Гика вꙺо	
Іоаннь Феодор	воевода	
Григорїи	Калимах вꙺо	
бе Григорїи Але	Хадрь Гика во	
Костандин Мору	в. в.	
марци дупъ	утренъ ≈	

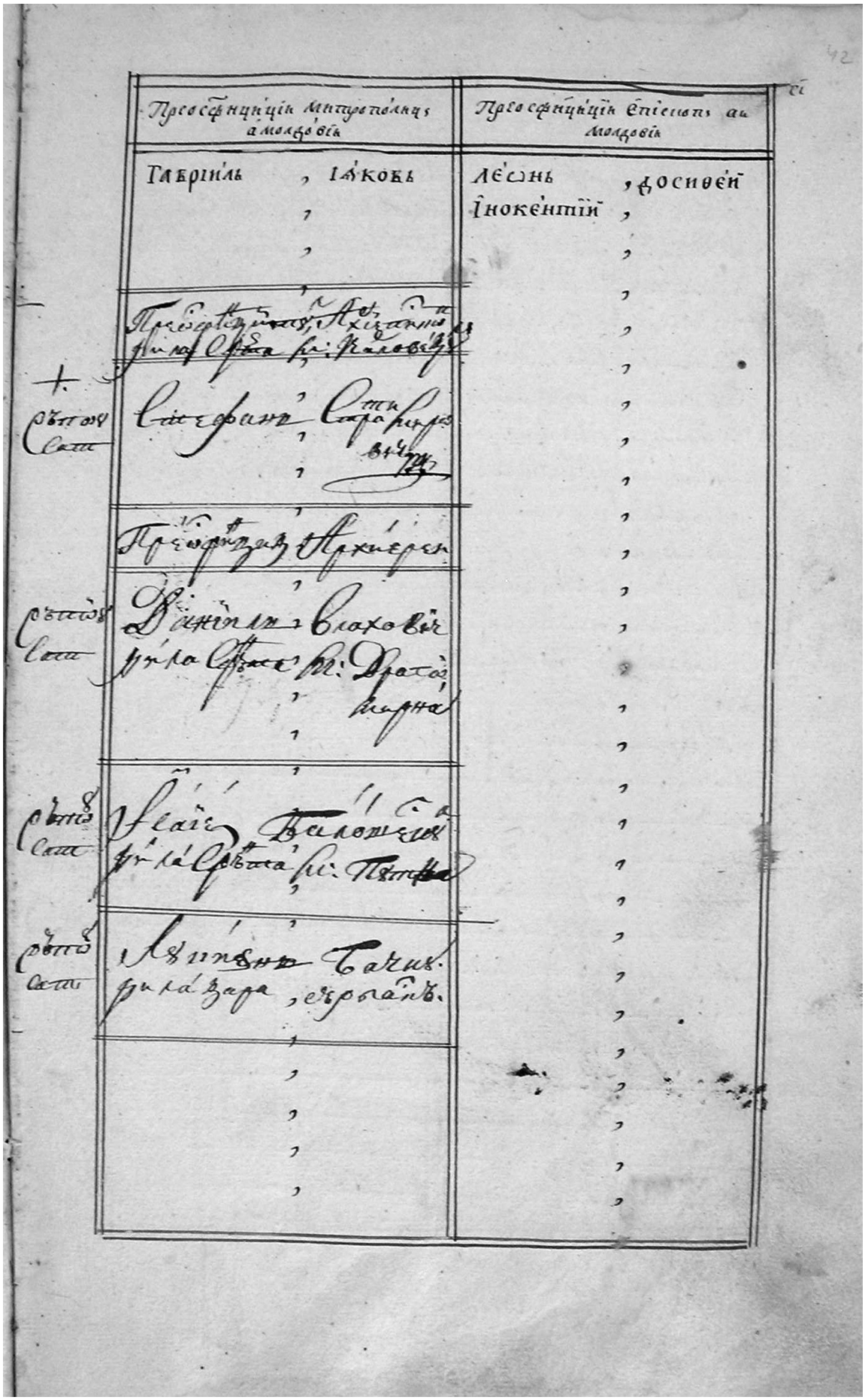

	Преосвѧщеніи митрополиц а молдовіи	Преосвѧщеніи епископъ аи молдовіи
	Гавріилъ , Іаковъ	Леонъ , Досиѳей
		Інокентій ,
	Преѡсвѧщенъ Архіепископъ	
	Сѣрпа Ст: Каловецъ	
+ Сѣрпоу Сат	Стефанъ Стратиграфъ	
	Преѡсвѧщенъ Архіерей	
Сѣрпоу Сат	Даніилъ Влаховіч	
	Сѣрпа Ст: Драгомирна	
Сѣрпоу Сат	Исаіе Балошеиу	
	Сѣрпа Ст: Путна	
Сѣрпоу Сат	Лупиянъ Бачиу	
	Сѣрпа Зара , Сѣрпанъ	

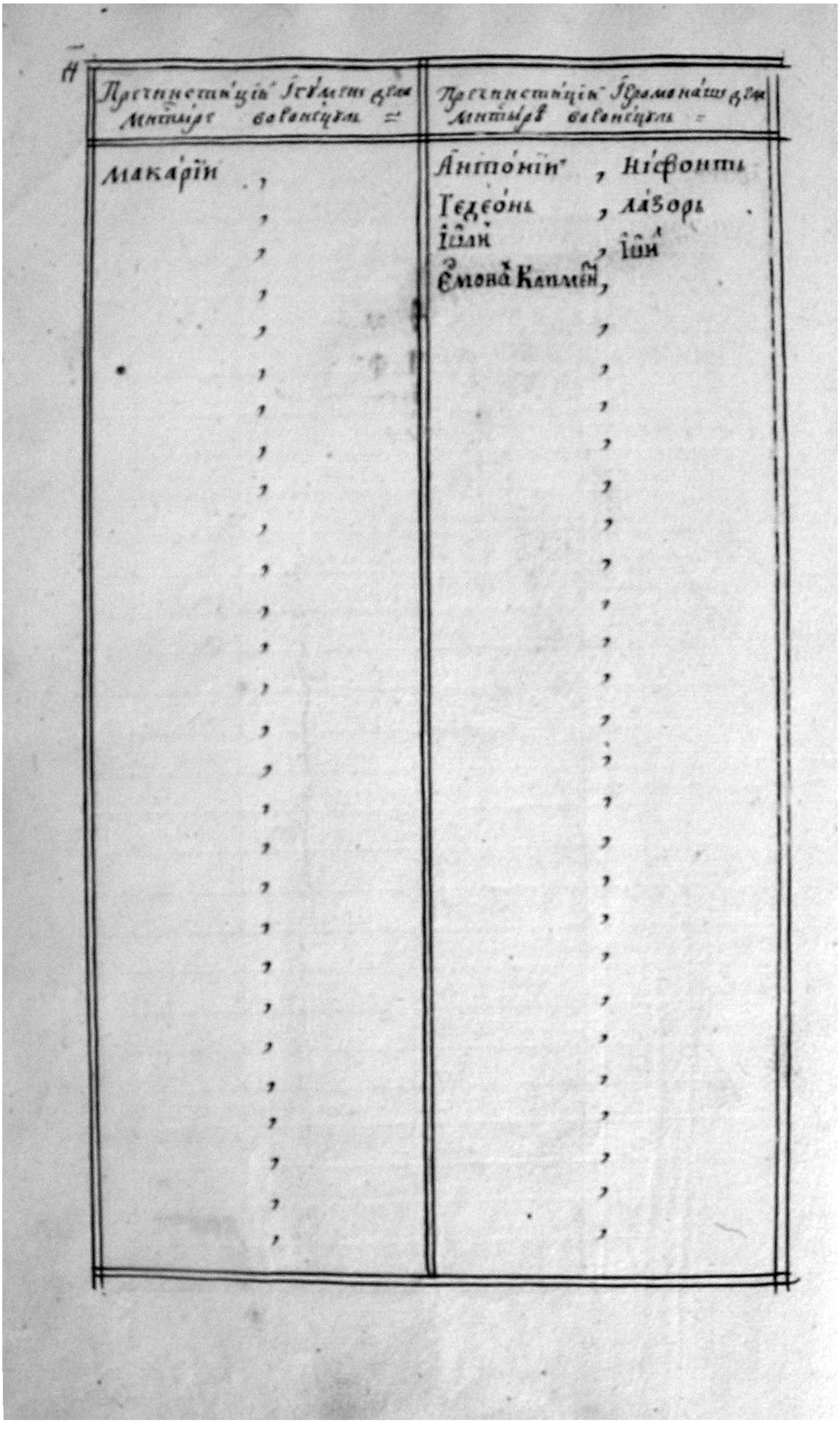

н҃

Пречинстиціи Ієѹмени дин мѫнѫстире ачестѫ =	Пречинстиціи Ієромонаши дин мѫнѫстирѣ ачестѫ =
Макарїи ,	Антонїи , Нїфонть
,	Гедеонь , Лазорь
,	Іѡил , Іѡн
,	Ѥмонах Каллин ,

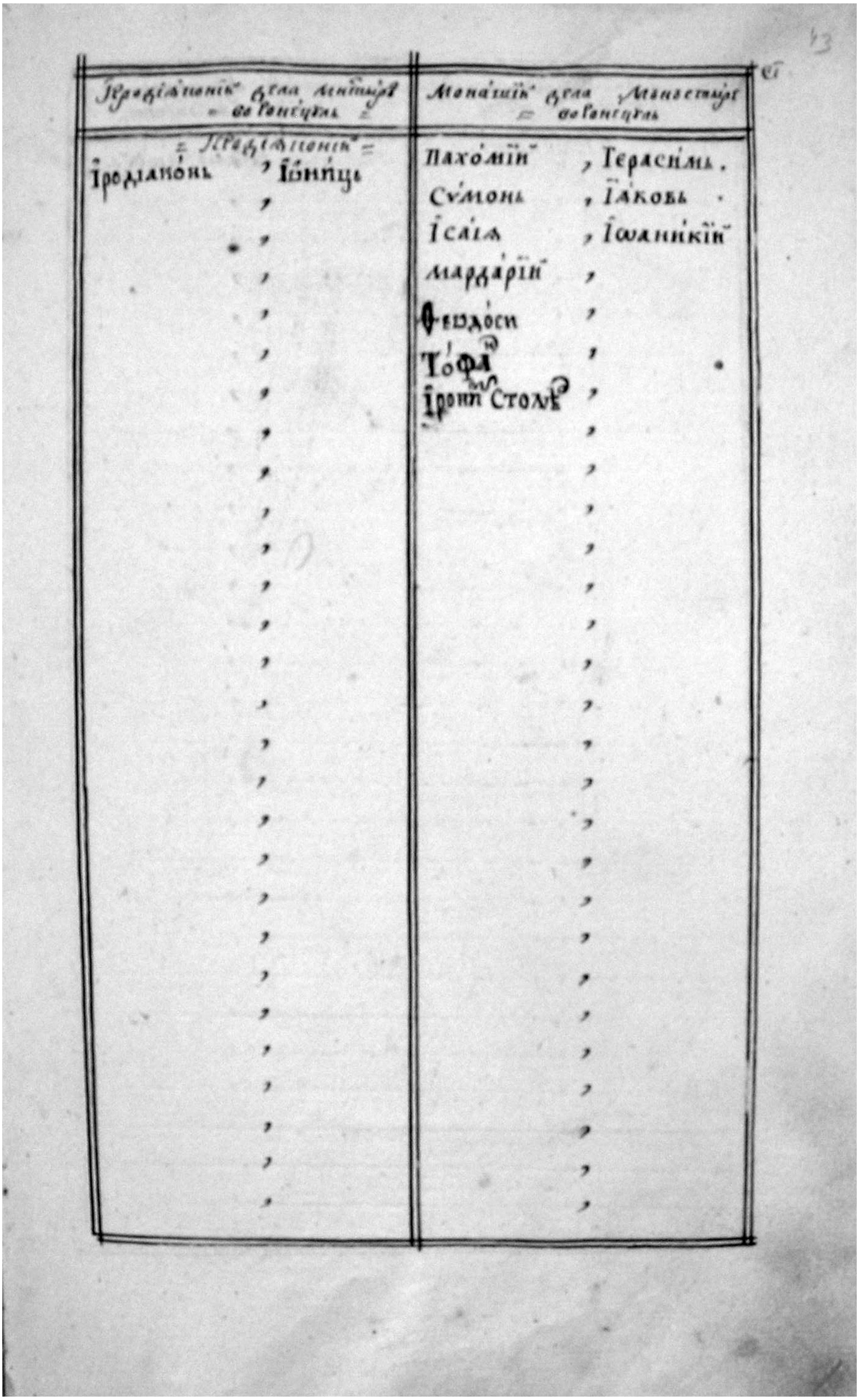

Ієродіаконіи дела мънъстіре Воронецъ		Монашїи дела мънъстіре Воронецъ	
Ієродіаконіи			
Ієродіаконъ	Іωнйцъ	Пахомїй	Герасимъ
		Сvмонъ	Іаковъ
		Ісаіа	Іωанникїй
		Мардарїй	
		Феωдоси	
		Тофан	
		Ієромон. Столер	

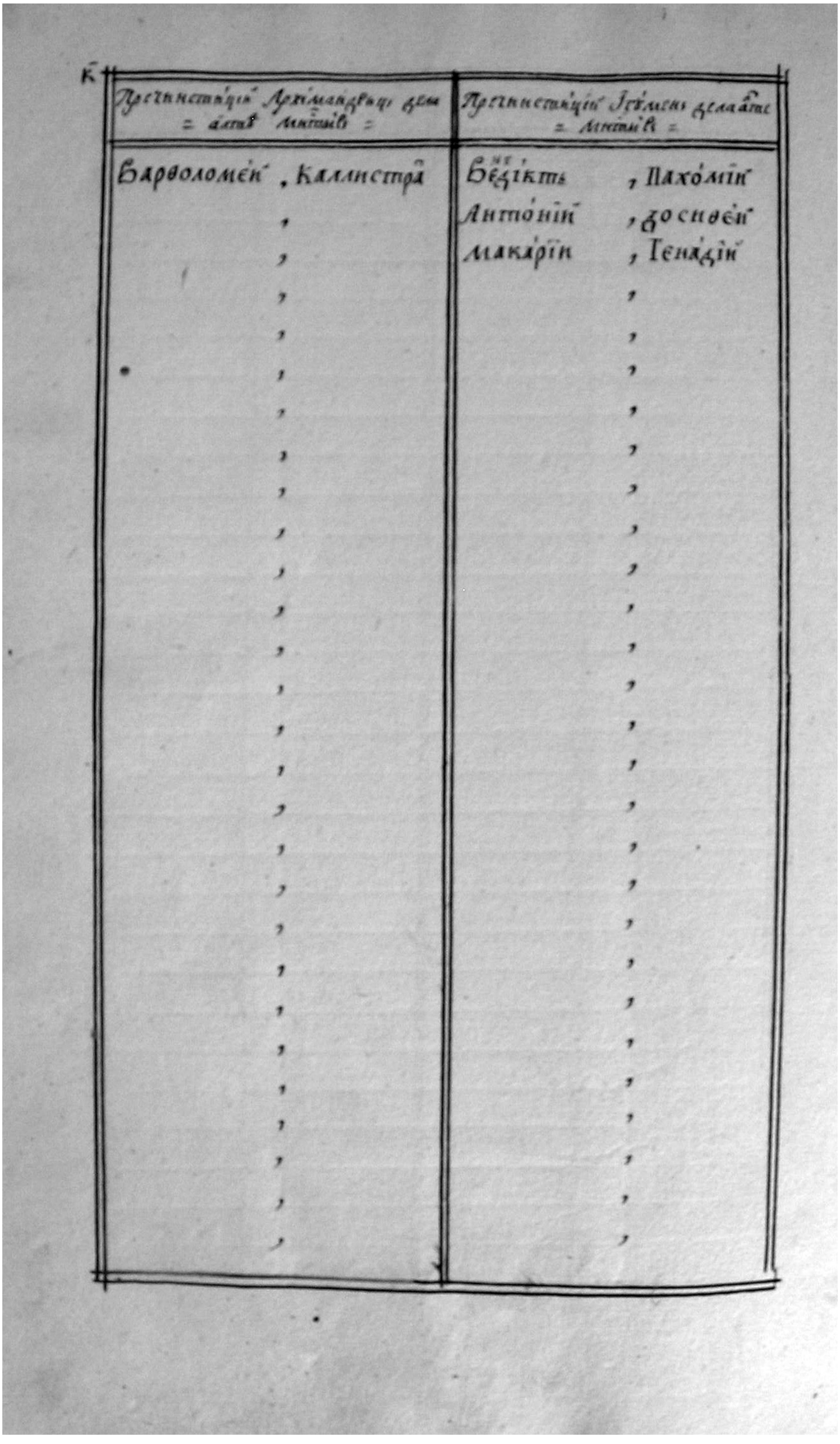

[illegible]	[illegible]
Варѳоломѣй, Каллистратъ	Венедиктъ, Пахомїй
	Антонїй, Досиѳей
	Макарїй, Генадїй

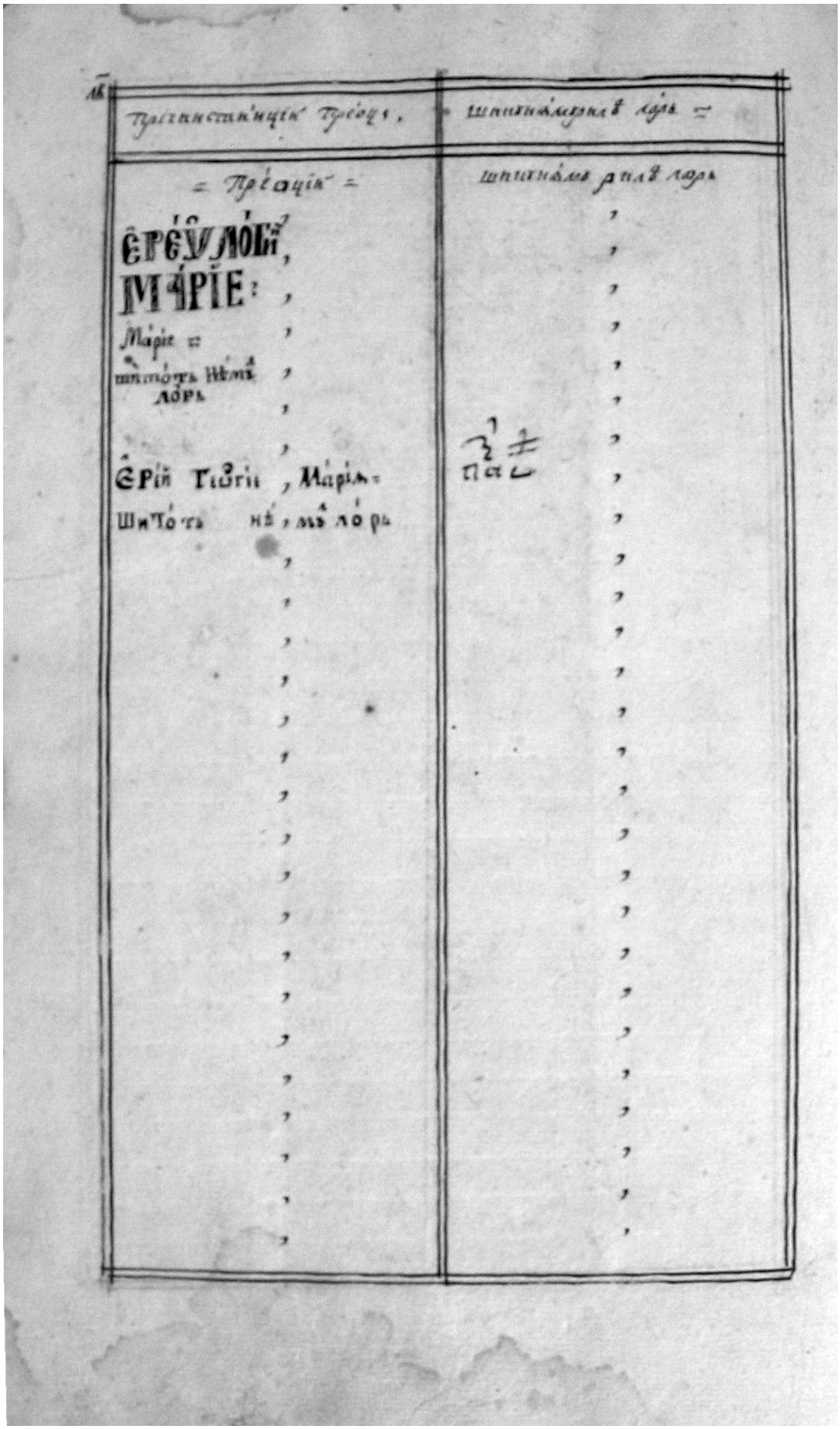

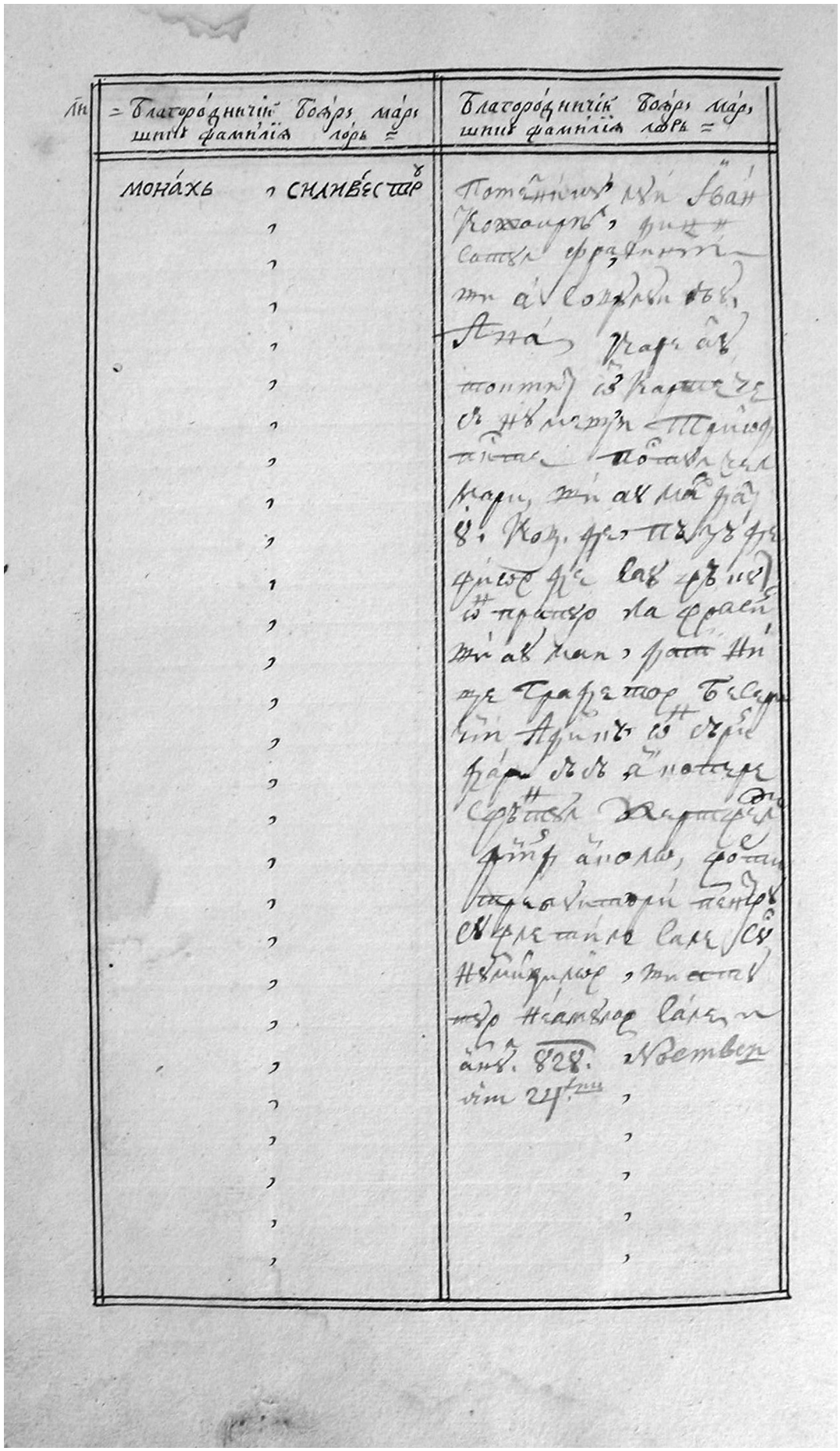

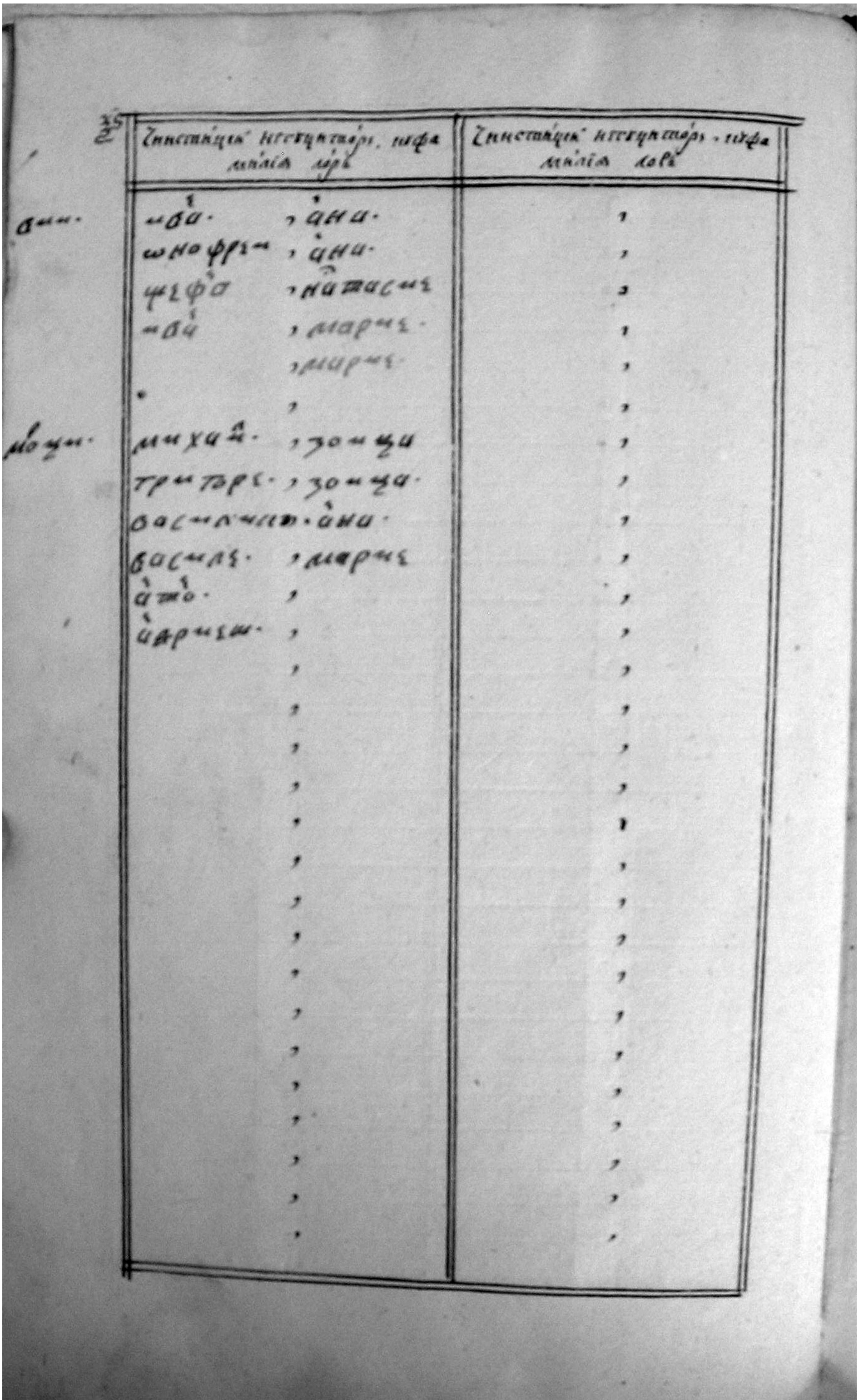

	[illegible]	[illegible]
бин.	иоан. , ана.	,
	онофрие , ана.	,
	штефан , настасие	,
	иоан , марие.	,
	, марие.	,
	,	,
моци.	михаил. , зоица	,
	тритар. , зоица.	,
	василикила. ана.	,
	василе. , марие	,
	антон. ,	,
	андреш. ,	,

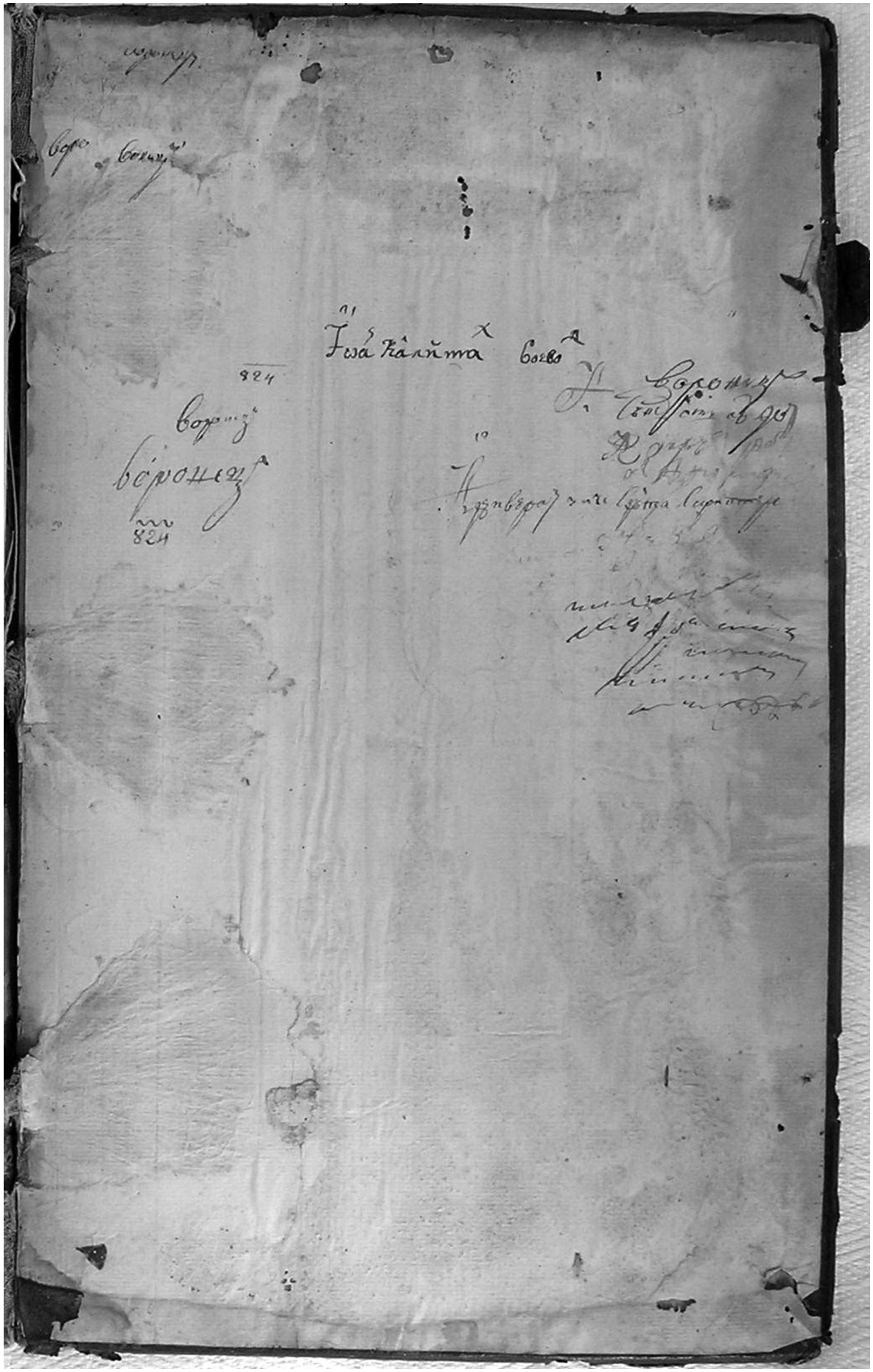

PARTEA III

STUDII ÎN LUMINA POMELNICULUI VORONEȚEAN

1. Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea (interpretări noi)

1.1. Problema întemeierii Țării Moldovei. O abordare de principiu

La începutul anului 2009, autoritățile Republicii Moldova au declanșat o serie de acțiuni în vederea celebrării a 650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei, pretinzând că Republica Moldova este urmașul direct, legitim, prin secole, al statului medieval Țara Moldovei constituit la mijlocul sec. al XIV-lea. În principiu, nu vedem nimic rău în faptul că o țară, un oraș, un sat dorește să-și cunoască trecutul, primele mențiuni documentare, modul în care s-au manifestat generațiile de predecesori pe parcursul istoriei. Vrem cu toții să avem o conștiință istorică, să privim în trecut, să cunoaștem în plinătatea lor adevărurile istorice, derularea principalelor evenimente și, bineînțeles, figurile lor centrale, eroii noștri naționali. Nu vedem nimic rău în asta, căci un popor, o națiune lipsită de trecut, de conștiință de sine sunt lipsite și de un punct de reper pentru a păși mai sigur în viitor.

Prin emiterea decretului prezidențial din 6 noiembrie 2007 se încearcă, se pare, să se afirme că este cunoscută o dată exactă, fiind vorba de anul 1359 a întemeierii „Statului Moldovenesc", de fapt a Țării Moldovei – „Terra Moldaviae" sau „Zemlea Moldavskaa" după izvoarele medievale, nume cu care s-a afirmat și a existat acest stat în istorie până la 1859.

Trebuie să arătăm că, deși timp de secole s-au întreprins numeroase investigații cu privire la evenimentele derulate la est de munții Carpați pe la mijlocul sec. al XIV-lea din cauza numărului extrem de limitat de izvoare scrise, fenomenul la care ne referim mai rămâne învăluit de incertitudini și mister. Cu toate străduințele istoricilor cu începere de la primii cronicari din sec. XV-XVII până la cei din zilele noastre nu s-a ajuns la un numitor comun în privința determinării unei date atât de exacte de constituire, precum se pretinde, a întemeierii Țării Moldovei. De aceea, anul 1359 este o dată relativă, și chiar dacă în acest an s-au produs la est de Carpați anumite evenimente, ele făceau parte dintr-o înlănțuire de procese și acțiuni de lungă durată care s-au produs pe o arie geografică mult mai vastă în vatra vechii Dacii atât la est, cât și la vest de Carpați, adică în întreg spațiul populat de români. O asemenea dată exactă a apariției „Statului Moldovenesc" nu-l atestă nici izvoarele arheologice, nici cele scrise documentare sau narative.

Ne îngrijorează că cei care au inițiat aceste acțiuni, pe lângă faptul că prezintă un tablou foarte deplasat și denaturat al evenimentelor desfășurate cu secole în urmă, încearcă să rupă aceste evenimente din contextul general românesc al spațiului din care arie geografică cuprinsă între Carpați, Nistru și Marea Neagră făcea parte încă din cărunta Antichitate, de când strămoșii noștri din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic și Balcanic s-au desprins de vasta arie de romanizare în cadrul Imperiului Roman. A urmat o îndelungată epocă de circa un mileniu (sec. IV-XIII) „de neîntreruptă trăire" a românilor, pe care D. Cantemir a definit-o în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*[932] „secolul întunecat" și din care, ca printr-un miracol, cum s-a exprimat clasicul istoriografiei noastre naționale Gheorghe Brătianu, a apărut poporul român[933]. D. Cantemir a exprimat aceeași unitate de secole a poporului român prin sintagmele: „*Moldova noastră*", „Dacia noastră", „*românii noștri*", „*neamul nostru*", „*limba noastră românească*", „*țara noastră*", deducând „*de aicea dară și dintr-aceștia romani s-au început neamul nostru a românilor*".

După mai multe secole de „tăcere", ca urmare a invaziilor barbare, de la huni până la mongolo-tătari, și stăpânirii acestora în spațiul mai sus arătat, abia în Evul Mediu timpuriu au dat semne de existență în istorie strămoșii noștri – românii, manifestându-se prin personalități, nuclee și formațiuni politice și statale, militare, "dând glas" voinței strămoșilor noștri de a ne plasa în istorie, ajungând la acele mari formațiuni statale medievale pe care le numim Țara Moldovei (Valahia Mică) – la est de Carpați și Țara Românească (Valahia Mare) – la sud de Carpați. Strămoșii noștri au încercat să se manifeste, să se impună în contextul politic internațional destul de timpuriu, dar, precum a afirmat Grigore Ureche[934], fiind situați „în calea tuturor răutăților", aceste împrejurări au frânat, în mare parte, prezența și manifestarea noastră în istorie.

[932] Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Ediție de Stela Toma. Vol. I-II, București, 1999-2000.
[933] Gheorghe Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, București, 1940, 138 p.
[934] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955.

În izvoarele bizantine, sud-slave, ungare, est-slave, poloneze etc. strămoșii noștri, adică românii, indiferent unde locuiau – la est, la vest sau la sud de munții Carpați, erau cunoscuți prin același etnonim, dar ortografiați puțin diferit, în dependență de limba în care erau scrise izvoarele: de exemplu, slavii de răsărit ne-au numit volohi, polonezii – vlosi, grecii din Bizanț – vlahi, ungurii – olahi, germanii – welsch, etc.

În zilele noastre, în anumite cercuri, încălcându-se unele adevăruri, se încearcă a se afirma că ceea ce s-a produs ca evenimente, manifestări politice și militare pe la mijlocul sec. al XIV-lea ține exclusiv de istoria Moldovei și că aceasta nu are nimic comun cu restul lumii românești, făcându-se legătură cu Republica Moldova de astăzi ca moștenitoare directă a statului medieval moldovenesc. Precum se știe, Carpații nu au fost niciodată un zid berlinez care să răzlețească ori să separe românii de pe ambele versante ale munților. Documentele istorice arată că în procesul de apariție a Țării Moldovei erau implicați deopotrivă voievozii, căpeteniile militare și mulțimile de oameni, de români atât de o parte, cât și de alta a Carpaților. Țara Moldovei s-a format inițial pe valea râului Moldova (de unde se trage și numele țării), unde erau situate orașele Baia, numit „Civitas de Moldaviae", și Siret. În afirmarea ei în plan internațional, un rol important l-au jucat voievozii de dincolo de Carpați, din Maramureș.

Populația din spațiul actual al Republicii Moldova, al Basarabiei, deși era pe la mijlocul sec. al XIV-lea în componența Hoardei de Aur, își păstrase și treptat își consolida vechile structuri autohtone, obiceiurile și tradițiile de autoadministrare și justiție ca și în restul lumii românești. În acest spațiu se înregistrau un șir de procese pe care le-am putea caracteriza printr-o metaforă: și sub gheață râul curge. Deși aici domina stăpânirea mongolo-tătară cu structurile ei de bir, pe care le impunea populației băștinașe, erau prezente și structurile vechi românești ale populației autohtone, continuitatea cărora a demonstrat-o atât predecesorul nostru, bunul arheolog Ion Hâncu[935], cât și colegul nostru Gheorghe Postică[936]. Cercetările lor au arătat că după retragerea structurilor de stat și militare romane, populația romanizată a rămas în mare parte la vechile vetre de așezări preponderent rurale, continuând să-și ducă modestul trai, plătind tribut numeroșilor invadatori și stăpânitori barbari sute de ani la rând până în sec. al XIV-lea.

Izvoarele scrise de mai târziu (din sec. XV– XVI) atestă structuri ce au precedat apariția statului medieval Țara Moldovei, poate chiar niște nuclee statale, atât la vest, cât și la est de râul Prut. Drept exemplu pot servi așa-numitele „republici" medievale Vrancea, Câmpulung Moldovenesc și Tigheciul, precum și mai multe „țări", între care și cea a Bolohovenilor. Ba chiar și ținuturile (structuri administrativ-teritoriale în care era împărțită mai târziu Țara Moldovei) cunoscute după izvoarele ulterioare aveau la origini structuri administrative locale, un fel de mici „țări" cu specificul lor, care la o anumită etapă istorică au fost înglobate treptat în Țara Moldovei. Procesul de unificare a avut două centre, care s-au profilat, până la urmă, în ceea ce s-a numit în Evul Mediu Țara de Sus și Țara de Jos. Treptat, Țara de Sus a ajuns să se impună, extinzându-și autoritatea până la Nistru și la „Marea cea Mare", pe la mijlocul anilor '70-'80 ai sec. al XIV-lea, în timpul lui Petru Mușat, când a avut loc extinderea teritorială. După cum consideră istoricii, Țara Moldovei a ajuns atunci în limitele și hotarele sale istorice firești.

Evenimentele de la mijlocul sec. al XIV-lea s-au aflat în centrul atenției marilor noștri istorici și cronicari medievali, atât cei de până la Grigore Ureche (în cronicile slavo-române[937]), cât și cei de după el – Miron Costin (cu celebra lucrare *De neamul moldovenilor*[938], în care a demonstrat originea latină și unitatea poporului român); Dimitrie Cantemir (cu *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, și *Descrierea de odinioară și de astăzi a Moldovei* ș.a.). Cronicile noastre medievale arată că interesul față de problema „începăturii", „de unde a început Țara Moldovei", s-a trezit relativ târziu. Primele letopisețe în Țara Moldovei au început să se scrie pe timpul lui Ștefan cel Mare, când acesta se consolidase la tron, prin anii '80-'90 ai sec. al XV-lea, și reflectau doar perioada sa de domnie. În ceea ce ține de perioada de până la urcarea sa în scaunul domnesc, existau doar niște pomelnice mănăsti-

[935] Ion Hâncu, *Vetre strămoșești din Republica Moldova*, Chișinău, 2003, 507 p.

[936] Gheorghe Postică, *Civilizația medievală timpurie din spațiul Pruto-Nistrean (sec. V-XIII),* București, 2007, 487 p.

[937] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI.Publicate de Ion Bogdan*. Ed. de P. P. Panaitescu, București, 1959, 332 p.

[938] Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, în Miron Costin, *Opere*. Ed. de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 398-417.

rești și însemnări cronicărești, niște liste cu nume de voievozi care trebuiau să demonstreze legitimitatea succesiunii la tron, un fel de arbore genealogic al unui anumit voievod, ce trebuia să-i confirme prezența în scaunul voievodal.

În cronicile slavo-române, întocmite în Țara Moldovei în sec. XV-XVI, tradiția istorică coboară până la un Dragoș voievod, a cărui vânătoare de bouri în teritoriul devenit ulterior Țara Moldovei este descrisă doar printr-un singur rând: *„În anul 6967 (1359) a venit Dragoș voievod din Țara Ungurească, din Maramureș, după un bour, la vânătoare, și a domnit 2 ani*”[939]. Specialiștii au încins o discuție interesantă în jurul acestui Dragoș venit din Maramureș. Au fost identificate câteva persoane cu același nume – Dragoș[940], voievozi de Maramureș: Dragoș, fiul lui Giula din Giulești; Dragoș din Bedeu; Dragoș din Câmpulung de pe Tisa etc. Desigur, acest aspect al problemei nu constituie obiectul discuției de astăzi, dar trebuie să știm că toate cronicile noastre medievale se sprijină pe tradiția istorică, care duce spre un Dragoș voievod, vânător de bour venit din Maramureș și întemeietor al Țării Moldovei. Nu se știe cu exactitate când s-a produs întemeierea țării: după unii istorici evenimentul s-a produs înainte, iar după alții după 1359. De asemenea, nu se știe cu exactitate dacă acel Dragoș întemeietorul era din spațiul istoric al Moldovei, adică conducător al voievodatului cristalizat pe valea râului Moldova sau un Dragoș voievod, dintre cei arătați mai sus, din Maramureș.

Cu toate acestea, ceea ce s-a întâmplat la mijlocul sec. al XIV-lea avea rădăcini mai vechi și reprezenta o evoluție firească, o realizare a unor procese îndelungate ce au avut loc în lumea românească și care, în urma cuceririlor maghiare în Transilvania, pe parcurs de secole, a condus la anihilarea voievodatelor ce au opus rezistență expansiunii maghiare în spațiul intracarpatic, începând din sec. al IX-lea – ale lui Gelu, Glad, Menumorut, – dar s-au menținut niște focare de voievodate care se opuneau voinței regilor Ungariei și care au încercat să se manifeste din plin, impunându-și voința în alt mediu românesc, la est și la sud de Carpați, unde ulterior au apărut și s-au consolidat Țara Românească și Țara Moldovei. Aceste realități istorice, din cauza numărului limitat de izvoare, au fost văzute și abordate în mod diferit.

Dimitrie Cantemir, de exemplu, arată că, atunci când au venit barbarii și au năvălit în spațiul nostru, romanii, adică românii, s-au retras la vest de Carpați, în Maramureș. Când s-au creat condiții favorabile, romanii, sau românii, cum se exprimă el, au revenit din Maramureș și au repopulat aceleași meleaguri pe care le-au stăpânit din vechime. Același autor, văzând și cunoscând unitatea românilor, afirma că românii de la est și de la sud de Carpați sunt din aceeași tulpină, mai spunea că Radu Negru vodă, cel care a descălecat Țara Românească[941] la sud de Carpați, și Dragoș, cel care a venit în Țara Moldovei, sunt, de fapt, urmașii unui anume Bogdan voievod, care la rândul său descindea din *„Ioan* [Asan al II-lea, țarul Țaratului Româno-Bulgar de la sud de Dunăre[942]] *domn al tuturor românilor*”[943], care, în anumite condiții istorice, s-a refugiat din Balcani în Maramureș.

Oricum, problema întemeierii celor două țări românești, a Moldovei în special, rămâne în discuție. În condițiile de azi trebuie să ne apropiem cu mare grijă și atenție de trecutul nostru și să încercăm să vedem lucrurile obiectiv, fără ură și părtinire, și să arătăm că, de fapt, nici strămoșii noștri în domeniul istoriografiei, nici Grigore Ureche, nici Miron Costin, nici Constantin Stolnicul Cantacuzino și nici Dimitrie Cantemir nu au greșit când arătau că în acest spațiu larg, de la Tisa și până dincolo de Nistru, și până la Marea Neagră, și până în Balcani s-a format unul și același popor, urmașii direcți ai romanilor, care au fost chiar și cetățeni romani, cu demnitatea de romani, care, treptat, prin secole, au ajuns să fie numiți români. La hotarul dintre Evul Mediu timpuriu și Evul Mediu deja dezvoltat pentru Europa occidentală au apărut două mari state românești.

---

939 *Letopisețul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan*. Ediție de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 6, 14.

940 *Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei, Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*. Studiu Introductiv, notă asupra ediției și note de Valentina și Andrei Eșanu. Traducere din limba latină și indici de Dan Slușanschi, București, Institutul Cultural Român, 2007, p. 131-132 și notele 1-36, p. 132-139.

941 Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, Ed. de Stela Toma, vol. I, p. 271, vol. II, p. 154.

942 *Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei, Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei*. Studiu Introductiv, notă asupra ediției și note de Valentina și Andrei Eșanu. Traducere din limba latină și indici de Dan Slușanschi, nota 20, p. 135.

943 Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Ed. de Stela Toma. Vol. II, București, 2000, p. 154.

Această romanitate orientală s-a separat de ceilalți romani ca urmare a invaziilor barbare, masa principală a populației romanizate din acest spațiu Carpato-Danubiano-Pontic și de la sud de Dunăre fiind ruptă de masa principală a romanității occidentale, s-a individualizat treptat, căpătând trăsături etnice distincte, mai ales în urma cuceririlor ungare. Nici în sec. al XIV-lea nu s-a găsit o forță care ar fi putut să unească românii din spațiul extra-carpatic – avem în vedere spațiul est și sud carpatic – și de aceea s-au cristalizat două mari centre de unificare a celor două țări românești: Țara Românească, poate cu o jumătate de secol înainte, și Țara Moldovei, puțin mai târziu. Ambele au la începuturi aceleași tradiții, aceeași pluritate de formațiuni și nuclee statale din care s-au revărsat cele două țări românești și care au existat până la mijlocul sec. al XIX-lea, când au format prin voință comună un singur stat. Prin actul istoric de unire a celor două Principate Române (Principatul Moldovei și Valahia) drepturile istorice de autoritate statală au fost transmise noului stat – România.

În condițiile istorice cunoscute, drept urmare a anexării Moldovei dintre Prut și Nistru la Imperiul țarist la 1812, populația Basarabiei a fost lipsită de propriile structuri statale, fiind înlocuite cu cele țariste, și ca urmare a fost ruptă de procesul de constituire a statului românesc modern. În asemenea condiții, întâmpinând mari dificultăți, românii din Basarabia au fost puși în fața faptului de a-și croi un viitor propriu, ajungând la mișcarea de eliberare națională mai ales în primele decenii ale sec. al XX-lea. În condițiile Primului Război Mondial această mișcare a culminat cu proclamarea Sfatului Țării, a Republicii Democratice Moldovenești cu ruperea de Imperiul țarist și unirea cu România, act proclamat la 27 martie 1918.

1.2. Considerente privitoare la consolidarea Țării Moldovei în a doua jum. a sec. al XIV-lea

Epocile romană și postromană au lăsat în urmă în spațiul Carpato-Danubian-Nord-Pontic transformări economice, politice și culturale radicale care au dus la formarea în acest teritoriu a unui nou etnos distinct în întreaga arie de civilizație romană – poporul român. Prin tot ce a urmat în această parte a Europei, supusă pe parcurs de circa un mileniu unor numeroase invazii din partea semințiilor nomade și migratoare, au avut drept urmare sfâșierea acestui masiv etnic, care s-a pomenit de mai multe ori sub numeroși cuceritori. Trecut pin aceste valuri istorice, spațiul mai sus arătat a fost de multe ori croit și răscroit din punct de vedere politic între cei care au stăpânit rând pe rând în aceste teritorii, dar a rămas în mare parte unitar din punct de vedere etnic. Această situație s-a perpetuat pe parcurs de multe secole și dacă dominația străină a frânat mult dezvoltarea potențialului său sub toate aspectele, apoi către secolele XIII-XIV aceeași populație, fiind atrasă tot mai mult în diferite acțiuni de ordin politic, militar și fiscal a stăpânitorilor, a dus la afirmarea deplină a băștinașilor, care prin reprezentanții lor de seamă și-au vădit prezența, impunându-se plenar pe arena istorică a Europei în secolele următoare.

Evenimentele s-au precipitat mai ales cu începere din ultimele decenii al sec. al XIII-lea – primele decenii ale sec. al XIV-lea, când devin tot mai frecvente ciocnirile militare dintre Regatul Ungariei și Hoarda de Aur pe linia lor de tangență – Munții Carpați, pe de o parte, și dintre Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei cu aceeași Hoardă de Aur în arealul Rusiei Mici și Podoliei, pe de altă parte. Trebuie să subliniem că, dacă în aceste rivalități militaro-politice cele trei puteri creștine erau în plină ascensiune și expansiune teritorială, apoi Hoarda de Aur, care, de altfel, stăpânea în mare parte spațiul Carpato-Nistrean în care s-a constituit Țara Moldovei era în evident declin. În aceeași perioadă, hanii tătaro-mongoli, căutând să-și mențină dominația în nordul Mării Negre și al Dunării de Jos, efectuau nu rareori raiduri militare și de jaf în vestul Carpaților, teritoriu stăpânit de regalitatea ungară, punând-o pe aceasta să-și apere stăpânirile, dar și să întreprindă la rândul ei campanii de răspuns, care mai aveau și scopul nu numai de a stăvili invaziile mongole, dar și de a-i respinge din estul Carpaților și chiar să pună stăpânire pe aceste teritorii. În linii mari, aceleași scopuri, dar incluzând spațiul dintre Carpați și Nipru, urmăreau Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei.

Trebuie de arătat că, în literatura de specialitate mai puțin s-a atras atenția asupra faptului că

mongolo-tătarii prin sistemul lor de dominație în scopul acumulării dărilor și prestațiilor de tot soiul atrăgeau în structurile lor fiscale și administrative oameni din partea locului. Se pare că aceiași stăpânitori în campaniile lor militare, fie contra ungurilor, fie a altor rivali, se vedeau nevoiți să apeleze din nou la unele servicii de ordin militar și auxiliar din partea autohtonilor, adică a românilor est-carpatini. Cu atât mai mult că și alte puteri implicate în rivalitățile militaro-politice din această arie geografică europeană recurgeau la serviciile unor mercenari și din spațiul nostru. De exemplu, în campaniile lor militare regii Ungariei chemau sub arme și unități formate după principiul teritorial sub comanda voievozilor locali. În celebrul său tratat *Descriptio Moldovaiae* Dimitrie Cantemir arată că *Dragoș, fiul regelui lor, Bogdan, cu doar 300 de oameni, s-a hotărât să încerce trecerea munților către Răsărit, sub chip de vânător*. Cifra de „300 de oameni" care l-ar fi însoțit pe Dragoș ar putea fi raportată la numărul de oșteni pe care putea sau era obligat să-i adune voievozii Maramureșului drept prestație militară cu ocazia unor campanii ale regilor Ungariei a căror supuși erau. Se admite, de asemenea, că la vestita luptă de la „Sinie Vodî" din 1362/1363 între lituanieni și mongolo-tătari[944], în care cei din urmă au suferit o înfrângere zdrobitoare, au participat și detașamente formate din băștinași de la est de Carpați.

Participarea îndelungată la asemenea acțiuni administrativ fiscale și militare ale autohtonilor a dus la acumularea unei destul de substanțiale experiențe, care, la rândul ei, a avut drept consecință formarea și consolidarea unor vârfuri, sau, cum se mai spune astăzi, a unor elite locale implicate în activități administrative și militare. Atât în spațiul intracarpatic, cât și cel extracarpatic aceste căpetenii locale, deși subordonate, pe de o parte, regalității ungare, iar pe de alta, puterii hanilor mongolo-tătari se afirmă tot mai mult fiind atestați cu titluri de voievozi, cnezi, viteji, vătămani, vătafi, căpitani. Odată cu creșterea puterii lor economice și militare are loc și manifestarea acestor voievozi, cnezi ș.a. în plan politic și militar. Numai astfel putem explica forța de rezistență a lui Bogdan I, de altfel, fost voievod maramureșean urcat în scaunul țării la est de Carpați, în fața unităților de oaste regală care au întreprins o expediție militară de proporții pentru a-l aduce sub ascultarea regelui pe acest răzvrătit, susținut masiv de băștinași, la hotarul anilor 50-60 ai sec. al XIV-lea. De asemenea, numai o experiență militară de durată și un grad avansat de organizare a reprezentanților populației autohtone de la est de Carpați, fie dintr-o zonă geografică destul de limitată la început, în frunte cu un voievod sau căpetenie militară au determinat nu numai rezistența, dar și victoria clară asupra unei forțe armate, bine organizate, cum era cea a regelui polonez în lupta de la „Plonini" (1359)[945], bătălie care, de fapt, a oprit, după părerea noastră, expansiunea Poloniei în spațiul Carpato-Nistrean până la Dunăre și Marea Neagră.

Trebuie de subliniat și faptul că prin acțiunile sale Bogdan I nu numai că a reușit să reziste în fața forței militare maghiare a fostului său rege, dar și să consolideze independența țării apărute la est de Carpați pe valea râului Moldova, prin aducerea cu sine a fiilor săi și a unor unități de oaste maramureșeană în frunte cu căpeteniile lor (după noi, unii sunt menționați în primele acte emise de cancelaria Moldovei cu epitetul de „viteji"). Cei care au părăsit pentru totdeauna Maramureșul și au rezistat în fața presiunii regelui maghiar au consolidat rândurile nobilimii, boierimii locale în plin proces de cristalizare și afirmare.

Întemeindu-se pe vechile structuri administrative, fiscale și poate ecleziastice, Bogdan I, și mai ales urmașii săi în scaunul voievodal Lațco și Petru I au reușit să consolideze independența și suveranitatea Țării Moldovei la început într-o arie geografică mai restrânsă, ca treptat, pe parcurs de câteva decenii, să înglobeze întreg spațiul dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră. Concomitent, noul stat se impune și în plan internațional, fiindu-i recunoscută independența la început de către regele Ungariei și stabilind diverse relații cu mai multe țări.

În legătură strânsă cu aspectul la care ne vom opri mai jos, legat de întemeierea Țării Moldovei, ținem să amintim că la fel ca și în alte părți ale spațiului Carpato-Danubian-Nord-Pontic și la răsărit de Carpați s-au constituit treptat din vechile structuri administrative și fiscale, impuse mai ales de mongolo-tătari, mai multe mici voievodate, țări, cnezate locale. În scurtă vreme, după retragerea

[944] Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 94-95.

[945] Discuția privind data acestei lupte vezi: Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, p. 98-99.

administrației străine, după cunoscutele evenimente din 1362/1363, acestea s-au pomenit în aria de influență a voievodatului Moldovei. Treptat, primii voievozi moldoveni, prin politica lor abilă, fie prin compromisuri, fie prin tocmeli și ademeneli, au trecut aceste voievodate sub ascultarea voievozilor Moldovei. Acest fenomen s-a produs destul de rapid pe parcurs de două-trei decenii, încât extinderea teritorială a Țării Moldovei s-a încheiat către 1386/1387.

Drept argumente că între primii voievozi ai Moldovei și căpeteniile locale au avut loc compromisuri în procesul de unificare pot servi, după noi, reminiscențele de drepturi locale păstrate de vechile republici/țări medievale, fiind vorba de Vrancea, Câmpulung Moldovenesc, Tigheci ș.a. care și-au menținut drepturile lor străvechi sub formă de autoadministrare, structuri fiscale și vamale locale, precum și de menținere îndelungată a raporturilor de subordonare directă a căpeteniilor locale voievodului, ulterior domnului Țării Moldovei.

Se pare, despre existența într-o anumită perioadă istorică a unor nuclee statale între Carpați și Nistru ne vorbesc și pluritatea de noțiuni desemnând una și aceeași funcție de diriguitori de ținut, cum ar fi: la Cernăuți aflăm pe un staroste, la Hotin – un pârcălab, la Suceava – un portar, la Lăpușna – un vătaf, ș.a., noțiuni care reflectă o anumită evoluție istorică în coagularea unei puteri politico-administrative locale.

De asemenea, în legătură cu prezența mai multor voievodate, țări, cnezate la est de Carpați de rând cu „Terra Moldaviae" pare să ne vorbească și un prim privilegiu comercial cunoscut din 6 octombrie 1408 acordat de Alexandru cel Bun negustorilor lioveni, de a face comerț în Moldova, și stabilește localitățile unde aceștia vor plăti taxele vamale de import-export și de tranzit[946]. De rând cu Suceava, unde era vama principală a țării, în acest act figurează multe alte centre din întregul spațiu al Moldovei, între care: Iași, Cetatea Albă, Tighina, Bacău, Baia, Trotuș, Cernăuți, Dorohoi, Siret, Hotin, Roman, Neamț și Bârlad, care, în mare parte, erau centre de ținut și care, la rândul lor, probabil, reprezentau structuri teritoriale, administrative, fiscale și vamale mai vechi. Acest privilegiu pare să fixeze o mai veche tradiție, niște realități de până la declanșarea procesului de unificare a țării. După încheierea procesului de extindere teritorială a Moldovei în limitele hotarelor ei istorice și atestarea menținerii unor încasări vamale în diferite alte orașe și centre, reflectate în privilegiul lui Alexandru cel Bun, par să reprezinte acele cedări, acele compromisuri la care s-a ajuns între voievozii moldoveni și căpeteniile vechilor structuri ale puterii locale cu ocazia înglobării benevole a acestor teritorii în Țara Moldovei.

1.3. Voievozi din sec. al XIV-lea

În urma unor lecturi de durată și a unor investigații proprii asupra buchiei izvorului istoric, am observat că în majoritatea cercetărilor privind istoricul întemeierii Țării Moldovei, de altfel, interesante, au un punct vulnerabil și anume: majoritatea au în vedere apariția la est de Carpați doar a unui centru voievodal și de aceea se încearcă să stabilească succesiunea, cronologia și continuitatea sau discontinuitatea dinastică a voievozilor cunoscuți legându-i de un singur voievodat. Or, până la încheierea unificării teritoriale a Țării Moldovei în granițele sale istorice au existat și alte nuclee statale, trecutul cărora este învăluit în negura istoriei. Se pare, că *Pomelnicul de la Voroneț*, asupra căruia ne vom opri ceva mai jos, la fel ca și cronicile leșești la care se referă Grigore Ureche, conțin anumite reminiscențe de existență a unor voievodate în frunte cu voievozii lor. Admiterea coexistenței paralele într-o anumită perioadă istorică a două sau mai multe voievodate în spațiul est-carpatic pare să ofere o soluție mai clară privind succesiunea și cronologia voievozilor în spațiul geografic al Moldovei istorice în sec. al XIV-lea.

Dintru început vom arăta că puținele izvoare scrise din această epocă și din perioada imediat următoare ne oferă informații exclusiv despre voievozi maramureșeni, care s-au implicat în eveni-

[946] *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului 1388-1918*, vol. I, București, 1989, p. 85-89. Vama plătită de rând cu Suceava, la Iași, se pare de asemenea a fi un compromis, o cedare a voievozilor de la Suceava diriguitorilor micilor voievodate, care au acceptat să treacă în subordonarea Țării Moldovei cu condiția ca să li se păstreze în continuare plățile efectuate pe la vămi în folosul lor.

mentele din răsăritul Carpaților din anii 40-60 ai sec. al XIV-lea, care au stimulat procesul și au avut un aport deosebit la constituirea Țării Moldovei.

În aceeași ordine de idei trebuie să subliniem că majoritatea istoricilor, abordând problema succesiunii și cronologiei voievozilor moldoveni de la mijl. sec. al XIV-lea până la Alexandru cel Bun, se sprijină, în primul rând, fiind vorba de izvoarele interne, pe informațiile cuprinse în cronicile noastre medievale, dar care au ajuns la o retrospectivă istorică cu mult peste o sută de ani mai târziu decât așa-numitul *Descălecat al țării*, când multe din evenimentele de odinioară s-au șters sau au devenit destul de opace în memoria generațiilor. Cât ne privește, considerăm, că mai importante și mai obiective în investigarea aceleiași probleme ni se par a fi **pomelnicele** unor mănăstiri din sec. XIV-XV, dintre care unele au început a fi întocmite din primele decenii de existență a Țării Moldovei ca stat independent.

Din câte am încercat să distingem noi, cel mai vechi monument de cultură scrisă în care sunt trecuți primii voievozi moldoveni este *Pomelnicul* așa-numitei Mitropolii de Rădăuți, ori mai concret – a bisericii episcopale „Sf. Nicolae" din Rădăuți, înălțată, după părerea quasiunanimă, în timpul domniei lui Petru I Mușatinul (1375-1391), care a fost construită pe locul unei alte biserici de lemn zidită prin deceniul al II-lea al sec. al XIV-lea[947]. După cum se admite, în această biserică de lemn inițial a fost înmormântat Bogdan I[948]. Se pare, *Pomelnicul Sfintei Mitroplii Rădăuțului și Sfintei mănăstiri* a fost început, fie pe timpul lui Bogdan I, care, după toate probabilitățile, a transformat vechea biserică în mănăstire, numită ulterior „Bogdana", adică a lui Bogdan[949], fie cel târziu pe timpul lui Pertu I Mușatinul, care a zidit biserica de piatră. Treptat, prin înmormântarea lui Bogdan I, a fiului său Lațcu și Petru I Mușatinul, centrul ecleziastic de la Rădăuți devine necropolă voievodală, unde ulterior vor fi înhumați alți voievozi din aceeași stirpe și rudele lor apropiate[950]. Anume de aceste evenimente trebuie legat și începuturile *Pomelnicului*. Din nefericire, ca și multe alte asemenea scrieri vechi, *Pomelnicul* rădăuțean a ajuns la noi doar într-o copie-traducere de pe la mijlocul sec. al XVIII-lea, făcută după alte copii, care pot coborî în timp până la un pomelnic primar[951], precum am arătat, de pe timpul lui Bogdan I și a urmașilor săi direcți. Sursa în cauză include voievozi moldoveni de la Bogdan I până la Alexandru Lăpușneanu. Din a doua jumătate a sec. al XIV-lea sunt înscriși în același *Pomelnic* următorii voievozi, dintre care unii cu doamnele lor: „**Bogdan, Maria, Lațco, Ana, Petru, Roman, Ștefan, Bogdan, Bogdan, Alexandru ...**"[952], care pot fi ușor identificați cu Bogdan I și soția sa Maria, Lațco și doamna lui Ana, Petru I Mușatinul și Ștefan I (opinii privind anii de domnie ai acestor voievozi vezi *Anexa 2*). S-ar putea admite că primul dintre cei doi voievozi cu numele Bogdan, ambii înainte de Alexandru cel Bun, ar putea fi unul dintre urmașii direcți ai lui Ștefan I, menționat și în *Pomelnicul mănăstirii Probota*: ...*Bogdan Voevod [și] Ștefan Voevod*[953], iar al doilea este *jupan Bogdan*, fratele lui Alexandru cel Bun[954]. Astfel, putem observa că, deși a fost copiat de mai multe ori, *Pomelnicul Mitropoliei Rădăuți* redă exact numele a 7 voievozi de la Bogdan I până la Alexandru cel Bun, dintre care primii 5 au domnit efectiv, iar ultimii doi au fost înscriși ca fiu de domn, în primul caz, și ca asociat la domnie (*jupan Bogdan*), în cel de-al doilea caz.

---

947 Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 195.

948 Mircea Pahomi, *Biserica episcopală Sf. Nicolae (Bogdana) din Rădăuți, secolele XIV-XIX,* I, în **AB**, An. IV/1, 1997, p. 92.

949 Aici denumirea mănăstirii poate fi dedusă prin analogie, de exemplu, cu mănăstirea Căpriana, al cărei ctitor a fost „popa Chiprian", ulterior numită Căpriana. Atât la Bogdana, cât și la Căpriana primele construcții, inclusiv bisericile lor, au fost de lemn. Dacă la mănăstirea lui Bogdan I biserica de piatră a fost construită ulterior de Petru I Mușatinul, apoi la mănăstirea lui Chiprian prima biserică de piatră a fost înălțată de Ștefan cel Mare (vezi mai detaliat *Mănăstirea Căpriana sec. XV-XX*, Coord. Andrei Eșanu, Chișinău, 2004, p. 15-25).

950 Mircea Pahomi, *Biserica episcopală Sf. Nicolae (Bogdana) din Rădăuți, secolele XIV-XIX*, I, p. 96-98.

951 P. Rezuș,*Contribuții la istoria orașului Rădăuți,* București, 1975, p. 56; Mircea Pahomi, *Biserica episcopală Sf. Nicolae (Bogdana) din Rădăuți, secolele XIV-XIX*, I, p. 101.

952 Apud P. Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, p. 56.

953 *„Ștefan Voevod și fiii lui: Bogdan Voevod, Ștefan Voevod"* (Melchisedec Șt., *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova*, 1885, p. 150). Gorovei S. Ștefan, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 129-130.

954 Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – părinții lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, 2007, p. 12-14.

Un alt document de epocă în care sunt enumerați primii voievozi moldoveni este actul din 7 ianuarie 1403 emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun, prin care acesta dăruiește „Episcopiei" Moldovei două sate pentru pomenirea voievozilor de până la el, adică de până la 1400, după cum urmează:"**Bogdan voievod, Lațco voievod, Petru voievod, Roman voievod, Ștefan voievod**" [955]. Observăm că în acest act sunt trecuți, la fel ca și în *Pomelnicul de la Rădăuți,* aceiași 5 voievozi din a doua jum. a sec. XIV-lea care au domnit înainte de Alexandru cel Bun.

Alt izvor scris în ordine cronologică, fiind vorba de astă dată de *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, început la 1407 și recopiat în domnia lui Ștefan cel Mare sau ceva mai târziu[956], sunt trecuți următorii voievozi din aceeași perioadă: „**Bogdan voievod, Lațco voievod, Costea voievod, Petru, voievod, Roman, voievod, Stefan voievod, Iuga voievod**"[957] – în total 7 persoane, începând la fel cu Bogdan I. Includerea a încă doi voievozi – **Costea** și **Iuga**, dintre care Costea se consideră că deși era din aceeași familie voievodală nu a domnit sau a domnit foarte puțin[958], de aceea Alexandru cel Bun nu l-a inclus în documentul din 1403. Ștefan S. Gorovei susține că acest Costea voievod era unul din fiii lui Bogdan I și că trebuia să fi fost soțul Margaretei-Mușata și tatăl fraților Petru I și Roman I[959], și a fost trecut în *Pomelnicul de la Bistrița* ca membru al familiei sau urmaș al lui Bogdan I. Până nu demult *Pomelnicul Bistriței* era unicul izvor intern în care figura acest Costea voievod, de aceea personalitatea și prezența sa în rândul voievozilor Moldovei a fost pusă la îndoială și a trezit ample discuții. Anticipând expunerea noastră, vom arăta că acest voievod mai este menționat încă într-un izvor intern, la care ne vom referi mai jos, aici doar specificăm că prezența acestuia în două surse diferite din sec. XV la sigur ne vorbește de existența reală a unui voievod cu un asemenea nume.

Cât privește Iuga voievod, acesta a fost inclus în *Pomelnicul Bistriței* având o domnie scurtă înainte de Alexandru cel Bun, între 1399-1400 (aceștia doi fiind și frați), după care, precum arată Grigore Ureche în *Letopisețul* său, în condițiile rivalităților pentru scaunul domnesc „*l-au luat la sine Mircea Vodă, domnul muntenescu*"[960].

Comparând listele de voievozi din *Pomelnicul de la Rădăuți*, din documentul de la 1403 și cu cea din *Pomelnicul* bistrițean început la 1407, observăm că în aceasta din urmă sursă au fost înscriși, pe lângă cei 5 voievozi, alți doi voievozi predecesori în scaunul țării: **Coste** și **Iuga**. Totodată, cele trei liste ne fac să considerăm că deja în primii ani de domnie a lui Alexandru cel Bun s-a conștientizat faptul că începuturile puterii voievodale independente în Țara Moldovei și primul său strămoș în scaunul țării, de la care își trage și el obârșia, a fost Bogdan I. Astfel, dacă numărul voievozilor cunoscuți de până la Alexandru cel Bun a ajuns la 7, la care îi adăugăm pe cei doi voievozi Bogdan, doar care nu au domnit efectiv, în total ar fi fost 9 voievozi.

În letopisețele slavo-române[961] (între care cel de la curtea lui Ștefan cel Mare început la 1473[962] și continuat până către sfârșitul domniei sale), care reflectă în mare parte domnia lui Ștefan cel Mare, au inclus în față o listă de voievozi de la începuturile Țării Moldovei până la urcarea în scaun a marelui voievod, după cum urmează: „**Dragoș, Sas, Bogdan, Lațco** (în unele redacții de letopisețe Bogdan și Lațco sunt inversați cu locurile), **Petru, fiul Mușatei, Roman, Ștefan, Iuga"**[963]. Precum observăm, lista din letopisețe începe nu cu Bogdan I, ci cu Dragoș și Sas și este omis peste tot Costea, fiind incluse în total 8 persoane. Mai multă vreme s-a considerat că completarea Letopisețului de la curtea lui Ștefan cel Mare cu lista primilor voievozi s-a produs abia pe timpul lui Ștefăniță vodă (1517-1527)[964].

955 **DRH A**, vol. I, doc. 17, p. 24-25.

956 Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 112-113.

957 *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, în **BAR**, mss. slav, nr. 78, f. 2v-3.

958 Evoluția opiniilor privind Costea voievod vezi: Ștefan S.Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, p. 111-118.

959 Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, p. 117-118.

960 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 68.

961 *Letopisețul anonim...; Cronică scurtă ... 1359-1451; Letopisețul de la Putna I; ...Putna II* (*Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*. *Publicate de Ion Bogdan*. Ed. de P. P. Panaitescu, p. 39, 48, 55, 60-61, 69).

962 Ștefan S.Gorovei, *Biserica de la Volovăț și mormântul lui Dragoș vodă*, în vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Biserica. O lecție de istorie*, Mănăstirea Putna, 2004, p. 138.

963 *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan*. Ed. de P. P. Panaitescu, p. 14.

964 Andreescu Ștefan, *Începuturile istoriografiei în Moldova, în **BOR**, XCIII, 1975, ne, 1-2, p. 232-243 și în vol. Ștefan cel Mare. Portret în istorie*, 2004, p. 233.

Cunoscutul istoric ieșean Ștefan S. Gorovei arată că montarea listei primilor voievozi în acest Letopiseț și recuperarea lui Dragoș (prin urmare și a fiului său Sas –n.n.), „pentru istoria statului și a dinastiei" voievodale a Moldovei aparține nu lui Ștefăniță vodă, ci bunicului său Ștefan cel Mare, care a simțit necesitatea de a avea un tablou cât de cât veridic privind succesiunea la tron a domnilor Țării Moldovei de la întemeierea ei[965]. Precum arată același cercetător, Ștefan cel Mare a avut o pietate deosebită pentru Dragoș ca primul voievod al Moldovei, mutând biserica înălțată de precursorul său de la Volovăț (unde se admite că a fost înmormântat) la mănăstirea Putna, iar pe locul celei de lemn a înălțat la Volovăț alta de piatră[966]. Cât ne privește, susținând această din urmă opinie, vom arăta că anume Ștefan cel Mare prin puternica sa conștiință istorică a căutat să ajungă spre începuturile țării sale, să învețnicească memoria primilor voievozi, a moșilor și strămoșilor săi, înscriindu-le numele în pomelnice, cronici și punându-le lespezi de mormânt cu epitafele respective. Prin urmare, dacă pe timpul lui Alexandru cel Bun începuturile voievodale în Moldova erau atribuite lui Bogdan I, apoi pe timpul lui Ștefan cel Mare – lui Dragoș voievod[967].

În asemenea caz apare fireasca întrebare: de ce Alexandru cel Bun nu i-a considerat pe Dragoș și Sas precursori ai săi în scaunul Țării Moldovei? Prea puțin probabil că nu a avut știre despre ei, căci memoria lui Dragoș trebuia să fi fost încă destul de vie în prima parte a domniei lui Alexandru cel Bun. Aici se conturează două rezolvări:

- pe de o parte, Dragoș și Sas, deși erau de asemenea voievozi maramureșeni, ca și Bogdan I, *aceștia erau probabil din alt neam de voievozi*,
- iar pe de altă parte, deși au diriguit acest voievodat înainte de Bogdan I, *erau subordonați regelui maghiar* și de aceea nu au fost incluși în listele lui Alexandru cel Bun.

Grigore Ureche încearcă, de asemenea, să reconstituie succesiunea, cronologia și genealogia primilor domni moldoveni după letopisețele mai vechi ale țării, dar spre deosebire de predecesorii săi el pentru prima dată încearcă să aducă informații și din cronicile străine, în special din cele polone. După *Letopisețul moldovenesc* el aduce numele următorilor voievozi: **Dragoș vodă**, *fiiu-său* **Sas vodă** (4 ani), urmat de fiiu-său **Lațcu vodă** (8 ani), **Bogdan vodă** (6 ani),(aici observăm că Gr. Ureche, la fel ca și unele variante ale cronicilor moldovenești îi inversează cu locurile pe Lațcu și Bogdan) ***Pătru vodă, ficiorul lui Mușatu*** (16 ani), *după dînsul frați-său,* ***Roman vodă*** (3 ani), **Ștefan vodă**, *carile au avutu doi ficiori, Ștefan și Pătru* (7 ani), după acest Ștefan vodă, cronicarul îl plasează pe **Iuga vodă** (cu 2 ani de domnie)[968].

Deși pare destul de clar reconstituită succesiunea și cronologia primilor voievozi moldoveni înainte de Alexandru cel Bun, fie cu începere de la Bogdan I, fie de la Dragoș, totuși, unii istorici nu au putut să ocolească unele informații, ce-i drept destul de confuze, aduse de Grigore Ureche după *Letopisețul leșesc*. Precum arată autorul primei cronici în limba română, *Letopisețul nostru moldovenesc* scrie despre Dragoș voievod, atestat pe la 6867(1359), apoi *Letopisețul leșesc* indică prezența în aceiași ani a altui voievod, pe nume Ștefan, și că acesta ar fi avut doi fii – Ștefan și Petru, care, după moartea tatălui lor, luptând între ei pentru scaunul domnesc *fugitu Ștefan fratele mai mare la Cazimir craiul leșescu*, iar Petru a rămas în tron. *Vrându Cazimir crai* – arată în continuare Grigore Ureche după același *Letopiseț leșesc*, *ca să dobândească țara și să fie pe voia lui Ștefan vodă, i-au datu ooaste, de au întrat în țară, on zioa dintîi a lui iulie*.[969] După ce sunt înșiruite pierderile leșilor, vestitul cronicar arată nedumerit în continuare că *letopisețul nostru*[970] *de ficiorii lui Ștefan vodă ce pomenim mai sus, nimic nu scrie...*[971]. În continuare identificându-l sau mai curând confundându-l pe Ștefan voievod de la 1359

965 Ștefan S. Gorovei, *Umbra lui Dragoș la Putna*, în **AP**, An. IV, 2008, nr. 1, p. 11-17.

966 Ștefan S. Gorovei, *Biserica de la Volovăț și mormântul lui Dragoș vodă*, în vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Biserica. O lecție de istorie*, Mănăstirea Putna, 2004, p. 135-146.

967 Ștefan S.Gorovei, *Umbra lui Dragoș la Putna*, p. 11-17. În jurul acestui voievod Dragoș în știința istorică se duc de multă vreme discuții aprinse, fiind emise opinii una mai interesantă decât alta, problemă care iese în afara ariei de preocupări ale studiului de față.

968 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 66-68.

969 Ibidem, p. 67.

970 Grigore Ureche are în vedere cronicile slavo-moldovenești de până la el.

971 Ibidem, p. 68.

cu Ștefan I (1394-1399), Grigore Ureche arată că după aceasta *au domnitu Iuga vodă*[972].

Ștefan S. Gorovei, considerând, probabil, informațiile lui Grigore Ureche fanteziste, nu le-a luat în considerație în reconstituirea succesiunii și cronologiei voievozilor moldoveni de la Dragoș vodă până la Alexandru cel Bun. În schimb, C. Rezachevici[973] a luat cele înșiruite de marele nostru cronicar după *Letopisețul leșesc*, parțial veridice și în încercarea sa de a efectua aceeași operațiune îl plasează cronologic pe un Petru fiul lui Ștefan imediat după Bogdan I și nu după Ștefan I cum încearcă Gr. Ureche, și îl exclude, cum era și de așteptat, pe cel de al doilea fiu – Ștefan, din cronologia domnilor moldoveni, deoarece acesta din urmă, susținut de leși, a suferit înfrângere în bătălia de la Plonini și nu a reușit să urce în scaun. Totodată, C. Rezachevici îl omite din aceeași succesiune pe tatăl celor doi frați, fiul lui Bogdan I, adică pe Ștefan, din simplul considerent care pare judicios, că nu-l află implicat în evenimentele în care se impusese Bogdan I atât în Maramureș, cât și în Moldova. Conform aceleiași linii logice, după noi ar reieși că Ștefan murise înaintea tatălui său Bogdan I (în 1358). Și de aceea după moartea celui din urmă în lupta de la Plonini s-au implicat nu fiul, ci nepoții săi. Drept urmare, același istoric îl plasează cronologic imediat după Bogdan I, pentru o scurtă perioadă de domnie pe un alt Petru (I) (spre sf. anului 1367 – iulie 1368), decât celălalt – Petru Mușatinul (1375-1391).[974] Aparent, rezolvarea acestei nedumeriri pornite încă de Grigore Ureche, propusă de același C. Rezachevici, este pe deplin logică, deoarece Dragoș voievod a lăsat urme destul de adânci atât în tradiția orală, cât și în toponimie și documente scrise, pe când Ștefan cu fii săi sunt vag amintiți doar în *Letopisețul leșesc* citat, nu prea izbutit, de marele cronicar moldovean din sec. al XVII-lea.

După câte se pare, limpezirea acestei încurcături legate de înșiruirea voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun adusă de Grigore Ureche prin preluarea unor informații din așa-numitul *Letopisețul leșesc* pare a fi mult mai simplă și mai veridică reprezentată dacă admitem coexistența în spațiul est-carpatic pe parcursul sec. al XIV-lea a două sau mai multe formațiuni statale în proces de consolidare. Unul dintre ele este într-adevăr cel al Moldovei, care i-a avut drept voievozi pe cunoscuții deja Dragoș și Sas, care în împrejurări aproape elucidate au fost înlăturați din scaun de către Bogdan I și descendenții săi. Acest voievodat de la poalele Carpaților de pe valea râului Moldova, fiind un timp în aria de interese ale regilor ungari, apare, într-un fel sau altul, în cronicile ungare și în diplomele date voievozilor maramureșeni de regele Ungariei. În schimb, cronicarii polonezi nu cunosc începuturile acestui voievodat și chiar Bogdan I nu le este cunoscut, după noi, din simplul motiv că Țara Leșească în expansiunea sa teritorială spre sud nu se ciocnise pe la mijlocul sec. al XIV-lea sau puțin mai târziu cu acest voievodat. În schimb, în această perioadă Țara Leșeasca ajunsese pe linie de tangență cu un alt voievodat românesc plasat în nord-estul spațiului istoric al Țării Moldovei. Se pare, acest din urmă voievodat a fost, precum se admite, așa-numita Țara Șepeniților, în care a fost voievod acel Ștefan cu cei doi fii – Ștefan și Petru, despre care a scris *Letopisețul leșesc* și din care s-a inspirat Grigore Ureche. Prin urmare, acest din urmă Ștefan voievod nu trebuie confundat cu Ștefan I voievod al Țării Moldovei, deoarece primul i-a avut urmași direcți pe Ștefan și Petru, iar cel de-al doilea – pe Bogdan și Ștefan. De aceea, vestita luptă de la Plonini în care s-au confruntat forțele regelui polon cu cele ale unui voievodat românesc a avut loc, mai curând, așa cum se arată în cronicile polone pe la 1359, dar nu cu voievodatul de pe valea Moldovei, care de asemenea pe la 1359 se confrunta cu regele Ungariei. De aici ar reieși că dacă în voievodatul Moldovei rezistența era condusă de Bogdan I, apoi Petru voievod, fiul lui Ștefan, era în fruntea altui voievodat și îl respingea la Plonini pe fratele său Ștefan susținut de oastea leșească, precum scriu cei mai vestiți istorici polonezi din sec. al XV-lea. Cu toate că acest Petru voievod a obținut o biruință atât de strălucită asupra leșilor la Plonini, izvoarele cunoscute nu ne aduc informații despre destinul său de mai departe. C. Rezachevici, care îl consideră pe acest Petru drept voievod al Moldovei, plasându-l imediat după Bogdan I, explică, precum am mai arătat, această lipsă de informații prin faptul că Petru a domnit doar o jumătate de an (spre sf. anului 1367 – iulie 1368). În viziunea noastră, se pare, dispariția acestui Petru voievod și a

[972] Ibidem.

[973] C. Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova (a. 1324-1881)*.Vol. I. Secolele XIV-XVI, București 20 01.

[974] Ibidem, p. 431-432.

urmașilor săi, dacă i-a avut, poate fi legată de contopirea celor două voievodate, amenințate unul de Țara Ungurească, iar celălalt de Țara Leșească sub egida voievodului Moldovei.

Deși au fost propuse în ultima vreme și alte versiuni privind succesiunea domnilor până la Alexandru cel Bun (Ștefan S. Gorovei, P. Parasca[975], C. Rezachevici [976]), totuși, în lipsa altor surse care ar fi putut influența aceste concluzii, discuțiile în mare parte s-au stopat.

Această stare de lucruri pare să ia o nouă întorsătură odată cu punerea în circuit a informațiilor dintr-o altă sursă de epocă absolut necunoscută până nu demult, fiind vorba de *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*[977] început pe timpul lui Ștefan cel Mare. Conform acestei surse, succesiunea voievozilor moldoveni este următoarea: **Bogdan voievod, Lațco voievod, Dobroslav voievod, Coste voievod, Șendre voievod, Gheorghii voievod, Dragoș voievod, Micul voievod, Petr voievod, Roman voievod, Stefan voievod, Săpot voievod, Iuga voievod,** Martha, 2**, Bogdan voievod, Alexandr voievod,** Anastasiia doamna, Anna doamna, Marina, Vacha, **Iliia voievod,** Doamna Marina, **Bogdan voievod, Stefan voievod,** Marina, Doamna Stana, **Petr voievod, Roman voievod, Bogdan voievod**"[978]. Se pare că această listă de domni în ordinea respectivă a fost copiată de călugării voronețeni dintr-un pomelnic mai vechi, care exista la mănăstire până la inițierea unui nou pomelnic cu ocazia sfințirii primei biserici de piatră înălțate de Ștefan cel Mare în 1488 la Voroneț. Cu alte cuvinte, *Pomelnicul* voronețean tradus la 1775 de Vartolomei Mazereanu (or, în această variantă a ajuns *Pomelnicul Voroneț* până astăzi), reprezintă o transpunere fidelă din limba slavonă în cea română a *Pomelnicului vechi* început la 1488, care la rândul său a avut la temelie un alt pomelnic mai vechi definit de noi: *Protopomelnicul Mănăstirii Voroneț*. Astfel, din cele arătate ar reieși că *Protopomelnicul* a inclus și o listă de voievozi de la Bogdan I până la Bogdan al II-lea, adică de la mijlocul sec. al XIV–până la mijl. sec. al XV-lea. Faptul că la această mănăstire a existat un pomelnic cu ceva timp înainte de 1488 ne arată că începuturile acestuia cu Bogdan I se înscria perfect în tradiția voievodală de până la Ștefan cel Mare.

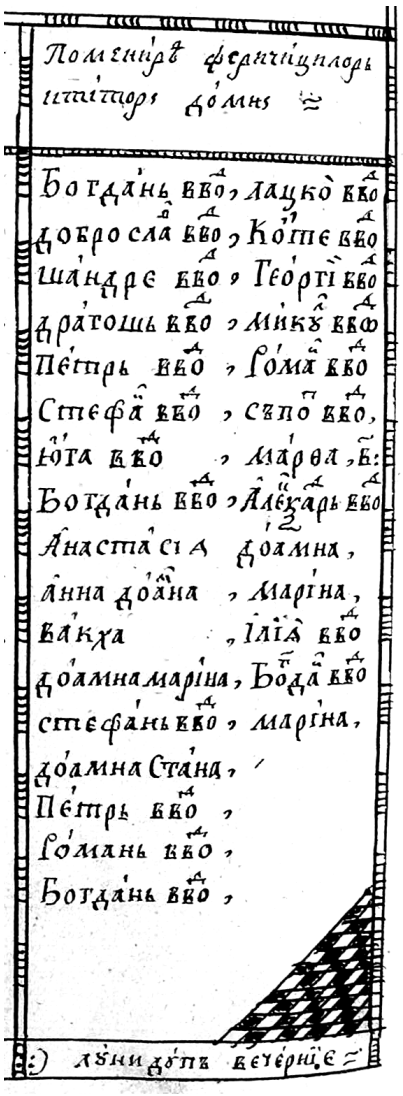

Fragment din Pomelnicul Mănăstirii Voroneț

La o simplă comparație dintre *Pomelnicul Voronețului* și sursele prezentate mai sus lesne observăm că în cel dintâi sunt înscriși un număr mult mai mare de voievozi din sec. XIV, în total 13 persoane, față de 5-7 sau 8 voievozi cunoscuți anterior, după cum urmează: „**Bogdan, Lațco, Dobroslav, Coste, Șendre, Gheorghii, Dragoș, Micul, Petr, Roman, Stefan, Săpot, Iuga ...**"[979]**.** Ba mai mult, la o simplă comparație dintre pomelnicele rădăuțean și bistrițean, pe de o parte, și cel voronețean, pe de alta, observăm că toate numele de voievozi trecute în primele două pomelnice figurează în aceeași ordine și în cel voronețean. În cel din urmă însă, după anumiți voievozi cunoscuți și după alte izvoare, sunt interpolate persoane de asemenea cu titlul de „voievod", dar neîntâlnite în sursele istorice puse în circuitul științific până nu

[975] *Domnitorii Țării Moldovei. Studii*, Chișinău, 2005, p. 19-60.

[976] C. Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova,* vol. I, București, 2001, p. 411-528.

[977] La sesiunea științifică dedicată lui Ștefan cel Mare la 500 de ani de la moartea sa (2004), Valentina Pelin a prezentat o scurtă, dar interesantă comunicare prin care aducea pentru prima dată la cunoștință o listă de voievozi ai Moldovei care figurau în *Pomelnicul mănăstirii Voroneț* (astăzi se păstrează la **BȘC AȘM**, secția „Carte rară", cota 28756), monument de cultură scrisă inedit și aproape necunoscut până la acea dată. Deși cercetătoarea se limitează doar la prezentarea și compararea aceste neobișnuite liste de voievozi cu alta inclusă în Pomelnicul de la Bistrița, o altă interesantă sursă istorică din epocă.

[978] Sublinierea noastră. *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 36.

[979] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 36.

demult. Astfel, în *Pomelnicul de la Voroneț* sunt arătați următorii 6 voievozi necunoscuți anterior: **Dobroslav voievod, Șendre voievod, Dragoș voievod, Gheorghii voievod, Micul voievod și Săpot voievod.** Comparând de astă dată același *Pomelnic* voronețean cu letopisețele slavo-moldovenești, observăm că lipsesc Dragoș și Sas. Un „Dragoș voievod" inclus în *Pomelnicul Voroneț* este înscris doar al șaptelea la număr cu începere de la Bogdan I și, prin urmare, ar trebui să fie cu totul altul decât cel înscris primul în vechile noastre cronici.

La o primă examinare s-ar putea admite că înșiruirea acestora, ce-i drept neobișnuite nume de voievozi, ar putea fi rezultatul fanteziei lui Vartolomei Mazereanu. De faptul că aceasta ar fi o apreciere pripită ne convingem îndată ce observăm că la paginile 11-12[81-82] ale Părții a doua a *Pomelnicului de la Voroneț* cărturarul, probabil supus acelorași îndoieli, găsește de cuviință să aducă o altă listă a voievozilor moldoveni, după „Letopisețul moldovenesc"[980] (formula îi aparține lui V. Mazereanu), care începe de asemenea cu *Dragoș voievoda*, ca și în letopisețele slavo-moldovenești, continuând cu *Sas, Lațco, Bogdan, Petr*..., până la contemporanul său „Grigorii Alexandr Ghica voievod" din 1775, listă pe care Vartolomei Mazereanu o consideră drept veridică.

Cine ar putea fi acești voievozi necunoscuți? Aici se profilează mai multe variante de răspuns și toate sub formă de ipoteză:

I. Spre deosebire de alte liste de voievozi, analizate și comentate în numeroase studii[981], în *Pomelnicul de la Voroneț* au fost înscriși nu numai voievozii care au domnit efectiv, dar și dintre cei care au purtat titlul de voievozi, dar nu au urcat în scaun. În asemenea caz ar trebui să credem că persoanele care apar doar în *Pomelnicul de la Voroneț* (... *Dobroslav, Șendre, Gheorghii, Dragoș, Micul ... Săpot ... Bogdan)* s-au învrednicit cu titlul de „voievod", pentru că erau, fie frați, fie urmași direcți ai domnilor aflați pentru un timp la domnie. Dacă spre deosebire de acești 6 voievozi *Bogdan, Lațco* și *Coste* au fost trecuți la pomelnicele analizate anterior ca voievozi care au domnit, apoi cât privește un „Giurgiu voievod", considerat strănepot al lui Dragoș[982], implicat în rivalitățile pentru domnie și refugiat în Polonia în anii 70 ai sec. XIV-lea, dar și un „Bogdan voievod", care figurează în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, plasat între frații săi Iliaș și Ștefan voievozi, urmașii direcți ai lui Alexandru cel Bun[983]. Deși Giurgiu și Bogdan figurează în diferite documente istorice ca voievozi[984], ei nu au urcat în scaun. Prin analogie putem admite că cei 6 voievozi trecuți la *Pomelnicul de la Voroneț*, deși au purtat titlul voievodal, nu au domnit efectiv.

II. Revenind la *Pomelnicul Voroneț*, putem admite că cei 7 voievozi (*Lațco, Dobroslav, Coste, Șendre, Gheorghii, Dragoș, Micul,*) înscriși între Bogdan I și Petru I ar putea fi chiar fiii (numele lor nu sunt arătate) cu care Bogdan a părăsit, conform diplomei maramureșene[985], domeniul său și a trecut peste Carpați, unde dând lupte înverșunate cu oastea regelui ungar a pus stăpânire pe voievodatul Moldovei. Dintre aceștia, unii au putut să cadă pe câmpul de luptă (nu știm cine anume), alții au domnit efectiv (*Lațco* și *Coste*), pe când alții au putut deține înalte dregătorii obținând s-au întemeind

980 Se cunoaște că de la același V. Mazereanu a rămas și o mare compilație de „*Cronici moldovenești*", păstrată astăzi la Biblioteca Academiei Române Mss. rom. 238. Aceeași compilație cărturarul o tălmăcește în limba rusă și, precum se admite, trebuia să-i fie oferită țarinei Ecaterina a II-a cu ocazia plecării la Sankt-Petersburg a unei delegații de boieri moldoveni în scopul expunerii poziției acestora întru apărarea intereselor Moldovei până la încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi din 1774. Astăzi codicele rusesc „*Молдавской летописец*" se păstrează la Biblioteca Universității din Irkutsk, din Federația Rusă (Gheorghe Bogaci, *Letopisețul lui Vartolomei Mazereanu,* în *Pagini din istoria literaturii și culturii moldovenești*, Chișinău, 1979, p. 160-170).

981 L.Șimanschi, *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*, în ***AIIA,*** XXI, 1984, p. 119-134; C.Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova*, vol. I, București, 2001, p. 411-804; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 71-131.

982 P. Parasca, *Personalități contestate în funcția de Voievozi ai Moldovei*, în *Domnii Țării Moldovei* , Chișinău, 2005, p. 39 p.

983 Vezi mai detaliat: Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – Părinții lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, 2007, p. 77-86.

984 Bogdan voievod figurează și în epitaful pietrei de mormânt, care i-a pus-o Ștefan cel Mare la Rădăuți **(***Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1957, p. 253, nr. 57).

985 Diploma din 2 februarie 1365 „*Bokdan et filii sui"* (Mihályi I. de Apsa, *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV, Sighet, 1900).* Ștefan S. Gorovei*, Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 99.

domenii în noua lor patrie. Cu alte cuvinte, acești primi voievozi necunoscuți incluși în *Pomelnicul de la Voroneț* pot fi considerați făcând parte din clanul lui Bogdan I cu care a venit din Maramureș.

III. Totodată, prin comparație, am putea admite că aceiași 7 voievozi înscriși după Bogdan pot fi fiii sau frații domnilor din scaun: de exemplu, Dobroslav ar putea fi ori fiul, ori fratele lui Lațcu; Șendre, Dragoș, Gheorghe și Micul – de asemenea feciori sau frați ai lui Coste sau ai altor voievozi care au domnit înaintea lui, pe când Săpot ar putea fi unul dintre fiii lui Ștefan I, deși după *Pomelnicul de la Probota* se cunosc, după cum am arătat, doar doi fii ai săi : „Bogdan și Ștefan"

IV. Nu excludem nici faptul că unii dintre cei 7 voievozi înscriși în *Pomelnicul* voronețean între Bogdan I și Petru I ar putea fi voievozi a unor mici formațiuni politice înglobate treptat în Țara Moldovei în procesul de unificare teritorială și că acest pomelnic reprezintă o reminiscență a acestui fenomen.

V. După cum am încercat să arătăm mai sus, izvoarele menționate reflectă două începuturi ale puterii voievodale din Țara Moldovei: prima – de la Bogdan I și fiul său Lațco, iar a doua – de la Dragoș și fiul său Sas – linii voievodale care s-au succedat în scaun înainte de Petru I Mușatinul, adică până la 1375, care, la rândul său, după unii istorici, a pus începuturile unei alte dinastii – a Mușatinilor.

VI. Numele necunoscute care figurează în *Pomelnicul de la Voroneț* pare să fie alăturate celor două sau trei dinastii voievodale, o a patra care vine din nord-estul spațiului istoric al Moldovei din care a făcut parte un Ștefan voievod și fiii săi Ștefan și Petru, și o a cincea stirpe voievodală, care reprezenta un alt voievodat est-carpatic cu începere de la primul voievod necunoscut inclus în *Pomelnicul de la Voroneț* – Dobroslav voievod. S-ar putea admite că întocmirea listei voronețene ar trebui să reflecte unirea benevolă dintre două sau mai multe voievodate est-carpatice în perioada domniilor lui Bogdan I, Lațco și Petru I Mușatinul.

Reieșind din realitățile politice ulterioare, la sigur că voievodatul care a înglobat alte formațiuni statale mai mici a fost cel al Moldovei, fenomen reflectat, după opinia noastră, în sursele prezentate și caracterizate mai sus. Totodată nu excludem faptul că aceștia ar putea fi diriguitorii unuia sau a unor voievodate mai mici, care au existat în spațiul dintre Carpați și Nistru până la încheierea procesului de unificare a Țării Moldovei în ultimii ani de domnie a lui Petru I Mușatinul.

Bineînțeles, numai cercetările viitoare vor arăta care dintre aceste sau alte ipoteze, emise eventual, reflectă complicatele procese politice derulate în spațiul istoric al Țării Moldovei pe parcursul sec. al XIV-lea.

Anexa 1

Listele de voievozi moldoveni din sec. al XIV-lea după surse istorice din sec. XIV-XV

„Pomelnicul Sfintei Mitroplii Rădăuțului și Sfintei mănăstiri” 60-80 sec. XIV	**Documentul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403**	**„Pomelnicul mănăstirii *Bistrița”,* 1407**	***„Pomelnicul mănăstirii Voroneț*”, 1488, p. 36**
Bogdan, Maria, Lațco, Ana, Petru, Roman, Ștefan, Bogdan, Bogdan Alexandru	Bogdan voievod, Lațco voievod, Petru voievod, Roman voievod, Ștefan voievod, Alexandru voievod	Bogdan, voievod, Lațco voievod, Costea voievod, Petru, voievod, Roman, voievod, Ștefan voievod, Iuga voievod, Alexandr, voievod, cu fratele Bogdan, mama sa Anastasia, doamna Ana, doamna Maria, și fiica ei Ana; doamna Maria, doamna Vasilisa și doamna Anastasia, Ilie voievod, Ștefan, voievod, doamna Maria, fiul Alexandru, și mama lui doamna Stana, Roman Iliașevici, Petru voievod, fiul lui Alexandru voievod, Bogdan voievod, Alexandru voievod cel Tânăr	Bogdan voievod, Lațco voievod, Dobroslav voievod, Coste voievod, Șendre voievod, Gheorghii voievod, Dragoș voievod, Micul voievod, Petr voievod, Roman voievod, Ștefan voievod, Săpot voievod, Iuga voievod, Martha, 2, Bogdan voievod, Alexandr voievod, Anasta- siia doamna, Anna doamna, Marina, Vacha, Iliia voievod, Doamna Marina, Bogdan voievod, Ștefan voievod, Marina, Doamna Stana, Petr voievod, Roman voievod, Bogdan voievod”.

Anexa 2

Listele de voievozi moldoveni reconstituite în epoca modernă și contemporană

Letopise-țele Țării Moldovei, sec. XV-XVI	Letopisețele Țării Moldovei de Grigore Ureche (1642-1647)	„Pomenire a tuturor domnilor Moldovii ...” de Vartolomei Mazereanu[984], 1775	Listă reconstituită a domnilor (după Pavel Parasca[985])	Listă reconstituită a domnilor (după Ștefan S. Gorovei[986])	Listă reconstituită a domnilor (după C. Rezachevici[987])
Dragoș, Sas, Bogdan, Lațco, Petru, fiul Mușatei, Roman, Ștefan, Iuga, Alexandru	Dragoș vodă Sas vodă – 4 ani Iațcu vodă – 8 ani Bogdan vodă – 6 ani Petru vodă, Mușatu – 16 ani Roman vodă – 3 ani Ștefan vodă, care a avut doi fii Ștefan și Petru – 7 ani Iuga vodă – 2 ani	Dragoș voievoda. Sas voievod, Lațco voievod Bogdan voievoda Petru voievoda Roman voievoda Stefan voievoda Petru voievoda Iuga voievoda Alexandr voievoda Iliiaș voievoda Roman voievoda Petru voievoda Stefan voievoda Ciubăr voievoda Bogdan voievoda Alexandr voievoda Bogdan voievoda Petru Aron voievoda Stefan voievoda	Dragoș (anii de domnie nu sunt atestați în izvoare) Sas (anii de domnie nu sunt atestați în izvoare) Bogdan I c.1359-1365 Lațco c.1365-1373 Iuri (Iurg) Koriatovici (contestat) Costea (contestat) Giurgiu (Jurja) (contestat) Petru I Mușatinul, c. 1376-1392 dec. Roman I, 1392-1394 dec. Ștefan I, 1394-1399 nov.28 Iuga (Ologul), 1399-1400 Alexandru cel Bun, 1399 apr. 23 – 1432 ian. 1	Dragoș, după 1355 Sas, ? – 1363 Bogdan I, 1361/3-1367 Lațco, 1367-1375 Petru I, 1375-1391 Roman I, 1391-1394 Ștefan I, 1394-1399 Iuga, 1399-1400	Dragoș (c.1347-c.1354) Sas (c. 1354-c. 1363) Bogdan I (1363-†1367) Petru (I), fiul lui Ștefan (1367-1368) Lațco (1368-1375) Petru (II) Mușat (1375-1391) Roman I (1392-1394) Ștefan I (1394-1399) Iuga Ologul (1399-1400) Alexandru cel Bun (1400-†1432) Iliiaș (1432-1433) (I) Ștefan II (1433-1435) (I) Iliiaș (1435-1436) (II) Iliiaș și Ștefan II (1436-1442) Stefan II (1442-†1447) (II) Roman II (1447-iul.-aug.) (I) Petru III (1447 aug.-dec.) (I) Roman II (1447-1448) (II) Petru III (1448-apr. –oct.) (II) Alexandrel (1448-1449) (I) Bogdan II (1449-†1451) Petr Aron (1451-1452) (I) Alexandrel (1452-1454) (II) Petr Aron (1454-1455) (II) Alexandrel (1455 febr.-mart) (III) Petr Aron (1455-1457) (III) Stefan (1457-†1504)

986 *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 11 [82]-12 [82].

987 Pavel Parasca, *Voievozi și domni moldoveni în perioada constituirii și afirmării statului medieval*, în *Domnii Țării Moldovei.* Ed. de D.Dragnev, Chișinău, 2005, p. 19-74. Același studiu în Pavel Parasca, *Moldovlahica. Studii*, Chișinău, 2009, p. 56-126.

988 Ștefan S.Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 104-139.

989 C. Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova,* vol. I, București, 2001, p. 411-528.

2. Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga

Cu toate că în ultimele decenii s-au efectuat ample cercetări privind domnia lui Ștefan cel Mare, fiind vorba atât de marele voievod, de politica sa internă și externă, de programele sale politice, culturale și ecleziastice, rămân a fi neelucidate un șir de aspecte privitoare la această epocă, în special, cele ce ține de viața și activitatea personalităților din anturajul direct al voievodului și al curții sale. Insistăm asupra acestor din urmă aspecte, deoarece celebrul voievod a putut să se manifeste din plin pe cele mai diverse planuri nu numai datorită calităților sale personale, dar și prin contribuția și activitatea unui anumit cerc de mari bărbați, care s-au format și s-au manifestat în calitate de înalți demnitari de stat, de comandanți militari și oameni de cultură și care prin efortul lor conjugat de aprigi susținători ai lui Ștefan cel Mare au dat acea strălucire epocii, lumina căreia se face simțită până în zilele noastre.

Grație efortului cunoscutului cercetător ieșean Ștefan S. Gorovei, a fost readusă în câmpul de vedere al istoricilor și chiar s-ar putea spune reabilitată una dintre aceste personalități, fiind vorba de **Ignatie Iuga, marele vistiernic**[990] al Țării Moldovei între anii 1458-1479, ulterior membru al sfatului domnesc fără dregătorie, până în mai 1484[991]. În special, același istoric a reușit să identifice un fragment din piatra de mormânt a vistiernicului în biserica mănăstirii Putna, fapt care i-a oferit un serios argument nu numai în combaterea opiniei eronate, precum că Ignatie Iuga ar fi fost în rândurile trădătorilor de țară pe timpuri de restriște, dar și să emită ipoteza, pe de plin plauzibilă, după opinia noastră, precum că acest înalt demnitar era rudă apropiată a lui Ștefan cel Mare[992].

Ignatie Iuga ca înalt dregător a fost alături de voievodul său la marile confruntări militare cu Poarta Otomană, a venit cu anumite contribuții, fiind pentru aceasta recunoscut printre fondatorii importantelor ctitorii domnești de la Moldovița, Putna și Voroneț. Ca dovadă și drept recunoaștere a înrudirii și meritelor vistiernicului Iuga din partea voievodului țării a fost înmormântat în necropola domnească de la mănăstirea Putna.

Rezultatele investigațiilor sunt deocamdată modeste, dar această stare de lucruri este determinată mai cu seamă de zgârcenia surselor istorice. Cercetătorii, sprijinindu-se pe izvoarele interne, au stabilit că Ignatie Iuga a avut-o de soție pe Nastea (Anastasia), pe care Nicolae Stoicescu o considera a fi fata lui Stețco Dămăcuș[993], precum și urmașii lor: Mihul (Mihail) și Sofia, numită și Sopțea (Oșobțea, Sobțea)[994].

Alte informații necunoscute despre familia marelui vistiernic par să ne aducă pomelnicele mănăstirilor Moldovița și Voroneț, izvoare specifice care nu au fost decât foarte puțin utilizate în investigațiile de specialitate. Aceste pomelnice, fiind inițiate în 1417 și respectiv în 1488, au ajuns până la noi în copii din sec. al XVIII-lea și conțin importante informații despre familiile boierești din sec. al XV-lea, inclusiv despre cele din domnia lui Ștefan cel Mare. Acestea, luate laolaltă cu celebrul *Pomelnic al Mănăstirii Bistrița* și de la alte sfinte locașe, se completează reciproc și fac posibilă, în viziunea noastră, o mai bună cunoaștere a istoriei dinastiilor nobiliare moldovene din epoca medievală[995] și în special a vistiernicului Ignatie Iuga.

Astfel, examinând cu atenție *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*[996], ajuns până la noi într-o copie executată în martie 1775 de arhimandritul Vartolomei Mazereanu, constatăm că familia înaltului dregător domnesc Ignatie Iuga este înscrisă în filele acestui codice în trei rânduri.

---

990 Ștefan S. Gorovei, *Un ctitor uitat la Putna și asocierea la atributele puterii suverane*, în **SMIM**, vol. XXI, 2003, p. 257-270.

991 N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*. *Sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 277.

992 Ștefan S. Gorovei, *Un ctitor uitat la Putna și asocierea la atributele puterii suverane*, p. 257-270; Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Szekely, *Princips omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p. 173-174.

993 N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, p. 277. Actul pe care se sprijină N.Stoicescu s-a păstrat în două copii deteriorate din sec. XVIII, în care figurează „Iurii vistier", pe care același istoric îl identifică cu Ignatie Iuga vistiernic, fapt pe de plin verosimil dacă la copierea repetată a actului nu s-a comis o eroare de lectură – Iurie în loc de Ignatie, căci precum se știe din 1458 până la 1479 unicul vistiernic a fost Ignatie Iuga.

994 **DRH A**, vol. II, doc. 102, 205, 207, 208.

995 Despre importanța pomelnicilor ca surse istorice vezi D.Agache, *Pomelnicele bisericești. Valoare documentară și semnificație istorică*, în *Credință și cultură în Moldova. III. Cultură creștină și simțire românească*, Iași, 1995, p. 5-12.

996 Sursa a rămas în manuscris până astăzi și se păstrează în secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române (*Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, **BAR**, Mss.921).

În primul caz, la pagina 6, alături de ***Ignatii Iuga*** și soția sa ***Naste*** (menționată și în documentele ieșite din cancelaria domnească) sunt trecuți la pomelnic și ***Mihail***, ***Liubov***[997], ***Sofia***[998]. Precum s-a convenit cu diriguitorii mănăstirii, aceștia *au pus ziua pomenirii în ziua Sfântului Mucenic Dimitrii*, la *26 octombrie* și cu această ocazie să se facă *Sfânta Liturghie, panahidă cea mare* și *să le slujască cu [tot] soborul, la trapezare după putință.* După câte se pare, această înscriere nu a figurat în originalul pomelnicului, ci a fost inclusă de către Vartolomei Mazereanu cu ocazia copierii și sistematizării pomelnicului și a documentelor mănăstirii. Acesta din urmă a alcătuit, în conformitate cu cerințele egumenului Moldoviței Venedict, un *Tabel, pentru pomenirea ctitorilor în ce zi și-au pus așezământ să le facă pamiati* (pomenire – n.n.), *să slujască Sf[î]nta Liturghie și panahida sau părăstasul cel mare după ustav* (statut mănăstiresc – n.n.).

În al doilea caz, la pagina 18, de astă dată inscripția a figurat și în varianta originală a *Pomelnicului*: ***Neamul Iugăi, marelui vistiernic***, *ce au dat mănăstirii*: *3 dvere*, *un pocrovăț, o păreche naracviță* (mânecuțe – *n.n.) de adamașcă..., o cadelniță de argint, un cal, 25 galbeni ungurești*[999]. Dania arătată în pomelnic se confirmă pe de plin, dat fiind faptul că s-a păstrat documentul în original din 1462[1000], convenindu-se totodată și ziua pomenii după cum urmează *în vecii vecilor, într-o zi din an, în joia de dinaintea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, și anume miercurea seara parastas, iar joia Sfânta Liturghie*, adică la o zi apropiată de praznicul arătat și în pomelnic. În același act figurează soția sa *cneaghina Nastea* și *iubitul meu copil, Mihul* și *fiica mea dragă Sofia, numită Sopțea*. Toți acești membri ai familiei Iuga sunt menționați în câteva rânduri cu ocazia unor ofrande aduse de vistiernic și la mănăstirea Putna, fiind întocmite cu aceste ocazii actele din 25 ianuarie[1001] ,1[1002] și 29 iunie 1476[1003].

În continuare, la aceeași pagina 18, sunt înscrise alături de *Ignatii* și *Anastasia* aceiași trei copii ***Mihail, Liubov, Sofia, cu tot neamul***, indicându-se aceeași zi de pomenire (Sf. Dumitru, 26 octombrie), făcându-se referință la fila 135 a *Condicii Mănăstirii Moldovița*[1004].

Pornind de la faptul că Mihul și Sofia sunt atestați documentar, ca și descendenți direcți ai vistiernicului, ar trebui ca Liubov, înscrisă în *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița* între cei doi copii cunoscuți după actele menționate mai sus, să fie de asemenea o fiică a marelui vistiernic. Dacă într-adevăr Liubov este cu adevărat fata lui Ignatie Iuga și a Nastei, absența ei în sursele documentare poate fi explicată prin stingerea acesteia din viață la o vârstă fragedă. Am fi tentați să credem că aceeași Liubov ar putea fi soția lui Mihul, adică nora marelui demnitar, dar cunoscând faptul că Ignatie la 1462 era la începutul carierei sale, adică încă destul de tânăr, iar fiul său Mihul va fi atestat drept ciașnic abia peste 14 ani (la 1 iunie 1476[1005]), mai curând Liubov ar trebui considerată fiică minoră, căci Mihul prin 1462 nu atinsese nici el vârsta majoratului (15 ani) [1006].

---

997 Acest nume pare a fi unic în izvoarele timpului din Moldova, de aceea presupunem că Vartolomei Masereanu la copierea *Pomelnicului Mănăstirii Moldovița*, la fel ca și în cel Voronețian, *numele cele vechi sirbești din cât i-au fost cu putință li-au schimbat puindu-le pe numele ci sănt scrisă în Sinaxarii și de acmu înainte toți vor înțălege* ... (vezi „Predislovia" stareților Macarie în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, **BȘC AȘM**, Secția „Carte rară", Ms.28756, p. 4, în continuare *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, BȘC AȘM, Mss. 28756). Ceea ce arată că Mazereanu a recurs la modificarea unor nume în conformitate cu Sinaxarul rusesc sub a cărui influență era, fiind mădular al Academiei Teologice din Kiev. Putem doar admite că în realitate fiica vistiernicului înscrisă în pomelnic cu numele de „Liubov" era numită în familie de exemplu, Draga sau Dragna. În același timp, nu excludem faptul că noțiunile „**любовь**", „**драгои**" în originalul slavonesc a putut juca rolul de adjectiv și nu de substantiv propriu, adică de nume și trebuie atribuit fiicei Sofia *fiica **iubită** Sofia sau fiica mea **dragă** Sofia*. Vezi și originalul slavonesc al actului din 1462 (**DRH A**, vol. II, doc. 102, p. 145).

998 *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, **BAR**, Ms.921, p. 6.

999 Ibidem, p. 18.

1000 **DRH A**, vol. II, doc. 102.

1001 **DRH A**, vol. II, doc. 205.

1002 **DRH A**, vol. II, doc. 207.

1003 **DRH A**, vol. II, doc. 208, în care sunt enumerate daniile: „*un sat pe Prut, Șirăuți în ținutul Cernăuți; o cadelniță; un chivot de argint aurit; o sută de zloți ungurești; doi cai; 100 de oi; o vie lângă Hârlău*".

1004 *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, p. 18. Condică azi pierdută sau încă nedescoperită.

1005 **DRH A**, vol. II, doc. 207. Se admite ca Mihul ceașnic ar fi căzut în lupta de la Valea Albă în vara lui 1476 (Lucian-Valeriu Lefter, Neamuri și înrudiri la boierii lui Ștefan cel Mare, în SMIM, vol. XXVII, 2009, p. 112.

1006 Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în sec. al XVI)*, București, 1960, p. 223-225.

În al treilea caz, înscrierea în *Pomelnicul Moldoviței* a fost făcută ceva mai târziu după 1462, dacă aceasta figurează în copia *Pomelnicului* la pagina 31, față de pagina 18 când a fost făcută prima înscriere a familiei vistiernicului Iuga. De astă dată alături de marele vistiernic, de soția sa și cei doi copii cunoscuți *Sofia și Mihail* (inversați de astă dată cu locurile) mai sunt înscrise ale trei nume – ***Ioann***, ***Marie***, ***Dimitra***[1007], care nu apar în alte izvoare. Dacă urmăm aceeași logică, ar trebui ca aceste trei din urmă persoane să fie de asemenea copii ai înaltului demnitar. Putem doar să presupunem că ei nu apar în alte izvoare ale vremii din aceeași cauză, a decesului prematur, deoarece la 11 februarie 1478, când vistiernicul cumpără și dăruiește satul Șirăuți mănăstirii Putna sunt menționați din nou doar Nastea, Mihul și Sobțea[1008].

Familia vistiernicului Ignatie Iuga după *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*					
Pag. 6: „**Neamul ctitorilor** Ignatii Iuga, Naste, Mihail, Liubov, Sofia”	„În zioa Mucenic Dimitrii, octovrie 26. Sfânta Liturghie panahidă cea mare să le slujască cu soborul, la trapezare după putință”	Pag. 18: „**Neamul Iugăi** Marele vistiernic” Pag. 18: „Ignatii, Anastasia, Mihail, Liubov, Sofia cu tot neamul”	„**3** dvere, un pocrovăț, o păreche na racviță de adamașcă cu flo(r)[i] de hi(e), o cadelniță de argint, un cal, 25 galbeni ungurești” „Însăși și-au pus zioa pomenirii în ziua Sfântului Mucenic Dimitrii”, cată în condică list 135”	„Octovrii 26”	Pag. 31: „**Neamul lui Ignatii vistiernic** Ignatii, Anastasia, Sofie, Mihail, Ioann, Marie, Dimitra”

Așadar, *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița* vine cu alți patru descendenți sau rude apropiate ale vistiernicului: Liubov , Ioan, Marie și Dimitra, neîntâlnite în alte surse ale vremii.

În *Pomelnicul mănăstirii Voroneț*, tradus și copiat de același Vartolomei Mazereanu în august 1775, înaltul dregător a lui Ștefan cel Mare, Ignatie Iuga este de asemenea înscris în trei rânduri.

În primul și al treilea caz, la paginile 28 și respectiv 67 în *Pomelnic* este trecută aceeași informație, precum că ***Ignatii Iuga, marele vistiernic***, a dăruit sfântului locaș *o zgardă, prețul ei 150 galbeni buni*[1009]. Această informație este adusă de Vartolomei Masereanu cu ocazia întocmirii copiei, precum și de Macarie, starețul de la 1775 al Voronețului, în „Cuvântul de învățătură” inclus în același *Pomelnic*[1010], dar cu specificarea că dania a fost făcută la *6990*[1011] (= 1481/1482). Înaltul dregător domnesc urma să fie pomenit *Joi în Săptămăna Albă, parastas mare, după ceasul înainte sfintei Liturghii, lumini părinților, panahida ce mare după orânduiala ce s-au scris la rândul ei, iar la trepezare mâncare și băutură părinților după putința mănăstârii*”[1012]. Se vede, că cele două fețe bisericești au preluat informația dintr-un act de danie datat cu anul 1481/1482, care se păstra printre uricile mănăstirii, probabil pierdut, dat fiind faptul că acesta nu figurează în *Condica mănăstirii Voroneț*[1013].

În al doilea caz, la pagina 40, de altfel, ultimul care datează din timpul vieții vistiernicului, alături de ***Iuga vistiernic*** și soția sa ***Anastasia*** apare din nou Mihail, precum și alte două persoane, care ar putea fi de asemenea feciori sau nepoți ai marelui vistiernic, absolut necunoscuți după alte izvoare, dar lipsește Sofia, după cum urmează: ***Ignatii, Anastasie, Mihail, Iosif, Petru*[1014].**

[1007] *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, **BAR**, Ms.921, p. 31.

[1008] **DRH A**, vol. II, doc. 211.

[1009] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, **BȘC AȘM**, Mss.28756, p. 28.

[1010] Ibidem, p. 62-70.

[1011] Ibidem, p. 67. În mod firesc egumenul Macarie făcând referință la o dată exactă a acordării daniei, trebuia să fi avut la dispoziție vreun document, care la rândul său trebuia să fie inclus în Condica mănăstirii copiată în același an cu Pomelnicul de către Vartolomei Mazereanu, dar care, nu știm din care cauză lipsește din Condică editată de S.F. Marian în 1900.

[1012] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 28.

[1013] Vartolomei Mazerean, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ed. de S.F.Marian, Suceava, 1900.

[1014] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 40.

Familia vistiernicului Ignatie Iuga după *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* din 1488		
Pag. 28: „**Ignatii Iuga, marele vistiernic”**	Pag. 40: „**Iuga vistiernic** Ignatii, Anastasie Mihail, Iosif, Petr[u]”	Pag. 67: În dania boiariului **Ignatii Iuga vistiarnic** scria: că au dat sf[i](n)tei m[ă]n[ă](s)târi Voronețului o zgardă, prețul ei 150 galbeni buni și să facă pomenire în vecii vecilor o zi într-u(n) an, anume joi în Săptămâna Albă. Iară care igu(m)[en] sau călugăr de la numita m[ă]n[ă](s)târe nu i-ar face ace pomenire să fiia supt tot blăstămu(l) a sfinților părinți. // 6990 (1481/ 1482)”

Probabil, atât într-un pomelnic, cât și în altul au fost înscriși copiii marelui vistiernic din căsătoria cu Anastasia, care la data înscrierii în pomelnice erau în viață (la Moldovița, la o dată apropiată de 1462, când a fost emis documentului menționat mai sus; la Voroneț – 1481/1482, dată indicată în Pomelnic). Observăm că înscrierile în cele două pomelnice au fost făcute la un răstimp de circa 20 de ani. Dacă admitem că toate persoanele înscrise alături de Ignat și Anastasia în 1462 par să fie copiii lor, apoi cei înscriși cu două decenii mai târziu pot fi identificați cu același fiu Mihul ceașnic (probabil, unul dintre urmași rămas în viață la 1481/1482), pe când ceilalți doi – Iosif și Petru – ar putea fi fiii lui Muhul, adică nepoții lui Ignat și ai Anastasiei. Lipsa Sofiei din această enumerare tradițională poate fi explicată fie prin faptul că se măritase, fie că decedase până la această dată.

Chiar dacă după 1484 numele lui Ignatie Iuga nu se mai întâlnește în izvoarele documentare, apoi inscripția de pe piatra de mormânt identificată de Ștefan S. Gorovei la mănăstirea Putna pare să arate că marele vistiernic s-a stins din viață prin iunie sau iulie 1490[1015].

Despre soția sa Anastasia se știe că pe la 1499 mai era în viață și vindea două suprafețe de vie la Hârlău lui Ștefan cel Mare[1016], însă data morții acesteia rămâne necunoscută. Se presupune că Anastasia a fost înmormântată, de asemenea, în vechea biserică de la Punta, poate chiar alături de soțul ei[1017].

Nu cunoaștem în baza căror informații Alexandru Gonța susținea că Ignatie ar fi numele „în călugărie” al marelui vistiernic[1018]. Ceea ce nu se confirmă, deoarece în documentele din timpul vieții sale el figurează ca *pan Ignatie numit Iuga marele vistiernic* din 1462 până în 1479[1019] și de membru al sfatului domnesc până în 1484, funcții pe care nu le putea deține un monah[1020]. Ne-am putea ralia la această opinie admițând că dispariția sa în izvoare după 1484 s-ar putea datora faptului că se călugărise, dar și aceasta e puțin probabil, deoarece, de obicei se călugăreau acele persoane care își pierdeau consoarta. În cazul lui Ignatie Iuga asemenea pas se exclude, deoarece acesta moare (1490) cu mult înaintea soției sale Anastasia, care pe la 1499 mai era în viață.

Cu toate că Ignatie Iuga a avut mai mulți urmași, aceștia fie că nu au deținut dregătorii importante, fie că au moștenit proprietăți mărunte sau au murit la o vârstă fragedă, nu au lăsat urme cel puțin la fel de pronunțate ca și cele ale tatălui lor, aceștia pierzându-se în tumultul vremii, din care cauză nu am reușit să le profilăm destinul.

[1015] Ștefan S. Gorovei, *Un ctitor uitat la Putna și asocierea la atributele puterii suverane*, în **SMIM**, vol. XXI, 2003, p. 258.

[1016] **DRH A**, III, doc. 244, 246.

[1017] Nicolae N. Pușcașu, Voica Maria Pușcașu, *Mormintele de la Putna*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine*, Mănăstirea Putna, 2004, p. 32-33, nota 35. Ipoteză acceptată și de Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Szekely, *Princips omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p. 173-174.

[1018] Al. Gonța, *Documente privitoare la istoria României. A. Moldova veacurile XIV-XVI (1384-11625). Indicele numelor de persoane*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ioan Caproșu, București, 1995, p. 360.

[1019] **DRH A**, II, doc.102, p. 144-146; doc. 205, p. 310-311; doc. 207, p. 314-315; doc. 208, p. 315-317.

[1020] Unele pomelnice atestă cazuri când înalți demnitari de stat la o anumită vârstă se călugăreau, cum e și exemplul înregistrat în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, p. 26: „Numele fericitului ctitor monah Theodosii, ce au fost paharnic mare” și mai jos „monah Theodisii”, numele laic fiindu-i Toader.

3. Obârșia și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite[1021]

Luca Arbure. Portret funerar din gropnița bisericii Arbure

Se cunoaște cu certitudine că una dintre cele mai importante figuri din anturajul lui Ștefan cel Mare în perioada 1486-1504 și ai urmașilor săi în scaunul Țării Moldovei, Bogdan al III-lea (1504-1517), și în prima perioadă de domnie a lui Ștefăniță vodă (1517-1527) a fost Luca Arbure (Arbore), portar de Suceava, care, fiind învinuit de complot împotriva domnului, a fost ucis fără judecată la Hârlău în 1523[1022].

După izvoarele vremii s-a constatat că el era fiul lui *Arbure pârcălab de Neamț* între anii 1471-1476, numele său fiind înscris pe chivotul din biserica Arbure la 1502 de fiul său Luca ca *Arbure cel Bătrân, pârcălabul Neamțului*, căzut, precum se admite, în războiul cu turcii în 1476 (după unii cercetători la Valea Albă[1023], după alții în cetatea Neamțului[1024]) și al cărui nume de botez nu se cunoaște, dar se consideră că ar fi mai curând Cârstea (Crâstia), iar mama sa era, conform opiniei unanim recunoscute, Nastasia (Anastasia)[1025]. Se admite că ea mai era în viață în domnia lui Bogdan al III-lea[1026]. Din aceleași surse s-a mai stabilit că Luca Arbure a avut un frate, numit Ion pitar, și mai multe surori, dintre care este cunoscută cu nume concret doar Ana[1027].

Opinia conform căreia tatăl lui Luca Arbure s-ar fi numit Cârstea a fost formulată și argumentată în câteva studii fundamentale. Avem în vedere mai ales articolul publicat încă în 1928 de cunoscutul genealogist Sever Zotta[1028], dar și cele apărute recent semnate de Ștefan S. Gorovei[1029] și Maria Magdalena Székely[1030], care au stimulat în mod hotărâtor interesul nostru față de această problemă.

După ipotezele fanteziste ale lui F. Wickenhauser[1031] și E. Kozak [1032] precum că tatăl lui Luca

---

[1021] Studiul face parte dintr-o serie de cercetări dedicate unor personalități din anturajul lui Ștefan cel Mare: Andrei Eșanu, *Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ștefan cel Mare,* Chișinău, 2001, 110 p. ; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Monoil Grecul (?-1467), un mare demnitar la curtea domnească din Suceava*, în Idem, *Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte*, București, 2004, p. 132-146; Idem, *De la arme la compromis în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului sfat domnesc (1457)*, în *Tyragetia,* vol. XV, Chișinău, 2006, p. 119-138; Idem, *Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga*, în vol. *In honorem Gheorghe Gonța. Țara Moldovei în contextul civilizației europene*, Chișinău, 2008, p. 199-204.

[1022] Virgil Pâslăriuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei*, Chișinău, 2005, p. 40– 76.

[1023] M.Costăchescu, *Documente Moldovenești de la Ștefan cel Mare*. Supliment la Documentele lui Ștefan cel Mare de Ioan Bogdan, Iași, 1933, p. 51; Ștefan S. Gorovei, *Găneștii și Arburești (Fragmente istorice, 1538–1541***)**, în *Cercetări istorice* (Serie nouă), Iași, 1971, vol. II, p. 150 (în continuare Ștefan S.Gorovei, Găneștii și Arburștii, I); Ștefan S.Gorovei, *Găneștii și Arburștii (Fragmente istorice, 1538-1541)*, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogie și bibliografică*. Vol. I, Coord. Mihail D. Sturza, Iași, 2004, p. 94 (în continuare Ștefan S. Gorovei, *Găneștii și Arburștii*, II).

[1024] I.Caproșu, *Biserica Arbure*, București, 1967, p. 7

[1025] **DIR A**,veac XVI, vol. 3, nr. 339, p. 221. *... bunica lor, Nastasia, mama lui Arbure*.

[1026] M. M. Székely, *Obârșia lui Luca Arbure. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Ed. de Violeta Barbu, București, 1998, p. 419. Cercetătoarea se bazează pe informații documentare din 1585 și 1587 (**DIR A**, veac XVI, vol. 3, p. 281, nr. 339; p. 359, nr. 439.)

[1027] Din Pomelnicul Bisericii Arbure (Dimitrie Dan, *Ctitoria hatmanului Luca Arbure*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, An. XIX, fasc. 47, ianuarie-martie, 1926, Craiova, p. 37); documentul din 15 aprilie 1547 (**DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 612-613, nr. 16). Ștefan S. Gorovei, *Găneștii și Arburești* ,II, p. 94-95.

[1028] Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document de la Alexandru cel Bun și al satelor Bănila moldovenească și Igești din Bucovina,* în *Ioan Neculce*, Iași,1928, VII, p. 297-317 (în continuare Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*).

[1029] Ștefan S.Gorovei, *Găneștii și Arburștii II*, p. 94-95

[1030] M.M. Székely, *Obârșia lui Luca Arbure. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Ed. de Violeta Barbu București, 1998, p. 419–429.

[1031] F. Wickenhauser, *Geschichte und Urkunden des Klosters Solka,* Cernăuți, 1877, p. 213.

[1032] E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde des Landes und Kirchengeschichte,* I, Viena, 1903, p. 5.

Arbure se chema Luca și cea a lui N. Grigoraș[1033] și Al. Gonța[1034] precum că acesta s-ar fi numit Ivan Arbure (menționat în 1453), Sever Zotta pare să rezolve problema, arătând că tatăl acestuia ar fi mai curând Cârstia. Drept dovadă istoricul aduce copia unui act de proprietate din 2 martie 1575 în care se arată că *au venit Coste diac fiul lui Gavril vist[ernic] nepotul lui Luca Arbure părc[ă]lab, strănepotul bătrânului Cârstia și a vândut partea lui din Vașcăuți (danie de la Ștefan Vodă pentru Cârstia) lui Onciul vătaf*[1035]. Efectuând identificările de rigoare, cercetătorul arată că acest Coste era fiul lui Gavril vistiernic și al Sofiicăi, fiica lui Luca Arbure, și strănepot al bătrânului Cârstia, de unde reieșea că tatăl lui Luca Arbure era acest Cârstia.

Încercând să lărgească orizontul de cunoaștere în această problemă, Ștefan S. Gorovei[1036], pornind de la informația prezentată mai sus de Sever Zotta (actul din 2 martie 1575[1037]) și din documentul din 11 septembrie 1506[1038], admite că părinții lui Luca Arbure ar fi Cârstea „cel Bătrân" (același cu „Arbure cel Bătrân") și Nastasia, iar bunicii acestuia dinspre tată ar fi Ivan Arbure (menționat la 22 octombrie 1453[1039]) și Anușca, fiica lui Hrinco cel Bătrân. După același cercetător, Ivan Arbure cu Anușca, în afară de Cârstea, au mai avut trei băieți – Ion, Alexa și Vasco, care la 11 septembrie 1506 vindeau o partea din satul Dersca nepotului lor Luca Arbure.

Abordând aceeași problemă a ascendenței lui Luca Arbure, Maria Magdalena Székely[1040], aducând o serie de argumente convingătoare, arată că portarul de Suceava **era rudă apropiată** a lui Ștefan cel Mare. Dintre argumentele aduse de cercetătoare evidențiem următoarele: Luca Arbore era considerat în ajunul morții lui Ștefan cel Mare și mai târziu, pe timpul nepotului marelui voievod, un pretendent real la scaunul țării[1041]; „dregătoria militară pe care a ocupat-o (ca și tatăl său, de altfel); tutelarea lui Ștefăniță vreme de șase ani; pictarea în picioare în tabloul votiv și în cel funerar de la Arbure (drept de care se bucurau numai domnii țării – n.n.); mormântul cu chivot pe care și-l pregătește încă din 1503; asemănarea bisericilor de la Arbure și Reuseni și stăpânirea unor vii în Dealul Voievodului de la Hârlău" ș. a.[1042]. Fiind cunoscut faptul că Ștefan cel Mare a avut un frate pe nume Cârstea, identificat de Ștefan S. Gorovei cu „Arbure cel Bătrân", cercetătoarea ajunge la concluzia că înrudirea arătată a lui Luca Arbure cu marele voievod era prin tatăl său – Cârstea Arbure pârcălab de Neamț, descendent la fel ca și frații săi Ioachim, Ion și Ștefan din Bogdan al II-lea[1043].

După opinia noastră, dacă înrudirea lui Luca Arbure prin tatăl său cu Ștefan cel Mare pare să fie demonstrată, apoi numele de botez al lui *Arbure cel Bătrân, pârcălabului de Neamț* și descendența acestuia din Bogdan al II-lea trezesc îndoieli. În pofida interesantelor concluzii bazate pe documente și construcții logice în privința obârșiei, familiei și urmașilor lui Luca Arbure, unele izvoare, pe care le punem pentru prima dată în circulație, par să arate că *Arbure cel Bătrân, pârcălabul de Neamț* s-a numit mai curând **Ioachim** și nu Cârstea, adică înrudirea mai sus arătată cu Ștefan cel Mare trebuia să fi fost, după opinia noastră, prin alt frate al celebrului voievod – Ioachim.

Care este temeiul?

În primul rând, în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, care a ajuns până la noi într-o variantă tălmăcită în 1775 de Vartolomei Mazereanu în compartimentul în care au fost înscriși boieri din sec. XV-XVIII este trecută și familia ***A pârcălabului Luca Arbure***, după același model ca și alte neamuri boierești

---

1033 N. Grigoraș, *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbure*, în ***AIIA***, Iași, IX, 1972, p. 4.

1034 Alexandru Gonța, **DIR A**, *Indicele numelor de persoane*, Ed. de I. Caproșu, București, 1995, p. 366, 386. (În continuare: Al.Gonța, *Indicele numelor de persoane*).

1035 Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 312. Se pare, copia la care se referă S. Zotta reprezenta un rezumat de pe o traducere a documentului original în slavonă din 2 martie 1575, în care s-a recurs la comprimarea informației și de aceea trebuie să-l acceptăm cu o anumită rezervă. Dispariția originalului în cauză ne lipsește de posibilitatea de a verifica informația.

1036 Ștefan S. Gorovei*, Găneștii și Arbureștii I*, p. 143–159; Idem, Găneștii și Arbureștii, II, p. 90–97.

1037 Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 312; **DIR A**, veac. XVI, vol. III, doc. 339, p. 221.

1038 **DIR A**, veac. XVI, vol. I, doc. 43, p. 49.

1039 **DRH A**, vol. II, nr. 38, București, 1965, p. 53-54.

1040 M.M. Székely, *Obârșia lui Luca Arbure. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Ed. de Violeta Barbu, București, 1998,p. 419–429.

1041 Or, cel puțin Luca Arbure era bănuit că ar fi avut pretenții la scaunul domnesc. Pe ce se întemeiau asemenea pretenții sau asemenea bănuieli ? Să fi fost la mijloc obârșia lui Luca Arbore dintr-un frate a lui Ștefan cel Mare?

1042 M.M. Székely, *Obârșia lui Luca Arbure. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, p. 427.

1043 Vezi mai detaliat Idem, p. 428.

(capul familiei, părinții acestuia, soția și copiii), în total 7 persoane: ***Luca, Ioachi(m), Anastasie, Solomiia, Marie, Costanti(n), Maxim și cu tot niamul***[1044]. Pe primul dintre aceștia lesne îl identificăm cu Luca Arbure. Pornind de la faptul că și după alte izvoare este cunoscut numele mamei lui – Nastasia sau Anastasia, în mod logic ar trebui să considerăm că a doua și a treia persoană în această înșiruire de nume ar trebui să fie părinții portarului de Suceava – *Ioachim* și *Anastasia*, de unde ar reieși că tatăl lui Luca Arbure se numea Ioachim.

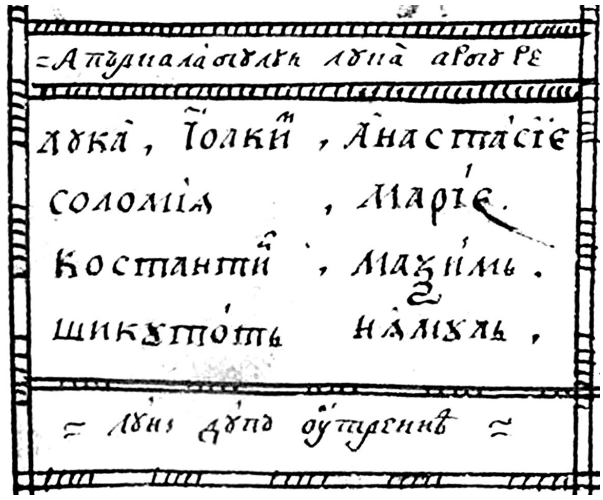

Fragment din Pomelnicul Mănăstirii Voroneț

În al doilea rând, am putea trece cu vederea această înscriere a lui Ioachim imediat după Luca Arbure, considerând-o ca o eroare a copistului, însă aceleași nume trecute spre pomenire la Voroneț au fost înscrise cu anumite precizări și completări și într-un alt pomelnic inedit din aceeași epocă, de astă dată de la mănăstirea Moldovița, fondată înainte de 1410, ajuns până în zilele noastre datorită unei tălmăciri efectuate de același neobosit cărturar din sec. al XVIII-lea – Vartolomei Mazereanu. Astfel, la compartimentul „**Neamul boiarului *Luca Arbure pârcălab Sucevii*** sunt trecute 13 persoane, de astă dată cu unele specificări, după opinia noastră destul de concludente, după cum urmează: ***Luca, Ioachi(m), Anastasie, Marie soț, Costanti(n), Theodor feciori, Solomiie fată, Vasilii, Vassa, Ioan, Marie, Simeon, Cozma***[1045]**.** Precum observăm, și în acest Pomelnic imediat după Luca urmează aceleași două nume *Ioachim* și *Anastasie,* care ar trebui să fie părinții portarului de Suceava, la fel ca și în *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*. Cu atât mai mult că imediat după aceștia urmează o oarecare Marie arătată drept „soț”, adică soția înaltului demnitar sucevean. Prin urmare, din informațiile oferite de aceste două surse reiese că tatăl lui Luca Arbure, adică *Arbure cel Bătrân, pârcălab de Neamț*, avea numele de botez **Ioachim**.

Din analiza istoriografică am constatat:

I. Fără a pune la îndoială autenticitatea actului din 2 martie 1575 (se pare astăzi pierdut) la care se referea Sever Zotta[1046], iar ulterior și alți cercetători, din care ar reieși că tatăl lui Luca Arbure ar fi Cârstea, considerăm că trebuie să dăm prioritate informațiilor din pomelnicele citate mai sus, din simplul motiv că înscrisurile din cele două pomelnice au fost făcute direct din spusele portarului de Suceava, pe când mențiunea din 2 martie 1575 nu numai că este singulară, dar și aceia e făcută cu 80-90 de ani mai târziu în comparație cu înscrierile respective din *Pomelnicele de la Voroneț și Moldovița*. Cu atât mai mult că prin tălmăcirea sau copierea actului au putut fi comise anumite erori.

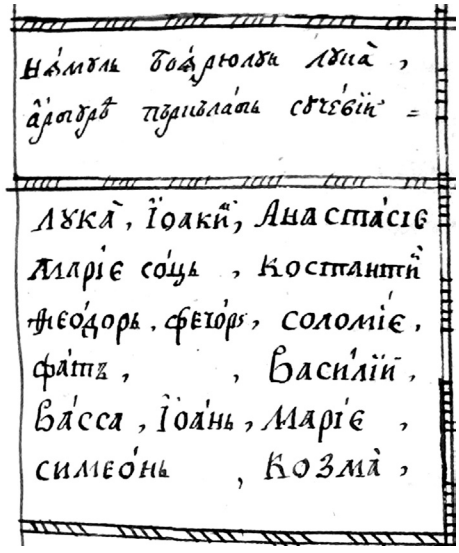

Fragment din Pomelnicul Mănăstirii Moldovița

Încercând, totuși, să discernem adevărurile coagulate în copia actului din 2 martie 1575 *Coste diac, fiul lui Gavril vist[ernic], nepotul lui Luca Arbure părc[ă]lab, strănepotul bătrânului Cârstia*[1047] și din spița genealogică a boierilor Mustață de la 1834[1048] (descendenți târzii ai lui Luca Arbure), precum că cei mai vechi ascendenți cunoscuți ai lor sunt:

[1044] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, în **BȘC AȘM**, în secția „Carte rară”, cota 28756, partea I, p. 42.
[1045] *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, în **BȘC AȘM**, mss. 921, p. 34.
[1046] Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 311-312.
[1047] Ibidem p. 312.
[1048] Ibidem, p. 311. Spiță cercetată în Arhiva din Iași de S. Zotta, iar mai târziu și de M. Costăchescu.

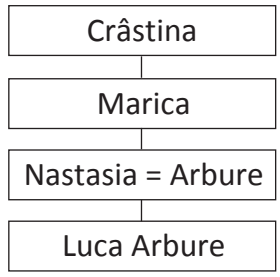

Cât ne privește, în baza acelorași date am ajuns la alte concluzii privind ascendența lui Luca Arbure:

În primul rând, spre deosebire de S. Zotta, care considera că în arborele din 1834 mama și bunica Anastasiei sunt Marica și respectiv Crâstina[1049], M. Costăchescu constată că predecesorul său a citit greșit numele „Crâstina", în realitate fiind scris „Crâstea"[1050]. Prin urmare, tatăl Maricăi și bunicul Anastasiei dinspre mamă se numea Crâstea (Cârstea).

În al doilea rând, confuzia în interpretarea actului din 2 martie 1575 conform căreia Cârstea ar fi străbunicul la propriu al lui Coste diac s-a strecurat datorită faptului că ascendența a fost arătată doar pe linie masculină:

Dacă reconstituim aceeași ascendență a lui Coste diac și pe linie feminină, luând în considerație și actul din 4 noiembrie 1493[1051], vom observa că în aceeași încrengătură (de la Coste diac până la Cârstia) au fost omise două generații, pe care le evidențiem:

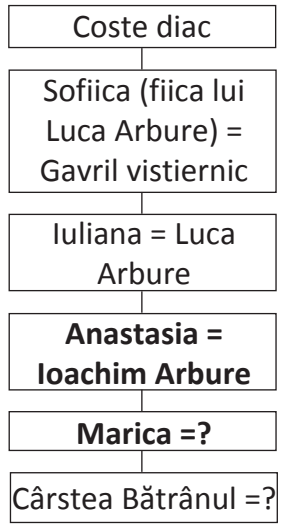

De aici numitul Coste diac nu trebuie considerat literalmente *strănepotul bătrânului Crâstia*, ci străstrăstrănepot al acestuia, adică strănepot la a șasea generație cu începere de la Cârstea[1052]. Din această din urmă încrengătură se profilează concluzia că Bătrânul Cârstea, considerat anterior soțul

[1049] Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 311.

[1050] M. Costăchescu, *Documente Moldovenești de la Ștefan cel Mare*. Supliment la Documentele lui Ștefan cel Mare de Ioan Bogdan, vezi comentariile la documentul din 1463 Iulie 31, Iași, 1933, p. 55.

[1051] **DIR A**, veac. XV, vol. II, București, 1954, nr. 183, p. 201-202; **DRH A**, vol. III, București, 1980, nr. 138, p. 265-267.

[1052] Omiterea unor generații din enumerarea strămoșilor era un procedeu frecvent întâlnit în actele noastre vechi (Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași, 2002, p. 401).

Anastasiei, a fost de fapt bunicul ei dinspre mamă, pe când soțul Anastasiei trebuia să fie evident altă persoană și aceasta, după cum reiese din *Pomelnicele de la Voroneț și Moldovița*, era Ioachim, înscris alături de ea, care, după opinia noastră, este una și aceeași persoană cu *Arbure cel Bătrân* și cu *Arbure pârcălab de Neamț*.

Dacă din aceeași spiță reiese că acest Cârstea este primul din rândul celor șase generații arătate mai sus, atunci mai curând dania de la *„Ștefan vodă"* asupra satului Vașcăuți (menționat în actul din 2 martie 1575) el a avut-o de la Ștefan al II-lea, domn al Moldovei (1433-1435, 1442-1447). De aici mai reiese că acest Cârstea este dintr-o generație anterioară nu numai lui Ștefan cel Mare, dar și a părinților săi – Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – și ar putea fi identificat cu „Crâstea cel Mare" sau „cel Bătrân", care a activat între anii 1410-1443 în sfatul domnesc a mai multor voievozi[1053]. Probabil, datorită meritelor și înțelepciunii sale de-a lungul vieții, spre sfârșitul carierei politice îndelungate, prin 1441-1443, când ajunge pe primele locuri în sfatul domnesc a fost supranumit „cel Mare"[1054], iar în ultimul an de viață sau de activitate – „cel Bătrân"[1055]. Prin toate acestea el va rămâne mulți ani în memoria urmașilor săi cu numele de „Bătrânul Cârstea". Așa, de exemplu, el va fi menționat la 15 martie 1480 ca *pan Crâstea cel Mare* de „нєпотъ (sic!)" (nepotul său) *pan Crâstișor*[1056], apoi la 4 noiembrie 1493 de o altă nepoată a sa Nastasia (act la care ne vom opri mai detaliat în continuare) și în 2 martie 1575 de străstrăstrănepotul Coste diac. Tot de la Crâstea vine, probabil, și numele unuia dintre satele sale – Cârstești, care ulterior va rămâne moștenire mai multor generații de nepoți și strănepoți până în primele decenii ale sec. al XVII-lea.

În al treilea rând, aceleași trei generații premărgătoare pe linie maternă ale lui Luca Arbure (Nastasia – mama; Marica – bunica; Cârstea – străbunicul) sunt reflectate, după opinia noastră, și în actul din 4 noiembrie 1493, conform căruia Ștefan cel Mare a miluit-o *pe această adevărată Nastasia, fiica Marinii, nepoata lui Cârstea...* i-a dat și ia întărit *dreapta ei ocină,* ***ocina bunicului ei, Cârstea*** (evidențierea noastră), *satele anume: Stănileștii și o selișteîn același hotar, anume Albotești și Cârstinești pe Moldova, unde a fost Miroslav, și în același hotar alt sat, anume Hirești*[1057]. Din uricul ștefanian citat se vede din nou, la fel ca și în arborele din 1834, că în această înșiruire de generații este vorba nu de Cârstina, ci de Cârstea, bunicul Nastasiei, căsătorită cu Ioachim „Arbure cel Bătrân, pârcălab de Neamț", părinții lui Luca Arbure. Marina (sau Marica, după spița din 1834) este bunica, iar Crâstea – străbunicul lui Luca Arbure dinspre mamă. De aici reiese că strănepot al „bătrânului Cârstea" este Luca Arbure, iar străstrăstrănepot – Coste diac.

În al patrulea rând, aceleași șase generații de la Cârstea până la Coste diac se confirmă și prin transmiterea prin moștenire a moșiilor pe linie **maternă** – Cârstești pe Moldova și Hirești, menționate în actul din 4 noiembrie 1493. Astfel, urmărind curgerea acestor proprietăți, am constatat că acestea au trecut de la Nastasia (soția lui Ioachim Abure) după 1493, mai curând după moartea ei, în domnia lui Bogdan al III-lea, în stăpânirea fiicei sale Anușca, căsătorită cu Toader Crasnăș[1058] (fiul lui Crasnăș vornic 1458-1467 și al Anușcăi, fiica lui Dragoș Boul[1059] 1478-1491)[1060]. După cum arată datele, mai

---

[1053] Vezi indicele de nume la **DRH A**, vol. I, p. 451.

[1054] **DRH A**, vol. I, nr. 217, 218, 220.

[1055] **DRH A**, vol. I, nr. 234, 327.

[1056] **DRH A**, vol. II, p. 341-342, nr. 224.

[1057] **DIR A**, veac. XV, vol. II, București, 1954, nr. 183, p. 201-202; **DRH A**, vol. III, București, 1980, nr. 138, p. 265-267.

[1058] Ștefan S.Gorovei, *Găneștii și Arburești I*, p. 152.

[1059] **DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 286, nr. 252. Din același document reiese că Giurge Crasnăș avea mamă și bunică cu același nume – Anușca. Dacă mama, căsătorită cu Toader Crasnăș, era fiica lui Ioachim (după noi) Arbure cel Bătrân și a Anastasiei (bunicii dinspre mamă) și în același timp sora lui Luca Arbure; apoi bunica sa dinspre tată era de asemenea Anușca și era fiica lui Dragoș Boul, vornic, căsătorită cu Crasnăș vornic.
În actul îndoielnic din 15 aprilie 1547 (**DIR A**, veac. XVI, vol. 1, p. 612-613, nr. 16), în încercarea de a reconstitui unele realități anterioare, cele două Anușca, de mai sus, s-au contopit în una singură: *buna lui, Anușca, fiica lui Arbure cel Bătrân*, comițându-se o gravă eroare. Reconstituind această realitate, documentul în secvența respectivă trebuia să apară în formula: buna lui Anușca, și mama Anușca, fiica lui Arbuire cel Bătrân. De fapt, despre buna lui Giurge Crasnăș – Anișca, nici nu putea să fie vorba în acest act, ci numai de mama acestuia, fiindcă proprietățile Grumăzești și Fauri erau moștenire din partea Arburești și nu a Crăsnășilor și Bouleștilor.

[1060] Al.Gonța, *Indicele numelor de persoane*, p. 249.

mult indirecte, din unele acte de proprietate din sec. al XVI-lea și primele decenii ale sec. al XVII-lea, am dedus că aceleași proprietăți, inclusiv satele Cârsteşti și Hireștii, au trecut ulterior în stăpânirea fiului acestora – Giurge Crasnăș, ajuns vistiernic sau chiar mare vistiernic pe timpul lui Ștefan Lăcustă (1538-1540) și a urmașilor acestuia[1061]. În 1541, învinuindu-l de hiclenie și complot împotriva lui Ștefan Lăcustă, Petru Rareș îl decapitează pe Giurge Crasnăș și îi confiscă averile, între care Cârsteşti și Hireşti. Pe 30 aprilie 1542, același voievod face danie aceleași moșii pentru slujbă dreaptă și credincioasă lui Nicoară Hâra, pârcălab de Hotin[1062]: ... *i-am dat lui satele din ținutul Sucevei, pe Moldova, anume Cârsteștii și Hireștii ... Care acest sat l-a pierdut Crasniș fost vistier, în hiclenie, când a și pierit*[1063]. Nicoară Hâra s-a stins din viață în 1545 și a fost înmormântat în mănăstirea Pobrata[1064], în condiții privilegiate[1065]. Aceleași moșii revin pentru un scurt timp în domeniul domnesc și în anul următor – la 24 aprilie 1546 Petru Rareș a dat și a miluit mănăstirii sale *nou zidită Pobrata ... cu trei sate anume: Priseaca, cu mori pe Siret și Protopopenii, iarăși cu mori pe Siret, al treilea sat, Hireștiii, ce sunt aproape de Cârsteşti* ...[1066].

Informațiile sumare la care ne vom referi mai jos par să arate că după ce s-a stins din viață Petru Rareș și au coborât de pe scena istoriei fii săi – Ilie Rareș (1546-1551) și Ștefan Rareș (1551-1552), și s-au mai calmat spiritele în urma complotului din 1540, se pare, urmașii lui Giurge Crasnâș au venit în fața lui Alexandru Lăpușneanu, domn urcat pe scaun imediat după Rareșești, cu un demers prin care rugau să le fie retrocedate moșiile confiscate de Petru Rareș de la părintele lor. Printre cei care au revendicat puteau fi, în primul rând, fiicele lui Guirge Crasnăș – Marica preoteasa și surorile ei Magdalina și Antimia sau copiii acestora. Deoarece aceste moșii, inclusiv Hireștii, se aflau de câțiva ani buni (or demersul a putut să se facă în prima (1552-1561) sau a doua (1563-1568) domnie) în stăpânirea mănăstirii Pobrata, Alexandru Lăpușneanu a căutat să propună (și se pare i-a reușit) în acest litigiu o variantă de compromis, prin care moșia Hireștii a rămas în stăpânirea mănăstirii[1067], iar celelalte, între care Cârsteștii și Grumăzești, să treacă din nou în proprietatea urmașilor lui Giurge Crasnăș. Cel puțin aceasta reiese din actele de proprietate de mai târziu prin care moșia Cârsteşti pe Moldova se afla în primele decenii ale sec. al XVII-lea în stăpânirea nepoților săi Trif diac, Crasnăș vătaf de hânsari și Simion, fiii lui Marica preoteasa[1068].

La aceste constatări ne-au făcut să ajungem derularea ulterioară a evenimentelor legate de aceste moșii, între care și rezumatul datat de editorii DIR A-ului cu anii 1505-1516 iunie 10[1069], care în realitate trebuie datat cu anii de domnie ai lui Bogdan Lăpușneanu (1568-1572), or, se pare, după compromisul propus de Alexandru Lăpușneanu a litigiului în cauză, monahii de la Pobrata, căutând să-și apere interesele, au venit în fața noului domn, de astă dată Bogdan Lăpușneanu voievod, cu rugămintea ca acesta să le confirme printr-un nou act domnesc stăpânirea asupra moșiei Hireștii. De aceea Bogdan voievod Lăpușneanu arată că se *volnicește mănăstirea Pobrata să stăpânească satul Hăreștii, pe care l-au avut danie de la părintele domniei sale* (Alexandru Lăpușneanu – n.n.)[1070].

Ba mai mult, se pare că în aceeași zi de 10 iunie (anul din nou lipsește) Bogdan voievod Lăpușneanu emite încă o carte domnească (editorii aceleiași colecții admit că ar putea fi aproximativ anii 1568-1571, datare la care de astă dată subsemnăm), în care se arată că domnul a dat *această carte ... rugătorului nostru ... să fie tare și puternic ... să conducă în satul Herești, ce le-a dat lor bunicul domniei mele Petru (*Rareș – n.n.) *voevod...*[1071].

[1061] **DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 126, 152, 169-170, 286, 327, 501, 612-613; veac. XVII, vol. 1, p. 5, 126; vol. II, p. 35-36, 59-60; vol. III, p. 12, 121-122, 128; vol. IV, p. 232, 276, 385, 408; vol. V, p. 14-15.

[1062] **DIR A**, veac XVI, vol. I, p. 406, nr 370. Despre Nicoară Hâra, vezi: Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte*. București, 2004, p. 264 –265.

[1063] **DIR A**, veac XVI, vol. I, p. 406, nr 370.

[1064] **DIR A**, veac XVI, vol. III, p. 357-358, nr. 437.

[1065] Ștefan S.Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă*, în vol. *Petru Rareș*. Red. coord. Leon Șimanschi, București, 1968,p. 166

[1066] **DIR A**, veac XVI, vol. I, p. 480-481, nr 434.

[1067] **DIR A**, veac XVI, vol. I, p. 480-481, nr. 434, vol. II, p. 177, nr. 184.

[1068] **DIR A**, veac XVII, vol. II, p. 35-36, nr. 40; vol. III, p. 121-122, nr. 196; p. 128-129, nr. 202; vol. IV, p. 232-234, nr. 294.

[1069] **DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 44, nr. 39. Corect ar fi 10 iunie 1568-1571 și trebuie plasat în **DIR A** veac. XVI, vol. II alături de doc. nr. 184.

[1070] Ibidem.

[1071] **DIR A**, veac XVI, vol. II, p. 177-178, nr 184.

Astfel, din cercetările prosopografice arătate mai sus am ajuns la concluzia că moșiile Cârsteşti pe Moldova și Hirești au trecut din generație în generație pe parcursul sec. XV– primele decenii ale sec. XVII după cum urmează: de la Bătrânul Cârstea – la nepoata sa Nastasia, de la aceasta – la fiica ei Anușca, căsătorită cu Toader Crasnăș, de la aceștia – la fiul lor Giurge Crasnăș, de la care fiind confiscate au fost date lui Nicoară Hâra, după moartea căruia trec pentru un scurt timp în domeniul domnesc, ca la 1546 Petru Rareș să le dăruiască mănăstirii Pobrata. În domnia lui Alexandru Lăpușneanu, o parte din aceste moșii (Cârsteștii) sunt retrocedate urmașilor lui Giurge Crasnăș, rămânând în posesia acestora până în primele decenii ale sec. al XVII-lea, iar moșia Hireștii este lăsată de Alexandru Lăpușneanu și reîntărită de Bogdan Lăpușneanu în stăpânirea mănăstirii Pobrata. Prin aceasta s-a profilat clar și răspunsul la întrebarea doamnei Maria M.Szekely[1072] cum a ajuns satul Hirești la vistiernicul Crasnăș.

În al cincilea rând, urmărind curgerea moșiilor pe linie **paternă**, care ar arăta obârșia lui Luca și al tatălui său Ioachim Arbure, par să fie unele documente legate de moșia Țăpești din sudul Moldovei. Interpretând datele din actul de la 14 noiembrie 1499, prin care Ștefan cel Mare dăruiește lui Duma Brudur *partea de jos a satului Țăpești și a patra parte din iezerul Lozova*, pe Bârlad, la Olteni[1073], precum și cele din hrisovul din 28 iulie 1520, prin care Luca Arbure de asemenea face danie nepotului său (mai curând de la o soră) *Dragoș de la Poartă*, *partea de sus și din iezerul de la Lozova a patra parte ...* din același sat Țăpești[1074], pe Bârlad, la gura Lozovei, la Olteni[1075]. De unde ar reieși că atât Ștefan cel Mare, cât și Luca Arbure aveau în proprietate părți din aceeași moșie. După câte se vede, Ștefan cel Mare și Luca Arbure moștenise părțile de la părinții lor: cel dintâi de la Bogdan al II-lea sau Maria-Oltea, iar cel de al doilea – de asemenea de la părinții săi – Ioachim (fratele lui Ștefan cel Mare), sau de la Anastasia, mama sa. Din același act din 1520 mai aflăm că lui Luca Arbure, pe când era în dregătorie de portar al Sucevei Ștefan cel Mare, îi întărise la o anumită dată proprietățile arătate mai sus, ceea ce reiese prin formula că *a dat dreapta sa ocină* (lui Dragoș de la Poartă – n.n.), *din dreptul său și din privilegiul ce a avut el* (Luca Arbure – n.n.) *dela bunicul* (Ștefan cel Mare – n.n) *domniei mele Ștefan voevod* (Ștefan cel Tânăr – n.n.)[1076]. Probabil, această întăritură a fost făcută de voievod în aceeași zi de 14 noiembrie 1499, când îi dăruiește partea sa din Țăpești lui Duma Brudur, la cerința lui Luca Arbure, care, în felul acesta, dorea să-și asigure proprietățile sale din același sat Țăpești, în condițiile când în această moșie apărea un proprietar străin. De aici reiese că Luca Arbure nu cumpărase și nici nu i se dăruise partea din Țăpești, ci le avusese moștenire de la părinții săi. Drept părinte comun atât pentru Ștefan, cât și pentru Ioachim, de la care au putut să moștenească părți din satul Țăpești, a fost mai curând Maria, supranumită Oltea, deoarece se trăgea din zona teritorial administrativă Olteni[1077], în care era situată și averea mai sus arătată.

Prin urmare, după câte se pare, moșia Țăpești cu iezerul Lozova constituia odinioară parte din domeniul mamei lui Ștefan cel Mare – Maria-Oltea, care l-a lăsat moștenire fiilor săi. Din documentele arătate mai sus, pare să reiasă că Maria-Oltea a lăsat o parte din acest sat lui Ștefan cel Mare (la rândul său acesta o dăruiește la 14 noiembrie 1499 lui Duma Brudur), iar alta lui Ioachim, supranumit Arbure, care a lăsat-o moștenire fiului său Luca Arbure, iar acesta din urmă la 1520 o dăruiește nepo-

[1072] M.M. Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași, 2002, p. 202, 264

[1073] **DRH A**, vol. III, p. 424-426, nr. 239.

[1074] **DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 169-170, nr. 152. Sat confiscat de la Dragoș portar pentru că a *stricat un tun de mare preț*. Că acest sat *Țăpeștii, cu gârlele și cu a patra parte din iezerul Lozova* s-a aflat în domeniul domnesc până la 12 mai 1546, când Petru Rareș îl dă *Mitropoliei de Jos, din târgul Romanului* (**DIR A**, veac. XVI, vol. I, p. 501, nr. 452).

[1075] **DIR**, **A**, veac. XVI, vol.I, nr. 152,p. 169-170.

[1076] **DIR A**, veac. XVI, vol. 1, p. 169. Datarea documentului între 14 septembrie 1486 – 1504 (Cătălina Chelcu, Marius Chelcu, **„***Din uric de la bătrânul Ștefan voievod”. Întregiri documentare*, în vol. *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*. Volum de P. Zahariuc, S.Vacaru, Iași, 2003, p. 151, nr. 275.) poate fi redusă la 1499.

[1077] Constantin Burac. *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 2002, p. 161-164. După actul din 1 septembrie 1435, prin care Ilie voievod comunică lui Vladislav, regele Poloniei, că s-a împăcat cu fratele său Ștefan voievod și că i-a dat din domeniul domnesc *din ocina noastră* spre administrare, *pentru procurarea celor necesare întreținerii lui și a curții sale, printre altele și teritoriul numit Oltenii* (M.Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 682-683). Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – părinții lui Ștefan cel Mare și Sfânt*, Chișinău, 2007, p. 89-92.

tului său „Dragoș de la Poartă”. Nu este exclus că alte părți sau moșii din același domeniu Olteni au fost date de Maria-Oltea altor copii ai săi (Ion, Cârstea, Maria și Sora), dar deocamdată nu am reușit să depistăm careva indicii în această privință.

II. Părerea expusă de Ștefan S. Gorovei[1078] cu privire la ascendența lui Luca Arbure ni se pare îndoielnică din mai multe considerente:

În primul rând, analiza minuțioasă a documentului din 11 septembrie 1506[1079] prin care cei trei frați (Ion, Alexa și Vasco, fiii Anușcăi, nepoții lui Hrinco cel Bătrân) vând o parte din satul Dersca nepotului lor Luca Arbore ne face să ajungem la concluzia că cele două părți implicate erau din aceeași generație, fiind veri. Ce ne-a făcut să ajungem la asemenea concluzie?

Deoarece actul în cauză s-a păstrat doar într-o traducere târzie din 1779, ar trebui să-l utilizăm critic. Probabil, tălmaciul, fie traducând mecanic, fie necunoscând exact noțiunile care desemnează gradul de rudenie în limba slavonă și echivalentele lor în limba română[1080], a redat noțiunea, care, probabil, în originalul slavon era „plemenik”(noțiune frecvent utilizată pe atunci), prin cea de „nepot”. În asemenea caz, într-adevăr în act sunt reflectate 4 generații: Hrinco cel Bătrân (I generație); Anușca, fiica lui (a II-a generație); Ion, Alexa și Vasco (a III-a generație) și Luca Arbure (a IV-a generație).

Însă examinarea tuturor cazurilor din actele slavo-moldovenești incluse în primele trei volume ale seriei DRH A în care apar noțiunile desemnând gradul de rudenie „nepot” am ajuns la concluzia că aceasta era redată fie direct prin noțiunea românească de „**нєпот**” (nepot, masculin)[1081], „**нєпота**” (nepoată, feminin)[1082], fie prin cele slavone „**|н¶к**”, „**оүн¶к**”[1083], „**оүн¶ц**” (feminin)[1084], când era raportată la bunici; „**братаничъ**” (nepot de frate) [1085], raportat la un unchi, și „**сєстричичъ**”[1086] (nepot de soră), când era pus în raport cu o mătușă. În schimb, în aceeași totalitate de documente, pentru redarea noțiunii de văr cel mai frecvent este utilizat de dieci noțiunile slavone de „**плємєник**”[1087] (văr), „**плємєница**”[1088] (vară), „**пръвъıи плємєник**”[1089] (văr primar). În unele cazuri o asemenea traducere a noțiunii de „**плємєник**” – văr se poate lesne deduce din contextul unui sau altui act din aceeași perioadă. Că asemenea considerente corespund realității istorice de atunci pot fi demonstrate prin întocmirea mai multor tabele genealogice[1090] în baza unor documente originale <u>din aceeași epocă</u>, prin care s-a urmărit scopul stabilirii exacte a gradului de rudenie între reprezentanții uneia și aceleiași stirpe, din care se vede cu deplină claritate că noțiunea de „plemenik” trebuie echivalată cu cea de „văr”. După câte se pare, aceeași noțiune „plemenik” a început să corespundă preponderent celei de „nepot” mult mai târziu în unele limbi slave moderne.

[1078] Ștefan S.Gorovei, *Găneștii și Arbureștii, I,* p. 150**;** Ștefan S.Gorovei, *Găneștii și Arbureștii, II*, p. 94-95.

[1079] **DIR A**, veac XVI, vol. I, doc. 43, p. 49.

[1080] Dacă în desemnarea, tălmăcirea și interpretarea noțiunilor slavone desemnând gradul de rudenie: „**отєць**”, „**мать**”, „**дочка**”,„**сынь**”, „**братъ**”, „**сєстра**”, „**жєна**” „**дѣдь**”, „**тютка**”, „**¶нк¶л**”, „**к¶мнат**”, „**тєстъ**”, „**тєрча**”„**зѧтъ**”, „**р¶рин**”, „**стрикомъ**”, „**пасинок**”, „**падчериСы**” (tată, mamă, fiică, frate, soră, bunic, mătușă, unchi, cumnată-cumnat, văr-vară, văr primar, noră-ginere, soacră-socru, fiică-fii vitregi) ș.a., diecii de atunci, tălmacii de mai târziu și istoricii de astăzi nu au întâmpinat și nu întâmpină dificultăți, apoi cele mai mari dificultăți apar în redarea noțiunilor de **nepot** și **văr**, care deseori sunt confundate fie prin neînțelegere, fie prin traducere mecanică de către tălmacii de mai târziu din a doua jum. sec. a XVII – începp. sec. XIX. Pe cât de complicată este problema putem exemplifica și prin aceea că renumiții istorici S. Zotta (*Semi-mileniul unui document,* p. 311, nota 4), M. Costăchescu (*Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Supliment, Iași, 1933, p. 50, nota 3) nu rareori noțiunea slavonească „plemenik” o echivalau de la un caz la altul nu numai cu cea de „nepot” sau „văr”, dar și cu cele de „rude, de neamuri apropiate”. În totalitatea ei problema noțiunilor slavone în documentele slavo-române din sec. XIV-XVII prin care sunt desemnate anumite grade de rudenie și echivalentele lor în limba română necesită un studiu istorico-filologic aparte.

[1081] **DRH A**, vol. I, nr. 215, 216, vol. II, nr. 27, 85, 143, 224, 226, vol. III, nr. 42, 108, 109, 116, 184.

[1082] **DRH A**, vol. III, nr. 38, 171

[1083] **DRH A**, vol. I, nr, 41, vol. II, nr. 59, 113, 184, 185 ; vol. III, nr. 43, 80, 187, 188, 201.

[1084] **DRH A**, vol. II, 99.

[1085] **DRH A**, vol. II, nr. 115, 147, 249; vol. III, nr. 91, 101, 170, 182,184, 190, 236, 293.

[1086] **DRH A**, vol. Nr, 4, 183, 222, vol. II, nr. 233; vol. III, nr. 69, 72, 87, 91, 99, 184, 236, 271, 273, 295.

[1087] **DRH A**, vol. I, nr. 265, vol. II, 48, 247, vol. III, 25, 30, 40, 45, 51, 63, 108, 109, 117, 118, 120, 169, 170, 172, 177, 179, 186, 193, 204, 209, 234, 244, 264, 266, 295.

[1088] **DRH A**, vol. III, nr. 179, 51.

[1089] **DRH A**, vol. II, nr. 247.

[1090] **DRH A**, vol. III, nr. 51, 63, 108, 118, 168, 179, 186.

Prin urmare, privită în contextul acestor realități din sec. XV-XVI și al generațiilor care s-au perindat în spița Arbureștilor (ascendența și descendența lui Luca Arbure), se pare că în actul din 11 septembrie 1506 sunt reflectate trei generații și nu patru, după cum urmează:

- bunicii lui Luca Arbure (indiferent cine sunt ei) și bunicii celor trei frați (unul fiind Hrinco cel Bătrân) – I generație;
- părinții lui Luca Arbure și părinții celor trei frați: Ion, Alexa și Vasco (între care Anușca) – a II-a generație;
- Luca cu verii săi (Ion, Alexa și Vasco) – a III-a generație.

De unde reiese cert că Luca Arbure și cei trei frați (Ion, Alexa și Vasco) sunt veri. O asemenea interpretare este mai aproape de adevăr și prin aceea că aceste trei generații se înscriu perfect în întreaga încrengătură a neamului Arbureștilor. În primul rând, în asemenea caz, trebuie să credem că unul din părinții lor, de o parte și de alta, ar fi frați. Dacă cunoaștem că mama celor trei era Anușca, fiica lui Hrinco cel Bătrân, apoi tatăl lor trebuia să fi fost frate cu tatăl lui Luca Arbure. Considerând demonstrat faptul că Ioachim este tatăl lui Luca Arbure, atunci ar trebui să admitem că unul dintre cei doi frați ai săi (Ion sau Cârstea) trebuia să fi fost tatăl celor trei: Ion, Alexa și Vasco. De unde vine și gradul respectiv de rudenie, de veri, între Luca Arbure, pe de o parte, și cei trei frați, pe de alta.

În al doilea rând, informațiile și interpretările prezentate, chiar dacă ne alăturăm opiniei exprimate de Ștefan S. Gorovei și Maria M. Székely că Ivan Arbure, menționat în rezumatul din 22 octombrie 1453 într-o copie după mărturia hotarnică din 5 august 1746[1091], ar fi într-adevăr frate cu Ștefan cel Mare și respectiv frate cu Arbure „cel Bătrân" pârcălab de Neamț (1471-1476), apoi nu vedem cum el putea să se afle în siguranță la 1453 în Moldova, după tragicele evenimente din toamna anului 1451, dacă îl socotim urmaș direct al lui Bogdan al II-lea și al Mariei Oltea.

În al treilea rând, dacă *suretul scos moldovenește (*după alcătuitorii seriei DRH A prin 1766*) de pe ispisocul sârbesc de la Ștefan voievod din leat 1463 iulie 31* considerat de aceiași editori drept îndoielnic[1092] pornește de la anumite realități istorice și are la bază un uric autentic, căci, într-adevăr ulterior moșiile arătate în suretul din 1766, Vorona și Rușii, au trecut prin moștenire lui Luca Arbure de la tatăl său, iar de la acesta (după moartea sa) fiicelor sale. Ne alăturăm opiniei că acesta ar putea fi tatăl lui Luca Arbure, portar de Suceava la acea dată și pârcălab de Neamț mai târziu, în schimb acesta trebuie identificat cu Ioachim, poreclit Arbure, alt frate al lui Ștefan cel Mare, și nu cu Cârstea.

III. Din același conglomerat de date și informații înșiruite mai sus pare să se profileze și răspunsul la întrebarea pusă, pe de plin rezonabil, de către M.M.Székely, de ce a apărut necesitatea de a se distinge această ramură, zisă **Arbure**, de cea a lui Ștefan cel Mare[1093]? După opinia noastră, necesitatea delimitării a două ramuri ale aceluiași neam, una a lui Ștefan cel Mare și cealaltă a Arbureștilor (frații lui Ștefan cel Mare: Ioachim, Ion, Cârstea) a fost dictată:

- în primul rând, de faptul că Ștefan cel Mare era fiul lui Bogdan al II-lea, iar frații săi, deși erau de la aceeași mamă cu Ștefan, erau mai curând fiii unui alt soț al Mariei-Oltea, poreclit, probabil, Arbure, mort de tânăr;
- în al doilea rând, dacă admitem că frații erau de la același tată cu Ștefan cel Mare, ar fi fost ei oare atât de indiferenți față de tronul țării, dacă erau din „os domnesc"? Cu atât mai mult că toți trei erau mai în vârstă de cât Ștefan și conform tradiției nescrise prioritate în ocuparea scaunului îl aveau primii născuți;
- în al treilea rând, dacă cei șase frați și surori (Ioachim, Ion, Cârstea, Maria , Sora și Ștefan) ar fi fost din aceiași părinți, ar fi trebuit să pretindă toți în egală măsură cu Ștefan cel Mare și la proprietățile rămase de la mătușa lor Chiajna (fiica lui Alexandru cel Bun), fiind vorba de moșiile de la Botne (1aprilie, 7 mai 1470)[1094], precum și cele ale satelor Vereșcecanii și Unghu-

[1091] **DRH A**, vol. II, p. 54-54, nr. 38.

[1092] **DRH A**, vol. II, Doc. îndoielnic, p. 411-412, doc. C.

[1093] M.M. Székely*, Obârșia lui Luca Arbore. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Ed. de Violeta Barbu, București, 1998,p. 428–429.

[1094] **DRH A**, vol. II, doc. 163, 165. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea*, p. 15-18.

renii de pe Siret (20 septembrie 1479)[1095]. Or, după moartea Chiajnei, cele două din urmă moșii au intrat în posesia lui Ștefan nu pentru că acesta era domn al țării, ci pentru că era unicul moștenitor legitim (tatăl său, Bogdan al II-lea, era, după unii, frate, iar după alții, văr primar cu Chiajna[1096]) și la acea dată nu mai erau în viață alți descendenți pe linie paternă a lui Ștefan cel Mare.

Totuși, contrar așteptărilor, din sursele ajunse până astăzi, ar reieși că numai unul dintre frații lui Ștefan cel Mare, după noi – Ioachim, a fost supranumit „Arbure". În realitate, după câte se vede, și ceilalți doi frați erau porecliți la fel, dar aceștia, manifestându-se mai puțin sau aproape deloc în viața politică și militară a țării au rămas în afara interesului față de ei și drept urmare au apărut doar sporadic în *Pomelnicele de la Bistrița*[1097], Voroneț sau în pisania bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Iași[1098].

Astfel, din cele arătate mai sus se profileaze concluzia că tatăl lui Luca Arbure era fratele lui Ștefan cel Mare – **Ioachim**, una și aceeași persoană cu *Arburi portari* menționat în 1463 și cu *Arbure cel Bătrân, pârcălab de Neamț* (1471-1476), iar *Bătrânul Cârstea* sau „străbunicul" lui Coste diac trebuie identificat cu vestitul pan „Crâstea cel Mare" sau „cel Bătrân", care a activat între anii 1410-1443, fiind în realitate străbunicul dinspre mamă al lui Luca Arbure. Acest străbunic al portarului de Suceava nu trebuie confundat cu alt frate al lui Ștefan cel Mare – Cârstea. Această rezolvare a problemei ne duce spre aceea că ascendența lui Luca Arbure vine din două neamuri importante din prima jumătate a sec. al XV-lea, pe de o parte – cea a lui Bogdan al II-lea și a Mariei-Oltea sau a altui soț al ei Arbure, iar pe de alta – cea a lui „Crâstea cel Mare" sau „cel Bătrân", neamuri care peste două-trei generații s-au îngemănat prin Ioachim[1099], pe de o parte, și Anastasia, pe de alta, care i-au dat viață lui Luca Arbure (vezi și tabelul genealogic).

***

După ce am încercat să distingem obârșia lui Luca Arbure pe linie paternă și maternă, în cele ce urmează ne oprim mai detaliat la familia portarului de Suceava, căci sursele arătate în prima parte a studiului par să ne ofere informații interesante și în această privință.

Cercetările efectuate până în prezent privind familia lui Luca Arbure au arătat că el a fost căsătorit cu Iuliana, înmormântată în biserica din satul Solca[1100], zidită de soțul ei, conform pisaniei, în 1502, numită ulterior biserica Arbure[1101]. S-a stabilit, de asemenea, că din această căsătorie s-au născut trei sau patru băieți (Theodor, Nichita și Gliga, numele celui de al patrulea fiu a rămas necunoscut, mort, probabil, în fragedă copilărie și înmormântat în același locaș cu mama sa[1102]) și șapte fete[1103] (Odochia, Marica, Sofiica, Stana, Theodosia, Ana și Nastasia). Dintre fiii lui Luca Arbure ajunși la maturitate Theodor și Nichita au fost omorâți la Suceava din porunca lui Ștefăniță vodă în scurtă vreme

[1095] **DRH A**, vol. II, doc. 221. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea*, p. 18-19 și nota 40.

[1096] Discuția în această problemă vezi: Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea*, p. 8-19.

[1097] **BAR**, Mss. slav 78 (sec. XV), f. 4., *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița* publicat de Damian P. Bogdan, București, 1941, p. 50.

[1098] *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 104-108.

[1099] Din această succedare a generațiilor pe linie paternă și maternă, atât ascendența cât și descendența lui Luca Arbure se desprinde din nou concluzia (M. M. Székely, *„Acești pani au murit în războiu cu turcii",* în **AP**, II, 2006, nr. 1-2, p. 130) că Petru și Vasco Iachimovici nicidecum nu puteau fi fiii lui Ioachim (fratele lui Ștefan cel Mare) și frați de pe tată cu Luca Arbure. Ba mai mult, cei doi (Petrică și Vasco Iachimovici) atestați în sfatul domnesc, primul pe la 1453, 1458-1474, cel de-al doilea în 1465-1467, erau dintr-o generație anterioară sau contemporani cu Ioachim și, prin urmare, acesta nu le putea fi tată (Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea*, p. 110).

[1100] *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 270.

[1101] I. Caproșu, *Biserica Arbure*, în **MMS**, 1974, nr. 5-6, p. 404-405. Locul înhumării lui Luca Arbure rămâne neidentificat.

[1102] *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 271

[1103] Vezi documentele din **20 octombrie 1554**, (**DIR A**, veac. XVI, vol. II, nr. 62); **3 iulie 1575** (**DIR A**, veac XVI, vol. III, p. 55-56, nr. 73); 2 mai 1585 (**DIR A**, veac XVI, vol. III, p. 280-281, nr. 339); 19 mai 1587 (**DIR A**, veac XVI, vol. III, p. 359-360, nr. 439); 4 iunie 1588 (**DIR A**, veac XVI, vol. III, p. 388-390, nr. 484).

după tatăl lor în 1523[1104], iar cel de-al treilea – Gliga, scăpând cu viață prin fugă în Polonia[1105], reapare în 1538-1540[1106], fiind implicat în complotul împotriva lui Ștefan Lăcustă.

S-a mai constat că Luca Arbure a avut nepoți și strănepoți doar prin fiicele sale, fapt arătat în mai multe documente din epocă și reflectate în spițe întocmite pe parcursul sec. XIX – XXI[1107].

Aceleași izvoare inedite la care am apelat mai sus ne-au permis să venim cu alte precizări în privința familiei lui Luca Arbure. Astfel, după cum pare să reiasă din pomelnicele Voronețului și al Moldoviței, Luca Arbure a avut înaintea Iulianei o altă soție – Maria, cu care a avut un prim rând de copii. Astfel, în *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița* după *Luca*, *Ioachim și Anastasia* urmează imediat ***Maria soț***[1108], adică soția portarului de Suceava. În *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, la compartimentul neamul lui Luca Arbure de asemenea figurează o oarecare **Maria**[1109], ce-i drept nu după Luca și părinții săi, ci după *Solomiia*, care în *Pomelnicul Moldoviței* este specificată drept *fată* a lui Luca și a Mariei.

Atât în primul, cât și în al doilea pomelnic, sunt înșiruite după cele patru persoane *Luca, Ioachi(m), Anastasie, Marie șoț...* numele copiilor portarului din căsătoria cu Maria. Astfel, în *Pomelnicul Voronețului* sunt trecuți*:* **Solomiia, Costanti(n)** și **Maxim**[1110], iar în *Pomelnicul Moldoviței* sunt înscriși **Costanti(n), Theodor feciori, Solomiie fată**[1111], care evident sunt copiii lui Luca și ai Mariei. Dacă comparăm cele două pomelnice sub acest aspect, adică a urmașilor direcți ai portarului de Suceava cu Maria, observăm coincidența numelor Constantin și Solomiia. Lipsa lui Maxim menționat în *Pomelnicul Voronețului* și prezența altui băiat numit Theodor în *Pomelnicul Moldoviței* pare să ne vorbească despre aceea că înscrisurile în cele două pomelnice au fost făcute la ani diferiți, mai întâi la Voroneț, apoi la Moldovița ultima înscriere se făcea când, probabil, Maxim nu mai era în viața, în schimb se născuse un alt băiat – Theodor.

Pornind de la numele și numărul celor înscriși în *Pomelnicul Voronețului* și în cel al Moldoviței, pare să reiasă că în cel dintâi neamul Lucăi pârcălab a fost înscris în primii ani după 1488, când a fost început *Pomelnicul de la Voroneț*, iar în cel de la Moldovița înscrierea s-a făcut ceva mai târziu, dar înainte de invazia polonă din 1497, când Luca Arbure „apăra cu succes Cetatea de Scaun timp de trei săptămâni”[1112]. Nu cunoaștem și poate nu vom ști niciodată ce s-a întâmplat cu familia portarului, dar cert este faptul că după acest eveniment soția Maria și copiii, cu excepția lui Theodor, dispar din izvoarele vremii. Poate că înălțarea bisericii de la Solca, ulterior Arbure, se dorea a fi făcută în amintirea și spre veșnica pomenire a celor pierduți de Luca Arbure în evenimentele tragice din 1497. Or, înălțarea bisericii cu hramul „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul” pare să sublinieze un eveniment tragic din viața înaltului demnitar. Și poate că urmând pilda lui Luca Arbure, Ștefan cel Mare hotărăște de asemenea să zidească pe locul unde a fost omorât tatăl său, la Reuseni (de asemenea un eveniment tragic, 1451), o biserică cu același hram, și identică cu cea de la Arbure.

Spre deosebire de *Pomelnicul Voronețului*, în cel al Moldoviței, în afară de cei arătați mai sus din *Niamul boiarului Luca Arbure pârcălab Sucevii* sunt trecute alte 6 persoane: **Vasilii, Vassa, Ioan, Marie, Simeon, Cozma.** Cine ar fi acestea, este greu de spus, dar mai curând par să fie niște rude apropiate, dacă e să luăm în calcul și formula *Niamul boiariului*.

[1104] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei.* Ed. de P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 135.

[1105] Pe la 1545 Gliga mai era în viață, refugiindu-se din nou după 1540 în străinătate, la această dată diplomatul moldovean Avraam Banilovici era trimis de Petru Rareș la Vilna cu misiunea de a-l cere pe Gliga și complicii săi *Gliga fiul lui Arbure, Ioan Crasneș, Văscan ... Toader Tăutul... cu tovarășul său Văscan și Vlad, om de jos.* (Sever Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 305; Ștefan S.Gorovei, *Gănești și Arbureștii,* **I**, p. 153, 151).

[1106] Ștefan S.Gorovei, *Gănești și Arbureștii II*, p. 94.

[1107] Spița fraților Mustață din 1834 (Arhiva Statului din Iași, Tr. 1765, op. 2014, dos. 515, f. 183. Apud S. Zotta, *Semi-mileniul unui document*, p. 311); M. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, Iași, 1927, vol. 18, p. 228; Ștefan S.Gorovei, *Gănești și Arbureștii I*, p. 152; Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș, Studiu prosopografic*, Iași, 2002, p. 526; Mihail D. Sturza, *Arbore*, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și bibliografică*. Vol. I. Coord. Mihail D. Sturza, Iași, 2004, p. 90-91,633

[1108] *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, în **BAR**, mss. 921, p. 34.

[1109] *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, în **BȘC AȘM**, în secția „Carte rară”, cota 28756, partea I, p. 42.

[1110] Ibidem,

[1111] *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*, în **BAR**, p. 34.

[1112] I. Caproșu, *Biserica Arbure*, București, 1967, p. 7.

Prin urmare, din cele două pomelnice reiese că la început Luca Arbure a avut-o de soție pe o oarecare Maria cu care a avut copiii Constantin, Maxim, Theodor și Solomiia. Deși am putea admite că Theodor a rămas în viață și a fost alături de tatăl său în evenimentele din 1523, fiind omorât de Ștefăniță vodă.

Astfel, din cele arătate, ar reieși că Iuliana, menționată mai sus, cu care a avut alți 9 sau 10 copii, a fost cea de a doua soție a lui Luca Arbure. Care dintre cele două soții și respectiv copii sunt zugrăviți în cele două tablouri din biserica Arbure ? Spectrul de opinii poate fi destul de larg.

Pornind de la certitudinea că pictura interioară a bisericii a fost făcută pe când Luca Arbure era în viață, mai curând în primii ani după înălțarea acesteia în 1502-1503, și dacă susținem opinia cunoscuților istorici Ioan Caproșu[1113] și Ion Solcanu[1114] precum că tabloul situat pe peretele sudic al pronaosului în interiorul chivotului de piatră este unul **funerar,** apoi alături de Luca Arbure este zugrăvită nu Iuliana, ci mai curând prima soție – Maria, cu doi copii ai săi (Constantin și Solomia) pierduți în împrejurări necunoscute, spre a le înveșnici memoria. În cel de-al doilea tablou, de astă dată **votiv**, situat pe peretele vestic al naosului, este zugrăvită, precum se afirmă frecvent în literatura de specialitate, cea de a doua soție –Iuliana, cu „cinci copii toți mai mici decât în tabloul funerar”[1115] (Vezi fotografiile respective în caietul color anexat la volumul de față).

***

Cu toate că, pe când am început lucrul la acest studiu cunoșteam de existența încă a unui pomelnic care oferea direct informații privind familia lui Luca Arbure, am decis să-l examinăm într-o secvență aparte, deoarece acesta din urmă vine cu informații care se deosebesc mult de datele oferite de *Pomelnicele de la Moldovița și Voroneț*. Este vorba de *Pomelnicul diptih de la biserica Arbure*, identificat și publicat de Dimitrie Dan în 1926[1116], dar al cărui loc de păstrare astăzi nu-l cunoaștem. Din păcate, autorul studiului nu ne oferă amănunte privind datarea și caracteristicile de bază ale acestui pomelnic. În primul compartiment al acestei surse întitulat „Ctitori” sunt trecuți: ***Aprodul Arbure Luca cu soția sa Iuliana și fii lor Ioan, Filip, Gheorghe și sora sa Ana,*** *Nichifor, Magdalina, Vasile, Simion, Anisia, Agafia, Miron, Grigore, Dimitrie, Toader, Nastasia, Ioan, Dimitrie, Anghelina, Ștefan, Maria, Petru, Grigore, Ana, Anisia, Miron, Ecaterina,* ...”, după care urmează un șir destul de mare de ieromonahi, arhiepiscopi, episcopi și mitropoliți[1117], care pot fi identificați cu mare dificultate. După cum se vede, diptihul a fost copiat și tradus de pe altul mai vechi slavonesc, acțiune care, probabil, a fost însoțită și de comiterea unor erori. Dacă este vorba de ctitorii bisericii de la Arbure, într-adevăr aceștia au fost Luca Arbure și soția sa Iuliana, dar în cazul acesta nu se înscrie la acel început de secol al XVI-lea, când a fost fondată biserica Arbure, micul rang de „aprod” al lui Luca. În afară de aceasta, alături de Luca și Iuliana, pe lângă Ana – sora lui, cunoscută și după alte izvoare, apar nume de copii (Ioan, Filip, Gheorghe) cu totul diferite de cele trecute la *Pomelnicul mănăstirii Voroneț* și cel al Mănăstirii Moldovița, precum și în documentele de mai târziu[1118]. Am putea admite că unul dintre cei trei băieți a murit de mic și a fost înmormântat în biserica Arbure alături de mama sa, Iuliana. Cât privește ceilalți doi rămân sub semnul întrebării, deoarece nu sunt atestați după alte izvoare.

Pornind de la faptul că nici într-unul dintre cele trei pomelnice (Voroneț, Moldovița și Arbure) examinate mai sus, în care apar copiii de la prima și a doua căsătorie a lui Luca Arbure, Nichita și Gliga nu figurează, ne face să credem că aceștia din urmă s-au născut dintr-o altă căsătorie (sau dintr-o relație extraconjugală[1119]) pe care a avut-o, se pare, portarul de Suceava între căsătoriile cu Maria și Iuliana. În legătură cu aceasta nu putem trece cu vederea prezența într-o spiță genealogică

[1113] Ibidem, p. 14.

[1114] Ion. I. Solcanu, *Arta și societate românească (sec. XIV-XVIII),* București, 2002, p. 142-143.

[1115] Ibidem.

[1116] Dimitrie Dan, *Ctitoria hatmanului Luca Arbure*, în **BCMI**, An. XIX, fasc. 47, ianuarie-martie, 1926, Craiova, p. 37

[1117] Ibidem, p. 37-38.

[1118] 1575 iulie 3 (**DIR A**, veac. XVI, v. III, nr. 73, p. 55-56), 1580 mai 2 (**DIR A**, veac. XVI, v. III, nr. 339, p. 280-281).

[1119] Precum se știe, nu rareori în această perioadă asemenea copii erau recunoscuți și egalați în drepturi cu frații și surorile lor legitimi.

întocmită de M. D. Sturza[1120], ca anexă la studiul citat mai sus al lui Ștefan S. Gorovei, a unei oarecare **Dragna,** fiica lui Șandru pârcălab, ca una dintre soțiile lui Luca Arbure înainte de Iuliana. Cu părere de rău, tentativele noastre de a identifica după izvoarele timpului o soție cu asemenea nume nu au dat rezultate.

Totalizând într-un fel informațiile din cele trei pomelnice la care ne-am referit, constatăm, că Luca Arbure a avut din căsătoria cu Maria trei băieți (Constantin, Maxim și Theodor), dintre care, se pare, a rămas în viață doar Teodor; din căsătoria cu Iuliana a avut alți trei băieți (Ioan, Filip, Gheorghe), dintre care unul a murit de mic, iar dintr-o altă căsătorie sau legătură extraconjugală a mai avut încă doi băieți – Nichita și Gliga, de unde ar reieși că la 1523 erau în viață cel puțin 5 fii ai săi. Se știe că dintre toți aceștia a scăpat atunci cu viață doar unul – Gliga. Prin urmare, pare să se adeverească, fie și parțial, știrea dintr-o sursa armenească de epocă[1121], la care ne face atenți Ștefan S. Gorovei[1122], precum că Luca Arbore a fost omorât împreună cu șapte feciori ai săi.

Astfel, din această ultimă secvență se vede că vestitul portar de Suceava a avut din cele două sau trei căsătorii pe lângă cele 7 fete și 8 băieți. Dintre aceștia, 5 au ajuns la maturitate, 4 au fost omorâți în 1523: Toader și Nichita la Suceava, iar alți doi, conform sursei armenești, împreună cu tatăl lor au fost omorâți la Hârlău, din care cauză sunt atestate ulterior doar fiicele și urmașii acestora.

Informațiile aduse în acest studiu privind ascendența și familia lui Luca Arbore, însoțite de o analiză prosopografică le arătăm grafic în tabelul genealogic de mai jos.

[1120] Vezi spița întocmită de M. D. Sturdza, *Arbore* [tabel genealogic], în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și bibliografică.* Vol. I. Coord. Mihail D. Sturza, Iași, 2004, p. 90, 633.

[1121] H.Dj. Siruni, *Mărturii armenești despre România*, în **AAR**. Mem. Secț. Istorice, s. III, t. XVII, mem. XIV,București, 1935-1936, p. 17.

[1122] Ștefan S. Gorovei, *Găneștii și Arburești II*, p. 94, n. 75.

Neamul lui Luca Arbure
Tabel genealogic

Crâstia (Cârstea), cel Mare, cel Bătrân, ciașnic, vornic 1410-1443, menț . 1480, 1493, 1575
= ?
s.Cârsteşti Hireşti

Marica (Marina)
= ?
menț. 1493 nov. 4

Maria-Oltea (n.? – †1465 nov.4)
□ măn. Pobrata ?
= 1. **Arbure**?
= 2. **Bogdan al II-lea, vv** (n. ante 1407-†1451), □ măn. Pobrata ?
s. Ţăpeşti

Crasnăș, post. 1458-1461, vornic 1464 - †1467
= **Anușca,** f. Dragoș Boul (1478-1491), pârcălab de Roman, vornic
menț. 1528,1547

Anastasia
1493 nov. 4, 1504-1517
menț. pom. măn. Voroneț, Moldovița
s.Cârsteşti Hireşti

= **Ioachim „Arbure cel Bătrân”**
pârcălab de Neamț 1471-1476, † 1476
menț. pom. măn. Voroneț, Moldovița 1547
s. Tăpesti

Ivan (Ion) Arbure

Cârstea (Arbure)

= Anușca, f. Hrinco cel Bătrân
menț. 1506 sept. 11

Maria
= Șendrea, hatman

Sora
= Isaia, post. † 1470

Ștefan cel Mare, vv (1457-1504)
s. Tăpesti

Toader Crasnăș,
uşar
menț 1547, 1606

Ana (Anușca)
menț. Pom. bis Arbure
menț. 1528, 1547
s.Cârsteşti Hireşti

Luca Arbure, (?-† aprilie 1523), Hârlău
= 1. **Maria,** menț. pom. măn. Voroneț, Moldovița ≈ † 1497
= 2. **? Dragna,** f. Șandru p-b
= 3. **Iuliana,** f. Petre Țura, comis, □ bis. Arbure
s. Ţăpeşti

Ion pitar 1547

Fată ? 1547

Fată ? 1547

Dragoș de la Poartă, 1520,
s. Tăpești confiscat, 1546

Ion menț. 1506

Alexa ment. 1506

Vasco ment. 1506

Dragna
= Clanău, spăt. 1486-1504

Dumșa, post, † 1500, □ măn Probota

Bogdan vv (1504-1517)

Giurgea Crasnăș,
vistier, † 1541
= **Ana** călugăriţa, 1528, 1540, menț 1547, 1618, 1621
s.Cârsteşti Hireşti

Solomia ≈ † 1497 menț. pom. măn. Voroneț, Moldovița

Constantin ≈ † 1497 menț. pom. măn. Voroneț, Moldovița

Maxim ≈ † 1488-1497 menț. pom. măn. Voroneț

Theodor † 1523 menț. pom. măn. Moldovița

Nichita † 1523

Gliga, poșt ., menț 1538-1545

Ioan menț. pom. bis Arbure

Filip menț. pom. bis Arbure

Gheorghe menț. pom. bis Arbure

Băiat ≈ † după 1503 □ bis. Arbure

Stanca

Sofiica = Gavril, vist.

Tudosia = Cheldă

Odochia

Mariica

Ana, = Pintilei Plaxa,

Nasta - sia

Ștefan cel Tânăr, vv (1517-1527)

Coste, diac 1575 martie 2

Fără copii

Marica, preoteasa
= ?
1618, 1613

Măgdălina

Antimia

Trif Crăsnaș, diac 1606, 1613

Toader Crasnăș, vătaf de hânsari, 1604-1619
s.Cârstesti

Simion Crasnăș 1606, 1613

Legendă
≈ - aproximativ
= - căsătorie
† - decedat
□ - înmormântat
s. - satul

4. Maria-Oltea, Doamna Țării Moldovei[1123]

Cu toate că Maria-Oltea, mama lui Ștefan cel Mare, a fost uitată sau negată complet de autorii de cronici, totuși ea a rămas în conștiința neamului mai ales datorită tradiției orale. Până în prezent se consideră că atât în timpul domniei lui Bogdan al II-lea, cât și până la moartea ei în 1465, Maria-Oltea nu figurează în izvoarele scrise. Dar să încercăm să concretizăm în care surse scrise apare Maria-Oltea:

Fragment din piatra de mormânt a Mariei-Oltea

- documentul din 9 iulie 1466, prin care voievodul face bogate daruri și scutiri Mănăstirii Probota, întru pomenirea „**și mântuirea mamei noastre Maria**” [1124];
- piatra ei de mormânt, datată aproximativ cu anul 1480[1125], care poartă inscripția: *„***Acesta este mormântul roabei lui Dumnezeu Oltea, mama domnului Io Ște[fan voievod, care a murit] în anul 6973** [1465] **noiembrie 4***”*[1126];
- în inscripția de donație a unui *Tetraevangheliar* bisericii din Borzești, în 1494, de către „**Ștefan voevod , fiul lui Bogdan voevod și al Oltei***”*[1127];
- *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, prin formula „**Pomenește Doamne pe ... domn Ștefan voevod, fiul lui Bogdan voevod și pe mama sa Oltea**” [1128];
- *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița* în compartimentul „neamul lui Ștefan voevod, al doilea ctitor: **Ștefan voievod, Alexandru voievod**,**Onisie mumă**”[1129] ;
- *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* „la pomenirea cea mare în toți anii și în veci a fericiților ctitori ...” și în cel „tălmăcit din Pomelnicul vechiu”: „**Ștefan voevoda, Olte doamna, Eudochia doamna ...**”[1130];
- *Pomelnicul Episcopiei de Rădăuți*: „Alexandru, Chiajna, Anastasia, Neagșa, Marina, **Bogdan, Maria**, Ștefan, Eudochia, Maria, Maria ...”[1131];
- *Pomelnicul Episcopiei de Roman*, „**Oltea împreună cu Bogdan**”[1132];
- *Pomelnicul mănăstirii Probota*: „**Maria Doamna-Olteanca**”[1133];
- în tradiția populară, în legenda a V-a din „O samă de cuvinte” a lui Ion Neculce[1134].

Din aceste mențiuni, observăm:

1. Majoritatea informațiilor sunt din perioada de domnie a lui Ștefan cel Mare;
2. Mama lui Ștefan cel Mare figurează cu numele de Oltea, pe când cel de-al doilea nume, Maria,

---

[1123] Studiul face parte dintr-un compartiment din volumul nostru *Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – părinții lui Ștefan cel Mare și Sfânt*, Chișinău, 2007, p. 101-105.

[1124] **DRH A**, vol. II, doc. 138.

[1125] Voica-Maria Pușcașu, *Lespezile funerare de la mănăstirea Probota*, II, în **AG**, An III (VIII), 1996, nr. 1-2, p. 257.

[1126] *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 246, nr. 49.

[1127] Marcu Beza, *Biblioteci mănăstirești la Muntele Athos*, în **AAR**. Mem Secț. Literare. Seria III, tom. VII, Mem. 3, (București), 1934, p. 11. Astăzi se păstrează la mănăstirea Zograf de la Muntele Athos (Б. Райков, С.Кожухаров, Х. Миклас, Х. Кодов, *Каталог на славянските ръкописи в библиотека на Зография манастир в Света Гора*, София, 1994, p. 80, nr. 113).

[1128] Damian. P. Bogdan, *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, București, 1941, p. 50, 86.

[1129] **BAR**, Mss. rom. nr. 921. *Pomelnicul Mănăstirii Moldovița*. C. Rezachevici observă că în acest pomelnic numele Oltei e redat greșit „Onisie mumă” (C. Rezachevici, *Un tetraevanghel necunoscut aparținând familiei dinspre mamă a lui Ștefan cel Mare*, în **SMIM**, VIII (1975), București, p. 177).

[1130] **BȘC AȘM**, secția „Carte rară”, Ms. 28756. *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* , p. 36. Ajunsă până azi într-o copie făcută în 1775 de Vartolomei Mazereanu.

[1131] P. Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, București, 1975, p. 56.

[1132] Melchisedec, *Inscripțiunea de la Mănăstirea Războieni județul Neamțului*, în **AAR**, ser. II, Mem., secț ist., vol. VII, 1884-1885, București, 1886, p. 192, nota 1.

[1133] Melchisedec, *Note istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, p. 153. Din domnia lui Petru Rareș, ajuns într-o copie anonimă din 1823.

[1134] Ion Neculce, Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte. Ed. de Gabriel Ștrempel, București, 1982, f. 165-166. Legenda a V (5).

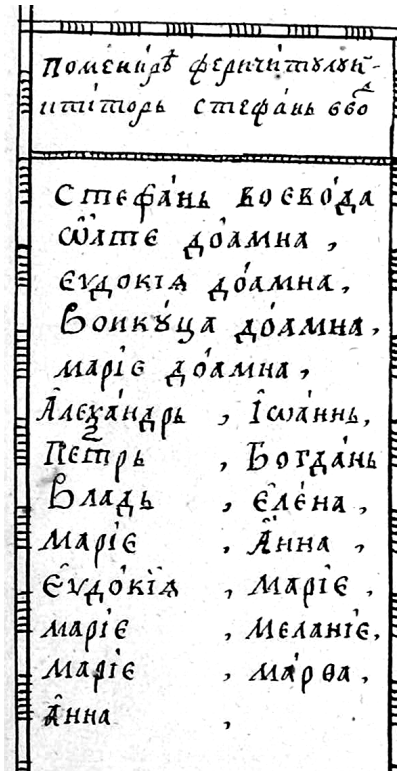
Fragment din Pomelnicul Mănăstirii Voroneț

întâlnit mai rar, se presupune că este numele ei de monahie[1135]. În asemenea caz rămâne fără răspuns întrebarea de ce în inscripția de pe mormânt i s-a înscris numele „Oltea”, adică numele laic?

3. În majoritatea cazurilor, Maria-Oltea apare fără titlul de „doamnă”, ceea ce a sugerat cercetătorilor ideea că Maria-Oltea nu a fost cununată cu Bogdan al II-lea, adică nu a fost soție legitimă și de aceea nu purta titlul de „doamnă” (**господжа** sau **кнѣгинѣ**).

Deși se cunoștea informația adusă de Melchisedec de la mănăstirea Probota, că în pomelnicul acestui locaș ea apare drept „doamnă”, aceasta aproape că nu era luată în calcul, deoarece era unica mențiune de acest fel. Pe lângă acestea, consemnarea a fost făcută mult mai târziu de Petru Rareș cu ocazia reconstruirii Probotei după 1530.

Aducem la cunoștință cititorului încă o informație din epocă în care Maria-Oltea figurează cu titlul de „doamnă”. Este vorba de *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, care este aproape necunoscut în literatura de specialitate, întocmirea căruia a început în domnia lui Ștefan cel Mare (1488)[1136], în care la compartimentul „Pomenirea fericitului ctitor Ștefan voievod” este scris imediat după numele celebrului domn al mamei sale „Olte doamna”[1137]. Mai ales această din urmă informație ne-ar putea determina să fim mai rezervați când afirmăm că Bogdan al II-lea și Maria-Oltea nu și-ar fi legitimat căsătoria.

Faptul că mama lui Ștefan cel Mare, fie cu numele de Oltea, fie cu cel de Maria, este inclusă în mai multe pomelnice ale marilor mănăstiri moldovene din sec. al XV-lea, în cele ale episcopiilor, în inscripții de pe cărți și documente alături de Bogdan al II-lea, pare să ne vorbească despre aceea că

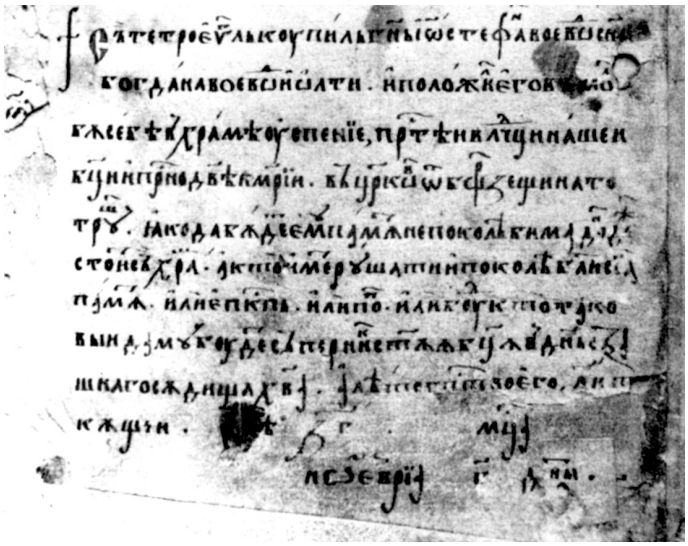

ea era cununată cu el (adică soție legitimă a voievodului). Dacă în unele dintre aceste pomelnice și inscripții cei doi au fost înscriși de fiul lor, Ștefan, apoi în altele, cum ar fi pomelnicele Episcopiei de Rădăuți și a celei de Roman, s-ar putea datora faptului că Bogdan al II-lea și soția sa Oltea, ca înalte fețe domnești, au fost înscrise cu ocazia vizitelor, și respectiv donațiilor făcute împreună la amintitele locașuri sfinte.

Astfel, raporturile dintre Bogdan și Maria-Oltea pot fi calificate drept o căsătorie recunoscută. Din toate acestea putem conchide că Maria-Oltea a fost totuși doamnă a țării.

[1135] Iorga Nicolae, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău-Iași, 1990, p. 25.
[1136] **BȘC AȘM**, secția „Carte rară”, Ms. 28756. *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț* , p. 1.
[1137] Ibidem, p. 25, 36.

SUMMARY
VORONEȚ MONASTERY – HISTORY, CULTURE, SPIRITUALITY

The work is dedicated to Voroneț Monastery, known as an important centre of Romanian culture and spirituality, as well as for its famous interior and exterior frescoes from the 15th-16th centuries. The treatise is structured in three parts: the first – HISTORICAL STUDIES OF VORONEȚ MONASTERY, the second – THE DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY, the third – STUDIES IN LIGHT OF THE DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY, accompanied by an introduction, an index of names, places and matters, a list of works cited, a list of abbreviations as well as by numerous pictures. The work is developed by the historians Andrei Eşanu and Valentina Eşanu – research workers at the Institute of History, State and Law of the Academy of Sciences of Moldova (Chisinau), excepting the sections The Iconography Program of St. George's Church belonging to Voroneț Monastery, Voronetian Iconography, developed by Constantin Ciobanu – a research worker at the Institute of historical monuments of the Romanian Academy from Bucharest and, respectively, by the nun Gabriela Platon from Voroneț Monastery.

In the Introduction it is stated that Voroneț Monastery, founded over 5 and a half centuries ago is situated in Suceava county (Romania), close to a homonymous village and 5 km distance from the town Gura Humorului. During its existence Voroneț Monastery has been an important centre of Christian Orthodox faith, Romanian medieval culture and art, reaching the height of development during the reigns of St. Stephen the Great, Petru Rareş and Ilie Rareş, when St. George's Church was built and painted inside and in the exterior. Alongside with other monasteries from the north of Bukovina, Voroneț Monastery has a statute of a monument of history, culture and art protected by the UNESCO. It is also a very attractive cultural centre for believers, pilgrims and tourists both from Romania and the whole world.

Part I of the work – ***HISTORICAL STUDIES OF VORONEȚ MONASTERY*** consists of 13 sections. In the section – ***A brief historical consideration*** are described the main events from the rich history of the monastery among which the authors distinguish three periods: the first – from the foundation in the 30s of the 15th century till the year 1785, when it was closed down by the Austrian authorities; the second – from 1785 to 1991, when St. George's Church functioned as an unction church of the Voroneț village; and the third –from 1991, when it was reopened till nowadays. Provided that in the first period it was a monastery for monks, in the third one – it became a monastery of nuns.

From the few data of the historical sources it is stated that the monastery was founded by boyar Bârlă from Hârlău and his son Stan Bârlici, who took care of the monastery and supplied it with everything necessary. In the first stage, at the monastery all the constructions, including the church and cells were built of wood. In the 70s-80s of the 15th century Voroneț Monastery was in the centre of attention of other boyars, among whom Ignatie Iuga – the big treasurer, as well as of the voivode of the Moldovan State – St. Stephen the Great. In some circumstances the Voroneț church was burnt during a big fire and after many approaches and requests of the monastery community and especially those of Daniil Sihastrul, in 1488 St. Stephen the Great built a beautiful and impressive stone church – a masterpiece of Romanian medieval architecture. After a short period of time, with the help of the same voivode, the new church was beautified inside with numerous pictures and icons. Some research workers admit that even at the boundary of the 15th and 16th centuries in Voroneț a scriptoria and a small monastery school began to function. A special brilliance and deep spiritual feelings were characteristic of the monastery life at Voroneț in the last decades of the 15th century through the various kinds of support of St. Stephen the Great and the activity of Daniil Sihastrul, the latter was considered a saint even in his lifetime not only in the clerical environment, but also in the laic one.

The same voivode endowed the monastery with numerous estates and other goods. St. Stephen the Great's example was followed by his sons, Bogdan the III voivode and Petru Rareş voivode. The progress of the monastery continued especially during the reign of Petru Rareş and the reign of his son, Ilie Rareş, who gave new donations and supported all the initiatives of metropolitan bishops

Teofan and Grigorie Roşca, who were busy with endowing the sacred place with new estates, but became notorious especially due to the construction of the narthex (exonarthex), they endowed the monastery with new books and they covered the whole exterior of St. George's Church with numerous mural paintings of exceptional value in Romanian and world culture.

During its existence the monastery was ruled by a Father Superior, whose duty was to make sure all the rules of monastery life were respected and all the estates were used appropriately. The first known Father Superior of Voroneț Monastery was the monk Misail, attested in 1472, after whom followed many other rulers with whom the monastery life carried on its cultural-spiritual activity and who took care of monastery estates which grew in number due to donations made by voivodes, big boyars, some bishops and numerous believers. A great role in the development and maintenance of Voroneț Monastery as an important centre of culture and spirituality during centuries was played by the metropolitan bishops Teofan and Grigorie Roşca (the 16th century), and in the 18th century the Father Superior Macarie (1756-1782) carried on a vast activity aimed at consolidation under all aspects of the monastery, the latter being renovated. There were built new cells and other extensions, the library was supplemented with new books, a new monastery school functioned and the property rights of the monastery over many estates were defended in many instances, the diptych was interpreted and renovated and the book of entry with the monastery estates was composed.

Soon after the annexation of territories from the north of Moldova, including that of Suceava where Voroneț Monastery was situated, by the Austrian Empire, in 1785 it was closed. The whole territory of the monastery was passed at the orders of the Church Fund of Bukovina, and the church was transformed into an unction one of the Voroneț village. Many books, gems and ecclesiastical clothes in order to be saved, were brought to other monasteries.

After 206 years of interruption, with the help of The Patriarchate of the Romanian Orthodox Church and of high bishops from Iaşi and Suceava, in 1991 Voroneț Monastery was opened as a monastery of nuns. The first Mother Superior of Voroneț monastery - Stavrofora Irina Pântescu carried on a vast activity aimed at reinforcing the monastery life and restarting the restoration works of the church with the celebration of St. George as a monument of history, art and medieval architecture. There were raised new cells and other edifices with cultural-spiritual purpose. In the last two decades of existence Voroneț Monastery regained its old role as an important centre of Romanian faith, culture and spirituality.

In the section ***Fathers Superior of the monastery*** on the basis of original published sources the succession of Fathers Superior was reconstituted, fathers who managed Voroneț Monastery from its beginnings to its closing in 1785 and in 1991, when the monastery is reopened. The succession of the managers of the monastery is accompanied by compendious information regarding their activity as managers of the monastery giving details about donations given by voivodes, big boyars and bishops of Moldovan State, the foundations of the scriptoria and the activity of a monastery school, about building of some churches, cells, about defending the property rights of the monastery, judicious managing of monastery income, purchasing of books, icons and other things for religious service, about repairs of churches and cells and building of other household edifices, about defending the interests of the monastery in relations with other estate owners, and at the end of the period, with the new Austrian authorities (after the annexation of Bukovina in 1775). At the same time, there were highlighted the activity and efforts of the most important Fathers Superior, including those carried on by Fathers Superior Misail Efrem and Ghenadie from the last decades of the 15th century, fathers who established very good relationships with St. Stephen the Great, this way they managed to bring the monastery to an impressive height of progress; the activity of Father Superior Iosif, during whose leadership Petru Rareş presented the monastery the estate Leontie by the Nistru, the exterior painting was done, church books were copied, etc.; the activity of Father Superior Macarie, under whose wise leadership between 1756-1782 Voroneț monastery manages, through written documents, to reconfirm and defend its estates, to accomplish sizeable reconstructions and repairs, to endow the monastery with many books, icons and other valuable things for religious service, to

build three churches in the monastery villages and other activities. At the end of the section, the activity of Mother Superior Irina Pântescu is analyzed, the manager who was the head of the monastery from 1991 and a systematized chronological list of all known Fathers Superior of the monastery beginning with 1472 till 1785 is presented. The list comprises 40 names to which is added the name of Mother Superior Irina. From the table of contents of the section and from *The List of Fathers Superior of Voroneț Monastery (15th century – the beginning of 21st century)* it is noticed that nearly all the names of Fathers Superior are known, except of those before the year 1472 and during the reign of Ştefăniță the Young (1511-1527) and during the reign of Petru Rareş (1527-1538).

In the third section, ***The Monastic Community of Voroneț Monastery,*** is observed the evolution of the monastic community from the point of view of number, name, and that of the activities from the beginnings of the monastery till 1785 and from the re-opening in 1991 till present. According to numerous sources and especially according to the Diptych of Voroneț Monastery the information about numerous monks who were under obedience during some centuries is given. The number of monks who lived at the same time at the monastery in this period didn't outnumber 13-16 prayers. Besides religious service and praying, the monks from the monastery copied books, drew icons, guided children and young people in the monastery school, they also did some household works. Often Voroneț Monastery was visited by monks from other monasteries from Moldova and abroad. The most important source concerning the monastic community from Voroneț is its Diptych in which are recorded names of several hundreds of monks busy with prayers and service to God during the 15th – 18th centuries.

At the time of its closing in 1784-1785 the number of monks together with priests reached 16 people. After some coercing acts and those of confiscation of monastery estates and its closing about 1784-1785, a part of monks among whom Father Superior Macarie passed the border and settled in Moldova, and others were received in those three working monasteries in Bukovina under the Austrian government.

After its reopening in 1991 Voroneț Monastery has become a monastery for nuns headed by Mother Superior Irina Pântescu, who came here from Moldovița Monastery together with other two nuns. Till the year 2009 the number of nuns reached 13 people. The actual monastic community from Voroneț is characterized by piety and special Christian Orthodox culture.

In a separate subsection the life and activity of one of the most famous monks from Voroneț, St. Daniil Sihastrul, is followed. According to the oral tradition he had a long life and died about the year 1496, he became a monk at the Putna Monastery, then he went to Voroneț, firstly at a hermitage, and later he became part of the Voroneț monastic community. According to a beautiful legend that has its origin in the historic events and was put down by the chronicler Ion Neculce, about the year 1475 Stephen the Great, after losing in a war with the Turks, came to Daniil Sihastrul to ask for advice. The latter had a fame of a very wise man that was even considered a saint for the miracles he is said to have made. Although it is considered that he was for some time a Father Superior in Voroneț Monastery, according to some records in the Diptych, he was a simple monk who was very popular with other monks and ordinary believers. It is considered that he had many pupils among whom the future Metropolitan Bishop of Moldova Grigorie Roşca is mentioned. Judging by documentary sources from the 16th century and some mural paintings from Voroneț, Daniil Sihastrul the monk was remarkable for special pastoral culture and therefore ha was considered a saint even in his lifetime. His grave with a tomb is kept in the ante-temple of the church with its celebration of St. George, as well as his two portraits with a nimbus of a saint: one in the church porch, and the other made part of the exterior painting of this church. He was canonized by the Romanian Orthodox Church on December 18, 1992.

Another subsection of *The Monastic Community…* is dedicated to the **Metropolitan Bishop Grigorie Roşca**, who is said to be related to the family of the voivode Petru Rareş' mother. He studied at Voroneț Monastery under the guidance of Daniil Sihastrul. After many years of obedience at Voroneț, where he was remarkable due to his education and much wisdom, ha was appointed Father Superior

at Probota Monastery. It is considered that Grigorie Roşca convinced Petru Rareş voivode and his wife Elena to build a family necropolis at Probota. This way the voivode of the country took a great care of this sacred place. Distinguished through great efforts and piety at Probota, Grigorie Roşca is appointed the Metropolitan Bishop of Moldova between 1546-1550, then he retired into Voroneț Monastery where he carried out a vast activity as a result of which a gorgeous church porch with gothic windows was built, the monastery church was painted on the outside, and many books were copied. At the end of his life Grigorie Roşca presented his whole fortune: estates, villages, windmills and books to Voroneț Monastery. He passed away in 1570 and was buried in St. George's Church.

In section four – ***The Celebration of the Monastery***, is shown that even beginning with the first documentary record this sacred place had its celebration of St. George the Great Martyr and Victorious, kept on April 23. This celebration has been preserved till nowadays. After the death of Daniil Sihastrul and his funerals at the church of Voroneț Monastery especially beginning with the 40s of the 16th century when Grigorie Roşca settled there, was appointed a third celebration of the monastery – that of St. Daniil Sihastrul called the New, being kept on December 14. After the canonization of Daniil Sihastrul by the Romanian Orthodox Church on December 18, 1992, the second celebration kept on the day of his canonization. In 1997 at Voroneț Monastery a wooden chapel with its celebration of St. Daniil the New was built.

In section five, ***The Property of Voroneț Monastery (the 15th-16th centuries)*** its evolution is followed from its beginnings under the reign of St. Stephen the Great till its closing in 1785. The monastic property was constituted and grew, including several tens of estates and other goods due to donations of Moldova's voivodes – Stephen the Great, Bogdan the III, Petru Rareş and others, of some high bishops, Fathers Superior and monks of the monastery – Grigorie Roşca, Father Superior Macarie, Avramie the monk, etc. The property also included large forests, pastures, mountains, windmills, vineyards, ponds, bee gardens, gypsy slaves, etc., situated in different regions of Moldova, among which that of Soroca and the lower course of the Nistru. In this section it is also shown that during those four decades of existence, Voroneț Monastery had many lawsuits concerning estates with its neighbours, the former were solved with the help of voivodes or metropolitan Bishop of Moldova, in most cases in its favour. In 1785 the property of the monastery was confiscated and passed to the Church Fund of Bukovina. After the reopening in 1991 Voroneț Monastery was given 10 acres of arable land, to which other 2 acres bought with monastery income were added.

In section six – ***Old and new buildings at Voroneț*** – it is shown that until 1488 the monastery had an old church whose foundation was brought to the surface as a result of some archaeological digging. There were also brought to the surface cells and other wooden constructions which were destroyed by a fire in some unknown period of time. On the place of the old wooden church St. Stephen the Great in 1488 built a beautiful stone church with its celebration of St. George, a belfry which he gave two bells, cells, etc. In a short period of time, with the expenses of the same voivode, the church was painted inside. In 1547 a church porch was built which, together with the church, were painted on the outside. In 1551 with the expenses of the Metropolitan Bishop Grigorie Roşca new cells were built. Under the management of Father Superior Macarie (1756-1782) at the monastery some ample repairs of the church were made, new cells and stone basements were built. After closing of the monastery in 1785 the church was transformed in a village church, later many cells and interior walls fell down, but after the reopening of the monastery in 1991 a beautiful chapel was built and then decorated with beautiful icons painted by the local nuns. The interior wall was rebuilt and ample restorations were made.

In section seven – ***Voronet relics*** - is shown that during its existence the monastery was endowed with numerous things for religious service, books, clothes, etc., among which only a few survived the times. These were presented by voivodes, high bishops, boyars, monks and ordinary people. After the closing of Voroneț Monastery in 1785 many of Voronetian relics were dispersed or lost, others came to belong to other Romanian monasteries. After the reopening of the monastery, with the help of Mother Superior Irina, some of worthless Voronetian gems one by one were returned to the old owner – Voroneț Monastery.

Section eight – ***Library Books of Voroneț Monastery*** tries to follow the birth and evolution of the monastery library during its existence, beginning with the handwritten and printed books kept in various libraries and collections form Romania and abroad, in Slavonic, Romanian and Greek. It is admitted that the oldest handwritten books that belonged to the library of Voroneț Monastery date from the 16th century. These are two books copied in Bulgaria. Further all the registers and printings from the 15th-16th centuries are listed. They were either copied at Voroneț or bought and presented to this monastery by voivodes, bishops and people of different ranks and social status. It has been ascertained that most of the books from Voroneț either were dispersed in different collections in Romania and abroad or were lost. An important source for reconstitution of the library in Voroneț Monastery is *the Book of entry* written by 1775 in which 78 titles of books are recorded; among which 22 were printed and the rest were manuscripts. At the end of the section a list of 29 items is made, handwritten and printed books which once belonged to Voroneț Monastery, accompanied by descriptions, records and references.

In section nine – ***The Seal of Voroneț Monastery,*** by means of available sources the authors note that if the Metropolitan Church, Episcopal offices and some monasteries in Moldova had their seal at the beginning of the 16th century, being applied to different documents of property, the first mentioning of a seal at Voroneț dates back to 1632. Like the stamps of other ecclesiastical institutions, that of Voroneț bore an icon of St. George, and around had the legend: *„†This is the seal of sacred Voroneț Monastery".*

In section ten – ***The Necropolis,*** the authors tried to reconstitute names of those who were buried at Voroneț in the 15th-20th centuries. The archaeological digging showed that in the old wooden church the first benefactors of the monastery were buried. During the next period here were buried St. Daniil Sihastrul, the Metropolitan Bishop Grigorie Roşca, Grigorcea Crăciun, a great chancellor from the 16th century and a great magistrate of Țara de Sus, as well as other boyars and benefactors. As some important personalities were buried inside the church, others, among which monks, were buried around it. At the end, a list of all known people buried at Voroneț is presented.

In section eleven - ***The Iconographic Program of St. George's Church at Voroneț Monastery*** signed by *Constantin Ion Ciobanu* tries to make a summarizing and thorough presentation of the whole system of frescoes and mural paintings of St. George's Church at Voroneț, a voivodal foundation of Stephen the Great, both on the basis of vast special literature concerning this valuable medieval monument and their own investigation and observations.

Mainly, it is stated that the iconographic program of Voroneț is adapted to architectural forms of Moldovan style of this monument, built by Stephen the Great in 1488. The paintings from the nave spaces and the altar of St. George's Church, according to the author, was made beginning with July 1496 and finished in the spring of 1497, and the painting in the church porch of Voroneț as well as the painting on the exterior walls were made in 1547 with the initiative and support of the Metropolitan Bishop Grigore Roşca, during the reign of Petru Rareş and that of his son's, Iliaş Rareş. The themes of the mural paintings of St. George's Church follows and also enriches the artistic traditions of Byzantine origin. The ensemble of interior frescoes impresses by its clarity, rigour and specificity of the iconographic program, and their style – by the expressivity of the duct and by the gravity of the chromatic scale.

Further the interior and exterior paintings of the whole iconographic program are presented and analysed, the whole space of the altar, nave, narthex and church porch is described. The themes are *Diesis, Menologue* in a shortened and developed forms, the cycles *Christological*, *The life of St. John the Baptist, the Life, miracles and sufferings of St. George*, compositions, liturgical scenes and iconographic images, medallions with faces of bishops and other big hierarchs of the church, Bible personalities, portraits of evangelists, prophets, ancient wise men (Thucydides, Socrates, Pythagoras, Sibyl, Plato, Aristotle, Homer, Sophocles), saint hierarchs – fathers of theology and Christian Church, saint soldiers, saint doctors, hermits, pious, martyrs and archdeacons.

A special attention is paid to characterising those two images of St. George, a Great Martyr and

Victorious, whose name the church is carrying (one riding a horse and fighting with a dragon, the other sitting on a throne and taking his spade out of the case); to the family portrait (Stephen the Great, his wife Maria Voichița, one of his daughters (Maria or Ana and the future voivode of Moldova Bogdan the III), as well as to portraits of the Romanian saint Daniil Sihastru and of another benefactor the Metropolitan Bishop Grigorie Roşca, with whose initiative and support the painting of the church porch and of the exterior walls of the church was made.

From the entire interior painting the author notices a rare iconography that presents affiliation to the group of saint soldiers of St. New Emperor of Persians, though the novelty of the iconographical program of the Voroneț narthex (compared to previous mural painting) refers to appearance of the theme *Menologue* in Moldova for the first time. The formula of *Menologue* will remain unique in the entire art of medieval Moldova and there will not be found any similarities in the art of Romanian State. This way, at Voroneț, in the 16th century, in the author's point of view, a certain *curiosity of iconographical type* was born: the existence of two *Menologues* under the same roof (in a contracted and developed forms) with their specific stylistic peculiarities.

The iconography of the exterior walls of Voroneț includes the following topics: *The Rank* or *The Pray of all Saints* (on the whole eastern part of the building and on the three apses), *The Tree of Iesei* bordered upon images of *The Wise Men of Antiquity* (on the central part of the southern wall), *The life of St. Nicolas* and *The life of St. Ioan the New from Suceava* (on the western part of the southern wall), the icon *Diesis* (situated above the southern entrance door in the church porch), *Acathistus of the Blessed Virgin* and *Genesis,* which include the famous apocrypha scene of *Adam's Deed* (in the central part of the northern wall), the continuation of *Genesis*, *The Life of St. Gherasim* and *The life of St. Antony the Great* (on the western part of the northern wall), *the Blessed Virgin with the Baby with two Archangels* (above the northern entrance door to the church porch), *The Parabola of the Wasteful Son* (to the left of the same door), *The Tributes* (on the northern part of the north-west abutment), the immense *Doomsday,* the most important theme that appears in the exterior decoration tended by Grigorie Roşca (on the whole western wall and on the western surfaces of the building abutments). To these themes some portraits are added: that of the benefactor of the church, the Metropolitan Bishop *Grigorie Roşca* and that of *Daniil Sihastrul* – presented together, – to the left of the southern door of the church porch. Close to them, on the southern surface of the south-west abutment an excellent image of St. George's Battle, the patron of the church, with a dragon is represented. Very close to it on the adjacent surface formed by the thickness of the abutment the images of St. *Grigorie Dialogul* (in the superior register) and that of *St. Nifon* (in the inferior register) are presented. Similarly the images of St*. Silvestru* (superior register) and *Noe the Just* (inferior register) are placed on the north-west abutment. Each of these scenes, themes, images and icons, especially the groups of archangels, seraphs and cherubs, prophets, apostles, saint soldiers, hierarchs, pious, hermits, Israelite rulers are accompanied by adequate characterisation and interpretation.

The exterior frescoes at Voroneț are contemporary with the painting of the church porch. They are especially expressive, monumental and rich in details. They represent the apogee, the supreme achievement that the medieval art in Moldova in the 16th century could reach. The appearance of the phenomenon of Moldovan exterior painting, the exterior walls at Voroneț are its height, has been a great interest with researchers. The phenomenon has become a great interest with numerous Romanian and foreign research workers, major points of view on this phenomenon were expressed by Josef Strzygowski, David Talbot Rice, I. D. Ştefănescu, André Grabar, G. Boskovic, V. Grecu, M. A. Orlova, Vasile Drăguț, Michael D. Taylor, Anca Vasiliu, and others who published important contributions for the investigation of the phenomenon.

The section ***Iconography at Voroneț*** by the nun *Gabriela Platon* attempts to select the most representative pages concerning the iconography at Voroneț starting with opinions that „have survived the times" and considered by the author relevant in the present investigation of the iconographic program of Voroneț. The theological interpretations though predominate. The whole iconographic material at Voroneț is thematically grouped sometimes breaking the chronology in favour of the combination of the aesthetic and theological criteria.

Reviewing the chronology of the construction and painting of the church at Voroneț from 1488 till 1547 two main aspects are underlined: if the construction of St. George's Church, during the reign of Stephen the Great, is considered the apogee of the Moldovan style in architecture, then during the reign of Petru Rareş the painting of the church porch and of exterior front sides of the same church is considered the apogee of a national style in painting.

Characterising the interior painting the author considers that it impresses by the clarity and rigour of iconographic development, by the vigorous drawing, by the chromatic scale with grave accords, by expressivity of the characters that is not at all stereotypic or conventional.

Having as a starting point Byzantine cannons, the authors of the iconographic program knew how to adapt it to the peculiarities of the interior of a Moldovan church. According to the iconographic cannons proposed by the Byzantine painters, the dome was reserved for representing *The Heaven's Church*, having on its vault the image of *Jesus the Pantocrator*, and on the walls of the tambour, in ring-shaped registers, seraphs, angels, prophets and apostles. In small pendentives, the evangelists were drawn. Their written „works" make the connection between the heaven and earth. In those four groins between the small and large pendentives the great holidays of the New Testament: *The Birth*, *Coming to the Temple*, *Baptizing*, *Face Change*, etc. are presented.

In the conch of the apse of the altar is represented *The Blessed Virgin with Jesus in her arms*, guarded on each side by two angels, as a symbol of sacrifice, and on the walls, *The Secret Supper* and *The Two Eucharists* as a symbol of mystical communion and sacrifice, *Washing of the Feet* as a symbol of lowliness.

The nave consists of several remarkable compositions especially those from the series of *Jesus' Sufferings*. In the lower register there are Saint soldiers, a symbolic representation of the Struggling Church, and on the wall that separates the narthex form the nave, in the space between the door and the southern wall there is *The Votive Picture* in which the benefactor – Stephen the Great – led by St. Martyr George, presents the church to *Jesus Christ*, who sits on a throne. *The Votive Picture* offers the scientific explorer of the past significant elements concerning the initial form of the church and the princely costumes of the epoch.

The ensemble created in the narthex is characterized especially by its inclination for a decorative interpretation of images. Above the registers with circles and medallions scenes from *The Lives of the Saints* and the legendary sufferings of St. George, the patron of the church, are painted.

Among the paintings in the church porch the images of the *Menologue* are emphasized. The illustration of the calendar begins with in the middle of the semicircular vault in the southern part on September the 1st according to the Byzantine tradition. The novelty at Voroneț is the fact that the whole *Menologue* with those 365 days was illustrated in a quite small space of the church porch, resulting in unprecedented profoundness of scenes; the latter are characterized by variety of compositional solutions. Both for the fact that it is a unique collection of mural paintings in Moldova and its artistic characteristics, the *Menologue* from Voroneț is an outstanding achievement for the 16th century.

Trying to understand the essence and significance of the whole interior painting of St. George's church, the authors consider that it represents a road that leads to a single goal – to promote liturgical life of people.

The examination of the exterior painting begins with the western front side on which *The Doomsday* is represented. *The Doomsday* of Voroneț can be considered one of the most significant works representing this topic in the entire post-Byzantine art. Organized with rigorous clarity, the composition consists of well-individualized groups and characters, the fact that permits to unravel undoubtedly the meaning of every episode. Characterizing turn by turn scenes from *The Doomsday*, the author resorts to comparison with similar paintings from the Athos Mountain, from Camposanto of Pisa etc., concluding that the latter have nothing of the colour brilliance and the compositional skills of the Moldovan artist.

In presenting images from the southern front side the author notices some innovations in compar-

ison with other Moldovan monasteries painted earlier, among which: lack of the Acathistus Hymn; presence in three registers of the Acanthus to St. Nicolas of seventeen scenes from his legendary life, the saint considered a symbol of Orthodox Church, as well as the clearest illustrated story of the Sufferings of St. Ioan the New from Suceava that is immortalized in twelve scenes characterized as an appeal to be united in faith for defending Moldova.

A special attention is drawn to the investigation of the portraits of Daniil Sihastrul and those of the Metropolitan Bishop Grigorie Roşca, then the one of St. George equestrian in a battle with the dragon situated on the south-western abutment. Then the author presents the composition *The Tree of Iesei* which represents, according to the Bible, The Genealogy of Christ, from the southern wall of the church porch to the lateral apse emphasizing the art of anonimous masters. To the right of the Tree there are ancient philosophers considered by Cristian Church as those who forbore Christ's coming.

The northern front side of the church is reserved for the darkness and struggle against demonical forces and it consists of the *Genesis*, *The First Sin*, *The Banishing of the Forefathers from Eden*, and their difficult life against the soil till the *Fratricide of Cain*. On the same front side the *Acathistus of the Holy Virgin* is situated. It is preserved only in the paintings glorifying the Blessed Virgin. There are also episodes from *The Life of St. Antony*, as well as *The Tributes*, in which the influence of Romanian folk in painting images is distinguished.

The presentation of the whole iconographical program from Voroneț finishes with the representation of the *Ranking* that is of the *Divine and Earthly Hierarchy*, for which the walls of the apse of the altar and the adjacent ones of the nave and those of the lateral apses are preserved.

One of the ideas with which the discourse ends is that the "blue of Voroneț" is the element of compositional unification, a unity necessary for emphasizing the architectonical forms of St. George's Church.

Throughout the entire research work references to the works of some high-rank specialists in the phenomenon of Voroneț in medieval art are made.

In section thirteen ***Voroneț Monastery – an important centre of culture and spirituality*** – is shown that especially after 1488, through the effort of St. Stephen the Great, that of Daniil Sihastrul and of other Fathers Superior and monks, Voroneț Monastery has become an important centre of Christian Orthodox culture and spirituality. Here are founded a scriptoria where books were copied, a monastery school where the future monks and aristocrats' children as well as the future clerks and copyists studied. For the celebration of the monastery as well as for the big holidays Voroneț Monastery was visited by voivodes of Moldova who would bring expensive presents among which expensive object for the religious service, clothes and books. Strong influence upon the spiritual life of Voroneț Monastery was made both by St. Daniil Sihastrul, who guided and encouraged Stephen the Great after a difficult war with the Turks, and the Metropolitan Bishops Teofan the I and Grigorie Roşca, who offered their material and spiritual support and contributed to the prosperity of the monastery in the 16th century (the church porch is built, the exterior of the church and icons are painted, books are copied). During its existence Voroneț Monastery was visited by numerous Christians and monks from the nearby monasteries and from distant places such as Ukraine, Russia, Bulgaria, Serbia, etc. Guided by the father superior Macarie, in the 1760s-1780s the cultural and spiritual life in the sacred place is marked by obvious enlivenment. The interest in the past of the monastery and of the whole country is raised, but the annexation of Bukovina baffled many cultural and spiritual activities at Voroneț.

PART II of the work entitled **The DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY** consists of an introductory study, the body and the photocopy of the entire diptych.

The **Introductory Study** shows that Voroneț Monastery, like other ecclesiastical centres, had a diptych that was thought lost, but which was discovered recently in the Central Scientific Library "Andrei Lupan" of the Academy of Sciences of Moldova (Chisinau). It is stated that the present document was preserved in a translated version by Vartolomei Mazereanu in 1775. It is stated that the Diptych of Voroneț, besides its ecclesiastical value is considered, due to its contents, an important source for the history of Moldovan State of the 15th-16th centuries. Therefore its publication opens new horizons for research and discovering of the past.

This manuscript has 157 pages and is written with Cyrillic letters. The Diptych consists of two parts: *part I* from 1488, when it was started, till 1775; *part II* (the new Diptych), which consists of records beginning with 1775 till 1828. The authors of the study have determined that the old Diptych which was started by St. Stephen the Great in 1488 as a basis had an old Diptych (Fore-Diptych), that recorded a great number of Moldovan voivodes and which also included completely unknown names from the 14th century and the first half of the 15th century and it also included at least some families of boyars with the names of all members, people who supported the monastery with money and donations.

- *part I* of the Diptych consists of a *Title*, an *"Introduction by Macarii, the Father Superior of Voroneț",* texts of the big and small funeral service, a *Table* in which the benefactors of the monastery were included, days in which they were to be prayed for and the things they presented the monastery. As it follows, the recording includes the Diptych itself in the translation of Vartolomei Mazereanu from Slavonic in Romanian. It opens with Stephen the Great, the benefactor of the monastery, and the members of his family, names of Moldovan voivodes from the 14th-15th centuries, Stephen the Great's siblings, followed by Stephen the Young with his family, Petru Rareş voivode with his family (Moldova's voivodes from the first half of the 16th century), other voivodes with their families from the 17th-18th centuries. After them many Moscow „tsars'" are written to be prayed for, beginning with Ivan the Terrible till Elisaveta Petrovna, from the 16th-18th centuries. As it follows the Diptych includes numerous families of boyars benefactors from the 15th-18th centuries, including names of nineteen boyars "killed by the Turks" in the battle of Valea Albă in 1775, then many names of archbishops and bishops of Moldova beginning with the Metropolitan Bishop Teoctist, contemporary with Stephen the Great, till metropolitan bishops contemporary with Vartolomei Mazereanu from the 1770s-1780s, followed by many names of fathers superior, monks, deacons from Voroneț and other monasteries of Moldova, priests with their relatives, nuns, as well as a great number of laic people written in the Diptych in the section „Praying for the community". At the end of Part I the translator probably tried to make some totals according to the sections of those included in the Diptych, with that end in view making some calculations, showing how many people were included in each section, as follows: „the blessed benefactor Stephen voivode with his family – 20" people, …, „boyars benefactors with their families - 653" people, etc, stating that in the old diptych were included names of 2062 people. Part I of the diptych ends with a *„Teaching Word by Macarii the father superior of Voroneț"* for praying for the benefactors.

- *part II* (the New Diptych) (1775-1828), consists of a Table of names of new benefactors and in what days they are to be prayed for, then follows a list of all voivodes of Moldova from Dragoş voivode till Grigore Alexandru Ghica voivode, the list made by Vartolomei Mazereanu after „The Moldovan Chronicle", followed by other voivodes written later; as well as of many names of metropolitan bishops, bishops, archbishops of Moldova (Dragomirna, Putna and from Serbian State), fathers superior, monks, deacons from Voroneț Monastery; archimandrites and fathers superior from other monasteries; priests with their relatives; big boyars with their families; merchants with their families, all of them written between 1775 and 1828.

The Diptych of Voroneț Monastery is written in a beautiful and correct Romanian language.

Judging by its scientific importance, the Diptych of Voroneț Monastery as a value can be compared with the diptyches of Bistrița, Neamț, Putna, Moldovița and other monasteries and it represents an exceptionally valuable historical document because it opens new ways of discovering the past of this sacred place, of the epoch of Stephen the Great and also because it offers new information about tens of generations of people of different ranks, from the highest to the lowest ones, from the history of Moldovan State of the 14th-19th centuries. Together with other diptyches and sources this document will surely play an important role in the whole spectrum of historical written sources concerning the history of Moldovan State.

In section two – ***The Diptych of Voroneț Monastery. The Text*** – For a greater safety in reading the original text (written with typed letters) of the document in the present edition both the transliter-

ated and the photocopy of the text were included: ***The Diptych of Voroneț Monastery. A Facsimile after mss. 28756 from the Central Scientific Library „Andrei Lupan" of the Academy of Sciences of Moldova.***

PART III of the present work entitled – **STUDIES IN LIGHT OF THE DIPTYCH OF VORONEȚ MONASTERY** – consists of four studies in which a series of issues concerning the foundation of Moldovan State and its first voivodes are tackled as well as investigations concerning the most important personalities from the entourage of Stephen the Great on the basis of original information from the diptyches of Voroneț, Moldovița and other monasteries. As an aim of these investigations the authors try to throw more light on the process of foundation and evolution of Moldovan State during the 14th century in relations with Hungary and Poland. Special attention is paid to the internal political life as well as to the role of some voivodes and suchlike, such as Ignatie Iuga the treasurer, Luca Arbore, the porter of Suceava and Maria Oltea – Stephen the Great's mother.

The study - ***The Foundation of Moldovan State. Voivodes from the 14th century*** – consists of three sections. In the first one entitled – *The issue of foundation of Moldovan State. A principle approach,* the attention is drawn to an incorrect approach from the point of view of the authors on the occasion of the so-called 650th anniversary of the Moldovan medieval state. The authors emphasize that via the actions launched by the communist authorities of the Republic of Moldova the latter tried to tear the events that took place in the middle of the 14th century at the east of the Carpathians from the similar processes that took place in the 9th-14th centuries in the Romanian area that is the foundation of some states which crowned with the foundation of Romanian and Moldovan States. All these events ought to be viewed in their whole as componential parts of the same process of coagulation of some forces and political centres both in the internal and external spheres.

In the second section of the research work – *Considerations concerning the consolidation of Moldovan State in the second half of the 14th century* – starting from some original approaches both of data and information from the diptyches from Voroneț and Moldovița monasteries, and those of some known documents, concerning especially the privilege given in 1408 by Alexander the Good to Liova merchants, the authors attempt to prove the presence, in the area to the east of he Carpathians, before the foundation of the Moldovan state, of two or more political nuclei or voivodal centres which, as a result of some complicated processes were gradually united before the year 1387 in Moldovan State and that the internal customs of the Moldovan States still kept after this date during the reign of Alexander the Good represent some reminiscences of privileges or giving ups to former local reigns by the central authorities of the Moldovan State as a compromise in the process of territorial unification of the Moldovan State between its historical borders – from the Carpathians to the Nistru and the Black Sea.

In section three of the same research work – *Voivodes from the 14th century* – the authors attempt to investigate the presence of a great number of unknown voivodes included in the diptych of Voroneț Monastery among Moldovan voivodes from the 14th century. In comparison with the data from other diptyches, among which those from Bogdana Monastery of Rădăuți, Bistrița and Moldovița monasteries, as well as those from the historical documents and chronicles the authors attempt to clarify and draw details in the commented lists of Moldovan voivodes made by first-rank specialists in Romanian historiography such as Constantin Rezachevici, Ştefan Sorin Gorovei and Pavel Parasca.

In the genealogic study ***New information concerning the family of Ignatie Iuga the treasurer*** on the basis of the investigations accomplished by Ştefan S. Gorovei, who succeeded in identifying the tomb of one of Stephen the Great's treasurers at Putna Monastery. It was Ignatie Iuga. This way he combated the wrong opinions of some historians, ideas among which one that asserts that the high official was a traitor in the wars led by Stephen the Great with the Turks. The authors of the present research study using some original information from the Diptyches of Voroneț and Moldovița monasteries carried on their research and consequently identified some unknown members of his family. Especially it was discovered that the high official, after marrying Anastasia, besides Mihail and Sofia had other three children: Ioann, Maria and Dimitra. Besides this, they attempted to prove that in the

Diptych of Voroneț in 1481-1482 alongside of Ignatie Iuga and his wife Anastasia and their son Mihail, there are names of their grandchildren Iosif and Petru, whose destinies still remain unknown. The increased attention towards the treasurer Ignatie Iuga is also due to the fact that he was in a somewhat way a relative of Stephen the Great's.

The genealogic and prosopographic study ***The Origin and the Family of Luca Arbure in light of Original Sources*** is dedicated to one of the most important personalities from the entourage of Stephen the Great, of his son's, Bogdan the III-lea, and that of his grandson, Ştefăniță voivode – Luca Arbure, a porter at Suceava. After the investigations accomplished till the present moment they succeeded to draw the conclusion that the presence of Luca Arbure around Stephen the Great during his last days and around his son and grandson was due to the fact that he was a close relative of Stephen the Great's. They were supposing that Luca Arbure's father was Cârstea, one of the brothers from the part of Stephen the Great's mother. The authors of the study had as support the results of the investigations accomplished by their predecessors and their own prosopographic study. They also have presented unknown information which is the diptyches of Voroneț and Moldovița monasteries, they have drawn the conclusion that Luca Arbure was indeed the son of Stephen the Geat's half-brother (on his mother's part), but not that of Cârstea's son, but that of Ioachim's son, the latter can be identified with „Arbure Senior". The nickname Arbure, as the authors admit, appears to come from the first husband of Maria Oltea, Stephen the Great's mother. The close relation between Luca Arbure and Stephen the Great and his successors made Ştefăniță voivode suspect the big porter of trying to get the throne of the state and, seeing a rival in him, he murdered him in 1523 together with some of his sons. The same original sources allowed the authors prove that Luca Arbure had two or even three wives and not one, according to previous information. Ha also had the corresponding number of rows of children from his wives. The authors also attempt to prove that the famous church from Arbore (the former name of the village was Solca) was built by the big porter in honour of and in order to be prayed for, his first wife, Maria and children from this marriage, children who had tragic deaths after the attacks of the Turks. All this information concerning the origin and the family of Luca Arbure was systematized in a rigorous family tree that is annexed: *The Family of Luca Arbure. The Family Tree.*

In the study ***Maria-Oltea – the queen of Moldovan State*** the authors investigated a vast spectrum of sources (voivodal documents, tomb writings, books inscriptions and numerous diptyches) in which the name Maria or Oltea occurred. It is stated that Stephen the Great's mother was a legal wife of Bogdan the II because she had a title „the queen". She was the wife of the voivode of Moldovan State, Bogdan the II (1449-1451), the father of Stephen the Great. The authors reject the idea that she was an illegal wife of the mentioned voivode.

The volume Voroneț Monastery is endowed with a rich illustrative material, impressive **references** and an **Index of names, places and matters**.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

1. BĂLAN Teodor, **Documente Bucovinene,** vol. I-VIII.

2. BĂLAN Teodor, **Noui documente câmpulungene***,* București, 1927.

3. BOGDAN Ioan, **Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742**, în *Buletinul Comisie istorice a României*, vol. 1, București, 1915, p. 232-235.

4. **Catalog de documente din Arhivele Statului**, Iași, Moldova, vol. I (1398-1595), București, 1989.

5. **Catalog de documente moldovenești din Arhivele Statului**, București, vol. I –V și Supliment I.

6. **Documenta Romaniae Historia**. A. Moldova.

7. **Documente privind istoria României**. A. Moldova.

8. **Documente privind relațiile agrare în veacul XVIII-lea**, Vol. II. Moldova Ed. de Vasile, Mihordea, Ioana Constantinescu și Corneliu Istrati, București, 1966, doc.125, 126, 127, 163, 235, 288, 296, 304, 320, 339, 428.

9. EȘANU, Andrei, EȘANU, Valentina, **Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text**, în *Analele Putnei*. Centru de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare", Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 91-247.

10. MAZEREAN, Vartolomei, **Condica Mănăstirii Voronețul**, Ed. de S.F.Marian, Suceava, 1900, 115 p.

11. MIRON, Vasile ș.a., **Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente 1393-1849***,* București, 1983.

12. NECULCE, Ion, **Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte***.* Ed. de G. Ștrempel, București, 1982, Legenda a V (7), p.165-166.

13. **Pomelnicul mănăstirii Voroneț***,* Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău), Secția „Carte rară", Mss. 28756.

14. **Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului, 1388-1918***,* Vol. I, București, 1989, doc. 98, 199.

Monografii, studii

15. BALAN, Carmen Cornelia, **Voroneț 520, Sesiunea de comunicări Mărturii de trăire în istorie***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 39-46.

16. BALAN, Carmen Cornelia, **O biografie socială cu valoare de simbol și putere de exemplu***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 271-282.

17. BALAN, Teodor, **Schițe de monografii ale satelor din județul Suceava. Manuscrise. Th. Balan – Gura Humorului** [inclusiv și mănăstirea, comuna Voroneț, în manuscris], în *Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, Fondul documentar „Ciprian Porumbescu"*, inv. 3967.

18. BALAN, Teodor, **Documentele mănăstirilor din Bucovina. Studiu** [inclusiv și mănăstirea Voroneț, în manuscris], în *Direcția Județeană a Arhivelor Naționale – Filiala Suceava, Fondul personal „Teodor Balan"*, inv. 405, pachet II, cota 1-13.

19. BALȘ, Gh*.,* **Biserici din sec. XVI***,* în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1928, p. 88-91, 237, 335-336, 344-346, 348.

20. BALȘ Gh*.,* **Bisericile lui Ștefan cel Mare**, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1926, p. 31-36.

21. BĂLAN, Ioanichie, arhim., **Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX)***.* Ediția a III-a, Galați, 1998, p. 110-118, 118-119,133, 135-136. 203.

22. **Biserica Voroneț**, Iași, Junimea, 1971.

23. **Biserica Voroneț**, Iași, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1966, 8 p.

24. BOGDAN, I., **Evangheliile de la Humor și Voroneț din 1473-1550**, în *Analele Academia Române*. *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria II– Mol XXIX, București, 1097, p. 7 (651) –12 (656) + 24 pl. Extras.

25. BOLDURA, O., POGONAT T., **Conservarea și restaurarea picturilor murale exterioare de la biserica monument istorica fostei mănăstiri Voroneț**, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1989, nr. 11-12.

26. BOLDURA, Oliviu, **Pictura murală din Nordul Moldovei. Modificări estetice și restaurare/ Mural Painting in the North of Moldavia aesthetic modificetions and restoration**, [Suceava], ACCENT PRINT, 2007, 447 p.

27. BOLDURA, Oliviu, **Elemente complementare privind pictura de la biserica mănăstirii Voroneț**, în *Revista Monumentelor Istorice*, București, 2007, nr. 1-2.

28. BOLDURA, Oliviu, **Intervenția de conservare-restaurare, o etapă pentru conservarea în timp a picturilor murale de la Biserica Mănăstirii Voroneț**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 195– 210.

29. BRATILOVEANU, Gh., SPÂNU, M., **Monumente de arhitectură în lemn din ținutul Sucevei**, București, 1985, p. 83-85.

30. BRĂTULESCU, V., **Frescele de la Voroneț**, în *Arta și tehnica grafică, dec. 1937*, XII, p. 49-59; iunie – sept. 1938, p. 67-89. Extras București, 1933, 33 p.

31. BRĂTULESCU, Victor, **Însemnări pe o Evanghelie de la Biserica Voroneț**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* An. XL, 1964, nr. 3-4, p. 151.

32. BRĂTULESCU, Victor, **Nume de călugări și de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneț și Homor**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, An XLI, 1965, nr. 9-10, p. 541-554.

33. BUMBAC, Ion I., **Manuscriptul românesc de la Voroneț (Bucovina) despre „Faptele apostolilor"**, în *Aurora Română*, II, 1882, nr. 9, p. 130.

34. BUMBAC, Ion I., **Oare din ce secul să fie „manuscriptul românesc" de la Voroneț**, în *Aurora Română*, II, 1882, nr. 12, p. 182-189.

35. CERNICA, Doina, **Voronețul în sărbătoare. Deschiderea cărții**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –15 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 14-17.

36. CERNICA, Doina, **Voronețul și surorile sale**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –15 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 23-30.

37. CINCHEZA-BUCULEI, Ecaterina, **Le programme iconographique du narthex de l'église du monastère de Voroneț**, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, Série Beaux-Arts*, T. XXX, 1993, p. 3-23.

38. CIOBANU, Constantin I., **„Albina sărbească" – o sursă importantă în studiul profețiilor Înțelepților Antici din pictura exterioară moldavă**, în *culegerea de studii Civilizația medievală și modernă în Moldova. În honorem Demir Dragnev,* Chișinău, Ed. Civitas, 2006, p. 297 – 304.

39. CIOBANU, Constantin I., **„Cinul" din pictura exterioară a Moldovei medievale și „iconostasul înalt" rus**, în *Artă. Istorie. Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, Ed. Nereamia Napocae, 2003, p. 129 – 134.

40. CIOBANU, Constantin I., **Istoria cercetării profețiilor Înțelepților Antichității din pictura murală medievală**, în *„Arta – 2005"*, Chișinău, 2005, p.16 – 25.

41. CIOBANU, Constantin I., **Profețiile Filosofilor Antici din pictura murală de la mănăstirea Sucevița**, în *Revista de istorie a Moldovei*, Chișinău, nr. 1 – 2 (61,62), 2005, număr dedicat Simpozionului Internațional *„Dinastia Movileștilor – interferențe politice și culturale ale elitelor din Europa Centrală și de Est.* p. 58 – 62.

42. CIOBANU, Constantin I., **Pseudo-inscripțiile din pictura murală**, în *revista „Sud-Est Cultural"*, Chișinău, 2004, nr. 3, 2004, p. 125 – 136.

43. CIOBANU, Constantin I., **Tradiția „pseudoinscripțiilor" din pictura murală moldavă în contextul artei bizantine și postbizantine**, în *„Arta, 2004"*, Chișinău, anuarul Institutul Studiul Artelor al Academiei de Științe a Republicii Moldova, 2004, p. 13 – 22.

44. CIOBANU, Constantin Ion, **Stihia profeticului. Sursele literare ale imaginii „Asediul Constantinopolului" și ale „profeților" înțelepților antichității din pictura murală medievală moldavă**, Chișinău, 2007, 416 p.

45. **Codicele Voronețian**. Ed. de Sbiera I., Cernăuți, Tip. Arhiepiscopală, 1885.

46. **Codicele Voronețean**, București, Minerva, 1971, 25 p.

47. **Codicele Voronețian**. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Costinescu Mariana, București, Minerva, 1981, 488 p.

48. [COMARNESCU, Petru], 15 decembrie, 1956. **Conferința despre *Pictorii Anonimi ai Voroneț-ului*** [în manuscris], în *Fondul documentar „Petru Comarnescu”*, inv. 5377, din Complexul Muzeal Bucovina din Suceava.

49. [COMARNESCU, Petru], **Pictori anonimi ai Voronețului din epoca lui Ștefan cel Mare**. Conferință rostită de Petru Comarnescu cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la înscăunarea lui Ștefan cel mare, la Uniunea Artiștilor Plastici, în ziua de vineri, 12 aprilie 1957, și la filiala Iași a Uniunii Artiștilor Plastici, în ziua de luni, 15 aprilie 1957 [în manuscris], în *Fondul documentar „Petru Comarnescu”*, inv. 2931, din Complexul Muzeal Bucovina din Suceava.

50. COMARNESCU, P., **Voroneț. Fresce din secolul XV și XVI**, București, 1959, 1961.

51. COMARNESCU, P., **Voroneț. Fresken aus der 15. und 16. Jahrhundert**, Bukarest, Verlag für Fremmdsprachige Literatur, 1959, 32 S.+ 80 f. il.

52. COMARNESCU, P., **Rumänische Kunstschatze Voroneț. Fresken aus der XVI Jahrhundert**, Bukarest, 1959.

53. COMĂRNESCU, Petru, **Voroneț**, București, Ed. Minerva, 1959, 1965, 1967, 59 p.

54. CONSTANTINESCU, Radu, **Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertoriu**, București, 1986, nr. 724, p. 140.

55. COSTEA, Erast, **Din arhiva mănăstirii Voroneț**, Cernăuți, 1942.

56. COSTEA, Erast, **Mănăstirea Voroneț**, Cernăuți, 1943, 30 p.

57. COSTINESCU, Mariana, **Un pasaj obscur în „Codicele Voronețian”**, în *Limba Română*, București, XXII, 1973, nr. 1, p. 255-258.

58. CREȚU, Gr., **„Codicele Voronețian” cu un vocabulariu și studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbiera. Critică**, București, 1886, p. 3-11.

59. CREȚU, Gr., **„Codicele Voronețian” cu un vocabulariu și studiu asupra lui de I al lui G. Sbiera. Critică**, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, III, 1891, vol. VI, p. 145-158.

60. BĂLAN Ioanichie, arhim., **Cuviosul Efrem Ieroschimonahul, egumen al Mănăstirii Voroneț (secolele XV-XVI)**, în Idem, *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX).* Ediția a III-a, Galați, 1998, p.133.

61. BĂLAN Ioanichie, arhim., **Cuviosul Ioan Monahul. Mănăstirii Voroneț (secolele XV XVI)**, în Idem, *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX).* Ediția a III-a, Galați, 1998, p. 135-136.

62. BĂLAN Ioanichie, arhim., **Cuviosul Misaul Ieroschimonahul, egumen al Mănăstirii Voroneț (secolul XV)**, în Idem, *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX).* Ediția a III-a, Galați, 1998, p. 118-119.

63. BĂLAN Ioanichie, arhim., **Sfântul Epifanie de la Voroneț (sec. XVII)**, în *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (sec. III-XX)*, Ediția a III-a, Galați, 1998, p. 203.

64. DAN, Dimitrie, **Mănăstirea Sucevița. Cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare**, București, 1923, p. 85 [Însemnare 1543].

65. DAN, Dimitrie, **Mănăstirea și comuna Putna. Cu două apendice**, București, 1905, p. 66-67, 111.

66. DEMCIUC, Vasile M., **Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava în programele iconografice ale bisericilor din Moldova**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 147-158.

67. DENSUȘIANU, Ovid, **Psaltirea voroneteană. Studii de filologie română**, Cernăuți, Tip. Mitropolitul Silvestru, 1898.

68. DUMITRACHE, Vasile, **Mănăstirea Voroneț**, în Idem, *Mănăstirile și schiturile României pas cu pas.* Vol. 2. *Mitropolia Moldovei și a Bucovinei*, București, Nemira, 2002, p. 419-423.

69. EȘANU, Andrei, EȘANU, Valentina, **Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga**, în

vol. *In honorem Gheorghe Gonța. Țara Moldovei în contextul civilizației europene*, Chișinău, Cartdidact, 2008, p. 199-204.

70. EȘANU, Andrei, EȘANU, Valentina, **Pomelnicul Mănăstirii Voroneț – important izvor de istorie a ctitoriei lui Ștefan cel Mare și Sfânt***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 59-80.

71. EȘANU, Andrei, EȘANU, Valentina, **Ascendența și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 88-116.

72. EȘANU, Andrei, EȘANU, Valentina, **Obârșia și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite***,* în *Revista de Istorie a Moldovei*, Chișinău, 2009, nr. 1, p. 3-21. [În baza pomelnicelor mănăstirilor Voroneț și Moldovița].

73. HENRY, Paul, **Voronețul***,* în *Boabe de grâu*, II, 1931, nr. 1, p. 1-7.

74. HENRY, Paul, **Les églises de la Moldavie du Nord. Des origines à la fin du XVI-e siècle. Architecture et peinture***.* Texte et album, Paris, 1930, p. 165-174.

75. HENRY, Paul, **Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Contribuție la studiul civilizației moldave**, București, 1984,

76. IOSEP, Ioan, **Braniștile – forme de utilizare a terenului în perioada medievală. Studiu de caz – Branișteа mănăstirii Voroneț***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 137– 144.

77. ISOPESCU, Claudio, **L'arte religiosa moldava della Bucovina. Il monastero di Voronetz**, în *Illustrazione Toscana*, V, 1927, nr. 12, p. 28-31.

78. ISTUDOR, Ion, **Un fenomen de denaturare a culorilor în pictura murală de la Voroneț***,* în *Revista muzeelor*, an II (1965), nr. 1, p. 65-66.

79. ISTUDOR, Ioan, **Biserica mănăstirii Voroneț. Retrospectivă asupra cercetărilor privind materialele și tehnica picturilor murale***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 211-229.

80. IUFU, I., **Despre prototipurile literaturii slavo-române din sec. al XV-lea**, în *Mitropolia Olteniei*, An. XV, 1963, nr. 7-8, p. 50.

81. **Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei***.* Ed. de I. Caproșu și E. Chiaburu, Vol. I (1429-1750), Iași 2008, p.15, 54, 57, 63, 71, 151, 165, 302, 322, 357, 417, 466, 509.

82. GIUGLEA, G., **Psaltirea Voronețiană***,* în *Revista pentru istorie, Arheologie și Filologie*, XI, 1910, p. 444-467; XII, 1911, p. 194-209, 475-487.

83. GHEȚIE, Ion, **Câteva observații filologice asupra „Codicelui Voronețian"**, în *Studii și cercetări lingvistice*, București, XXII, 1971, nr. 3, p. 280-281.

84. GHEȚIE, Ion, **Două fonetisme dialectice în „Codicele Voronețian" și în „Psaltirea Scheiană"***,* în *Studii și cercetări lingvistice*, București, XXIX, 1978, nr, 5, p. 543-546.

85. GHEȚIE, Ion, **În jurul grafiei mierurata „minunata" din Codicele Voronețian***,* în *Limba Română*, București, XV, 1966, nr. 6, p. 583-584.

86. GONȚA, Alexandru I., **Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare [și mănăstirea Voroneț]**, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, an. LXXV, 1975, nr. 5, p. 451-452 și în vol. Gonța Alexandru I., Studii de istorie medievală, Ed. de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, Iași, 1998, p. 49-50.

87. GOROVEI, Ștefan S., **Un dar pierdut și posibila lui semnificație**, în *Analele Putnei, Mănăstirea Putna*, 2005, nr. 1, p. 35-46 [Despre epitrahilul de la Voroneț].

88. GRĂMADĂ, Ilie, **Valoarea renascentistă a frescelor de la Voroneț** [în manuscris], în *Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera"*, Suceava, Dosarul „Arta și cultura în Carpații Orientali", inv. 416, 1971.

89. GRĂMADĂ, Nicolae, **Toponimia minoră a Bucovinei**. Ed.de Ion Popescu-Sireteanu, 1996, p. 531-532.

90. GULICIUC, Emilia, **Sub streșinile credinței**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 159-166.

91. GULICIUC, Viorel, **O dublă mișcare a gândului**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 167-170.

92. JACOTĂ, Dorin, **Procovețele de la Dragomirna**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1960, nr. nr. 5-6, p. 394 [Despre broderia de la Voroneț].

93. KISILEWICZ, Dan, **Contribuția arh. Ioana Grigorescu la lucrările de punere în valoare a bisericii Sf. Gheorghe de la Voroneț**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 230-236.

94. KOCÓJ, Ewa, **Światynie. Postacie. Ikony. Malowane cerkwie i monastyry Bukowiny południowej w wyobrażeniach rumuńskich**, [Kraków, 2006], 445 s.

95. KOZAK, E., **Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes und Kirchengeschichte***,* I, Viena, 1903, p.199-213.

96. **L'arte religiosa moldava della Bucovina. Il monastero di Voronetz***,* în *IllustrazioneToscana*, V (1927), nr. 12, p. 28-31.

97. LEȚIU, Mircea, **Aspecte financiare ale lucrărilor de restaurare la Mănăstirea Voroneț 2003-2008**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 237-239.

98. LUNGU, Ana, **Taina albastrului de Voroneț***,* Ed. de Vasile Carlova, București, 1999, 85 p.

99. LUȚIA, Oreste, **Legenda Sf. Ioan cel Nou de la Suceava în ferecăturile de la Voroneț***,* în *Codrii Cosminului*, an I, 1924, p. 279-354+9 pl.

100. LUȚIA, Petre I., **Raportul Secțiunii religioase Cernăuți, pe anii 1921-1925. Întocmit pe baza raportului tehnic al inginerului H. Rezori***,* în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*. Craiova, An. XIX, fasc. 50, oct.-dec., 1926, p. 187.

101. MAREȘ, Al., **O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din secolul al XVI-lea**, în *Studii de limbă literară și filologie,* București, vol. II, 1972, p. 294-298.

102. MAREȘ, Al., **Datarea „Codicelui Voronețian"***,* în *Limba Română*, București, 1982, nr. 1

103. MARIAN, Simion Florea, **Inscripțiuni la mănăstiri și biserici din Bucovina** [și de la mănăstirea Voroneț, în manuscris], în *Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, Fondul documentar „Simion Florea Marian"*, inv. 745-758, f. 275-296.

104. MARIAN, Simion Florea, **Condica mănăstirii Voroneț**, Suceava, 1900, 114 p.

105. MATEESCU, Cătălina-Ana, **O analiză voronețiană***,* în *Cronica*, Iași, an. V (1970), nr. 232 (29) p. 5.

106. MAXIM, Sorin-Tudor, **Despre toleranță sine ira et studio**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 171– 175.

107. MELCHISEDEC, **Memoriul P.S.S. Episcopului Melchisedec despre Tetraevangheliarul lui Ștefan cel Mare de la Humor și Tetraevangheliarul mitropolitului Grigorie de la Voroneț, ambele manuscripte**, în *Analele Academiei Române. Partea Administrativă și Dezbateri*, Ser. II, tom IV (1881-1882), p. 18-28.

108. MICUȚARIU, Daniela, **Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 19-22.

109. MICUȚARIU, Daniela, **„Pe urmele Măriei Sale"***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 31-38.

110. MILKOWICZ, Wladimir, **Zwei Fresco-Kalender in den Bukowiner Klosterkirchen Woronetz und Suczawitza aus dem 16 Jahrhundert**, în *Mitteilungen der K.K.Central-Commission für Erforschung Erhaltung der Kunst – und Historischen Denkmale*, Wien, 23, 1898, S. 1-45.

111. MITRIC, Olimpia, **Cartea românească manuscrisă din Nordul Moldovei***,* București, 1998, p. 31-33, 95, 201-202, 313-315.

112. MITRIC, Olimpia, **Cartea românească veche în județul Suceava (1643-1830). Catalog***,* Ed. II-a, Suceava, 2005, p. 72-73.

113. MITRIC, Olimpia, **Elemente noi privind datarea iconostaselor de la mănăstirea Voroneț și Moldovița***,* în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D Xenopol"*, Iași, Tom XLIII-XLIV, 2006-2007, p. 165-170.

114. MITRIC, Olimpia, **Manuscrise românești din Moldova. Catalog**, Vol. 1, Iași, 2006, p. 273, 345; Vol. 2, Iași, 2007, p.40, 78, 79, 106, 109, 114, 163, 166, 167, 190, 225, 290, 291.

115. MITRIC, Olimpia, **Restitutio. L'Anniversaire de 450 annes sw la sanctification du monastere Voroneț (Bucovine). Le service devin. Les discours***,* în *Codrul Cosminului*, Cernăuți, nr. 15, 2009, pp. 293-295.

116. MITRIC, Olimpia, **Restitutio. Prăznuirea a 450 de ani de la târnosirea Mănăstirii Voroneț (Bucovina). Serviciul divin. Cuvântările după coresp[ondentul] din Câmpulung al ziarului „Glasul Bucovinei"**, anul XXI, nr. 5432, Cernăuți, 17 septembrie 1938, p. 3, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 11-13.

117. MITRIC, Olimpia, **Reconstituirea zestrei de valori bibliofile a Mănăstirii Voroneț, la 520 de ani de la fondare***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 240-265.

118. MORARIU, Leca, **La Voroneț (Pagini de carnet din 4 oct. 1913 ; 5 apr. 1914 ; 24 iunie 1914)***,* în *Făt Frumos*, Suceava, 1933, nr. 1, p. 17-21; nr. 2, p. 33-38; nr. 3, p. 16-20, 36-40, 70-76. Extras, Idem, *La Voroneț (1913-1914),* 1922, 39 p.

119. MORARIU, Leca, **Un nou manuscris vechi: Isopia voronețiană***,* în *Calendarul Glasul Bucovinei*, 1922, 3, p. 41-47 și în Revista Moldovei, II, 1922, nr. 5.

120. MORARIU, Leca, **Pentru Isopia Voronețiană**, în *Bibliotecile noastre*, II, 1925, nr. 6, p. 9-12.

121. MORARIU, Leca, **La Voroneț***,* Suceava, 1933.

122. MUSICESCU, Ana Maria; MICLEA Ion, **Voroneț. Monumente istorice și de artă din România***,* București, Ed. Sport-Turism, 1978.

123. MUSICESCU, Ana Maria; ULEA Sorin, **Voroneț***,* București, Meridiane, 1969, 84 p.

124. MUSICESCU, Maria Ana, **Considerații asupra picturii din altarul și naosul Voronețului**, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 365-417.

125. Nădejde, I., **Din ce veac să fie graiul din manuscriptul de la Voroneț***,* în *Contemporanul. Revistă științifică și literară,* Iași, III, 1883, p. 527.

126. NICOLESCU, Corina, **Istoria costumului de curte în Țările Române. Secolele XIV-XVIII***,* București, 1970, p. 126-128. [Despre epitrahilele de la Voroneț și Dobrovăț].

127. NOICA, Constantin, **Bisericuțele noastre**, în Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc (Sucevița, Voroneț, Moldovița, Putna)*, București, Humanitas, 1991.

128. NOICA, Nicolae, **Mănăstirea Voroneț – „Capela Sextine a Orientului"**, în *Historia*, 2003, nr. 15, p. 80-82.

129. NOICA, Nicolae, **Artiștii Voronețului și Leonardo da Vinci la 500 de ani***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 179-184.

130. PELIN, Valentina, **Relatări despre Ștefan cel Mare în Pomelnicul de la Voroneț***,* în *Revista de istorie a Moldovei*, Chișinău, 2004, nr. 3, p. 27–30.

131. PELIN, Valentina, **Manuscrise din domnia lui Ștefan cel Mare**, în *Analele Putnei, Mănăstirea Putna*, An. IV, 2008, nr. 2, ms. nr. 25, p. 275-277.

132. PLATON, Gabriela, monahia, **Memoria documentelor**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie 2008*, Suceava, 2009, p. 117-136.

133. POGONAT, Tatiana, BOLDURA, Oliviu, **Conservarea și restaurarea picturilor murale exterioare de la Biserica Mănăstirii Voroneț***,* în *Monumente istorice și de artă. Revista muzeelor și monumentelor*, *Anul XX*, *nr. 2*, București, 1989, p. 56 – 65.

134. POLIZU, Virgil, **Principiul Voronețului**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p.185-194.

135. PREDA, Emil, **Dicționar al Sfinților Ortodocși**, [București, 2000], p. 71-72,

136. **Psaltirea Voronețiană***.* Publ. de G. Giuglea, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, București, vol. XI, 1910, partea II; vol. XII, 1911, partea I-II.

137. PUMNUL, Arun, **Privirea reapede preste trei sute trei-spre-dece de'n proprietățile așa numite moșiile mănăstirești, d'en care s-a format marețul fund relegionariu all bisericei dreptcredincioase reseritene de'n Bucovina***,* Cernăuți, 1865, 204 p.

138. **Repertoriul monumentelor și obiectelor din timpul lui Ștefan cel Mare***,* București, 1958, p. 77-86, 274-275, 356, p. 400-401.

139. [F.a.] **Resfințirea picturii exterioare a Mănăstirii Voroneț***,* în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 47-49.

140. ROMSTORFER, K.A., **Die griechisch-orientalische ehemalige Kloster-Kirche in Woronetz**, în *Mitteilingen*, XX, 1894, S.43-48.

141. ROMSTORFER, K.A., **Die Architektur im ehemaligen Fürstentums Moldau**, în *Zeitschrift fur Geschichte der Arhitektur*, V, S. 81-94+5 pl.

142. ROMSTORFER, K.A., **Die Kirchenbauten in der Bucowina**, Viena, 1896, 32 S.

143. ROSETTI, Al., **Lexicul „Apostolului" lui Coresi comparat cu al „Codecelui Voronețian"***,* în *Grai și suflet. Revista Institutului de filologie și folclor*, București, 1923, vol. I, fasc. 1, p. 100-106.

144. ROSETTI, Al., **Mélanges de linguistique et philologie**, Copenhague-București, 1947, p. 589-596 [Despre lexicul Apostolului lui Coresi în comparație cu Codicele Voronețian].

145. ROSETTI, Al., **Raportul dintre versiunea românească din „Codicele Voronețian" și versiunea din „Apostolul" lui Coresi**, în vol. *Limba română în secolele al XIII-lea – al XVI-lea,* București, 1956, p. 204-208.

146. Rosetti, Al., *Despre raportul dintre „Codicele Voronețian" și „Apostolul" diaconului Coresi,* în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 745-751.

147. Rosetti, Al., *Din nou despre raportul dintre „Codicele Voronețian" și „Apostolul" diaconului Coresi,* în Limba Română, București, X, 1961, nr. 2, p. 133-134.

148. Rosetti, Al., *În controversa asupra raporturilor dintre „Codicele Voronețian" și „Apostolul" diaconului Coresi,* în Limba Română, București, , XII, 1963, nr. 4, p. 352-359.

149. Sabados, Marina Ileana, *La datation des iconostases de Humor et de Voroneț,* în Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, Série Beaux-Arts, T. XLV, București, 2008, p. 67-76.

150. Sava, Nicanor, *Mănăstirea Voroneț* [Poezie], în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 18.

151. SBIERA, I. G., **Codicele voronețean, cu un vocabulariu și studii asupra lui**, Cernăuți, Tip. Arhiepiscopală, 1885, 361 p.

152. **Sfânta Mănăstire Voroneț** [Album]. Studiu introductiv, note, referințe de monahia Gabriela Platon, Monica Ioana Necula. [Text paralel în limbile română, engleză, franceză și germană], Sibiu, 2007, 116 p.

153. SBIERA, Ion, **Studiu asupra Codicelui**, în *Codicele Voronețian*, Cernăuți, 1885, p. 253-353.

154. **Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai –15 septembrie 2008***.* Coord. monahia Gabriela Platon, și Carmen Cornelia Balan, Suceava, 2009, 282 p.

155. SIMIONOVICI, Elena, **Memoria Voronețului**, în *Dacia literară*, Iași, 1999, nr. 2, p. 52-53.

156. SIMIONOVICI, Elena, **Sfânta mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă**, Sibiu, 2001, 152 p.

157. SIMIONOVICI, Elena; KAMLA Valentin Oskar (trad.)., **Das Heilige Kloster Voroneț. Wiege der rumänischen Geschichte und der ortodoxen Geistlichkeit**, Sibiu, 2002.

158. SIMIONOVICI, Elena; IRIMIA Dumitru (trad.), **Santo Monastero Voroneț. Foclare di storia romena e di spiritualitá ortodossa**, Sibiu, 2002.

159. SIMIONOVICI, Elena*,* **Sfânta mănăstire Voroneț. Icoane**, Sibiu, THAUSIB, 2004, 207 p.

160. SIMIONOVICI Elena, **Pelerini în căutarea luminii***,* Sibiu, THAUSIB, 2004, 240 p. [Despre legăturile mănăstirii Voroneț cu alte locașe sfinte din lume].

161. SIMIONOVICI, Elena, **Voronețul învăluit în lumina albastră**, în Simionovici Elena, *Pelerini în căutarea luminii*, Sibiu, THAUSIB, 2004, p.21-37.

162. SIMIONOVICI, Elena, **Memoria Voronețului**, în Simionovici Elena, *Pelerini în căutarea luminii*, Sibiu, THAUSIB, 2004, p.53-58.

163. SIMIONOVICI, Elena, **Sfânta mănăstire Voroneț. Icoanele altarului**, Suceava, Ed. Mușatinii, 2007, 150 p.

164. SIMIONOVICI, Elena, **Sfânta mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă**. Ediția a II-a revăzută și îmbogățită, Suceava, Mușatinii, 2008, 180 p.

165. SIMIONOVICI, Elena, **Mireasmă de albastru**, Suceava, Ed. Mușatinii, 2008, 130 p.

166. SIMIONOVICI, Elena, monahia, **Resfințirea picturii de la Mănăstirea Voroneț**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 15 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 50-54.

167. SIMIONOVICI, Elena, monahia, **Însemnări de minte și de suflet**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 266-270.

168. SINEGALIA, Tereza, **Ctitori și imagini votive în pictura murală din Moldova la sf. sec. XV– I jum. sec. XVI. O ipoteză**, în *Arta istoriei. Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, [București, 2004], p. 59-65.

169. SINEGALIA, Tereza, **De la „Jertfa lui Avraam" la „Viziunea Sf. Petru din Alexandria" – Programul iconografic al proscomidiarului de la Voroneț și Sucevița**, în *Sfânta Mănăstire Voroneț. 520 de ani. 25 mai – 14 septembrie* 2008, Suceava, 2009, p. 145-146.

170. SOLCANU, Ion I., **Artă și societate românească. Sec. XIV-XVIII**, București, Ed. Enciclopedică, 2002, passim.

171. SOLCANU, Ion I.; BUZDUGAN, Costache, **Biserica Voroneț**, Iași, Ed. Mănăstirea Neamț, 1984, 96 p.+14 il.

172. SOLCANU, Ion I., **Voroneț. Tradiție și adevăr istoric**, în *Arta istoriei. Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani,* [București, 2004], p. 67-82.

173. SOLCANU, Ion, **Autorii ansamblului pictural de la Voroneț**, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol"*, Iași, vol. XXI, 1984, p. 373-378.

174. SOLCANU, Ion, **Biserica Voroneț la 500 de ani. Excurs istoriografic**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXIV, 1988, 5, p. 78-95.

175. SOLCANU, Ion, **Datarea picturii din altarul și naosul bisericii Voroneț**, în *Codrul Cosminului*, Suceava, 1999, nr. 5, p. 257-265.

176. SOLOMONEA, Carmen Cecilia, **Investigații de restaurare a tabloului votiv din biserica „Sfântul Gheorghe" Voroneț**, în *Monumentul*, vol. V, Ed. de Silviu Văcaru, Aurica Achim, Iași, 2004, p. 281-295.

177. STERPU, Cezar, **Spiritualitate și simbol în „Capela Sixtina" a Bucovinei**, în *Mitropolia Moldovei și Bucovinei,* LXVI(1990), nr. 5-6, p. 127-133.

178. STOICESCU, Nicolae, **Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova**, București, 1974, p. 920-925.

179. SZUCKI, P., **Przewodnik po zabytkach Mołdawii, część I, Okolice Gura Humorului (Voroneț, Humor, Slatina)**, Lublin, 1983.

180. ȘESAN, Dragoș, **Biserica Voroneț**, în Șesan Dragoș, *Ctitoriile lui Ștefan cel Mare în documente,* București, 2004, p. 29-33.

181. ȘTEFĂNESCU, I.D., **L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie. Depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle**, Texte, Paris, 1928, p. 130-135.

182. ȘTEFĂNESCU, I.D., **Nouvelles recherches. Étude iconographique**, Texte, Paris, 1929, p.44-50.

183. ȘTEFĂNESCU, I.D., **Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a sec. XV. Istorie, iconografie, tehnică**, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare.* Culegere de studii. Ed. De M. Berza, București, 1964, p. 485 [Despre epitrahilul de la Voroneț].

184. ȘTREMPEL, Gabriel, **Catalogul manuscriselor românești**, Vol. I, București, 1978, nr. 1476; Vol. 4, București, 1992, p. 261, nr. 5303.

185. TAFRALI, O., **Portretele lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș și ale familiilor lor de la Voroneț și Humor**, în *Arta și arheologia*, II, 1928, fasc. 2, p. 16-17.

186. TEODOROVICI, Constantin, **Codicele Voronețian**, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 197.

187. TEODOROVICI, Constantin, **Psaltirea Voronețiană**, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p.715.

188. THEODORESCU, Răzvan, **Bucovine. La peinture murale moldave aux XVe XVIe siecle**, [Bucharest], 1994.

189. TOMIUC, Vasile, **Din istoria bisericii de la Voroneț**, în *Gazeta Bucovinei,* III, 1893, nr. 37-38.

190. TURDEANU, Emil, **La broderie religieuse en Roumanie, les étoles des XV-e et XVI-e siècles**, Bucarest, 1941, p. 37-38, pl. VI [Despre epitrahilul de la Voroneț].

191. TURDEANU, E., **Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare***,* în *Cercetări literare*, V, București, 1943, p. 150-156.

192. TURDEANU, Emil, **Tetraevanghelul mănăstirii Voroneț***, 1490,* în Turdeanu E., *Oameni și cărți de altă dată,* Ed. de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1997, p. 72-79.

193. TURDEANU, Emil, **Trei Tetraevanghele ale diaconului Mihail, 1546-1550**, în Idem, *Oameni și cărți de altădată*, Ed. de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1997, p. 311-313.

194. ULEA, Sorin, **Gavril ieromonahul, autorul frescelor de la Bălinești***,* în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 419-461.

195. VĂTĂȘIANU, V., **Istoria artei feudale în țările române**, Vol. 1, București, 1959, p. 808-813.

196. **Voroneț***.* Ed. II-a. Text introductiv de Maria Ana Musicescu. Antologia imaginilor Sorin Ulea, București, 1971, 28 p.

197. **Voroneț***.* Second Edition. Introductory text by Maria Ana Musicescu. Illustrations selected by Sorin Ulea, Bucharest, 1971, 24 p. + 60 pl.

198. **Voroneț. Fresce din secolele XV și XVI / Voroneț. Fresques des XVe et XVIe siècle***,* cu un cuvânt înainte de Petru Comarnescu, foto de Dan Grigoresco, București, 1959, 31 p.+80 f. il.

199. **Voroneț***.* Fresken Janrhundert, Bukarest, 1959, 32+80 f il.

200. WERENKA, D., **Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich***,* Cernăuți, 1895, S. 119-120.

201. WICKENHAUSER, Franz Adolf, **Geschichte der Klöster Woronetz und Putna***,* Bändchen, Czernowitz, vol. I, 1886, 214 p.; vol. II, 1888.

202. ZAHARIUC, Petronel, **Note de sigilografie ecleziastică moldovenească**, în *Herb. Revistă română de heraldică*, Iași, An. I (VI), 1999, nr. 1-2, p. 180, pl. 52 [Despre sigiliul măn. Voroneț].

203. ZUGRAV, I., **Voronețul***,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1963, nr. 1-2, p. 68-85.

204. **Zwei, Fresco Kalender in der Bukowinaer Klosterkirchen in Woronetz und Succzewitza***,* în *Mittheilungen der k.k. Zentralkommission*, XXIV, Viena, 1898.

205. ГУЦУЛ, Л.А., КЛЕЙМАН Р.Я., **К вопросу о составе фондов старейших монастырских и светских библиотек Молдовы (на материалах Центральной научной библиотеки Академии наук Молдавской ССР)***,* в кн.: *Из истории библиотечного дела и библиографии*. Сб. научн. трудов, 1, Москва, 1978, с. 41-44. [Despre Pomelnicul mănăstirii Voroneț].

206. ГУЦУЛ, Л.А., СЛУТУ К.Я., **Молдавские рукописи в фондах Центральной научной библиотеки АН Молдавской ССР***,* в кн.: *Формирование книжных фондов*, Сб. научн. трудов, Москва, 1982, с. 80-83. [Despre Pomelnicul mănăstirii Voroneț].

207. ДЕМЧЕНКО, Н.А. **Земледельческие орудия в молдавской фресковой живописи Воронецкого монастыря (XVI в.)**, в *Археология, етнография и искусствоведения в Молдавии*, Кишинев, 1968, с. 142-148.

208. ИВАНОВ, К.А, **Средневековый монастырь и его обитатели***,* Спб., 1902, с. 589.

209. ЛЕОНИД, архим. **Систематическое описание славяно-российских рукописей собрания графа А.С. Уварова**, 1, Москва, 1893, с. 46-47.

210. ЩЕПКИНА, М.В., ПРОТАСЬЕВА Т.Н., КОСТЮКИНА Л.М., ГОДУЩЕНКО В.С., **Описание пергаменных рукописей Государственного Исторического Музея, 2, Рукописи болгарские, сербские, молдавские***,* в *Археографический ежигодник за 1965*, Москва, 1966, № 91, с. 302-303.

211. СТРОЕВ, П., **Рукописи славянские и российские принадлежащие И. Н. Карскому**, Москва, 1848, № 64, с. 29.

212. ТИХОМИРОВ, М.Н., **Исторические связи России со славянскими странами и Византией**, Москва, 1967, с. 298-299, 328.

Sfântul Daniil Sihastrul

213. BĂLAN, Ioanichie, arhim., **Sfântul Daniil Sihastrul, Mănăstirea Voroneț (secolul XV)**, în Idem, *Pateric Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (sec. III-XX).* Ed. III-a, Galați, 1998, p. 110-118.

214. BOBULESCU, C., **O legendă confirmată de istorie: Daniil Sihastrul**, în *Lamura*, București, IV (1923), nr. 8, p. 435-438.

215. CRISTEA, O., **Ștefan cel Mare și Daniil Sihastru. Notă asupra relației dintre prinț și omul sfânt în Țările Române***,* în *Altfel despre Ștefan cel Mare*, București, 2004, p. 287-293.

216. DAN, Dimitrie, **Chilia de piatră și Sihăstria**, în Dan Dimitrie, *Mănăstirea și comuna Putna.* Cu două apendice, București, 1905, p.113-114.

217. **Daniil Sihastrul***,* în *Studii și cercetări istorice*, Iași, vol. XX, 1947.

218. FUȘTEI, Nicolae, **Întâlnirea lui Ștefan cel Mare cu Daniil Sihastru după lupta de la Războieni***,* în *Ștefan cel Mare. Personalitate marcantă în istoria Europei (500 de ani de la trecerea în eternitate).* Referate și comunicări, [Chișinău], Civitas, 2005, p. 83-84.

219. MARIAN, Simion Florea, **Legende istorice din Bucovina***,* Ed. îngrijită cu note și studiu introductiv de Paul Leu, [Iași], 1981, p. 55-64.

220. MARIAN, Simion Florea, **Ștefan vodă și turcii***,* în *Revista politică*, An. I, 1886, nr. 2, p. 12-16; nr. 3, p. 15-16.

221. NECULCE, Ion, **O samă de cuvinte***,* în Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.* Ed. II-a de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 9-10.

222. PĂCURARU, Mircea, **„Sfinți daco-romani și români”**, Iași, 1944, p. 126-133.

223. PIMEN, Suceveanul, **Sfinții în istoria românilor. Binecredinciosul voievod Ștefan cel Mare al Moldovei și Cuviosul părinte al nostru Daniil Sihastrul**, în *Magazin Istoric*, București, 1992, nr. 6, p. 6-10.

224. POPOVICI, Gh. I., **Sfântul Daniil Sihastrul († 1496)***,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* 1984, nr. 1-3, p. 143-148.

225. PREDA, Emil, **Dicționar al Sfinților Ortodocși**, București, 2000, p. 71-72.

226. REZUȘ, Petre, **Viața și faptele Sfântului Daniil Sihastru***,* în *Studii Teologice*, București, An. VIII, 1956, nr. 3-4, p. 227-240.

227. REZUȘ, Petru, **Sfântul Daniil Sihastrul***,* în *Altarul Banatului*, Timișoara, III (1946), nr. 7-8.

228. REZUȘ, Petru, **Vrednici slujitori ai altarelor ortodoxe. Daniil Sihastru***,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an. XLVI, 1970, nr. 3-6, p. 237.

229. STAUFE-SIMIGINOWICZ, Ludvig Adolf, **Der Eremit Daniel**, în *Volkssagen aus der Bukowina*, Cernowitz, 1885, S. 78.

230. SUCEVEANU, Pimen, **Sfinți în istoria românilor. Binecuvântatul voievod Ștefan al Moldovei „Cuviosul părinte al nostru Daniil Sihastrul”***,* în *Magazin istoric*, București, 1992, nr. 6, p. 6-9.

231. Ștefănescu, I.D., *Cuviosul Daniil Sihastrul*, în Biserica Ortodoxă Română, București, an. LXXIV (1956), nr. 6-7, p. 537-540.

232. TURCU, Constantin, **Daniil Sihastrul. Figură istorică, legendară și bisericească**, în *Studii și cercetări istorice*, Iași, an XX (1947), vol. 3, Seria nouă, p. 246-259.

233. VARTIC, Andrei, **Domnitorul și Sihastru**, în *Timpul*, Chișinău, 2004, nr. 11 (119), 19 martie, p. 23.

234. VORNICESCU, Nestor*,* **Ștefan cel Mare și Daniil Sihastrul***,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, An. XLII, 1966, nr 7-8, p. 566-573.

Mitropolitul Grigorie Roșca

235. BĂLAN Ioanichie, arhim., **Mitropolitul Grigorie Roșca al Moldovei și Sucevei († 1570)**, în Idem, *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX)***.** Ediția a III-a, Galați, 1998, p.164-165.

236. CIUREA, Al. I., **Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice**, în Credință și cultură în Moldova. II Credință ortodoxă și unitate bisericească, Iași, Trinitas, 1995, p. 59-60 [Despre mitropoliții Teofan (1530-1546) și Grigore Roșca (1546-1551)].

237. COJOCARU, Constantin, **Mitropolitul Grigore Roșca**, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, An LIV, 1978, nr. 1-2, p. 61-70.

238. CORUGĂ, Matei, **Gheorghe al II-lea și Grigorie de la Neamț, doi mitropoliți necunoscuți ai Moldovei din secolul al XVI-lea**, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 11-12, 1971, p. 1230-1243.

239. PĂCURARU, Mircea, **Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în secolul al XVI-lea***,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, An. LI, 1975, nr. 3-4, p. 235.

240. PĂCURARIU, Mircea, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, Ed. II-a, București, 1991, p. 471-473.

241. ZUGRAV, I., **O prețioasă cruce de la mitropolitul Grigorie Roșca***,* în *Candela*, 1939. Extras, 1940.

LISTA ABREVIERILOR

AAR – Analele Academiei Române, București

AB – Analele Bucovinei, București

AG – Arhiva Genealogică, Iași

AIIA – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol", Iași

AII – Anuarul Institutului de Istorie „A.D Xenopol", Iași

AP – Analele Putnei. Centru de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare", Mănăstirea Putna

ARTA – Anuarul „Arta" al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei

BAR – Biblioteca Academiei Române

BȘC AȘM – Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău

BOR – Biserica Ortodoxă Română, București

BCIR – Buletinul Comisie istorice a României

BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice

CC – Codrul Cosminului, Cernăuți

CDMB – Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhiva Centrală a Statului, București

CDMB, Supl. I – Catalogul Documentelor Moldovenești, Supliment, vol. I, București, 1975.

CDMI – Catalog de documentelor din Arhivele Statului, Iași

Condica Mănăstirii Voroneț – Vartolomei Mazerean, *Condica Mănăstirii Voronețul*. Ed. de S.F.Marian, Suceava, 1900, 115 p.

DIR A – Documente privind istoria României. A. Moldova

Documente agrare, II – *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. II. Ed. de V. Mihordea, București, 1966.

DRH A– Documenta Romaniae Historica. A. Moldova

A.Eșanu, V.Eșanu, **Pomelnicul Mănăstirii Voroneț** – Andrei Eșanu., Valentina Eșanu, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț. Studiu și text,* în **AP***,* Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 91-247.

Însemnări – *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*. Un Corpus Editat de I. Caproșu, E. Chiaburu. Vol. 1-III, Iași, 2008-2009

MMS – Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași

Ioanichie Bălan, **Patericul Românesc** – Ioanichie Bălan, arhim., *Patericul Românesc. Ce cuprinde viața și cuvintele unor sfinți și cuvioși părinți ce au nevoit în mănăstirile românești (secolele III-XX)*. Ediția a III-a, Galați, 1998.

Pomelnicul Mănăstirii Voroneț – în redacția din 1775 se păstrează la Chișinău în Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei, Ms. 28756. Partea a II-a a lucrării de față ***Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*** în lucrarea de față.

RIM – Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău

RMI – Revista Monumentelor Istorice, București.

RRHA – Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, Série Beaux-Arts, București

SCI – Studii și cercetări istorice

SCIA – Studii și Cercetări de Istoria Artei, Seria Arte Plastice, București.

SMIM – Studii și materiale de istorie medie, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" a Academiei Române, București.

Спб – Санкт-Петербург

SEMNE CONVENȚIONALE:

prin [ ] – sunt redate formele complete ale cuvintelor abreviate în original

( ) – sunt date literele înscrise deasupra rândului

< > – datarea aproximatuvă

/ – arătat sfârșitul rândului

// – arătat sfârșitul paginii

= – legătura de căsătorie

INDICE

Abăzeștii, neam
Academiei de Științe a Moldovei din Chișinău
Arbure (Arbore), biserica
Bălinești, biserică
Biblioteca Academiei Române
Biblioteca mănăstirii Putna
Biblioteca Națională din Paris
Biblioteca Patriarhiei Române
Biblioteca Centrală de Stat, București
Biblioteca Centrală Universitară, Iași
Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" a Academiei de Științe a Moldovei din Chișinău
Biblioteca Universității din Irkutsk, Federația Rusă
Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Filiala Suceava
Biblioteca Universității din Lvov
Biserica Ortodoxă Română
Liceul „*Dimitrie Cantemir*" din Iași,
Direcția Monumentelor Istorice din București,
Institutul de Istorie a Academiei de Științe a Moldovei
Institutul de Limbă și Literatură a Academiei de Științe a Moldovei
Mitropolia Moldovei și Sucevei
Muzeul Istoric din Moscova
Muzeul Tehnicii populare bucovinene din or. Rădăuți, jud. Suceava.
Muzeului Național al Bucovinei din Suceava
Muzeul de Artă al României
Universitatea „*Al. I. Cuza*" din Iași
Universitatea națională de Arte din București
Facultatea de Teologie a Universității „Al. I. Cuza" din Iași
Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare " din Suceava
Patriarhia de Constantinopol
Universitatea din Constanța
Fondul Bisericesc al Bucovinei
Țara Leșească, *vezi* Polonia
Polonia
Basarabia
Chișinău, localitate
Țara Românească
Țara Hațegului
Crișcior, localitate
Bizanț, imperiu
Moldovlahia
Gavril Uric, copist
Ureche Grigore, cronicar
Axinte Uricariul, cronicar
Costin Nicolae, cronicar
Costin Miron, cronicar
Gardu Șandru
Brăescul, boierii
Daniil Sihastrul, monah, sfânt
Dumitru , *vezi* Daniil Sihastrul

David, monah *vezi* Daniil Sihastrul
Daniil, monah *vezi* Daniil Sihastrul
Daniil cel Nou, *vezi* Daniil Sihastrul
Daniil schimnicul *vezi* Daniil Sihastrul, monah, sfânt
Sfântul stareț Daniil, *vezi* Daniil Sihastrul
„Sfântului Cuvios Daniil Sihastrul", hramul paraclisului de la Voroneț
Zenon, împărat (cca. 474 – 491)
Iosif, mitropolit al Moldovei
Theoctist , mitropolit al Moldovei (1453-1477)
Grigorie Roșca, mitropolit al Moldovei și Sucevei (1546-1550)
Grigorie, egumenul mănăstirii Probota, vezi Grigorie Roșca, mitropolit
Teofan, mitropolit al Moldovei și Sucevei (1530-1546)
Gheorghe (Movilă), episcopului de Rădăuți (1577-1588), mitropolit al Moldovei (1588-1591)
Anastasie Crimca, episcope de Rădăuți (1600-1606), de Roma (1606-1608), mitropolit al Moldovei (1608-1617)
Ioann, tatăl lui Anastasie Crimca
Hristina, mama lui Anastasie Crimca
Dosoftei (Dositeiu), mitropolit al Moldovei (1671-1685)
Iacov (Putneanul), mitropolit al Moldovei și Sucevei (1750-1760)
Pahomie, episcopul al Romanului (1707 – 1714)
Gavril (Gavriil) Callimachi, mitropolit al Moldovei (1760-1786)
Melchisedec, episcop (Ștefănescu)
Calistru, fost episcop de Huși
Tarasie (Tarasii), episcop
Inochentie (Inochentii), episcop
Ștefan, arhiepiscop
Daniil, episcop
Isaie, episcop
Iustin, episcop
Luchian episcop

Vornicescu Nestor, mitropolit al Olteniei (1978-19 ???)
Grigorie Țamblac, ieromonah, prezviter al Moldovlahiei
Gherman, mitropolit de Târnovo
Teodosie, patriarh de Târnovo
Nifon, patriarh
Nikon, patriarh
Teofan, Î.P.S. Mitropolitul Moldovei și Bucovinei
Pimen, Î.P.S. Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților
Iustinian Chira, episcop al Maramureșului (tr. 670)
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române
Urban al IV-lea, papă (1261-1264)
Corpus Christi, sărbătoare
Bălinești, biserică
Bistrița, mănăstire
Bisericani, mănăstire
Căpriana, mănăstire
Cetățuia, mănăstire
Coșula, mănăstire
Humor, mănăstire

Moldovița, mănăstire
Neamț, mănăstire
Putna, mănăstire
Pobrata (Probota), mănăstire
Dragomirna, mănăstire
Slatina, mănăstire
Solca, mănăstire
Sucevița, mănăstire
Teodoreni (și Todereni), mănăstire
Terapont, mănăstire
Râșca, mănăstire
Voroneț, mănăstire (tr. 581)
Rașca, biserică de la ~
Studion, mănăstire din Constantinopol
Markov, mănăstire din Macedonia
Dragalevții, mănăstire
Bobоșevo, mănăstire
Milișăuți, biserică distrusă
„Sf. Gheorghie”, biserică din Suceava
„Sf. Dimitrie”, biserică din Suceava
Pantocrator, chip iconografic
Iisus Pantocrator, chip iconografic
Tatăl, Dumnezeu
Sfânta Treime

Deisis, icoana
Maica Domnului cu Iisus în brațe, icoana

Avraam, patriarhul, chip iconografic
Iisus Pantocrator, chip iconografic
Isaac, chip iconografic
Iacob, chip iconografic
Iisus Emanuel, chip iconografic
Ioan Botezătorul, sfânt, chip iconografic
Isaia, profetul, chip iconografic
Zaharia, profetul, chip iconografic
Gavriil, chip iconografic
Gavriil, arhanghel, chip iconografic
Mihail, arhanghel, chip iconografic
Îngerul Domnului, chip iconografic
Dumnezeu Tatăl, chip iconografic
David, regele, chip iconografic
Dimitrie, sfânt, mare mucenic
Solomon, rege, chip iconografic
Aaron, chip iconografic
Vasile cel Mare , sfânt, chip iconografic
Ioan Gură de Aur, sfânt, chip iconografic
Ioan cel Nou, de la Suceava, sfânt, chip iconografic
Ioan, negustor din Trapezunt, martirizat în Cetatea Albă, vezi Ioan cel Nou, de la Suceava, sfânt
Grigorie , sfânt, chip iconografic

Grigorie Teologul, sfânt, chip iconografic
Spiridon, sfânt ierarh, chip iconografic
Onufrie, sfânt, chip iconografic
Nicolae, sfânt, chip iconografic
Gherman , sfânt, chip iconografic
Mitrofan, sfânt, chip iconografic
Petru al Alexandriei, sfânt, chip iconografic
Chiril al Alexandriei, sfânt, chip iconografic
Atanasie cel Mare, sfânt, chip iconografic
Spiridon, sfânt, chip iconografic
Andrei, sfânt, chip iconografic
Metodie, sfânt, chip iconografic
Ștefan, arhidiacon, chip iconografic
Prohor, arhidiacon, chip iconografic
Proclu, sfânt, chip iconografic
Maicii Domnului, chip iconografic
Cosma, chip iconografic
Damian, chip iconografic
Martin, papa, chip iconografic
Martin, popă
Gheorghiță, fiul lui Vasile popă din Câmpulung
Vasile popă din Câmpulung
Câmpulung, localitate
Ion, pisar
Toader, diac voronețian
Sohdan, diac voronețian
Dimitru, învățăcel voronețian
Grigore, învățăcel voronețian
Pingi, învățăcel voronețian
Vasile, învățăcel voronețian
Gheorghe, învățăcel voronețian
Manul, învățăcel voronețian
Ioniță, învățăcel voronețian
Luca „ot Vorone”, învățăcel voronețian
Constantin din Dorna, învățăcel voronețian
Ioanichie, dascăl homoran
Ciocanu Sergius, istoric
Andrea, diac la măn. Căpriana
Maftei, diac la măn. Căpriana
Vasilașco, diac la măn. Căpriana
Vrălan, diac la măn. Căpriana
Apostol, diac la măn. Căpriana
Proca, diac la măn. Căpriana
Ioan, ieromonah de la Humor
Iorest, ieromonah de la Neamț
Isaie de la Slatina
Gavril de la Bisericani
Vîlcu Ungureanul
Theodor Milešev, din Serbia
Dimitrii, ieromonah din Poltava

Rila, mănăstire în Bulgaria
Dorna, localitate
Ifrim, ieromonah, ardelean

Silvestru, papa , chip iconografic
Gregentius, episcop de Tafar, chip iconografic
Proclus, chip iconografic
Gherman al Constantinopolului(?),chip iconografic
Amfilochie, chip iconografic
Ambrosie, chip iconografic
Grigorie de Nyssa, chip iconografic
Dometian, chip iconografic
Meletie, chip iconografic
Porfirie, chip iconografic
Isacius, chip iconografic
Dionisie Areopagitul, chip iconografic
Macarie al Ierusalimului, chip iconografic
Grigorie Teologul, chip iconografic
Iisus Hristos, chip iconografic
Maica Domnului, chip iconografic
Artemie, sfânt militar, chip iconografic
Mercurie, sfânt militar, chip iconografic
Mina, sfânt militar, chip iconografic
Govdelie, sfânt militar, chip iconografic
Theodor Tiron, sfânt militar, chip iconografic
Theodor Stratilatul, sfânt militar, chip iconografic
Procopie, sfânt militar, chip iconografic
Dimitrie, sfânt militar, chip iconografic
Nestorie, sfânt militar, chip iconografic
Eustratie, sfânt militar, chip iconografic
Iosif Imnograful, sfânt, chip iconografic
Ioan Damaschinul, sfânt, chip iconografic
Cosma de Maiuma, sfânt, chip iconografic
Teofan (Sicilianul? sau Graptos?), sfânt, chip iconografic
Pahomie, sfânt eremit, chip iconografic
Ioan Milostivul, sfânt eremit, chip iconografic
Mardarie, sfânt eremit, chip iconografic
Arsenie, sfânt eremit, chip iconografic
Teodosie, sfânt eremit, chip iconografic
Marina, sfântă eremită, chip iconografic
Eufimie, sfânt eremit, chip iconografic
Sisoe, sfânt eremit, chip iconografic
Hariton, sfânt eremit, chip iconografic
Macarie Egipteanul, sfânt eremit, chip iconografic
Sava Sârbu sfânt eremit, chip iconografic
Spiridon, sfânt eremit, chip iconografic
Onufrie sfânt eremit, chip iconografic
Teodor Sicheotul, sfânt eremit, chip iconografic
Eufrosinia, sfântă eremită, chip iconografic
Emilian, sfânt eremit, chip iconografic

Ioan de la mănăstirea Rila, sfânt eremit, chip iconografic
Eugeniu, sfânt eremit, chip iconografic
Anastasie, sfânt eremit, chip iconografic
Grigorie Dialogul, sfânt, chip iconografic
Nifon, sfânt, chip iconografic
Silvestru, sfânt, chip iconografic
Noe Dreptului, chip iconografic
Petru, sfânt, chip iconografic
Ioan Gură de Aur, sfânt, chip iconografic
Vasile cel Mare, sfânt, chip iconografic
Pavel, Apostol, sfânt, chip iconografic
Nicolae, sfânt, chip iconografic
Grigorie, sfânt, chip iconografic
Simeon, chip iconografic
Ruben, chip iconografic
Isahar, chip iconografic
Zabulon, chip iconografic
Dan , chip iconografic
Gad, chip iconografic
Aser, chip iconografic
Neftali, chip iconografic
Iosif, chip iconografic
Veniamin, chip iconografic
Anania, chip iconografic
Azaria, chip iconografic
Misail , chip iconografic
Tucidide, înțelept antic, chip iconografic
Socrate, înțelept antic, chip iconografic
Pitagora, înțelept antic, chip iconografic
Sibila, înțelept antic, chip iconografic
Platon, înțelept antic, chip iconografic
Aristotel, înțelept antic, chip iconografic
Homer, înțelept antic, chip iconografic
Sofocle *(Elin Zmovagl),* înțelept antic, chip iconografic
Plutarh, Plutarh

Avraam, chip iconografic
Isaac, chip iconografic
Iacob, chip iconografic

Adormirii Maicii Domnului, scenă iconografică
Asediul Constantinopolului, scenă iconografică
Capela sixtină, scenă iconografică

Suspiciunea lui Iosif, scenă iconografică

Buna Vestire, scenă iconografică
Nașterea Domnului (lui Iisus), scenă iconografică
Nașterea lui Dumnezeu din Fecioară, scenă iconografică
Venirea Mesiei, scenă iconografică

Unitatea Treimii, scenă iconografică
Predica Sf. Ioan Botezătorul, scenă iconografică
Botezului Domnului, scenă iconografică
Cartea neamului lui Iisus, scenă iconografică
Ioan Botezătorul mărturisind pe Iisus, scenă iconografică
Intrarea Fecioarei în biserică, scenă iconografică
Harul și Adevărul, scenă iconografică
Întoarcerea din Egipt în pământul lui Israel, scenă iconografică
Aflarea Botezătorului în deșert de către Iisus, scenă iconografică
Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, scenă iconografică
Ioan Botezătorul în temniță, scenă iconografică
Iisus adresându-se poporului: „*Pocăiți-vă și credeți în Evanghelie*", scenă iconografică
Fecioarei Maria cu Iisus pe genunchi, *asistată de patru arhangheli*, scenă iconografică
Cina cea de taină, scenă iconografică
Împărtășania apostolilor cu pâine, scenă iconografică
Împărtășania apostolilor cu vin, scenă iconografică
Spălarea picioarelor, scenă iconografică
Hristos-Agneț în potir, scenă iconografică
Sacrificiul lui Avraam, scenă iconografică
Iisus Hristos în mormânt, scenă iconografică
Viziunea Sf. Petru al Alexandriei, scenă iconografică
Intrarea în Ierusalim, scenă iconografică
Iisus în casa lui Simeon, scenă iconografică
Întâmpinărea Domnului de către bătrânul Simeon, scenă iconografică
Întâmpinarea Domnului, scenă iconografică
Intrarea în Ierusalim, scenă iconografică
Anunțul celei de a doua Veniri a Mesiei, scenă iconografică
Piatra netăiată de mână, scenă iconografică
Înălțarea Domnului, scenă iconografică
Blestemul Ierusalimului, scenă iconografică
Scara lui Iacob, scenă iconografică
Regina Sudului, scenă iconografică
Cântarul Adevărului și Dreptății, scenă iconografică
Tablele legii (Tablele lui Moise), scenă iconografică
Răstignirea Mântuitorului, scenă iconografică
Mielului Apocalipsei, scenă iconografică
Pogorârii Sfântului Duh asupra apostolilor („*Rusaliile*"), scenă iconografică
Sf. Ioan Botezătorul în pustie, scenă iconografică
Viața Sf. Ilie, scenă iconografică
Vizita Mariei la Elisabeta, scenă iconografică
Întâlnirea lui Ioachim și Ana la Poarta de Aur, scenă iconografică
Iisus în casa lui Simeon, scenă iconografică
Filoxenia lui Avraam, scenă iconografică
Schimbarea la Față, scenă iconografică
Rugăciunea din grădina Ghetsimani, scenă iconografică
Învierea lui Lazăr, scenă iconografică
Duminica Floriilor (*Întrarea în Ierusalim*), scenă iconografică
Rugăciunea de pe Muntele Măslinilor, scenă iconografică
Petru tăind urechea lui Malhus, scenă iconografică
Prinderea lui Iisus, scenă iconografică

Lepădărea lui Petru, scenă iconografică
Judecata lui Ponțiu Pilat (Iisus în fața lui Pilat, *Pilat spălându-se pe mâini,* scenă iconografică
Batjocorirea lui Hristos, scenă iconografică vezi *Batjocorirea lui Iisus*
Adăparea cu fiere și oțet, scenă iconografică
Drumul crucii, scenă iconografică
Ducerea Crucii, scenă iconografică
Pregătirea Crucii, scenă iconografică
Urcarea pe cruce, (*Așezarea pe cruce),* scenă iconografică
Răstignirea, scenă iconografică
Coborârea de pe cruce, scenă iconografică
Plângerea lui Hristos, scenă iconografică
Tânguirea lui Iisus, scenă iconografică
*Coborârii la Iad (*în trimitere 513), scenă iconografică
Paza la mormânt, scenă iconografică
Învierea Domnului, scenă iconografică
Învierea morților, scenă iconografică
Maica Domnului flancată de îngeri, scenă iconografică
Întâmpinare a Domnului, scenă iconografică
Intrare în biserică a Maicii Domnului, scenă iconografică
Viața Înaintemergătorului, scenă iconografică
Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, scenă iconografică
Ospățul lui Irod, scenă iconografică
Nașterea Maicii Domnului, scenă iconografică
Angelică, cu imaginile lui Iisus (bust) flancat de arhanghelii Mihail și Gaviil, scenă iconografică
Trimorfon, cu imaginile lui Iisus (bust) situat între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, scenă iconografică
Zapisului lui Adam, scenă iconografică
Parabola fiului risipitor, scenă iconografică
Luptei Sf. Gheorghie cu balaurul, scenă iconografică
Cei trei tineri, scenă iconografică
Ungerea lui David, scenă iconografică
Lâna lui Ghedeon, scenă iconografică
Steaua din Iacob, scenă iconografică
Valaam și asina, scenă iconografică
Viziunea lui Iezechiel, scenă iconografică
Coborârea în Egipt, scenă iconografică
Zapisul lui Adam cu diavolul, scenă iconografică
Femeile sfinte la mormântul lui Iisus, scenă iconografică
Valea Judecății, scenă iconografică
Moartea dreptului, scenă iconografică
Moartea păcătosului, scenă iconografică
Iosafat, Valea lui , ... vezi și *Valea Judecății,* scenă iconografică
Acatistul Maicii Domnului, temă iconografică
Cinul (*Ierarhiei cerești și pământești*), temă iconografică
Rugăciunea Tuturor Sfinților , temă iconografică
Arborele lui Iese, temă iconografică
Înțelepții Antichității, temă iconografică
Viața Sf. Nicolae, temă, ciclu iconografic
Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, temă, ciclu iconografic
M*artiriul Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava,* ciclu iconografic

Viața Sfântului Gherasim, temă iconografică
Viața Sf. Antonie cel Mare, temă iconografică
Viața Sfântului Antonie, temă iconografică
Vămile Văzduhului, temă iconografică
Acatistul Maicii Domnului, temă iconografică
Geneza, temă iconografică
Judecată de apoi, temă, ciclu iconografic
Patimile lui Iisus, ciclul iconografic
Menolog, ciclul iconografic
Istoria Creației, temă iconografic
Căderea în păcat, scenă iconografică
Izgonirea protopărinților din Rai, scenă iconografică
Fratricidul lui Cain, scenă iconografică
Legământul (sau zapisul) lui Adam, scenă iconografică

Marea Deisis, compoziție iconografică
Mica Diesis, compoziție iconografică (tr. 549)
Deisis, icoana
Marea Procesiune, compoziție iconografică
Biserica triumfătoare, compoziție iconografică
Marele praznic ceresc, compoziție iconografică
Vedenia Veșnicului Ospăț, compoziție iconografică
Stâlpul de foc, compoziție iconografică

Orvieto, Arborele de la ~
Orvieto, Domul din
Muntele Athos, Arborele de la ~
Camposanto din Pisa, biserică
Eliodor, personaj biblic

Trapezunt, oraș
Cetatea Albă, oraș
Ierusalim, oraș
Iacov, scara lui
Isaia, Cartea lui
Împărăție a Păcii, scenă
Ieșirea, carte biblică
Marea Roșie
Sopoćani , localitate
Arilje, localitate
Sopoćani, mănăstire
„Sf. Apollinare Nuovo”, biserica din Ravenna
“Sf. Achilije”, biserica din Arilje
“Maica Domnului Ljeviška”, biserică din Prizren
“Sf. Apostoli”, biserica din Thessaloniki
Dochiariu, mănăstire de Muntela Athos

Expulzării lui Eliodor din Templu, imagine iconografică
Tronul Hetimasiei, imagine iconografică
Calendarul ortodox, imagine iconografică

Izvorul care va uda valea Șitim, imagine iconografică
Râul de foc, imagine iconografică
Vestirii Celei de a Doua Veniri a Mântuitorului, imagine iconografică
Sânului lui Avraam, imagine iconografică
Profeției lui Naum, imagine iconografică
Înălțării la Cer a Domnului, imagine iconografică
Maxim Grecul, călugăr athonit
David, chivotul lui
Daniel, profetul
Ioan, sfânt, împărat al perșilor
Iesei, figură biblică
David, rege, figură biblică
Iosia, figură biblică
Iehonia, figură biblică
Elisabeta, figură biblică
Moise, figură biblică
Ioan Zaharia, figură biblică
Solomon, rege, figură biblică
Roboam, rege, figură biblică
Manase, rege, figură biblică
Iehonia, rege, figură biblică
Adam și Eva, figuri biblice
Iona, figură biblică
Avraam, figură biblică
Iacov, figură biblică
Nabucodonosor, rege
Babilon, stat
Iudeia, stat
Hristos , Isus
Matei, evanghelist
Luca, evanghelist
Marcu, evanghelist
Ioan, evanghelist
Vechiul Testament
Noul Testament
Biblia
Arie, ereziarh
Irod, persecutor
Irodiada, soția lui Irod
Iuda, ereziarh
Dioclețian, persecutor
Maximilian, persecutor
Lichiniu, ereziarh
Iulian (Apostatul), ereziarh
Mahomed, sultan
Ionasko Kiril, zugrav
Marcu, pristav, zugrav
Gavriil, ieromonah, zugrav

„Sfântul Nicolae”, hramul mănăstirii din Rădăuți

„Sfântul Lavrentie”, hramul mănăstirii din Vicovul de Sus
Efrem, *Cartea* Sfântului
Ioan Slatoust*, Beseda* Sfântului
Ioan Evanghelistul, sfânt
Grigorii Nisis, *Cartea* Sfântului
Ioan igumen Sinaia*, Viața* Sfântului
Vasile cel Nou, *Viața* Sfântului
Ioan cel Nou de la Suceava*, Viața* Sfântului
Solomon, *Cartea* înțelepciunii lui
Ioan, din călugărie Ioasaf*, Cartea* împăratului
Ioan Scărieșul, *Cartea* Sfântului
Luca , *Evanghelia* după
Mihail, *Viața* arhistrategului
Teofan Mărturisitorul (cca. 752 – 818), cronograf
Tracia
Constantin și Irina, împărați
Constantin și Elena, sfinți împărați
Kahrie, geamia de la Istambul (fosta mănăstire Chora)
San Marco, biserica din Veneția
Siena, localitate
Assisi, localitate
Duccio, localitate
Cimabue, localitate
Giotto, localitate
Lübeck, localitate

„Sfântul Gheorghe” (Gheorghie), hramul mănăstirii Voronețului
„Sfântul Gheorghe” , biserica Voronețului
Voroneț, mănăstire
Voroneț, biserica
Voroneț, sat, moșie
Dragoș, voievod (c.1347-c.1354)
Sas, voievod (c. 1354-c. 1363)
Bogdan I, domn al Țării Moldovei (c. 1359/66 – 1363/67)
Lațco, domn al Țării Moldovei (c. 1368-1375)
Dobroslav voievod,
Coste voievod,
Șendre voievod,
Gheoghii voievod,
Dragoș voievod, (post c. 1375)
Micul voievod,
Petru (Mușatinul), voievod (1375-1391)
Roman voievod (I, 1392-1394)
Stefan voievod (1394-1399)
Săpot voievod,
Petru, voievod (lista Mazerean)
Iuga (Ologul) voievod (1399-1400)
Marfa, soția (?) lui Iuga (Ologul) voievod
Marfa, altă soție (?) a lui Iuga (Ologul) voievod
Alexandru cel Bun, voievod (1400-†1432)

Anastasia (Anastasiia) doamna, mama lui Alexandru cel Bun
Anna doamna lui Alexandru cel Bun
Marina, soția lui Alexandru cel Bun
Vacha, soția (?) lui Alexandru cel Bun
Marina, doamna lui Iliaș I, domn al Țării Moldovei
Bogdan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, înmormântat la Rădăuți
Stefan voievod, (al II-lea, 1433-1435, 1436-1442, 1442-†1447)
Marina, soția luin Ștefan al II-lea voievod
Stana, doamna lui Ștefan al II-lea voievod
Iliaș I, domn al Țării Moldovei (1432-1433, 1435-1436)
Petr voievod (al II-lea, 1447-1448)
Roman voievod (al II-lea, 1447-1448)
Ciubăr voievod (1448-1449)
Bogdan al II-lea, domn al Țării Moldovei (1449-1451), tatăl lui Ștefan cel Mare
Alexandru, voievod (1449, 1452-1454, 1455)
Petru Aron, voievod (1451-1452, 454-1455, 1455-1457)
Ștefan cel Mare, domn al Țării Moldovei (1457-1504)
Olte (Oltea) doamna, mama lui Ștefan cel Mare *vezi* și Maria-Oltea
Onisie mumă, *vezi* Maria-Oltea
Maria-Oltea, mama lui Ștefan cel Mare
Maria *vezi* Maria –Oltea
Eudochiia doamna lui Ștefan cel Mare
Marie (Maria de Mangop), șoția lui Marie,
Ioann, fiul lui Ștefan cel Mare
Petru, fiul lui Ștefan cel Mare
Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare
Vlad, fiul lui Ștefan cel Mare *vezi* Bogdan al III-lea, voievod
Elena, fiica lui Ștefan cel Mare
Melanie, din “familia Măriei Sale” Ștefan cel Mare

Marie, din “familia Măriei Sale” Ștefan cel Mare
Martha, din “familia Măriei Sale” Ștefan cel Mare
Anna, din “familia Măriei Sale” Ștefan cel Mare
Ioachim, fratele lui Ștefan cel Mare
Cărste, fratele lui Ștefan cel Mare
Ioann, fratele lui Ștefan cel Mare
Marie, sora lui Ștefan cel Mare
Natalie, sora sau verisoara (?) lui Ștefan cel Mare
Dobra, verisoara (?) lui Ștefan cel Mare
Sofie (Sora), sora lui Ștefan cel Mare
Dima (Duma), fiul lui Vlaicul pârcălab
Vlaicul pârcălab, unchiul lui Ștefan cel Mare
Bogdan al III-lea, domn al Țării Moldovei (1504-1517) (Pom. p. 25)
Ștefan Mladii (cel Tânăr), domn al Țării Moldovei (1517-1527)
Dima, din familia lui Ștefan cel Tânăr, voievod
Petru, din familia lui Ștefan cel Tânăr, voievod
Anna, din familia lui Ștefan cel Tânăr, voievod
Nicanor, din familia lui Ștefan cel Tânăr, voievod
Draghina, din familia lui Ștefan cel Tânăr, voievod
Petru Rareș, domn al Țării Moldovei (1527-1538, 1541-1546) (Pom. p. 25)

Marie, doamna, mama lui Petru Rareș
Marie, doamna lui Petru Rareș
Bogdan, fiul lui Petru Rareș
Marie, fiica lui Petru Rareș
Ioanna, fiica lui Petru Rareș
Anna, fiica lui Petru Rareș
Stefan, fiul lui Petru Rareș *vezi* Ștefan Rareș, domn
Elena, fiica (?) lui Petru Rare
Marie, fiica (?) lui Petru Rareș
Ștefan (Lăcustă), domn al Țării Moldovei (1538-1540)
Corne (Alexandru Cornea), domn al Țării Moldovei (1540-1541)
Ilieș Rareș, domn al Țării Moldovei (1546-1551)
Ștefan Rareș, domn al Țării Moldovei (1551-1552)
Jolde voievod (1552)
Alexandru Lăpușneanu, domn al Țării Moldovei (1552-1561, 1564-1568)
Ioan Despot, domn al Țării Moldovei (1561-1563)
Ștefan Tomșa, domn al Țării Moldovei (Tomșa I 1563-1564
Bogdan Lăpușneanu, domn al Țării Moldovei (1568-1572)
Ioan voievod (cel Viteaz) (1572-1574)
Petru Șchiopul, domn al Țării Moldovei (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591)
Ioan voievod (1577)
Alexandru voievod (cel Rău) voievod (1592)
Iancul (Sasul) voievod (1579-1582)
Aaron (Aron Tiranul) voievod (1591-1592, 1592-1595)
Ștefan (Răzvan) voievod (1595)
Radul voievod (?)
Ieremia Movilă, mare vornic al Țării de Sus
Ieremia Movilă, domn al Țării Moldovei (1595-1600, 1600-1606)
Ștefan Tomșa (al II-lea), domn al Țării Moldovei (1611-1615, 1621-1623)
Bogdan voievod (?)
Radul Mihnea voievod (1616-1619)
Gaspar Grațiani voievod (1619-1629)
Alexandru Movilă (1615-1616)
Moise Movilă, domn al Țării Moldovei (1630-1631, 1633-1634),
Simeon Movilă, domn al Țării Moldovei (1606-1607)
Constantin Movilă, domn al Țării Moldovei (1607-1611)
Miron Moghilă (Barnovschi Movilă), domn al Țării Moldovei (1626-1629, 1633)
Alexandru (Iliaș) voievod (1620-1621, 1631– 1633)
Moise Moghilă (Movilă), domn al Țării Moldovei (1633-1634)
Vasile Lupu, domn al Țării Moldovei (1634-1653)
Gheorghe Ștefan (Ștefan-voevod Gheorghie), domn al Țării Moldovei (1653, 1653-1658)
Gheorghii (Gheorghe) Ghica, domn al Țării Moldovei (1658-1659)
Constantin Șerban Basarab, voievod (1659, 1661)
Ștefăniță (Lupu), domn al Țării Moldovei (1659-1661)
Eustratie Dabija, domn al Țării Moldovei (1661-1665)
Duca (Gheorghe), voievod (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683)
Iliaș (Alexandru), voievod (1666-1668)
Ștefan (Petriceicu), voievod (1672-1673, 1673-1674, 1683-1684)
Dumitrașco (Cantacuzino), domn al Țării Moldovei (1673, 1674-1675, 1684-1685)
Antonii Roset, voievod (1675-1678)

Cantemireștii, neam
Constantin Cantemir, domn al Țării Moldovei (1685-1693)
Luppa (Ruxandra), fiica lui Constantin Cantemir, soția lui Lupu Bogdan
Lupu Bogdan, mare hatman, ginerile lui Constantin Cantemir
Antiohii (Antioh) Cantemir, domn al Țării Moldovei (1695-1700, 1705-1707)
Ecaterina, doamna lui Antioh Cantemir
Dimitrie (Dimitrii) Cantemir, domn al Țării Moldovei (1710-1711)
Elisaveta (Safta), fiica lui Constantin Cantemir

Theodor, tatăl lui Constantin Cantemir
Macrina, mama lui Constantin Cantemir
Marie, soția lui lui Constantin Cantemir
Anna (Bantăș), soția lui lui Constantin Cantemir
Alexandra, soția lui lui Constantin Cantemir
Constantin Duca, domn al Țării Moldovei (1693-1695, 1700-1703)
Mihai Racoviță, domn al Țării Moldovei (1703-1705, 1707-1709, 1715-1726)
Nicolae Mavrocordat, voievod (1709-1710, 1711-1715)
Ghrigorii (Grigorie al II-lea Ghica), voievod (1726-1733, 1735-1739, 1739-1741, 1747-1748)
Constantin Mavrocordat, voievod (1733-1735, 1741-1743, 1748-1749)
Ioann Mavrocordat, voievod (1743-1747)
Constantin (Mihai Cehan) Racoviță, domn al Țării Moldovei (1749-1753, 1756-1757)
Matei Ghica, domn al Țării Moldovei (1753-1756)
Scarlat Ghica, domn al Țării Moldovei (1757-1758)
Ioan Teodor Calimah (Callimachi, Călmașul), domn al Țării Moldovei (1758-1761)
Grigorii Calimah (Gheorghe Callimachi), voievod (1761-1764, 1767-1769)
Grigorii Alexandru Ghica, domn al Țării Moldovei (1774-1777)
Constandin Moruzi **(Constandin Dumitru Moruz)**, domn al Țării Moldovei (1777-1782)

Grigore (Grigoriie) Ghica , domn al Țării Moldovei (1658 sau 1715 ???) Românești (1660-1664, 1672-1673)
Grigorie, domn al Țării Românești (Muntenească) (Ghica I 1660-1664, 1672-1673, Ghica II 1733-1735, 1748-1752 care ????)
Șerban Cantacuzino (Șerban voevod Cantacozin), domn al Țării Românești (Muntenească) (1678-1688)

Dimitrii Donskoi, Kneaz
Ioan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei (al IV-lea, cel Groaznic, 1533-1584)
Gheorghii Vasilievici,
Anastasie, cniaghine, soția lui Ioan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei (al IV-lea, cel Groaznic)
Ioann țarevi(ci), fiul lui Ioan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei (al IV-lea, cel Groaznic)
Evdochie, fiica lui Ioan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei (al IV-lea, cel Groaznic)
Feodor țarevici, Ioan Vasilievici, marele cneaz al Moscovei (al IV-lea, cel Groaznic)
Mihail Feodorovici, țar al Rusiei (1619-1633)

Alexei Mihailovici, țar al Rusiei (1645-1676)
Feodor (al III-lea,Alexeevic), țar al Rusiei (1676-1682)
Ioann Alexeevici, țar al Rusiei (împreună cu fratele Petru I, 1682-1696)
Petru (I, cel Mare), țar al Rusiei (1696-1725)
Petru (al II-lea), țar al Rusiei (1725-1730)
Anna (Ioanovna), „imperatriță” a Rusiei (1730-1740)

Elisaveta (Petrovna), „imperatriță” a Rusiei (1741-1761)
Ecaterina a II-a, împărăteasa Rusiei (1762-1796)
Serghie de Radonej, cuviosul
Maria Voichița (și Voicuța), doamna, soția lui Ștefan cel Mare
Maria, domnița, fiica lui Ștefan cel Mare și a Mariei Voichița
Ana, domnița, fiica lui Ștefan cel Mare și a Mariei Voichița
Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare
Elena doamna, soția lui Petru Rareș
Elisaveta doamna, soția lui Ieremia Moghilă
Székely Maria Magdalena, istoric

Dumitru Movilă, aprod
Lupul Stroiescul, boier
Manz, proprietar
Dragotă, boier
Săcuianul, boier
Stan Bârlici, boier
Stupenschi, ureadnic în Suhlinți
Trifon, fost clucer
Bârlă de la Hârlău, boier
Pătrașcu Picior, donator
Ioan Jucosiszki, înnoitor de carte

Văscan Movilă, pârcălab de Hotin, fratele lui Ioann Movilă
Vaslui, (1475), bătălia de la ~
Toader Diac, fiul popii Gavril din Suceava
Bașeu, pârâu
Secu, pârâu
Putna, pârâu
Cobolta, râu
Răut, râu
Prut, râu
Jijia, bătălie de pe
Dunărea, râu
Toplița, râu
Toplița Rece, râu
Suha Mare, pârâu
Suha Mică, pârâu
Moldova , râu
Humor (Homor), pârâu
Mihalcea, pârâu
Fântâna lui Dumitru, semn de hotar
Andonie, piatra lui ~ , semn de hotar
Bucovina, regiunea
Hârlău, oraș
Rădăuți, oraș
Rădăuți, episcop de
Hotin, cetate
Neamț, cetate
Călugăreni, sat

Țara Moldovei
Moldova, vezi Țara Moldovei
UNESCO
Gura Humorului, oraș
Sibiu, oraș
Sankt-Petersburg, oraș
Küciük-Kainargi (1774), pacea de la ~
Suceava, județ
Suceava, ținut
Soroca, ținut
Capul Codrului, localitate
Carpați, munți
Chilia, cetate la mare
Cernăuți, oraș
Moldova, râu
Ciobanu Constantin I., istoric de artă
Platon Gabriela, vezi Gabriela Platon, monahie
Gabriela Platon, monahie voronețiană
Simionovici Elena, vezi Elena Simionovici, monahie voronețiană
Lungani, jud. Iași (loc. maica Elena)
Școala Generală din Vatra Moldoviței,
Vatra Moldoviței, localitate
Botoțani, jud.
Câmpulung, oraș
Marea Neagră
Carpato-Danubiano-Pontic, spațiu
Imperiul Roman
Societății Scriitorilor din Bucovina
Daniela Nechifor, monahie voronețiană
Eustonia Duciuc, monahie voronețiană
Teofana Vlad, monahie voronețiană
Teodora Nechifor, monahie voronețiană
Mihaela Șoimaru, monahie voronețiană
Timoteia Vultur, rasoforă
Ecaterina Gemene, rasoforă
Sebastiana Samoilă , rasoforă
Alexia Pintili, rasoforă
Paramon Dimitriu, preot la Voroneț
Grichentie Stănuc, Protosinghelul
Ignatie Iuga, vistier
Nastea (și Anastasia), cneaghina lui Iuga vistier
Misail, primul egumen voronețian (sec. XV)
Efrem**,** egumen voronețian (sec. XV)
Ghenadie, egumen voronețian (sec. XV)
Iosif, egumen voronețian (sec. XV)
Macarie, egumen voronețian (sec. XV)
Teofan, egumen voronețian (sec. XVI)
Paisie, egumen voronețian (sec. XVI)
Iosif, egumen voronețian (sec. XVI)
Etimie (Eutimie), egumen voronețian (sec. XVI)

Calistru egumen (sec. XVI)
Efrim (Efrem Ivanciul) stareţul voroneţian (sec. XVI)
Afanasii, egumen voroneţian (sec. XVI)
Ioanichii, egumen voroneţian (sec. XVI)
Teofan, egumen voroneţian (sec. XVI)
Theodosie, egumen voroneţian (sec. XVII)
Partenie, egumen voroneţian (sec. XVII)
Tarasie, egumen voroneţian (sec. XVII)
Nastasie egumen voroneţian (sec. XVII)
Hirotei Șoldan (*Gherontie Șoldan, Filoteiu Șoldan***),** egumen voroneţian (sec. XVII)
Nicolae, egumen voroneţian (sec. XVII)
Antonii, egumen voroneţian
Ghedeon, egumen voroneţian
Gheorghii, egumen voroneţian
Ghelasii, egumen voroneţian
Macarii, egumen voroneţian
Callist, egumen voroneţian
Efrem, arhimandrit, egumen voroneţian (sec. XVII)
Calistru, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Ioanichie Abaza, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Teofan, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Partenii, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Macarii, egumen voroneţian (1744)
Sofronii, egumen voroneţian
Ghedeon, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Nicodim, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Nictarii, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Calistru, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Macarie, egumen voroneţian (1756-1782), din 1786 egumen la Slatina
Mihail Munteanul, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Antonie, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Nifon (Nifont), egumen voroneţian (sec. XVIII)
Inochentie, egumen voroneţian (sec. XVIII)
Irina Pântescu, stavroforă stareță la Voroneț (1991 – până în prezent)
Pântescu Margareta, *vezi* **Irina Pântescu**, stavroforă
Pântescu Gheorghe, tatăl **Irinei Pântescu**, stavroforă
Pântescu Ana, mama **Irinei Pântescu**, stavroforă
Tarasie, igumen
Tomești comuna, jud. Iași
Golia, biserică din Iași
Filoara, școala generală
Seminarul Teologic de la mănăstirea Agapia
Epifanie, schimonah (sec. XVII-XVIII)
Ioan, călugăr caligraf (sec. XVI)
Aftanas de la Voroneț, egumen al Dragomirnei
Venedict Teodorovici, egumenul Moldoviței (1769-1785)
Theodor, proegumen
Pifanie, proegumen
Nicolae, proegumen
Hariton, proegumen

Teodosie, monahul, fost ceașnic, fiul lui Drăgoi, ctitor, înmormântat la Voroneț
Eudochia (sau Odochia), fiica lui Drăgoi, ctitor, înmormântată la Voroneț
Grigorce, ctitor, înmormântat la Voroneț
Ghenadie (vezi Ghenadii), proegumen de Slatina
Gheorghe, nepotul egumenului Macarie
Macarie, proegumen de la Neamț
Ghenadii,monah
Daniil, monah
Dorothei, monah
Theofan, monah
Silvestru, monah
Mitrofan, monah
Theofilact, monah
Prohor, monah
Pahomii, monah
Gerasim monah
Simon, monah
Iiacov, monah
Isaiia, monah
Ioanichii, monah
Mardarii, monah
Gheorghie, monah
Teodosie, monah
Hariton, monah
Avram, monah
Avramie, călugăr de la Voroneț cumpără satul Verbia
Theodor, monah
Pahome, monah
Ironim, monah
Calistru, monah
Serafim, monah
Silvestru monah
Daniil, monah
Ghenade monah
Ghervasă, monah
Ioan, monah
Ioan (Ioil), monah
Theodosi, monah
Tofan, monah
Ironim Stoler (*Stolear*), însemnare de ~
Mihail (Macarie), ieroschimonah 1794
Teodosie, ieromonah
Gheorghie, ieromonah
Nicolae, ieromonah
Mihail, ieromonah
Gurie ieromonah
Silion, ieromonah
Climant, ieromonah
Arsenii, ieromonah
Pamfilii, ieromonah

Arsenii, ieromonah
Misail, ieromonah
Calistrat, ieromonah
Dosithei, ieromonah
Grigorii, ieromonah
Iiacov, ieromonah
Grigorii, ieromonah
Gherasim, ieromonah
Nichifor, ieromonah
Savva, ieromonah
Chiril, ieromonah
Theoctist, ieromonah
Filofei, ieromonah
Antonii, ieromonah
Nifont, ieromonah
Ghedeon, ieromonah
Lazor, ieromonah
Partenie ,ieromonah
Nicolae, ieromonah
Partenie, ieromonah
Theodor, ieromonah
Ninfanie, ieromonah
Tanasie, ieromonah
Hariton, ieromonah
Michael, ieromonah
Ivan, ieromonah
Gherghentie, ieromonah
Zaharie, ieromonah
Ioniță, ierodiacon
Silion, ierodiacon
Theofan, ierodiacon
Mitrofan, ierodiacon
Silion, ierodiacon
Theofan, ierodiacon
Mitrofan, ierodiacon
Mihail, diacon, caligraf
Teofil, călugăr, caligraf
Serafim, ieromonah, caligraf
Muzeul Istoric din Moscova
Gheorghe Gemănare, martor
Vasilie, feciorul lui Cotfar, martor
Mihăilă Dodu, ctitor
Paraschiva, soția lui Mihăilă Dodu, ctitor
Gavriil Totrușan, visternic, donator de *Aier*, 1516
Vasile, dobator de *Evanghelie,* Buc. 1742
Vasile, biv vel pitar, donator de un *Apostol*, Buc. 1743
Maria, donator de *Evanghelie,* Buc. 1742
Sebastian, ieromonah din schitul Rarăului
Stroici, logofăt
Nichifor, popă, sculptor

Theodor, diiac
Obârșia Muntelui, loc
Văleni sat, ținut. Tigheci,
Șerbănești, sat pe Siret
Negoești, sat pe Siret
Părtănoși, sat pe Siret
Beleu, iezer
Bașeu, iaz și mori în ~
Buninți, sat
„*Sfinților Mai Marilor Voievozi Îngerești Michail și Gavril*”, hramul bisericii din satul Buninți
„*Ierarh Nicolae*”, hramul bisericii din Capul Codrului
„Sfetii Ioan Preditici”, hramul bisericii
„Sfântul Gheorghe”, hramul bisericii și a mănăstirii Voroneț
Holda, *poiană pe Bistrița*
Pietrișul, muntele
Muncelul, muntele din Strajă
Mestecănișul, muntele
Bucovina, regiunea
Știlbicani (Știlbicanii, Știulbicani), moșie
Suflinți (Suhlineul, Suhlinții), moșie în ținut. Soroca
Șubraneț (**Șubraeț**), seliștea, ținut. Cernăuți
Verbia, sat
Vlădeni (Vlădenii), sat
Drăgoești (Drăgoeștii), moșia
Lucăcești, moșia
Boteștii, moșia
Băișești, sat
Brădățelului, moară în apa
Lucăcești, vii la ~
Cătălina, dial la Cotnari, vii la ~
Cruce la Străoani, vii la ~
Crucea, poiană
Negriliasa, poiană
Cheliea, poiană
Cojocii pe Bistrița,
Slătioara, poiană
Șipotele, poiană
Mărdarii, poiană
Izvoarăle Plopului, loc
Săhăstiea, loc
Frasănii, loc
Braniște, moșia
Braniștile (Braniște) pe apa Bistriții, moșie
Bursuceni, sat pe Siret, ținut. Suceava
București, oraș
Julești (Juleștii), sat
Trăisteni, sat la Nistru, ținut.Soroca
Tărnauca, sat ținut.Soroca
Hlinovodea (Hnilovodea, Ghizdita), moșie,ținut. Soroca
Iacobești (azi Iacobeni, jud. Suceava), sat

Cîrligătura (*Cârligatura*), prisacă pe pârâul Mihalcea la
Molitvul, poiana
Ilcului, poienița
Toplița Rece până la Prislopul Toderesculuі, „bucată de loc” a mănăstirii Voroneț
Leontie, „iezerul” pe Nistru
Leontie (Leuntea, Leonte, Leonti), satul domnesc pe Nistru de Jos
Lazul, bucată de pământ din hotarul Tomeștilor
Muntele Lung
Milcinești (Micșinești), sat
Malini, satul pe Toplița
Mușinți (Mușinții), seliște mai sus de târgul Siret
Balița, sat pe Bașeu, ținut Dorohoi
Dorohoi, ținut
București (Bucureștii), sat pe Moldova
Gimene (Giumenii), moșia
Giumenii, poiană
Căcăcenii, seliște
Dealul Hârlăului, vii la
Cotnari, vii la
Buori, loc
Gura Humorului, loc
Poiana, seliștea la Gura Humorului
Prisecucea, poiană cu grădini la
Hârâoae , pe apa Bistriței, loc
Tomeștilor, hotar
Ascuțita, semn de hotar
Măgura Sărată, semn de hotar
Măgura Caprii, semn de hotar
Diecelul, semn de hotar
Pietrele Arse, semn de hotar
Prislopul Toderesculuі, semn de hotar
Izvorul Chirilului, semn de hotar
Bistrița,râu
Izvorul rău, semn de hotar
Vârful Șarului, semn de hotar
Ialovița, semn de hotar
Dealul Pinului, semn de hotar
Neagra, semn de hotar
Gura Cățăluși, semn de hotar
Pplaiul corbului, semn de hotar
Ostrițoara, semn de hotar
Dealul Măcieșului, semn de hotar
Vadul Negrilesei, semn de hotar
Vvadul Ciomârnei, semn de hotar
Clădita, semn de hotar
Șuvărita Mare, semn de hotar
Rătundul, semn de hotar
Gura Băncoaii, semn de hotar
Ionașco Jora, proprietar
Mazereanu (Madzerianul) Vartolomei, arhimandrit

Vartolomei Mazereanu, arhimandrit, *vezi* Mazereanu Vartolomei
Costăchescu Mihai, istoric
Neculce Ion, cronicar
Pahomie, monahul, copist
Săcăianu, fost ceașnic
Episcopia Creștin Ortodoxă din Cernăuți
Consistoriul catolic din Lemberg
Mitropolia Țării Moldovei
Viena, oraș
Cernăuți, oraș
Siret, târg
Hârlău, oraș
Botoșeni, ținut
Crimeea, hanul din
Iosif al II-lea, împărat
Imperiul Habsburgic
Imperiul Austriac, vezi Imperiul Habsburgic
Republica Moldova
Dacia
Terra Moldaviae
Zemlea Moldavskaa
România
Rusia
Moscova, oraș
Ucraina
Lvov
Bulgaria
Târnovo, mitropolit de ~

Europa Occidentala (tr. 541)
Europa Centrală,
Transilvaniei
Poloniei
Bucovina
Petru I, țarul Rusiei
Țarigrad, oraș
Beciu (și *Pichiul)*, oraș, episcopie
Chilia, oraș cetate
Chiprul, episcopie
Ohrid, episcopie
Dosoftei, episcopul
Ioan (Ivan) Alexandru, țar bulgar
Ioan Șișman, fiul țarului bulgar Ioan Alexandru
Manoil Paliolog, împărat bizantin
Andronic Paliolog, fiul lui Manoil Paliolog, împărat
Ana, soția lui Manoil Paliolog, împărat
Efrem Ivămcuța (Ivanciul), donator
Fond Bisericesc, Cernăuți, *vezi* Fondul Bisericesc al Bucovinei
Loghin, erei
Gheorghie, erei

Karlowotzki Ioann, paroh *vezi* Ioan Karlovețchi
Ioan Carlovsiescu , din Drăgoiești, proh la Voroneț *vezi* Ioan Karlovețchi
Ioan Karlovețchi, erei,
Ana, soția lui Ioan Carlovsiescu (Karlovețchi)
Kopystenski Zaharia, teolog
Leontie de Rădăuți, sfânt român
Drăgoiești, localitate
Muzeul Mitropoliei din Cernăuți
Nistor Ion I.,istoric
Pumnul Arun,
Caproșu Ioan, istoric
Chiaburu E., istoric
Eșanu Andrei, istoric
Eșanu Valentina, istoric
Fuștei Nicolae, istoric
Pelin Valentina, istoric
Negrei Ion, istoric
Ștrempel Gabriel, istoric
Iacobescu Mihai, istoric
Bălan Ioanichie, arhim
Mihordea, V., editor de documente
Martian Simion Florea, preot, editor
Marta Principesa Bibescu,
Regele Mihai I,
Carol Prinț al României,
Constantin Hurmuzachi, baronul

Vasile Voiculescu, scriitor
Elena Voronca, scriitor
Dimitrie Onciul, istoric
Romstorfer C.A., istoric
Șesan Valerian, istoric
Zugrav I., istoric
Sbiera Ion G., istoric
Sbiera Radu, istoric
Kozak Eugen, istoric
Bianu I., istoric
Bogdan Ioan, istoric
Balan Teodor, istoric
Bălan Teodor, vezi Balan Teodor
Bodogae Teodor, istoric
Bărbulescu Ilie,
Pușcariu Sextil, istoric
Drăgan N.,
Capidan Th.,
Pelin Valentina, istoric
Nandriș Th., istoric
Morariu Leca, istoric
Morariu Constantin, pr. în Pătrăuții Sucevei.
Lupu-Morariu, Octavia

Moraru Mihail,
Velculescu Cătălina,
Nicolescu Miron,
Montel Paul;
Ionașco Traian,
Mitric Olimpia, istoric
Brătulescu Victor, istoric
Panaitescu P.P., istoric
Turcu Constantin, istoric
Paradais Claudiu, preot, istoric
Mileșev Anania din Țara Sârbească
Abaza Andrei, vornicul
Ghenadii,monah, rudă cu Macarii, igumen Voronețului
Macarii, igumen mănăstirii Neamț
Monahie Martha,monahia, rudă cu Macarii, igumen Voronețului
Theodor, rudă cu Macarii, igumen Voronețului
Elisaveta, rudă cu Macarii, igumen Voronețului
Cozan Câmpulungianul din Crucea
Grigore Șandru, proprietar
Ștefan Tăbărță, boieri
Ioniți Pisoțchi, boieri
Maria, soția lui Georgie Cananău
Șerban fiul lui Georgie Cananău și a Mariei
Ioniță fiul lui Georgie Cananău și a Mariei
Bratiloveanu Gh.,
Spânu M.,
Stoicescu Nicolae, istoric
Cojocaru Constantin, preot
Pogodin M.P., colecționar (**М.П.Погодина**)
Ivanov C.A. (**Иванов К.А.,**)
Dan Dimitrie, istoric
Dobrescu N., istoric
Turdeanu Emil, istoric
Gorovei Ștefan S., istoric
Chelcu Cătălina, istoric
Chelcu Marius, istoric
Popescu-Vâlcea G.
Ghibănescu Gh., istoric
Popovici Gh.I.
Preda Emil, teolog
Păcurariu Mircea, teolog , istoric
Ciurea Al.I, istoric
Moisescu Gh., istoric
Lupșa Șt., istoric
Filipașcu Al., istoric
Corugă Matei, istoric
Comarnescu Petre, istoric de artă
Efrem Sirul, teolog
Sava Igor, istoric
Gonța, Alexandru I., istoric

Ulea Sorin, istoric de artă
Chirtoagă Ion
Lopeisky M.F., traducător de documente
Zahariuc Petronel, istoric
Vacaru Silviu, istoric.
Boiu O.,
Precup A.,
Pușcașu Nicolae, arheolog
Pușcașu Voica, arheolog
Balș G., istoric
Săvescu Cornelia, restaurator
Săvescu Dinu, restaurator
Dumitrache Vasile,
Drăguț Vasile, istoric al artei
Luția Oreste
Luția Petre I.,
Grigorescu Ioana, arhitectului
Sion Gheorghe, architect
Polizu Virgil, architect
Boldura Oliviu, restaurator
Petru Ciornei constructor în lemn
Crăciunaș Irineu
Rezori H., inginer
Dumitru Mihai, pictor
Uvarov A. S., colecția lui
Carskij I. N., colecția lui
Neicov, inventar
Jacotă Dorin, istoric de artă
Linția E. , istoric
Djamo-Diaconița L., istoric
Stoicovici O., istoric
Wickenhauser Franz Adolf, istoric
Iufu Ion, istoric,
Дилевски Н., istoric
Яцимирский А.М., istoric
Briquet C.M., istoric
Turdeanu Emil, istoric
Stroev P.,
Leonid, archimandrit (Kavelin)
Ščepkina M. V.,
Protas'eva T. N.,
Kostjuchina L. M.,
Golyšenko V. S.,
Tichomirov M. N.,
Constantinescu Radu, istoric
Nicanul, călugăr, fiul lui Chiril Brădățan
Teofan, egumen de Homor
Calistru, iermonah de Homor
Iorga Nicolae, istoric
Banat,

Hunedoara
Marian Simeon Florea, teolog, istoric
Aftanasie, popă
Giuglea G.,istoric
Găluşcă Constantin, istoric
Bianu I., bibliograf
Caracaș R.,bibliograf
Alexandru Mareș, filolog
Sbiera I. G., istoric
Crețu Gr., professor
Constantin de la Dorna, însemnare de ~
Costinescu Mariana, filolog
Eniie Hadinbul, biv cămăraș
Popescu-Vâlcea G.,istoric
Rotopănești, bibliotecă din
Istrati N., însemnare de ~

Ștefan,fiul lui Vasile, biv vel pitar
Iuliana, fiica lui Vasile, biv vel pitar
Apostol, fiul lui Vasile, biv vel pitar
Evdochie, monahia, rudă cu Vasile, biv vel pitar
Gavril, Vasile, biv vel pitar
Echin, Vasile, biv vel pitar
Nazarie, Vasile, biv vel pitar
Ion, Vasile, biv vel pitar
Toader, Vasile, biv vel pitar
Hodoș Nerva, bibliograf
Simonescu Dan, bibliograf
Nicolai gramaticul *vezi* Nicolae Milescu Spătarul
Nicolae Milescu Spătarul
Postolache Milescul, fratele lui Nicolae Milescu
Grigoraș, logofătul
Calistul, vichelul sfintei Mitropolii Sucevii
Cârlan Nicolae, istoric
Fântânele, sat, jud. Suceava
Alexandru Popovici, însemnare de
Evdochie, însemnare de
Gheorghie Popovici, însemnare de
Florea, pan, înmormântat la Voroneț
Turcea, fiul lui Florea
Stoica, fiul lui Florea
Barnovschi, jupan, înmormântat la Voroneț
Solomia, cneaghina lui Barnovschi
Bakuta, localitate
Bârnova, localitate
Gwozdziec, (1531) lupta de la ~
Teodosie (Theodosie) monah, Theofan schimnic, fost ceașnic, fiul lui Drăgoi, ctitor , înmormântat la Voroneț
Eudochia (sau Odochia), fiica lui Drăgoi, ctitor, înmormântată la Voroneț
Stanciul, bunicul lui Theodosie monah

Vastca (Vasutca), bunica lui Theodosie monah
Ioann din neamul lui Theodosie monah
Marie din neamul lui Theodosie monah
Constantin, din neamul lui Theodosie monah
Mihail, din neamul lui Theodosie monah
Eudochiia, din neamul lui Theodosie monah
Anastasia, soția lui Văscan Moghilă
Văscan Moghilă, pârcălab de Hotin
Grigorcea (Grigorii) Crăciun, fost mare vornic al Țării de Sus, ctitor, înmormântat la Voroneț
Anghelina, cneaghina lui Grigorcea Crăciun
Maria, cneaghina, mama lui Grigorcea Crăciun
Cârste din neamul lui Grigorcea Crăciun
Anghelina din neamul lui Grigorcea Crăciun
Filotei, tahigraf, înmormântat la Voroneț
Anița, înmormântată la Voroneț
Paramon Dimitriu, preot , înmormântat la Voroneț
Maxim Hârbor, postelnic
Petru, din neamul lui Theodosie monah
Ioan din neamul lui Theodosie monah
Гуцул Л.А.,
Клейман Р.Я.,
Слуту К.Я., (vezi și Claudia Slutu)
Покровский Н. В., istoric de artă
Vasile, înoitor de carte
Parasca, înoitor de carte
Marie, înoitor de carte
Ana, înoitor de carte
Ioan Damaschin, ilustrația lui
Ionichie, dascăl homoran, însemnare de
Ivan, însemnare de
Ivan Cojocariul din satul Frasin, Pomelnicul lui
Ana, soția lui Ivan Cojocariul din satul Frasin
Frasin, sat lângă Voroneț
Frasin, sat, jud. Soroca

Ciobanu Constantin Ion, istoric al artei
Costea, Constanța, istoric
Solcanu Ion I., istoric
Buzdugan Costache, istoric
Dragnev Emil, istoric
Cincheza-Buculei Ecaterina
Strzygowski, Josef, istoric de artă
Talbot Rice David, istoric de artă
Grabar André, istoric de artă
Boskovic G., istoric de artă
Grecu V., istoric de artă
Orlova M. A., istoric de artă
Trebizonda, biserici din
Ștefănescu I. D., istoric de artă
Berende, biserica din satul

Grigorie de Nazianz, numit Teologul
Grigorie din Nyssa
Gherman de Constantinopol
Andrei Criteanul
Metodie, episcop al Patarei
Veliki Grad, locașuri de pe insula
Prespa, lac
Kastoria, loc
Balcani, peninsulă
Dionisi , pictor medieval rus
Feodosi, pictor medieval rus
Vladimir, pictor medieval rus
Mora Paolo, istoric de artă
Mora Laura, istoric de artă
Philippot (p. 115 tr. , 143) Paul, istoric de artă

Dumitrescu Sorin, artist plastic
Paul, Henry, istoric de artă
Podlacha Wladyslav, istoric de artă
Grabar André, istoric de artă
Henri Foccillon
Vasiliu Anca, istoric de artă
Porumb Marius, istoric
Paul din Alep, călător
Michael D. Taylor, istoric
Nava Antonia, istoric
Nandriș Grigore, istoric
Premerstein A. von, filolog
Erbse Hartmut, filolog
Grigorescu Florin, istoric
Zaharia, C, istoric
Nicula Monica Ioana
Nicolescu Corina, istoric de artă
Grigorescu Florea Dan, istoric de artă
Mihalache Marin, istoric de artă
Nyssen Wilhelm, istoric de artă
Stoica Ion, profesor
Musicescu Maria Ana, istoric de artă
Schimdt Mathias;
Veser Thomas
Severin Constantin, istoric de artă
Vătășianu Virgil, istoric de artă
Rembrandt, pictor
Vermeer van Delft, pictor
El Greco, pictor
Velasquez, pictor
Michelangelo, pictor
Diehl Charles, istoric de artă
Cadafalch Luigi, istoric de artă
Lazarev Victor, istoric de artă

Alpatov Mihail, istoric de artă
Talbot Rice David, istoric de artă
Demus Otto, istoric de artă
Bogza Geo, scriitor
Contemporanul, ziar

Postică Gheorghe, arheolog
Constantinescu Nicolae, arheolog
Agache Dumitru, istoric
Linția Elena, istoric
Rezuș Petru, istoric
Urechia V.A., istoric
Moraru Ioan, istoric
Zotta Sever, istoric
Păltânea Paul, istoric
Bogaci Gheorghe, istoric literar
Ștefan Eșanu,
Mariei Praporșcic,
Mariei Crețu,
Igor Cereteu, istoric

Niagoe (Niagăi) pârcălab, Neamț, Hotin
Ioann, fiul „Niagăi pârcălab”,
Magdalina, soția „Niagăi pârcălab”
Theodor, fiul „Niagăi pârcălab”
Salomie, fiica „Niagăi pârcălab”
Grigorii, fiul „Niagăi pârcălab”
Dimitrii, fiul „Niagăi pârcălab”
Marie, fiica „Niagăi pârcălab”
Petru, fiul „Niagăi pârcălab”
Isaac, fiul „Niagăi pârcălab”
Cărste, fiul „Niagăi pârcălab”
Vasilii, fiul „Niagăi pârcălab”
Theodor, fiul „Niagăi pârcălab”

Balș Constantin de la Bacău, paharnic
Elisaveta, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Dimitrii, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Alexandra, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Bejan, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Ecaterina, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Ioann, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău
Elisaveta, din „niamul” lui Balș Constantin de la Bacău

Andronic, „boiar”
Androni, din neamul lui Andronic, „boiar”
Marie, din neamul lui Andronic, „boiar”
Ioann, din neamul lui Andronic, „boiar”
Anna, din neamul lui Andronic, „boiar”
Theodor, din neamul lui Andronic, „boiar”

Anghelina, din neamul lui Andronic, „boiar”
Nicolai, din neamul lui Andronic, „boiar”
Xenie, din neamul lui Andronic, „boiar”

Albotă, logofăt
Dimitrii, din „niamul ” lui Albotă, logofăt
Elisaveta, din „niamul ” lui Albotă, logofăt
Alexei, din „niamul ” lui Albotă, logofăt
Petru, din „niamul ” lui Albotă, logofăt
Sofie, din „niamul ” lui Albotă, logofăt

Crăciun, vornic
Irina, din „niamul” lui Crăciun, vornic
Ioan, din „niamul” lui Crăciun, vornic
Mattfei, din „niamul” lui Crăciun, vornic
Dimitrii, din „niamul” lui Crăciun, vornic
Marie, din „niamul” lui Crăciun, vornic
Pashaliia, din „niamul” lui Crăciun, vornic

Băloș, logofăt
Theofilact, monah, identificat Toadet Băloș, mare logofăt
Thecla, din „niamul” lui Băloș, logofăt
Marie, din „niamul” lui Băloș, logofăt
Theodosii, monah din „niamul” lui Băloș, logofăt

Rotoiu (I –i), boier
Theofil, monah din „niamul” lui Rotoiu (I-i), boier
Nicolai, monah din „niamul” lui Rotoiu (I-i), boier

Lavrișevici Crasovschii, boier
Stefan, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Irina, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Nicolai, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Marie, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Anastasie, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Anna, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Andrei, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier
Grigorii, din „niamul” lui Lavrișevici Crasovschii, boier

Chițul de la Ruginoasa
Grigorii, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa

Theodosie, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa
Miron, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa
Agafie, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa
Thoma, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa
Agafie, din „niamul” Chițului de la Ruginoasa

Mihai Racoviță, vel spătar, domn al Țării Moldovei (1703-1705, 1707-1709)
Anna, doamna lui Mihai Racoviță domn al Țării Moldovei

Methodii, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Theofana, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Elisaveta, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Thoma, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Ioann, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Anastasii, din „niamul” lui Racoviță, vel spătar
Elisaveta, din „niamul” lui Racoviț, vel spătar

Leție (Leții), căpitan
Matthei, din „niamul” lui Leție, căpitan
Ecaterina, din „niamul” lui Leție, căpitan

Andriiaș, cămănar
Ioann, din „niamul” lui Andriiaș, cămănar
Elisaveta, din „niamul” lui Andriiaș, cămănar
Anastasie, din „niamul” lui Andriiaș, cămănar
Theodora, din „niamul” lui Andriiaș, cămănar
Vasilii, din „niamul” lui Andriiaș, cămănar

Hâra (Hărăi), mare vornic
Haralampii, din „niamul” lui Hâra, mare vornic
Gheorghii, din „niamul” lui Hâra, mare vornic

Silion din Iași
Chiriiachi, din „niamul” lui Silion din Iași

Solomon, uricar
Ioann, din neamul lui Solomon, uricar
Andronic, din neamul lui Solomon, uricar
Manuil, din neamul lui Solomon, uricar
Sofiia, din neamul lui Solomon, uricar
Alexandru, din neamul lui Solomon, uricar

Andrei Hermeziul, polcovnic (1706)
Theodor, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Anghelina, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Nicolai, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Radul, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Matthei, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Elisaveta, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Parascheva, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Dimitriana, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Ioann, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Gheorghii, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Pavlina, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Stavro, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic
Theodor, din neamul lui Andrei Hermeziul, polcovnic

Bilav, uricar
Grigorii, din neamul lui Bilav, uricar

Anastasie, din neamul lui Bilav, uricar
Anna, din neamul lui Bilav, uricar

Stamatii, mare postelnic, ctitor
Theodosiia, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Alexandru, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Theofana, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Andrei , din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Anghelușe, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Gheorghii, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Irina, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Ștefan, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Elisaveta, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Ioann, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Ilia, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Ecaterina (I), din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Ecaterina (II), din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Andronic, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Marie, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Stefan, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Elena, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Vasilii, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Theodor, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Callistrat, monah, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic
Stamatii, din „niamul” lui Stamatii, mare postelnic

Gorovei, logofăt
Vasilii (Gorovei), vezi Gorovei, logofăt
Marie, din neamul lui Gorovei, logofăt
Gheorghii, fiul lui Gorovei, logofăt
Miron, fiul lui Gheorghii Gorovei
Theodor, din neamul lui Gorovei, logofăt

Ignatie Iuga, vistier, ctitor
Nastea (și Anastasia), cneaghina lui Iuga vistier
Mihail (și Mihul), fiul lui Ignatie Iuga, vistier
Iosif, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Petru, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Liubov, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Sofia (și Sopțea (Oșobțea, Sobțea), fiica lui Ignatie Iuga, vistier
Ioan, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Marie, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Dimitra, din neamul lui Ignatie Iuga, vistier
Șirăuți, sat

Tăutu (IoanTăutu), logofăt
Dobrul, din neamul lui Tăutu logofăt
Ioann, din neamul lui Tăutu logofăt
Vasilii, din neamul lui Tăutu logofăt

Mattei, din neamul lui Tăutu logofăt
Marina, din neamul lui Tăutu logofăt
Gavriil, din neamul lui Tăutu logofăt
Anna, din niamule lui Tăutu logofăt
Savva, din neamul lui Tăutu logofăt
Elisaveta, din neamul lui Tăutu logofăt
Anastasii, din neamul lui Tăutu logofăt
Petru, din neamul lui Tăutu logofăt
Vasilca, fiica lui Ioan Tăutu logofăt, mormântă la Bălinești
Nastasia (Anastasia), fiica lui Ioan Tăutu, logofăt

Mădălina, nepoata Săcuianului, *vezi* Măgdălina fiica lui Dragotă
Măgdălina, fiica lui Dragotă Săcuiul (Săcuianul), ginerele marelui logăfăt IoanTăutu

Spiridon, camaraș
Eudochiia, din „niamul" lui Spiridon, camaraș

Golăia, mare paharnic
Ioann Golăia, *vezi* Golăia, mare paharnic
Anna, soția lui Ioann Golăia, mare paharnic

Drăgan aprod
Nicolai, din neamul lui Drăgan aprod
Cărste, din neamul lui Drăgan aprod
Theodosiia, din neamul lui Drăgan aprod
Gavriil, din neamul lui Drăgan aprod

Bercea (Bercii), ușer
Theodor, din neamul lui Bercea, ușer
Luca, din neamul lui Bercea, ușer
Agathona, din neamul lui Bercea, ușer

Calapod din Melcinești
Gavriil, din namul lui Calapod din Melcinești
Elisaveta, din neamul lui Calapod din Melcinești
Nicolai, din neamul lui Calapod din Melcinești
Gheorghii, din neamul lui Calapod din Melcinești
Ioann, din neamul lui Calapod din Melcinești
Grigorii, din neamul lui Calapod din Melcinești
Roxanda, din neamul lui Calapod din Melcinești
Theodor, din neamul lui Calapod din Melcinești
Elisaveta, din neamul lui Calapod din Melcinești
Mihail, din neamul lui Calapod din Melcinești

Danovici, boier
Costantin, din neamul lui Danovici, boier
Theodora, din neamul lui Danovici, boier
Ioann, din neamul lui Danovici, boier
Marina, din neamul lui Danovici, boier
Gheorghii, din neamul lui Danovici, boier

Ioann, din neamul lui Danovici, boier
Coste, din neamul lui Danovici, boier
Gheorghii, din neamul lui Danovici, boier
Nicolai, din neamul lui Danovici, boier
Cosma, din neamul lui Danovici, boier
Ghedeon, din neamul lui Danovici, boier

Rețeș
Ioann, I, din neamul lui Rețeș
Ioann, II, din neamul lui Rețeș
Ioann, III, din neamul lui Rețeș

Cândescul
Thoma, din neamul lui Cândescul
Marina, din neamul lui Cândescul
Lupul, din neamul lui Cândescul
Nicolai, din neamul lui Cândescul
Ioann, din neamul lui Cândescul

Thoma, stolnicul, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Petru Margelat, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Sima Hrană, medelnicer, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Dima, „ușeriu”, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Ștefu Coroiu, boier ucis de turci la Vaslui (1475
Petru Iachimovici, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Roman Cașlina (Cașuleanul), boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Stanciul Nemniș, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Sirbul, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Cărste (Braevici), boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Petru (Ezereanul) boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Jurje (Tudora), boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Theodor, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Vasilii, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Stețco, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Averchii, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Șerban, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Fruntеș, boier ucis de turci la Vaslui (1475)
Oanco, boier ucis de turci la Vaslui (1475)

Tammaciu, boiar
Theodor, din neamul lui Tammaciu, boiar
Daniil, Tammaciu, boiar
Ioann, Tammaciu, boiar
Cozma, Tammaciu, boiar

Mușat, boier
Gheorghii, din neamul lui Mușat, boier
Dobrii, din neamul lui Mușat, boier
Nicanor, din neamul lui Mușat, boier
Ioann, din neamul lui Mușat, boier

Anna, din neamul lui Mușat, boier
Vlasii, din neamul lui Mușat, boier
Onisim, din neamul lui Mușat, boier
Ioann, din neamul lui Mușat, boier

Ioann Măndre
Ioann, din neamul lui Ioann Măndre
Theodor, din neamul lui Ioann Măndre
Gheorghii, din neamul lui Ioann Măndre

Marie „a camarașilor”
Ioann „a camarașilor”
Cozma „a camarașilor”
Ignatii „a camarașilor”

Vladin, boier
Nicolai, din neamul lui Vladin, boier
Nicandru, din neamul lui Vladin, boier
Savva, din neamul lui Vladin, boier
Anna, din neamul lui Vladin, boier
Ioann, din neamul lui Vladin, boier
Luca, din neamul lui Vladin, boier

Luca Arbure, pârcălab, portar de Suceava
Luca, *vezi* Luca Arbure, pârcălab
Ioachim, fratele lui Ștefan cel Mare; tatăl lui Luca Arbure, pârcălab
Arbure cel Bătrân, pârcălab de Neamț *vezi* Ioachim, fratele lui Ștefan cel Mare; tatăl lui Luca Arbure
Anastasie, mama lui Luca Arbure, pârcălab
Marie, soția lui Luca Arbure, pârcălab
Iuliana, soția lui Luca Arbure, pârcălab
Dragna, fiica lui Șandru pârcălab, soția (?) lui Luca Arbure, pârcălab
Solomiia, fiica lui Luca Arbure, pârcălab
Costantin, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Maxim, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Theodor, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Nichita, fiul lui Luca Arbure, pârcălab

Gliga, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Ioan, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Filip, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Gheorghe, fiul lui Luca Arbure, pârcălab
Ana, sora lui Luca Arbure, pârcălab
Ivan Arbure, presupus părinte al lui Luca Arbure
Cârstia, bătrânului ~ , presupus părinte al lui Luca Arbure
Coste, diac, fiul lui Gavril visternic, nepotul lui Luca Arbure
Sofiică, fiica lui Luca Arbure, soția lui Gavril, vistiernic
Anușca, fiica lui Luca Arbure, soția lui Toader Crasnăș
Odochia, fiica lui Luca Arbure
Marica, fiica lui Luca Arbure
Stana, fiica lui Luca Arbure

Theodosia, fiica lui Luca Arbure
Nastasia, fiica lui Luca Arbure
Cârstea, fiu al lui Ivan Arbure și al Anușcăi
Ion, fiu al lui Ivan Arbure și al Anușcăi
Alexa, fiu al lui Ivan Arbure și al Anușcăi
Vasco, fiu al lui Ivan Arbure și al Anușcăi
Cârstea, fratele lui Ștefan cel Mare
Toader Crasnăș, ginerele lui Luca Arbure
Onciul vătaf
Anușca, fiica lui Hrinco cel Bătrân
Hrinco cel Bătrân, boier
Dersca, sat
Vașcăuți, sat
Stănilești, sat
Albotești, sat
Hirești, sat
Cârstinești, sat pe Moldova
Grumăzești, sat
Fauri, sat
Priseaca, sat
Protopopeni, sat
Țăpești, sat
Vorona, sat
Ruși, sat
Lozova, iezer
Bârlad, râu
Olteni, unitate teritorială
Miroslav, unde a fost ~
Vasilii, din neamul lui Luca Arbure
Vassa, din neamul lui Luca Arbure
Ioan, din neamul lui Luca Arbure
Marie, din neamul lui Luca Arbure
Simeon, din neamul lui Luca Arbure
Cozma, din neamul lui Luca Arbure
Gavril, visternic, ginerele lui Luca Arbure
Mustață, boieri
Marica (Marina), mama Anastasiei, bunica lui Luca Arbure, pârcălab
Crâstina, bunica Anastasiei, străbunica lui Luca Arbure, pârcălab
Crâstea, binicul Anastasiei.
Crâstea cel Mare (cel Bătrân), boier în sfatul domnesc
Crasnăș vornic, tatăl lui Toader Crasnăș
Anușcă, fiica lui Dragoș Boul, soția lui Crasnăș vornic, mama lui Toader Crasnăș
Dragoș Boul, tatăl Anușcă, bunicul lui Toader Crasnăș
Giurge Crasnăș, vistiernic, fiul lui Toader Crasnăș
Nicoară Hâra, pârcălab de Hotin
Marica preoteasa, fiica lui Guirge Crasnăș, vistiernic
Magdalina, fiica lui Guirge Crasnăș, vistiernic
Antimia, fiica lui Guirge Crasnăș, vistiernic
Trif diac, fiul Maricai preoteasa
Crasnăș vătaf de hânsari , fiul Maricai preoteasa

Simion, fiul Maricai preoteasa
Duma Brudur, boier
Dragoș de la Poartă, nepotul lui Luca Arbure
Roman, târg
Chiajna, fiica lui Alexandru cel Bun
Vereșcecanii, sat
Unghureni, sat pe Siret
Botne, moție
Sf. Nicolae Domnesc din Iași, biserica
Vasco Iachimovici, boier
Avraam Banilovici, diplomatul moldovean
Vilna, oraș Arbure, sat
Reuseni, sat
Ioan Crasneș,fugar cu Gliga
Văscan, fugar cu Gliga
Toader Tăutul, fugar cu Gliga
Văscan, fugar cu Gliga
Vlad, fugar
„Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul", biserica din Arbure
„Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul", biserica din Reuseni

Țintea (Țintii) Ioan
Ioann Țintea vezi Țintea (Țintii)
Vasilca, soția „Țintii"

Șandru (Șandrii), postelnic
Cosma, din neamul Sandrii, postelnic
Marina, soția lui Cosma, din neamul Sandrii, postelnic
Nicandru, din neamul Sandrii, postelnic

Rotoiu (al II-lea), boier
Ioann, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Marina, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Maxim, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Theodor, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Meletii, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Marie, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Magdalina, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier
Mihail, din neamul lui Rotoiu (al II-lea), boier

Ivanco pitar
Theodor, din neamul lui Ivanco pitar
Isaiia, din neamul lui Ivanco pitar
Elena, din neamul lui Ivanco pitar
Ioann, din neamul lui Ivanco pitar

Eudochiia, din neamul lui Ivanco pitar
Stefanida, din neamul lui Ivanco pitar
Ioann, din neamul lui Ivanco pitar
Damiian, din neamul lui Ivanco pitar

Grigorii logofăt
Grigorii, din neamul lui Grigorii logofăt
Marie, soția lui din neamul lui
Theodor (I), din neamul lui Grigorii logofăt
Theodor (II), din neamul lui Grigorii logofăt
Theodora (I), din neamul lui Grigorii logofăt
Theodora (II), din neamul lui Grigorii logofăt
Anastasii, din neamul lui Grigorii logofăt
Vasilii, din neamul lui Grigorii logofăt
Cozma (I), din neamul lui Grigorii logofăt
Cozma (II), din neamul lui Grigorii logofăt
Ioann, din neamul lui Grigorii logofăt
Nicolai, din neamul lui Grigorii logofăt
Anna, din neamul lui Grigorii logofăt
Ioachim, din neamul lui Grigorii logofăt
Macsim, din neamul lui Grigorii logofăt
Elena, din neamul lui Grigorii logofăt
Vassa, din neamul lui Grigorii logofăt
Simeon, din neamul lui Grigorii logofăt
Dragotă, din neamul lui Grigorii logofăt

Theodor logofăt
Theodor, din neamul lui Theodor logofăt
Anastasiia, din neamul lui Theodor logofăt
Ioann, din neamul lui Theodor logofăt

Cățanul
Thoma, din neamul Cățanului
Vassa, din neamul Cățanului
Anna, din neamul Cățanului
Nichita, din neamul Cățanului
Marie, din neamul Cățanului
Glavan, din neamul Cățanului

Hrincovici, boier
Cozma, din neamul lui Hrincovici
Marina, soția lui Cozma, din neamul lui Hrincovici
Ioann, fiul lui Cozma, din neamul lui Hrincovici
Vasilisa, din neamul lui Hrincovici
Petru (I), din neamul lui Hrincovici
Petru (II), din neamul lui Hrincovici
Ioachim, din neamul lui Hrincovici
Vasilisa, din neamul lui Hrincovici
Marina, din neamul lui Hrincovici

Giurge Bruudrovici, vameș
Mihail, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Thoma, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Gheorghii, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Mihail, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Salomie, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Savva, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Anna (I), din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Anna (II), din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Theodosiia, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Niagra, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Ioan, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Lazar, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș
Luca, din neamul lui Giurge Bruudrovici, vameș

Dima (Dimii sau Duma), paharnic
Dima, din neamul Dimii (Duma), paharnic
Tatiiana, din neamul Dimii (Duma), paharnic
Theodosii, din neamul Dimii (Duma), paharnic
Theodor, din neamul Dimii (Duma), paharnic

Daraban, vameș
Ioann (I), din neamul lui Daraban vameș
Ioann (II), Daraban vameș
Anastasiia, Daraban vameș
Magadalina, Daraban vameș

Maraș, vistiernic
Ieremie, din neamul lui Maraș, vistiernic
Dimitrii, din neamul lui Maraș, vistiernic
Marie, din neamul lui Maraș, vistiernic
Cozma, din neamul lui Maraș, vistiernic

Sturza (Sturzii), diac
Ioann, din neamul Sturzii, diac
Stana, din neamul Sturzii, diac
Dimitrii, din neamul Sturzii, diac
Tăutuleț, din neamul Sturzii, diac

Mihail, ușer
Mihail, din neamul lui Mihail, ușer
Eudochiia, din neamul lui Mihail, ușer
Marina, din neamul lui Mihail, ușer

Sima (Simii), vistiernic
Sima (I), din neamul Simii, vistiernic
Gheorghii, din neamul Simii, vistiernic
Marina, din neamul Simii, vistiernic
Sofie, din neamul Simii, vistiernic
Thoma, din neamul Simii, vistiernic

Iiacov, din neamul Simii, vistiernic
Magdalina, din neamul Simii, vistiernic
Sima (II), din neamul Simii, vistiernic
Nichifor, din neamul Simii, vistiernic

Fătul, posadnic
Gheorghii, din neamul lui Fătul, posadnic
Anna, din neamul lui Fătul, posadnic
Coste, din neamul lui Fătul, posadnic
Marie, din neamul lui Fătul, posadnic
Dimitrii, din neamul lui Fătul, posadnic
Magdalina, din neamul lui Fătul, posadnic
Sofie, din neamul lui Fătul, posadnic

Niagul, pârcălab
Dimitrii, din neamul lui Niagul, pârcălab
Tomșe, din neamul lui Niagul, pârcălab
Gheorghii, din neamul lui Niagul, pârcălab
Tatiiana, din neamul lui Niagul, pârcălab
Filip, din neamul lui Niagul, pârcălab

Vlasii, din neamul „cămărașilor”
Vassa, din neamul „cămărașilor”
Stefan, din neamul „cămărașilor”
Thoma, din neamul „cămărașilor”
Isaac, din neamul „cămărașilor”
Isaiia, din neamul „cămărașilor”
Theodor (I), din neamul „cămărașilor”
Alexii, din neamul „cămărașilor”
Anna, din neamul „cămărașilor”
Ioann (I), din neamul „cămărașilor”
Agathona, din neamul „cămărașilor”
Ioann, din neamul „cămărașilor”
Theofil, din neamul „cămărașilor”
Anastasie, din neamul „cămărașilor”
Ieremiia, din neamul „cămărașilor”
Magdalina, din neamul „cămărașilor”
Mihail, din neamul „cămărașilor”
Theodor (II), din neamul „cămărașilor”
Ioann (II), din neamul „cămărașilor”
Marie, din neamul „cămărașilor”

Coste, portar
Ioann (I), din neamul lui Coste, portar
Dima, din neamul lui Coste, portar
Ioan (II), din neamul lui Coste, portar
Anna (I), din neamul lui Coste, portar
Irina, din neamul lui Coste, portar
Petru (I), din neamul lui Coste, portar

Petru (II), din neamul lui Coste, portar
Grigorii, din neamul lui Coste, portar
Mihail, din neamul lui Coste, portar
Agafie, din neamul lui Coste, portar
Cărste, din neamul lui Coste, portar
Alexei, din neamul lui Coste, portar
Sofiia, din neamul lui Coste, portar
Serghei, din neamul lui Coste, portar
David, din neamul lui Coste, portar
Filip, din neamul lui Coste, portar
Nicolai, din neamul lui Coste, portar
Sima, din neamul lui Coste, portar
Anna (II), din neamul lui Coste, portar
Ioann (III), din neamul lui Coste, portar
Marina, din neamul lui Coste, portar
Parasca, din neamul lui Coste, portar

Sturdze, hatman
Ioann, din neamul lui Studze, hatman
Ilia, din neamul lui Studze, hatman
Petru, din neamul lui Studze, hatman
Angheli, din neamul lui Studze, hatman

Mogâldea (Mogâldii)ʼ logofăt greșit, *vezi* Movilă logofăt
Moghila, vezi Movilă
Movilă, logofăt
Ioann din neamul lui Movilă logofăt, *vezi* Ioan Movilă logofăt
Movilești, boieri
Marie, soția lui Ioann Movilă, logofăt
Ioann , fiul lui Ioann Movilă, logofăt
Gheorghii, fiul lui Ioann Movilă, logofăt *vezi* Gheorghe Movilă, episcopului de Rădăuți, mitropolit al Moldovei
Ieremia Moghilă *vezi* Ieremia Movilă
Ieremie, fiul lui Ioann Movilă, *vezi* Ieremia Movilă, domn al Țării Moldovei
Grigorii, fiul lui Ioann Movilă, logofăt

Ioann, logofăt
Stana, din neamul lui Ioann, logofăt
Ioann, din neamul lui Ioann, logofăt
Thoma, din neamul lui Ioann, logofăt

Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Costin (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Elisaveta (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Costantin (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Marie (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Anna (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Costin (II), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Ioann (I), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască

Elisaveta (II), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Zmaranda, din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Grigorii, din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Marie (II), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Costin (III), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Elisaveta (III), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Gavriil, din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Marie (III), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Ioan (II), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Anna (II), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Elena, din ne din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Costantin (III), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască
Marie (IV), din neamul lui Costăn Neniul, capitan din Țara Munteniască

Andronic, boier
Andronic, din neamul lui Andronic, boier
Anna, din neamul lui Andronic, boier
Georghii, din neamul lui Andronic, boier

Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Grigorii, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Anghelușe, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Anastasie, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Mihail, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Costantin (I), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Alexandru, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Elisaveta (I), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Costantin (II), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Theodosiia, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Nicolai, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Parascheva, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Elisaveta (II), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Marie (I), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Ioann, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Simina, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Petru, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Marie (II), din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Apostol, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Elena, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Miron, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt
Eudochiia, din neamul Grigorii Jora, al III-lea logofăt

Costantin, marele vătav al Sucevei
Anna, soția lui Constantin, marele vătav al Sucevei

Ghengheștilor, neamul
Dimitrii, din neamul Ghengheștilor
Theofana (I), din neamul Ghengheștilor
Grigorii (I), din neamul Ghengheștilor
Irina, din neamul Ghengheștilor

Dimitrii, din neamul Ghengheștilor
Elisaveta (I), din neamul Ghengheștilor
Theodosii, din neamul Ghengheștilor
Marie (I), din neamul Ghengheștilor
Gheorghii, din neamul Ghengheștilor
Irina, din neamul Ghengheștilor
Grigorii (II), din neamul Ghengheștilor
Marie (II), din neamul Ghengheștilor
Aron, din neamul Ghengheștilor
Anastasie, din neamul Ghengheștilor
Pavel, din neamul Ghengheștilor
Elisaveta (II), din neamul Ghengheștilor
Theofana (II), din neamul Ghengheștilor

Iordachii, (p. Pom. 45)
Anna, soția lui Iordachii(p. Pom. 45)

Iordache Roset, boier
Eustratii Dabije voievod,din neamul lui Iordache Roset, boier *vezi* Eustratie Dabija, domn al Țării Moldovei
Dafina, doamna lui Eustratii Dabija, voievod
Iordachi, din neamul lui Iordache Roset, boier
Marie, din neamul lui Iordache Roset, boier
Elisaveta, din neamul lui Iordache Roset, boier
Stefan, din neamul lui Iordache Roset, boier
Petru voievod, inclus în neamul lui Iordache Roset, boier
Marie, doamna lui Petru voievod (p. Pom. 45)

Catargiul, boier
Gheorghii (I), din neamul Catargiului, boier
Eufimiia, din neamul Catargiului, boier
Apostol, din neamul Catargiului, boier
Ecaterina (I), din neamul Catargiului, boier
Ilia, din neamul Catargiului, boier
Ianachi, din neamul Catargiului, boier
Ecaterina(II), din neamul Catargiului, boier
Elisaveta (I), din neamul Catargiului, boier
Iordachi, din neamul Catargiului, boier
Elena, din neamul Catargiului, boier
Ioan (I), din neamul Catargiului, boier
Marie (I), din neamul Catargiului, boier
Alexandru, din neamul Catargiului, boier
Parascheva, din neamul Catargiului, boier
Stefan, din neamul Catargiului, boier
Eufimie (I), din neamul Catargiului, boier
Petru (I), din neamul Catargiului, boier
Petru (II), din neamul Catargiului, boier
Anna (I), din neamul Catargiului, boier
Anna (II), din neamul Catargiului, boier
Alexandra, din neamul Catargiului, boier

Nicolai (I), din neamul Catargiului, boier
Elisaveta (II), din neamul Catargiului, boier
Elena, din neamul Catargiului, boier
Marie (II), din neamul Catargiului, boier
Zmarand din neamul Catargiului, boier
Pătrașco (I), din neamul Catargiului, boier
Pătrașco (II), din neamul Catargiului, boier
Apostol, din neamul Catargiului, boier
Eufimie (II), din neamul Catargiului, boier
Eufimie (II), din neamul Catargiului, boier
Gheorghii (II), din neamul Catargiului, boier
Anna (III) din neamul Catargiului, boier
Stefan voievod, (p. Pom. 45) inclus în neamul Catargiului, boier
Marie, doamna soția lui Stefan voievod, (p. Pom. 45)
Costantin, din neamul Catargiului, boier
Balașe, din neamul Catargiului, boier
Gheorghii (III), din neamul Catargiului, boier
Elisaveta (III), din neamul Catargiului, boier
Elisaveta (IV), din neamul Catargiului, boier
Vasilii (I), din neamul Catargiului, boier
Vasilii (II), din neamul Catargiului, boier
Marie (III), din neamul Catargiului, boier
Nicolai (II), din neamul Catargiului, boier
Dimitrii Ciaurul, din neamul Catargiului, boier
Marie (IV), din neamul Catargiului, boier
Irina, din neamul Catargiului, boier
Ioan (II), din neamul Catargiului, boier
Zaharie, din neamul Catargiului, boier
Anastasie (I), din neamul Catargiului, boier
Anastasie (II), din neamul Catargiului, boier
Pătrașco, din neamul Catargiului, boier
Ioann (III), din neamul Catargiului, boier

Thoma, boier
Thoma, din neamul Tomii, boier
Ecaterina(I), din neamul Tomii, boier
Casandra, din neamul Tomii, boier
Ioann v[oie]vo(d), (p. Pom. 46), inclus în neamul Tomii, boier
Theodosiia, din neamul Tomii, boier
Costin, din neamul Tomii, boier
Elisaveta (I), din neamul Tomii, boier
Miron, din neamul Tomii, boier
Elena, din neamul Tomii, boier
Elisaveta (II), din neamul Tomii, boier
Leontii, din neamul Tomii, boier
Ecaterina (II), din neamul Tomii, boier

Andrei Abaza, vornic
Andrei, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Irina, din neamul lui Andrei Abaza, vornic

Gheorghii, ieromonah, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Theofan, ieromonah, din neamul lui Andrei Abaza, vornicIoanichii, ieromonah, din neamul lui Andrei
Abaza, vornic *vezi* Ioanichie Abaza**,** egumen voronețian (sec. XVIII)
Misail, ieromonah, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Anna, monahia, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Chiriiac, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Iordachi, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Ioann, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Dimitrii, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Marie, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Eustratii, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Elisaveta, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Gheorghii, din neamul lui Andrei Abaza, vornic
Parasca, din neamul lui Andrei Abaza, vornic

Costantin, boier
Costantin, din neamul lui Costantin, boier
Marie, din neamul lui Costantin, boier
Theodor, din neamul lui Costantin, boier
Elisaveta, din neamul lui Costantin, boier
Dimitrii, din neamul lui Costantin, boier
Zinovie, din neamul lui Costantin, boier
Serafima, monahia, din neamul lui Costantin, boier
Stefan (I), din neamul lui Costantin, boier
Ștefan (II), din neamul lui Costantin, boier
Varnava, din neamul lui Costantin, boier
Alexandru, din neamul lui Costantin, boier
Marie, din neamul lui Costantin, boier

Apostol, negustor din Botoșani (1701)
Vasilii, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Anastasie, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Dimitrii, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Ecaterina, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Ierei Ioann, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Apostol, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Antimiia, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Alexandra, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Costantin, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Elisaveta, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Marie, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Boghița, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Gavriil, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Anastasii, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Theodor, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani
Avram, din neamul lui Apostol, negustor din Botoșani

Daniil, sulger (1690)
Elisaveta, soția lui Daniil sulger

Beldiman (1720)
Ursul, din neamușl lui Beldiman
Misail, ieromonah, din neamușl lui Beldiman
Nicolai, din neamușl lui Beldiman
Parascheva, din neamușl lui Beldiman

Ștefan, mare comis
Stefan, din neamul lui Ștefan, mare comis

Xeniia, din neamul lui Ștefan, mare comis
Ianachi, din neamul lui Ștefan, mare comis
Anna, din neamul lui Ștefan, mare comis
Vasilca, din neamul lui Ștefan, mare comis
Vasilii, din neamul lui Ștefan, mare comis
Gheorghii (I), din neamul lui Ștefan, mare comis
Gheorghii (II), din neamul lui Ștefan, mare comis
Marie (I), din neamul lui Ștefan, mare comis
Marie (II), din neamul lui Ștefan, mare comis
Theodora, din neamul lui Ștefan, mare comis
Ecaterina, din neamul lui Ștefan, mare comis
Roxanda, din neamul lui Ștefan, mare comis

Ioann, postelnic
Ilia, din neamul lui Ioann, postelnic
Anastasii, din neamul lui Ioann, postelnic
Ioann (I), din neamul lui Ioann, postelnic
Ioann (II), din neamul lui Ioann, postelnic
Elisaveta, din neamul lui Ioann, postelnic
Mariia, din neamul lui Ioann, postelnic
Casandra din neamul lui Ioann, postelnic
Ioann (III) din neamul lui Ioann, postelnic
Alexandra, din neamul lui Ioann, postelnic
Theodor, din neamul lui Ioann, postelnic
Ilinca (I), din neamul lui Ioann, postelnic
Ilinca (II), din neamul lui Ioann, postelnic
Iordachi, din neamul lui Ioann, postelnic

Apostol, (1716/1717)
Anastasie, din neamul lui Apostol
Iane, din neamul lui Apostol
Nicanor, din neamul lui Apostol
Mihail, din neamul lui Apostol
Vasilii, din neamul lui Apostol

Lupul Bogdan, hatman
Borbe Bogda(n), din neamul Lupului Bogdan, hatman
Luppa (Ruxandra), soția lui Lupul Bogdan, hatman
Gheorghii Bogda(n), din neamul Lupului Bogdan, hatman

Ciolpan Costantin

Albotă, mare armaș
Costantin, din neamul lui Albotă, mare armaș
Xeniia, din neamul lui Albotă, mare armaș
Ecaterina, din neamul lui Albotă, mare armaș
Marie, din neamul lui Albotă, mare armaș
Mihail, din neamul lui Albotă, mare armaș

Maria Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Marie(I), din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Marie (II), din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Alexandra, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Vasilii, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Gheorghii, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Theodor, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Ecaterina, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Elisaveta, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Alexandru, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Dimitrii, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș
Costantin, din neamul Marii Ursăchioaia, fata lui Buhuș

Ciocărliia, postelnic (1703)
Theodor (I), din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Theodor (II), din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Irina, din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Ioann, din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Stefan (I), din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Stefan (II), din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Anna, din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Theodor, din neamul lui Ciocărliia, postelnic
Stefan, postelnic, din neamul lui Ciocărliia, postelnic

Cantacuzino Iordache, spătarul

Filothei, arhiepiscop al Moldovei
Gheorghii (I), arhiepiscop al Moldovei
Theoctist (II), arhiepiscop al Moldovei
Callistrat, arhiepiscop al Moldovei
Theofan (I), arhiepiscop al Moldovei
Grigorii, arhiepiscop al Moldovei
Theofan (II), arhiepiscop al Moldovei
Savva, arhiepiscop al Moldovei
Ghedeon, arhiepiscop al Moldovei
Gheorghii (II), arhiepiscop al Moldovei
Antonii, arhiepiscop al Moldovei
Nichifor, arhiepiscop al Moldovei
Iacov, arhiepiscop al Moldovei

Ioanichii, episcop al Moldovei
Vasilii, episcop al Moldovei
Ghenadii, episcop al Moldovei
Pahomii, episcop al Moldovei
Anastasii (I), episcop al Moldovei
Dorothei, episcop al Moldovei
Grigorii, episcop al Moldovei
Gheorghii, episcop al Moldovei
Anastasii (II), episcop al Moldovei
Mina, episcop al Moldovei
Varlaam, episcop al Moldovei
Theodosii, episcop al Moldovei
Anastasii (III), episcop al Moldovei
Calist, episcop al Moldovei
Ghedeon, episcop al Moldovei
Orest, episcop al Moldovei
Athanasii, episcop al Moldovei
Theofil, episcop al Moldovei
Ioanichii, episcop al Moldovei
Leon, episcop al Moldovei
Dosithei, episcop al Moldovei

Dosithei, ieromonah voronețian
Grigorii, ieromonah voronețian
Filofei, ieromonah voronețian
Serafim, ieromonah voronețian
Ilarion, ieromonah voronețian
Theodor, ieromonah voronețian
Parthenii, ieromonah voronețian
Tarasii, ieromonah voronețian
Evdochim, ieromonah voronețian
Moisei, ieromonah voronețian
Andonii, ieromonah voronețian
Avramii, ieromonah voronețian
Chiril, ieromonah voronețian
Arcadii, ieromonah voronețian
Efrem, ieromonah voronețian
Theoctist, ieromonah voronețian
Ilarion, ieromonah voronețian
Simeon, ieromonah voronețian
Filofei, ieromonah voronețian
Hariton, ieromonah voronețian
Gherontii, ieromonah voronețian
Macarii, ieromonah voronețian

Ghenadii (I), monah voronețian
Daniil, monah voronețian

Dorothei, monah voronețian
Theofan, monah voronețian

Silvestru, monah voronețian
Theothilact, monah voronețian
Prohor, monah voronețian
Efrosin, monah voronețian
Andonii, monah voronețian
Dorothei, monah voronețian
Lavrentii, monah voronețian
Nicanor, monah voronețian
Timothei, monah voronețian
Gheorghii, monah voronețian
Casiian, monah voronețian
Damaschin, monah voronețian
Anastasii, monah voronețian
Avrilii, monah voronețian
Ioil, monah voronețian
Theofilact, monah voronețian
Ghenadii (II), monah voronețian

Arsenii (I), ieromonah de obște
Pamfilii, ieromonah de obște
Arseniii (II), ieromonah de obște
Misail, ieromonah de obște
Calistrat, ieromonah de obște
Orest, ieromonah de obște
Theofan, ieromonah de obște
Anastasii, ieromonah de obște
Efrem, ieromonah de obște
David, ieromonah de obște
Pimen, ieromonah de obște
Sofronii, ieromonah de obște
Theognii ieromonah de obște
Simeon, ieromonah de obște
Ioasaf, ieromonah de obște
Grigorii, ieromonah de obște
Theodorit, ieromonah de obște
Methodii, ieromonah de obște
Visarion, ieromonah de obște
Dometiian, ieromonah de obște
Efrem, ieromonah de obște
Ioanichii, ieromonah de obște
Silion, ieromonah de obște
Chiriiac, ieromonah de obște

Iacov, ieromonah
Gherasim, ieromonah
Nichifor, ieromonah
Antonii , ieromonah
Athanasii (I), ieromonah
Calinic, ieromonah

Iosif (I), ieromonah
Ioasaf (I), ieromonah
Savva (I), ieromonah
Ioasaf (II), ieromonah
Silvestru (I), ieromonah
Onufrii (I), ieromonah
Macarii (I), ieromonah
Grigorii (I), ieromonah
Athanasii (II), ieromonah
Vasilii, ieromonah
Dorothei, ieromonah
Ioann (I), ieromonah
Mardarii, ieromonah
Chiriiac, ieromonah
Marco, ieromonah
Grigorii (II),
Efrem, ieromonah
Onufrii (II), ieromonah
Macarii (II), ieromonah
Ioasaf (II), ieromonah
Ioanichii, ieromonah
Grigorii (III), ieromonah
Elisei, ieromonah
Silion, ieromonah
Pimen (I), ieromonah
Ioann (II), ieromonah
Sarapion, ieromonah
Ioil, ieromonah
Pimen (II), ieromonah
Theodor, ieromonah
Onufrii (III), ieromonah
Isachii, ieromonah
Mihail, ieromonah
Silvestru (II), ieromonah
Cozma, ieromonah
Silvestru (III), ieromonah
Mitrofa(n), ieromonah
Prohor, ieromonah
Eudochim, ieromonah
Moisei, ieromonah
Andonii, ieromonah
Avramii, ieromonah
Eufimii, ieromonah
Macarii (III), ieromonah
Iosif (II), ieromonah
Dionisii, ieromonah
Ilarion (I), ieromonah
Grigorii (IV), ieromonah

Savva (II), ieromonah

Chiril, ieromonah
Theoctist (I) ieromonah
Rafail, ieromonah
Theoctist (II), ieromonah
Dosithei, ieromonah
Pavel, ieromonah
Athanasii (III), ieromonah
Anastasii, ieromonah
Andonii,
Arsenii, ieromonah
Varlaam, ieromonah
Achindin, ieromonah
Gheorghii, ieromonah
Ghedeon, ieromonah
Veniiamin, ieromonah
Eufimii, ieromonah
Iliia, ieromonah
Ilarion (II), ieromonah
Ghenadii, ieromonah

Silion (I), ierodiacon
Theofan (I), ierodiacon
Mitrofan, ierodiacon
Neofi(t), ierodiacon
Epifanii, ierodiacon
Palladii, ierodiacon
Ghenadii, ierodiacon
Theofan (II), ierodiacon
Ioasaf, ierodiacon
Silion (II), ierodiacon
Efrem, ierodiacon
Paisii, ierodiacon
Dorothei, ierodiacon
Cozma, ierodiacon
Nicanor, ierodiacon
Dometiian, ierodiacon
Anastasii, ierodiacon
Mihail, ierodiacon
Misail, ierodiacon
Pahomii, ierodiacon
Macarii, ierodiacon
Neofit, ierodiacon
Callistr, ierodiacon
Theodosii, ierodiacon

Filotonii, monah
Prohor (I), monah
Ioann (I), monah
Azarii, monah
Silvestru (I) monah

Efrem (I), monah
Eufimii(I), monah
Nil, monah
Orest, monah
Theofil (I), monah
Ioanichii, monah
Theofan (I), monah
Sinadii, monah
Gherman (I), monah
Timothei monah
Ioann (II), monah
David (I)monah
Nicandru, monah
Neofit (I), monah
Andonii (I), monah
Arsenii (I), monah
Anastasii (I), monah
Sofronii, monah
Pahomii (I), monah
Ilarion (I), monah
Pavel (I), monah
Paisii (I) monah
Ilarion (II), monah
Averchii, monah
Ioil (I), monah
Gherondii (I), monah
Dorothei, monah
Adam, monah
Samuil, monah
Tarasii, monah
Visarion (I), monah
Ioanichii (I), monah
Efrem (II), monah
Ravul, monah
Iosif (I), monah
Athanasii (I), monah
Agapii, monah
Sofronii, monah
Ierimie, monah
Palladii (I monah
Varlaam (I), monah
Macarii (I), monah
David (II), monah
Gherontii , monah
Nicon, monah
Eufimii(II), monah
Pavel (II), monah
Ioil (II) monah
Athanasii (II), monah

Palamon (I), monah
Misail (I), monah
Isaac, monah
Gherondii (II), monah
Silvestru (II), monah
Ioachim (I), monah
Ioasaf (I), monah
Epifanii, monah
Ioan, monah
Eufimii (III), monah
Ioachim (II), monah
Varnava, monah
Paisii (II), monah
Veniiamin, monah
Grigorii (I), monah
Silion, monah
Lavrentii (I), monah
Iov (I), monah Theoctist,
Theodosii, monah
Flaviian, monah
Neofit (II), monah
Varholomei, monah
Pavel (III), monah
Pimen, monah
Gherondii (III), monah
Efrem (III), monah
Antonii (II), monah
Ioil (III), monah
Iiacov, monah
Palamon (II), monah
Ignatii (I), monah
Pahomii, monah
Pavel (IV), monah
Agathon, monah
Theofan (II), monah
Ioasaf (II), monah
Visarion (II), monah
Parthenii, monah
Misail (II), monah
Pahomii (II), monah
Paladii (II), monah
Varlaam (II), monah
Ignatii (II), monah
Theodosii (I), monah
Marco (I), monah
Nicodim, monah
Timothei, monah
Meletii, monah
Chiril, monah
Filofei, monah

Macarii (II), monah
Gherasim (I), monah
Visarion (III), monah

Iov (II), monah
Ioann (III), monah
Marco (II), monah
Rafail, monah
Macarii (III), monah
Efrem (IV monah
Marco (III), monah
Evloghii (I) monah
Evloghii (II) monah
Vasilii, monah
Gherasim (II), monah
Ghenadii (monah
Ioanichii, monah
Avramii, monah
Ghenadii (II), monah
Timofei, monah
Iosif (II), monah
Misail (III), monah
Gavriil, monah
Dosithei, monah
Acachii, monah
Leontii (I), monah
Chiriiac, monah
Daniil, monah
Leontii (II), monah
Paladii (III) monah
Prohor (II), monah
Anastasii (II) monah
Theodor, monah
Theodosii (II), monah
Gherman (II), monah
Filothei, monah
Anastasii (III), monah
Pavel (V), monah
Grigorii (II), monah
Stefan, monah
Paisii (III), monah
Theofilact, monah
Theodosii (III), monah
Neofit (III), monah
Theodosii (IV), monah
Macarii (IV), monah
Simon, monah
Arsenii (II), monah
Evstafii, monah
Simeon, monah

Lavrentii (II), monah
Ioachim (III), monah
Callistr, monah
Theofil (II), monah
Nicolai, monah
Ioanichii (II), monah
Gherasim, monah
Cornilii, monah

Vasilii, ierei, preot de mir
Elisaveta, din neamul lui Vasilii, ierei, preot de mir
Cozma, ierei, preot de mir
Marina, din neamul lui Cozma, ierei, preot de mir
Gheorghii (I), ierei, preot de mir
Elena, din neamul lui Gheorghii (I), ierei, preot de mir
Gavriil, ierei, preot de mir
Costantin, ierei, preot de mir
Alexandra, din neamul lui Constantin, ierei, preot de mir
Petru, ierei, preot de mir
Flora, din neamul lui Petru, ierei, preot de mir
Stefan, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Vasilii, ierei, preot de mir
Ghervasie, din neamul lui Vasilii, ierei, preot de mir
Ioann, din neamul lui Vasilii, ierei, preot de mir
Eudochie, din neamul lui Vasilii, ierei, preot de mir
Stoian, ierei, preot de mir
Piatca, din neamul lui Stoian, ierei, preot de mir
Stefan, ierei, preot de mir
Dobra, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Ioann, ierei, preot de mir
Ioanna, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Stefan, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ana, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ilia, ierei, preot de mir
Theodora, din neamul lui Ilia, ierei, preot de mir
Miron, ierei, preot de mir
Eufimiia, din neamul lui Miron, ierei, preot de mir
Ioann, din neamul lui Miron, ierei, preot de mir
Coste, „iereev”, preot de mir
Grigorii, din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Petru, din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Mihail, din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Anastasiia, din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Anna (I), din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Anna (II), din neamul lui Coste, ierei, preot de mir
Hristofor, ierei, preot de
Moisei, din neamul lui Hristofor, ierei, preot de mir
Anna (I), din neamul lui Hristofor, ierei, preot de mir
Anna (II), din neamul lui Hristofor, ierei, preot de mir

Ioann, ierei, preot de mir
Stana, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Martha, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Pafnutii, ierei, preot de mir
Stefan, ierei, preot de mir
Antonii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Fotii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Filipp, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Martha, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Gheorghii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Parascheva, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Simeon, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Anna, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Grigorii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Nicolai, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir

Eudochiia, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Vlasii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Iiacov, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Ilia, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Marra, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Vasilii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Gheorghii, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Theodosii (I), din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Pavel, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Theodosii (II), din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Theodor, din neamul lui Stefan, ierei, preot de mir
Theodor, ierei, preot de mir
Gheorghii, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Ioan, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Anghelina, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Gherman, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Luca, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Luca, ierei, preot de mir
Ioann, ierei, preot de mir
Anna, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Theodor, ierei, preot de mir
Ioan (I), din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Ioan (II), din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Petru, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Trifon, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Ioan (III), din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Ioann, (IV), din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Luppa, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Vasilca, din neamul lui Theodor, ierei, preot de mir
Ignatii, ierei, preot de mir
Ambrosii, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Ambrosii, ierei, preot de mir

Parascheva, din neamul lui Ambrosii, ierei, preot de mir
Mihail, ierei, preot de mir
Marie, din neamul lui Mihail, ierei, preot de mir
Gheorghii (II), ierei, preot de mir
Cărstăna, din neamul lui Gheorghii (II), ierei, preot de mir
Ioann, ierei, preot de mir
Anna, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ioann, ierei, preot de mir
Anastasie, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Andrei, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ilia, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Manasii, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Elisaveta, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Gheorghii, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ioann (I), din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Theodosiia, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ioann (II), din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Ioanna, din neamul lui Ioann, ierei, preot de mir
Gheorghii, ierei (III), preot de mir
Theodor, ierei, preot de mir
Grigorii, ierei, preot de mir

Anastasie (I), monahie
Anisie (I), monahie
Filofeia, monahie
Anastasie (II), monahie
Irina, monahie
Marfa (I), monahie
Varvara (I), monahie
Varvara (II), monahie
Sapfira (I), monahie
Anastasie (III), monahie
Melanie, monahie
Asinita, monahie
Anastasie (IV), monahie
Sofronie, monahie
Eupracsiia, monahie
Elena (I), monahie
Elena (II), monahie
Theodosiia, monahie
Mitrodora, monahie
Eufimiia, monahie
Varvara (III), monahie
Varvara, (IV), monahie
Theodora, monahie
Anastasie (V), monahie
Fevronie (I), monahie
Magdalina (I), monahie
Fevronie (II), monahie
Macariia (I), monahie

Macariia (II), monahie
Salomie, monahie
Magdalina (II), monahie
Ecaterina, monahie
Fevronie (III), monahie
Fevronia (IV), monahie
Vasilisa, monahie
Marfa (II), monahie
Eudochiia (I), monahie
Eudochia (II), monahie
Magdalina (III), monahie
Elena ((III), monahie
Eughenie (I), monahie
Eughenie (II), monahie
Elisaveta (I), monahie
Elisaveta (II), monahie
Macarie (I), monahie
Macarie (II), monahie
Chelsie (I), monahie
Chelsie (II), monahie
Eufimie (I), monahie
Eufimie (II), monahie
Filofeia, monahie
Agafie, monahie
Anisie (II), monahie
Palaghie (I), monahie
Palaghie (II), monahie
Simonida, monahie
Ghervasie, monahie
Chelsie (III), monahie
Mitrofana, monahie
Macarie (III), monahie
Marina, monahie
Macrina, monahie
Sapfira (II) monahie
Theofana, monahie
Marie, monahie
Palaghiia, monahie

Andrionic (I), pomenire de obște
Marie (I), pomenire de obște
Marie (II), pomenire de obște
Ioanna (I), pomenire de obște
Anna (I), pomenire de obște
Anna (II), pomenire de obște
Miron(I), pomenire de obște
Isaac, pomenire de obște
Theodor (I), pomenire de obște
Varvara (I), pomenire de obște
Ioann (I), pomenire de obște

Ioann (II), po pomenire de obște
Gavriil (I), pomenire de obște
Eufimie, pomenire de obște
Parascheva (I), pomenire de obște
Grigorii (I), pomenire de obște
Marie (III), pomenire de obște
Dimitrii (I), pomenire de obște
Nicanor (I), pomenire de obște
Nicanor (II), pomenire de obște
Dimitrii (II), pomenire de obște
Anna (III), pomenire de obște
Dimitrii (III), pomenire de obște
Magdalina (I), pomenire de obște
Theodor (II), pomenire de obște
Melanie(I), pomenire de obște
Trifon (I), pomenire de obște
Stefan (I), pomenire de obște
Theodosie (I), pomenire de obște
Ioann (III), pomenire de obște
Grigorii (II), pomenire de obște
Andrei (I), pomenire de obște
Anastasie (I), pomenire de obște
Marie (IV), pomenire de obște
Simon (I), pomenire de obște
Arsenii, pomenire de obște
Iordachii (I), pomenire de obște
Iosif, pomenire de obște
Ioann (IV), pomenire de obște
Marie (V), pomenire de obște
Theodora (I), pomenire de obște
Petru (I), pomenire de obște
Parascheva (II), pomenire de obște
Vasilii (I), pomenire de obște
Anastasie (II), pomenire de obște
Stefan (II), pomenire de obște
Irina (I), pomenire de obște
Nicolai (I), pomenire de obște
Marie (VI), pomenire de obște
Anastasiia (I), pomenire de obște
Anna (IV), pomenire de obște
Andrei (II), pomenire de obște
Grigorii (III), pomenire de obște
Mattei, pomenire de obște
Theodosie (II), pomenire de obște
Ioann (V), pomenire de obște
Stefan (III), pomenire de obște

Grigorii (IV), pomenire de obște
Theodosiia (I), pomenire de obște
Miron (II), pomenire de obște

Agafie (I), pomenire de obște
pomenire de obște Thoma (I),
Agafie (II), pomenire de obște
Anna (V), pomenire de obște
Ioann (VI), pomenire de obște
Marina (I), pomenire de obște
Petru (II), pomenire de obște
Stefan (IV), pomenire de obște
Andrei (III), pomenire de obște
Ioanna (II), pomenire de obște
Theodora (II), pomenire de obște
Gheorghii (I), pomenire de obște
Anna (VI), pomenire de obște
Stefan (V), pomenire de obște
Vasilii (II), pomenire de obște
Ioann (VII), pomenire de obște
Fotina, pomenire de obște
Simeon (I), pomenire de obște
Ioann (VIII), pomenire de obște
Gheorghii (II), pomenire de obște
Theodor (III), pomenire de obște
Gheorghii (III), pomenire de obște
Theodora (III), pomenire de obște
Ioann (IX), pomenire de obște
Andrei (IV), pomenire de obște
Anastasie (III), pomenire de obște
Dimitrii (IV), pomenire de obște
Eudochie (I), pomenire de obște
Procopii (I), pomenire de obște
Marie (VII), pomenire de obște
Ilia (I), pomenire de obște
Grigorii (V), pomenire de obște
Anastasie (IV), pomenire de obște
Anna (VII), pomenire de obște
Vasilii (III), pomenire de obște
Solomiia (I), pomenire de obște
Dimitrii (V), pomenire de obște
Anna (VIII), pomenire de obște
Alexei (I), pomenire de obște
Gavriil (II), pomenire de obște
Anna (IX), pomenire de obște
Ieremie, pomenire de obște
Alexandra, pomenire de obște
Savva (I), pomenire de obște
Anastasiia (II), pomenire de obște
Theodora (IV), pomenire de obște
Nicandru (I), pomenire de obște
Ioann (X), pomenire de obște
Anna (X), pomenire de obște
Simeon (II), pomenire de obște

Ioann (XI), pomenire de obște

Ioann(XII), pomenire de obște
Anna (XI), pomenire de obște
Stefan (VI), pomenire de obște
Theodosie (III), pomenire de obște
Anna (XII), pomenire de obște
Nestor (I), pomenire de obște
Grozava, pomenire de obște
Nicolai (II), pomenire de obște
Cărste (I), pomenire de obște
Theodosie (IV), pomenire de obște
Gavriil (III), pomenire de obște
Ioann (XIII), pomenire de obște
Sofie (I), pomenire de obște
Grigorii (VI), pomenire de obște
Agathona, pomenire de obște
Trifon (II), pomenire de obște
Theodosiia (II), pomenire de obște
Ignatii, pomenire de obște
Iov, pomenire de obște
Nichita (I), pomenire de obște
Nicolai (III), pomenire de obște
Gheorghii (IV), pomenire de obște
Ioann (XIV), pomenire de obște
Gheorghii (V), pomenire de obște
Ioann (XV), pomenire de obște
Gheorghii (VI), pomenire de obște
Anna (XIII), pomenire de obște
Isaie, pomenire de obște
Petru (III), pomenire de obște
Mihail (I), pomenire de obște
Ioann(XVI), pomenire de obște
Magdalina (II), pomenire de obște
Sofiica, pomenire de obște
Savva (II), pomenire de obște
Anna (XIV), pomenire de obște
Ilia (II), pomenire de obște
Simeon (III), pomenire de obște
Anastasie (V), pomenire de obște
Lazar (I), pomenire de obște
Ioann(XVII), pomenire de obște
Zahariia, pomenire de obște
Manuil (I), pomenire de obște
Ioann (XVIII), pomenire de obște
Ioann (XIX), pomenire de obște
Luca (I), pomenire de obște
Magdalina (III), pomenire de obște
Gavriil (IV), pomenire de obște
Gherman (I), pomenire de obște

Lev, pomenire de obște
Zaharie, pomenire de obște
Ioann (XX), pomenire de obște
Eudochie (II), pomenire de obște
Parascheva (III), pomenire de obște
Dobra, pomenire de obște
Roman (I), pomenire de obște
Isaiia (I), pomenire de obște
Stefan (VII), pomenire de obște

Gavriil (V), pomenire de obște
Miron (III), pomenire de obște
Ioann (XXI), pomenire de obște
Theodor (IV), pomenire de obște
Cărste (II), pomenire de obște
Simeon (IV), pomenire de obște
Gheorghii (VII), pomenire de obște
Marie (VIII), pomenire de obște
Sofie (II), pomenire de obște
Simeon (V), pomenire de obște
Nichifor, pomenire de obște
Gheorghii (VIII), pomenire de obște
Anna (XV), pomenire de obște
Coste (I), pomenire de obște
Marie (IX), pomenire de obște
Dimitrii (VI), pomenire de obște
Magdalina (IV), pomenire de obște
Sofiia, pomenire de obște
Gheorghii (IX), pomenire de obște
Tatiiana (I), pomenire de obște
Filipp (I), pomenire de obște
Mihail (II), pomenire de obște
Hristina (I), pomenire de obște
Simeon (VI), pomenire de obște
Mihail (III), pomenire de obște
Ioann (XXII), pomenire de obște
Marie (X), pomenire de obște
Stefan (VIII), pomenire de obște
Ioann (XXIII), pomenire de obște
Stefan (IX), pomenire de obște
Petru (IV), pomenire de obște
Anna (XVI), pomenire de obște
Theodor (V), pomenire de obște
Anna (XVII), pomenire de obște
Ilia (III), pomenire de obște
Nectarii, pomenire de obște
Procopii (II), pomenire de obște
Gheorghii (X), pomenire de obște
Coste (II), pomenire de obște
Ioann (XXIV), pomenire de obște

Dima, pomenire de obște
Ioann (XXV), pomenire de obște
Anna (XVIII), pomenire de obște
Irina (II), pomenire de obște
Petru (V), pomenire de obște
Grigorii (VII), pomenire de obște
Petru (VI), pomenire de obște
Mihail (IV), pomenire de obște
Agafiia (I), omenire de obște
Stavro, pomenire de obște
Alexei (II), pomenire de obște
Sofie (III), pomenire de obște
Serghei (I), pomenire de obște
David (I), pomenire de obște
Filip, pomenire de obște
Nicolai (IV), pomenire de obște

Simeon (VII), pomenire de obște
Anna (XIX), pomenire de obște
Ioann (XXVI), pomenire de obște
Marina (II), pomenire de obște
Parascheva (IV), pomenire de obște
Matthei (I), pomenire de obște
Anastasiia (III), pomenire de obște
Marie (XI), pomenire de obște
Cozma (I), pomenire de obște
Daniil (I), pomenire de obște
Luca (II), pomenire de obște
Nicandru (II), pomenire de obște
Adam, pomenire de obște
Theodora (V), pomenire de obște
Simon (II), pomenire de obște
Venedict (I), pomenire de obște
Stefanida (I), pomenire de obște
Ioann (XXVII), pomenire de obște
Agafie (III), pomenire de obște
Theodor (VI), pomenire de obște
Daniil (II), pomenire de obște
Panteleimon (I), pomenire de obște
Simon (III), pomenire de obște
Hariton, pomenire de obște
Luca (III), pomenire de obște
Isaiia (II), pomenire de obște
Marina (III), pomenire de obște
Ioann (XXVIII), pomenire de obște
Magdalina (V), pomenire de obște
Thoma (II), pomenire de obște
Marie (XII), pomenire de obște
Matthei (II), pomenire de obște
Cozma (II), pomenire de obște

Agafiia (II), pomenire de obște
Petru (VII), pomenire de obște
Filipp (II), pomenire de obște
Daniil (III), pomenire de obște
Thoma (III), pomenire de obște
Ioann (XXIX), pomenire de obște
Petru (VIII), pomenire de obște
Ioann (XXX), pomenire de obște
Gavriil (VI), pomenire de obște
Ioann (XXXI), pomenire de obște
Alexei (III), pomenire de obște
Ioann (XXXII), pomenire de obște
Ilia (IV), pomenire de obște
Petru (IX), pomenire de obște
Anghelina (I), pomenire de obște
Costin, pomenire de obște
Procopii (III), pomenire de obște
Negrita, pomenire de obște
Marina (IV), pomenire de obște
Grigorii (VIII), pomenire de obște
Roxanda (I), pomenire de obște
Venedict (II), pomenire de obște
Magdalina (VI), pomenire de obște
Liubovă, pomenire de obște

Mihail (V), pomenire de obște
Simeon (VIII), pomenire de obște
Gaiia, pomenire de obște
Benedict, pomenire de obște
Stefan (X), pomenire de obște
Liubov (I), pomenire de obște
Magdalina (VII), pomenire de obște
Gheorghii (XI), pomenire de obște
Meletii (I), pomenire de obște
Trifon (III), pomenire de obște
Calimah, pomenire de obște
Martha (I), pomenire de obște
Procopii (IV), pomenire de obște
Liubov (II), pomenire de obște
Ilinca, pomenire de obște
Ioann (XXXIII), pomenire de obște
Marina (V), pomenire de obște
Ioann (XXXIV), pomenire de obște
Procopii (V), pomenire de obște
Manuil (II), pomenire de obște
Ioanna (III), pomenire de obște
Margarita, pomenire de obște
Macxim, pomenire de obște
Magdalina (VIII), pomenire de obște
Calinica (I), pomenire de obște

Ioann (XXXV), pomenire de obște
Anna (XX), pomenire de obște
Roman (II), pomenire de obște
Anna (XXI), pomenire de obște
Anna (XXII), pomenire de obște
Nicolai (V), pomenire de obște
Ghedeon (I), pomenire de obște
Gheorghii (XII), pomenire de obște
Anna (XXIII), pomenire de obște
Anastasie (VI), pomenire de obște
Dragomira, pomenire de obște
Marie (XIII), pomenire de obște
Conon (I), pomenire de obște
Stefanida (II), pomenire de obște
Ioann (XXXVI), pomenire de obște
Anna (XXIV), pomenire de obște
Marie (XIV), pomenire de obște
Gheorghii (XIII), pomenire de obște
Eufrosinie, pomenire de obște
Simeon (IX), pomenire de obște
Anna (XXV), pomenire de obște
Ioann (XXXVII), pomenire de obște
Ioann (XXXVII), pomenire de obște
Theodora (VI), pomenire de obște
Thoma (IV), pomenire de obște
Marco (I), pomenire de obște
Marie (XV), pomenire de obște
Theodor (VII), pomenire de obște
Varvara (II), pomenire de obște
Alexandru (II), pomenire de obște
Chira (I), pomenire de obște
Ioanna (IV), pomenire de obște
Chira (II), pomenire de obște
Anisa, pomenire de obște

Chir, pomenire de obște
Efrosinie, pomenire de obște
Alexandru (III), pomenire de obște
Nichita (II), pomenire de obște
Gheorghii (XIV), pomenire de obște
Oprișe (I), pomenire de obște
Stefanida (III), pomenire de obște
Grigorii (IX), pomenire de obște
Natalie, pomenire de obște
Stefan (XI), pomenire de obște
Melanie (II), pomenire de obște
Ghedeon (II), pomenire de obște
Marie (XVI), pomenire de obște
Spiridon, pomenire de obște
Ioann (XXXIX), pomenire de obște

Ioann (XL), pomenire de obște
Andrei (V), pomenire de obște
Vasilii (IV), pomenire de obște
Cozma (III), pomenire de obște
Ilia (V), pomenire de obște
Fecla, pomenire de obște
Thoma (V), pomenire de obște
Thoma (VI), pomenire de obște
Parascheva (V), pomenire de obște
Ioann (XLI), pomenire de obște
Theodor (VIII), pomenire de obște
Magdalina (IX), pomenire de obște
Petronii, pomenire de obște
Gheorghii (XV), pomenire de obște
Vasilii (V), pomenire de obște
Vlasiia (I), pomenire de obște
Manuil (III), pomenire de obște
Ioann (XLII), pomenire de obște
Vlasiia (II), pomenire de obște
Gheorghii (XVI), pomenire de obște
Flor (I), pomenire de obște
Calinica (II), pomenire de obște
Adelfii, pomenire de obște
Magdalina (X), pomenire de obște
Panteleimon (II), pomenire de obște
Ipsihima, pomenire de obște
Luchiiana, pomenire de obște
Venedict (III), pomenire de obște
Petru (X), pomenire de obște
Coste (III), pomenire de obște
Marie (XVII), pomenire de obște
Calimaha, pomenire de obște
Theodor (IX), pomenire de obște
Melaniia, pomenire de obște
Meletii (II), pomenire de obște
Marie (XVIII), pomenire de obște
Theodor (X), pomenire de obște
Anastasie (VII), pomenire de obște
Petru (XI), pomenire de obște
Avraam (I), pomenire de obște
Alexei (IV), pomenire de obște

Marie (XIX), pomenire de obște
Elena (I), pomenire de obște
Alexei (V), pomenire de obște
Gheorghii (XVII), pomenire de obște
Petru (XII), pomenire de obște
Roxanda (II), pomenire de obște
Ioan, pomenire de obște
Anna (XXVI), pomenire de obște

Thoma (VII), pomenire de obște
Ilica (I), pomenire de obște
Liubov (III), pomenire de obște
Stefan (XII), pomenire de obște
Oprișe (II), pomenire de obște
Anna (XXVII), pomenire de obște
Nictarii, pomenire de obște
Andrei (VI), pomenire de obște
Cozma (IV), pomenire de obște
Ioann (XLIII), pomenire de obște
Vlasii (I), pomenire de obște
Andrei (VII), pomenire de obște
Stefan (XIII), pomenire de obște
Marie (XX), pomenire de obște
Daniil (IV), pomenire de obște
Petru (XIII), pomenire de obște
Conon (II), pomenire de obște
Anastasii, pomenire de obște
Gheorghii (XVIII), pomenire de obște pomenire de obște
Marie (XXI), pomenire de obște
Theodor (XI), pomenire de obște
Vasilii (VI), pomenire de obște
Stefan (XIV), pomenire de obște
Martha (II), pomenire de obște
Gheorghii (XIX), pomenire de obște
Agathonie, pomenire de obște
Simeon (X), pomenire de obște
Daniil (V), pomenire de obște
Paladii, pomenire de obște
Daniil (VI), pomenire de obște
Nictarie, pomenire de obște
Ioann (XLIV), pomenire de obște
Theodor (XII), pomenire de obște
Ioachim, pomenire de obște
Dionisii, pomenire de obște
Mavra (I), pomenire de obște
Mavru, pomenire de obște
Cozma (V), pomenire de obște
Anna (XXVIII), pomenire de obște
Luca (IV), pomenire de obște
David (II), pomenire de obște
Lazor, pomenire de obște
Vasilii (VII), pomenire de obște
Petru (XIV), pomenire de obște
Ioann (XLV), pomenire de obște
Nestor (II), pomenire de obște

Vassa, pomenire de obște
Ioann (XLVI), pomenire de obște
Marco (II), pomenire de obște

Grigorii (X), pomenire de obște
Anastasie (VIII), pomenire de obște
Petru (XV), pomenire de obște
Venedict (IV), pomenire de obște
Anna (XXIX), pomenire de obște
Mihail (VI), pomenire de obște
Petru (XVI), pomenire de obște
Marina (VI), pomenire de obște
Simeon (XI), pomenire de obște
Iulita, pomenire de obște
Tatiana, pomenire de obște
Procopii (VI), pomenire de obște
Alexei (VI), pomenire de obște
Eudochie (III), pomenire de obște
Eufimiia, pomenire de obște
Salomie, pomenire de obște
Anna (XXX), pomenire de obște
Stefanida (IV), pomenire de obște
Stefan (XV), pomenire de obște
Tatiiana (II), pomenire de obște
Petru (XVII), pomenire de obște
Marie (XXII), pomenire de obște
Ioanna (V), pomenire de obște
Theodor (XIII), pomenire de obște
Ioann (XLVII), pomenire de obște
Petru (XVIII), pomenire de obște
Theodor (XIV), pomenire de obște
Eudochiia (I), pomenire de obște
Gheorghii (XX), pomenire de obște
Ioann (XLVIII), pomenire de obște
Simeon (XII), pomenire de obște
Ananii, pomenire de obște
Mavra (II), pomenire de obște
Hristofor, pomenire de obște
Anastasie (IX), pomenire de obște
Vasilii (VIII), pomenire de obște
Martha (III), pomenire de obște
Gheorghii (XXI), pomenire de obște
Marie (XXIII), pomenire de obște
Timon, pomenire de obște
Paraschevie, pomenire de obște
Hristina (II), pomenire de obște
Marina (VII), pomenire de obște
Martha (IV), pomenire de obște
Ioann (XLIX), pomenire de obște
Alexei (VII), pomenire de obște
Marie (XXIV), pomenire de obște
Theodor (XV), pomenire de obște
Elena (II), pomenire de obște
Martha (V), pomenire de obște

Panteleimon (III), pomenire de obște

Ioann (L), pomenire de obște
Ioann (LI), pomenire de obște
Irina (III), pomenire de obște
Trifon (IV), pomenire de obște
Anastasia pomenire de obște
Elisaveta (I), pomenire de obște
Avraam (II), pomenire de obște
Gheorghii (XXII), pomenire de obște
Anastasiia (IV), pomenire de obște
Ioann (LII), pomenire de obște
Martha (VI), pomenire de obște
Ioann (LIII), pomenire de obște
Grigorii (XI), pomenire de obște
Mihail (VII), pomenire de obște
Marina (VIII), pomenire de obște
Andronic (I), pomenire de obște
Trifon (V), pomenire de obște
Matrona, pomenire de obște
Anghelina (II), pomenire de obște
Thoma (VIII), pomenire de obște
Gheorghii (XXIII), pomenire de obște
Mitrofana, pomenire de obște
Anghelina (III), pomenire de obște
Anna (XXXI), pomenire de obște
Theofana (I), pomenire de obște
Theodor (XVI), pomenire de obște
Ioann (LIV), pomenire de obște
Solomie (I), pomenire de obște
Simeon (XIII), pomenire de obște
Petru (XIX), pomenire de obște
Andronic (II), pomenire de obște
Magdalina (XI), pomenire de obște
Timothei, pomenire de obște
Matfei (I), pomenire de obște
Ioann (LV), pomenire de obște
Zinovii, pomenire de obște
Theodot, pomenire de obște
Simeon (XIV), pomenire de obște
Cozma (VI), pomenire de obște
Theodor (XVII), pomenire de obște
Matfei (II), pomenire de obște
Marie (XXV), pomenire de obște
Marie (XXVI), pomenire de obște
Ioann (LVI), pomenire de obște
Simeon (XV), pomenire de obște
Solomiia (II), pomenire de obște
Vlasii (II), pomenire de obște
Simeon (XVI), pomenire de obște

Solomie (II), pomenire de obște
Vlas, pomenire de obște
Simeon (XVII), pomenire de obște
Magdalina (XII), pomenire de obște
Andrei (VIII), pomenire de obște
Parascheva (VI), pomenire de obște
Dimitrii (VII), pomenire de obște
Marie (XXVII), pomenire de obște

Luca Barbul, pomenire de obște
Marina (IX), pomenire de obște
Stefan (XVI), pomenire de obște
Parasca, pomenire de obște
Ioann (LVII), pomenire de obște
Theodor (XVIII), pomenire de obște
Eudochiia (II), pomenire de obște
Gherman (II), pomenire de obște
Simeon (XVIII), pomenire de obște
Tatiiana (III), pomenire de obște
Grigorii (XII), pomenire de obște
Simeon (XVIX), pomenire de obște
Theodor (XIX), pomenire de obște
Andronic (III), pomenire de obște
Magdalina (XIII), pomenire de obște
Matthei (III), pomenire de obște
Gavriil (VII), pomenire de obște
Filipp (III), pomenire de obște
Catolie, pomenire de obște
Petru (XX), pomenire de obște
Ilica (II), pomenire de obște
Filipp (IV), pomenire de obște
Ioann (LVIII), pomenire de obște
Magdalina (XIV), pomenire de obște
Ioann (LIX), pomenire de obște
Sarra, pomenire de obște
Antonii, pomenire de obște
Nazarie, pomenire de obște
Ioann (LX), pomenire de obște
Marie (XXVIII), pomenire de obște
Daniil (VII), pomenire de obște
Stefan (XVII), pomenire de obște
Agafie (IV), pomenire de obște
Parascheva (VII), pomenire de obște
Parascheva (VIII), pomenire de obște
Eudochie (IV), pomenire de obște
Gavriil (VIII), pomenire de obște
Ioann (LXI), pomenire de obște
Trifon (VI), pomenire de obște
Andrei (IX), pomenire de obște
Flor (II), pomenire de obște

Irina (IV), pomenire de obște
Gavriil (IX), pomenire de obște
Petru (XXI), pomenire de obște
Andrei (X), pomenire de obște
Grigorii (XIII), pomenire de obște
Magdalina (XV), pomenire de obște
Lazar (II), pomenire de obște
Avraam (III), pomenire de obște
Ioann (LXII), pomenire de obște
Calinic, pomenire de obște
Gavriil (X), pomenire de obște
Anisiia, pomenire de obște
Ioann (LXIII), pomenire de obște

Anastasie (X), pomenire de obște
Simeon (XX), pomenire de obște
Theofana (II), pomenire de obște
Alexandru (IV), pomenire de obște
Petru (XXII), pomenire de obște
Coste (IV), pomenire de obște
Agafiia (III), pomenire de obște
Chira (III), pomenire de obște
Antiohii, pomenire de obște
Ecaterina (I), pomenire de obște
Theodor (XX), pomenire de obște
Elisaveta (II), pomenire de obște
Theodora, monahiia, (VII), pomenire de obște
Marie (XXIX), pomenire de obște
Iane, pomenire de obște
Elena (III), pomenire de obște
Gavriil (XI), pomenire de obște
Grigorii (XIV), pomenire de obște
Gheorghii (XXIV), pomenire de obște
Zmaranda, pomenire de obște
Theodor (XXI), pomenire de obște
Ianachi, pomenire de obște
Ecaterina (II), pomenire de obște
Hristina (III), pomenire de obște
Alexei (VIII), pomenire de obște
Elisaveta (III), pomenire de obște
Pavel, pomenire de obște
Marie (XXX), pomenire de obște
Marie (XXXI), pomenire de obște
Theodor (XXII), pomenire de obște
Iordachii (II), pomenire de obște
Costantin (I), pomenire de obște
Lupul, pomenire de obște
Serghei (II), pomenire de obște
Grigorii (XV), pomenire de obște
Chelsiia (I), pomenire de obște

Grigorii (XVI), pomenire de obște
Gherman (III), pomenire de obște
Chelsiia(II), pomenire de obște
Gheorghii (XXV), pomenire de obște
Stefan (XVIII), pomenire de obște
Irina (V), pomenire de obște
Cozma (VII), pomenire de obște
Marie (XXXII), pomenire de obște
Theodor (XXIII), pomenire de obște
Ioann LXIV, pomenire de obște
Marie (XXXIII), pomenire de obște
Dimitrii (VIII), pomenire de obște
Sidor, pomenire de obște
Marie (XXXIV), pomenire de obște
Ioann (LXV), pomenire de obște
Ioann (LXVI), pomenire de obște
Anastasie (XI), pomenire de obște
Andrei (XI), pomenire de obște
Agafie (V), pomenire de obște

Theodor (XXIV), pomenire de obște
Marie (XXXV), pomenire de obște
Ilia (VI), pomenire de obște
Alexandru (V), pomenire de obște
Grigorii (XVII), pomenire de obște
Șerban, pomenire de obște
Anastasie (XII), pomenire de obște
Grigorii (XVIII), pomenire de obște
Chelsie, pomenire de obște
Gheorghii (XXIV), pomenire de obște
Stefan (XIX), pomenire de obște
Irina (VI), pomenire de obște
Anna(XXXII), pomenire de obște
Anna (XXXIIII), pomenire de obște
Radul, pomenire de obște
Marie (XXXVI), pomenire de obște
Liubov (IV), pomenire de obște
Theofana (III), pomenire de obște
Alexandru (VI), pomenire de obște
Dimitrii (IX), pomenire de obște
Costantin (II), pomenire de obște
Elisaveta (IV), pomenire de obște
Anastasie (XIII), pomenire de obște
Ioann (LXVII), pomenire de obște
Ioanna (VI), pomenire de obște
Eufimii, pomenire de obște
Anastasie (XIV), pomenire de obște
Vasilii (IX), pomenire de obște
Anghelina (IV), pomenire de obște

Ilie, ctitor
Gliga, din familia lui Ilie, ctitor
Mariia, din familia lui Ilie, ctitor
Vasile, din familia lui Ilie, ctitor
Ioniță, din familia lui Ilie, ctitor
Toader, din familia lui Ilie, ctitor
Toader Lucanul, din familia lui Ilie, ctitor
Mariia, din familia lui Ilie, ctitor

Fundul Molduvi (Moldovei), localitate

Pătrașcu, pitar

Nicolai, ctitor
Paraschiva, din familia lui Nicolai, ctitor
Costache Ursache, din familia lui Ilie, ctitor
Gheorghe, din familia lui Ilie, ctitor
Mariia, din familia lui Ilie, ctitor
Balașa, din familia lui Ilie, ctitor
Safta, din familia lui Ilie, ctitor

Nicodim, monah,ctitor
Ipracsiia, monahiie, ctitor

Ioan, mare paharnic, ctitor

Luchian, ctitor
Nastasie, din familia lui Luchian, ctitor

Ivan, înscris la „morți”
Anița, înscrisă la „morți”
Ilie, înscris la „morți”
Ivan, înscris la „morți”
Dumitru, înscris la „morți”
Măriuca, înscrisă la „morți”
Todosie, înscris la „morți”
Luchian, înscris la „morți”
Nastasie, înscris la „morți”

Tănasă, înscris la „morți”
Todosie, înscris la „morți”
Vasile, înscris la „morți”
Parasca, înscrisă la „morți”
Vasile, înscris la „morți”

Gavril, ctitor
Anuța, din familia lui Gavril, ctitor
Irimie, din familia lui Gavril, ctitor

Gavriil, din familia lui Gavril, ctitor

Elisavetha, monahie, din familia lui Gavril, ctitor
Catrina, din familia lui Gavril, ctitor
Vasile, din familia lui Gavril, ctitor
Toader, din familia lui Gavril, ctitor
Nistor, din familia lui Gavril, ctitor
Petre, din familia lui Gavril, ctitor
Ștefan, din familia lui Gavril, ctitor
Luca, din familia lui Gavril, ctitor
Iona, din familia lui Gavril, ctitor
Paraschiiva, din familia lui Gavril, ctitor
Maria, din familia lui Gavril, ctitor
Nistor, din familia lui Gavril, ctitor
Măriuța, din familia lui Gavril, ctitor
Petre, din familia lui Gavril, ctitor
Nastasie, din familia lui Gavril, ctitor
Ion, din familia lui Gavril, ctitor
Dochița, din familia lui Gavril, ctitor
Mărcuța, din familia lui Gavril, ctitor
Andrei, din familia lui Gavril, ctitor

Toader Sihlean, ctitor

Anița, ctitor

Andronic (Ciotfu ?), ctitor
Sathta, din familia lui Andronic (Ciotfu ?), ctitor

Anna, ctitor
Constantin, din familia lui Anna, ctitor
Catrina, din familia lui Anna, ctitor
Mihai, din familia lui Anna, ctitor
Nastasie, din familia lui Anna, ctitor
Ioan, din familia lui Anna, ctitor
Marie, din familia lui Anna, ctitor
Nastasie, din familia lui Anna, ctitor

Vasile, înscris la „morți”
Marie, înscris la „morți”
Andrii, înscris la „morți”
Zoița, înscris la „morți”
Grigoraș, înscris la „morți”
Vasile, înscris la „morți”
Marie, înscris la „morți”
Marie, înscris la „morți”
Ivann, înscris la „morți”
Ana, înscris la „morți”
Zoița, înscris la „morți”
Vasile, înscris la „morți”
Parasca, înscris la „morți”
Ana, înscris la „morți”

Macarii, ieromonah, ctitor (1775) *vezi* **Macarie,** egumen voronețian
Ghenadii, monah, din familia lui Macarie, ieromonah, ctitor
Martha, monahie, din familia lui Macarie, ieromonah, ctitor
Theodor, din familia lui Macarie, ieromonah, ctitor
Elisaveta, din familia lui Macarie, ieromonah, ctitor

Antonie, ieromonah voronețian
Ioanichie, ieromonah voronețian
Nifo(n), ieromonah voronețian
Grigore, erei voronețian
Antonie, erei voronețian
Ioniță, ierodiacon

Theodor, monah voronețian
Pahome, monah voronețian
Ironim, monah voronețian
Calistru, monah voronețian
Serafim, monah voronețian
Silivestru, monah voronețian
Daniil, monah voronețian
Ghenade, monah voronețian
Ghervasă, monah voronețian

Leon, episcop al Moldovii
Dosithei, episcop al Moldovii
Inochentii, episcop al Moldovii

Stefan Stratimirovici, arhiepiscop de Karloveț

Daniil Vlahovici, de la mănăsirea Dragomirna
Isaie Baloșescul, de la mănăstirea Putna.
Luchiian Bacicu, din Țara Sârbească

Ghedeon, ieromonah voronețian
Lazor, ieromonah voronețian
Ioan, ieromonah voronețian
Ioil, ieromonah voronețian
Climent, ieromonah voronețian

Gerasim, monah voronețian
Simon, monah voronețian
Iiacov, monah voronețian
Isaiia, monah voronețian
Ioanichii, monah voronețian
Mardarii, monah voronețian
Theodosi, monah voronețian
Tofan, monah voronețian
Ironim Stole r, monah voronețian

Vartolomei, arhimandrit „de la altă mănăstire”
Callistrat, arhimandri „de la altă mănăstire”

Venedict, egumen „de la altă mănăstire”
Pahomii, egumen „de la altă mănăstire”
Antonii, egumen „de la altă mănăstire”
Dosithei, egumen „de la altă mănăstire”
Macarii, egumen „de la altă mănăstire”
Ghenadii, egumen „de la altă mănăstire”

Loghin, erei
Marie, din familia lui Loghin, erei

Gheorghie, erei
Mariia, din familia lui Gheorghie , erei

Silivestru, monah, boier
Ivann Cojocariul, boier din satul Frasin
Ana, soția lui Ivann Cojocariul, boier

Ivan, negustor
Ana, din familia lui Ivan, negustor
Onofrii, din familia lui Ivan, negustor
Ana, din familia lui Ivan, negustor
Ștefan, din familia lui Ivan, negustor
Nastasie, din familia lui Ivan, negustor
Ivan, din familia lui Ivan, negustor
Marie, din familia lui Ivan, negustor
Marie, din familia lui Ivan, negustor

Mihail, negustor
Zoița, din familia lui Mihail, negustor
Grigorie, din familia lui Mihail, negustor
Zoița, din familia lui Mihail, negustor
Vasilichi , din familia lui Mihail, negustor
Ana, din familia lui Mihail, negustor
Vasile, din familia lui Mihail, negustor
Marie, din familia lui Mihail, negustor
Anton, din familia lui Mihail, negustor
Andrieș, din familia lui Mihail, negustor

Brătianu Gheorghe, istoric
Hâncu Ion, istoric, arheolog
Bătrâna Lia, istoric, arheolog
Bătrâna Adrian, istoric, arheolog
Pahomi Mircea, istoric
Andreescu Ștefan, istoric

Valahia Mică *vezi* Țara Moldovei
Valahia Mare *vezi* Țara Românească
Civitas de Moldaviae, *vezi* Baia, oraș
Baia, oraș
Maramureș, voievodat
Hoardei de Aur, stat
Ungaria
Vrancea, „republică” medieval
Câmpulung Moldovenesc, „republică” medievală
Tigheciul, „republică” medieval
Țara Bolohovenilor
Țara de Sus
Țara de Jos
Țara Șepeniților
Marea cea Mare *vezi* Marea Neagră
Dragoș, fiul lui Giula din Giulești
Dragoș din Bedeu
Dragoș din Câmpulung de pe Tisa
Tisa, râu
Nipru, râu
Gelu,voievodatul lui ~
Glad, voievodatul lui ~
Menumorut, voievodatul lui ~
Radu Negru, voievod
Ioan Asan al II-lea, țarul Țaratului Româno-Bulgar
Constantin Stolnicul Cantacuzino, cronicar
Principatul Moldovei
Principatul Valahiei
Imperiul țarist
Primul Război Mondial
Sfatului Țării
Republica Democratică Moldovenească
Regatul Ungariei vezi Ungaria
Regatul Poloniei vezi Polonia
Lituania, ducat
Rusia Mică
Podolia
Plonini (1359), lupta de la ~
Carpato-Nistrean, spațiu
Lăpușna, vătaf de ~
Cernăuți, staroste de ~
Hotin, pârcălab de ~
Suceava, portar de ~
Iași,
Cetatea Albă,
Tighina,
Bacău,
Trotuș,
Hotin,
Roman,

Neamț,
Bârlad
Rădăuți
„Sfântul Nicolae” (Bogdana) biserica din Rădăuți,
Margaretei-Mușata, soția lui Bogdan I, voievod
Volovăț, localitate
Cazimir „craiul leșescu”
Rezachevici Constantin , istoric
Parasca Pavel, istoric
Bogaci Gheorghe, istoric
Șimanschi L. , istoric
Stoicescu Nicolae, istoric
Stețco Dămăcuș, boier
Vârtosu Emil, istoroc
Gonța Alexandru, istoric
Pâslăriuc Virgil, istoric
Costăchescu Mihai, istoric
Bogdan Ioan, istoric
Sturza Mihail D., istoric
Cernovodeanu Paul, istoric
Barbu Violeta, istoric
Grigoraș Nicolae, istoric
Burac Constantin, istoric
Beza Marcu, istoric
Райков Б.,
Кожухаров С.,
Миклас Х.,
Кодов Х.
Bogdan Damian. P., istoric
Melchisedec, istoric
Iorga Nicolae, istoric
Bodeanu Gh.,istoric